

BORBE U BOSNI HERCEGOVINI 1944. GOD-

- MART -

I

**DOKUMENTA JEDINICA NARODNOOSLO-
BODILAČKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA
JUGOSLAVIJE**

BR. 1

**IZVJEŠTAJ ŠTABA ČETVORTE NOU DIVIZIJE OD 1. MARTA
1944. ŠTABU PETOG KORPUSA NOVJ O BORBAMA OD 10.
DO 25. FEBRUARA¹**

STAB
IV DIVIZIJE V KORPUSA
N. O. V. JUGOSLAVIJE
St. pov. br. 68/44.
Dne 1-III-1944 god.

15-todnevni operacijski
izvještaj dostavlja

ŠTABU V KORPUSA N.O.V. JUGOSLAVIJE

Položaj

Jedinice ove divizije u vremenu od 10 — 25. II. 1944 go-
dine imale su slijedeći dodir sa neprijateljem:

- 11—14-11 Nije bilo sukoba sa neprijateljem, jednim dijelom
snaga držani su položaji i vršena kontrola terena, sa
ostalim snagama rađena je po jedinicama vojna
obuka i nastava kao i političko vaspitanje boraca. U
nekim jedinicama rađeno sa podoficirima čitanje ka-
rata.
- 15-11-44 Sanski odred uhvatio je u se4u Milinoj 5 bandita koji
su imali oružje i izdavali se za civile. Po danu bi bili
kod svojih kuća a uveče bi pod imenom partizana
činili razna nasilja. Jednom vođu VI brigade predalo
se 5 domobrana, koji su bili u neprijateljskom gar-
nizonu u Blatnoj. Neprijatelj u jačini jedne bojne
legionara i nešto Njemaca krenuo je u 3 sata i 15 mi-

¹ Prepis originala, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu
Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 1—2, k. 768 A.

nuta iz Prijedora u pravcu Rizvanovića sa tri kolone.² Patrole VI brigade primjetile su neprijatelja i otpočele borbu, ali je neprijatelju uspjele da sa sjevera zabije klin i dođe do škole i džamije i time ugrozi naše protukolsko odjeljenje. Odjeljenje je dobilo naređenje da povuče top, ali zbog snijega, koji je bio velik, a i nesnalazljivosti posluge ista to nije učinila, nego je top svukla u neku živicu i povadila zatvarač i još neke dijelove. Neprijatelj je top pronašao i odvuкао. U međuvremenu drugi dijelovi snaga VI brigade napali su neprijatelja s boka i protjerali ga u Prijedor, ali se top nije mogao povratiti. U toj borbi neprijatelj je imao oko 20 mrtvih i ranjenih, koje je u povlačenju izvuкао. Naši gubitci dva lakše i jedan teže ranjen, 2 druga su zarobljena ali je jedan uspio pobjeći i vratiti se u jedinicu. Plijena nije bilo.

16-11-44 Jedna patrola XI brigade u s. Trebovljanima uhvatila je jednoga legionarskog vojnika. Gradiško-lijevački odred vršio je u saradnji sa jednim bataljonom XI brigade mobilizaciju u Lijeveča Polju. Prilikom povlačenja patrola kroz neoslobođena sela patrola je pohvatila 6 ustaša koji su bili na odsustvu. Isti su po odluci vojnog suda kao zlikovci postreljani. Sanski N.O.P. odred prikupio je na pruzi Omarska — Ivanjska 2 i po kilometra telefonskog kabla. II bataljon XI brigade vodio je borbu u Kozarcu sa jednom neprijateljskom bojnom i 3 tenka.³ Neprijatelj je povraćen na polazne položaje, t.j. na stanicu Kozarac uz gubitke od 15 mrtvih i 20 ranjenih neprijateljskih vojnika. Naši su imali 5 lakše ranjenih drugova. Plijena nije bilo uslijed prisustva tenkova.

noću 17/18-11 Dio snaga VIII brigade rušile su prugu Prijedor — Banja Luka, kod želj. stanice Hadžimehtića. Srušeno je 400 metara pruge, borbe nije bilo. XI brigada na želj. stanici Piskavica porušila skretnice i rezervoare vode.

20-11-44 II bataljon XI brigade vodio je borbu sa neprijateljem na pruzi između Omarske i Piskavice, gdje je

¹ i ^s U dnevnom izvještaju Komande Zapada od 8. februara 1944. kaže se:

» ... 373 div.: U prostoru Bihać — Prijedor — Banja Luka bande vrše uznemiravajuće napade na naše puteve za dotur...« (Mikrofilm Minhen 9/928—979 u mikroteci Arhiva Vojnoistorijskog instituta).

neprijatelju naneseo gubitaka: 3 mrtva i 15 ranjenih. Bataljon je imao 3 lakše ranjena borca.

- 21-11-44 Snage VIII brigade rušile su prugu na 2 mjesta između Kozarca i Omarske. Srušeno je 750 m. pruge.
- 20-11-44 Neprijatelj je, da bi spriječio mobilizaciju koju je vršio Gradiško-lijevčanski odred u saradnji sa XI brigadom, odlučio da u selu Kolonu⁴ i Čerovljani ustanovi žandarmerijsku stanicu. U tu svrhu ispraznio je desetak većih kuća i narod iz tih kuća su već iselili. U toj njegovoj namjeri spriječila ga je jedna četa Gradiško-lijevčanskog N.O.P. odreda. Došlo je do borbe i ubijena su dva ustaška bandita i više njih ranjeno a ostali su pobjegli. Kuće koje su bile ispraznjene za žandarske kasarne spaljene su.
- 21-11-44 Neprijatelj je u jačini jedne bojne Njemaca, legionera i četnika izašao iz Prijedora u pravcu položaja u pravcu sela Bastasa. Primjećen je na vrijeme i došlo je do borbi na koti 205 i 178 sa snagama VIII brigade. Borba je trajala 4 sata.⁵ Udaren sa boka i pretrpivši gubitke neprijatelj se je povukao u Prijedor. Neprijatelj je imao 6 mrtvih i 13 ranjenih. Naši gubitci 3 mrtva i 7 ranjenih. Diverzantska četa Kozarskog odreda digla je u zrak između Svodne i Blagaja 230 m. želj. pruge. II bataljon XI brigade bio u zasjedi na pruži između Dobrljina i Bos. Novog u zajednici sa IV bataljonom iste brigade. Na zasjedu je naišla neprijateljska patrola sa kojom je otvorena borba. Neprijateljskoj patroli pritekale su u pomoć snage od Strižanskog mosta. Uskoro je neprijatelj dobio pojačanje vozom iz [Bos.] Novog i Dobrljina." Uslijed nadmoćnosti neprijatelja bataljon se je morao povući. Borba je trajala 4 sata. Neprijatelj je imao 11 mrtvih i 18 ranjenih vojnika, među kojima je poginuo jedan njemački major. Naši gubitci 4 poginula i 8 ranjenih drugova. Neprijatelj je u jačini jedne bojne Njemaca, legionara i četnika izašao iz Prijedora u pravcu s. Bastasa. Neprijatelj je na vrijeme primjećen i borba je primljena na kotama 205 i 178. Borba je trajala 4 sata. Udaren sa boka i pretrpivši gubitke neprijatelj se je povukao u Prijedor.

⁴ Odnosi se na s. Kolonija — Dubrava.

⁵ Vidi tom IV, knj. 22. dok. br. 170.

« Vidi dok. br. 168.

Gubitci neprijatelja 6 mrtvih i 10 ranjenih. Naši gubitci 3 mrtva i 7 ranjenih. Plijena nije bilo.

- 23-11-44 U većini jedinica po bataljonima proslavljena je 26 godišnjica pobjedonosne Crvene armije.
- 24-11-44 Pokušaj napada na prugu Bos. Novi — Dobrljin koji je pokušala da izvrši XI brigada nije uspio zato što podmetnuta mina nije eksplodirala.
- 25-11-44 Bez promjene. Neprijatelj na pruži Bos. Novi — Dobrljin oprezan, zaposjeo prugu.
U toku ovih petnaest dana aktivnost naših jedinica zbog velikog snijega bila je smanjena. Isto tako ni neprijatelj nije imao neke veće pokrete u pravcu naše oslobođene teritorije. Ovo vrijeme iskorišćeno je za vojno-politički rad po jedinicama, koji je u ovih petnaest dana bio veoma živ. Naročito se je koristio »Potsjetnik«, iz kojeg je najviše rađeno na vojnim časovima.

U toku ovih petnaest dana imali smo:

- Gubitci* a) *Vlastiti*: poginulo 7, ranjeno 27, a nestao jedan drug.
b) *Neprijatelj*: poginulih 52, ranjenih 86 i zarobljenih 11 neprijateljskih oficira, podoficira i vojnika.
- Plijen* Pušaka 5, municije 120 metaka, strojnica 1, pištolj 1, kabl 2,5 km.
- Naročito* Pokidano 1400 metara pruge, skretnice i rezervoar za vodu u jednoj željezničkoj stanici.
- Ishrana* Ishrana jedinica ljudskom i stočnom hranom ide dosta teško. Naročito nedostaje variva, masti, soli i mesa. Hljeb sve jedinice dobijaju u propisnoj količini. Uslijed iscrpljenosti krajeva u kojima se nalaze naše jedinice bili smo primorani da za ishranu jedinica upotrijebimo petodnevnu rezervu. Radi nabavke soli uputila je naša intendantura ljudstvo za nabavku iste. Naročito je velika oskudica za stočnu hranu, sijena gotovo nikako nema.
- Zdravstveno stanje*: Gripa u glavnom jenjava. Trbušnog i pje-gavog tifusa ima nekoliko slučajeva ali su oni pod strogom kontrolom našega saniteta, koji blagovremeno preduzima sve mjere za odbranu i zaštitu kao i za liječenje.

Završen je sanitetski kurs (treći bolničarski), koji su završili 36 drugova i drugarica. Uspjeh za kurs je zadovoljavajući.

Odjeća i obuća: Od zadnjeg izvještaja nema promjena jer u međuvremenu nismo dobili ili zarobili ništa od odjeće i obuće.

Municija: Naročito nam je važno da nam se pošalje pušćane municije.

I artiljeriski divizion. Preseljen je iz **sela Zdene u Palanku.**

Rad u divizionu nastavlja se u vojnom uzdizanju boraca i osposobljavanju istih za nišandžije. Uvedeno je takmičenje između pojedinih baterija.

Ishrana konja riješena je tim što su konji dati na rad u selo s tim da se tamo i hrane. Kod konja se pojavila šuga. Ista se liječi po savjetu veterinarara.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar
si. otsutan

Komandant, pukovnik
Petar⁷ s. r.

(M. P.)

⁸Da je prepis vjeran svom originalu tvrdi i ovjerava

za šefa op. ostsjeka
kapetan,
Miloš Kosobašić

⁷ Vojnović

⁸ Preostali dio teksta dopisan je mastilom, ćirilicom.

OBAVJEŠTAJNI IZVJEŠTAJ ŠTABA ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE OD 1. MARTA 1944. O RASPOREDU NEPRIJATELJSKIH SNAGA U JEDNOJVU DIJELU SRBIJE, VOJVODINE I ISTOČNE BOSNE¹

ŠTAB
XVI UDARNE DIVIZIJE NOVJ
II OTSJEK
Br. str. pov. 24/1944 g.
1 marta 1944 godine.

BILTEN br. 22
O neprijateljskim snagama u jednom
djelu Vojvodine, Istočne Bosne i Srbije
do 1 marta 1944 godine.

VOJVODINA

Sr. Mitrovica: 600 Njemaca, 500 šucpolicajaca,² 600 ustaša, od njih 300 u kaznenom zavodu. Ove ustaše pripadaju »Crnoj legiji«. Jedna satnija lov. pukovnije, jedna satnija Sremskog zdruga,⁸ 80 gradskih policajaca i 12 agenata.

Posljednjih dva dana prolazili su transporti sa njemačkom vojskom u oba pravca. Zadržavali su se na stanici izvjesno vrijeme a potom produžili put.

28. II. o.g. iz Mitrovice su otišla 3 kamiona šucpolicajaca u pravcu Martinaca.

Martinci: Na stanici se nalazi 110 njemačkih vojnika, koji ujedno patroliraju po pruzi.

Naoružanje: pješadijsko, 3 kamiona i 3 topa protivkolca.

Napomena: vojska koja je 28. II. o.g. stigla u mjesto vršila je rekviziciju stoke, i istoga dana su se vratili za Mitrovicu.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 4—2, k. 951 A.

² Pripadnici policije za javni poredak. Ova policija je bila formirana u pukove i samostalne bataljone. Za vrijeme okupacije u Jugoslaviji su postojali tzv. dobrovoljački pukovi i bataljoni te policije, koje su sačinjavali pripadnici njemačke nacionalne manjine i dobrovoljci. Starješinski kadar sačinjavali su Nijemci iz Rajha.

- Kuzmin:** Na stanici se nalaze 42 njemačka vojnika, koji ujedno patroliraju po pruži.
Napomena: 28. II. o.g. naišla je vojska u selo te je uhapsila 4 čoveka i 5 žena, od kojih su neke sutradan pustili. U mjestu se nalazi 150 šupolicajaca, 250 Njemaca i 50 ustaša.
- Sid:** *Naoružanje:* raspolazu sa manjim brojem kamiona, tenkova i bornih kola i pješadijskim naoružanjem.
- Tovarnik:** U mjestu se nalaze 25 šupolicajaca.
Naoružanje: puške i nešto automatskog oruđa.
- Gibarac:** Na stanici ima 20 neprijateljskih vojnika.
Naoružanje: 1 puš. mitraljez i puške.
- Bačinci:** Na stanici se nalaze 52 vojnika, u selu 300 vojnika, koji imaju 25 teretnih automobila i 200 konja.
Naoružanje: pješadijsko.
- Kukujevci:** Na stanici se nalazi 50 vojnika, a u selu 50 mještana koji služe za obezbjeđenje mjesta.
Naoružanje: pješadijsko sa nešto automatskog oružja.
- Adaševci:** U mjestu se nalazi 500 vojnika, većinom muslimana i Hrvata, a pripadaju SS trupama.
Naoružanje: pješadijsko, imaju nekoliko automobila i nešto bosanskih konja, koji im služe za tovare teških mitraljeza.
- Mala Vašica:** 600 vojnika muslimana i Hrvata, koji pripadaju SS trupama. Oficiri su im Njemci.
- Vukovar:** U mjestu se nalazi 700 neprijateljskih vojnika.
Naoružanje: pješadijsko a imaju i nekoliko lakih topova i nekoliko teških bacača.
Napomena:
a) 26. II. o.g. stigla je u mjesto jedna grupa vojske od koje je manji dio ostao u samom mjestu, a ostali otišli u okolna sela. Vojska koja je ostala u mjestu ima zelene fesove sa mrtvačkom glavom.⁴ Oficiri su Njemci.

⁴ Odnosi se na pripadnike Trinaeste SS divizije (»Handžar«). Opširnije o njoj vidi napomenu br. 4 i 5 u dok. br. 29.

b) U mjestu se primjećuje stalan dolazak i odlazak neprijateljske vojske u raznim pravcima.

Sotin: U mjestu se nalazi 250 njemačkih vojnika, naoružani su pješadijskim oružjem i 3 bacača.
Napomena: vrše rekviziciju životnih namirnica.

Lovaš: 80 civilnih stražara.
Naoružanje: puške.

Svinjarevci: U mjestu se nalazi 45 civilnih¹stražara.
Naoružanje: puške.

Berek: 30 civilnih stražara.
Naoružanje: puške.

Vinkovci: U mjestu se nalazi jedna satnija VI lov. pukovnije, jedna satnija VIII lov. pukovnije, jedna bojna I*lov. pukovnije domobrana i posadni sat od 150 domobrana, 170 šucpolicajaca, 300 njemačkih vojnika.

Naoružanje: pješadijsko.

Napomena: Njemci održavaju stražu na stanici. Njihovo brojno stanje je nepoznato.

Naoružanje: teško i lako automatsko oružje, tenkovi, borna kola, kamioni i topovi.

Mirkovci: U mjesto je došlo 500 njemačkih vojnika.
Naoružanje: nepoznato.

Jankovci: U mjestu se nalazi 800 njemačkih vojnika.
Naoružanje: lako i teško automatsko oružje, 6 topova, 8 bornih kola i 15 protivavionskih topova.

Pruga Vinkovci — Mitrovica:

Posljednjih dana je učestalo i stalno se vrši transportovanje neprijateljske vojske i motorizacije u oba pravca.

Neprijateljske snage u Sremu imale su do sada obranbeni karakter. Glavni zadatak: obezbjeđenje pruge Beograd — Zagreb koja je u posljednje vrijeme sve više ugrožavana od naših jedinica.

S vremena na vrijeme ispadaju s manjim odeljenjima u okolna sela radi pljačke, s tim što su cio posao obavljali u toku dana.

ISTOČNA BOSNA

- Brčko:** Brojno stanje neprijatelja nepromjenjeno.⁵
Od motorizacije nalaze se 5 tenkova i 3 borna kola.
- Tuzla:** V i VIII lovačka pukovnija,⁶ topnički sklop, 500 ustaša, oko 400 gestapovaca.

Naoružanje: Oko 25 topova, 60 lakih i teških strojica. Iz ovoga broja se isključuju šarci i pikavci, 80 minobacača.

Napomena:

Raspored topova: 1 teški top postavljen je kod Dozetove kuće, Jure Baštovana prema Moluhama, kao i dva bacača mina. Kod malte prema Kreki nalazi se 1 top na marvenom pazaru, 3 topa zapadno od Gornjeg logora, na Gradini 10 topova. U Zluselu 4 topa, na Pazar mahali kod Medrese 2 topa (Medresa je vojni magacin).

Okolo Tuzle, tj. Piskavica, Batvom, prosječno preko ceste, malte, opštinske bašte a pravac klaonica, mosničko groblje, preko mosta između brda Mosnika, svuda je postavljena žica, pa od groblja do Ilinčice, Sic sela pa do brčanske malte u pravcu Gradine isto tako postavljena je žica. Od Gradine do Borića, Bukovići, Tušanjsko groblje, te se svršava na Piskavici, takođe obruč žice. Svuda oko Tuzle, osim najnužnijih puteva, postavljene su mine povezane žicom. Prije 3 dana došli su neki motori za centralu za pojačanje elektriciziranja žice povezane sa minama oko Tuzle.

Domobrani VIII pukovnije zadnjih dana svakodnevno krstare po selima oslobođene teritorije, vrše raciju, pljačkaju stvari po kućama. Ove patrole dolaze u jačini 100—120 ljudi. Većinom su naoružani automatskim oružjem. 26 pr. mjeseca došli su u selo Obodnicu, gdje su ubili 3 i ranili 6 seljaka. Od tada vrše svakodnevno pljačku po selima. Po noći se povlače u Tuzlu.

⁵ Prema obavještajnom izvještaju od 23 februara 1944. u Brčkom je bilo 1500 neprijateljskih vojnika; od toga 700 Nijemaca a ostalo ustaše i nešto domobrana (vidi tom IV. knj. 22. dok. br. 116).

PRUGA TUZLA — DOBOJ:

Lukavac: Oko 40 zelenokadrovaca, 12 oružnika, a povremeno dolaze i domobrani vozom iz Tuzle, i odatle idu u okolna sela i vrše raciju i pljačku.

Dobošnica: Nešto malo zelenog kadra.

Naoružanje: puške.

Napomena: vrlo su neaktivni.

Miričina: 40 zelenokadrovaca sa 2 lake strojnice.

Puračić: Oko 150 zelenokadrovaca sa 5 lakih strojnica.

Gračanica: Od prije dva dana bilo je oko 80 domobrana IV osječke pukovnije, oko 60 legionara, ali više puta grad ostaje bez vojske.

Zvornik: Nema većih neprijateljskih snaga. U gradu se nalazi manji broj zelenokadrovaca, legionara i četnika. Grad se neprestano utvrđuje. Pored starih bunkera iskopani su i novi i ograđeni žicom.

Napomena: Četnički obavještajni oficir Rajo Bainčić nalazi se u Zvorniku.

ČETNICI:

Majeвица:

Na sektoru Colopek — Kozluk — Prav. Skočić i Kiseljak nalazi se Podrinjska četnička brigada pod komandom Milana Ostojića. Brigada je sastavljena iz tri bataljona, od kojih se nalazi jedan u okolini Loknja pod komandom Milana Mihajlovića i broji oko 60 boraca, drugi bataljon nalazi se na sektoru sela Skočić. Komandant ovoga bataljona je Milan Ostojić (komandant brigade). Treći bataljon nalazi se na sektoru Colopeka pod komandom Milana Đokića. Ovaj bataljon broji oko 200 boraca. Većina boraca ovoga bataljona su mladi četnici, mobilisani i mogli bi se vrlo brzo i lako razbiti.

Rukovodstvo i borci ove brigade su u tijesnoj vezi sa četnicima iz Srbije, od kojih primaju oružje. Svoje ranjenike šalju u bolnicu u Banju Koviljaču.

Na sektoru ove brigade najčešće se nalazi komandant Majevičkog četničkog korpusa kapetan Stevo Damjanović »Leko«.

Pored svega toga što sarađuju sa zelenokadrovcima, često dolazi do sukoba između pojedinih četnika i zelenokadrovačkih grupica. U Kozluku su četnici ubili dva zelenokadrovca. U Srpskoj Vitinici su zelenokadrovci ubili jednog Srbina. Prije nekoliko dana u Rastošnici zelenokadrovci su ubili dva starija domaćina.

ZELENI KADAR:

Majeвица:

Glavni centar oko koga su skoncentrisani zelenokadrovci jeste Zvornik a spoljno uporište im je Sapna.

Pred narodom istupaju sa parolom: »mi se ne borimo ni za Njemačku ni za Rusiju, nego za Englesku«.

24 pr. m. jedinice naše V brigade vršile su čišćenje Čelića i Ratkovića od zelenokadrovskih bandi, koje su koristeći naše odsustvo uzele maha na ovom sektoru. U višečasovnoj žestokoj borbi neprijatelj je bio razbijen, ostavivši na bojištu oko 125 mrtvih. Ostatak je pobjegao za Brčko.⁷

Glavni vođa zelenokadrovaca na ovom sektoru bio je Hafiz Haik-Jašaxević, koji je jedino od vođa uspio da se izvuče.

Posade po garnizonima imale su do sada obranbeni karakter, što se vidi iz neprestanog sistematskog utvrđivanja.

Prisustvom naših jedinica na sektoru Gračanica — Tuzla razbijena je u začetku organizacija zelenog kadra. Međutim, dok je na ovome sektoru onemogućeno širenje zelenog kadra, odsustvo naših jedinica sa Majevice omogućilo je širenje zajedno sa četnicima. Zeleni kadar i četnici uzeli su bili toliko maha da je prisustvo naše na Majeveci bilo od ogromne važnosti. Zelenokadrovci su na sektoru Celić — Ratković razbijeni, dok se onima na sektoru Šapne, Kozluka i Zvornika ne može zadati osjetan udarac zahvaljujući njihovom osloncu na Zvornik.

Četnici su se kao i uvijek, izbjegavajući borbu, povukli glavninom prema Zlusalu i Kiseljaku.

⁷ Opširnije o toj borbi vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 133 i 142.

SRBIJA

- Loznica:** 250—300 bjelogardejaca.
Naoružanje: na svakih 10 vojnika po 1 p. mitraljez.
Napomena: Smješteni su u Okružnom sudu. «.
Zgrada je pretvorena u tvrđavu.
Komanda mjesta nalazi se u Josipovića kući.
Moral: slab, odnos prema stanovništvu pljačkaški.
Zica kojom je Loznica bila ograđena skinuta je i odvučena, jedan dio za Zvornik, a drugi za Zajaču.
- Zajača:** Bjelogardejaca 250 i 50 Njemaca.
Naoružanje: na svakih 10 vojnika po 1 p. mitraljez.
Napomena: Oko Zajače nalazi se 6 bunkera, koji su uvijek zaposjednuti i u svakom bunkeru ima po 1 teški mitraljez.
Odnos prema stanovništvu je okupatorski i pljačkaški.
- oanja rvovi-
ljača:** 650 ljotićevaca i nedićevaca. Komandant im je kapetan Jovan Dobrosavljević.
Naoružanje: većina je naoružana talijanskim puškama, 2 bacača mina. Očekuju da im stignu pola baterije topova i jedan vođ konjice.
Oprema: dobro obučeni i obučeni, veći dio sprema je talijanskog porekla a jedan dio je stare jugoslovenske uniforme.
Moral i borbena vrijednost: Veći dio je nasilno mobilisan, a manji dio su dobrovoljci iz 1941 godine, koji drže komandu u svojim rukama. Kod prisilno mobilisanih borbena vrednost je na niskom stupnju. Izvjestan broj izražava simpatije prema našoj vojsci. Jedan dio govori kako se ne bi borio protiv nas.
Odnos starješina prema vojnicima: disciplina i kazne su kao u bivšoj jugoslovenskoj vojsci. Kazne često primjenjuju. Uveli su političke komesare (prosvetare), odane ljotićevce.
Odnos prema stanovništvu nepovjerljiv je. Na jednoj konferenciji komandant Dobrosavljević izrazio se ovako: »Ja znam da govorim protiv

želje svih vas, ali se mi nećemo osvrтата na to, jer znamo da je masa zalutala«. Drugi su govorili narodu: »Mi znamo da bi nas vi ispratili s kamenicama«.

Napomena: Štab im se nalazi u hotel »Beogradu«, uz isti nalazi se magazin hrane i odjeće. Magazin municije nalazi se u kursalonu. Osmatračnica nalazi se u vili »Svetlost«, gdje se nalazi bunker sa teškim mitraljezom, iz koga se može tući na sve strane.

Straže se nalaze svud oko magazina i karni. Noću su straže udvojene.

Varoš Lešnica: 30 graničara nalazi se u kući Veselina Pejića. *Naoružani:* engleskim puškama i sa 2 mitraljeza sa nešto bombi.

Napomena: uvijek su u pripravnom stanju od kako su počele akcije u Mačvi.

ČETNICI:

Srez jadranski Pod komandom Vljaka Antonića ima 400 ljudi, koji sačinjavaju leteću brigadu a koja operiše na sektoru cijelog Podrinja, sastavljena je iz četiri čete. Komandiri 2 i 3 čete su prisilno mobilisani, koji su i danas naši simpatizeri.

Naoružanje: dva bacača sa vrlo malo mina, sa njima rukuju četiri Italijana dovedena od Višegrada, dva p. mitraljeza i 1 šarac, ostalo puške. Municije imaju vrlo malo.

Oprema: vrlo slaba.

Moral: raznolik, kod vrlo malog dijela je dobar, kod prisilno mobilisanih nikakav.

Odnos prema narodu pljačkaški.

Napomena: U Pećskoj održavaju vojne kurseve za komandire i tamo im je govoreno da Draža ima 150.000 vojnika. U taj broj računaju omladinu koja je mobilisana, a sada se nalazi kod kuća.

Jadranska brigada: Komandant Georgije Džidža, kaluđer iz Tronošine, broji ukupno 350 ljudi. Cijela ova brigada je raspoređena po raznim selima, istu sačinjavaju 4 čete.

Naoružanje: pored pušaka imaju 2—3 puškomitraljeza.

STANJE U NARODNIM MASAMA:

Po nalogu specijalne policije iz Beograda izvršeno je hapšenje u cijeloj Srbiji, a naročito u pograničnim krajevima. Hapšenje vrše za njih svih sumnjivih lica, simpatizera naših. Uhapšene su otjerali u logor u Šabac a odatle ih dalje sprovode za Beograd. U Banji Koviljači uhapšeno je 28 lica.

U najširim narodnim masama raspoloženje je povoljno za nas, jer su najširi i najzastaliji slojevi uvidjeli da se naša vojska jedina bori od prvog dana protiv okupatora. Široke mase upoznate su da našu vojsku pomažu Saveznici.

Narod očekuje našu vojsku i od nje jedino očekuje spas.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Šef II odsjeka,
kapetan N.⁸ Lekić

IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE OD 1. MARTA 1944. ŠTABOVIMA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE I TREĆE PROLETERSKE (KRAJIŠKE) BRIGADE O SITUACIJI NA SEKTORU JAJCA¹

STAB I PROL. BRIGADE

1 marta 1944

ŠTABOVIMA PRVE PROL. DIVIZIJE, III PROL. BRIGADE, TREĆEM BATALJONU III PR. BRIGADE

1. — Usled topljenja snega Vrbas je nadošao i odneo most na Bešpelju. — Za prelaz pešaka preduzeli smo juče izgradnju jednog malog splava, a zadržali smo jedan deo tehničke čete koji će odmah preduzeti izgradnju novog mosta. Čim most bude gotov i sposoban za prelaz konjima preko njega mi ćemo vas sve izvestiti. Do toga vremena ne treba upućivati nikakve pošiljke na konjima. U koliko je kakva pošiljka već na putu treba je zadržati kod III bataljona III Prol. brigade.

2. — U Jajce je stiglo izvesno pojačanje neprijatelju, tako da sada ima 7—800 vojnika, no imaju prema broju vojnika nesrazmeran broj teškog naoružanja (12 topova, od kojih pola haubice, 4 tenka po 7 tona i 8 malih talijanskih). Kamiona imaju 60—70. Namere neprijatelja još nisu tačno ispitane, no postoji verovatnoća da će pokušavati sa ispadima i to, kako se u glavnom govori, prema Biokovini i Dnoluci,² te bi bilo potrebno da jedinice III Prol. brigade budu na svom sektoru aktivnije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab
načelnik kapetan
Ljubiša Veselinović

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 6/1—2/1, k 713.

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE DALMATINSKE NOU BRIGADE OD 1. MARTA 1944. ŠTABU DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE O NAPADU NA GRAHOVO, DRAGALJ I POD HAN¹

STAB
II DALM. N. O. U. BRIGADE
K. br. 52
1-III-1944 g.
u 15,30 č.

ŠTABU XXIX HERCEGOVAČKE DIVIZIJE

Dostavljamo tome Štabu slijedeći izvještaj:

1. — Mi se sa svojim bataljonima nalazimo na prostoriji Zebljak — Grahovac — Vardar (k. 792) — Dragalj — (k. 913 i 793). Jedan naš bataljon i 1. Bokešdd bataljon nalaze se na prostoriji Cevo — Resna. Sa ovih pravaca neprijatelj — četnici se pojavio u jačini 1.000—1.200.

2. — Sa naša dva bataljona i sa jednim bataljonom VI Crnogorske brigade napadali smo Grahovo. Napad nije uspio iz razloga što bataljon, koji je imao napadati preko položaja Golo brdo — Bokšin Do — k. 927, i bataljon, koji je imao napadati sa Orah — k. 1056 — s. Petkovići — nijesu došli do izražaja. Do sada još nismo, dobili izvještaje od ovih bataljona, niti znamo razlog ovom zakašnjenju. U isto vrijeme kad smo imali napadati Grahovo, sa jednim bataljonom smo napali Dragalj — Pod Han. I ovaj napad nije uspio. Pod Han nije likvidiran.

3. — Bataljon koji je imao zadatak da napada Grahovo preko Vardara i bataljon koji je imao likvidirati Dragalj — Pod Han vode danas cijeli dan borbu na prostoriji Vardar — Dragalj — Pod Han.

4. — Riješili smo da Grahovo ponovo napadamo i to 2 o. mj. po noći.²

5. — Vi ste potpuno obezbijeđeni sa pravca Grahova.

6. — Vaši dijelovi mogu hvatati vezu sa 4. bataljonom VI Crnogorske brigade, koji se nalazi u s. Zaslup.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Mate Ujević

(M. P.)

K-dant — kapetan
Obrad Egić

¹ Original, pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 3—10, k. 1144 I.

² Vidi dok. br. 30 i 52 u ovoj knjizi i tom III, knj. 7, dok. br. 84

Stab
Zbirni N. 0. 41 brigada
K. br. 152
T. II - 1944 g.
u 15,30 c.

Stabu XXIX. Hercegovačke Divizije

Postavljamo tome Stabu sljedeći raspisatij

1 - Mi se sa svojim bataljonima nalazimo na prostoru
Zabljak - Grabovac - Pardon (k. 792) - Dragalj (k. 943 - 793)
Tadau naš bataljoni, 1 Gokoljski bataljoni nalaze se na prostoru
Cervo - Kerna. Sa ovih pravaca neprijatelj nastavlja se pojaviti
u jačini 1000 - 1200.

2 - Sa naša dva bataljona i sa pedeset bataljonom
VI. Crnogorske brigade napadati sur Grabovo. Napad nije uspio
i nastoje isto bataljoni koji je našo napadati preko poljana
Golobrd - Gokolje do - k. 927, i bataljoni koji je našo napadati
sa Cervo - k. 1056 - 3 Petrovići, - nijesu došli do utabaja. To
zada još nijesu dobili raspisatija od ovih bataljona. Niti su nam
saletog ovim rakaljenjima. U isto vrijeme kad smo mi napadati
Grabovo, sa pedeset bataljonom sur napadati Dragalj
- Pod Stan. I ovaj napad nije uspio. Pod Stan nije likvidirane.

3 - Bataljoni koji je našo radatati da napada Grabovo
kribo Pardon - bataljoni koji je našo likvidirati Dragalj. Pod Stan
niste dani: nijeli dani borbu na prostoru Pardon - Dragalj - Pod Stan.

4 - Dječak sur da Grabovo novom napadamo i to 20 mi
se sur.

5 - Vi ste potpuno oslobodjeni sa pravca Grabova.

6 - Poni dječak mogu vratiti sur sa 4 bataljonom VI
Crnogorske brigade kon se sur u s. Kiseljci.

Službeni amercer,
Kada vijeré.

Sint. pos. [illegible] [illegible]

Službeni amercer
1. 11. 44

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE VOJVODANSKE BRIGADE OD
1. MARTA 1944. ŠTABU ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE O
DEJSTVU BRIGADE OD 16. DO 26. FEBRUARA¹**

**STAB
III VOJVOD. BRIGADE
1. III. 1944.**

15-dnevni operacijski
izveštaj šalje

ŠTABU XVI N.O.U. DIVIZIJE

16. II. 1944. Brigada se nalazi na prostoriји Cage — Se-ona — Rašljevo. U 17 časova brigada polazi na zadatak: rušenje želj. pruge Doboј — Tuzla. III batalјon ide iz Rašljeva u Miričinu, II i IV u Dobošnicu a I u Puračić.

III batalјon ruši prugu od Miričine prema Dobošnici, IV od Dobošnice prema Miričini, II od Dobošnice prema Puračiću, dok I batalјon ruši od Puračića prema Dobošnici.

Batalјoni su stigli na određena mesta u 20 časova. U toku noći srušeno je: 400 m. pruge od Miričine prema Dobošnici i zapalјen јedan most duжine 25 m; u Dobošnici je srušeno 4.100 m. pruge, a u Puračiću je srušeno oko 300 m. Na želj. stanicama Miričini, Dobošnici i Puračiću su uništeni svi stanični uređaji i uništen vodocrp na stanici u Dobošnici.² Za vreme rušenja pruge, iako je neprijatelj u Miričini bio od nas udalјen svega oko 150 metara, nije se ni živ јavlјao. U toku cele noći nije ni iz Puračića bilo nikakve intervencije. Posle rušenja pruge, јединice su pri povratku prošle kroz sela Miričinu i Dobošnicu i tamo zarobile 3 domobrana, 10 pari cipela, 5 pušaka, 250 metaka, 3 para odela, 3 šinjela, 5 ćebadi i 2 bombe.

17. II. U 4,30 časova јединice se vraćaju na staru prostoriју, t.j. I batalјon u Cage, II i IV u Seonu, a III u Rašljevo. U toku dana nije bilo dodira sa neprijatelјem.

¹ Dokumentat, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 7—1, k. 1243.

² Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 168.

18. II. Bez promene. Dodira sa neprijateljem nije bilo.
19. II. Bez promene.
20. II. U 6 časova jedinice vrše pokret sa namerom da se prebace na prostoriju Spionica — Zuberevo Brdo, da bi se postavile u povoljniji položaj u odnosu neprijatelja, ako bi isti imao ofanzivne namere na naše jedinice.
- I bataljon ide u Kat. Spionicu (Topalovići — Tutnjevac),
II bataljon u Ujdroviće, sa jednom četom u Ceriku,
III bataljon ide u Musi. Špionicu, a
IV u Zuberovo Brdo, sa jednom četom u Vrelima.
- Jedinice stigle na određena mesta oko 12 časova, i »na novoj prostoriji zatvaraju pravac Gračanica — Srnice.
- Za vreme pokreta i u toku celog dana nije bilo dodira sa neprijateljem.
21. II. Jedinice na istim mestima kao 20. II. Nije bilo dodira sa neprijateljem.
22. II. Sve kao i 21. II, s tim što jedan vod IV bataljona ide u Srebrnik za vezu sa komandom mesta i da sprovede sol za k-du područja u Gradačcu.
23. II. Jedinice na istim mestima kao 22. Sve jedinice proslavljaju 23. februar, rođendan Crvene armije.
24. II. U 6 časova jedinice vrše pokret u cilju prebacivanja na prostoriju Musi. Maoča — Rahić, a u vezi zapovesti štaba XVI N.O.U. divizije, da bi sa ove prostorije mogle brže se prebaciti na prostoriju Pukiš — Šatorovići i na njoj zatvoriti pravac za Brčko zelenokadrovskim bandama iz Celića. Oko 12 časova jedinice stižu na određena mesta i to: I i III bataljon u Musi. Maoču, II u Rahić a IV bataljon u Ograđenovac. Stab brigade, sanitet i intendantura u Rahiću.
- Za vreme pokreta i u toku celog dana nije bilo dodira sa neprijateljem.

25. II. Do 10 časova sve su jedinice na istim mestima kao i 24. II u 12 časova. U 10 časova I i III bataljon vrše pokret i to I bataljon u Pukiš, a III u Šatoroviće — dve čete a jedna u Dubravice Prav. sa zadatkom da zatvore pravac od Čelića za Brčko i na taj način da ne dozvole zelenokadrovskim bandama beg za Brčko iz Čelića. I i III bataljon su stigli na određena mesta u 15,30 časova, ali kako je V brigada izvršila napad na Celić u li časova, banditi su pre pobjegli za Brčko negoli su stigli naši bataljoni na navedenu prostoriju.³ I i III bataljon ostaju u Pukišu i Satorovićima do 26. II do 6 časova, a ostale jedinice bataljona u toku dana nisu vršile nikakav pokret osim izviđačkih odeljenja u pravcu Brčkog.
26. II. Sve jedinice vrše pokret u 6 časova i to: I bataljon iz Pukiša u Zovik, II iz Rahića u Vražiće, III iz Satorovića u Zovik a IV iz Ograđenovca u Musi. Maoču. Za vreme pokreta i u toku dana nije bilo dodira sa neprijateljem.

4

» Vidi tom IV, knj. 22. dok. br. 142 i 171.
4 Nedostaje završetak dokumenta.

**BROJNO STANJE LJUDSTVA I NAORUŽANJA DESETE
HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE NA DAN 1. MARTA 1944.
GODINE¹**

PRE
brojnoga stanja ljudstva, oružja, municije i stoke

Naziv jedinice	Ljudstvo						Ukupno po spisku	Naoružanje										
	na licu			u rashodu				Jugosloven.	pušaka			p.mitralj.		mitralj.		Bacača.	Pistolja	
	Muških	Ženskih	Svega	Muških	Ženskih	Svega			Njemačkih	Italijanskih	Jugosloven.	Njemačkih	Italijanskih	Njemačkih	Italijanskih			
Štab brigade	27	1	28	—	—	—	28	12	2	—	—	—	—	—	—	—	—	7
1. bataljon	158	6	164	17	1	18	182	129	—	2	3	4	3	—	1	2	15	
2. bataljon	130	5	135	5	—	5	140	94	1	10	2	1	2	—	—	2	9	
3. bataljon	88	6	94	15	2	17	111	52	22	10	3	2	1	—	—	—	16	
4. bataljon	114	4	118	4	1	5	123	77	5	1	3	1	—	—	—	2	9	
5. bataljon	115	5	120	10	—	10	130	101	—	—	4	2	3	—	—	1	9	
bolnica	6	4	10	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	
intendant.	15	—	15	—	—	—	15	3	—	—	—	—	—	—	—	—	2	
Ukupno :	653	31	684	51	4	55	739	468	30	23	15	10	9	—	1	7	68	

Pol. komesar,

Napomena:

Od ovoga izdvojeno je 21. drug i 1. drugarica, 1. p.mitraljez i 17 pušaka od kojih je 20. II t.g. formirana omladinska četa.³

¹ Original, pisan mastilom ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 16—12, k. 1143 A.

² Iz napomene u ovom dokumentu i iz drugih dokumenata vidi se da brojno stanje potiče od 1. marta 1944. godine.

⁵ Vidi dok. br. 42 u ovoj knjizi i tom IV, knj. 22, dok. br. 38.

GLEĐ

X Herc. N.O.U. brig., sa stanjem na dan 1. II² 1944. god.

M u n i c i j a									Primjedba
Jugoslovenske	Njemačke	Italijanske	Za puš. mitralj.	Za bacač	Za pištolj	Ručnih bombi	Jahaćih	Tovarnih	
500	60	–	–	–	120	10	7	5	
7640	–	2000	1500	28	186	190	2	13	
1814	–	500	520	26	60	86	3	10	
2395	–	420		–	139	101	1	5	
3700	–	50		70	124	60	3	8	
1680	–	–	290	7	70	62	2	9	
					20	–	1	6	
90	–	–	–	–	20	3	1	4	
17.819	60	2970	2310	131	739	512	20	60	

Načelnik štaba
Mustafa Dizdarević

Komandant
Nikola Ljubibratić

(M. P.)

RELACIJA ŠTABA JEDANAESTE HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 1. MARTA 1944. ŠTABU DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE O BORBAMA U FEBRUARU¹

**ŠTAB
XI HERCEGOVAČKE U. BRIGADE
N.O.V. JUGOSLAVIJE**

Pov. broj 68

Dana 1-III-1944 g. u 17 čas.

Položaj

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE

Dostavljamo vam relaciju o operacijama i radu XI Hercegovačke N.O. udarne brigade u vremenskom periodu od 1. do zaključno 29. februara 1944 god.

Zadaci naše brigade u mjesecu februaru, prema direktivama dobivenim od štaba XXIX Udarne divizije N.O.V. Jugoslavije, bili su:

a.) Vezivanje snaga bilećskog garnizona za sebe, izviđanje dublje u pravcu neprijateljskih položaja, prikupljanje podataka o neprijatelju na pravcu Bileća — Trebinje, Bileća — Viluse, Bileća — Stolac i Gacko — Bileća, zaštita divizijske bolnice i sprečavanje četnicima da pljačkaju okolna sela Bileće;

b.) Osmatranje i obezbjeđenje pravca Avtovac — Plana — Bileća i nedozvoljavanje da se neprijatelj iz Gacka nekažnjeno od naših snaga probije za Bileću;

c.) Zatvaranje i obezbjeđenje pravca od Bileće ka Vilusima, Velimlju i Dubočkama za vrijeme dok X i XII brigada u zajednici sa crnogorskim brigadama ne izvrše čišćenje Zavoda, prostora Viluse — Dragalj — Crkvice i Zubaca;²

d.) Da obezbjeđuje pravac od Avtovca ka Stenu i Troglavu zaštićujući divizijsku bolnicu, a neprijatelju ne dozvoli da se iz Avtovac — Gacko probije za Bileću;

e.) Mobilizacija svega sposobnog ljudstva za borbu i prikupljanje oružja i municije; i

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 7—7/1, k. 1143 A

² Vidi dok. br. 20 i 42 u ovoj knjizi i tom IV, knj. 22, dok. br. 111

f.) Učvršćivanje narodne vlasti na onim prostorijama na kojima brigada boravi.

1. — OBOSTRANA SITUACIJA:

a.) *kod neprijatelja:*

Prema podacima sa kojima smo raspolagali i koje smo dobili od naših obavještajnih organa i putem izvidanja, u Bileći bilo je oko 750 četnika,³ od kojih je oko 250 bilo naoružanih. Četnici koji su se nalazili u Bileći bili su iz sitničkog, bilećskog, zavodskog i »ćoravog« bataljona.⁴

Pored četnika u Bileći je bilo i oko 300 Švaba iz SS divizije »Princ Eugen«.⁵

Noću 12/13. februara o.g. jedna švapska kolona jačine oko 500—600 boraca, vođena ustaškim i četničkim snagama, uspjela je da se probije od Gacka preko Ključ — Plana za Bileću.⁶ Ovaj pokret je skupo platila ostavivši na prostoru od Gacka do Bileće oko 120 mrtvih. Oko 20 februara o.g. iz Bileće je otišlo u pravcu Trebinja oko 300 Njemaca,⁷ koji su sobom povelj 2 topa i svoje teško naoružanje. Na dan 23. februara o.g. jedna kolona Švaba jačine oko 200 boraca otputovala je preko Kačanj — Brestica — Ključ za Gacko, a ostatak Švaba iz Bileće otputovao je za Trebinje na dan 24. februara o.g.

Na dan 25. februara o.g. pa dalje do 1. marta u Bileći su se nalazili samo četnici.

U Vilusima bilo je oko 500 četnika pod komandom Ivana Janičića, a manjih četničkih grupica bilo je u selima duž puta Bileća — Viluse. Ove manje četničke grupice bile su smještene u selima Miruše, Pilatovci, Mokri Do, Vraćenovići, Petrovići i Broćanac. U ovim selima četničke grupe bile su jake od 10 do 30 boraca. Ove četničke bande sa prostora Viluse — Petrovići — Miruše potukla je XII brigada na dan 25. o.mj. i natjerala ih na povlačenje u pravcu Trebinja.

U Zavodu je bilo oko 150 četnika pod komandom Baćevića.⁸ Ovi četnici bili su smješteni na pro-

³ Iz Bilećke četničke brigade (vidi dok. reg. br. BH-V-8501 u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

* Batajon je nazvan po svome komandantu Špiri Babicu »Ćoravom*.

⁵, ⁸ i ⁷ Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 173.

⁸ Petar Baćović, komandant četničkog korpusa. Poginuo početkom 1945. pri odstupanju četnika iz Bosne.

storu Dubočani — Vrbno — Necvijeće, ali su 25. o. mj. u sumrak napadnuti, potučeni i natjerani u bjegstvo u pravcu Trebinja od djelova X Hercegovačke brigade.⁹

U Gacku do 13. o. mj. bilo je 3 bataljona švapskih boraca SS divizije »Princ Eugen« sa 3 baterije topova i većom komorom, a od 13. o. mj. jedan od švapskih bataljona iz Gacka probio se za Bileću plativši ovaj svoj proboj sa 120 mrtvih boraca. Na prostoru sreza Gacko pored ovih Švaba bilo je i oko 300 četnika pod komandom Milorada Popovića,¹⁰ koji su bili smješteni u okolnim selima Gacka. Četničke i švapske snage u srezu Gacko bile su neaktivne. Na dan 24. o. mj. izvršile su ispad do Stepena i do s. Dobrelji u cilju prihvata švapske kolone koja je na dan 23. o. mj. iz Bileće krenula preko Brestice za Gacko. Na dan 26. o. mj. švapske snage u zajednici sa četnicima napustile su Gacko i otišle u pravcu Nevesinja.

U Nevesinju je bilo oko 7 švapskih četa koje su bile razmještene u okolnim selima Nevesinja, a pored toga bilo je i oko 300—400 četnika¹¹ pod komandom Petra Samardžića, Jovana Draganića i drugih. Posljednjih dana mjeseca februara izgleda da su Švabe napustile Nevesinje i otišle u pravcu Mostara.¹²

» Vidi dok. br. 42.

⁹ Oficir bivše jugoslovenske vojske, komandant Nevesinjskog četničkog korpusa. Poginuo 1945. godine.

¹¹ Iz Nevesinjskog četničkog korpusa (vidi četničke dokumente u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. BH-V-9100, 9103 i 9104 i BH-X-428).

¹² i ¹⁷ Prema izvještajima Štaba Dvadeset devete NOU divizije, dijelovi Sedme SS divizije »Princ Eugen« počeli su krajem februara 1944. da odlaze iz Hercegovine, a mjesto njih su tada došli dijelovi 369. legionarske divizije, tzv. »Vražje divizije« (vidi dok. br. 12, 30 i 41 u ovoj knjizi). Međutim, iz podataka koje su poslije rata, prilikom saslušavanja, našim vlastima dali Mihailo Gros, komandant Četrnaestog puka Sedme SS divizije, Gotfrid — Herman Leše, iz njemačke 181. pješadijske divizije, i Bušmajer, rukovodilac radio-centra njemačke 369. legionarske divizije, proizlazi da je Četrnaesti puk Sedme SS divizije sredinom marta 1944. prebačen sa sektora Stolac — Ljubinja u istočnu Bosnu, na sektor Rogatica — Vlasenica, i da su tada sa sektora Trebinja povučeni dijelovi 359. puka 181. divizije (cijela je ova divizija pomjerena sa prostorije Slano — Dubrovnik — Trebinje — Kotor — Bar — Cetinje — Podgorica — Nikšić prema jugu), a da je u toku tog mjeseca iz Bosne došla 369. legionarska divizija i zaposjela obalski odsjek Slano — Gruda i skoro cijelu Hercegovinu (vidi dok. reg. br. 3/2-a, k. 72-A, 1/4-a, k. 73-A 24/4-II, k. 74 u Arhivu Vojnoistorijskog instituta). Podaci o neprijateljskim snagama, kako iz nazih tako i iz neprijateljskih dokumenata, približno su tačni. Ali ovdje treba imati u vidu da su njemačke snage dolazile i odlazile, po dijelovima, počevši od kraja februara pa sve do polovine marta 1944. godine.

U Stocu i Ljubinju bio je veći broj švapskih snaga¹³ koje su bile potpomognute — četničko-ustaškim izrodima. Jedna švapska kolona prve polovine mjeseca februara imala je namjeru da se preko Davidovića probije za Bileću, ali je na Hrgudu potučena od Sjevernohercegovačkog odreda i natjerana na povlačenje u Stolac.¹⁴ Jedna druga kolona švapska došla je do u Ljubinje ali je svoj dolazak skupo platila jer je bila napadnuta i potučena od X brigade.¹⁵

Prve polovine mjeseca februara osjećala se vrlo jaka koncentracija njemačkih snaga na teritoriji Hercegovine.¹⁶ Ove snage dolazile su iz Bosne gdje su učestvovala u šestoj ofanzivi protiv naše oslobođene teritorije u Bosni. Ove snage dolazile su na teritoriju Hercegovine da se odmore, da vrše lokalna čišćenja terena Hercegovine, a vjerovatno su imale i namjeru da vrše zaštitu obalnog pojasa u vezi sa predstojećim namjerama saveznika ili pak da na proljeće vrše ofanzivu na slobodnu teritoriju Crne Gore.

Posljednjih dana mjeseca februara osjeća se nagli odlazak sviju švapskih snaga u pravcu Mostara i dalje za Dalmaciju.¹⁷ Vjerovatno imaju namjeru da se prebace na talijanski front, a za zaštitu garnizona u Hercegovini i za zaštitu obalnog pojasa ostavili su privremeno ustaše i četnike i govori se da će ih potpomoći sa nekim inžinjerijskim jedinicama koje bi služile za rušenje puteva.

U obalnom pojasu na prostoru Dubrovnik — Popovo Polje — Metković — Čapljina — Ljubuški nalaze se dijelovi njemačke divizije »Vermaht«,¹⁸ koji su potpomognuti ustaškim i četničkim snagama. Ima izgleda da se i ova divizija nalazi u pokretu ka Dalmaciji i da će se i ona vjerovatno prebaciti na talijansko ratište. Na terenu istočne Hercegovine posljednjih dana mjeseca februara nema švapskih snaga, a jedan dio snaga divizije »Princ Eugen« nalazi se u Mostaru i Stocu.

¹³ Tada se na prostoru Ljubinje — Stolac nalazio Četrnaesti puk Sedme SS divizije »Princ Eugen« (vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 173; i dok. reg. br. 3/2-a, k. 72 A, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

¹⁴ Bliže o tadašnjem rasporedu i dejstvu pomenutog odreda vidi dok. reg. br. 6—9, k. 1144 I, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.

¹⁵ Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 82.

¹⁶ Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 87, 149, 173.

¹⁷ Vjerovatno se misli na njemačku 118. lovačku diviziju, jer su njeni dijelovi u to vrijeme bili na tom prostoru (vidi tom V, knj. 24, dok. br. 104).

U toku mjeseca februara neprijateljska avijacija nije bila aktivna. Njeno dejstvo nije se osjećalo na položajima naše brigade, a pored toga njenog dejstva nije bilo na čitavoj teritoriji Hercegovine. Na dan 12. februara o.g. jedan neprijateljski avion sa-dejstvovao je sa švapskom kolonom koja se iz Gacka probijala za Bileću. Ovaj avion nije ispoljio dejstvo na naše trupe, a svjetlosnim znacima održavao je vezu sa svojim trupama.

Divizija »Princ Eugen« bila je sastavljena od boraca raznih narodnosti. Borbenost njenih boraca bila je vrlo slaba. Moral boraca ove divizije je oslabio, a naročito poslije teških poraza koje je ova divizija pretrpjela u šestoj ofanzivi od boraca naše Narodno-oslobodilačke vojske. Na teritoriji Hercegovine u prvo vrijeme bio joj je zadatak da se odmori, ali u ovome nije uspjela pošto je za vrijeme svakog svog pokreta bila napadana od boraca Narodno-oslobodilačke vojske u Hercegovini.

Naoružanje ove divizije izostajalo je od naoružanja ostalih SS divizija u njemačkoj vojsci. Izgleda da je veliki broj svoga naoružanja ostavila na teritoriji Bosne. U borbama u Bosni mnogo njenog pješadijskog naoružanja zarobili su partizani.

Komandno osoblje ove divizije bilo je čisto njemačkog porijekla. Njeni borci nisu bili dobro odjeveni i bili su dosta slabo hranjeni. Prema izjavi zarobljenih boraca i oficira vidi se da su upoznati sa situacijom na frontovima i da su ubjedeni da će rat skoro izgubiti.

Četničke snage na teritoriji Hercegovine su slabe borbenosti, slabog morala i jedino su im ohrabrenje jače švapske snage sa kojima plaše narod govoreći da će uskoro otpočeti ofanziva. Odlaskom švapskih snaga i uticajem spoljnopolitičke situacije moral kod četnika još je više opao i sada ne predstavljaju nikakvu jaču borbenu grupu. Borbu na otvorenom terenu sa našim snagama nigdje ne primaju, već se povlače u gradove pod okriljem švapskih snaga. Četničke snage naoružane su puškama i imaju dovoljan broj automatskih oruđa sa većom količinom municije koju im daju Švabe.

Naoružanje četnika u Bileći bilo je dosta dobro. Bojeći se od naših napada utvrdili su grad i logor sa žicom i izgradili su razne rovove. Pored toga pri-

premili su kuće za odbranu i od Švaba su dobili 2 bacača i više teških pješadijskih oruđa.

Četničke snage na teritoriji Hercegovine bile su u mjesecu februaru potpuno neaktivne, što pokazuje njihova slabost. Posada garnizona Bileće povremeno je izlazila u pljačku u okolnim selima Bileće, ali im je ovo bilo nemoguće od strane naših snaga koje su ih u svima prilikama napadale.

Ishranu su dobivali od Švaba iz Trebinja ali im ova količina nije bila dovoljna, već su povremeno vršili pljačku.

Četnici su imali svoje rukovodstvo ali glavno rukovodstvo u pogledu komandovanja bilo je potčinjeno švapskim snagama.

b.) Kod *nas*:

Naša brigada ima 4 udarna bataljona i u toku mjeseca februara svi su bili pod našom komandom.

Moral boraca je na velikoj visini i svaki je svjestan svoje uloge i zadatka u današnjoj borbi. Disciplina je takođe na visini i svakim danom sve veća i veća i borci poprimaju duh regularne vojske.

Broj boraca u našoj brigadi u mjesecu februaru se povećao. Mobilisano je 19 boraca, od kojih je u brigadi zadržano 15.

U mjesecu februaru dezertiralo je 5 boraca koji su bili novomobilisani. Svega su 2 pošli u neprijateljski tabor, a 3 se kriju kod svojih kuća. Dezerterstvo je uslijedilo uslijed nedovoljne političke svijesti.

Ishrana naše brigade vršena je pravilno putem rekvizicije i hrana je uvijek na vrijeme dijeljena i u dovoljnoj količini. Dioba hrane vrši se ujutro i pred večer. Prostorija Pogledalo — Vrbica — Kovači — Pod Planik bila je ekonomski dosta iscrpljena i moralo se ići za nabavku hrane dalje od smještajne prostorije. Vrijeme kao elementarna pojava do 9. februara o.g. bilo je vrlo lijepo. Od 9. februara pa dalje pao je snijeg i vrijeme je bilo vrlo hladno. Snijeg se zadržao na površini zemlje i na pojedinim mjestima bio je dosta veliki. Ovaj snijeg otežavao je kretanje i uticao na manevrovanje. Povremeno bilo je i magli i snježnih vejavica.

c.) Kod *susjeda*:

Situacija kod naših susjeda bila je približno ista kao i kod nas, s tim što su ostale brigade u više mahova ofanzivno učestvovala u borbama protiv neprijatelja i za ovo im je davana mogućnost i podaci.

X brigada u toku čitavog mjeseca februara bila je u ofanzivnim akcijama i na svim prostorijama tukla neprijatelja nanoseći mu velike gubitke.¹⁹ Zaplijenila je veću količinu ratnog materijala i mobilisala veći broj boraca. Njen uspjeh u akcijama imao je povoljan uticaj na mobilizaciju boraca i na borbeno uzdizanje boraca.

XII brigada je u toku mjeseca februara ofanzivno djelovala i u svim akcijama imala uspjeha.²⁰ Njene uspješne akcije omogućile su joj da mobilise veći broj boraca, da se snabdije sa materijalom i opremom i da borbeni duh boraca uzdigne na dostojnu visinu.

Partizanski odredi na teritoriji Hercegovine takođe su ofanzivno djelovali i u svojim akcijama imali uspjeha. Ovo se naročito ispoljilo na Hrgudu, na prostoru Lukavac — Bezđeđe i na prostoru Meka Gruda — »Hodžići.

Odred »Miro Popara«²¹ je ofanzivno djelovao na prostoru Meka Gruda — Hodžići u zajednici sa djelovima naše brigade. U akcijama je imao uspjeha nanoseći neprijatelju gubitke, a naročito u borbi sa švapskom kolonom na dan 10. i 12. o.mj.

Jedan bataljon XII brigade nalazio se na prostoru Njivice — Slivice sa kojim smo stalno održavali vezu radi zajedničke akcije na neprijatelja koji je bio pokušao da se probije iz Gacka preko Plane za Bileću.

Prisustvo jačih snaga iz Crne Gore²² imalo je veliki uticaj na mase Hercegovine a naročito na borbenost četnika. Oni su bili demoralisani i nisu davali jačeg otpora.

d.) *Vojno-politička situacija:*

Vojno-politička situacija na terenu Hercegovine kao i na terenima kuda je operisala naša brigada naglo se popravljala u našu korist. Prisustvo jačih snaga na teritoriji Hercegovine daje sliku naše jačine i odlučnosti u borbi. Priliv boraca u naše redove svakim danom je sve veći, a naročito poslije uspje-

¹⁹ Vidi dok. br. 42.

²⁰ Vidi dok. br. 20.

²¹ Tada je bio u sastavu Sjevernohercegovačkog NOP odreda kao bataljon (vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 32).

²² i ²³ Odnosi se na Šestu crnogorsku NOU brigadu (vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 35, 63 i 111).

šnih operacija koje su u toku mjeseca februara izvele naše snage u zajednici sa ostalim brigadama i sa partizanskim odredima. Vojno-politička situacija u svijetu naglo se popravlja u našu korist i ovo je imalo odraza na mase u Hercegovini. S obzirom na naše poboljšanje vojno-političke situacije u Hercegovini i mogućnost mobilizacije novih boraca je naglo porasla.

Ljudstvo uvida ispravnost naše borbe i kao jedinoj borbenoj grupi koja vodi borbu protiv okupatora narod se pridružuje i pruža svestranu pomoć. Simpatije masa Hercegovine su na strani naše borbe i u većem dijelu Hercegovine očekuju se naše snage kao neki spas.

Posljednji vojno-politički događaji demoralisali su četničke borce i njihove vođe i sada se međusobno svađaju i prepiru. Veliki broj boraca iz četničkih redova napušta svoje jedinice i odlazi kući javljajući se dobrovoljno našim snagama. Neaktivnost četnika i ostalih narodnih izdajnika pokazuje u dovoljnoj mjeri njihovu slabost. U toku mjeseca februara nisu neprijatelji izveli ni jednu uspješnu akciju iako su bili potpomagani od švapskih djelova, a kada su napadnuti od naših djelova odmah su se povlačili u utvrđena mjesta.

e.) *Procjena situacije i zemljišta:*

Procjena situacije i zemljišta vršena je u vezi dobivenih naređenja. Na prostoriji Pogledalo — Vrbiča — Kovači — Pod Planik zatekli smo se još iz prošlog mjeseca. Sa ovih položaja izviđali smo u pravcu Bileća — Plana — Rioca — Kobilja Glava kao i u pravcu Vilusa. Sa naših položaja zgodno je bilo izviđati u navedenim pravcima pošto su naši položaji bili nadvišavajući i vidik sa njih je bio vrlo veliki.

Sa ovih naših položaja napad na Bileću bio je teško izvodljiv i ne bi urodio plodom iz razloga što je garnizon Bileća dobro utvrđen, što su četničke bande utvrdile pojedine kuće za odbranu i odlučile se da odsudno brane grad. Nama je glavni zadatak bio da ne dozvolimo posadi u Bileći da izlazi u okolna sela i da ih pljačka.

Ako bi neprijatelj sa jačim snagama pokušao napasti naše položaje i prodirati u pravcu Poljica, u mogućnosti smo da ga zadržimo makar i napadao sa

velikim snagama. Ovo zaustavljanje neprijatelja najbolje bi se izvelo na položajima Tegarina Greda — Vardar — Kokot, čiji je pravac pružanja upravan na pravac neprijateljskog nadiranja iz Bileće ka Poljicama. Ovaj položaj je za odbranu vrlo pogodan i na njemu je moguće potući jačeg neprijatelja a potom preći u napad sa ciljem da se neprijatelj uništi. Ispred ovog položaja ima prirodno otpornih tačaka sa kojih se može neprijatelj blagovremeno primjetiti i borbom zadržati izvjesno vrijeme i sa kojih se tačaka može lako onemogućiti četnicima da pljačkaju Baljke i Bijele Rudine. Sa ovog položaja preglednost je vrlo velika i za njegovo držanje nisu potrebne jače snage. Predteren je brisan i plan vatre može se u potpunosti izvesti. Ovaj položaj nema svoju dubinu, ali zato na nekoliko kilometara iza njega ima zgodnih položaja za odbranu. Ovaj položaj neprijatelj može teško zauzeti ako ga ne izmanevruje. Najvjerovatnije pravci neprijateljskog napada od Bileće ka Troglavu bili bi:

a.) pravac Deleuše — Vuči Do — Ubla — Crkvice,

b.) Baljci — Vrbica — Kovači — Kapavica — Poljice, i

c.) Bijela Rudina — Trnovica — Preraca — Golobrđe i dalje za Troglav. Svi ovi pravci bili bi zatvoreni našim rasporedom i neprijatelj nije bio u stanju da proдре iz Bileće u pravcu Troglava.

Ako bi neprijatelj napadao položaj Tegarina Greda — Vardar — Kokot, zgodno ga je bočno napasti od pravca preko Bratogoša i Golog Brda ili pak preko Trnovica — Bogdašići, napadajući time njegove bokove i pozadinu. Naša rezerva bila je pozadi ovog položaja u selu Kovači.

Za zaštitu pravca Stepen — Plana najzgodnije je bilo izviđati sa Velikog Planika. Ovdje je takođe izrazit položaj Veliki Planik — Pandurica — Runjevac — Ružarica, sa koga je položaja najzgodnije napasti neprijatelja na prostoru Hodžići — Korita. Preglednost ovog položaja je velika i položaj je zgodan za manevrovanje desnim krilom od Ružarice ka s. Korita. Ovaj položaj za odbranu je vrlo povoljan i pogodan za postavljanje automatskih oruđa.

Na dan 22. o.mj. 3. bataljon ove brigade prebacio se na prostor Danići — Dulići — Galešine sa zadatkom da zatvara pravac od Gacka ka Stepenu i

dalje za Planu i od Gacka preko Dulića ka Troglavu. Za odbranu na ovome pravcu teren je vrlo zgodan i za odbranu povoljan, a naročito se kao pogodan za odbranu ističe teren južno od Danici i Dulići, Milatovica (1104) — Stepen Vis — Stepen (1183) i Kocelj (1293). Na gornjem položaju može se sa malim snagama dočekati i jače neprijateljske snage. Kao istaknuta tačka ovog položaja bio bi Gat, koji je takođe zgodan za odbranu i odbijanje neprijateljskih napada.

Za zatvaranje pravca ka Viluse — Dubočke i Velimlje, računajući od Bileće, zgodni su položaji Jabukovac (827) — k. 775 — k. 922 i Kapor (1183). Ovi su položaji zgodni za odbranu i sa njih je preglednost dobra. Pozadi ovog položaja borba se može voditi po dubini naslanjajući se na Carinu i Procjep, a potom na Tisac — Kokot i Klenačko Brdo. Neprijatelju je vrlo teško napadati ovaj položaj s obzirom na pogodnost terena za odbranu.

S obzirom da je neprijatelj na svim svojim sektorima bio potpuno neaktivan potrebno ga je bilo tući, osloboditi teritorije i natjerati ga u žicu.

Naše snage s obzirom na moral i svjesnost cilja za koji se bore bile su u stanju uvijek tući neprijatelja na otvorenom terenu.

Prisustvo naših snaga na prostoru Zavode — Banjani i prisustvo crnogorskih snaga na prostoru Trubjela — Grahovo — Cuce demoralisalo je četnike, a naročito je osjetno uticalo na moral i borbenost četničkih snaga na prostoru Viluse — Petrovići — Lastva i Vrbno — Necvijeće.

Četničke snage u zajednici sa švapskim snagama nisu imale mogućnosti manevrovanja, jer su svuda, čim su izašle iz logora, tučene i desetkovane od naših snaga.

ODLUKA:

S obzirom na procjenjenu situaciju donesene su odluke:

a.) da se sa položaja Pogledalo — Vrbica — Kovači — Pod Planik drži privezan bilećski garnizon za sebe, da se sa tog položaja izviđa i prikupljaju podaci o neprijatelju, da se ne dozvoli četnicima da pljačkaju okolna sela Bileće, da se osmatra i obezbjeđuje pravac od Avtovca preko Plane za Bileću i da se ne dozvoli neprijatelju da se tim pravcem nekažnjeno probije za Bileću;

b.) da se sa jednim bataljonom zatvori pravac od Avtovca ka Plani i od Avtovca preko Troglava ka Poljicama ili Dubočkama, a sa ostatkom naših snaga da se na prostoriji Mokri Do — Pilatovci — Vuči Do zatvara i obezbjeđuje pravac od Bileće ka Vilusima, Velimlju i Dubočkama, dok XII i X brigada u zajednici sa crnogorskim brigadama ne izvrše čišćenje Zavoda i zauzimanje prostorije Viluse — Lastva — Grahovo — Dragalj i ne izvrše čišćenje Zubaca.

3.) RASPORED SNAGA, PLAN AKCIJA I TOK OPERACIJA:

1. do 24. februara U ovom vremenskom periodu naša brigada bila je smještena na prostoru Pogledalo — Vrbica — Kovači — Golobrdže — Pod Planik sa zadatkom da veže za sebe snage neprijatelja u Bileći, da obezbjeđuje pravac Bileća — Poljice, da izviđa dublje u pravcu neprijatelja, da prikuplja podatke o neprijatelju na pravcu Viluse — Trebinje — Ljubinj — Davidovići — Rioca — Gacko, da obezbjeđuje pravac Avtovac — Stepen — Plana — Bileća, da tim pravcem ne dozvoli da neprijatelj nekažnjeno prođe, da vrši mobilizaciju ljudstva za našu vojsku i da prikuplja oružje i municiju.

Stab brigade i »3« [bataljon] je smješten u s. Kovači sa zadatkom da izviđa dublje u pravcu Krivače i Plane i da bude kao brigadna rezerva.

»1« je smješten u s. Pogledalo sa zadatkom da dublje izviđa i prikuplja podatke u pravcu Pilatovci — Deleuše, da drži zasjede na Golom Brdu (1049) i da ne dozvoli da četnici pljačkaju okolna sela Bileće.

»2« je bio smješten u s. Donja Vrbica sa zadatkom da izviđa dublje u pravcu Baljci i da ne dozvoli da četnici pljačkaju Baljke i Bijelu Rudinu. Zasjede je svakodnevno držao na Drenovoj Glavi i njenim padinama ka Bijeloj Rudini, a noću je izviđao patrolama u pravcu Baljci.

»4« je bio smješten u s. Golobrdže sa zadatkom da osmatra pravac Gacko — Plana, Rioca — Meka Gruda, Plana — Meka Gruda i da osmatra i obezbjeđuje pravac od Stepena ka Plani. Ako bi se neprijatelj pojavio na pravcu Stepen — Plana imao ga je bočno napasti.

Na dan 2. februara o.g. raspored i zadaci ostali su isti. Neprijatelj je iz Gacka krenuo preko Stepena i došao do Kobilje Glave, ali primjetivši prisustvo

naših snaga na prostoru Hercegova Gradina — Njivice — Pod Planik odstupio je natrag u pravcu Gacka, vjerovatno sa namjerom da se za Bileću probije nekim drugim podesnijim, manje opasnim pravcem. Jačina ove kolone bila je oko 700 Švaba sa većom komorom.

Na dan 2. februara oko 200 četnika iz Bileće pokušali su izaći na Baljke i napasti položaje Vardar i Tegarinu Gredu, vjerovatno u namjeri da olakšaju prodor švapskoj koloni iz Gacka ili da opljačkaju Baljke. Naš »2« i djelovi »1« napali su ove četnike natjeravši ih na panično bjegstvo u pravcu Bileće. Neprijatelj je imao 8 mrtvih i više ranjenih, a mi smo imali 2 mrtva.

Na dan 3, 4, 5. februara raspored i zadaci brigade ostali su kao i na dan 1. februara. Nisu dobiveni nikakvi novi podaci. Neprijateljskih akcija nije bilo, a nije bilo ni naših akcija. VI Crnogorska brigada došla je na prostor Trubjela — Kuside.²³

Na dan 6. februara »4« je premješten iz s. Golobrđe u s. Kovači sa zadatkom da se odmori i riješi razna pitanja u svome bataljonu, pošto to u s. Golobrđe nije mogao učiniti. U Kovačima je ostao sve do 24. o.mj. U Kovačima ovaj bataljon bio je kao brigadna rezerva, a pored toga imao je zadatak da izviđa u pravcu Mokri.Do — Krivača i da u tom pravcu prikuplja podatke o neprijatelju.

Naš »3« je na dan 6. o.mj. rokirao iz sela Kovači u s. Golobrđe, a na dan 7. februara prebačen je iz sela Golobrđe u s. Pod Planik sa zadatkom da osmatra i obezbjeđuje pravac Avtovac — Plana i da ne dozvoli da se tim pravcem neprijatelj nekažnjeno probije za Bileću. Zasjeo je držao na Velikom Planiku, a patrolama je izviđao u pravcu Rioca i Plana i to svakodnevno. Iz s. Golobrđe u s. Pod Planik ovaj je bataljon premješten zbog boljeg vršenja svog zadatka i zbog toga što u s. Golobrđe vlada tifus u jačem stepenu. Ovaj bataljon je ostao u s. Pod Planik sve do 21. o.mj. Sa ovog položaja rušio je i pregrađivao put Korita — Plana.

Na dan 8. i 9. februara zadaci i raspored brigade ostali su isti. Nije bilo ni naših ni neprijateljskih akcija, a neprijateljska avijacija nije ispoljila svoje dejstvo.

Na dan 10. februara jedna švapska kolona jačine oko 600 boraca krenula je od Gacka preko

Ključa i došla do Gornje Meke Grude.²⁴ Ova njemačka kolona napadnuta je sa »3« i »4« bez jedne čete. Napad je izvršen na prostoru G. M. Grude, Avtovca i Kovačeva Dola i poslije borbe koja je trajala 2—3 časa neprijatelj je natjeran na panično bjegstvo u pravcu Brestice. Borbu je prekinula noć i veliki snijeg i vejavica i neprijatelj je zanoćio pod šatorima na prostoru Kovačev Do — Brestica i tu je ostao u toku 11. o.mj. Naši bataljoni (»3« i »4« bez jedne čete) smjestili su se u s. Pod Planik sa zadatkom da osmatraju, prate pokret ove kolone i ne dozvole joj da se nekažnjeno povuče za Bileću.

U ovoj borbi neprijatelj je imao 15 mrtvih i više ranjenih, a mi smo imali 2 mrtva i 3 ranjena. U ovoj borbi poginuo je vodnik Vaso Popara i ranjen je zamjenik komandanta »4«. Odred »Miro Popara« takođe je u ovoj borbi sadejstvovao sa našim djelovima,²⁵ a pored toga održavali smo vezu i sa »4« XII brigade koji se nalazio u s. Njivice, a koji je imao zadatak da napadne neprijatelja sa leđa.

Na dan 11. o.mj. nije bilo neprijateljskih akcija i bataljoni u s. Pod Planik su očekivali pokret švapske kolone iz Brestice u pravcu Bileće.

Na dan 12. o.mj. neprijateljska kolona koja je zanoćila u s. Brestica izvršila je pokret ka Bileći preko Meke Grude. Ova kolona je blagovremeno primjećena i napadnuta od našeg »3« i »4« na prostoru Meka Gruda — Lađevići — Rogovi.²⁶ Borba je vođena čitavoga dana do mraka i neprijatelj se pod zaklonom mraka uspio da probije za Bileću preko Njeganovići — Podgorje upućujući lijevu pobočnicu glavnim drumom za Bileću. Na prostoru Meka Gruda — Lađevići — Rogovi neprijatelj je imao 50 mrtvih, od kojih 2 oficira i 3 podoficira, i više ranjenih. Mi smo imali 7 mrtvih i 4 ranjena. Dijelovi našeg »2« za vrijeme borbe na prostoru Rogova vršili su pritisak na Bileću. Oko 23 časa napadnuta je lijeva pobočnica švapske kolone koja se pod zaklonom mraka probijala za Bileću na prostoru Mokri Do —

²⁴ i Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 166.

²⁵ U izvještaju Štaba Sjevernohercegovačkog NOP odreda od 13. februara 1944. o tome se kaže:

»Prema izvještaju bataljona »Miro Popara« primili su borbu 10. II u 9 časova i držali su borbu do 17 časova sami, dok su stigli ostali bataljoni. U ovoj borbi borci bataljona »Miro Popara« ubili 23 Švabe, koje su oni prebrojili, i više ranili«. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 6—9, k. 1144 I).

Bijela Rudina od jedne čete »2« i ubijeni su 15 Švaba. Poslije ove akcije »3« se vratio u s. Pod Planićnik sa prvobitnim zadatkom, a »4« u s. Kovači takođe sa prvobitnim zadatkom.

Na dan 13. februara nije bilo nikakvih promjena.

Na dan 14. februara do 23 časa nije bilo nikakvih promjena. Oko 23.30 časova jedna švapsko-četnička kolona, jačine oko 300 boraca, uspjela je da ovlada položajima »2« (Tegarina Greda — Vardar).²⁷ »2« povratnim napadom uspio je da povрати svoje položaje, da neprijatelja potuče i goni u pravcu Bileće. U ovoj borbi neprijatelj je imao 4 mrtva (svi četnici), a mi smo imali jednog mrtvog. Ove noći jače neprijateljske snage izvršile su ispad u pravcu s. Granica — s. Podgorje — s. Pađeni opljačkavši tom prilikom veću količinu stoke od familija čiji su članovi u Narodno-oslobodilačkoj vojsci i od familija koji simpatišu našu borbu. Ove četničko-švapske snage su se povratile na dan 15. o.mj. u Bileću.

Na dan 15. o.mj. pa sve do 22. o.mj. raspored naše brigade i zadaci ostali su kao i prije. Neprijatelj nije vršio nikakve ispade u pravcu naših položaja, a naše jedinice nisu vršile nikakve akcije na neprijatelja, sem što su izviđale i prikupljale podatke o neprijatelju. U ovom vremenu nije bilo neprijateljske avijacije. Sve slobodno vrijeme iskorišteno je za političko i vojničko uzdizanje boraca i rukovodilaca.

Na dan 22. o.mj. oko 1 čas u noći naš »3« izvršio je pokret na prostoriju Danići — Dulići — Galešine sa zadatkom da manevrišući na toj prostoriji obezbeđuje i štiti pravac od Avtovca preko Stepena ka Plani i od Avtovca preko Dulića ka Troglavu i dalje za Poljice. Na sektoru ovoga bataljona neprijatelj je 24. o.mj. izvršio ispad sa dvije kolone. Jedna kolona išla je pravcem Avtovac — Zborna Gomila i ovladala Stepenom i Zbornom Gomilom, jedna manja kolona otišla je za selo Pržine, a jedna za selo Danići. Druga kolona išla je pravcem od Avtovca preko Samobora i dalje za Dobrelji sa namjerom da ovlada Gatom. Namjera obje ove kolone bila je prihvat švapske kolone koja je 23. o.mj. iz Bileće krenula preko Kačanja i zanoćila toga dana u s. Brestici. Zasta se ova kolona nekažnjeno provukla za Avtovac

blagodareći ispadu snaga iz Avtovca jer su sa tim snagama bile angažovane i snage »3«. Akcijom »3« i njegovim vještim manevrovanjem neprijatelj je natjeran na povlačenje. Ovaj bataljon je i dalje ostao na istoj prostoriji. Na dan 26. o.mj. švapske i četničke snage napustile su Avtovac i Gacko²⁸ i ovaj bataljon u zajednici sa bataljonom »Vule Skoko« ušao je u Gacko²⁹ i sada se nalazi na prostoru Gacko — Miholjača — Avtovac, na kome prostoru vrši uspješnu mobilizaciju. Jedna četa ovog bataljona ostala je u s. Dulići zajedno sa Golijskom partizanskom četom. Dalje direktive i zapovješti za rad je dobio. Pivskom bataljonu i Golijskoj partizanskoj četi poslato je naređenje da se prebace na prostoriju Gacko³⁰ i da tamo ostanu do dolaska naše brigade, a našem bataljonu (»3«) dato je naređenje da se prebaci i manevriše na prostoru Kifino Selo — Gračanica sa zadatkom da zatvara i brani pravac Nevesinje — Gacko.

Na dan 22, 23, 24. o.mj. ostale snage naše brigade ostale su na istim položajima kao i ranije i sa istim zadacima. Na dan 22. i 23. o.mj. četničke snage iz Bileće vršile su ispad do u Baljke. ali su oba puta bile odbijene našim snagama.

Noću 24/25. o.mj. brigada bez jednog bataljona je izvršila pokret na prostoriju Vuči Do — Pilatovci — Mokri Do sa zadatkom da sa te prostorije zatvara i štiti pravac od Bileće ka Vilusima, Velimlju, Dubočkama dok izvrše svoje zadatke X i XII brigada u zajednici sa ostalim dvjema crnogorskim brigada-

²⁸ U bojnoj relaciji Šeste pješачke divizije za februar 1944. stoji da je 24. februara jedan bataljon Sedme SS divizije napustio Bileću i otišao za Dubrovnik. Vjerovatno su te snage bile iz Gacka. (Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 173).

²⁹ U izvjestaju Štaba Sjevernohercegovačkog NOP odreda od 2. marta 1944. Štabu Dvadeset devete NOU divizije o tome se kaže:

»Bataljon »Vule Skoko« nalazi se u Miholjači. to jest u samom gradu sa jednim dijelovima, dok sa ostalim dijelovima drži Gračanicu zatvarajući pravac od Nevesinja. Ovaj bataljon 28. II zauzeo je Gacko poslije izlaska Švaba i četnika a u samom gradu bilo je ostalo nešto ustaša koji su pri dolasku naših snaga pobjegli u pravcu Kule Fazlagić; odmah poslije toga naš bataljon izvijestio je 3. bataljon XI brigade, koji se nalazio u Dobreljima, kao i Pivski bataljon o zauzeću grada te da bi oni zajednički sa njima koordinirali akcije u odbrani Gacka. Četnici iz Gacka nalaze se u Reljima i Kifinom Selu. Prema potvrđenim vijestima, familije pojedinih četničkih zlikovaca bježe iz Gacka za Nevesinje«. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 8—10, k. 1144 I; vidi dok. br. 172 u ovoj knjizi.)

³⁰ Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 149 i 150.

ma,³¹ da na toj prostoriji izvrši mobilizaciju i priveže za sebe snage bilećskog garnizona. Pokret u toku noći 24/25. o.mj. bio je otežan zbog velikog snijega i poledice.

Štab brigade, bolnica i »2« smjestili su se u s. Pilatovci. Naš »2« imao je zadatak izviđanja i obezbjeđenja od pravca Bileće i rušenja puta Viluse — Bileća.

»4« je smješten u s. Mokri Do sa zadatkom da zatvara put Bileća — Viluse i da ruši komunikaciju i da prekine telefonsku vezu Bileća — Viluse.

»1« bio je smješten u s. Vuči Do sa zadatkom da izviđa i obezbjeđuje u pravcu Bileća — Baljci, da ne dozvoli četnicima da pljačkaju Baljke i, ako bi neprijatelj ispoljio svoje dejstvo na položaje našeg »2« i »4«, da neprijatelja napadne u lijevi bok.

» Na dan 25. o.mj. rano ujutro »4« je napao četnike u s. Koravnica i tom je prilikom ubio 2 četnika, ranio 3 i 1 zarobio.

Na dan 26, 27. i 28. o.mj. naši bataljoni ostali su na istim položajima i sa istim zadacima. Neprijatelj nije vršio nikakve ispade u pravcu naših položaja. Povremeno je bacačima i teškim mitraljezima sa Viajinje tukao naše položaje, ali bez rezultata. Jedan metak iz bacača ubio je u s. Mokri Do 10 ovaca i 3 konja. Ova stoka je bila jednog seljaka koji je njima naklonjen.

Noću 28/29. o.mj. naša brigada vršila je demonstrativni napad na Bileću s ciljem da četnike priveže za sebe, da ih demoralise tukući grad sa položaja Hadžibegovo Brdo i Vlajinja, da protjera četnike iz Miruše, da mobiliše sve sposobno ljudstvo za borbu i da prikupi izvjesnu količinu hrane za brigadu. Ova akcija bila je uspješna. Nijesmo imali gubitaka, prikupljena je veća količina hrane i mobilisana su 3 borca. Pred zoru 29. o.mj. bataljoni su se ponovo smjestili u svoje prvobitne logore i sa istim zadacima. Put Bileća — Viluse razrušen je na nekoliko mjesta i telefonska linija Bileća — Viluse je na nekoliko mjesta prekinuta.

Na dan 28. i 29. o.mj. brigada je ostala na istim položajima sa istim zadacima. Akcija nije bilo ni naših ni neprijateljskih.

" Odnosi se na Šestu crnogorsku i Drugu dalmatinsku brigadu (vidi dok. br. 1 u ovoj knjizi i tom IV, knj. 22, dok. br. 32 i 129).

— RESENJE:

Brigada je izvršila u potpunosti sve dodijeljene zadatke. Borci su se pokazali dovoljno hrabri i odvažni, a niže rukovodstvo se pokazalo umješno u rukovođenju sa svojim jedinicama.

— GUBICI:

a. *Kod neprijatelja:*

U ovom vremenskom periodu ubijeno je 80 Švaba, od kojih 2 oficira i 3 podoficira, i 14 četnika. Mnogo više je ranjeno.

b. *Kod nas:*

U mjesecu februaru u svim našim akcijama imali smo 12 mrtvih i 10 ranjenih. Među poginulim je uračunat i komandant 3. bataljona drug Marko Vukoje i vodnik 4. bataljona drug Vaso Popara.

c. »Zaplijenjeno:

U ovom vremenu zaplijenjeno je: 23 puške, 4 puškomitraljeza (šarca), 3 mašinke, jedan pištolj, jedna rezervna cijev, 10 fišeklija, 20 čebadi, 20 šatorskih krila, 2 busole, 20 rančeva, 2 torbice, 5 redenika od šarca i oko 2.000 metaka.

Zarobljen je jedan četnik, koji je uvršten u naše redove.

ZAKLJUČAK:

Akcije naše brigade bile su uspješne i neprijatelju su naneseni osjetni gubici.

IMENA NEPRIJATELJSKIH RUKOVODILACA:

a. *Njemačkih:*

Imena njemačkih rukovodilaca nisu nam poznata.

Njemačko rukovodstvo bilo je uglavnom rukovodstvo njemačke divizije »Princ Eugen«.

b. *Četničkih:*

Četničke [vođe] u Bileći bile su: Kureš,³² Kovač,³³ Komnenić, Babić i dr. U Zavodu četnički vođa bio je Bačević, a u Vilusima Ivan Janičić. U Gacku četničke vođe bile su: Milorad Popović, pop Radojica

**Miloš Kureš je bio komandant Bilečke četničke brigade.
Sava**

Perišić³⁴ i dr., a u srezu Nevesinje Petar Samardžić, Jovan Draganić i Vaso Gutić.

8. IMENA NAŠIH RUKOVODILACA:

- a. *Štab brigade*: V. d. komandanta Srećko Reić, načelnik štaba drug Drago Đukanović, politički komesar drug Spiro Srzentić, v. d. zam. političkog komesara drug Mato Markotić, a od 8. o. mj. drug Aco Babić.
- b. *Štab »1«*: Komandant drug Milan Glogovac, zam. komandanta drug Milovan Terzić, politički komesar drug Đorđo Đurica, zam. politkoma drug Drago Ivanović.
- c. *Štab »2«*: Komandant drug Slavo Skender, a od 24 o. mj. drug Smail Balalić, zam. komandanta drug Jovan Marković, koji je bio do 22. o. mj., politički komesar drug Miloš Stamatović, zamjenik politkoma drug Obrad Subotić, koji je bio do 8. o. mj.
- d. *Štab »3«*: Komandant Kosto Boljanović, zamjenik komandanta drug Radovan Bajović, politkom Slobodan Kovačević, zamjenik polkoma drug Sreten Pelević.
- e. *Štab »4«*: Komandant drug Milan Tabaković, zamjenik komandanta drug Mato Dutina, koji je vršio dužnost do 10. o. mj., a sada se nalazi u bolnici, politički komesar drug Nikola Komnenić, zamj. politkoma drug Mirko Ignjatić.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Spiro Srzentić

Načelnik štaba,
Drago Đukanović

V. d. komandanta,
Srećko Reić

(M. P.)

³⁴ Jedan od organizatora četnika na sektoru Pive, Duge i Golije. Poginuo početkom 1945. godine.

IZVJEŠTAJ ŠTABA DVANAESTE KRAJIŠKE BRIGADE OD 1. MARTA 1944. ŠTABU JEDANAESTE NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA OD 15. DO 29. FEBRUARA¹

STAB XII KNOU BRIGADE

Str. pov. op. br. 14/44

1. marta 1944. godine

P o l o ž a j

Petnaestodnevni izvještaj
o radu za vrijeme od 15—29.
februara 1944. godine do-
stavlja

ŠTABU XI DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

P o l o ž a j

U vezi postojećeg naređenja Štaba XI NOU divizije do-
stavlja se petnaestodnevni izvještaj o radu za vrijeme od 15—
29. II. 1944. godine i to

I bataljon: Jedinice ovoga bataljona za vrijeme od 15—29.
februara t.g. nalazile su se u glavnom na sektoru: Podbrde —
Opsječko — Šibovi — Lipovac, sa zadatkom zatvaranja pravca
Čelinac — Banja Luka i razbijanja četničkih bandi na ovome
sektoru. Dana 16. ovog mjeseca jedna četa ovoga bataljona išla
je do sela Baljvina, koja je pratila drugove Sošu-¹ i Pekića³ za
Krajinu, kao i u prikupljanje hrane sa komisijom ove brigade
za jedinice X divizije. Dana 21. februara 1944. godine jedna
četa ovoga bataljona vršila je prikupljanje hrane u selu Babi-
ćima, gdje je ujedno bila održana sa narodom i jedna konferen-
cija, odnosno zbor u ovome selu. Prilikom prikupljanja hrane,
ova je četa bila napadnuta od jedne veće grupe četnika, kojom
prilikom je poginuo i jedan drug oficir.

28. ovog mjeseca, prilikom bombardovanja Kotor Varoša,
poginuo je jedan i 3 su ranjena druga, od kojih 2 teže, i to iz

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-
istorijskog instituta, reg. br. 18/4, k. 866.

• Narodni heroj Josip Mažar Soša. Poginuo 20. oktobra 1944. pri-
likom napada na Travnik, kao načelnik operativnog odjeljenja Petog
korpusa NOVJ.

⁵ Mirko. Bio je načelnik Štaba Jedanaeste NOU divizije.

2. čete ovoga bataljona koja se u ovom međuvremenu nalazila u Kotor Varošu na kupanju i parenju odjela.

U ovome međuvremenu izvršeno je kupanje i parenje svih boraca ovoga bataljona. Većina boraca iz jedinica ovoga bataljona bolovala je od »gripe«, koju su preboleli. Vojnička nastava u ovome bataljonu održava se po dostavljenom planu od strane ovoga štaba. Po svima jedinicama ovoga bataljona održana su predavanja o načinu stanovanja vojske i to: bivakovanje, logorovanje i kantonovanje, kao i o mješovitom kantonmanu. Takođe održani časovi opreznosti u vezi sa poginulim drugom, koji je poginuo prilikom prikupljanja hrane od jedne četničke grupe. Po jedinicama je u ovom međuvremenu održano predavanje o putovanju, maršovanju i borbenom kretanju.

Usljed velikog snijega, za ovo vrijeme nisu vršene vojničke vježbe na terenu, već jedino obuka iz strojne vježbe i o pozdravljanju.

II bataljon: Jedinice ovoga bataljona za ovih 15 dana nalazile su se na sektoru Lipovac — Javorani, sa zadatkom kontrolisanja toga sektora i razbijanja četničkih bandi. — U vremenu od 16—24. ovog mjeseca jedna četa ovoga bataljona pratila je do sela Baljvina drugove Sošu i Pekića i potpomagala komisiju u prikupljanju hrane za jedinice X divizije.

Dana 25. februara 1944. godine dvije čete ovoga bataljona otišle su u pratnju druga Osmana⁴ do Mrkonjića, koje se još nisu povratile.

Sa borcima je za ovo vrijeme prorađena tema po dostavljenom planu od štaba brigade o logorovanju, bivakovanju i kantonovanju. Sa komandnim kadrom po četama vršeno je predavanje iz čitanja karata i planova.

Dana 18. februara 1944. godine jedna patrola, koja je išla u prikupljanje dezertera⁵ u selo Gariće, uhvatila je dva četnika, zarobila dva karabina i 70 metaka.

Iz ovoga bataljona bilo je u ovome međuvremenu oko 40 oboljenja i to sve od gripa, koju su ovi borci preboleli.

III bataljon: Jedinice ovoga bataljona za ovo vrijeme nalazile su se na sektoru Maslovare — Siprage sa zadatkom

⁴ Karabegović

⁵ U još nekim dokumentima u ovoj knjizi govori se o dezerterima. Međutim, ne radi se o dezerterima, već o borcima koji su, po odobrenju svoje komande, a nekad i bez odobrenja, često odlazili svojim kućama, gde su se zadržavali duže nego što im je odobreno. Pored toga, pojedinci su odlazili i u druge partizanske jedinice, zbog toga što su se u njima nalazili njihovi mještani ili zbog toga što su se te jedinice nalazile u njihovom kraju.

sprovedenja karavana od Klupa do Maslovara i dalje, kao i osiguranja samih Maslovara od četničkih bandi. Jedna četa ovoga bataljona nalazi se u Sipragama u zaštiti divizijske bolnice. Za ovo vrijeme jedinice ovoga bataljona nisu vodile borbe sa četnicima, jer su isti na ovome sektoru vrlo slabi.

Po četama je održan po jedan sastanak na kome su pretresana pitanja po raznim nedostacima koje treba otkloniti. Po četama su vršena predavanja iz opisa naoružanja, o stanovanju vojske u raznim slučajevima kao bivakovanje, logorovanje, kantonovanje i o mješovitom kantonmanu.

Po komandama četa održani su po jedan sastanak na kome su pretresana pitanja o raznim nedostacima u četama i uzdizanju samog komandnog kadra. Mobilizacija za ovo vrijeme nije vršena, a niti je bilo dezerterstva.

Napomena: Iz napred iznijetih izvještaja štabova bataljona ove brigade vidi se da u toku ovih 15 dana nije bilo nikakvih akcija, pošto je snijeg dosta velik, a niti je bilo reakcije sa strane neprijatelja.

Sto se tiče stanja u jedinicama I i II bataljona, može se reći da je zadovoljavajuće, dok u III bataljonu ima još nedostataka kod komandnog kadra koji je dosta mlad i nedovoljno izgrađen.

Za proteklih 15 dana nije ništa mobilisano od novog ljudstva.

Dezertera nije bilo.

Sto se tiče odjeće i obuće kod boraca ove brigade, može se reći da je kod I bataljona za sada zadovoljavajuća, dok je kod ostala dva bataljona vrlo slaba, pa čak ima izvjesnih drugova koji nemaju ni oputnjaka, već noge zamotavaju u krpe.

Usljed velikog snijega, ishrana jedinica ove brigade bila je slaba, jer i pored toga što su sela na sektoru na kome se nalaze snage ove brigade pasivna, prikupljanje hrane je bilo vrlo otežano.

Borbenost i disciplina kod komandnog kadra i boraca ove brigade dosta je dobra. Vojnički život je također dobar. Sva postavljena i izdata naređenja izvršuju se bez pogovora na vrijeme.

Stanie neprijatelja u garnizonima Celinac — Banja Luka za sada je nepromijenjeno, jedino se doznaje da su u Banja Luci vlast civilnu preuzele ustaše i da je 13. pukovnija iz Banja Luke otišla ali se ne zna kuda. Neprijatelj iz Banje Luke nema nikakvih ofanzivnih namjera, jer u zadnje vrijeme po ulicama izgrađuju dvospratne bunkere.

U posljednje vrijeme neprijatelj je avijacijom počeo tući i Kotor Varoš, iz čega se da zaključiti da nema namjere i dalje zauzimati ovo mjesto.

Odnos između vojske i stanovništva u pozadini pravilan je.

Stanje o četnicima na ovome sektoru nepromjenjeno je.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Milutin⁰

Komandant major,
Mećava⁷

⁰ Vujović

⁷ Narodni heroj Petar Mećava. Poginuo krajem oktobra 1944. u Travniku kao potpukovnik i zamjenik komandanta Desete NOU divizije.

IZVJEŠTAJ ŠTABA DVANAESTE HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 1. MARTA 1944. ŠTABU DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE O SITUACIJI NA PROSTORU ZUBCI — TREBINJE¹

1/III-1944 g. u 9^h
s. Ruđin Do
(M. P.)²

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE

U Trebinju ima 200—300 Švaba, 300 milicionera i dio trebinjskih četnika.³ Izgleda da milicioneri drže Arslanagića Most. Janičić⁴ sa bandom Crnogoraca otputovao je vozom za Konavle, a navedno sa namjerom da se preko Grahova vrati na prostoriju Vilusa.

Noću 28/29. o.m. izvršili smo napad na bande oko Turmenta i Orašja. Naši »1« i »2« [bataljon] u zoru 29 o.m. ovladali su sa [selima] Tuli i Orašje.⁵ Bande su dale mali otpor, kojom je prilikom 1 četnik ubijen. Mi nijesmo imali nikakvih gubitaka. U Orašju predalo se 10 četnika. U školi u s. Tuli zaplijenjen je 1 top od 75 mm. kojeg su bande onesposobile — klizače i zatvarač. Za vrijeme ove akcije ovaj Štab i »3« bili su u s. Ruđin Do. Bande su se razbježale u pravcu Velja Gora — Bugovina pa dalje ka šumskoj Površi. Četnici su tražili švapsku pomoć od Trebinja i Grude, ali je nijesu dobili.

Dio koji je nas sačekao mobilisan je, a ukoliko budemo ovdje duže ostali možda će se i više mobilisati. Dosada je mobilisano oko 40. Prikupljeno oružje i municiju evakuisaćemo u pravcu Vilusa.

Postoji mogućnost da se na ovoj prostoriji Zupci — Kruševica — Grab — Korjenici formira jedan odred koji bi po našem mišljenju i mišljenju terenskih radnika mogao da se brzo ojača. U Konavljju oko s. Dunave — Lovorno — Ljuta postoji partizanski odred od oko 60 boraca.⁶

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 1—10, k. 1144 I.

* Okrugli pečat: Štab III brigade XXIX u. divizije NOVJ

³ Vidi dok. br. 189.

⁴ Ivan

⁵ Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 173.

⁶ Vjerovatno se misli na Prvi bokeljski bataljon (vidi tom III, knj. 7, dok. br. 47).

Ovdje sa nama je drug Milo Vukalović. Koristimo ga za mobilizaciju.

Ništa konkretnije ne znamo o Desetoj brigadi.⁷ Priča se da se nalaze ka Ljubomir — Brda.⁸ Ovaj Štab sa »3« vraćaju se sada u s. Orahovac.

S. F. — S. N.

Pol. komesar:
Đoko Novosel

Komandant
Danilo Komnenović

⁷ O rasporedu te brigade i o njenom dejstvu vidi dok. br. 17 i 42.
" Na karti 1:100.000 to mjesto nije nađeno.

BROJNO STANJE LJUDSTVA I NAORUŽANJA DVANAESTE
HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE NA DAN 1. MARTA 1944.
GODINE¹

BROJNO
XII Hercegovačke N. O. U.

№ č. Ø£	Jedinica	Brojno stanje						N a o r u				
		na licu			u rashodu pušaka			puškomltr.		t. mitr.		
		m.	ž.	m.	<	7.9	tal.	Z.B.	tal.	njem.	Breda	Šl.
1.	1. Batalj.	130	4	9	1	90	2	3	2	2	1	/
2.	2, Batalj.	142	4	8		108	1	8	1	3	1	
3.	3. Batalj.	156	5	13		135	2	6	2	1		
4.	4. Batalj,	101	5	8	-	58	2	4	1	1	-	-
5.	Štab Brigade	45	3		-	37	-		-	-	-	-
Svega :		574	21	38	1	428	7	21	6	7	3	/

Zamj. pol. komesara
Novak Franc

(M. P.)

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojno-istorijskog instituta, reg. br. 19—12, k. 1143 A.

STANJE

brigade 1. marta 1944. godine.

ž	a	n	I	e	M	u	n	c	]	a		
bacača		Mašln-ke		7.9	Tal.	za bacač			3	P r i m j e d b a		
teš.	lak.		m/m	Za teš bredu		laki	teški	3		3	3	
/	1	/	2600	1200	300	10	/	/			2 na kursu, 3. četa otišla u Bosnu (30 boraca), ostali u boln.	
1	/	2	5300	280	600	./.	9	45				
1	1	2	3135	300	2400	95	55	60			U bolnici 10, 3 na kursu.	
1	1	-	1680	360	-	160	60	-				
-	-	1	1030				/	140				
3	3	5	13745	2140	3300	265	124	245			Od broja na licu 1 četa .1" u Bosni (30 boraca).	

Načelnik štaba
Franjo Tomaić

Komandant:
Danilo Komnenović

IZVJEŠTAJ ŠTABA SEDAMNAESTE NOU DIVIZIJE OD 2 MARTA 1944. ŠTABU TREĆEG KORPUSA NOVJ O SITUACIJI NA SEKTORU SREBRENICE¹

ŠTAB

17. U. BOSANSKE DIVIZIJE NOVJ

Broj službeno

2-III-1944 g. u 17 časova

ŠTABU III KORPUSA NOVJ

1) VI [istočnobosanska] brigada vratila se u toku jučerašnjeg dana sa prostorijske Skelani — Fakovići i postavila se na prostorijsku Srebrenica — Bratunac — Hranča.² Legija na čitavom sektoru nije pružala otpor već se razvila na manje grupice i tako skriva oružje. Od dolaska na ovu prostorijsku VI brigada pojačana je sa: 72 puške, oko 2000 metaka, jedan teški mitraljez, što je zarobljeno ili zapljeno. Ubijeno 13 ustaša, oko 15 ranjeno, ostatak zarobljenih — legija, koja je po razoružanju puštena kući.

Ustaše bježeći ispred VI i II Krajiške brigade pobjegli su preko Drine za Bajinu Baštu gdje se nalazi jedinica bugarska. Bugari su na to otvorili vatru iz bacača na naše jedinice ali im nisu nanijeli nikakve gubitke.

Nedićevska straža sa desne strane Drine prekjučer je pripucala na jednu našu patrolu kod Drinjače. Naši su odgovorili vatrom. Tom prilikom ranjena su dva naša druga.

Raspored Majevičke brigade u glavnom kao što smo vam zadnji put javili.³

Bataljon Majevičke brigade koji je 25-11 t.g. otpratio delegate⁴ i ranjenike za Majevicu nije stigao još u sastav brigade.

Što se tiče zadatka naših jedinica i bavljenja njihovog u ovom kraju, ovdje postoji mogućnost da se dođe do još izvjesne količine naoružanja pretresom i traženjem istoga po muslimanskim selima, u kom smislu se i pristupa.

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 3—3, k. 982.

* O rasporedu i dejstvu Šeste istočnobosanske brigade u februaru vidi izvještaj njenog štaba od 7. marta 1944. Štabu Sedamnaeste NOU divizije. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 3—6, k. 989.)

³ Odnosi se na Petnaestu majevičku brigadu (vidi dok. br. 45).

Ima izgleda da će se Srebrenički odred ojačati i većim dijelom popunjen je do sada Srbima.⁵ Karakteristično je da muslimani i dalje zadržavaju svoj pasivan stav i ne stupaju u odred. Nastojace se da se odred popularnije što više te kako bi on mogao izvršiti zadatke koji bi se pred njega postavili na ovom terenu. Važnost ovog odreda velika je obzirom na ovaj kraj u današnjoj situaciji.

U koliko bi bilo moguće, potrebno bi bilo da Pero Đukanović dode što prije ovamo, dok se mi nalazimo, jer on, koliko smo to mogli ustanoviti, ima prilično uticaja u ovom kraju, što bi povoljno uticalo na razvoj samog odreda.

2) Za 5 ov.mj. zakazali smo veliki narodni zbor u s. Hranči (pored Bratunca) na koji smo pozvali stanovništvo ovoga kraja u cilju njegovog obavještenja i upoznavanja o događajima u svijetu i našoj zemlji. Na zboru ćemo izaći sa parolom: stupanje u odred naše brigade.⁶

3) Upućujemo drugu poručnika Cvijana Sevkušića, zamjenika komandanta 3. bataljona u VI brigadi, koji prema vašem naređenju ima da primi dužnost zamjenika komandanta Birčanskog odreda. U prilogu se dostavljaju njegovi podaci.

Šaljemo jedan »pikavac« sa jednim šaržerom municije.

4) Dobro bi bilo ako postoji mogućnost da se za Srebrenički odred pošalje preko nas bar oko 50 pari cipela. Odred sada broji 60 drugova.

5) Izvršena su rušenja na cesti Drinjača — Vlasenica, naročito kod Kušlata. Ovaj rad se još i produžava.

6) Molimo vas da drugu Gligu⁷ javite sljedeće depeše:

Ubrzaj prebacivanje Muslimanske brigade na srebrenički sektor jer je to vrlo važno.

Iz Trnove povedi sve naše pokretne ranjenike i Steva bricu i Pera Krunića koji su bez naše dozvole otišli tamo, kao i desetinu Ozrenskog odreda. — Svakako donesi radio za Šestu i Majevičku, pisaću mašinu i četiri šapirografa sa priborom.

7) Dostavljamo vam neprijateljski propagandni materijal.

8) Molimo vas pošaljite nam radio-vijesti i obavjestite nas o novostima i situaciji.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,

Načelnik štaba
p.pukovnik

⁵ i ⁶ Vidi dok. br. 46.

⁷ Gligorije Mandić, komandant Sedamnaeste divizije, bio je u to vrijeme kod Šesnaeste muslimanske brigade na Majevidi.

**ZAPOVIJEST ŠTABA DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE
OD 2. MARTA 1944. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA RAS-
PORED NA PROSTORU VRBICA — VUCI DO, DOBRELJI —
DANICI — GALEŠINE, BILECA — NEVESINJE I STOLAC
— DABAR¹**

**STAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE**

Pov. broj 174

Dana 2/III. 1944. u 20^h

»200 N«²

Velimlje

Z A P O V I J E S T

(Sekcija Trebinje — Nevesinje — Dubrovnik 1 : 100.000)

1. o.mj. oko 250 ustaša »Vražije divizije« SS³ napali su od Nevesinja Gacko, a pošto su tu bili vrlo mali dijelovi XI Brigade, uspjeli su ih potisnuti i neprijatelj je zauzeo Gacko.⁴ Jedan bataljon ove divizije ima i u Nevesinju, a izgleda još nijesu stigli u Stolac. U Ljubinju nema neprijatelja, a u Trebinju ima također jedan bataljon Švaba.⁵ Juče do 500 četnika sa nešto Švaba napali su dijelove naše XII Brigade u Zupcima; iako se tamo nalazila samo njezina dva bataljona, naši su ih zadržali, a potom su se izvukli naši dijelovi na prostor Lastva — Klobuk.

Na prostoru Grahova i dalje ka Nikšiću je II Dalmatinska i VI Crnogorska brigada, formiran je za taj sektor i štab Primorske grupe,⁶ u koju je grupu privremeno ušla i naša XII Brigada.⁷ Sinoć je X i XI Brigada vršila prepad na Bileću, zauzi-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 14—1, k. 1149 II.

² Šifrovani naziv Jedanaeste hercegovačke NOU brigade.

³ Odnosi se na pripadnike njemačke 369. legionarske divizije. Ovu diviziju su formirali Nijemci od ljudstva s teritorije NDH. Starješinski kadar i izvjestan broj ljudstva bili su Nijemci. Poslije obuke u Njemačkoj Divizija je u decembru 1942. vraćena u NDH.

Oznaka »SS« je stavljena omaškom, ili se pak mislilo i na dijelove Sedme SS divizije »Princ Eugen« koji su tokom februara bili u pomenutih mjestima (vidi o tome objašnjenje 12. i 17. uz dok. br. 7, u ovoj knjizi i tom IV. knj. 22. dok. br. 173).

⁴ Vidi dok. br. 7 i 172.

⁵ Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 173.

* Opširnije o formiranju, sastavu i zadacima Primorske grupe vidi tom III. knj. 7, dok. br. 49, 51 i 77 i tom IV, knj. 22, dok. br. 32.

mali su i pojedine kuće varoši, zapaljen i logor.⁸ Neprijatelj se je branio iako je imao gubitaka, dok mi, izgleda, nijesmo imali gubitaka.

»Vražija divizija« je tek došla u Hercegovinu, u njoj ima dosta i domobrana, a prvi sukobi sa njom moraju biti sigurno uspješni.

U ovoj situaciji moramo kraće vrijeme vršiti pritisak i na Bileću radi olakšanja izvršenja zadataka Primorske grupe, a postaviti se i u zgodan raspored prema Gacku da bi uništili sigurno svaku kolonu koja bi pokušala da ide Bileći. Za ovo vrijeme rasteretićemo bolnice, a potom sa X i XI Brigadom preći u ofanzivu u Hercegovinu.

N a r e đ u j e m o :

1. — X Hercegovačka N.O.U. brigada:

Ukidamo sva naša dosadašnja naređenja koja su se odnosila na vaš pokret Nevesinju.

Odmah po prijemu ovoga naređenja prebacićete se na prostor Vrbica, Okolište, Pogledalo, Vuči Do sa zadatkom da uništite svakog neprijatelja koji bi iz Bileće pokušao pljačkati naša sela ka Planoj, ili prodrijeti Planoj ili Velimlju.⁹ Inače, glavninu držite prikupljenu, odmarajte je, manjim dijelovima a bliže Bileći pravite zasjede i kad treba udarajte snažno, jačim snagama i koncentrično.

Vaš 3 — Dalmatinski bataljon uputite, kako je ranije naređeno, sa podacima u Gornje Pilatovce da se javi Štabu II Udarne grupe XII Brigade koja će ga prema već dobijenim direktivama uputiti u II Dalmatinsku brigadu.¹⁰

Nama pak uputite odmah traženih 10 boraca u Prateći bataljon II U. korpusa, kao i vašu dinamomašinu koja vam je nepotrebna.

Po stizanju na novu prostoriju hitno nas izvjestite u Velimlje.

2. — XI Hercegovačka N.O.U. brigada:

Vaša dva bataljona koja su otišla Gacku zadržaćete na prostoru Danići — Galešine — Dobrelji, bataljon »Vule Skoko« uzmete pod vašu komandu i držati ga na Površi i ova cijela grupa ima zadatak da spriječi najupornijom borbom svaki pokušaj neprijatelja da od Avtovca i Gacka prodre Kobiljoj Glavi — Rioca, a čim stigne X Hercegovačka brigada na prostor Vrbica vi ćete i sve ostale vaše snage prebaciti na prostor Danići te da tu pri-

^K Vidi dok. br. 17 i 18.

» Vidi dok. br. 33.

kupite cijelu vašu brigadu. Cim prikupite cijelu brigadu na prostor Danići — Dobrelji — Galešine, možete koristiti i Pržine, a jedan bataljon držati stalno u selu Njivice — Slivice, te ako krene neprijatelj od Gacka, bataljon iz Slivice zgodno ga može napasti preko Kobilje Glave, a vi mu propustite kolonu i potom munjevito sa prostora Danići napadnite ga u lijevi bok i leđa. Bataljon iz Njivice potreban je i zbog obezbeđenja ovoga štaba i bolnica koje će doći u Poljice, a i izvidanja pravca od Ključa ka Riocima.

Pri pokretu od Bileće ka Gacku toga štaba izvjestite nas u Velimlje da bi se štab Divizije prebacio u Poljice.

Vaš teški bacač bez municije možete skloniti kod druga Nikole Mandića u Duliće.

Odmah nam uputite 10 (deset) pouzdanih, boljih i bistrijih boraca koji se mogu razviti u podoficire, da bi ih uputili za Prateći bataljon II U. korpusa.

3. — Ovaj štab biće u Velimlju dok ne dobijemo izvještaj od X brigade da je stigla na prostor Vrbica, a od XI Brigade da je krenula na prostor Danići. Tada ćemo se prebaciti u selo Poljice.

4. — Diviziska bolnica biće sa ovim štabom, a kada se prebacimo u Poljice, u Dubočkama ostaće ranjenici na nosilima do daljeg naređenja. Uprava bolnice da sredi pitanje kontrole i ishrane najtežih ranjenika koji će ostati u Dubočkama kada se mi prebacimo u Poljice. Ranjenike u s. Dubocke koji budu ostali snabdjeti sa hranom za bar 15 (petnaest) dana.

5. — Sjevernohercegovački partizanski odred će svoju »Sitničku četu« držati na prostoru Granice, »Nevesinjsku pušku« ka Nevesinju, a »Miro Popara« biće na prostoru Hodžići — Meka Gruda — Tucakov Do, pa ako bi se Švabe uspjele provući oko Babe planine do Hodžića, ovaj će ih bataljon dočekati, onda bataljon XI Brigade iz Njivice da napadne neprijatelja u leđa i izvjesti X Brigadu da i ona interveniše bar sa jednim bataljonom.

6. — Južnohercegovački partizanski odred sa bataljonom »Savo Belović« kontrolisaće komunikaciju Stolac — Dabar sa Hrguda. Ostalim bataljonima dejstvovaće ka Trebinju, na komunikaciju u Popovu Ipolju i Stolac — Čapljina.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Dragiša Ivanović

(M. P.)

Načelnik Štaba — p. pukovnik
Rade Hamović

Dostavljeno: Štabu X, XI i XII
brigade i upravi diviziske bolnice.

IZVJEŠTAJ ŠTABA DVANAESTE BRIGADE DVANAESTE NOU DIVIZIJE OD 2. MARTA 1944. ŠTABU JEDANAESTE NOU DIVIZIJE O SITUACIJI NA MOTAJICI¹

STAB XII UDAR. BRIGADE
XII DIVIZIJE II KORPUSA N.O.V.
HRVATSKE²
Broj sl.
Dne 2/III 1944

ŠTABU XI NOU SRED. BOS. DIVIZIJE

Položaj

Situacija na ovom sektoru što se tiče četnika i raspoloženja naroda prema nama se malo poboljšala. Mi smo uspjeli protjerati četnike Vlade Vinčića sa Motajice nakon što smo ih nešto potukli. Na Motajici se nalazi grupa od 12 brađonja sa Markom³ na čelu. Oni se vješto sakrivaju i kad se mi približimo pobjegnu preko Vrbasa u Bajince. Ovih dana smo vodili akcije protiv četnika na sektoru Brezovljani — Nožičko, Martinac Stari i Novi — Kriškovci. Zarobili smo 15 živih četnika, od kojih smo streljali 12, a 3 iz političkih razloga pustili. Pored toga ubili smo 23, tako da je ukupan broj mrtvih 35, ranjenih 20. Među zarobljenima nalazi se i zamjenik komandira žandarске postaje Nožičko.

U svim tim borbama mi smo imali 4 lakše ranjena druga, među njima i komandant I bataljona koji je ranjen lakše u nogu.

Pored toga davali smo osiguranja komisijama koje su vršile rekviziciju kao i osiguranje karavana prilikom sprovođenja za Prnjavor.

U našem brigadnom previjalištu nalazi se oko 20 drugova koji se moraju voziti i koji nam onemogućavaju brze pokrete koje sad moramo vršiti u akcijama na četnike. Stoga ćemo mi naše brigadno previjalište sa osiguranjem od jedne čete uputiti

¹ Original, oisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 4 9, k. 893.

² Naredbom Vrhovnog štaba NOV i POJ od 5. oktobra 1943. taj korpus je preimenovan u Šesti korpus NOVJ (vidi tom II, knj. 1, Bilten za oktobar 1943).

³ Vjerovatno se odnosi na Marka Vukovića, šefa obavještajne službe Motajičke četničke brigade (vidi zapisnik te brigade sa konferencije od 24. februara 1944. dok. reg. br. BH-V-11780 u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

na Mačino Brdo i neka tamo bude do daljnijega. Pokreti i prebacivanje iz kola u kola škode bolesnim drugovima, koji vrlo loše djeluju na ostale drugove koji su prizdravili, pa vjerujemo da će drugovi lakše preboliti njihove bolesti kad se ne kreću, nego se nalaze u toplim kućama i kad su opskrbljeni sa toplom hranom.

U Motajičkom odredu, koji je sada ponovno formiran,⁴ ne nalazi se ni jedan p.mitraljez iako je trebalo prema naređenju Vrhovnog štaba, o kome nas je izvjestio naš Korpus, da se povrati sve oružje koje je isti odred imao prije. Zato mislimo da mitraljeze koje su imali povrate one brigade u kojima se nalaze. Za sada ćemo im mi dati 1 p.mitraljez.

Drugovi iz O.K.⁵ Prnjavor traže od nas 1 p.mitraljez za njihovu zaštitnicu. Mi smo se s njima složili da uzmu onaj puškomitraljez koji smo mi dali prije odredu, a koji se sada nalazi u jednoj od brigada XI divizije. A zato mi dajemo odredu novi p.mitraljez.

Jozef Pihlej: kojega ste vi tražili da ga se uhapšenog sprovede do štaba divizije ne nalazi se kod nas.

Naši telegrafisti neprestano, t.j. svaki dan hvataju vezu sa vama radio-stanicom, jedino ne hvataju onda kada smo u pokretu. Stoga nemaju šta da se žale vaši telegrafisti.

Sa Motajičkim odredom smo tek prije dva dana uhvatili vezu, te vam ne možemo još ništa javiti kako se snalazi na terenu. Ali pošto su to sve stari drugovi koji su se već prije nalazili u istom odredu i krstarili po ovom terenu, vjerujemo da će se vrlo brzo snaći i da će uz pomoć naše brigade moći uspješno da djeluje.

Mi se sada nalazimo sa dva bataljona na sektoru Rakovac — Srđevići a sa dva na sektoru Sitneš — Grabašnica. Zadatak bataljona jest da pored toga što trebaju da se drugovi što bolje odmore, da postavljaju neprimjetno zasjede dublje na sektor gdje se nalaze četnici i to na puteve kojima oni najčešće idu. Pored toga da iznenadnim upadima manjih jedinica opkoljavaju kuće u kojima se oni najčešće nalaze i skrivaju.

Na ovom sektoru vrše komisije za rekviziciju, stoga i dalje dajemo osiguranje istima. Poslaćemo jedan dio naših snaga da kontrolišu cestu Derventa — Jadovica — Prnjavor kao što ste vi radio-stanicom javili.

U koliko imate kakvih podataka o neprijatelju u Derventi i drugim uporištima kao i njihovim pokretima i namjerama izvjestite nas radio-stanicom.

⁴ Bliže o formiranju toga odreda vidi tom IV. knj. 22, dok. br. 92.

⁵ Okružni komitet KPJ za Prnjavor

Mi ćemo danas poslati naše informativce da preko veza prikupe podatke o Derventi i ako ima kakvih promjena izvjestićemo vas radio-stanicom.

Pošaljite nam znake raspoznavanja.

Pošto se prema vašem naređenju nalaze dva bataljona V brigade zapadno od Prnjavora, u blizini Lišnje, izvjestite nas da li bi smjeli iste bataljone upotrebiti za daljnje uništavanje četnika koji se nalaze u Prosjeku, Otpočivaljci i okolnim selima.⁶

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politkomesar:
V Miličević

Komandant:
Ujak*

⁹P. S. Vezu s vama kroz 4 dana nismo držali jer su akumulatori bili u Prnjavoru na punjenju, a ni jednog drugog nismo imali.

⁶ O rasporedu i dejstvu Pete kozarske (krajiške) brigade vidi dok. br. 69.⁷

⁷ Ivica

⁸ Narodni heroj Ivan Senjug Ujak. Poginuo 22. avgusta 1944. u Grubišnom Polju, kao komandant Dvanaeste slavonske NOU brigade.

* Sljedeći tekst je dopisan mastilom, latinicom.

NAREDBA ŠTABA PRVOG PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ OD 3. MARTA 1944. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA OBRAZOVANJE LETEĆIH I IZVIĐAČKIH ODELJENJA¹

STAB I PROLETERSKOG
KORPUSA NOVJ
Br. 24
3 marta 1944

N A R E D B A

O obrazovanju »letećih odeljenja« i »izviđačkih odeljenja«

I

1. — Terenski položaji naših osnovnih jedinica u odnosu na neprijateljsku vojsku danas je u mnogome drukčiji nego što je bio na početku ustanka, kada su se naši odredi i čete nalazili stalno u pozadini neprijatelja.

Danas raspoložemo više-manje stabilizovanom oslobođenom teritorijom, odnosno njenim delovima, na kojima se nalazi za duže vreme okupljen veći broj određenih, povezanih brigada i divizija.

Sa takvim rasporedom mi se i danas, strategijski, nalazimo u pozadini neprijateljske vojske i njenog opšteg rasporeda, ali taktički — ne, nego smo raspoređeni nizom gipkih frontova prema njegovim uporištima.

2. — Takav terenski položaj i odnos uslovljava i naše zadatke i karakter naših akcija. Naše su se jedinice, prirodno, prilagodile tim stvarnim objektivnim uslovima — ne prestajući da stalno teže manevrisanju, kao i dejstvu s boka i leđa.

Takvo stanje, međutim, ne treba nikako da ukine dejstvo naših delova u samoj neprijateljskoj pozadini, jer je to dejstvo — od vrlo velike koristi, a za njega postoje vrlo široke mogućnosti. U tom pogledu se, u poslednje vreme, u mnogim našim jedinicama oseća odsustvo inicijative. Ovo se odnosi kako na štabove i komande, tako i na niže starešine. Poslednjih dana, ta inicijativa je odozdo oživela u nekim našim jedinicama, postignuti su vrlo dobri rezultati. Naročito se istaklo »Leteće odeljenje« iz IV bataljona II Ličke brigade, sastavljeno od petorice drugova, na čelu sa poručnikom, drugom Stetić Nikolom. Tu inicijativu treba širiti na sve naše jedinice.

¹ Prepis originala, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 2/2—3, k. 714.

3. — Mi danas moramo dejstvovati uporno i neprekidno u pozadini neprijatelja. Razlika je u tome što se to dejstvo, u većini slučajeva, ne može više vršiti celim jedinicama, nego pojedinim, posebno odabranim delovima, prema zadatku i svrhi stalnim ili privremenim. Potrebu ovog dejstva osetio je i neprijatelj. Nemci su pokušali da obrazuju takozvane »trupove«,² a pojedine njihove krupnije jedinice imaju svoje »Izviđačke odele«. Sa »trupovima« Nemci nisu mogli uspeti i nisu uspeli: a najveći njihov uspeh bio je u tome što se u našoj vojsci i među stanovništvom, izvesno vreme, mnogo govorilo o »trupovima« i što se, umesto pojačanja budnosti, u nekim jedinicama pojavila težnja da se sva iznenađenja koja je neprijatelj postizao zbog naše nebudnosti tumače — pojavom »trupa«. Pojedini »izvidnički odjeli« još postoje ali oni ne dejstvuju u našoj pozadini, sasvim su, dakle, drugog tipa od onog kakvog treba da budu naša »izviđačka odeljenja«.

i

II

1. — »Leteća odeljenja«. — Zadatak »letećih odeljenja« jeste vršenje gerilskih akcija dalje od glavnine bataljona ili brigada, na njihovom širem sektoru dejstva. Tu dolaze prepadu na neprijateljske štabove, logore, kolone, patrole i straže, uništenje saobraćajnih sredstava i objekata, paljenja skladišta, zasede itd. Da bi uspešno mogla izvršiti ovakve zadatke, odeljenja treba da budu mala, vrlo pokretna, a borci koji su u njima smeli, odlučni, dovitljivi. Odeljenje je sastavljeno od boraca koji se dobrovoljno jave ili koje starešina odabere. Kad izvrše određen zadatak, oni se vraćaju na svoje mesto u jedinicu. Zadatak određuje vođa odeljenja, koji ga predlaže pretpostavljenom štabu, ili sam štab. U svakom slučaju, vođa odeljenja treba ostaviti široku inicijativu u zamisli i izvršenju zadatka, prema prilikama i mogućnostima na licu mesta. Borci u odeljenju će, prema vrsti zadatka, nositi našu ili neprijateljsku uniformu, ili seljačko odelo.

Preporučljivo je da svaki bataljon, bez obzira da li je na odmoru ili u akciji, ima uvek po jedno takvo odeljenje u dejstvu.

2. — »Izviđačka odeljenja«. — Naš Korpus nije vezan za stalan teren, nego je pokretan: njegove jedinice često menjaju sektore, zbog toga je obaveštajna služba jako otežana. Za nas imaju zato naročitu važnost nasilna izviđanja, koja, u svakoj vojsci, pretstavljaju jedan od glavnih izvora saznavanja

² Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 27.

neprijateljskih snaga, njihove identifikacije, rasporeda, sastava, naoružanja, namera itd. U prikupljanju podataka izviđanjem, međutim, mnogo zaostajemo iza onoga što bismo mogli postići i iz opšteg stepena razvoja naše vojske.

Imali smo prilike, zadnjih dana, da o iskustvima Crvene armije na tom polju razgovaramo sa sovjetskim oficirima, članovima misije Crvene armije pri našem Vrhovnom štabu. U Crvenoj armiji »razvjetki« se pridaje ogroman značaj i ona postiže sjajne rezultate. I u pogledu organizacije službe izviđanja, mi treba da se poslužimo bogatim iskustvom Crvene armije i da se ugledamo na nju.

U Crvenoj armiji postoje, pri bataljonima, brigadama, divizijama itd., posebne stalne izviđačke jedinice, koje treba uvesti i kod nas. Osnovni zadatak ovih »izviđačkih odeljenja« jeste pribavljanje podataka o neprijatelju, i to prvenstveno hvatanjem »jezika«, t.j. neprijateljskog oficira, podoficira, kurira ili vojnika, koji će moći da da podatke koji nas interesuju. Svi izviđači odlaze, u tom cilju, u pozadinu neprijatelja, neopaženo ispituju i osmatraju njegovo kretanje, uočavaju jačinu i sastav, kakav je raspored vojnika i oružja, gde su štabovi, komande, stanice za vezu, straže, kakvi su prilazi itd. i to sve zabeleže, odnosno nacrtaju. Kada se, na osnovu konkretnog stanja i procene, zadatak izabere, prilazi se, gotovo redovno noću, njegovom izvršenju. Pri tome se izbegava upotreba vatrenog oružja. Crvenoarmejski »razvjetčki« dejstvuju obično nekim tupim predmetom ili pesnicom, onesveščuju »jezik«, vezuju ga i u džaku donose živog u štab; naoružani su prvenstveno kamama i bombama. Cesto je, za postavljanje i izvršenje ovakovog zadatka, potrebno provesti i više dana u pozadini neprijatelja. Ovakvi se zadaci vrše i u periodima otvorenih, frontalnih borbi s neprijateljem. To treba da bude pravilo i kod nas.

Iz načina rada ovih odeljenja vidi se da drugovi koji su u njima moraju biti naročito vešti, hrabri, pronicljivi. Svakodnevnom praksom oni treba brzo da postanu majstori svoga oružja. Oni su specijalisti: drugih dužnosti, sem ove, nemaju. Kad nisu na zadatku u pozadini neprijatelja oni opet vrše posao slične vrste: prikupljaju podatke osmatranjem neprijatelja, a odgovorni su za obezbeđenje logora od iznenađenja itd.

»Izviđačka odeljenja« nalaze se pod neposrednom komandom obaveštajnog oficira u bataljonu.

Zasada, treba stvarati »izviđačke desetine« po bataljonima. Vremenom će se videti da li ih treba pojačati, da li i kada treba uvesti odgovarajuće izviđačke jedinice u brigadama i divizijama.

Činjenica je da postoje svi objektivni i subjektivni uslovi za formiranje i uspešno delovanje »letećih odeljenja« i »izviđačkih odeljenja«. ³ Postoje stotine drugova koji će i želeti i biti sposobni da prime na sebe izvršenje ovih zadataka koji smo gore nabrojali. Učešće u ovakvim akcijama, osim toga, još će više podići duh zdravog takmičenja među borcima i jedinicama, daće još više maha ličnoj i kolektivnoj inicijativi. Najzad, što je najvažnije, intenzivno dejstvo naših »letećih« i »izviđačkih odeljenja« daće našim jedinicama mogućnosti da tačnije, pojačano i sa manje sopstvenih gubitaka udaraju po živoj sili i moralu neprijatelja.

Ovde se, razume se, nisu mogle nabrojiti sve forme i načini dejstva ovih odeljenja. Glavno je odmah preduzeti njihovo formiranje, s tim što će štabovi divizija i brigada, usmeno i pismeno, pažljivo proraditi i razraditi ovu naredbu za štabove bataljona i sa njima. A praksa će nas, onda, ubrzo obogatiti novim, raznovrsnim i dragocenim iskustvima.

Ovu naredbu sprovesti odmah u delo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
M.⁴ Todorović s. r.

K o m a n d a n t
general-lajtnant,
Koča A. Popović s. r.

IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE PROLETERSKE (KRAJIŠKE) BRIGADE OD 3. MARTA 1944. ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE O DEJSTVU OD 15. FEBRUARA DO 1. MARTA¹

STAB III PROLETERSKE BRIGADE

Broj: 19/44
dana 3-III-1944 god.
Položaj

ŠTABU I PROLETERSKE DIVIZIJE NOVJ

Dostavljamo vam petnaestodnevni izvještaj kao i statistički pregled o naoružanju, broju ljudstva i stoke u vremenu od 15-11 do 1-III-1944 godine.

Od 15-11 do 29-11-1944, jedinice ove brigade nalazile su se na prostoriји Mrkonjić Grad — Bočac, Barevo — Magaljdol — Jajce. U toku ovoga vremena naše jedinice prema Jajcu isturale su svoje izvidničke djelove, koji su povremeno kontrolisali Carevo Polje. Sa pokretima naših manjih djelova uznemiravali smo neprijatelja u Jajcu.² Za cijelo ovo vrijeme neprijatelj iz Jajca nije kretao u našem pravcu.

U toku proteklih 15 dana naše jedinice zarobile su 21 četnika i 2 ubili. Ovi četnici su bili po petorkama u Mrkonjićkom srezu. Zadatak ovih petorka je bio hvatanje naših kurira kao sporedniji, a glavni zadatak izvještavanje o našim snagama, rasporedu i namjerama. Kod četnika je zarobljeno 16 pušaka sa nešto municije.

Ovi su četnici predavani vojnom sudu Mrkonjićkog područja. Neki od njih su streljani, a ostali su upućeni u naše jedinice.

Ostalih promjena za ovih 15 dana nije bilo.

Za sve ovo vrijeme radilo se na učvršćivanju organizacije jedinica kao i vojnički rad, što je najaktuelnije za naše borce i rukovodioce.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politički komesar,
S.^s N. Tadić

Komandant — major,
Bajić⁴

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 17—2, k. 714.

² Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 166 i 170.

³ Simo

IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE LICKE BRIGADE OD 3. MARTA 1944. ŠTABU ŠESTE NOU DIVIZIJE O DEJSTVU NA SEKTORU OKO LIVNA OD 24. FEBRUARA DO 3. MARTA¹

STAB III BRIGADE VI DIVIZIJE
I PROLETERSKOG UD. KORPUSA NOVJ
3/III. 1944 g.

ŠTABU VI DIVIZIJE²

Izvještava se taj Štab o operacijama koje su vođene oko Livna.

24/11. ov.g. 2 čete II bataljona krenule su iz Šumnjaka za Glamoč, gdje su prenoćile i 25. uveče krenule za Priluku u cilju likvidacije neprijateljske predstraže u Priluki, koja je brojala 110 ustaša. Čete tokom noći došle su u Priluku, ali neprijatelj

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 8—2, k. 797.

² Pošto nedostaju naređenja, zapovijesti i izvještaji Šeste divizije i njenih brigada (Prve i Druge) iz tog vremena, redakcija, na osnovu podataka iz operacijskog dnevnika Štaba divizije, daje sljedeći pregled stanja i dejstava Šeste divizije u martu 1944. godine.

Štab divizije se sa Stapskom četom i Divizijskom bolnicom za sve vrijeme nalazio u s. Trninić Breg, sem što je Divizijska bolnica 28. marta prebačena u s. Prekaju, u zaselak Mokronoge. Intendantura, Baterija i Inžinjerijska četa bile su smještene na prostorijski s. Zaglavica — zaselak Zorići, a od 13. i 23. marta jednim dijelom i u s. Soboti i s. Vrtoče.

Naredbom Vrhovnog komandanta, Šesta divizija je 19. marta proglašena proleterskom. Divizija je redovno održavala vezu sa Vrhovnim štabom NOV i POJ i Štabom Prvog proleterskog korpusa, a izvjesno vrijeme i sa Štabom Osmog korpusa NOVJ.

Brojno stanje ljudstva i naoružanja Divizije na dan 1. marta bilo je: 190 oficira, 699 podoficira i 2.713 boraca (svoga 3.602), 2.662 puške, 227 puškomitraljeza, 34 mitraljeza. 11 teških minobacača, 29 lakih minobacača, 4 protivtenkovske puške, 1 protivtenkovski mitraljez i 3 topa (1 protivtenkovski).

Promjene u toku marta: 7. marta na Viši kurs pri Vrhovnom štabu upućeni su komesari Druge i Treće brigade, zamjenik komesara Prve brigade i Jovan Božović iz politodjela, dok je 9. marta Milena Basta upućena u centralno pozorište, a 25. marta otišlo je 30 nesposobnih boraca u Liku. U toku marta poginulo je 13 a ranjeno 20 boraca. (U ovaj broj nisu uračunati gubici Treće brigade, jer se oni vide iz njenih izvještaja).

Tokom mjeseca došli su: 7. marta potpukovnik Božo Božović, 13. marta 16 drugova (prekomoraca), 19. i 21. marta 98 drugadica, a 26. marta za načelnika Štaba divizije major Dušan Dotlić, dotadašnji komandant Druge brigade.

Prva brigada: Od 1. do 12. marta bila je raspoređena na liniji s. Osredci — s. Trubar — s. Resanovci — s. Drvar Selo. U toku noći 1/2. marta Drugi bataljon je napao s. Kunovac i fingirao napad na

je još 24. povukao se za Livno. U toku 26. preduzeto je izviđanje prema Livnu. Neprijatelj je poslije podne vršio ispad prema Priluki sa oko 150 vojnika i 2 motorna vozila. Čete su bile odbačene. Neprijatelj je imao 10 mrtvih, dok na našoj strani bila su dva ranjena, od kojih je jedan umro.

U cilju održavanja kontakta s neprijateljem i snabdjevanja hranom iz Livanjskog Polja, 27. uveče cio II bataljon prebacio se u Priluku. Bataljon je pristupio izviđanju neprijatelja i 28. uveče sa dvije čete napao je Livno,⁵ te je uspio ući u

Srpcac. Kunovac nije zauzet. Brigada je imala 4 mrtva i 6 ranjenih, a neprijatelj — 15 mrtvih i 4 zarobljena.

Trinaestog marta su dva bataljona, pod komandom zamjenika komandanta brigade, napali četnike na perostoriji s. Plavno — s. Bender — s. Oton i prikupljali podatke o neprijateljskim snagama oko Knina. Toga dana je ubijeno 30 četnika. Naši gubici: 1 mrtav i 1 ranjen. Pri prebacivanju iz Mazina, jedna četa je vodila borbu sa Nijemcima i četnicima. Tom prilikom je ubijeno 9 neprijateljskih vojnika i dosta ih je ranjeno, dok je četa imala 1 mrtvog i 1 ranjenog.

Brigada je 17. marta, sa dotadašnjih položaja, krenula pravcem s. Bender — s. Pribudić — s. Prljevo. Primijetivši njen pokret, četnici su pobjegli. Brigada je tako bez borbe ušla u ta mjesta. U borbama 21. marta ubijeno je i ranjeno 150 neprijateljskih vojnika. Brigada je imala 3 mrtva i 12 ranjenih.

Brigada je 22. marta, nakon prethodnih borbi, ponovo prebačena na prostor s. Resanovci — s. Trubar — s. Osredci — s. Cvjetinić, gdje je ostala sve do kraja tog mjeseca. Za to vrijeme ona se odmarala i sređivala i vršila je izviđanje. Tridesetog marta, prilikom izviđanja, ubijena su 2 Nijemca.

Druga brigada: U prvoj polovini marta nalazila se na prostoriji s. Boboljuske — s. Cvjetinić, a dva su joj bataljona bila u selu Bbnju. Odmarala se i vršila je izviđanje. Četvrtog marta jedan njen bataljon je prebačen u s. Martin Brod.

Vjerovatno je da su 12. marta tri bataljona prebačena preko ceste u pravcu Bastaha, jer su se oni 13. marta nalazili u tom selu. Jedan bataljon je bio u zasjedi na Durakovoj glavici, iznad Dobrog Sela i Lapca, i tom prilikom ubio 30 neprijateljskih vojnika, a drugi je bataljon, 14. marta, u zasjedi na cesti s. Kruge — Lapac, ubio 30 Nijemaca i zapalio 5 kamiona, pretrpjevši gubitke od 2 mrtva.

Petnaestog marta su tri bataljona prebačena na prostor s. Štrpci — s. Mišljenovac — s. Bujanj. Brigada se 17. marta prebacila na prostor s. Boboljuske — Dolovi (kod s. Trubara) — Dolovi (kod s. Osredaka), dok je jedan bataljon pratio karavan za Mazin.

Dvadeset drugog marta dva bataljona su upućena u s. Vrtoče i s. Drvar Selo. Brigada se 24. marta pomjerila na prostor s. Trninić Breg — s. Vrtoče — s. Zorići. Nešto kasnije ona je jednim dijelom snaga stigla u s. Podbrinu i s. Sipavljane. Na ovoj prostoriji je ostala do kraja marta.

Dvadeset šestog marta došao je novi komandant Druge brigade Dragan Pavlik, dotadašnji zamjenik komandanta Prve brigade.

(Opširnije o Prvoj i Drugoj brigadi vidi Operacijski dnevnik Štaba Šeste divizije, dok. reg. br. 14/3. k. 797, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta. O rasporedu i dejstvu Treće brigade vidi dok. br. 68, 100, 128 i 146.)

¹ i ⁴ Vidi dok. br. 169.

sam grad i zašao neprijatelju s leđa, likvidirao izvjestan broj rovova i ušao u konjušnicu. Tom prilikom ubijeno je 8 ustaša, 6 Njemaca, zaplijenjena su dva sanduka municije, 2 puške, 1 pištolj i izvedeno 5 vojničkih konja. Zatim je postavljeno osiguranje prema gradu, a sa jednom četom izvršena je rekvizicija u selu Guberu, kojom prilikom je izagnato do 40 kom. goveda i 50 kom. ovaca. Bataljon je pretrpio gubitke od jednog mrtvog i jednog ranjenog. Izgubljene su dvije puške. Tada se bataljon povukao u Priluku i Kabliće, zauzevši položaj od kote Krug [k. 993] prema koti 1126.

Pošto su Njemci 24. napustili Livno, a u Livnu je ostalo 3—400 ustaša, bez tenkova, 27/11. 44 prebačen je I bataljon iz Šumnjaka za Glamočko Polje u Dragnić, a povučeni su i bataljoni iz Prekaje i Crnog Vrha prema Vagnju, u cilju koncentracije brigade za likvidaciju Livna.⁴ I bataljon došao je 28. u Dragnić. 29. je nasilno izviđao Livno sa istočni strane.⁵ 29. na noć neprijatelju je stiglo pojačanje od 6 tenkova i 100 vojnika navodno »Vražije divizije«.⁶

I/III poslije podne neprijatelj je vršio ispad iz Livna i to u pravcu II bataljona prema Priluki sa 3 tenka i sa 100 vojnika prema Debelom Brdu. Tenkovi su došli u Priluku, tom prilikom zaplijenili 3 kuhinjska kazana, koje kuvari nisu uspjeli ukloniti. Vojnici sa Debelog Brda zaobilaznim manevrom jedne čete II bataljona odbijeni su uz gubitke 2 mrtva. Istovremeno neprijatelj je vršio ispad i prema I bataljonu u Podgredi i koti 1227, sa tri tenka i 100 vojnika, dok su četnici iz Sujice napadali

⁵ Detaljnije o tome vidi izvještaj Štaba Prvog bataljona od 3. marta 1944. (dok. u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 13—7, k. 802).

" Misli se na dijelove njemačke 369. legionarske divizije. (Bliže o njoj vidi dok. br. 7, objašnjenje br. 12 i 17 i dok. br. 12).

Prema izjavi koju je general-major August Smithuber komandant Sedme SS divizije »Princ Eugen«, dao 1946. u Beogradu, pred Komisijom za utvrđivanje ratnih zločina, Nijemci su marta 1944. u Imotskom formirali jednu prividnu diviziju pod nazivom: Dvadeset prva SS grenadirska divizija. Pod komandom štaba ove divizije stavljeni su bataljon »Mekelburg« (nazvan po prezimenu svog komandanta) Četrnaestog puka Sedme SS divizije »Princ Eugen«, jedan bataljon 369. Legionarske divizije (»Vražje«) i jedan bataljon 118. lovačke divizije. Štab te divizije bio je pod neposrednom komandom Štaba Petog SS brdskog armijskog korpusa. Formiranjem prividne divizije neprijatelj je želio obmanuti štabove jedinice NOVJ na prostori Imotsko — Duvno — Livno — Sinj u pogledu svojih snaga određenih za dejstva na komunikacijama koje vode iz unutrašnjosti ka Jadranskom moru.

U drugoj polovini marta 1944. ti bataljoni su na pomenutoj prostori izveli nekoliko akcija protiv jedinica Osmog korpusa i izvršili pokolj nevinog stanovništva u selima oko Sinja. (Vidi o tome dok. br. 21/1-a k. 10, i dok. br. 3/2-a, k. 72 A, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, kao i tom V, knj. 25, dok. br. 126, 164 i 165).

preko kote 1187. Jedni i drugi odbijeni su od snaga I bataljona, a bataljon se zadržao u Potočanima i u toku noći izvršio je rekviziciju živežnih namirnica u selu Dobrom. Tom prilikom uhvaćen je jedan dorojnik koji je pokušao bježati i streljan je. U pomenutim akcijama neprijatelj je imao 4 vojnika mrtva, nekoliko ranjenih. I bataljon je imao jednog lakše ranjenog. Poslije izvršene rekvizicije bataljon se povukao u Dragnić, s tim što je slabije djelove držao na osiguranju prema Livnu.

Oba bataljona ostala su na pomenutim mjestima sa zadatkom da i dalje izviđaju neprijatelja, prave mu manje zasjede i snabdjevaju se sa živežnim namirnicama iz livanjske okoline, i da pribavljaju hranu za ostale jedinice naše Brigade. 3. ov.mj. prebacićemo i III bataljon u Ljubunčić, zapadno od Priluke, radi lakše ishrane, pošto u Glamočkom Polju ishrana se uopće ne može vršiti iz sela.

2. ov.mj. jedna četa I bataljona otišla je u pratnju nekih naših oficira i dvojice delegata Sovjetske Unije. Isti putuju prema G. Vakufu.

Štab brigade nalazi se u Jakiru, a mislimo da ga preselimo u Vidimlije. 2. ov.mj. neprijatelj je vršio neke ispade prema II bataljonu, rezultat nam još nije poznat. Dobili smo 5 mina, te ćemo ih postaviti na putu sa istočne i zapadne strane Livna.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zamj. politkomesara,
Dane Ćuić

Komandant, major.
M.⁷ Sijan

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DESETE HERCEGOVAČKE BRIGADE
OD 3. MARTA 1944. ŠTABU DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE O NAPADU NA BILECU¹**

**ŠTAB
X HERCEGOVAČKE BRIGADE
N. O. V. JUGOSLAVIJE**

Pov. broj: 115
3. marta 1944. g.
u 10 sati
s. Ljubišići

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE

Gdje bude.

1.) 28-11 — naše snage očistile su Zavode od četničkih bandi i goneći ih od Čepelice i Panika protjerale za Bileću. Bande, pored ovih iz Zavoda, u jačini od 300 izvršile su ispad iz Bileće, ali su i oni odbačeni nazad.²

Tog dana naš »2« bataljon ponovo je ovladao sa Gljivom.

U ovim borbama neprijatelj je imao, kako je utvrđeno, 6 mrtvih i do 20 ranjenih.

29-11 — na prostori: Cibrijan — Vrpolje — Pijavice — Šćenica — Borilovići brigada se odmarala. Tog dana samo su tukle dvije haubice iz Gorice naš položaj na Gljivi.

Tog dana uveče stigao je u ovaj štab odbjegli četnik Komnenić iz Miruša, a koji je bio sa bandama Janičića. On nam je pričao da su Janičić i Bačevića pratnja preko Trebinja otišli za Grudu. Na Grudi ih je mitraljirala saveznička avijacija, tako da je u tome i ugrabio priliku da pobjegne. Jačina ove bande je oko 500 i kako pričaju da im je namjera da idu za Boku.

1. o.mj. prema vašoj zapovijesti od 20 februara,³ a da bi vršili što jači pritisak na bande u Bileći, Sa dva bataljona, Omladinskom četom, bolnicom i intendanturom izvršili smo preko Morče — Viduško Polje⁴ — Zvijerina pokret za Granicu gdje su se smjestili ovi bataljoni, a bolnica i intendantura i

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 12—10, k. 1144 I.

* Odnosi se na Bilečku četničku brigadu. (Vidi dok. reg. br. EH-V-8501 u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.)

³ Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 105.

⁴ Lokalni naziv po pl. Viduši.

Omladinska četa sa Sitničkom četom⁵ u Krstači. — Jedan bataljon ostao je u Cibrijanu sa zadatkom da zatvara pravac od Trebinja držeći Gljivu, dok su druga dva bataljona oko 12 časova krenuli preko Moska i Matijevine u pravcu Oraha, gdje su se sukobili sa bandama iz Bileće, koji su bili u jačini 350 boraca.⁶ Ove bande bile su brzo razbijene, a naneseni su im prilični gubitci. Ranjenih po pričanju seljaka bilo je dosta. Jedan od ovih bataljona zanoćio je u Orahu a drugi u Vlaškoj.

2. o.mj. u 2 sata izjutra krenuli smo sa četiri bataljona sa zadatkom da sjurimo bande u samu Bileću. Pred zoru bataljoni su ovladali sa svim položajima kako je bilo predviđeno zadatkom. Zauzeli smo: Drakuljica — Logor (bilečki) — Vodena Gradina — Tuhor — selo Podosoje — Bodenik — Hadžibegovo Brdo. — »5« je bande u svom naletu sjurio u samu varoš, a kada je neprijatelj pokušao kontranapad poduhvaćen je bočno od našeg »4« i tučen bacačima, tako da se je prilično okrvavljen sjurio ponovo u kuće.⁷

U Bileći je, skupljen sav četnički ološ ne samo Južne Hercegovine, nego i Sjeverne, obzirom da se u njoj nalaze i četnici nevesinjski kao i gatački. Njihova jačina može biti do 700 puškara, sa prilično automatskog oružja i dva teška bacača. Njihov moral je prilično slab, između sebe se stalno svađaju, a izgleda da nemaju dovoljno ni hrane ni municije.

Preko dana bande u varoši uspješno smo tukli bacačima. — Uveče, u 19 časova, sa sedam četa naših bataljona pritisli smo neprijatelja još jače, tako da su naši borci upali do džamije

⁵ U izvještaju Štaba Sjevernohercegovačkog NOP odreda od 2. marta 1944. Štabu Dvadeset devete NOU divizije o pomenutoj četi se kaže:

»Po ukazanoj potrebi ovaj štab donio je odluku, da se od dosadašnje Sitničke partizanske čete formira Sitnički partizanski bataljon.

26-II-ljudstvo dotadašnje Sitničke čete podijeljeno je u dvije čete u prisustvu komandanta ovoga odreda i postavljeni u obje čete komandiri, komesari kao i zamjenici komandira.

Za komandira 1 čete druga Stevana Novčića, dotadanjeg komandira Sitničke čete. Za komesara iste čete druga Todora Jevtovića, dosadašnjeg komesara Sitničke čete. Za zamjenika komandira iste čete druga Jevta Biberića, dotadašnji vodnik Sitničke čete.

Za komandira 2 čete drug Vaso Samardžić. dotadašnji zamjenik komandira Sitničke part. čete. Za pol. komesara druga Petra Perišića, dotadašnjeg zamjenika polit, komesara Sitničke čete. Za zamjenika komandira druga Aleksu Milojevića, dotadašnjeg vodnika Sitničke čete.

Prema tome predlažemo ljudstvo za Stab bataljona i to za zamjenika komandanta a ujedno da vrši dužnost komandanta druga Lazara Perišića. Za političkog komesara druga Košta Prodana, ranijeg zamjenika komandanta 4 bataljona XI brigade. Za zamjenika polit, komesara druga Radovana Stijačića, dosadašnjeg terenskog radnika«. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 15—10, k. 1144 I).

i sreza sabivši ih u centar varoši. Sa teškim bacačkim granatama bili su i tada uspješno tučeni.

O ovom našem pritisku na bande u Bileći obavjestili smo XI brigadu, ali njena intervencija nije mogla da bude koordinirana sa našim napadom i bilo je prilično nezgodno što su došli baš od pravca kuda smo bandama ostavili otvor za bježanje.

U ovim borbama računamo da je neprijatelj imao najmanje 50 mrtvih i ranjenih.

3. o.mj. naši bataljoni ponovo su se isturili na spoljna obezbjeđenja Bileće sa lijeve strane komunikacije Trebinje — Plana, dok položaje sa desne strane drži XI brigada. — Naš »2« i dalje drži položaj na Gljivi i od tog pravca do sada nema neprijateljskih pokreta.

U svim borbama od 28. do sada imali smo 5 mrtvih drugova i 2 teže ranjena, dok je lakše ranjenih bilo 5.

2.) U Trebinju se nalazi jedan bataljon »Princ Eugenove« divizije u jačini odprilike 500 boraca sa dvije haubice 105 mm. — Na Kravici snage nepromijenjene. — Na pruzi: Trebinje — Mostar također stanje nepromijenjeno. — U Ljubinju nema neprijatelja, dok nas Štab Sjevernohercegovačkog odreda izvještava da se u Stocu i Nevesinju nalaze manji dijelovi »Vražije divizije«.⁸

3.) Jutros u 9 časova primili smo vaše naređenje upućeno 2. o.mj.⁹ Ovim potvrđujemo i primitak znakova raspoznavanja.

Deset boraca koje tražite za Korpus, druga Jova Tomanića i pisaću mašinu upućujemo sutra 4. o.mj.

U vezi sa vašim naređenjem, a i situacijom koju smo već iznijeli, naročito sa situacijom u Bileći, ukoliko za to postoje mogućnosti, mišljenja smo da bi sa bandama u Bileći XI brigada u zajednici sa našom trebalo svakako da likvidiramo. Njihovim razbijanjem bilo bi svršeno sa više od pola posla u borbi protiv četničkih bandi.

Očekujući vaše dalje direktive¹⁰ u ovom pogledu, mi sa brigadom ostajemo na ovoj prostoriji. 5. o.mj. izjutra upućujemo »3« za XII brigadu prema vašem naređenju.

Za ovu akciju na Bileću molili bi vas da nam uputite što više minobacačkih bombi sa upaljačima i dopunskim punjenjima. Ukoliko ima i osnovnih punjenja bilo bi dobro da nam uputite. — Ove bombe biće nam neophodno potrebne i za dalje zadatke koji su postavljeni pred našu brigadu. Mislimo da je najzgodnije ovu municiju da nam dostavite preko XI brigade u selo Granica. — Ukoliko ima italijanske municije za tešku »Bredu« i puškomitraljeze također vas molimo da nam pošaljete.

^R Odnosi se na 369. legionarsku diviziju.
» i ¹⁰ Vidi dok. br. 12.

Molimo vas da nam odmah uputite naše drugove koji su ranije bili u pratećem bataljonu Korpusa.

Dio koji je pokvaren u našem radiu, a koji se nalazi na Davidovićima kod Komande mjesta, nabavili smo u Trebinju. Zato ukoliko je moguće uputite Prima na Davidoviće da bi nam popravio radio.

Mislimo da bi bilo vrijeme da Stipe harmonikaš dođe već jednom i u našu brigadu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,
Čedo Kapor

Načelnik štaba,
Mustafa R. Dizdarević

Komandant,
N.¹¹ **Ljubibratić**

(M. P.)

PS.

Nekolika teža ranjenika preko XI brigade uputićemo za Divizijsku bolnicu.

BR. 18

IZVJEŠTAJ ŠTABA JEDANAESTE HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 3. MARTA 1944. ŠTABU DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE O NAPADU NA BILECU¹

»200 N«²
3-III-1944. g.
s. Mokri Do
(u 9 čas.)

**ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE**

Izvještavamo vas da smo u toku jučerašnjeg dana dobili od vas dva naređenja. Jedno naređenje dobiveno je oko 17 časova, a drugo oko 20.30 časova. U prvom naređenju je stajalo da uputimo naš 1. bataljon u Gacko. U drugom naređenju je to izmijenjeno. Mi smo postupili odmah po prvom naređenju

" Nikola

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 10—10, k. 1144 I.

* Šifrovani naziv Štaba Jedanaeste hercegovačke NOU brigade.

uputivši 1. bataljon u pravcu Gacko, a kada smo dobili drugo **naređenje** bilo je kasno da izvršimo ispravku i povratak bataljona.³

Sada se na prostoru Mokri Do — Pilatovci nalaze 2 naša bataljona i to: »4« koji je smješten u s. Mokri Do i »2« koji je smješten u s. Pilatovci. Sa 1. bataljonom pošao je politički komesar drug Spiro Srzentić i odnio je poštu koja će se predati štabu Sjevernohercegovačkog odreda.

Pošta za X brigadu i njeni kuriri otišli su sinoć i stigli su u brigadu oko 24 časa.⁴ Kuriri su odnijeli i naknadno pripjela akta za X brigadu.

Pošto je X brigada dobila naređenje za upućivanje 3. bataljona na ovaj prostor u toku noći 2/3 o.mj., to je vjerovatno da će taj bataljon doći u toku današnjeg dana. Najbolje bi bilo da mi sutra krenemo sa oba bataljona na prostoriju Pod Planičnik — Tepure odakle ćemo vam poslati izvještaj u s. Poljice.

U toku jučerašnjeg dana djelovi X brigade sa Modropca dolazili su u dodir sa našim zasjedama na Golom Brdu i obezbjeđujućim djelovima iznad Deleuša i izjavljivali su da će X brigada u toku noći 2/3 o.mj. vršiti pritisak na Bileću i da je potrebno da je mi potpomognemo. Oko 20 časova dobili smo pismeni izvještaj od štaba X brigade da će u toku noći vršiti pritisak na Bileću i da bi bilo potrebno da joj sadejstvuje naša brigada. U ovom izvještaju X brigada je izrazila želju da zauzmemo Hadžibegovo Brdo — Kamenicu i Vlajinju i da vršimo pritisak sa tih položaja na grad i da nekoliko bacačkih zrna izbacimo na grad.

Mi smo sadejstvovali sa X brigadom zauzevši polazne položaje za napad na Hadžibegovo Brdo — Kamenica — Vlajinja.⁵ Sa ovih položaja izvršili smo pritisak na grad ovladavši sa sjevernim kućama grada, željezničkom stanicom, sa s. Mrežica, a djelovi »4« bili su kod same pošte. Vezu desno sa 3. bataljonom X brigade imali smo stalno, a na lijevom krilu naše brigade napadao je 1. bataljon X brigade, sa njime smo imali stalnu vezu. Štab X brigade nalazio se u logoru i sa njime smo imali vezu. Logor je zapaljen ali nije mogao da potpuno izgori. Pred zoru izvukli smo se ostavivši obezbjeđenja na Hadžibegovom Brdu i Vlajinji.

Djelovi X brigade takođe su se u zoru povukli i njeni se bataljoni sada nalaze oko samog grada.⁶ 1. bataljon X brigade

³ Vidi dok. br. 12 i 19.

⁴ Sljedeća rečenica je dopisana mastilom, latinicom.

⁵ Bliže o organizaciji napada na Bileću vidi zapovijest Štaba Jedanaeste hercegovačke brigade od 2. marta 1944 (dok. reg. br. 7—4, k. 1149 II, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

nalazi se u s. Torič, 3. bataljon u s. Granica i drži obezbjeđenja na Dubovcu i Modropcu, 4. bat. u s. Podosoje, 5. bat. u s. Ljubišići, a 2. bataljon sa Šumskom četom zatvara pravac od Trebinja na prostoru oko s. Mosko.

Neprijatelj je imao većih gubitaka. Nismo dobili podatke 0 gubicima kod neprijatelja, a u toku današnjeg dana preduzeli smo mjere da ovo doznamo.

Naša brigada nije imala mrtvih ni ranjenih. Municije je utrošeno oko 200 metaka. Utrošeno je 5 bombi od teškog bacača 1 8 ručnih bombi. Neprijatelj je ispoljavao jako vatreno dejstvo i prema nama i prema X brigadi i bio je sklonjen u utvrđenim zgradama i bunkerima, odakle je ispoljavao jako vatreno dejstvo, dejstvujući puškama, automatskim oruđima, bombama i bacačima, a teren je neprekidno osvjetljavao raketlama.

Za naš teški bacač imamo svega 2 bombe bez dopunskih punjenja i ako negdje ima ovih bombi, bilo bi potrebno da nas izvijestite radi izuzimanja, a ako nema bombi potrebno bi bilo ovaj bacač negdje skriti.

Stanje neprijatelja u Bileći ostalo je nepromijenjeno.

Sa prostora sreza Gacko nema novijih podataka. U Nevesinju nema Švaba, već su svi otišli za Mostar⁷ i sa njima jedan dio četnika. U Stocu i Ljubinju nema švapskih snaga.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab — načelnik
Drago Đukanović

(M. P.)

IZVJEŠTAJ ŠTABA JEDANAESTE HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 3. MARTA 1944. ŠTABU DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE O SITUACIJI NA SEKTORIMA BILECE I GACKA¹

STAB
XI HERCEGOVAČKE U. BRIGADE
N. O. V. JUGOSLAVIJE

Broj sl.
Dana 3-III-1944 g. u 11,45 čas.
s. Mokri Do

Vrlo hitno!

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE

Jutros u 9 časova poslali smo vam izvještaj o situaciji na našem sektoru.² Do sada nema novijih promjena.

Danas u 11 časova došao je kurir iz Gacka kojega je poslao naš 3. bataljon i izvještava nas da je neprijatelj 1. o.mj. prije podne zauzeo Gacko.³

Na dan 1. o.mj. rano izjutra jedna kolona hrvatskih SS postrojbi krenula je iz Fojnice u pravcu Gacka i potisla djelove bataljona »Vule Škoko« i jednu četu našeg 3. bataljona koja se nalazila u Gacku. Jačina hrvatskih boraca je oko 250 i došlo je iz Fazlagića Kule oko 50 boraca. Ove hrvatske snage koje su došle u Gacko su dio jedne hrvatske divizije (Vražje divizije), koja je bila na istočnom bojištu i sada se vratila u svoju domovinu.⁴ Govori se da će ova divizija doći na teritoriju Hercegovine⁵ i da će u zajednici sa četnicima i sa nekim inženjerskim jedinicama njemačke vojske braniti gradove i komunikacije Hercegovine.

Istoga dana poslije podne ova kolona je krenula u pravcu Avtovca, ali je odbijena od djelova našeg bataljona i od Golijske čete.⁶ 3. bataljon procjenivši situaciju da bi se u vezi sa dolaskom ovih hrvatskih snaga mogli ojačati četnici, donio je odluku da se povuče na liniju položaja s. Jasenik — s. Lipnik — s. Samobor — s. Dobrelji i da zatvara pravac ka Troglavu osla-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 11—10, k. 1144 I.

² Vidi dok. br. 18.

³ Vidi dok. br. 172.

⁴ Riječ je o 369. legionarskoj diviziji. Ona nije bila na istočnom frontu. (Bliže o njoj vidi dok. br. 12, objašnjenje br. 3.)

⁵ Vidi dok. br. 7, objašnjenje br. 12 i 17.

• Iz Nikšićkog NOP odreda.

njajući se na Gat i na Kapić. Jedna četa ovoga bataljona sa zamjenikom komandanta još se nalazi u s. Danići.

Na dan 29 o.⁷mj. dobili smo izvještaj od 3. bataljona da je zauzeo Gacko. Istoga dana izvijestili smo vas o tome i istoga dana u 20 časova poslali smo kurira sa izdatom zapoviješću u vezi vaših direktiva.⁸ Kad je ovaj kurir došao u sastav bataljona da preda zapovijest štabu, Gacko je već bilo zauzeto.

U toku jučerašnjeg dana, tj. 2. o.mj., bataljon je ostao u Samoboru i Dobreljima, Golijska četa u s. Lipnik i bataljon »Vule Skoko« u s. Jasenik, a jedna četa 3. bataljona nalazi se još uvijek u s. Danići — Dulići.⁹

Ovaj kurir, koji nam je donio izvještaj, nije obavijestio naš 1. bataljon kojega je u putu sreo i 1. bataljon je produžio. Vjerovatno će danas biti na prostoru Stepen — Pržine — Danići.

Kada su u Gacko došli djelovi hrvatske Vražje divizije, sigurno je da ih ima i u Nevesinju.

Po novostvorenoj situaciji očekujemo dalje vaše naređenje i kurire 3. bataljona smo zadržali do dolaska vašeg naređenja, kako bi u duhu vaših izdatih direktiva preduzeli potrebne mjere. *

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

V. d. zamjenika polkoma,
Aco Babić

V. d. komandanta,
Srećko Reić

Načelnik štaba,
Drago Đukanović

(M. P.)

⁷ Omaška. Treba: prošlog.

⁸ Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 149 i 150.

• Prema izvještaju Štaba Jedanaeste hercegovačke brigade od 5. marta 1944. Štabu Dvadeset devete divizije, raspored pomenutih jedinica ostao je isti. Pored toga, u izvještaju se govori o uzrocima povlačenja naših jedinica iz Gacka. (Vidi dok. reg. br. 17—10, k. 1144 I, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.)

RELACIJA ŠTABA DVANAESTE HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 3. MARTA 1944. ŠTABU DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE O BORBAMA U FEBRUARU¹

STAB
XII HERCEG. UD. BRIGADE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Br. 108
3/III. 1944. g.
selo Viluse

ŠTABU XXIX U. DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE

Dostavlja vam se relacija o operacijama i radu XII herc. N.O.U. brigade za vrijeme od 1. do 28. februara 1944. god.

Opšta direktiva za rad u ovom periodu bila je: Vezati na sebe neprijateljske snage u Gackom i zatvoriti pravac od Gacka ka Bileći — ne dozvoliti neprijatelju prolaz.² 20. II. dobili smo naređenje od divizije³ da sa brigadom se prebacimo na prostorijsku s. Crkvice — Ubla. Daljim naređenjem⁴ brigada je dobila zadatak da u koordinaciji sa VI crn., II dalm., X i XI herceg, brigadom zauzme Viluse, Lastvu, a potom upadne u Zupce radi razbijanja tamošnjih četničkih bandi i mobilizacije u naše redove.

I. OBOSTRANA SITUACIJA :

a) Kod neprijatelja:

Prema prikupljenim podacima neprijateljske snage bile su: U Gackom broj okupatorskih snaga kretao se od 400 do 800⁵ sa oko 500 četnika.⁶ Okupatorske snage imale su 8 brdskih topova pored nekoliko teških bacača, a i četnici su imali uvijek po koji

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 3—6. k. 1151 I.

² Vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 164.

³ Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 105.

⁴ Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 126 i 128.

⁵ U Gacku je, kao stalna posada, bila Domobranska dobrovoljačka bojna »Gacko« (vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 173), a povremeno su bili i dijelovi Sedme SS divizije »Princ Eugen«.

⁶ Vjerovatno iz Gatačke četničke brigade (vidi četničke dokumente u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. BH-V-9143 i 9145).

bacač. Automatskih oruđa imali su i jedni i drugi dosta sa mnogo municije. Do pada snijega motorizacija je saobraćala drumom Nevesinje — Gacko, a kada je oko 5. II. pao duboki snijeg, promet nije bio moguć. Prema Bileći okupator je koristio staze koje vode iz Gacka preko Kule Fazlagić — Ključ — M. Gruda — Plana, jer je glavni drum bio kontrolisan i zatvaran našim snagama.

U Bileći je bilo oko 500 Njemaca⁷ sa isto toliko dobro naoružanih četnika.⁸

U Vilusima nema okupatora, a broj četnika kretao se od 500—700.⁹ Imali su i nekoliko bacača, prilično automatskih oruđa sa dosta mina i municije. Drum Viluse — Bileća radi snijega ne radi, ali su ga u zadnje vrijeme počeli čistiti. Drum prema Nikšiću neupotrebitiv je radi velikog snijega, dok prema Grahovu i Lastvi je čišćen i donekle upotrebitiv za motorizaciju.

U Grahovu je bilo oko 150 Švaba sa toliko domaćih četnika. U s. Crkvice ima također oko 200 Švaba. U Lastvi nema okupatora, već manji broj domaćih četnika, dok je na Orahovcu i Zupcima oko 1000 dobro naoružanih četnika.¹⁰

U Trebinju ima oko 300 Njemaca¹¹ i nešto mještanske-ustaške milicije. Mostovi na Trebišnjici kod Lastve svi su ispravni i motorizacija saobraća između Lastve i Trebinja, a do Pareša ide i voz.

U Kuli Fazlagića bilo je oko 300 prilično naoružanih ustaša, i isti skupa sa četnicima služe okupatoru kao njihove pret-hodnice.

Moral kod okupatora je uveliko popustio, ali su još uvijek uporni. Četnici su bez morala i borbenosti i održavaju se jedino po-

⁷ i ⁸ Vidi dok. br. 7.

* Odnosi se na pripadnike Vučedolske četničke brigade.

¹⁰ Vjerovatno iz Trebinjske četničke brigade.

¹¹ Odnosi se na dijelove 359. puka njemačke 181. pješadijske divizije. Ovaj puk je u to vrijeme bio raspoređen na području Slano — Dubrovnik — Trebinje — Gruda (vidi dok. reg. br. 1/4 a, k. 73—A, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta i tom IV, knj. 22, dok. br. 173).

moću okupatora. Ustaše u Kuli Fazlagića nakon zadnjeg poraza¹² također ne predstavljaju neku snagu sami po sebi, ali uz okupatora su prilična smetnja našim planovima.

b) Kod nas:

Naša brigada brojala je 4 bataljona sa prosječno po 120 boraca. Automatskog oruđa imali smo na bataljon prosječno po 9, 3 bataljona su imala po jednu tešku bredu, a isto tako i po jedan teški bacač. Sa puščanom municijom smo osrednje stajali, ali sa minama za bacač prilično dobro.

Moral kod ljudstva je bio na visini, borbenost također. Intenzivnim radom podiglo se vojničko znanje na zadovoljavajuću visinu. Dezerterstva nije bilo, već naprotiv uspjele se prilično mobilisati.

Hrana je bila zadovoljavajuća, iako ponekad u iscrpljenim selima malo jednolična. Vrijeme kao elementarna pojava — stalni snijegovi i mećave. Snijeg vrlo dubok te je teren vrlo slabo prohodan. U južnim dijelovima je u tom pogledu povoljnije, jer se snijeg dugo ne drži.

c) Kod susjeda:

XI herc. brigada nalazila se sjeverno od Bileće,¹³ X hercegov. brigada zapadno i južno od Bileće, a i oko Trebinja,¹⁴ VI crnog. brigada nalazila se oko Nikšića i između Nikšića i Vilusa, a dijelom i južno od Vilusa.¹⁵ II dalm. brigada nalazila se oko Grahova.¹⁶

d) Vojno-politička situacija:

Mase u Hercegovini sve više uviđaju slabost okupatora. S ovim u vezi svakim danom je veći priliv novih boraca u naše re-

¹² Vjerovatno se misli na poraz u drugoj polovini novembra 1943, kada je i Kula Fazlagića bila zauzeta (vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 81, 83, 89 i 100).

¹³ Vidi dok. br. 7.

¹⁴ Vidi dok. br. 42.

¹⁵ Vidi tom IV, knj. 22 dok. br. 111.

dove. Četničke vođe sve više i više gube u masama, jer se našim radom otkrivaju njihove laži, a u isto vrijeme narodu ukazujemo na istinu i stvarnost zbivanja na frontovima. Naročito se mnogo postizavalo na onim prostorijama gdje smo se duže zadržavali.

Uopće, uslovi za rad sa narodom uveliko su se popravili. Na ovo su naročito uticale i nekoliko naših velikih pobjeda nad jakim okupatorskim snagama, a na očigled naroda.

2. NAS RAD I AKCIJE :

- 1. februar o. g.** Brigada razmještena na prostoru s. Vratkovići — Bobotovo Groblje — Kazanci. Naš »4« [bataljon] je u s. Njivice — Slivice. Zadatak brigade je da spriječi neprijatelju prodor iz Gacka drumom ka Bileći. Borbi nije bilo.
- 2. februar o. g.** Raspored brigade isti kao i ranije. Borbe nije bilo. Uspjeli smo pronaći 2 bacača četničkog vođe popa Perišića u Kazancima. Bacači su ispravni sa 114 kompletnih mina. Također smo pronašli svu arhivu popa Perišića sa dragocjenim dokumentima.
- 3. februar o. g.** Brigada na ranijoj prostoriji sa istim zadatkom. U s. Vratkovići pronašli smo 400 komada jugosl. municije, a u s. Kazanci 1.500 komada metaka za »breditu«. Borbe nije bilo.
- 4. februar o. g.** Na istoj prostoriji sa istim rasporedom. Radimo na mobilizaciji. Uglavnom se mobilize u odrede. Hvatajući »škripare« zaplijenili smo 6 pušaka.
- 5. februar o. g.** Na istoj prostoriji. Rad na mobilizaciji: u brigadu smo mobilisali 15 boraca.
- 6. februar o. g.** Na ranijoj prostoriji. Borbe nije bilo.
- 7. februar o. g.** Na ranijoj prostoriji. Borbe nije bilo. Četnici i Švabe izlaze do na Planik i Samobor i pljačkaju partizanske porodice.
- 8. februar o. g.** Na ranijoj prostoriji. Borbe nije bilo.

- 9. februar o. g.** Na ranijoj prostoriji bez naročitih događaja.
- 10. februar o. g.** Oko 600 Švaba predvođenih od ustaša i četnika izišlo je iz Gacka preko Kule i Brestice sa namjerom da se prokradu u Bileću. Naš »4« sa Šlivica primjetio ih je i hvatajući vezu sa dijelovima XI herc. brigade udario na Švabe sleđa.¹⁷ Ubijeno je 19 Švaba (1 oficir), a oko 25 ih je ranjeno. Zaplijenjeno je: 1 »šarac«, 6 pušaka, 100 tromblonskih bombi i 500 metaka. Naš »4« imao je jednog lako ranjenog. Svojim radom naš »4« natjerao je Švabe na XI brigadu, koja ih je dobro pomlatila.
- 11. februar o. g.** Naš »4« drži položaje iza leđa švapskoj koloni, koja se još uvijek žilavo brani nastojeći pod svaku cijenu probiti se za Bileću.
- 12. februar o. g.** Na ranijoj prostoriji bez naročitih događaja. Švapska kolona se probila za Bileću ostavljajući stotinu mrtvih i mnogo više ranjenih u borbi sa XI brigadom.
- 13. februar o. g.** Brigada na ranijoj prostoriji. Nema nikakvih promjena.
- 14. februar o. g.** Pomjerali smo brigadu bliže drumu Bileća—Gacko i smjestili bataljone u s. Danići, Galešina, Kruščica i Njivice. Nije bilo događaja spomena vrijednih. Naš »1« uputili smo za smjenu našem »4« u s. Njivice.
- 15. februar o. g.** Na ranijoj prostoriji sa ranijim zadatkom. Borbe nije bilo.
- 16. februar o. g.** Na ranijoj prostoriji bez nekih događaja.
- 17. februar o. g.** Bez promjena.
- 18. februar o. g.** Bez promjena.
- 19. februar o. g.** Oko 60 Švaba i četnika pošlo je u pljačku na Samobor. Jedan vod našeg »3« najurio ih je u Avtovac ubivši im 4, ranivši više.
- 20. februar o. g.** Nema promjena. Stigla zapovjest¹⁸ iz divizije za pokret.

¹⁷ Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 166.

¹⁸ Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 105.

- 21. februar o. g.** U 7 sati brigada izvršila pokret i smjestila se na prostoru s. Bitelica — Crkvice — Ubla. Sukoba nije bilo.
- 22. februar o. g.** Prema zapovjesti divizije brigada izvršila u 7 sati dalji pokret i smjestila se na prostoru Zauglina — Gnjilavi Do — Potrk — Birači. Prikupljamo podatke o neprijatelju u s. Viluse.
- 23. februar o. g.** U 7 sati izvršili smo dalji pokret i razmjestili brigadu na prostoru s. Sake — Renovac — Miljanići. Toga dana bio je svečani zbor brigade. Pol. komesar divizije održao je svečani govor namijenjen 26-godišnjici rođenja Crvene armije.
- 24. februar o. g.** U 16 sati pokret brigade sa zadatkom napada i zauzimanja Vilusa.¹⁹ »3« napada pravcem Velimlje — Viluse, »2« pravcem s. Drpe — Broćanac — Skorča Gora — Lastva, »4a napada pravcem Klenačko Brdo — Stražište — s. Petrovići, »2« je naišao na grupicu bandita u s. Drpe. 3 su ubijena, 4 ranjena, a 2 zarobljena. »3« je munjevitim naletom ovladao sa s. Viluse. Bande su se razbježale, a glavnina je pobjegla u pravcu Lastve. Neprijatelj je imao 1 mrtvog i 4 ranjena, a oko 20 zarobljenih. Zaplijenjeno je nešto hrane i 50 mina za teški bacač. Mi smo imali 1 mrtvog i 3 lakše ranjena.
- 25. februar o. g.** Brigada nastavila progoniti neprijatelja u pravcu Lastve. »2« munjevito napada u 22 sata Lastvu i osvaja je bez žrtava. Bande su pobjegle u paničnom bijegu prema Trebinju. Zaplijenjeno je 60 mina za teški bacač i mnogo hrane. Bande su dijelom odstupile prema s. Orahovac i zaposjele kose Borova i Kučma.
- 26. februar o. g.** Progoneći neprijatelja brigada se skoncentrisala na prostoru Lastva i u 20 sati ovladala sa s. Orahovac — Ruđin Do. Zaplijenjen je

jedan teški bacač i 100 kompl. mina, 1 ispravan radio-aparat i 1 ispravna pisaća mašina. Poginuo jedan bandit i više ranjeno. Mi smo imali 3 lako ranjena. Osim toga zaplijenjeno oko 15.000 metaka za »brodu« i oko 1.000 jugosl. Zarobljeno 15 četnika, i 6 pušaka.

- 27. februar o. g.** »4« ostaje kao posadni bataljon u Lastvi sa zadatkom rušenja mostova na Trebišnici. Ostala 4 bataljona vrše napad na Zupce u 3 sata slijedećeg dana. Danas se bataljoni odmaraju na prostoru Orahovac — Ruđin Do — Grahovac.
- 28. februar o. g.** U 3 sata ujutro brigada sa 3 bataljona izvršila napad na Zupce. Bande su pobjegle u pravcu Čičevo — Rapti — Police — Grab. Zaplijenili smo jedan brdski top — neispravan i uništili ga. Nakon progona neprijatelja bataljoni su se smjestili u s. Konjsko, Ruđin Do i Orahovac. Zarobljeno je 50 četnika, 1 je ubijen, a mnogo ranjeno. Mi nismo imali gubitaka.

3. REŠENJE:

Na ovaj način ova brigada je izvršila sve pred nju postavljene zadatke. Brigada je uspješno zatvarala pravac Gacko — Bileća. Za to vrijeme prilično mobilisala.

Brigada je oslobodila varošice Viluse i Lastvu i razbila četničke bande u Zupcima — kuli reakcije. Na ovom terenu uspjela je mobilisati 100 novih boraca.

4. GUBITCI :

a) Kod neprijatelja:

Ubijeno: 4 Švabe, 3 četnika. Zarobljeno: 70 četnika. Ranjeno: 2 Švabe i 10 četnika.

Zaplijenjeno: 3 teška bacača, 200 mina, 16.000 metaka za »brodu«, 1.500 jugosl. metaka, 1 radio-aparat, 2 pisaće mašine. Osim toga zaplijenjeno je 20 pušaka, mnogo hrane i ostale ratne spreme.

b) Kod nas:

Mrtvih: 1 borac, ranjenih: 6.

¹⁹ Prema zapovijestima Štaba Dvadeset devete NOU divizije i Štaba Dvanaeste hercegovačke brigade, napad na Viluse izvršen je 25. februara (vidi tom IV, knj. 22. dok. br. 126 i 127).

5. ZAKLJUČAK :

Svi bataljoni bez razlike izvršili su svoje zadatke. Ljudstvo se pokazalo vrlo borbeno i vješto borbi. Rukovodioci su na visini.

Naročito se istaklo ljudstvo našeg »2« kao i sve rukovodstvo.

6. IMENA NEPRIJATELJSKIH RUKOVODILACA :

Njemački: Rukovodstvo »Princ Eugen« divizije.

Četnički: Milorad Popović, Blagoje Tepavčević, Stevan Starović, Milinko Govedarica, Komnen Gojković, Božo Avdalo-
lović, Bošković Miloš, Marko Zirojević, Ivan Janičić, Marko
Miljanić, Simo Eraković, Milan Grubač, Milojević Vlado. Petar
Bačević.

7. IMENA NAŠIH RUKOVODILACA :

Komandant brigade: Danilo Komnenović.

Zamj. k-ta brigade: Milinko Okiljević.

Pol. komesar brigade: Đoko Novosel.

Načelnik štaba brigade: Franjo Tomaić.

Zamj. pol. komes.: Franc Novak.

1. bataljon

Komandant Omer Mrgan, zamj. k-ta Spaso Belović, pol.
komesar Drago Skerović, zamj. pol. komesara Milan Miličević.

2. bataljon:

Komandant Milorad Kujačić, zamj. k-ta Mile Ristić, pol.
komesar Čedo Mijović, zamj. pol. komesara Milan Popadić.

3. bataljon:

Komandant Ljubo Miljanović, zamj. komandanta Marko
Miljanović, pol. komesar Mirko Kolak, zamj. pol. komesara
Rade Ignjatović.

4. bataljon:

Komandant Vojin Vujović, zamj. k-ta Maksim Kujun-
džić,²⁰ pol. komesar Risto Vojčić i zamj. pol. komesara Branko
Ijačić.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar:

Načelnik štaba:

Komandant:

Franjo Tomaić

Danilo Komnenović

Prilog: Zapovijesti.

**Narodni heroj. Poginuo u jesen 1944. kod Nevesinja, kao ko-
mandant Omladinskog bataljona Dvadeset devete NOU divizije.**

IZVJEŠTAJ ŠTABA TRINAESTE KRAJIŠKE BRIGADE OD 3 MARTA 1944. ŠTABU DESETE NOU DIVIZIJE O DEJ- STVU BRIGADE OD 14. DO 29. FEBRUARA¹

STAB
XIII KRAJIS. NOU BRIGADE
X NOU DIVIZIJE
Pov. br. 38
3-III-1944 g.

ŠTABU X DIVIZIJE 5. KORPUSA NOVJ

Položaj

Jedinice ove brigade u vremenu od 14. II. do 29. II. o.g. imale su sljedeći dodir sa neprijateljem:

14. II. Drugi i Četvrti bataljon ove brigade povratili se iz akcije na bandu u selu Pervanu i razmjestili se na polaznim položajima, t.j. II bat. u selu Vulivje a Četvrti u Dujakovcima, III bat. na prostoru Mrkonjić Grada, I bat. na prostoru Surjan, gdje su se i nalazili.

15. II. Bataljoni na istim položajima, promjene nije bilo.

16. II. Bataljoni na istim položajima bez promjena.

JJ	"	»	»	17	II	»
JJ	II	II	II	»	»	II

19. II. " " " I bat. izvršio pokret iz Surjana u Mrkonjić Grad radi kupanja i parenja vojske, dok je III bat. krenuo iz Mrkonjića za Surjan. Istog dana jedna četa IV bat. krenula za Tramošnju zbog sakupljanja dezertera.

20. II. Bataljoni na istim položajima bez promjena.

21.11. " " " dok je IV bat. krenuo sa jednom četom u čišćenje bande u sela Dubicu, Delijići i Savanovići. Do borbe nije došlo, pošto je banda pobjegla. Ova je akcija izvršena zajedno sa Ribničkim odredom. Popaljene su sve kolibe gdje se banda skrivala.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 11/3, k. 854.

- Ribnički NOP odred je u prvoj polovini marta 1944. izveo nekoliko manjih akcija protiv četnika na prostoru oko s. Pecke i tom prilikom zarobio četiri četnika. (Opširnije o tome vidi izvještaje Štaba Ribničkog NOP odreda od 3, 8. i 15. marta 1944. Štabu Petog korpusa NOVJ, dok. reg. br. 2—5, 6—5 i 11—5, k. 458 A, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.)

22, 23. i 24. II. Bataljoni na istim položajima bez promjena. Četa IV bat. koja je bila u Tramošnji povratila se.

25. II. Bataljoni izvršili pokret. II bat. pravcem Krivokuće, Kadine Vode, Han Sladojević i Stojići gdje se i razmjestio. IV bat. pravcem Kadine Vode za selo Milakoviće gdje je došlo do borbe sa četnicima i tom prilikom ubijena su tri a zarobljena četiri četnika. Zaplijenjeno je pet pušaka. U ovoj borbi mi smo imali jednog ranjena druga. III bat. krenuo je istog dana za selo Račune, gdje je poveo borbu sa bandom koja je pobjegla. Zaplijenjena je mala količina sitne vojničke spreme. Mi nismo imali gubitaka. I bat. krenuo iz Mrkonjića za Surjan gdje se i razmjestio.

26. II. Bataljoni na istim položajima, do borbe nije došlo.

27. II. " " " " " I bat. krenuo iz Surjana za selo Račune, gdje se i razmjestio, do borbe nije došlo.

28. II. Bataljoni ove brigade izvršili su napad na četničku bandu u s. Rekavice i tom prilikom ubili 6 četnika, zarobili 12 i 13 ranili. Zaplijenjeno je nekoliko pušaka i nešto sitne ratne spreme. Naši gubitci 3 ranjena, od kojih 1 lakše.

29. II. Bataljoni razmješteni u s. Rekavice, Radulovići, Džajići, Konatari i Kadina Voda, gdje su se zadržali na položajima.

Od 14. do 29. o.m. naša protikolska baterija nalazila se na položaju u s. Dolovi (Čađavica), gdje se i sada nalazi u sastavu Ribničkog N.O.P. odreda.

Jedinice ove brigade imale su u toku ovih 15 dana sljedeće gubitke:

Gubitci vlastiti:

5 ranjenih drugova, od kojih je jedan umro na putu za bolnicu, a 2 su lakši.

Neprijateljski gubitci:

9 ubijeno, 13 ranjeno i 16 zarobljeno.

Plijen:

30 pušaka, 600 metaka i manja količina vojničke spreme.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar: Načelnik štaba, kapetan: Komandant, major:
S.^s **Komarica**

P. S.

17. II. jedan vod I bat. sukobio se sa dvjema četama bandita kod Lušića i tom prilikom ranjena su tri bandita.

Načelnik štaba, kapetan:
S. Komarica

» Slavko

NAREĐENJE ŠTABA TECEG KORPUSA NOVJ OD 4. MARTA 1944. ŠTABU SEDAMNAESTE NOU DIVIZIJE DA ŠESTA I PETNAESTA BRIGADA ČISTE PROSTOR SKELANI — SREBRENICA — DRINJACA OD ČETNIKA I USTAŠA¹

**STAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE**

Pov. br. 14/44.

4. III. 1944 g.

ŠTABU XVII NOU DIVIZIJE

Položaj

Primili smo vaš izvještaj od 2. ovog mjeseca.¹ VI Bosanska sa XV Majevičkom brigadom neka i nadalje vrši prikupljanje oružja od svih onih legionara koji ne pristupaju u sastav Srebreničkog partizanskog odreda, kao i čišćenje četničkih grupa i ustaša na lijevoj obali Drine.

Organizujte izviđanje i prikupljanje podataka na sektoru Zvornika kao i na desnoj obali rijeke Drine.³

Drug Đukanović⁴ nije još došao na Majevicu, te čim se povрати uputićemo ga. Tražili smo od štaba XXVII divizije da se uputi drug Đorđo Simić koji je predviđen za komandanta Srebreničkog partizanskog odreda,⁵ jer je isti poznat u tom kraju i popularan među narodom.

S obzirom na važnost sektora Majevice kako u mobilizacionom tako i u ekonomskom pogledu ovaj je Štab podnio predlog Vrhovnom štabu za formiranje jedne nove divizije⁶ na sektoru Majevice.

Za komandanta predviđen je major Miloš Zekić, za političkog komesara drug Vlado Rolović, a za načelnika potpukovnik drug Husein Krupić, dok će se ostali članovi divizije odrediti naknadno.

U sastav novoformirane divizije ući će sljedeće jedinice: XVII Majevička brigada iz sastava XXVII divizije, Majevički

¹ Kopija originala, pisana na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 10—1, k. 408.

³ Vidi dok. br. U.

⁴ Vidi dok. br. 64.

⁵ Pero

⁶ O organizaciji i formaciji toga Odreda vidi dok. br. 46.

⁶ Odnosi se na Trideset osmu NOU diviziju (vidi dok. br. 34).

partizanski odred koji će biti preformiran u brigadu,⁷ kao i Tuzlanski, Trebavski i Posavski partizanski odredi i XVIII Hrv. brig. Vaša XVI Muslimanska brigada preći će iz sastava vaše divizije u sastav XXVII divizije. Prebacivanjem Muslimanske brigade u sastav XXVII divizije na terenu Foča — Goražde — Kalinovik postoje svi uslovi da se ova brigada za najkraće vrijeme još više ojača, da postane u jednoj povoljnijoj situaciji većom jedinicom.⁸ U sastav vaše divizije ulazi Romanijski partizanski odred koji treba isto tako da se u najskorije vrijeme pretvori u Romanijsku brigadu.⁹

Od Vrhovnog štaba dobili smo sljedeći radiogram — naređenje a koje glasi: »Narodno-oslobodilačkom odboru za Istočnu Bosnu.¹⁰ Potrebno je da odmah preko Narodno-oslobodilačkog odbora pristupite prikupljanju sljedećih podataka:

- 1) Broj popaljenih domaćinstava, kuća, štala itd., ko ih je popalio, ustaše, Nijemci, Talijani, četnici.
- 2) Broj poubijanog stanovništva ili zaklanog, ko ih je poubijao, klao *
- 3) Površina obradive zemlje sa inventarom, plugovi, ralice, drljače, vršalice i drugo.

⁷ Ta zamisao nije ostvarena. Iz Majevičkog NOP odreda uzimano je ljudstvo za popunu već formiranih brigada i, kasnije, za popunu novoformiranih jedinica NOVJ.

⁸ Šesnaesta muslimanska brigada je u drugoj polovini marta 1944. ušla u sastav Dvadeset sedme NOU divizije i tu ostala do kraja rata. Prema tome, ona nije prerasla u jedinicu veću od brigade. (Vidi dok. br. 93 i 129 u ovoj knjizi i dok. reg. br. 11/7, k. 1111, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.)

* Devetnaestog maja 1944, od jednog bataljona Petnaeste majevičke brigade i Romanijskog NOP odreda formirana je Dvadeseta romanijska NOU brigada. Ona je tada ušla u sastav Dvadeset sedme NOU divizije. (Bliže o tome kao i o sastavu Štaba pomenute brigade vidi naredbu Štaba Trećeg korpusa NOVJ od 19. maja 1944, dok. reg. br. 12 12, k. 1111, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.)

¹⁰ Odnosi se na Inicijativni oblasni odbor za istočnu Bosnu, koji je formiran po oslobodenju Tuzle i većeg broja naselja, odnosno kada je, oktobra 1944. stvorena široka slobodna teritorija u istočnoj Bosni. U napisu Steve Popovića »Izbor prvog Oblasnog odbora za istočnu Bosnu« o tome se kaže:

»U takvoj situaciji pred Oblasni komitet KPJ za istočnu Bosnu postavilo se pitanje — kako stvoriti neki viši forum narodne vlasti koji će primiti na sebe zadatak da formira narodno-oslobodilačke odbore u onim mjestima gdje još nisu postojali i da već postojećim NOO pomogne u njihovom sređivanju i organizacionom učvršćivanju.

... Zbog toga je Oblasni komitet KPJ za istočnu Bosnu, u skladu sa direktivama Pokrajinskog komiteta, donio odluku da se što prije održi konferencija sa najistaknutijim pristalicama NOP koji se nalaze u gradu i najbližoj okolini, i da se formira Oblasni inicijativni NO odbor privremenog karaktera, sa zadatkom da, pored pomoći koju će ukazivati nižim odborima na terenu, u što kraćem roku pripremi i sprovede izbore za oblasni narodnooslobodilački odbor. Takva konferencija odr-

4) Broj napuštenih ustaških i četničkih imanja«. ¹¹

U duhu gornjeg naređenja Vrhovnog štaba, a pošto se vaša divizija nalazi na ovom operativnom području, to nastojte da se preko narodno-oslobodilačkih odbora svi ovi podaci što pre pakuju i to u srezu srebreničkom i vlaseničkom.

Naređeno je od strane ovog štaba komandantu divizije pukovniku drugu Gligi ¹² da se odmah prebaci sa XVI Muslimanskom brigadom na ovaj sektor odakle će Muslimanska brigada biti upućena u sastav XXVII divizije.

S obzirom da se momentalno kod nas ne nalazi cipela za potrebe Srebreničkog partizanskog odreda, to ćete sljedećom vezom uputiti za Vlasenicu komoru koja će prihvatiti potreban broj cipela.

U prilogu dostavlja vam se jedan spisak dezertera XIX Birčanske brigade, koga ćete prekucati i dostaviti vašim jedinicama radi hvatanja istih i upućivanja ovom štabu koji će ih dalje poslati u sastav svoje jedinice.

Još ni do danas niste nam poslali spisak evidencije oficira i podoficira vaše divizije kao ni operativni izvještaj za protekli mjesec, te nam ove izvještaje što pre pošaljite.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
V. P. ¹³

Načelnik štaba,
pukovnik:
V. ¹⁴

Komandant,
general-majorf

(M. P.)

žana je početkom novembra 1943. godine u Tuzli. Na njoj je izvršeno formiranje spomenutog odbora... Uz pomoć Inicijativnog oblasnog NO odbora formirana su četiri privremena okružna NO odbora — Majevički, Posavsko-trebavski, Birčanski (Vlasenički) i Tuzlanski. Jedino na Romaniji još nije bio formiran takav odbor.

Šesta neprijateljska ofanziva, koja je uskoro počela, omela je Inicijativni oblasni NO odbor da na vrijeme izvrši svoj glavni zadatak — sprovođenje izbora.

... Na oblasnoj konferenciji, održanoj 5 septembra, bilo je prisutno 100 ljudi, predstavnika naroda iz raznih krajeva istočne Bosne. Pošto nije bilo nikakve zgrade sa većim prostorijama, u kojima bi se mogao smjestiti toliki broj ljudi, konferencija je održana na jednom šumovitom brežuljku više sela Vasilića u Birču. Izbor je izvršen aklamacijom i u odbor je izabrano 26 članova. Odmah poslije izbora, odbor se konstituisao, izvršio podjelu rada i počeo da prikuplja potrebni stručni kadar. (Vidi »Četrdeset godina — Zbornik sećanja aktivista jugoslovenskog revolucionarnog radničkog pokreta 1941—1945«, knj. 7, izdanje »Kulture«, Beograd, 1961.)

¹¹ Vidi knjigu primljenih depeša Štaba Trećeg korpusa NOVJ (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 2/8'I, k. 408A).

¹² Gligorije Mandić

¹⁵ Vladimir Popović

NAREĐENJE ŠTABA JEDANAESTE NOU DIVIZIJE OD 4. MARTA 1944. POTCINJENIM JEDINICAMA I PRVOJ PROLETERSKOJ BRIGADI ZA UNIŠTENJE ČETNIKA U SJEVERNOM DIJELU SREDNJE BOSNE¹

STAB
XI NOU DIVIZIJE
Br. str. pov. 31
4 mart 44 god.

ŠTABOVIMA V, XII [KRAJIŠKE], XII SLAVONSKE,
I PROLETERSKE BRIGADE i PP² ODREDU

Položaj

Sekcijg Prnjavor — Banja Luka — SI. Požega
1 : 100.000

Prema prikupljenim podacima četnici Vinčića³ i Bundala⁴ i još neke manje grupe nalaze se u sektoru Klačnice — Boškovići — Dragovići — Prosjek — Gumijera — Otopčivaljka i oba Martinca.⁵ Odlučili smo da tu četničku grupu napadnemo iz svih pravaca i da je uništimo.⁶ U vezi s tim izdaje se sljedeće

NAREĐENJE

I. V brigada

U toku noći između 5 i 6 o.m. zaposječe sa jednim bataljonom ispred Klačnica sela: Varošiste, Čardačane i Doviće i ostati do završetka akcije.

II. I proleterska⁷

Ukoliko mogne sudjelovati I proleterska brigada, ona bi sa jednim bataljonom trebala da nastupi preko sela Kadinjana i Četojevića i spustila bi se na rijeku Turjanicu, zauzela selo Boškoviće,

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 7/1, k. 870.

² Prnjavorskom partizanskom

³ Vlada Vinčić je tada bio komandant Močajičke četničke brigade.

⁴ Ljuba Bundalo je tada bio komandant Župske četničke brigade (vidi dok. br. BH-V-11775 u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

⁵ Odnosi se na selo Stari i Novi Martinac.

⁶ Vidi dok br. 95.

⁷ U toj akciji su učestvovala tri bataljona Prve proleterske brigade. (Opširnije o tome vidi dok. br. 31, 62 i 157).

vezujući se lijevim krilom za bataljon V brigade u Dovićima. Taj bi bataljon također ostao na Boškovićima do završetka akcije. — Sa jednim bataljonom treba da se spusti nad cestu Banja Luka — Prnjavor u selima Devetine, Hrvačane, a sa jednim bataljonom treba nastupati Hrvačani — Osoje — Mračaj. Zadatak ovoga bataljona bio bi da izbije u četnim kolonama na visove Oštra Glavica — Otpočivaljka.

III. XII k. brigada

Sa jednim bataljonom nastupaće iz pravca Mračaj — Mujinci — Mramor u tri kolone preko sela Usrpovaca i po izbijanju na Otpočivaljku zadatak je tog bataljona da se krene visovima Otpočivaljka — Oštra Glavica, izbijajući na selo Dragoviće.

IV. V brigada

Sa dva bataljona nastupaće iz pravca Paremije — Velejnica — Velejničko Brdo — Mitrovo Groblje u 6 kolona sa zadatkom da prečisti Otpočivaljku — Bukovar — Babešnicu i da izbije na Gumijeru i na Milosavce.

V. XII slav. br.

Nastupaće sa jednim bataljonom iz pravca Kamen — Petković, vezujući se na Mitrovom Groblju sa V brigadom, Čardačište — Martinac — Milanovac, izbijajući na Veliko Groblje. Sa jednim bataljonom krenuće od Brđana i Radovača — Brezovača — Krivaja na Martinac, preći rijeku i spojiti se sa svojim bataljonom koji će biti na zasjedi na Kriškovicima. Sa jednim svojim bataljonom prodrijeće bez da se razvijaju za borbu i zaposjesti sve puteve koji vode za Vrbas od Seškovaca do Gumijerskog Luga. Ovaj se bataljon neće kretati nego će držati trasiranu cestu od Seškovaca do Gumijerskog Luga. Dva slavonska bataljona koja budu nastupala treba da se kreću u 6 kolona. — Po prečišćavanju određenog sektora V brigada će ostaviti dva bataljona na sektoru Milosavci — Gumijera — Babešnica. — Sa

ostala dva bataljona djelovaće na sektoru Martinac — Srpac — Rakovac — Ilova.

Bataljon XII krajiške brigade kreneće u Prnjavor, gdje će dobiti nove zadatke.

Snage Slavonske brigade zauzeće sektor Lepenica — Bos. Kobaš — Donji Smrtići — Miškovci.

Snage I proleterske brigade imaju svoj određeni sektor na koji će se povratiti.

VI. PP *odred*

PP odred za vrijeme trajanja akcije zadržaće se na Mačinom Brdu, a po završetku akcije težiće da uz pomoć snaga V brigade i I proleterske prodre na Slatinu Iliđe, gdje će se zadržati.

VII.

Početak akcije biće noću između 5 i 6 o.m. U 4 sata ujutru snage koje će vršiti napade moraju biti na polaznim položajima i povezati se sa svojim susjednim snagama. Do toga vremena snage koje će biti na zasjedi — dva bataljona I proleterske i V krajiške i 1 bat. XII slav. moraju biti na određenim im položajima.

VIII.

Borbeni znaci biće: **Marko — Mitar.**

Svaka jedinica će organizovati svoje previjalište.

Na sela kroz koja prolazimo ne treba vršiti nikakve represalije, niti zarobljavati seljake bez pušaka.

Svaka jedinica treba da nastupa u što većem broju sitnih kolona i da odredi manje jedinice koje će vršiti detaljan pretres sela, ali te jedinice koje vrše pretres ne treba da postupaju nečovječno prema stanovništvu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit, komesar,

Komandant — pukovnik,
M. Šiljegović⁸

⁸ Miloš Šiljegović je umro 1952. godine kao general-major JNA. U prethodnim knjigama IV toma pogrešno je napisan njegov čin.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA JEDANAESTE NOU DIVIZIJE OD 4.
MARTA 1944. ŠTABU PETOG KORPUSA NOVJ O DEJSTVU
BRIGADA OD 16. DO 29. FEBRUARA¹**

**STAB
XI DIVIZIJE NOV
JUGOSLAVIJE**

Op. str. pov. br. 33/44
4 marta 1944 god.
Položaj

Priloga: 2.—

*15-dnevni operacijski
izvještaj dostavlja*

ŠTABU 5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Položaj

Jedinice ove divizije u vremenu od 16—29 februara 1944 god. bile su uglavnom angažovane za prikupljanje živežnih namirnica za bolnicu naše divizije i jedinice koje se nalaze u pasivnim krajevima (X divizija)² i obezbjeđenje karavana iz Zupe za Šiprage, a uporedo s tim imale su i zadatak vršenja vojničkih akcija — hvatanje i uništavanje četničkih bandi. I radi toga nisu vršene akcije širih razmjera, koje bi imale bolje rezultate.

16 i 17 februara 1944 — Jedinice ove divizije kontrolisale su i zatvarale komunikacije: Banja Luka — Kotor Varoš, Klašnice — Prnjavor, Derventa — Prnjavor, Teslić — Prnjavor i Teslić — Klupe. Sukoba sa neprijateljem nije bilo.

18 februar 1944 — Snage V KNOU brigade vršile su akciju na ustaško-četničko-milicionerska sela:³ Mali Prnjavor, Foča, Miljanovci i Gojakovac. Akcija je bila ekonomske prirode. Pri samom nailasku naših snaga, ustaše, čet-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 20/4, k. 866.

² Deseta NOU divizija u to vrijeme je bila na prostoru D. Vakuf — Prozor i Mrkonjić-Grad — Kadina Voda (vidi dok. br. 21 i 49 u ovoj knjizi i tom IV, knj. 22, dok. br. 135 i 148).

³ Opširnije o rasporedu i akcijama Pete kozarske (krajiske) brigade u drugoj polovini marta vidi izvještaj njenog štaba od 1. marta 1944 (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 19/4, k. 866).

nici i milicija pobjegli su davajući manji otpor. Uhvaćen je jedan četnik, 3 domobrana i jedan milicioner, koji je nakon saslušanja pušten kući. Zaplijenjena je jedna puška sa 50 metaka.

Istog dana uvečer, jedinice XIV SBNOU brigade u zajednici sa snagama XII Slavonske brigade vršile su akciju na četničke bande u s. Srpcu. Ovdje se je nalazio štab četničkog korpusa,⁴ sa 2 oficira Draže Mihailovića i 3 oficira Nedića. Cilj ove akcije je bio opkoliti i uništiti ovu bandu. Akcija nije uspjela, jer su četnici primjetili pokret naših snaga i uspjeli su se izvući prije nego što su bili uhvaćeni u обруč. Jedan bataljon ove brigade, koji je držao zasjedu na liniji: Brezovljani — Povelić, zarobio je dva četnička kurira sa poštom. Zaplijenjen je jedan pištolj, ručna bomba, 90 metaka, 1 konj sa sedlom i 7.000 kuna. Druga jedna četa, koja je vodila borbu sa četnicima, uhvatila je dva četnika. Jedna patrola XII KNOU brigade, koja je išla u s. Gariće, sa zadatkom prikupljanja dezertera iz toga sela, zarobila je dva četnika. Zaplijenjena su dva karabina i 70 metaka.

19 i 20 februara — Jedinice su vršile pokrete, sa zadatkom hvatanja i uništavanja četničkih bandi, koje su se krile kod svojih kuća. Sukoba nije bilo.

21 i 22 februara — Vršene su koncentracije snaga V i XIV NOU brigade za proslavu 26-godišnjice Crvene armije.

23 februara — V Krajiška i XIV SBNOU brigada bile su na proslavi 26-godišnjice Crvene armije, gdje je izvršena smotra vojske, na kojoj je učestvovalo oko 600 građana iz Prnjavora i okoline. Na proslavi i smotri vojske i naroda, politkomesar divizije održao je referat o osnivanju C. armije, a komandant

⁴ Odnosi se na Štab Srednjobosanskog četničkog korpusa.

divizije o razvitku naše NO vojske. — Proslava je dosta dobro uspjela, iz čega se moglo zaključiti da se je stanje na ovom sektoru dosta popravilo.

- 24 februara — Jedan bataljon XIV SBNOU brigade vršio je akciju na četnike u s. Paremijama. Akcija nije uspjela, jer su četnici pobjegli.
- 25 februara — Jedna desetina prateće čete ove divizije išla je u s. Ostružnju, sa zadatkom prikupljanja hrane. Četnička banda napala je ovu desetinu i zarobila 3 druga: Vlajko Grubor, ekonom čete, Branko Zarić, vodni delegat, i partizan Ignjatije Vasiljević.
- 26 februara — Na položajima bez promjena.
- 27 februara — Snage XIV SBNOU brigade vodile su borbu sa Jošav. [ačkom] četničkom brigadom. Borba je trajala oko 3 sata. Naši su imali dva ranjena. Prema izjavi civila četnici su imali nekoliko ranjenih, koje su odvezli u Banja Luku na liječenje. Istog dana 11 neprijateljskih aviona bombardovalo je Skender Vakuf. Neprijatelj je bacio više teških bombi. Poginuo je kapetan drug Vidović Milorad, komandant Banjalučkog odreda i politički komesar čete •istog odreda drug Sekulić Branko. Sem ovih drugova poginulo je još 6 civilnih lica i srušeno je 8 kuća.
Odmah poslije bombardovanja Skender Vakufa, neprijatelj je bombardovao Kotor Varoš sa 3 aviona. Poginula su dva a ranjena 4 druga — partizana, koji su se nalazili u kupatilu.
- 29 februara Na položajima nije bilo nikakvih promjena.
1. Gubitci: a) *vlastiti*: 6 mrtvih, 3 zarobljena i 9 ranjenih.
b) *neprijateljski*: 1 poginuo, 4 ranjena i 10 zarobljenih.
2. Plijen: a) *oružje*: 4 puške i jedan pištolj.
b) *municija*: 260 metaka i 1 bomba.
c) *materijal*: 1 konj, 1 sedlo i 7.000 kuna.

Dezerteri: Za ovo vrijeme dezertiralo je iz XIV SBNOU brigade 20 boraca. Ovo dezerterstvo je bilo uslijed promjene terena ove brigade sa sektora oko Prnjavora na sektor Kotor Varoš.

Mobilizacija: XII KNOU brigada mobilisala je 15 novih boraca u brigadu.

Prilažemo brojno stanje ljudstva, oružja, municije, vojne spreme i komore,⁵ kao i spisak mrtvih oficira i boraca za vrijeme od 16—29 februara⁶ t.g. Podatke za poginulog druga kapetana Vidovića Milorada, komandanta Banjalučkog odreda, i politkomesara čete istog odreda ne dostavljamo, jer nismo dobili od štaba odreda.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITKOMESAR
sl. odsutan.'

ZAMJ. KOMANDANTA
potpukovnik,
Đurin"

⁵ Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 70.

⁶ Spiskovi poginulih i ranjenih boraca i rukovodilaca Jedanaeste NOU divizije nalaze se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.

**IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA DVADESET
SEDME NOU DIVIZIJE ZA FEBRUAR UPUĆEN 4. MARTA
1944. ŠTABU TREĆEG KORPUSA NOVJ¹**

**STAB
XXVII NOU DIVIZIJE
4. III. 1944.
40**

ŠTABU III KORPUSA N.O.V.J.

Izvod iz
operacij. dnevnika
za mjesec februar 1944.

II Krajiška brigada:

Od 1. do 13. februara na prostorijski Sokolovići (Zakomo — Kalimanići — Rađevići — Vraneši). Za ovo vrijeme brigada je vodila borbe sa ustašama i četnicima i to:

2. II. jedan bataljon koji je "bio na zasjedi iza Rogatice, na Kovanju, bio je iznenađen od ustaško-četničkih snaga u jačini od 200 vojnika.² Poslije kraće borbe bataljon se je povukao. U toj borbi imao je tri mrtva i jedan puškomitraljez izgubljen.

4. II. borba sa ustašama na Selištu. Neprijatelj u jačini od 80 vojnika odmah je otstupio.

5. II. jedna ustaška bojna predvođena četnicima iznenađila je bataljon u Bregu.¹ Poslije tročasovne borbe neprijatelj je bio primoran da se povuče u Rogaticu. U ovoj borbi neprijatelj je bio potpuno razbijen i imao preko 60 što mrtvih što ranjenih. Naši gubitci 9 mrtvih.

14. februara u 00 časova otpočeo je napad sa svim snagama na Rogaticu. Poslije petočasovne borbe nije uspjelo likvidirati Rogaticu i jedinice se povukle na polazne položaje. Neprijateljske snage u Rogatici: jedna bojna ustaša¹ i oko 300 milicije i legije sa dva topa. Neprijateljski gubitci: 18 mrtvih i veći broj ranjenih. Naši gubitci: 9 mrtvih, 6 ranjenih i 1 nestali. Istoga dana oko 16 časova jedna neprijateljska kolona koja je od pravca Sokoca i Prače krenula u pomoć Rogatici sukobila se je sa dva bataljona na prostorijski Vragolova.⁵ Jačina neprija-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 6—7, k. 1111.

², ^s, ['] i ⁵ Borba je vođena s jedinicama Prvog stajaćeg djelatnog ustaškog zdruga. (Opširnije o tome vidi dok. br. 176.)

telja oko 500 ustaša. U sukobu je bio neprijatelj primoran na povlačenje sa gubitcima od 15 mrtvih i nepoznati broj ranjenih. Naši gubitci bili su dva mrtva i 1 ranjen. U ovoj borbi ubijeno je 18 četnika, jedan ranjen, 9 zarobljenih. Ova grupa četnika pripadala je banditu Radivoju Kosoriću.

15. februara do 19. februara jedinice su se nalazile na prostoriji Vragolovi — Sočice, sa zadatkom napada i rušenja željezničke pruge na sektoru Prača — Renovica. Neprijatelj je vrlo uporno branio jačim snagama tako da su svakodnevno vođene žestoke borbe sa njemačko-ustaško-četničkim snagama. U tim borbama neprijatelj je imao preko 60 mrtvih i više poginulih.

Od 19. do 21. februara priprema za pokret u Skelane. Bataljoni su se nalazili na prostoriji Sokolovića.

Od 21. do 29. februara tri bataljona na prostoriji Skelana sa zadatkom čišćenja prostorije od ustaških bandi i prikupljanja hrane. U akciji je sadejstvovala i VI Bos. brigada. Usljed velikog snijega i ograničenog vremena za izvršenje zadatka, zadatak nije u potpunosti izvršen, t.j. ustaške snage nisu likvidirane. Jedan bataljon brigade je za to vrijeme ostao u Sokolovićima.

Zaključak za mjesec februar:

Neprijateljski gubitci:

127 mrtvih

68 ranjenih sigurno utvrđeno

10 zarobljenih.

Plijen:

2 mitraljeza

40 pušaka.

Sopstveni gubitci:

20 mrtvih

14 ranjenih

1 nestao.

XVII Majevička brigada:

Od 1. do 13. februara na prostoriji Sokolovića. Za to vrijeme nije bilo dodira sa neprijateljem.

14. februara u 00 časova napad na Vitanj i Djedovce,⁶ u sklopu operacije oko Rogatice. Djedovce brani jedna četa ustaša. Neprijateljski položaji su jako utvrđeni, a snijeg jako dubok. Poslije tročasovne borbe jedinice se povlače a da nisu izvršile zadatak.

15. februara do 29. februara u Sokolovićima.

Za ovo vrijeme desile su se sljedeće važne promjene:

19. februara primljeno je 114 novih drugova i drugarica.
27. februara borba sa ustašama na prostoriji Bereg — **Zakomo**, jačina neprijatelja 300. Poslije dvočasovne borbe neprijatelj je povraćen u Rogaticu. Naši gubitci jedan mrtav i jedan ranjen.

28. februara borbe sa ustašama i četnicima na prostoriji **Zakomo** — Bereg. Neprijateljski napad potpomagala je artiljerija. Borba je trajala od 9 — 13 časova. Neprijateljski gubitci 25—30 mrtvih i ranjenih. Naši gubitci 6 ranjenih i 4 mrtva te 4 nestala, jedan p.mitraljez i 7 pušaka.

Od 3. do 7. februara brigada se je nalazila u Zepi u prikupljanju hrane.

Zaključak za mjesec februar:

Neprijateljski gubitci:

Oko 30 mrtvih i ranjenih.

Zarobljeno 2 puške i 3000 metaka.

Naši gubitci:

5 mrtvih

14 ranjenih

5 nestalih

1 p.m., 7 pušaka.

XIX Birčanska brigada:

Od 1. do 13. februara na prostoriji Vlasenica — Sekovići. Vođene manje borbe sa četnicima.

Od 13. do 29. februara na prostoriji Sokolovića. Za to vrijeme vođene su borbe i to:

17. II. na Rabru sa ustašama. Bez gubitaka.

19. II. na prostoriji Guždolji — Zakomo sa oko 200 ustaša. Neprijatelj se poslije dvočasovne borbe povukao u Rogaticu.^s Naši gubitci tri mrtva i dva ranjena.

21. II. borbe sa ustašama na prostoriji Kom — Zakomo. Neprijatelj se poslije dvočasovne borbe povukao u Rogaticu. Naši gubitci tri ranjena. Neprijateljski gubitci nepoznati.

Zaključak za mjesec februar:

Neprijateljski gubitci:

5 mrtvih

nepoznat broj ranjenih.

Naši gubitci:

3 mrtva i

5 ranjenih.

Romanijski p. odred:

Preko cjelog mjeseca bio je na prostoriji Sokolovića.

7. februara bio je napadnut od jedne čete ustaša na Mičivodama. Poslije jednočasovne borbe neprijatelj je bio razbi-

Jen i povukao se u pravcu Sokoca. Neprijateljski gubitci 2 mrtva i više ranjenih. Sopstveni gubitci 5 ranjenih.

Od 13. do 29. februara odred je učestvovao u borbama oko Rogatice zajedno sa II Krajiškom brigadom. U tim borbama odred se je pokazao vrlo dobar. Nemamo izvještaja o gubitcima odreda. Neprijateljski gubitci uneseni su u gubitke kod II KNOU brigade.

Opšti zaključak:

Neprijateljski gubitci:

232 mrtva i ranjena, od toga sigurno utvrđeno preko 130 mrtvih. Vjerovatno da je ranjenih bilo više.

10 zarobljenih.

2 p.m. i preko 50 pušaka.

Naši gubitci:

28 mrtvih

33 ranjena

6 nesjalih.

Izgubljeno 2 p.m. i 7 pušaka.

Gubitci Romanijskog odreda nisu uračunati.

Od 18. do 26. ov.mj. održao se je kurs na teškom bacaču. Svega je prisustvovalo 14 slušalaca iz svih jedinica. Kurs je uspio vrlo dobro. Prilažem ocjene slušalaca sa kursa.⁹

Kurs je vodio drug Baho i drug potporučnik Ševkija Ovčina.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,

Načelnik štaba,

Komandant, major
Kosorić Pero

⁹ Spisak kursista nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 6—7, k. 1112.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE OD
4 MARTA 1944. ŠTABU TREĆEG KORPUSA NOVJ O SI-
TUACIJI NA PROSTORU SKELANA I O PREBACIVANJU
BRIGADA NA SEKTOR HRANJEN — GORAŽDANSKA
JABUKA¹**

**STAB
XXVII NOU DIVIZIJE
4. III. 1944.**

ŠTABU III KORPUSA N.O.V.J.

II Krajiška brigada stigla je u Sokoloviće u toku 3. ov. mj- sa zadatkom koji je dobila od vas.² Zadatak nije izvršila. Nijesu uspjeli da likvidiraju ustaški garnizon Skelani, iz razloga jer su potpomagani od ustaša i Bugara sa one strane Drine, iako ih nije bio veliki broj. Razlog je za neizvršenje još i to što su imali ograničeno vrijeme i što nijesu dovoljno ozbiljno shvatili politički značaj likvidacije ustaškog gnijezda u Skelanima. Drugi dio zadatka — nabavka hrane za diviziju također nije potpuno izvršen radi velikog snijega koji je usporavao i uopšte ometao pokret, naročito komori, i radi toga što stoke nijesu našli. Zita je bilo dosta i sve što su dotjerali dobili su na dobrovoljnoj bazi. U toku izvršenja zadatka imali su jednog teže a tri lakše ranjena i izvjestan broj promrzlih. U putu je propalo oko 15 konja.

U svim selima u kojima su boravili održavane su političke konferencije i formirani NOO, ali vlast nije centralizovana radi kratkoće vremena. Štab brigade izjavljuje da bi se uz prisustvo jedne naše jedinice u onom kraju moglo mobilisati u odred ih brigadu više od 500 ljudi sposobnih za vojsku.

Brigada je u putu zamorena.

Danas u podne XIX Birčanska brigada sa jednim bataljonom Krajiške brigade izvršila je pokret sa ove prostorije pravcem Zakomo — Seljani — Ustiprača — Goražde — G. Jabuka.

II Krajiška brigada, kao desna kolona divizije, 5. ov. mj. rano izjutra kreće pravcem Zakomo — Gučevo — Kovanj — Varošište — Mesići — Vražalica sa zadatkom izbijanja na liniju Hranjen — Kriva Draga — Goraždanska Jabuka, radi likvida-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 7/7, k. 1111.

² Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 85.

cije istih koje su posjednute od SS-jedinica³ i ustaša, te manjeg broja četnika.⁴

Romanijskom p. odredu saopštili smo vašu odluku i zadatak. Predali smo odredu izvjestan broj težih, nepokretnih bolesnika — tifusara. Sa odredom će ostati načelnik ovoga štaba da dočeka XVI Muslimansku brigadu.⁵

Sa XVII Majevičkom upućujemo 11 italijanskih oficira, 12 delegata za II Kongres Antifašističke omladine,⁶ 7 boraca za vaš prateći bataljon iz II Krajiške brigade i druge: Đorđa Simića i Envera⁷ kao i dr. Dragića.⁸ Napominjemo da je naša divizija sada ostala sa dva ljekara svega i sa oskudnim sanitetskim kadrom, stoga smo zadržali drugaricu Boku⁹ Ilić, ref. sanit. Majevičke, pošto je drugarica Rava bolesna, jer smatramo da će XVII Majevička brigada moći lakše dobiti nekog referenta, a imaju i jednog ljekara u brigadi.

Tri italijanska oficira ostaju kod nas. Sve italijanske vojnice iz XVII Majevičke brigade prebacili smo u II Krajišku brigadu, a tt) je bila i želja italijanskih oficira.

Smatramo da bi bolje bilo da Romanijski p. odred ostane u sastavu naše divizije radi toga jer smo mi terenski vezani za njih, a i obećano nam je da će taj odred ostati u našoj diviziji, pa vas molimo ako je moguće da nam ga povratite opet u sastav divizije.

Da li će sa XVI Muslimanskom brigadom doći i drug Čedo Minderović, član politodjela ove divizije?

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Z.° Škerović

Komandant, major
Kosorić Pero

P. s. Molim vas, pošaljite nam po XVI Muslimanskoj brigadi šifru za vezu sa XVII NOU divizijom.

¹ Tokom februara i početkom marta na pomenutoj prostoriji nalazili su se dijelovi 369. legionarske divizije. Mada je početkom marta došlo do izvjesnog pomjeranja snaga Petog SS brdskog armijskog korpusa (369. legionarske i 7. SS divizije), tek sredinom toga mjeseca na sektor Rogatica — Vlasenica prebačen je Četrnaesti puk Sedme SS divizije »Princ Eugen«. (Opširnije o tome vidi dok. br. 7, objašnjenje br. 12 i 17.)

⁴ Vidi dok. br. 66.

⁵ Po naredenju Štaba Trećeg korpusa ona je upućena u sastav Dvadeset sedme NOU divizije (vidi dok. br. 22 i 93).

⁶ Delegati su, preko Štaba Trećeg korpusa, upućeni na Drugi kongres antifašističke omladine Jugoslavije. Kongres je održan u Drvaru od 2. do 4. maja 1944. (Vidi dok. br. 165.)

⁷ Nešković

⁸ Đorđe

⁹ Bogdanka

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE KRAJIŠKE BRIGADE OD 4.
MARTA 1944. ŠTABU DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE
O DEJSTVU OD 16. DO 29. FEBRUARA¹

STAB
II KNOU BRIGADE

4. III. 1944 g.

ŠTABU XXVII NOU DIVIZIJE

Podnosimo petnaestodnevni izvještaj i to:

16. II. 1944 g. Brigada se nalazi sa tri bataljona na prostoriji Sočice — Rusenovići — Dobrače — Vragolovi — Rudine — Bobovina, a sa jednim bataljonom na prostoriji Zakomo. I bataljon Rusenovići — Dobrače, III bataljon Vragolovi, IV bataljon Rudine — Bobovina, II bataljon Zakomo.

I bataljon u s. Dobrače se sukobio sa Njemcima i ubio stražara, ali ne poznajući jačinu neprijatelja četa se povukla i cijeli bataljon je došao na položaj ispod sela Rusenovića i svi pokušaji neprijatelja da prodre od pravca Banja Stijena prema njegovim položajima ostali su bezuspješni. U borbi je bataljon imao jednog druga i jednu drugaricu ranjene, dok su snage i gubici neprijatelja nepoznati.

III bataljon u 8 sati napadnut je od Banje Stijene, te je jedna četa ovog bataljona napala bočno neprijatelja i zadala mu dosta žrtava, a broj je nepoznat. Borba je trajala 1 sat, a prema neprijatelju se nije moglo nastupati radi nepodesnog terena. U 14 časova druga neprijateljska kolona, u jačini od 400 miješane vojske,³ od pravca Rogatice i Kukavice nastupila je prema ovom bataljonu i u tročasovnoj borbi neprijatelj je pokušao da odbaci naš bataljon u više napada, ali mu nije uspjelo, te se je po-

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 4/5, k. 987.

² Odnosi se na dijelove 369. legionarske divizije (vidi mikrofilm Minhc n 5/1109—1114 u mikroteci Vojnoistorijskog instituta).

vukao u istom pravcu uz gubitke od 18 mrtvih i ranjenih, dok kod naših nije bilo nikakvih gubitaka.

IV bataljon se nalazio u selu Rudine i Bobovina sa zadatkom obezbjeđenja od pravca želj. pruge 1 Banje Stijene. Oko 9 časova položaj ovog bataljona napala je neprijateljska kolona jačine oko 500 ustaša i Njemaca.⁴ Kolona je kretala od Banje Stijene prema želj. pruzi i neprijatelj je tukao položaj ovog bataljona sa jakom bacačkom i mitraljeskom vatrom. Borba je trajala 2 sata i neprijatelj je otišao prema pruzi. Naši gubici 2 mrtva i 3 ranjena, dok su neprijateljski gubici bili nepoznati.

II bataljon se nalazio u Zakomu i zatvarao pravac od Rogatice bez ikakve borbe.

Stab brigade se nalazio na položaju sa I, III i IV bataljonom, dok je brigadna bolnica bila u Grbićima.

17. II. 1944 g. I bataljon Vragolovi — Rudine sa zadatkom zavarivanja pravca od Rogatice. Na bataljon napao je neprijatelj u jačini 2 bojne ustaša.³ Borba vodena od 6 do 13 časova. Neprijatelj odbijen uz gubitke od 20 mrtvih i nepoznat broj ranjenih. Vlastiti su gubici 2 mrtva i 3 ranjena druga. Naoružanje neprijatelja 2 topa, 1 bacač i dosta automatskog oružja. Nakon završene borbe bataljon se smjestio u Kramer Selo i zanoćio.

III i IV bataljon: zadatak likvidacije Banje Stijene i Sočica. U ova neprijateljska uporišta bataljoni su ušli bez borbe. U 8 sati četnici, na čelu sa Radivojem Kosorićem, jačine 200 bandita, u selu Budaci napali jednu četu III bataljona i nakon jednosatne borbe četa se povukla, jer je neprijatelj bio nadmoćniji. Gubici neprijateljski nisu ustanovljeni, ali je viđeno 5 nosila koje je neprijatelj otpremio, dok su naši imali 2 ranjena druga. Neprijatelj je nastupao iz Sočica i Rogatice i zauzeo dominirajuće položaje. Naši bataljoni su primili borbu i vodili je preko cijelog dana i povukli se, smjestivši se III bataljon u Maraviće, a IV u Božine.

II bataljon u Zakomu sa istim zadatkom. Stab brigade na položaju sa I, III i IV bataljonom, a brigadna bolnica u Grbićima.

18. II. 1944 g. I bataljon izvršio pokret iz Kramer Sela u Gučevo sa zadatkom kontrolisanja pravca od Rogatice i Sokoca, a zatim u 21 čas izvršio pokret na prostoriju Grivci — Rabar gdje je stigao u 24 časa. II bataljon u Zakomu sa istim zadatkom.
III bataljon u Maravićima, obezbjeđenje od Rogatice i Kukavica. Prikupljao je hranu u Rusenovićima. U 20 časova izvršio pokret u Šenkoviće.
IV bataljon izvršio pokret u Kramer Selo, odakle produžio Borovsko — Šenkovići — Smrtići dje se je smjestio.
tab brigade u Dobrašini, a brigadna bolnica u Grbićima.
19. II. 1944 g. I bataljon Grivci — Rabar, obezbjeđujući se od Rogatice i Vitnja.
II bataljon izvršio pokret u Bijeje Vode radi akcije na četnike, ali ista je odgođena.
III bataljon u Senkovićima, obezbjeđenje od Djedovaca.
IV bataljon u Smrtićima.
Stab brigade: Šenkovići, brigadna bolnica: Grbići.
20. II. 1944 g. I bataljon izvršio pokret na prostoriju Beheći i zatvarao pravac od Šetića i Mrkonjića.
II bataljon izvršio pokret u Bereg, gdje je bio kao divizijska rezerva.
III bataljon izvršio pokret u Točionik, gdje je stigao u 12 sati.
IV bataljon izvršio pokret u Rađeviče, gdje se je smjestio.
Štab brigade u Točioniku, brigadna bolnica u Grbićima.
Brigada dobila zadatak da sa tri bataljona izvrši pokret na prostoriju Skelani — Fakovići (Srebrenica) radi čišćenja toga terena od ustaša, uspostavljanja narodne vlasti i prikupljanja hrane.
21. II. 1944 g. I bataljon izvršio pokret u selo Šljivice, gdje se je smjestio.
II bataljon izvršio pokret u Klečkovac sa zadatkom kontrolisanja pravca od Devetaka i zatvaranja pravca od Žljebova.

III bataljon izvršio pokret na prostoriju sela Vrelo.

IV bataljon izvršio pokret na prostoriju sela Borak — Palež.

Štab brigade: Cavčići, brigadna bolnica: Grbici.

22. II. 1944 g. Brigada sa tri bataljona produžila pokret i to:
I bataljon se smjestio u selo Kutezero sa štabom brigade.
III bataljon se smjestio u selo Sućeska.
IV bataljon se smjestio u selo Lipovica.
II bataljon na istom mjestu sa istim zadatkom, a brigadna bolnica na istom mjestu.
23. II. 1944 g. Brigada sa tri bataljona produžila pokret i smjestila se i to:
I bataljon: Pustumulić — Orahovica sa zadatkom kontrolisanja pravca od Drine.
III i IV bataljon sa štabom brigade: Srebrenica, uz obezbjeđenje logora.
II bataljon i brigadna bolnica na istom mjestu i sa istim zadatkom.
24. II. 1944 g. Brigada sa tri bataljona produžila pokret.
Štab brigade u Osmačama.
I bataljon: Račići — Porobići — Greben. Zadatak: osiguranje od Prohića i Osatice. U selu Ružići predalo se 7 milicionera, od kojih 5 naoružanih. Isti su razoružani i upućeni u štab brigade.
III bataljon: Osmače, uz obezbjeđenje od Skelana.
IV bataljon: Postolje, na obezbjeđenje od Skelana.
U 17 sati bataljon je napadnut od jedne ustaške kolone jačine 100 ustaša.⁶ Borba je trajala 1 sat i neprijatelj se je povukao u pravcu Mihovljana i Jagodnje. Neprijatelj je imao 5 ranjenih, a naš bataljon jednoga.
II bataljon i brigadna bolnica na istom mjestu i sa istim zadatkom.
25. II. 1944 g. Brigada produžuje pokret:
Štab brigade: Postolje.
I bataljon izvršio pokret na prostoriju Pribido u tri kolone sa zadatkom pretresa sela Prohići

⁵ Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 170.

— Osatica — Poljak — Bukovik i Pribido. Sela su pretresena ali nije ništa pronađeno i bataljon se smjestio na prostorijsu sela Pribido uz obezbjeđenje od Skelana.

III bataljon smjestio se na prostorijsu sela Tokoljak i obezbjedio se od Skelana.

IV bataljon smjestio se na prostorijsu sela Oparci uz obezbjeđenje od Skelana.

II bataljon i brigadna bolnica na istom mjestu i sa istim zadatkom.

26. II. 1944 g. Brigada ostala na istoj prostorijsi i sa istim zadatkom. Ovoga dana izvršena je akcija na ustaško uporište Skelani⁷ sa dvije čete i to jednom četom I i jednom četom IV bataljona. Akcija koja je počela u 21 čas nije uspjela, jer se je neprijatelj uporno borio iz financijske kasarne, a prilaz istoj je bio vrlo nezgodan, jer je ista kasarna u ravnici. Neprijatelj je bio jačine 50 ustaša sa 4 puškomitraljeza i lakim bacačem. Neprijatelj je imao 2 mrtva i 5 ranjenih, dok smo mi imali 3 ranjena, od kojih je jedan sam ranjen.

II bataljon sa brigadnom bolnicom na istom mjestu i sa istim zadatkom.

27. II. 1944 g. Tri bataljona i štab brigade na istoj prostorijsi i sa istim zadatkom.

II bataljon i brigadna bolnica na istoj prostorijsi i sa istim zadatkom.

28. II. 1944 g. Štab brigade sa komorama i bataljonima izvršio pokret i smjestio se: I bataljon: Račići — Porobići, III bataljon u Markovićima, IV bataljon: Ljeskovik, štab brigade: Ljeskovik.

II bataljon i brigadna bolnica na istom mjestu i sa istim zadatkom.

29. II. 1944 g. Štab brigade sa komorama i tri bataljona krenuo sa dosadanje prostorijsu na prostorijsu Krušev Do — Zepa, gdje je stigao istog dana.

II bataljon i brigadna bolnica na istom mjestu i sa istim zadatkom.

Zaključak:

- 1.) Vlastiti gubici za ovo vrijeme: 6 poginulih i 12 ranjenih.
Neprijateljski gubici: 38 mrtvih ustaša i 14 ranjenih, zarobljeno 7 milicionera.
- 2.) Za proteklih 15 dana 4 slučaja dezerterstva.
- 3.) Za proteklih 15 dana javilo se 8 drugova i drugarica u našu vojsku.

Ostalo sve bez naročitih promjena.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:

Komandant — major:

BR. 28

BROJNO STANJE DRUGOG ARTILJERIJSKOG DIVIZIONA
PETOG KORPUSA NOVJ NA DAN 5. MARTA 1944. GODINE¹

STAB
II ART. DIVIZIONA
V KORPUSA NOVJ
Pov. br. 20
5-III-1944. g.

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

U vezi dopisa koji smo dobili pod brojem pov. 183, dostavljamo vam sljedeći izvještaj.

I — Brojno stanje ljudstva ovog po spisku: 112 drugova.
Na licu: 77 drugova, u rashodu: 35 drugova.

OBJAŠNJENJE RASHODA :

1. Službeni put	2 druga (kapetan Subotić i pratilac).
2. Bolnica	14 drugova.
3. Na presi sijena	4 druga.
4. Na lečenju konja	2 druga (nalaze se u S.[anskom] Mostu).
5. Na kursu	13 drugova.
Ukupno	35 drugova.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-istorijskog instituta, reg. br. 5—5, k. 458 A.

II — Ljudstvo koje imamo na licu mjesta moglo bi poći u borbu sa dva brdska topa, kal. 75 mm, M.28 i sa dva protutenkovska, kal. 52 mm, M. 42. Da bi se stavio cio Divizion u pokret (6 topova) potrebno je još 65 drugova.

III — Teglećih konja koji su sposobni: 20 konja za vući topove. Topovi su popunjeni ljudstvom, nedostaje još 8 konja. Da bi se pokrenulo svih 6 topova potrebno je još 20 konja.

IV — Pribora potpuno ispravnih 19 pari, nedostaje nam 5 pari pribora.

V — Objašnjenje za talijanski top kal. 75 mm, M.11: Fale mu dijelovi, kratka mu udarna igla, i fali opruga udarne igle, i fale nišanske sprave, i lijevi štit, i kočnica. Za ovaj pokvareni top zna samo oficir ubojne spreme V Korpusa, prema tome ne znamo kad bi se mogao isti izvaditi.,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar:
Pero Zivlak

Komandant, kapetan.
M.- Trikić

(M. P.)

ZAPOVIJEST OPERATIVNOG ŠTABA ŠESNAESTE I TRIDESET ŠESTE NOU DIVIZIJE OD 5. MARTA 1944. ŠTABOVIMA PRVE, DRUGE I PETE BRIGADE ZA UNIŠTENJE ČETNIKA I ZELENOG KADRA NA SEKTORU SAPNA — MUSLIMANSKI SKOCIC — MUSLIMANSKI ŠEPAK¹

OPERATIVNI⁵ STAB
XVI I XXXVI N.O.U. DIVIZIJE

Br. 56
5 marta 1944 godine

Z A P O V I J E S T

Sekcija: Bijeljina — Zvornik 1 : 100.000

- 1) Četničke i zelenokadrovske bande sa Majevice i okolnih sela skoncentrisale su se na prostoriji Šepak — Rojčević — Skočići — Trnovica — Jasenica — Vitinica. Ove bande na pojedinim mjestima navedene prostorije, kao što je greben od kote 612 — 481 — 514 — 440 i 384, imaju izvjesna utvrđenja — rovove i slabije izrađene bunkere.

Prema najnovije prikupljenim podacima, ove bande kao i uvijek sklone su bjegstvu u pravcu Zvornika i Srbije, a jednim dijelom u pravcu Šapne i Goduša. Dok međutim sa druge strane naše jedinice ne smiju potcjeniti ove bande koje vrlo dobro poznaju teren i koje će tu i tamo kod svojih sela i zgodnih položaja davati jači otpor našim jedinicama.

- 2) U Banji Koviljači posljednja 2—3 dana primjećena je koncentracija njemačke motorizacije.³ Namjere nisu nam poznate. Do sada još nisu pokušali pokrete ni u jednom

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 34—6, k. 950.

² U originalu su riječi: »Operativni XXXVI i« dopisane mastilom, latinicom. Ovo je, vjerovatno, dodao komandant Trideset šeste divizije Marko Peričin.

Za izvršenje nekih borbenih zadataka, u kojima su učestvovalе brigade (ne sve) obiju divizija, bio je formiran privremeni operativni štab, koji je po izvršenju zadataka bio rasformiran.

⁵ Redakcija nije mogla da ustanovi o kakvim se snagama radi. •

- 3) U Tuzlu prema još neprovjerenim podacima stiglo je neko pojačanje, oko 2000 vojnika SS divizije (većinom Muslimana i Hrvata — sa zelenim fesovima).⁴
- 4) Do 4 ov. mjeseca u Zvorniku je bilo stanje nepromjenjeno, t.j. brojno stanje garnizona svega skupa oko 1200, većinom bjelogardejaca i ostale kupljevine.
- 5) SS divizija o kojoj smo javili našim jedinicama da se postavila u jugozapadnom Sremu,⁵ još nije preduzela nikakve ozbiljnije akcije, već se nalazi na starim položajima.
- 6) Ostali okolni garnizoni nemaju nikakvog pojačanja osim stare posade.⁶
- 7) Obzirom na sve gore iznijeto, kao i na to da su četnici i zeleni kadar posljednjih dana počeli da budu mnogo aktivniji, kao i to da u zajednici rade i da, prema nekim poda-

⁴ i ⁵ Riječ je o Trinaestoj SS legionarskoj diviziji (»Handžar«). Ona je, na osnovu sporazuma između Hitlerove Njemačke i Paveličeve NDH, formirana maja 1943. U njenom sastavu su se nalazili: 27. i 28. brdski lovački i 13. artiljerijski puk, pet samostalnih bataljona i nekoliko četa, ukupno 19.000 ljudi. Divizija je u svom sastavu osim Nijemaca, koji su činili njen komandni kadar, imala Šiptare, muslimane i ustaše, pretežno s terena Bosne i Hercegovine.

Prilikom formiranja te divizije, a u cilju vrbovanja ljudstva, bile su obrazovane dvije komisije. Sjedište glavne komisije nalazilo se u Zagrebu i tu se vršilo regrutovanje i sakupljanje ljudstva. Sjedište druge komisije bilo je u Zemunu. Ona je takođe imala zadatak da vrši regrutovanje i da regrute šalje u sabirni centar u Zagreb.

U pogledu vrbovanja ljudi za formiranje te divizije, najveću pomoć komisijama, pored štampe NDH, pružio je dio muslimanskog sveštenstva koji je saradivao sa fašistima i ustašama. Taj dio sveštenstva imao je veliki uticaj na neprosvećeni dio muslimanskih masa. Poslije vjerskih obreda, pred džamijama su održavani zborovi, na kojima su muftije pozivale vjernike da se jave u 13. SS diviziju.

Kada su se u Zagrebu prikupili regruti, novoformirana 13. SS divizija prebačena je u Njemačku, a zatim u Francusku, gdje su vojnici imali da svrše obuku i da se prevaspitaju na čisto vjerskoj osnovi. Prevaspitavanje je bilo povjereno mladim muftijama koji su pohađali specijalnu školu u Berlinu, a ovu školu je osnovao El-Husein vrhovni muftija u Jerusalimu. Za prevaspitavanje vojnika bio je zainteresovan i sam El-Husein, koji je više puta posjećivao kasarne novoformirane 13. SS divizije, držao vojnicima propagandne govore i zakleo ih na vjernost njemačkoj vojnoj sili i Hitleru. Da bi se razlikovali od ostalih fašističkih vojnika oni su, pored bajoneta, dobili specijalne noževe za klanje, tzv. handžare, po kojima je i divizija dobila ime. Tako naoružani i nahuškani, oni su upućeni u Jugoslaviju.

Polovinom februara 1944. ta divizija je prebačena iz Šlezije u region Vinkovaca a sredinom marta ona je iz Srema preduzela napad na istočnu Bosnu.

Ona je svuda, kako u Bosni tako i u Sremu, za sobom ostavljala popaljene kuće i lješeve poklanih ljudi i djece u muslimanskim, srpskim i hrvatskim selima. (Opširnije o tome vidi dok. br. 63 i 166 u ovoj knjizi i dok. reg. br. 1 4—36 4, k. 9, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

cima, koncentraciju vrše radi napada na Bijeljinu, naš prvi zadatak jeste likvidacija i uništenje ove bande na gore navedenom sektoru.⁷

U vezi gore iznijetog a u cilju izvršenja postavljenih nam zadataka i uništenja ovih bandi, —

NAREĐUJEMO :

- a) I brigada krenuće sa svojih dosadašnjih položaja 6 ov. mjeseca u 12 časova slijedećim pravcima:
- Jedna kolona pravcem Bare (k. 378) — Njiverice — Gradac čisteći i protjerujući četničke bande na tom pravcu. Na položaju Gradac (trig. 425) postaviti obezbjeđenje i zasjedu operacijama na sektoru Trnovica — Rojčević, držeći zasjedu sve dotle, i po potrebi sadejstvujući, dok se operacije na sektoru Trnovica — Rojčević budu vodile, a sa druge strane onemogućujući bjegstvo i izvlačenje četničkih bandi od Sepka i Rojčevića.
  - Druga kolona čistiće pravcem Radonići — k. 344 — Vrela — Musi. Rojčević. Zadatak ove kolone da brzim prodorom ka Musi. Rojčeviću izvrši otsjecanje četničkih i zelenokadrovskih bandi sa sektora Prav. Rojčević — Musi. Sepak, a s druge strane da likvidira Musi. Rojčević, kao i da sadejstvuje sa jedinicama V brigade u pravcu kote 322 i sela Padine.
  - Treća kolona nadiraće pravcem Rijeka — Grab — Gudura — Osoje (k. 386) — Barakovina — k. 269 — Prav. Rojčević čisteći i protjerujući četničke bande na svome pravcu, sadejstvujući po potrebi lijevo i desno.
  - Četvrta kolona kretaće se pravcem D. Pilića — k. 291 — trig. 325 (Crkvine) napadajući zelenokadrovačke bande u Musi. Šepku.

Stab brigade vodiče računa o tome da brzim i energičnim prodorima svojih pojedinih kolona isprejeca četničko-zelenokadrovačke bande na manje grupice uništavajući ih, da stalnim gonjenjem onemogućí bandama prebacivanje na desnu obalu rijeke Drine, kao i da ih nabaci na jedinice V i II brigade na sektoru Trnovica — Prav. Skočić — Pećine. Budno pratiti razvoj situacije na sektoru V brigade i po potrebi sadejstvovati, tim pre, ukoliko uspije bandama da se izvuku u pravcu V brigade, jedinice I brigade imaju da ih gone u stopu.

- b) II brigada kreneće sa svojih dosadašnjih položaja 6 ov. mjeseca u 11 časova pravcem Čajira — trig. 664 (Visoka Glavica) — k. 677 — k. 481 — k. 514 — k. 440 — trig. 384 (Kostur), napadajući jednim bataljonom Musi. Skočić, a sa druga svoja dva bataljona postaviti se na položaj k. 481 (položaj više sela Kovačevića) — k. 514 — k. 440 sa zadatkom zatvaranja svih mogućih pravaca četničko-zelenokadrovačkim bandama za bjegstvo u pravcu Kozluka i dalje ka Zvorniku,⁸ a sa druge strane obezbjeđujući svoje kao i operacije V brigade od pravca Šapne i Jusića, u koju svrhu obavezno ovladati kosom Jusići — trig. 540 (Pećine). Obratiti pažnju u pravcu Kiseljaka — Jasenice i Trnovice, odakle očekivati izvlačenje četničkih bandi preko Vitinice ka Zvorniku, u kom cilju postavljati zgodne zasjede koje će ih sačekivati i uništavati.

Jedan bataljon V brigade po dolasku u Kiseljak postaviće se na položaje (k. 514) stavljaajući se pod komandu štaba II brigade.

U sklopu opšteg zadatka, zadatak II brigade je presudan, tim pre što od brzog postavljanja jedinica II brigade na označenim položajima zavisi da li će četničko-zelenokadrovačke bande uspjeti da se izvuku ili će ostati bespomoćno otsječene i uništene od naših jedinica.

Voditi računa o tome da jačim odjeljenjima zatvara i kontroliše pravac mogućeg izvlačenja četničkih bandi preko Šipulje (prostor između ceste Kozluk — Sepak i rijeke Drine), u kom cilju taj prostor kontrolisati i zatvarati.

- c) V brigada kreneće sa svojih dosadašnjih položaja 6 ov. mjeseca u li časova slijedećim pravcima: — Jedna kolona (jedan bataljon) pravcem Teočak — k. 402 — k. 476 — k. 415 — k. 495 — k. 488 — k. 470 — k. 322 (Kokoča) čisteći selo Padine od četničkih bandi, po potrebi sadejstvujući jedinicama lijevo i desno.

— Druga kolona (dva bataljona) čistiće pravcem Laze — k. 606 — k. 527 — Crni Vrh — k. 539 — Ravne njive — Gaj — Kiseljak — Jasenica — Trnovica, čisteći pomenute zaseoke i po potrebi sadejstvujući na sektoru Prav. Skočić jedinicama II brigade.

Ukoliko bi se desilo izvlačenje četničko-zelenokadrovačkih bandi na sektoru V brigade, jedinice V brigade imaju uporno goniti bande, presjecati im pravce njihovog izvlačenja.

Jedan od bataljona V brigade po dolasku na prostor sela Kiseljaka odvojiće se postavljajući se na položaj k. 514, stavljajući se pod komandu štaba II brigade. Po završenoj cjelokupnoj operaciji isti će biti povraćen u sastav svoje brigade.

- 8) Jedinice koje učestvuju u operacijama a naročito jedinice I i V brigade vodiče računa o tome da upornim gonjenjem četničko-zelenokadrovačkih bandi istima ne dozvole prelaziti na desnu obalu Drine, pošto se na sektoru Šepak — Kozluk nalazi više skela i prevoza, koje će bande svakako koristiti u cilju prebacivanja preko Drine.
- 9) Skreće se pažnja jedinicama na puno sadejstvo i samoinicijativu prilikom izvršenja gore postavljenog zadatka. Ni u kom slučaju se ne smije desiti da se jedna jedinica smješta dok druga vodi borbu ili sa druge strane bude neaktivna i posmatra dok druga krvari. Gdje se god pojavi grupica, gdje se god čuje puška imaju da se zainteresuju sve jedinice susjedne i svaka od svoga pravca da sadejstvuje radi potpunog uništenja. Samo ovakvim načinom rada moći će se ove bande jedanput skinuti sa dnevnog reda i onemogućiti njihova izdajnička rabota.
- 10) Biće slučajeva, po starom četničkom običaju, kada vide da nemaju kud, sklone pušku na sigurnom mjestu, dođu kod svoje kuće i izdaju se za obične seljake ili čak šta više za naše simpatizere. Mi znamo da se u tim krajevima, gdje će naše jedinice voditi borbu, ne nalazi naših ljudi, te prema tome jedinice će sve ovakve hvatati i sprovoditi štabovima brigada, koji imaju spiskove svih četnika sa ovog sektora. Dalje skreće se pažnja svim jedinicama na detaljan pretres kuća, šupa i svih prostorija kao i šumiš potoka itd.
- 11) Kako su naše jedinice vrlo rijetko zalazile na prostoriju sadašnjih naših operacija, i narod koji je podlegao četničkoj propagandi misli i gleda u nama zlikovce i ljude koji kolju, naš nastup u ovoj akciji treba da bude dostojanstven, pravi partizanski, nastup boraca za svoj narod, i zaštita nejakog stanovništva (žena, djece i svih poštenih) dok sa druge strane i boraca koji nemilosrdno uništavaju sve one koji rade sa okupatorom i vode borbu protiv NOV. Prilikom pretresa kuća i ostalog odgovorni drugovi i vođe patrola uzimaće samo vojničke stvari, oružje i mu-

ničiju, nikako kupiti ženske prnje i nepotrebne stvari. Iz kuća iz kojih budu bande davale otpor, obavezno paliti a imovinu konfiskovati. Štabovi brigada predvideće u svakoj **svojoj** jedinici odgovorne drugove sa patrolama koje će ovaj zadatak izvršavati.

- 12) Našim rukovodiocima i borcima poznata je borba sa ovim bandama, koje su vrlo brze i brzo bježe kada vide odlučnost i brzinu naših boraca, dok međutim s druge strane kada primjete neaktivnost, t.j. labavost u napadu, vrlo su uporne i drske. U ovom pogledu, za izvršenje ovoga zadatka, naše jedinice treba da budu pokretne manevarske jedinice, brze i prodorne i drske u svojim nastupanjima, tako da neprijatelj nema vremena ni za kakve kombinacije niti pak da ma šta misli. U ovom pogledu naši rukovodioci vodiče računa o zgodnim zasjedama, manevrima i obuhvatnim napadima, zabacujući se neprijatelju za leđa, presjecajući mu otstupnicu a onda pristupiti nemilosrdnom uništavanju.
- 13) Sektor na kome će se izvoditi akcija vrlo je blizu neprijateljskog garnizona na desnoj obali rijeke Drine, Banje Koviljače, odakle naše jedinice mogu trpjeti jaku artiljerijsku vatru. U ovom pogledu izdati naređenje jedinicama da se ne kreću po grupama i da se ne zadržavaju na onim mjestima koja artiljerija tuče (istaknute kose, kote itd.).
- 14) Svi naši rukovodioci vodiče računa i narediti svojim borcima da se vatra smije otvarati samo onda kada je pogodak siguran.
- 15) Noć 6/7. III. o.g. sve naše jedinice će iskoristiti na pretrase sela svaka na svome sektoru, što ima biti obavljeno najkasnije 7 ov. mj. do 5 časova ujutru kada će sve jedinice krenuti sa tih sektora i smjestiti se na slijedeću prostoriju, radi odmora:
  - a) I brigada smjestiće se na sektor s. Lokanj.
  - b) II brigada smjestiće se na sektor Jusići — Vitinica obezbjeđujući se od pravca Šapne, Zvornika i Kozluka.
  - c) V brigada smjestiće se na prostoriji Ravne Njive — Gaj — Kiseljak — Jasenica.
- 16) Stab divizije sa hirurškom ekipom nalaziće se sa V brigadom, sa kojom će se kretati i u toku operacija.
- 17) Evakuaciju ranjenika I brigada će vršiti za Trnovu uz potrebno obezbjeđenje, a II i V brigada koncentrisaće svoje ranjenike u s. Kiseljak, odakle će se ranjenici dalje ekspekovati za Trnovu. Hirurška ekipa će biti u s. Kiseljaku.

18) Štab I brigade ostaviće jednu svoju četvu za obezbjeđenje divizijske bolnice u s. Brđanima, gdje se bolnica već u toku današnjeg dana prebacila.

19) Borbeni znaci:

za 6. III. 1944 Soko — Stijena

za 7. III. 1944 Glišo — Granata

za 8. III. 1944 Kapetan — Kusa.

Znaci za dnevno raspoznavanje:

za 6. III. 1944 doziv: dizanje vertikalno puške desnom rukom tri puta u vis,

odziv: levom rukom dva puta u stranu s puškom vertikalno u ruci;

za 7. III. 1944 doziv: puška vodoravno nad glavom u lijevoj ruci,

odziv: desnom rukom pušku u stranu izbaciti jedanput i na istoj kapa;

za 8. III. 1944 isto kao za 7. III. 1944.

20) Obzirom da će se Štab divizije kretati u toku operacija sa srednjom kolonom, t.j. V brigadom, to će nam svi štabovi brigada obavezno slati izvještaje o svakoj nastaloj promjeni u situaciji.

Štab divizije 6 i 7 ov. mjeseca nalaziće se u Jasenici, zaselak G. Vidovići.

21) 8. III. 1944 sve naše jedinice izvršiće pokret sa svojih prostorija u 3 časa ujutru i razmjestiti se na slijedeći[^] prostorijama:

a) I brigada Bare — Pilića

b) II brigada Teočak — Krstac

c) V brigada Ugljevik — Mezgraja. Štab divizije nalaziće se u selu Barama uz I brigadu. Ukoliko nastane nekih promjena u situaciji, štabovi brigada će biti na vrijeme obavješteni.

S. F. — S. N.

Politkomesar
Zdravko Bomac

Načelnik XVI div.
Mil. Đukić"

Komandant
XXXVI div. major
Kamenjar™

(M. P.)

' Mileta Đukić je septembra 1944. poginuo kod Valjeva kao načelnik Štaba Dvanaestog korpusa NOVJ.

¹⁰ Marko Peričin

DODATAK OPERATIVNOJ ZAPOVJESTI BROJ 56 OD
5. MARTA 1944. GOD.

1. II brigada nastojaće da postavljanje svojih bataljona na položaje: kota 481 — kota 514 — kota 440 — Kostur — Muslimanski Skočić izvrši blagovremeno, tj. prije protjerivanja četničko-zelenokadrovačkih bandi od strane I i V brigade, to znači na gore pomenutom položaju jedinice II brigade moraju biti najkasnije 6 ov.m. do 17 časova.

2. II brigada obezbjediće operacije naših jedinica od pravca Zvornika (na cesti Zvornik — Sepak).

S. F. — S. N.

(M. P.)

Za operativni štab načelnik
major **Mil. Đukić**

BR. 30

OBAVJEŠTENJE ŠTABA DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE OD 5. MARTA 1944. ŠTABU PRIMORSKE OPERATIVNE GRUPE O SITUACIJI I ZADACIMA DIVIZIJE I O DEPEŠI ŠTABA DRUGOG KORPUSA NOVJ¹

ŠTAB
I XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Pov. broj 191.
Dana 5. III 1944. u 16 č.
Velimlje

ŠTABU PRIMORSKE GRUPE II U. KORPUSA
NOV JUGOSLAVIJE

Od štaba II U. korpusa primili smo depešu juče, a pisana je 2. o.mj. Dostavljamo vam je u prepisu pošto ne znamo da li ste je i vi primili. Prema sadržaju izgleda nam da je bilo manjih grešaka u prenosu depeše. Depeša glasi:

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-rijskog instituta, reg. br. 5—2, k. 1144 I.

»Za sada jedna vaša brigada mora ostati na sektoru Grahovo — Trebinje. — VI [brigadu] smo prebacili na komunikaciju Danilovgrad — Nikšić — Cevo.³ Četnici dižu glave u zajednici sa Arbanasima⁴ spremaju napad većih razmjera na nas. Prostor Grahovo — Crkvice — Konavlje — Trebinje je za nas od velike važnosti. Mi smo predložili Vrhovnom⁵ da uputi jednu diviziju u sjevernu Hercegovinu.⁶ Sa Šestom i Dalmatinskom [brigadom] odmah očistite Grahovo. Peko.«⁷

1. o.mj. prije dolaska naših pojačanja dijelovi »Vražije divizije« ušli su u Gacko i potisli mještanski bataljon ka Avtovcu.⁸ Do prije 3 dana u Gacko i Nevesinje bio je stigao svega po jedan bataljon ove švapske divizije. Njenih manjih dijelovi ima i u Stocu, a izgleda da su njezini dijelovi i u Trebinju. U Trebinju ima do 500 Švaba i 2 topa.⁹ U Bileći ima samo oko 700 četnika, od kojih oko 200 bez oružja. Švaba nema u Bileći niti artiljerije.

2. o.mj. danju i noću dijelovi naše X i XI brigade sa 7 bacača tukli su Bileću, upadali u nju i bili ovladali sa logorom i dijelovima varoši.¹⁰ Logor je djelimično izgorio. U ovome prepadu ubijeno je preko 20 četnika. Inače, iako mnogo demoralisani, četnici iz Bileće daju žilav otpor, noću neprekidno predteren osvjtljavaju raketama, municije imaju dosta, te još sada Bileću ne bi mogli uzeti bez objektivno velikih žrtava. Važno je napomenuti da se od ovih banda iz Bileće pojedinci predaju našim jedinicama i stanje je među njima sve gore po njih.

Jedan bataljon Južnog partizanskog odreda prije nekoliko dana srušio je jedan voz sa Švabama u trebinjskoj šumi i vodio dužu borbu sa njima.¹¹ Njemci su imali većih gubitaka — izvještaja detaljnog još nemamo.

² Ostavljena je Dvanaesta hercegovačka brigada (vidi dok. br. 119).

³ O rasporedu i dejstvu te brigade vidi dok. br. 84.

⁴ Odnosi se na Siptare (baliste) koji su bili u službi okupatora (vidi tom III, knj. 7).

⁵ Misli se: Vrhovnom štabu NOV i POJ.

⁶ Sredinom aprila 1944. na lijevoj obali rijeke Neretve, na prostoru s. Kula — Čičevo — Cesim i Zaborani — Dramiševo, bile su Druga krajiška i Devetnaesta birčanska brigada Dvadeset sedme NOU divizije. (Opširnije o tome vidi izvještaj Štaba Dvadeset sedme NOU divizije od 14. maja 1944. Štabu Trećeg korpusa NOVJ. dok. reg. br. 12/7, k. 1111, a Arhivu Vojnoistorijskog instituta.)

⁷ Peko Dapčević, komandant Drugog korpusa NOVJ

⁸ Vidi dok. br. 7 i 172.

⁹ Vidi dok. br. 189.

¹⁰ Vidi dok. br. 17 i 18.

¹¹ U izvještaju Štaba Južnohercegovačkog NOP odreda od 8. marta 1944. Štabu Dvadeset devete divizije o toj akciji, kao i o drugim akcijama izvedenim u to vrijeme, kaže se:

»Situacija na terenu južne Hercegovine je sljedeća: U Stocu se nalazi oko 120 četnika i jedna satnija feldžandarma. Na željezničkim sta-

Danas mi rokiramo našu XI brigadu ka Gacku, a X brigada će biti na prostoru Plana — Bileća i vršiće pritisak na Bileću.¹² Sa ovim zadacima ove dvije brigade ostaće još bar 5—8 dana, a tada se mi mislimo prebaciti na prostor Dabra,¹³ odakle ćemo dejstvovati jačim snagama ka Nevesinju i Stocu, a i tada biće naših dijelova oko Plana — s. Lađevići i Granica radi pritiska na Bileću. Dijelovima našeg Južnog odreda naredili smo da stalno napadaju saobraćaj Popovo Polje — Trebinje i Trebinje — Dubrovnik.¹⁴ Dijelovi ovoga odreda upadaće i u Ljubomir, te se nadamo našim ovakvim privremenim zadacima i rasporedom da ćemo u priličnoj mjeri vezati garnizone Bileće, Trebinja i potpuno Gacka na sebe i tako olakšati vašoj grupi dalje čišćenje i razbijanje banda i likvidaciju ponovnu Zubaca, pa i Grahova.¹⁵

Ovaj štab je danas u Velimlju. Za jedan do dva dana prebacićemo se u s. Poljice, a potom najvjerovatnije na Divin. Čim se malo oprobamo sa ovom »Vražijom divizijom« težićemo im oduzeti Gacko i Nevesinje.

Po našem odlasku iz Velimlja ostaće u Dubočkama do 15 naših najtežih ranjenika, koje ne smijemo nositi u Hercegovinu. Ovo radi znanja, pa vas molimo ako bi im zaprijetila kakva opasnost da blagovremeno naredite Upravi naše bolpice u s. Du-

nicama duž Popova [polja] prema Dubrovniku nalazi se po 20 domobrana i po 15 Švaba. U Ljubinjku nema neprijatelja. Opšte stanje na terenu južne Hercegovine je povoljno i izgledi na mobilizaciju su dosta povoljni. Od vremena kada sam otišao za ovamo mobilisano je 115 boraca.

Akcije Južnohercegovačkog odreda od 28 do 6 ov. mj. su sljedeće. Bataljon »Rade Pravica« 28-11 srušio je jedan voz i tom prilikom ubio 7 Švaba i ranio oko 30. Lokomotiva je uništena i nekoliko vagona. Dana 2-III ov. mj. bataljon »Mihailo Čuzulan« zarobio je 13 domobrana, među kojima je bilo tri ustaše, koje smo likvidirali. 3-III jedna četa bataljona »Rade Pravica« sa četom »Mihailo Čuzulan« razrušili su prugu kod s. Diklići u dužini od 250 metara i na istom mjestu srušili voz, tom prilikom nanijeli su neprijatelju velike gubitke, koje nijesmo mogli ustanoviti, jer naši nijesu zauzeli voz pošto je neprijatelj dobio pojačanje. Dana 6-III borci bataljona »Mihailo Čuzulan« razrušili su željezničku prugu između Zavale i Sedlara, sačekali jedan transportni voz i srušili ga. Nakon jake dvočasovne borbe naši su zauzeli voz u kome je bilo 130 Švaba. Ubijeno je 78 Švaba, ranjeno oko 40, tako da je ovaj transport potpuno uništen. Zarobljeno je 3 šarca, 3 mašinke, 5 parabola. 5 dvogleda, dosta pušaka i 3000 metaka, kao i druge ratne spreme. Bataljoni »Savo Belović« i »Marko Mihić« na Mavlinama su srušili 2 kamiona i razoružali jednu posadu milicije u Dubravama. Bataljon »Rade Pravica« zapalio je željezničku stanicu Dikliće. Akcija je u toku«. (Dok. reg. br. 28—10, k. 1144 I, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

** Vidi dok. br. 12, 60 i 101.

¹⁵ Odnosi se na Dabarsko polje.

" Vidi dok. br. 122.

⁵ Vidi dok. br. 53.

bočke da ih evakuiše u Goliju ili drugom potrebnom pravcu.
Nadamo se da do ovoga neće doći.

Drugarski pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar

Komandant — p. pukovnik

Načelnik štaba — p. pukovnik

Rade Hamović

BR. 31

IZVJEŠTAJ IZDVOJENOG DIJELA ŠTABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE OD 5. MARTA 1944. ŠTABU JEDANAESTE NOU DIVIZIJE O RASPOREDU I ZADACIMA BRIGADE¹

**STAB
I PROLET. BRIGADE**

5/III. 1944 god.

5-III-44

ŠTABU XI DIVIZIJE

1. — Primili smo vaše naređenje² od 3 marta 1944 god.

2. — Mi se sa tri bataljona nalazimo na prostoriji:

- a) Jedan bataljon: Klupe — Karač — Spasojevići. Ovaj bataljon nije kompletan jer mu se jedna četa nalazi sjeverno od Prnjavora.
- b) Jedan bataljon: Jošavka — Ljubatovci. Njegov zadatak je obezbeđenja prema Crnom vrhu.
- c) Jedan bataljon: Devetina — Hrvaćani — Boškovići. On pored ovoga kontroliše Dragoviće, kao i zadatak izviđanja prema Klačnicama.

Operišući na ovoj prostoriji mi smo četnike sabili na Crnom vrhu (zapadni dio) i prema Klačnicama. Sjeverno od nas i ceste Prnjavor — Klačnica nalaze se manje četničke snage. Oni se nalaze u selima Miloševcima³ — Oštra glavica.⁴ Snage

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 9/3, k. 866.

² Vidi dok. br. 23.

³ Vjerovatno omaška. Treba: Milosavci.

su im male da bi bili u stanju da preduzmu išta protiv nas. Od
Klašnica i Kadinjana preduzimaju zajedno sa domobranima
manje napade koji im ne daju nikakvih rezultata. Jošavku skoro
čitavu mi kontrolišemo.

3. — S obzirom na ovakav raspored naših jedinica i naš
zadatak u opštem planu čišćenja četnika donekle bi se izmi-
jenio. Vjerovatno, da ste znali ranije o sadašnjem položaju na-
ših bataljona, da bi i broj jedinica koje učestvuju u čišćenju
kao i operativni sektor — bio manji.

Mi smo u mogućnosti da im zatvorimo pravac povlačenja
ka Crnom vrhu, ali smatramo da nema potrebe da jedan naš
bataljon upućujemo preko Hrvaćana — Osoja — Mračaja —
Oštre Glavice. Pre svega na toj prostoriji (koju mi uglavnom
kontrolišemo) nema četničkih snaga, a drugo, da su jedinice
koje će nastupati sjeverno od ceste Prnjavor — Klašnice na ce-
sti dovoljne da taj teren potpuno očiste, treće, što mi ne bi bili
u mogućnosti da tim pravcem pošaljemo ni jedan naš bataljon.

Prema tome mi ćemo naše snage postaviti na prostoriji
Kadinjani — Četojevići i spustiti se na rijeku Turjanicu.

Drugi dio naših snaga postavicećemo na prostoriji Boško-
vići — brdo Gravišlje i zatvarati prolaze ka Klašnicama.

Istovremeno povezaćemo se sa vašim bataljonom na
pravcu Čardačina i Devića.

Vjerovatno da vi imate podatke o snagama četnika na
f prostoru operacija, te vam ih ne šaljemo.

S. F. — S. N.

Za Stab

Polit, komesar
Mirko Jovanović

Zam. komandanta
S. Mašković⁵

* Narodni heroj Sava Mašković je poginuo 3. decembra 1944. u
borbama na sremskom frontu, kao komandant Osme crnogorske NOU
brigade (vidi tom I, knj. 10, dok. br. 129).

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE VOJVODANSKE BRIGADE OD 5. MARTA 1944. ŠTABU ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE O NA- PADU NA TEOČAK¹

STAB
II VOJVODANSKE BRIGADE
5 marta 1944

ŠTABU XVI NOU DIVIZIJE

Prema naređenju štaba XVI NOU divizije od 3 marta 1944 g.² naša brigada 4 o.m. izvršila je pokret sa dosadašnje prostorije na prostoriju Rastočnica — Cajira — Caklovica do 6 časova 5 o.m.

Znajući da se u Teočaku nalaze izvesne zelenokadrovačke bande³ koje su 3 o.m. potisnule jedan muslimanski bataljon, stali smo na stanovište da iste treba likvidirati u toku pokreta na novoodređenu prostoriju, u cilju onemogućavanja ovim bandama prisilne mobilizacije na sektoru Teočaka kao i sprovođenje njihove lažne propagande. U tu svrhu sa naša tri bataljona izvršili smo napad u 20 časova na Teočak postavljajući jedan bataljon u zasedi na Mejdanu (kota 675) dok je jedna četa istoga bataljona napadala preko Brzave — Sniježnice ka Teočaku (Krstaču). Drugi naš bataljon napadao je Krstac sa zapadne strane preko Omerovića i Pušnice. Treći bataljon napadao je Krstac sa severne strane likvidirajući usputno Jasikovac, zatim Uzunoviće i Bilaliće. Napad je otpočeo tačno u određeno vreme i naši bataljoni uz manji otpor likvidirali su vrlo brzo zelenokadrovačke bande koje su bile smeštene u Krstaču. Isti osetivši naše namere posle kraćeg otpora pobjegli su u pravcu Krčina.

Zarobljeno je četiri zelenokadrovca, a oslobođeno je iz ropstva tri druga, jedna bolničarka i jedan ranjenik, svi iz I bataljona XVI Muslimanske brigade (svi su predani bataljonu XVI Muslimanske brigade). Prema iskazima zarobljenika u Teočaku nalazilo se 230 zelenokadrovaca, od kojih su 150 bili naoružani puškama, sa tri puškomitraljeza. Isti su došli iz Šapne

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 21—6, k. 966.

² Arhiv Vojnoistorijskog insituta, reg. br. 33—6, k. 950.

³ Opširnije o zelenom kadru vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 116 i dok. br. 2 u ovoj knjizi.

preko Laze za Teočak gde su mobilisali oko 50 boraca, a u **naoružanju** pojačali su se za 40 pušaka koje su bile skrivene kod **seljaka**, koje su isti dobrovoljno predali zelenokadrovcima.

Nadalje, prema izjavama zarobljenika od četnika obavješteni su da ovih dana treba za Sekoviće da prođe preko Jelice **komora** od oko 300 konja sa pratnjom od 80 slabo naoružanih **boraca**. Zelenokadrovci sa sektora Međaša, Prnjavora i Kalesija **nameravaju** sačekati istu komoru negde na cesti. Zelenokadrovačka jurišna bojna (kako je nazvana ova grupa bandita od **strane** vođe zelenog kadra) prema dobijenom naređenju iz Tuzle od njihovog glavnog komandanta Nešada Topčića trebala je u Teočaku da uspostavi svoju vlast i da se u istom zadrži što je moguće dulje čineći povremeno ispade iz Teočaka u pravcu Atmačića, Glinja, Turske i Srpske Trnave,⁴ Celića i Koraja u cilju drskih napada na naše manje jedinice, pozadinske vlasti kao i izvesne viđenije ličnosti, služeći se pri tom raznoraznim trikovima i prevarama. Nadalje zadatak ovih grupica bio bi organizacija zelenokadrovaca u gore pomenutim selima kao i mobilizacija novih snaga za njihove redove. Nadalje ova grupa bandita imala je nameru da se probije do Brčkoga gde bi se spojili sa SS divizijom (sa zelenim fesovima)³, koja je tamo prema izjavama zarobljenika već stigla i da sa istima krenu iz Brčkog u akciju na naše jedinice na sektoru Majevice.

Glavni komandant zelenog kadra Nešad Topčić prije nekoliko dana bio je u Zagrebu gde je od nemačkih vlasti tražio nešto oružja, odela, municije kao i oficira koji bi navodno trebali učvrstiti, organizovati i povesti zeleni kadar u borbu protiv naših jedinica. Zeleni kadar oko Tuzle već je dobio nešto starog odela od VIII pukovnije i jednog oficira iz VIII pukovnije, nekog satnika Juca, kojemu je kao sektor rada dodeljen Puračić — Miričina i Zivinice. Ovih dana trebao bi im prebeći iz VIII pukovnije neki poručnik ili nadporučnik Silahić. Zarobljenici izjavljuju da postoji između zelenog kadra i četnika apsolutna saradnja. Svakodnevno u Šapnu dolaze četnički kuriri obavještavajući zeleni kadar o svim nastalim promenama u situaciji na sektoru Majevice (srpskim selima). Tako je i pred sam napad na Teočak ova grupa koja se je uputila iz Šapne i napada Teočak bila pred sam napad na Teočak tačno izveštena od jedne četničke patrole o snagama koje se nalaze u Teočaku, kako su isti bili obavješteni o našem nameravanom napadu. Celokupna snaga koja se nalazi pod komandom Nešada Topčića iznosi nešto preko 600 boraca naoružanih uglavnom puškama, sa vrlo malim brojem automatskog oruđa.

⁴ Prema karti 1:100.000 treba: Srednja i Donja Trnova.

⁵ Odnosi se na Trinaestu SS diviziju (»Handžar«).

Na sektoru Zvornik — Sapna — Vitinica snage zelenokadrovaca su oko 250—300 a to je uglavnom ova grupa koja se je probila od Teočaka.

2. Smeštaj naših jedinica na novoj prostorijski je sledeći:

I bataljon, štab brigade (kuća Pere Josipovića) i tehnička četa smešteni su na prostorijski sela Cajire.

II bataljon (bez jedne čete koja je u pratnji izvučene municije iz Mačkovca za štab divizije), brigadni sanitet i intendantura smešteni su na prostorijski sela Caklovice.

III bataljon smešten je na prostorijski sela Rastošnica.

IV bataljon smešten na prostorijski sela Zavida.

3. Po likvidaciji Teočaka od jedinica naše brigade bataljon XVI Muslimanske brigade smestio se je u selo Krstac.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab brigade načelnik: •
kapetan **Rebula**¹

BR. 33

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DESETE HERCEGOVAČKE BRIGADE
OD 5. MARTA 1944. ŠTABU DVADESET DEVETE NOU
DIVIZIJE O SITUACIJI NA SEKTORU BILEĆE I O PREBAČI-
VANJU BRIGADE NA PROSTOR VUČI DO — OKOLIŠTE
— POGLEDALO¹**

**ŠTAB
X HERCEGOVAČKE BRIGADE
N. O. V. JUGOSLAVIJE**

Pov. br: 121
5. marta 1944. g.
u 11 sati
s. Ljubišići

**ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE**

Gdje bude

1.) — 3. o.mj., pošto su se naši bataljoni povukli na spoljna utvrđenja Bileće, bande su u jačini od 60 boraca izvršile

" Eduard

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 14—10, k. 1144 I.

• nad u pravcu Podosoje. Naš »4« [bataljon] izvršio je kontra-
napad, i ubio jednog i nekoliko ranio, poslije čega su bradonje
Jonovo pobjegle u grad.²

Ovoga dana Švabe i četnici u jačini od 200 pošli su u
npravcu Gljiva i Jasena.³ Prije njihovog podilaženja našim polo-
žajima koje je držao »2« tukli su jakom artiljeriskom vatrom iz
dvije haubice, sa dva bacača i jednim protivtenkovskim topom.
T na Gljivi, kao i na Grkavici naši su ih pripustili na domet
bombi i izvršili kontrajuriš. Neprijatelj je imao 15 mrtvih i
ranjenih, a mi smo imali dva teže i dva lakše ranjena. — Nepri-
jatelj je odbačen i pobjegao u pravcu Trebinja.

Neprijatelj je u cilju da bi odbacio naše sa Gljive htio da
izade na Leotar, ali ga je jedna desetina »2« onemogućila, jer
su naši prije zauzeli položaj.

4. o.mj. ni bande iz Bileće kao ni iz Trebinja nisu vršile
nikakav ispad. — Jedno odjeljenje našeg »1« u noći između 4.
i 5. o.mj. vršilo je prepad na samu Bileću. Neprijatelj je osuo
jaku vatru, a to nam je bio cilj da bi im izmamili što više mu-
nicije.

U s. Podosoje pronađeno je nešto puščane municije, kao
ijedan radio-aparat (na struju). Ne znamo da li je ispravan.

2.) — 4. o.mj. primili smo vaše naređenje pov. broj: 174
od 2. o.mj.⁴

»3« zajedno sa bolnicom, intendanturom i omladinskom
četom već su na putu za selo Donja Vrbica. Ostali bataljoni bri-
gade večeras se prebacuju na sektor koji nam je određen. Dakle,
6. o.mj. ujutro naša brigada biće na prostoriji: Vuči Do — Oko-
lišće — Vrbica — Pogledalo.⁵

Upućujemo deset drugova boraca za prateći bataljon
Štaba II U. Korpusa. Takođe upućujemo pisaću mašinu i druga
Jova Tomanovića.

Dinamo-mašinu ostavili smo u Ljubomiru, pa nam je zato
u nemogućnosti da vam je uputimo.

3.) — Usljed kratkoće vremena prilažemo vam izvještaj
Štaba Sjevernohercegovačkog odreda sa podacima o neprija-
telju.⁶ Iz njega se vidi da su preko njih upućeni naš izvještaj
i mašinka.

⁵ Vidi dok. br. 17.

⁵ Vidi dok. br. 189.

⁴ Vidi dok. br. 12.

⁵ Stab Desete hercegovačke brigade je 5. marta 1944. izdao pot-
činjenim jedinicama zapovjest za prebacivanje na pomenutu prostoriju
(vidi dok. reg. br. 6/9—7/1, k. 1143 A, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

⁶ U izvještaju Štaba Dvadeset devete NOU divizije, od 5. marta
1944, Stab Sjevernohercegovačkog NOP odreda kaže da su u Stocu ne-
prijateljske snage male, a o svojim snagama javlja: »Bataljon »Miro
Popara« postupio je po naređenju Štaba divizije od 2. marta, Sitnički

U Trebinju snage neprijatelja nepromijenjene.

Na pruzi prema izvještaju Južnohercegovačkog odreda neprijateljske snage su male.

U Bileći boraca može da bude do 700. Prema pričanju nekih žena, kojima se može i da vjeruje, četnici u gradu **imaju** vrlo malo municije i govorili su: ako bi imali još jednu **borbu** kao što je bila ona između 2. i 3. o.mj. da bi ostali potpuno bez municije. — Hrane imaju za sedam dana.

Prilažemo dva primjerka presude nad špinjункom Bosilj. kom Todorović, koju smo uhvatili u selu Podosoju kod Bileće a ista je rodom iz sela Dobrelji.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,
Čedo Kapor

Načelnik štaba.
Mustafa R. Dizdarević

Komandant, 3
N.⁷ **Ljubibratić**

(M. P.)

PS. Po stizanju na novu prostoriju odmah ćemo vas obavijestiti, a štab ove brigade biće u s. Okolište. Svi zatvorenici iz Konc. logora iz Dubrovnika pušteni su na slobodu **dana** 3-II-44, od kojih se neki nalaze kod nas, dok su ostali otišli preko Konavlja za Crnu Goru.⁸

bataljon nalazi se na s. Krstača i još uvijek je pod komandom Štaba Desete hercegovačke brigade, a bataljon »Nevesinjska puška« nalazi se na prostoru Šlato — Rogače«. Pored toga, on moli da se usvoji prijedlog za popunu Štaba odreda i za promjenu izvjesnih rukovodilaca bataljona. (Vidi dok. reg. br. 13—10, k. 1144-1, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.)

⁷ Nikola

⁸ Posljednja rečenica dopisana je mastilom, ćirilicom.

OBAVJEŠTENJE ŠTABA TREĆEG KORPUSA NOVJ OD 6. MARTA 1944. ŠTABU ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE O FORMIRANJU TRIDESET OSME NOU DIVIZIJE¹

ŠTAB

III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Pov. br. 18/44.

6. III. 1944.

ŠTABU XVI VOJVOĐANSKE NOU DIVIZIJE

Položaj

Prema odluci Vrhovnog štaba Narodno-oslobodilačke vojske i Partizanskih odreda Jugoslavije, a na predlog Štaba ovog Korpusa,² formirana je nova XXXVIII-ma NOU divizija.³ Istom odlukom Vrhovnog štaba

POSTAVLJENI SU:

Za komandanta XXXVIII-me NOU divizije major Miloš Zekić, dosadašnji komandant VI bosanske brigade.

Za politkomesara iste divizije drug Vlado Rolović, dosadašnji rukovodilac Politodjela XV Majevičke brigade.

Za zamjenika komandanta XXXVIII-me divizije major Ratko Perić.

Za načelnika Štaba major Husein Krupđć, dosada na službi pri Štabu XVII NOU divizije.

Za referenta saniteta iste divizije drug Dr. Đorđe Dragić, dosada referent saniteta XIX Birčanske brigade.

Za obavještajnog oficira major Akif,⁴ dosada obavještajni oficir XV Majevičke brigade.

U sastav novoformirane XXXVIII-me NOU divizije ulazi XVII Majevička brigada, XVIII Hrvatska⁵ i Majevički, Tuzlanski, Trebavski i Posavski partizanski odred.⁸

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 13—4, k. 408.

² Vidi dok. br. 165.

* U istorijatu Štaba Trideset osme NOU divizije o tome se kaže: »Prema odluci Vrhovnog štaba NOV i POJ, a na predlog Štaba Trećeg korpusa formirana je 10 marta 1944 godine u selu Brdanima u blizini Bijeljine 38. divizija ...« (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, dok. reg. br. 1—6, k. 1258.)

⁴ Bešlagić

⁵ i * U februaru i martu su Osamnaesta hrvatska brigada i Posavsko-trebavski NOP odred (koji je početkom februara, spajanjem dva

Istom odlukom postavljen je za komandanta VI bosanske brigade major Savo Trikić, dosadanji zamjenik komandanta iste brigade.

Dostavlja se prednje postavljenje radi saopštenja imenovanim.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
V.⁷ Popović

Komandant,
general-major:
Kosta^s

(M. P.)

odreda dobio ovaj naziv; vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 44) dejstvovali u Posavini, u četvorouglu: Gradačac, Modriča, Bosanski Samac i Orašje, i tako su prilikom formiranja Trideset osme divizije bili daleko od nje. Zbog toga su ta brigada i taj odred 14. marta stavljeni pod komandu Štaba Trideset šeste NOU divizije (vidi dok. br. 63). Sve do polovine aprila oni su se suprotstavljali neprijateljskim snagama koje su izvodile operacije na području Majevice i Posavine. Brigadi je, međutim, sredinom aprila zbog snažnog pritiska nadmoćnih neprijateljskih snaga, naredeno da se sa odredom i pozadinskim radnicima prebaci u srednju Bosnu. Po prebacivanju ona je, sa odredom, stavljena pod komandu Štaba Jedanaeste NOU divizije. Tu je ostala sve do kraja avgusta 1944, kada je, po dolasku na sektor Šekovića, ušla u sastav Trideset osme divizije.

Za to vrijeme ona i odred su učestvovali skoro u svim borbama koje je vodila Jedanaesta divizija. Pokušaj Jedanaeste divizije i Osamnaeste brigade da se krajem jula prebace u istočnu Bosnu nije uspio. Ali se od ovog zadatka nije odustalo, pa su one 7/8. avgusta izvršile prelaz preko r. Bosne na odsjeku Kožuhe — Koprivna (jugozapadno od Modriče) i prebacile se na Trebavu. Odatle je Osamnaesta brigada nastavila put za Šekoviće. Iz Šekovića je Posavsko-trebavski odred (oko 150 boraca) otišao u Posavinu, dok je veći dio njegovih boraca još u srednjoj Bosni ušao u sastav Osamnaeste hrvatske brigade. (Opširnije o tome vidi dok. reg. br. 2/8/1, k. 408A, 1—6, k. 1258, 44/4, k. 866 i 7—2, k. 1240, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.)

⁷ Vladimir

Š T A B E
III. Korona NOV Jugoslavije
Pol. br. 18/44.
6. III. 1944. V

43/4
408

ŠTABU XV. VOJVODANSKE NOU DRVIJE

P O L O Ž E N J E

Prema odluci Vrhovnog Štaba Narodno-oslobodilačke Vojske i Partizanskih Odrada Jugoslavije, a na predlog Štaba ovog Vojvoda, izdane je nova XXXVIII-na NOU divizija, istom odlukom Vrhovnog Štaba

P O S T A V L J E N I S U :

- Za komandanta XXXVIII-ne NOU divizije, major Miloš Bekić, dosadašnji komandant VI bosanske brigade.
- Za politkomesara iste divizije drug Vlado Holović, dosadašnji rukovodilac Političara XV Majevičke brigade.
- Za zamjenika komandanta XXXVIII-ne divizije, major Rado Perić.
- Za načelnika Štaba, major Huselin Krupić, dosada na službi pri Štabu XVII NOU divizije.
- Za referenta saniteta iste divizije, drug Dr. Borke Dragić, dosada referent saniteta XIX Biričanske brigade.
- Za obavještajnog oficira, major Akif, dosada obavještajni oficir XV Majevičke brigade.
- U sastav novoformirane XXXVIII-ne NOU divizije ulazi XVII Majevička brigada, XVIII Hrvatska i Majevički, Trzlanaki, Trebavski i Posavski Partizanski Odrad.
- Istom odlukom postavljen je za komandanta VI bosanske brigade major Savo Trikić, dosadašnji zamjenik komandanta iste brigade.
- Dostavlja se prednje postavljeno radi sprovođenja imenovanja.

ŠTABU PAŠIKU - SLOBODA NARODNA

Politkomesari:

Mijović

Komandant,
General-major:

Florić

IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆEG KORPUSA NOVJ OD 6. MARTA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O BORBAMA U ISTOČNOJ BOSNI U JANUARU¹

ŠTAB

III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Pov. br. 19/44.

6. III. 1944.

Januar 1944 god.-'

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Položaj

Nakon šeste neprijateljske ofanzive na Istočnu Bosnu,³ **naše** su jedinice postavljene tako, da bi se odmorile, sredile i popunile u cilju preduzimanja ofanzivnih operacija na neprijatelja, koji je u više mahova isticao da su naše snage u Istočnoj Bosni uništene i razbijene. U tom smislu upućene su na Majevicu XV Majevička, XVIII Hrvatska brigada sa Tuzlanskim partizanskim odredom u cilju popune ovih jedinica, dok su se ostale brigade ove divizije⁴ razmjestile na prostoru Birča i Srebrenice sa zadatkom čišćenja četničkih i ustaških grupa, koje su počele da se pojavljuju poslije šeste neprijateljske ofanzive.

Naša XXVII divizija postavila se na prostoru Sokolovići,¹ sa zadatkom sređivanja, popune i odmora, čišćenja četničkih grupa i zatvaranja pravca Sokolac — Vlasenica i akcija na željezničku prugu Sarajevo — Višegrad. Poslije šeste neprijateljske ofanzive uporišta Sokolac i Rogaticu posjele su ustaše¹

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 1/1—3, k. 408.

² Riječi: »Januar 1944. god.« dopisane su mastilom. ćirilicom.

³ U našoj istoriografiji poznata je i pod nazivom: zimske operacije 1943-44. godine. Opširnije o njima vidi tom IV, knj. 21. i 22.

* Riječ je o Šestoj istočnobosanskoj i Šesnaestoj muslimanskoj brigadi Sedamnaeste NOU divizije. Prema naredjenju Štaba Trećeg korpusa NOVJ od 7. januara 1944. Šesta brigada je bila raspoređena na sektoru Srebrenica — Bratunac, sa zadatkom: čišćenje terena od neprijatelja i mobilizacija ljudstva. (S njom se nalazila i Prva južnomoravska brigada). Šesnaesta brigada je ostavljena na sektoru Banovići — Zivinice, sa zadatkom: prikupljanje podataka o Tuzli, vršenje ofanzivnih akcija na pruzi Tuzla — Doboj i popuna ljudstvom. (Opširnije o tome vidi tom IV. knj. 21, dok. br. 34.)

⁵ Opširnije o rasporedu i dejstvu te divizije vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 113, 114 i 118, i knj. 22. dok. br. 25.

* U tim mjestima tada su bili dijelovi Prvog ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi tom IV. knj. 22. dok. br. 158).

sa Nijemcima⁷ sa zadatkom obezbeđenja željezničke pruge Sarajevo — Višegrad koju neprijatelj žurno podiže i opravla upotrebljavajući veliki broj talijanskih vojnika i civilno stanovništvo.

Odmor naših jedinica uglavnom trajao je od 1 do 15 januara, u kom vremenu je bilo tu i tamo lokalnih akcija u borbi protiv četnika i ustaša. Nakon ovog vremena mi smo donijeli odluku da u sadejstvu sa jedinicama XVI Vojvođanske divizije izvršimo napad na Tuzlanski garnizon.⁸ Razlozi za ovo bili su olakšavanje položaja našim jedinicama u Centralnoj Bosni na koje je neprijatelj vršio ofanzivu, i drugo radi podizanja ofanzivnog duha kod naših jedinica poslije šeste neprijateljske ofanzive. Napad je izveden prema priloženoj zapovjesti,⁸ a sam tok napada kretao se ovako: Napad nije počeo tačno u određeno vrijeme kao ni artiljerijska priprema iz razloga, jer su ustaše — Zeleni kadar dale otpor jedinicama naše južne kolone¹⁰ na liniji Zivinice — Dubrave — Vukovije — Jeginov Lug.¹¹ Nakon razbijanja i protjerivanja ustaša, koji su se u neredu povukli u Tuzlu, neprijatelj je otkrio naš pokret prema Tuzli.

Isti je slučaj bio i sa jedinicama sjeverne kolone (XVI divizija)¹² koje su imale prvo da odbace neprijatelja sa Doknja, gdje je bio izašao sa tenkovima iz Gornje Tuzle. Protjerivanjem istaknutih neprijateljskih djelova južno i sjeverno od Tuzle zakasnilo se je, te je napad uslijedio tek 17. januara poslije pola noći, nepovezano i bez naročitih rezultata.¹³ Jedinice naše južne kolone poslije zauzeća Zivinic nastavile su napredovanje prema Crvenom Brdu i Ilinčici, a dijelom prema Bukinju u cilju zatvaranja pravca Bukinje — Lukavac. Jedinice XVI Muslimanske brigade južne kolone zauzele su prvu liniju utvrđenih bunkera uporišta Ilinčice, koja je bila utvrđena u dvije linije i branjena velikim brojem automatskih oruđa i artiljerijom sa položaja Gradine.

⁷ Odnosi se na dijelove 369. legionarske divizije. Vidi mikrofilm Minhen 9/928—978 u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.

⁸ Opširnije o organizaciji napada i o borbama vidi tom IV. knj. 21, dok. br. 56. 64. 79, 86 i 176.

⁹ Odnosi se na zapovijest koju je Stab Trećeg korpusa izdao 12. januara 1944 (vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 64).

¹⁰ Južna kolona je bila sastavljena od Šeste istočnobosanske i Šesnaeste muslimanske brigade Sedamnaeste divizije. Devetnaeste birčanske brigade Dvadeset sedme divizije i Ozrenskog NOP odreda. Komandant kolone bio je Gligorije Mandić. (Vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 79)

¹¹ u u I IS YIDI tom IV > ^ 21, dok. br. 173, 176 i 220.

Tu kolonu su sačinjavali: Prva vojvođanska brigada Šesnaeste divizije, Petnaesta majevička i Osamnaesta hrvatska brigada Sedamnaeste divizije i Tuzlanski NOP odred. Komandant kolone bio je Danilo Lekić. (Vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 56 i 64.)

Jedinice sjeverne kolone u svome podilaženju prema Tuzli zauzele su otporne tačke Piskavicu i Slani bunar. Neprijatelj je davao žestok otpor sa svih tačaka, dejstvo neprijateljske artiljerije i minobacača bilo je vrlo jako.

Naša artiljerijska priprema izvedena je vrlo dobro i imala je veliki uspjeh kako u moralnom tako i u materijalnom pogledu, jer je neprijatelj u varoši trpio osjetne gubitke. Pošto spoljna uporišta odbrane Tuzle nisu likvidirana u toku noći 16—17, to, a da se ne bi trpjeli veći gubitci, naredili smo da napad prestane, da se jedinice odmore te da se sa napadom počne 17 januara t.g. uz jaču artiljerijsku pripremu.

Napad je počeo u određeno vrijeme, i jedinice južne kolone uspješno su napredovale tako, da je rudnik Kreka zauzet od VI Bosanske brigade, Ilinčica djelom zauzeta od jedinica XVI Muslimanske brigade, a djelovi Romanijskog partizanskog odreda spustili su se u dolinu rijeke Jale prema Istočnom logoru i zauzeli nekoliko rovova od ustaša, koje su morali napustiti, jer su bili ugroženi jakom bacačkom i artiljerijskom vatrom sa tačaka Gradine i Ilinčice.

Kontranapadom sa zadnje ivice utvrđene Ilinčice Nijemci su uspjeli ponovo povratiti Ilinčicu u svoje ruke. Prilikom zauzeća prednjih linija Ilinčice jedinice XVI Muslimanske brigade naišle su na minska polja i pretrpjele nekoliko gubitaka od minskih eksplozija. Tom prilikom zaplijenjeno je više municije.

Jedinice sjeverne kolone poslije pregrupisanja snaga i jačih napada na sjeverna uporišta odbrane Tuzle nisu uspjele da ih likvidiraju, već su se povukle uz osjetne gubitke na stare polazne položaje.

Veza jedinica sjeverne kolone nije bila tijesna i čvrsta, naročito kod sjeveroistočne kolone koja se nije osjećala u dovoljnoj mjeri.

Jedinice sjeverne kolone koje su zatvarale pravac od Doboja ka Tuzli bile su na visini i svoj zadatak izvele u potpunosti, sprečavajući svaku intervenciju neprijatelja od Doboja. Ove su jedinice zauzele Gračanicu, porušile drum i željezničku prugu Dobož — Tuzla.

Pošto napad 17—18 januara t.g. nije uspio, a s obzirom na situaciju neprijatelja u otsječenoj Tuzli koja je dobijala pomoć u municiji putem avijacije, to je donijeta odluka da se izvrši priprema za još jedan udar ubacujući na prijedlog štaba sjeverne kolone još jednu brigadu Vojvođanske divizije.¹⁴ Jedinice južne kolone i ovog puta pokazale su puno smisla za brze prodore, te su naletom i brzim pokretom iz Kreke uspjele da uđu u grad, vodeći ulične borbe.¹⁵ Sadejstvo jedinica sjeverne

¹⁴ Ubačena je Peta vojvođanska brigada. (Opširnije o tome vidi

kolone nije došlo do izražaja uslijed upornog držanja Kojšina, Gradine i Ilinčice sa kojih je neprijatelj davao najžešći otpor. Napad je ponovljen i slijedeće noći 19—20, ali bez uspjeha jer je neprijatelj dobio pojačanje. Pošto su jedinice bile prilično zamorene, to je donijeta odluka da se naše snage povuku iz Tuzle i dodira sa neprijateljem ostavljajući manje zaštitne dje-love prema neprijatelju.

Napad na Tuzlu imao je velikog uspjeha, jer je kod naših jedinica poslije šeste neprijateljske ofanzive brzo porastao ofanzivni duh, angažovane jake neprijateljske snage na liniji Doboj — Tuzla — Zvornik, prekinuta željeznička veza Doboj — Tuzla, porušena električna centrala u Kreki koju su Nijemci bili doveli u ispravnost i zauzet Simin Han, odakle su izvučene velike količine soli za potrebe naših jedinica.

U toku bojeva neprijatelj je pretrpio osjetne gubitke od preko 500 mrtvih i više ranjenih, zaplijenjeno do 15 automatskih oruđa, do 20.000 metaka, više pušaka, 3 vagona brašna, i 200 pari obuće u Kreki i ostale ratne spremlje i materijala. Naši gubitci bili su takođe osjetni, a naročito kod sjeverne strane, tako da smo imali izbačenih iz stroja oko 300 što mrtvih, teže i lakše ranjenih.

U toku napada na Tuzlu ispoljili su se slijedeći nedostaci: nepovezanost u napadu obiju kolona, te je napad izvođen na parče, tj. uspjeh jedne kolone nije se znao iskoristiti kod druge kolone, pojedina rukovodstva nisu radila u duhu ideje manevra i nedostajala im je samoinicijativa (sjeveroistočna kolona), veza između kolona u toku napada nije bila brza. Veći gubitci kod sjeverne kolone potiču kao posljedica neiskusnosti novomobilisanih boraca, kao i nailazak naših boraca prvi put na minska polja.

Poslije napuštanja položaja kod Tuzle Stab Korpusa je naredio prebacivanje jedinica preko rijeke Spreče. XIX Bircanska brigada dobila je zadatak da se odmah krene ka rijeci Spreči i obezbijedi mostobran za prelaz Južnomoravske brigade, Romanijskog partizanskog odreda, Štaba Korpusa sa pripadajućim djelovima svih bolnica i komora. Ovaj je zadatak XIX brigada izvršila, poslije koje je zaštitu mostobrana trebala preuzeti XVII NOU divizija. Zakašnjenjem zaštite mostova i neblagovremenim prebacivanjem bolnica i komore XVII NOU divizije, neprijatelj je iskoristio pokriven teren preko Crne Bare sa pravca Zvornik — Tuzla i zaposjeo most na rijeci Spreči. Jedan bataljon VI brigade koji je trebao da obrazuje mostobran protjerao je neprijatelja i ostao je na mostobranu sve do 23 časa 21 januara t.g. XVI Muslimanska brigada pri pokretu ka mostu bila je bočno napadnuta te su cio dan jedan njen bataljon, komora i bolnica bili odvojeni od glavnine brigade i razbijeni. U

ovim borbama poginulo je oko 16 drugova i među njima rukovodilac politodjela XVI Muslimanske brigade. Ovdje se rukovodstvo ^ašlo, jer uopšte nije primljena borba, već se bataljon razbio na sitnije djelove koji su se tek kasnije po grupama prebacivali na lijevu obalu rijeke Spreče, dok je jedan broj boraca kao i ranjenika pao u ruke neprijatelju.

VI brigada sa Ozrenskim partizanskim odredom koji su bili u zaštitnici na položajima Dubrave — Vukovije, primili su jaču borbu sa ustašama i Nijemcima, te su pod borbom prešli put Zvornik — Tuzla i preko Požarnice ponovo se prebacili preko druma Zvornik — Tuzla kod Capardi na prostor Rakina Brda i dalje prema Sekoviću. U ovim borbama neprijatelj je pretrpio osjetne gubitke od preko 30 mrtvih i više ranjenih a zarobljen je jedan broj četnika, dok su gubitci kod ove brigade bili neznatni — oko 7 izbačenih drugova iz stroja. Poslije prelaska rijeke Spreče XVI Muslimanska brigada prebacila se na sektor Majevice radi popune i sređivanja, gdje se nalazila od ranije XV Majevička brigada.

U toku borbi od 3 dana sa jednom njemačkom motorizovanom kolonom jačine od 82 motorna vozila XV Majevička brigada nanijela je neprijatelju osjetne gubitke od oko 80 mrtvih i 50 ranjenih. Ova neprijateljska kolona bila je krenula od Celića preko Koraja za Bijeljину, te je ista zadržata na prostoriji Koraj — Maleševci uz gore naznačene gubitke.¹⁶ Koristeći nadmoćnost u motorizaciji ova je kolona uspjela da se probije prema Bijeljini, ali prilično demoralisana, da je poslije prenoćišta sjutradan 1 februara t.g. napustila Bijeljину i prebacila se preko Drine za Srbiju. U ovoj koloni bio je jedan procenat srbijanskih četnika koji je zajedno sa Nijemcima učestvovao u ofanzivi protiv naših snaga u Centralnoj Bosni. Po završetku borbi jedan neprijateljski avion bacio je padobranom oko 6000 metaka, koje su naše jedinice zaplijenile.

U ovim borbama na prostoriji Bijeljine istakao se svojim junačkim držanjem kao u svim prilikama do sada drug Marko Bjelanović, mitraljezac III bataljona XV Majevičke brigade, koga bi trebalo pohvaliti preko »Slobodne Jugoslavije«.

Jedinice naše XXVII divizije nalazile su se ovo vrijeme na prostoriji Zunovi — Nišići, a potom na prostoriji Sokolovići, odakle su napadale četničko-ustaške grupe koje su zajednički vršile ispade svakodnevno sa sektora Sokolac — Rogatica, prema položajima ove divizije. Romanijski partizanski odred u sastavu ove divizije učestvovao je u napadu na Tuzlu i pokazao svoju vrijednost i sposobnost za izvršavanje dodjeljenih mu zadataka na svakom terenu. Jedan procenat boraca ovog Odreda dezer-

tirao je za vrijeme šeste neprijateljske ofanzive kod svojih kuća, ali se već pojedinci kao i grupe vraćaju u sastav Odreda.¹⁷ Na sastanku sa štabovima brigada ove divizije naglašena je potreba uzdizanja nižeg oficirskog kadra, discipline i vojno-političko rada s obzirom na situaciju i mogućnost porasta naših jedini: kao i potrebu poznavanja modernih borbenih sredstava. Načelnicima brigada stavljena je u zadatak što tješnja veza sa nižim oficirskim kadrom u smislu uzdizanja istog. U pogledu usavršavanja vodnika, komandira i zamjenika komandira održavaće se kursevi kod štabova brigada, a kod štabova divizija za komandante bataljona i njihove zamjenike. Rukovodioci ovih kurseva biće načelnici štabova brigada, odnosno divizija pod nadzorom dotičnih štabova.

Prilog: Zapovjest za napad na Tuzlu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:

Načelnik Štaba,
pukovnik:
V.¹⁸

Komandant,
general-major
K.¹⁹

(M. P.)

¹⁷ Kao što se vidi Iz samog dokumenta, nije riječ o dezerterstvu, već o osipanju, koje je nastalo zbog velikog broja mladih i neiskusnih boraca i njihovog oportunističkog stava u borbi, kao i zbog nesnalažljivosti vojno-političkih rukovodilaca tog odreda u tadašnjoj situaciji. Vršilac dužnosti političkog komesara Dvadeset sedme divizije, u izvještaju od 15. februara 1944, kaže:

»Romanijski p. odred je izašao iz ofanzive sa oko 260 dobrih i odanih boraca koji čine jezgro za njegov dalji razvoj...« (Arhiv Vojno-istorijskog instituta, dok. reg. br. 13—7, k. 408.)

¹⁸ Jovo Vukotić

**KAREĐENJE ŠTABA DRUGE KRAJIŠKE NOU BRIGADE
^ 6 MARTA 1944. ŠTABOVIMA BATALJONA ZA NAPAD
NA NEPRIJATELJSKO UPORIŠTE PODMJERU¹**

**STAB
n KNOU BRIGADE**

6. III. 1944. g.

**ŠTABOVIMA I, III i IV BATALJONA, DIVIZIJSKOJ
I BRIGADNOJ BOLNICI**

Situacija: Jedinice naše kolone, sem izvjesnih djelova našeg IV bataljona, izvršile su prelaz preko Prače i pruge. Prebacivanje IV bataljona je u toku. Neprijateljsko uporište Podmjera na cesti Hranjen — Jabuka još nije likvidirano zbog nepogodnosti terena i velikog snijega.

Neprijateljske snage na pruži kao i na cesti nisu velike.²

Zadatak: naša brigada ima zadatak da sa dijelovima koji se sa njom kreću pređe cestu Hranjen — Jabuka i smjesti se na prostoriju Brajlovići — Kušeši, orijentišući se prema pređenoj cesti, kao i da, po mogućstvu, likvidira usputno neprijateljsko uporište u Podmjeri.

Radi izvršenja ovog zadatka

n a r e đ u j e m o :

1.) I bataljon danas 6. o.mj. u 20 časova napada neprijateljsko uporište Podmjeru³ i to na sljedeći način: sa sve tri svoje čete sa najpogodnijih polaznih položaja izvršiće napad opštim napadnim pravcem od sjevera prema jugu, t.j. frontalno prema cesti. U napadu treba iskoristiti u punoj mjeri bacač. Pri napadu voditi računa i biti oprezan od pravca Jabuke. U toku napada kao i pre početka napada biti u tjesnoj vezi sa našim III bataljonom koji će takođe izvjesnim svojim djelovima vršiti napad sa pravca Osiječana duž ceste. Po likvidaciji ovog neprijateljskog uporišta I bataljon će se smjestiti na prostoriji

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-rizijskog instituta, reg. br. 21—1, k. 987.

² Željezničku prugu i cestu Sarajevo — Rogatica obezbjeđivali su 'elovi Prvog stajaćeg djelatnog zdruza. (Bliže o njihovom rasporedu vidi dok. br. 109.)

Podmjera — Hranjen sa zadatkom zatvaranja pravca od Jabuke i Renovice.

2.) III bataljon će sa jednom svojom četom odmah zaposjesti Hranjen sa zadatkom držanja ovog mjesta i zatvaranja pravca od Renovice dok se bude vršio napad na Podmjeru.

A sa jednom svojom četom će učestvovati zajedno sa I bataljonom u napadu na Podmjeru, napadajući pravcem od Osiječana duž ceste. Ova četa naročito treba voditi računa da neprijatelj u slučaju povlačenja iz Podmjere ne prodre prema Hranjenu.

Jedna četa III bataljona koja se nalazi kod bolnica i komora sprovodiće bolnice i komore u njihovom večerašnjem pokretu do Hranjena.

Po likvidaciji Podmjere III bataljon će se prikupiti u Hranjenu i odatle zajedno sa brigadnom i divizijskom bolnicom i ostalim djelovima naše kolone produžiti pravcem Debela Međa — Brajlovići. U ovom pokretu bataljon treba da sprovodi i zaštićuje k'olonu bolnica a po dolasku na određenu prostoriju smjestiće se u Markoviće i Radoviće orijentišući se prema cesti Hranjen — Jabuka.

3.) IV bataljon pošto izvrši prebacivanje svih svojih djelova prikupiće se u Vražalicama i krenuti pravcem Potkovačev Do — Lisičine — Hranjen — Orlova Bara — Kravčiči. Na prostoriji Orlova Bara — Kravčiči bataljon će se smjestiti održavajući vezu sa I bataljonom na prostoriji Hranjen.

Pošto se naše jedinice, vjerovatno, neće dugo zadržavati na prostoriji oko Hranjena, to IV bataljon treba da nastoji da što pre dođe na određenu prostoriju. U svakom slučaju u toku ove noći bataljon mora doći na određenu mu prostoriju.

4.) Štab divizije, štab brigade, bolnice i intendantura kreneće večeras u 20 časova pravcem Vražalice — Potkovačev Do — Lisičine — Hranjen — Brajlovići, gdje će se i smjestiti.

Opšte napomene:

1.) Početak napada na Podmjeru večeras tačno u 20 časova.

2.) Ugovoreni znaci po ključu, a borbeni znaci Romanija — Romanovac.

3.) Jedan dio štaba brigade nalaziće se sa I i III bataljonom i pri tom dijelu štaba nalaziće se i brigadno previjalište gdje treba upućivati ranjenike.

4.) Izvršenje postavljenog zadatka pred I i III bataljon treba shvatiti najozbiljnije jer od uspjeha ili neuspjeha ovog zadatka u mnogome će zavisiti ugled i prestiž naše vojske na ovom terenu gdje ćemo u buduće vojnički i politički djelovati

5.) U slučaju da se bude čula borba na Jabuci treba imati u vidu da to može biti Birčanska brigada.⁴

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zam. politkomesara:
V.⁵ Lukić

Komandant — major:
Stanić⁶

BR. 37

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
7. MARTA 1944. ŠTABU TRECE PROLETERSKE (KRAJIŠKE)
BRIGADE DA PRITISKOM NA PRAVCU GOLA PLANINA —
CAREVO POLJE SADEJSTVUJE S PRVOM PROLETER-
SKOM BRIGADOM U BORBAMA OKO JAJCA¹**

**STAB
I PROLETERSKE DIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE**

Br. 412
7. marta 1944 g.

ŠTABU III PROLETERSKE (KRAJIŠKE) BRIGADE

1. — U vezi najavljene operacije VI Ličke divizije na Livno² mi smo vam naredili da izvršite pritisak na Jajce. Izvestite da li ste tu akciju vršili.³ U slučaju da je Stab korpusa (koji je tu akciju prvobitno naredio) obustavio — izvestite nas.

Grupa od dva bataljona⁴ I Prolet, brigade očekivala je obaveštenje od vas kako bi u toj akciji sa svoga sektora sadejstvovala.

2. — Neprijatelj iz Jajca vršio je iznenadne ispade ka zaseocima s. Podluka, prema bataljonima I Proletbrigade.⁵ Tom prilikom neprijatelja je uspešno pomagala artiljerija sa leve obale Vrbasa, sa prostora Carevo Polje — Senik. Naredite vašim jedinicama, koje su na tom pravcu, da u ponovljenom slu-

⁴ Vidi dok. br. 66 i 76.

⁵ Vojin

⁶ Dragutin Dragan

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 5—1, k. 714.

* Vidi dok. br. 16.

⁵ Vidi dok. br. 157 i 168.

⁴ Odnosi se na Treći bataljon i bataljon »Garibaldi«. Bliže o tome vidi dok. br. 157.

čaju sadejstvuju delovima I Brigade i da vrše pritisak pravcem Gola Planina — Šenik — Carevo Polje — Jajce.⁶

No, potrebno je inače, da manjim delovima i zasedama vaše jedinice budu aktivne prema Jajcu. Veza Jajačkog garnizona cestom sa D. Vakufom prekinuta je pošto je nadošli Vrbas odneo most između Skele i Jajca. Delovi I Proletbrigade nastojace da spreče opravku toga mosta koju je neprijatelj već poduzeo: na dan 5 o.m. 150 neprijateljskih vojnika sa 25 kamiona, 1 tenkom, 1 topom i potrebnim materijalom došlo je do mosta gde ih je sačekao III bataljon I Brigade. Rezultat borbe ne znamo.

3. — Naša XIII Proleterska brigada nalazi se i dalje na prostorijski Pribinić — Bjelobučje — Mladikovina — Blatnica — Komušina — do N. Šehera. Na tom terenu četnici su razbijeni. Pre neki dan potpuno je iznenađena jedna četnička grupa koja je uhvaćena na spavanju: zarobljena su 2 četnička komandira i 18 četnika. Takođe na prostorijski N. **Seher** razbijena je jedna grupa od pko 80 feldžandarma: ubijeno je 32 (među njima i zapovednik garnizona **Zepče** kapetan Hauptman i jedan narednik) — 20 ranjeno.⁷

4. — Tri bataljona I Proleterske brigade 28. II izbila su na prostorijski Snjegotina, Jošavka, Dubrava, Branešci, Devetina.⁸ Četnici su bili iznenađeni, ali su se razbežali ne dajući znatnijeg otpora. Ubijena su 2, a ranjena 2 četnika. Ovlađivanje tim terenom u mnogom nam je olakšalo i poboljšalo ishranu jedinica i bolnice.

5. — Kod bataljona I Brigade koji su na jajačkom sektoru ima dosta rezerve u italijanskoj municiji 6,5 mm. Ako vam je ta municija potrebna uputite za nju karavan. Preko Bešpelja uhvatite vezu sa načelnikom Štaba I Proletbrigade koja će vam izdati potrebnu količinu. Napominjemo, da treba da imate i rezervu u toj municiji, tim pre što za sada ne možemo izvršiti popunu sa jugoslovenskom municijom.

6. — Da li se vratio kapetan Pećanac?⁹

Vas i vaše borce pozdravljamo

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, Načelnik, p. pukovnik Komandant, pukovnik
Vlado Šćekić   **Moma Đurić**   **Vaso Jovanović**

(M. P.)

* Desetog marta 1944. izvršen je demonstrativni napad na Jajce. (Vidi dok. br. 113.)

⁷ Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 146.

⁸ Vidi dok. br. 157.

• Nikola Pećanac, zamjenik komandanta Treće (krajiške) proleterske brigade.

**.7VJEŠTAJ ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 7.
MARTA 1944. ŠTABU PRVOG PROLETERSKOG KORPUSA
«RASPOREDU I DEJSTVU BRIGADA U DRUGOJ POLO-
VINI FEBRUARA¹**

**STAB
PROLETERSKE DIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE**

Br. 413

7 marta 1944 god.

Operativni izveštaj za
drugu polovinu februara
1944 god.

**ŠTABU I PROLETERSKOG KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE**

U toku druge polovine meseca februara 1944 godine jedi-
nice ove Divizije nisu vršile veće akcije.

Raspored i zadaci brigada bili su kao i u prethodnom pe-
riodu.

Na sektoru Gostilj — Karaula — Turbe neprijatelj je
skoro svakodnevno vršio ispade u pravcu Gostilja.² Naše za-
sjede su redovno vraćale neprijatelja nanoseći mu gubitke.

Na sektoru Jajce delovi I Proletbrigade postavljali su za-
sjede na komunikaciji D. Vakuf — Jajce.⁸ Neprijateljski sa-
obračaj bio je vrlo redak a kad su preduzimali pokrete tim
pravcem kolone su bile redovno veće i zaštićene tenkovima i
bornim kolima. Značajniji rezultati nisu postizani. Na tome
sektoru neprijatelj iz Jajca 27. II izvršio je rano — u rasvit
napad na jednu našu četu koja je bila u s. Bulići⁴ (5 km. istočno
od Jajca). Jačina neprijatelja bila je oko 300 Nemaca, ustaša i
SS-ovaca, obimno potpomognuti artiljerijom sa prostora Jajce
— Carevo Polje. Zabacivanjem jedne naše čete direktno za
leđa neprijatelj je odbijen. Neprijatelj nije imao većih gubi-
taka zahvaljujući njihovoj artiljeriji koja je neobično efikasno

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu
Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 2—4, k. 712.

J ¹ Trećeg marta u Turbe je došao Drugi bataljon Trinaestog puka
Sedme SS divizije »Princ Eugen« i, slabijim snagama, izvršio ispade
i Izvidanja na tom sektoru. (Vidi dok. br. 190.)

* Bliže o tome vidi dok. br. 157 i 170.

⁴ Vidi dok. br. 169.

štitila povlačenje. Mi smo imali 5 mrtvih (od njih 1 iz bataljona »Garibaldi« prema kome je takođe dejstvovala manja neprijateljska kolona) i 4 ranjena druga.

28. II tri bataljona I proleterske brigade izbili su na prostoriju Snjegotina — Jošavka — Dubrava — Branešci — Vršani — Kokori — Hrvačani — Devetina.⁵ Četnici su bili izne-
nađeni, ali su se skoro bez otpora povukli. Ubijena su 2, a ranjena 2 četnika. Mi smo imali 1 mrtvog. Docnije, na Uzlomcu četnička zaseda zarobila je 5 drugova koji su bili upućeni & vezu, jedan je izbegao.

Na sektoru III Proleterske (Krajiške) brigade nije bilo promena. Neprijatelj iz Jajca nije prema njima preduzimao nikakve ispade. U vezi operacija VI Ličke divizije na **Livanjski sektor**⁶ i prema vašem naređenju mi smo naredili da III Proleterska brigada u sadejstvu sa delovima I Brigade izvrši jači pritisak na Jajce, s tim da tu akciju proširi ako se stvore — uoče povoljni uslovi. Do sada ta akcija nije preduzimata, te smatramo da ste je vi možda neposrednim naređenjem obustavili. U ovom periodu III Proletbrigada pohvatala je ili zarobila nekoliko četničkih — komitskih grupica.

XIII Proleterska brigada u istom periodu zarobila je 2 četnička komandira i 19 četnika iz sastava 3. i 4. čete IV bataljona Tesličke četničke brigade.⁷ Od ovih su ... 4 puštena kućama, a 13 mobilisano i upućeno III Proleterskoj brigadi. Sem toga kod susreta sa manjim četničkim bandama — milicionerskim grupama razoružano je njih 25, oduzete im puške a oni pušteni kućama. Zaplenjen je i jedan manji četnički magacin. Od zarobljene četničke grupe iz 3. i 4. čete zaplenjeno je 18 pušaka, 1 pištolj, 13 defanzivnih bombi, 400 jug. metaka, 100 talijanskih i 100 manliherovih metaka, 1 pisaca mašina, brdski kazan, nekoliko pari odela i arhiva koju smo vam već poslali.

21. II jedna pojačana četa XIII Brigade razbila je kod N. **Sehera** neprijateljsku grupu od 60 feldžandarma i nešto milicije iz **Zepča**.⁸ Ubijena su 32 neprijateljska vojnika (među njima 1 nemački podoficir i oficir, kapetan Vajs, zapovednik **Zepča** — oba su ostali na terenu), 30 ranjeno i 1 zarobljen. Mi smo imali 4 mrtva i 2 lakše ranjena. Zaplenjeno je od neprijatelja 2 p. mitraljeza, 10 pušaka, 4 pištolja i 1 mašingever.

29. II jedan bataljon XIII Proletbrigade izvršio je pritisak na Teslič.⁹ Nismo imali gubitaka. Zarobljena su 2 milicionera sa oružjem.

⁵ Bliže o rasporedu i dejstvu te brigade vidi dok. br. 31 i 157. ,

⁶ Vidi dok. br. 16.

⁷ i ⁸ Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 146.

⁹ Tada je izvršen demonstrativan napad na to mesto. (Vidi dok. br. 87.)

Sadanji raspored naših jedinica je:

I proleterska brigada:

[T] — tri bataljona na sektoru Snjegotina — Jošavka — Bra-
nešci — Vršani — Kokori;
— dva bataljona na sektoru Podliplje — Bulići;
— jedan bataljon na sektoru Koričani — Gostilj — Ka-
raula.

II Proleterska brigada:¹⁰
[na sektoru Mrkonjić Grad — Magaljdol — Barevo.

XIII Proleterska brigada:

na sektoru oko V. i M. Usore pa do N. Sehera.

Nameravali smo da sa glavninom XIII Br izvršimo iznenadan napad na Maglaj. U međuvremenu • smo više izveštaja da neprijatelj priprema napad na se 'A^aše XIII **Brigade**. Dobili smo tačan plan neprijateljskog napada sa originalnim sekcijama na kojima su ucrtani pravci neprijateljskog dejstva. Glavne neprijateljske snage treba da dejstvuju iz Teslića,¹¹ dok će im sadejstvovati manje kolone iz Tešnja i Maglaja. Četnici treba da izvrše napad s leđa. Taj napad očekujemo za sutra; trebao je da otpočne prekjuče, ali je neprijatelj sačekao haubice iz Doboja. Ukupno neprijateljske snage za ovaj **napad** broje oko 2000 najvećim delom vojnika iz Teslića (iz DOMDO bojne i VI lovačke pukovnije).

Takođe smo sada dobili obaveštenje da su se pojačale posade u Doboju i Maglaju. U Doboj je stigla neka oklopna manja jedinica. Snage u Maglaju nisu osetnije pojačane, te smo ostali pri ranijem rešenju za akciju na taj grad (u glavnom na žel. stanicu i most).

Ishrana i smeštaj jedinica su vrlo dobri.

Odelo boraca, naročito u XIII Brigadi je slabo. Sa obućom su snabdeveni svi borci.

Nedostaje nam municija 7,9 mm, dok municije 6,5 mm imamo dovoljno.

Borbena sposobnost jedinica je potpuna.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,

Načelnik, p. pukovnik

Komandant,
pukovnik

Prilog:

Brojna stanja

Pregled gubitaka

¹⁰ Detaljnije o rasporedu i dejstvu te brigade u to vrijeme vidi dok. br. 91.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DESETE NOU DIVIZIJE OD 7. MARTA
1944. ŠTABU PETOG KORPUSA NOVJ O RADU KURSEVA
I O STANJU U ODREDIMA¹**

**ŠTAB
X DIVIZIJE 5. KORPUSA
N. O. V. J.**

Pov. br. 27

Dne 7. III. 1944 g.

em
g-jaday y KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

1.— Pri našoj VII brigadi održali smo, koristeći sadanje zatišje u velikom snijegu, sljedeće kurseve:

a) Vojni kurs nižih rukovodilaca — komandira, vodnika i desetara.

b) Kurs za vezu — gdje je došlo u obzir ljudstvo za vod za vezu pri štabu brigade i bataljona, i

v) Kurs bolničara i bolničarki čitave brigade.

Ovi kursevi trajali su 25 dana. Završeni su sa dobrim rezultatima. |J

2.— Pri IX brigadi takođe ćemo otpočeti sa ovakvim kursevima. Ovo zbog toga, što je izgradnja nižih rukovodilaca u teoretskom pogledu nužna radi pravilnog i što uspješnije? praktičnog rada.

3.— U Ramskom NOP odredu formirana su do sada **dva** bataljona.² Jedna trećina ljudstva u ovome odredu, obzirom **da** je poslednjih dana porast istog veći, *nenoružana je*.

Isto tako i u ostalim našim odredima ima nenaoružanog ljudstva.

U vezi sa tim radiogramom tražili smo od vas 700 pušaka sa municijom.

Obzirom da nam je ovo oružje neophodno, do koga **sada** teže dolazimo, molimo vas da nam isto pošaljete, a ako ga u rezervi nemate, ukoliko je moguće od Saveznika da ga tražite.

Javite nam ovo radio-vezom.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-istorijskog instituta, reg. br. 10—5, k. 458 A.

² Vidi dok. br. 130.

4. — Isto tako potreban nam je eksploziv, kapsle, korda i mašine za paljenje, pa nam javite da li ovog materijala imate te kako bi mogli uputiti ljudstvo za prijem istog.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

politički komesar,   Načelnik-major,   Komandant-pukovnik,
Došen³   **Hotić**⁴   **Karanović**⁵

(M. P.)

BR. 40

NAREĐENJE OPERATIVNOG ŠTABA ŠESNAESTE I TRIDESET ŠESTE NOU DIVIZIJE OD 7. MARTA 1944. ŠTABOVIMA PRVE, DRUGE I PETE BRIGADE ZA RASPORED I DEJSTVO NA PROSTORIJI GORNJA PILIČA — TRNOVA — UGLJEVIK¹

OPERATIVNI STAB

XVI i XXXVI N. O. U. DIVIZIJE

Br. 57/1944

7 marta 1944 godine

ŠTABU I, II I V BRIGADE

- 1 Naša akcija koja je preduzeta na četničke i zelenokadrovske bande nije uspjela, iz razloga što su gore navedene bande blagovremeno pobjegle u pravcu Zvornika.² Jedino na sektoru II brigade izvjesne banditske grupice sačekivale su naše patrole i prethodnice, kojom su prilikom imali 10 pobijenih bandita.
- 2) Štabovi brigada u toku današnjeg dana prići će prikupljanju podataka o neprijatelju u Zvorniku kao i po mogućstvu na desnoj obali rijeke Drine, sve prikupljene podatke hitno nam dostaviti.

» Ilija

⁴ Mesud

⁵ Nikola

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnogorskog instituta, reg. br. 35—6, k. 950.

* Vidi dok. br. 29.

Takođe u toku današnjeg dana sa manjim jedinicama! prokrstariti terenom u cilju pretresanja istog i pojave pre<J narodom. Prilikom upućivanja ovih jedinica skrenuti pažnju da budu budne i oprezne a njihov nastup po selima dostojanstven.

- 3) Obzirom na pretstojeće zadatke naše XVI i XXXVI divizije, brigade će izvršiti predviđeni pokret 8 ov. mjeseca u zoru» i to:
  - a) I brigada na prostoriji G. Piliće — Bare — Krčina. Sa ove prostorije jedinice ove brigade kontrolisaće cestu Bijeljina — Zvornik kao i samu rijeku Drinu, a sa druge strane svojim jačim jedinicama kontrolisati cio teren u pravcu Loknja i Teočaka, u kom cilju dodjeljivati bataljonima zadatke za 24 časa, gdje god se pojavi neka četnička ili zelenokadrovska grupa.
  - b) II brigada smjestiće se na prostoriji Musi. Janjari — Atmačić — Glinje — Turska Trnova. Na ovoj prostoriji brigada će odmah uhvatiti vezu sa Majevičkim odredom koji se nalazi u Ugljeviku i od istog prikupiti podatke o neprijatelju, t.j. o četničkim bandama ako ih ima na tom sektoru.

Obzirom na specijalne zadatke ove brigade, ista će svesrdno pristupiti učvršćivanju svojih jedinica, popuni starješinskih kadrova kao i uređenju svojih komora i intendantura. Stab ove brigade takođe će pristupiti odmah formiranju svog V bataljona, o čemu nam dostaviti hitan izvještaj, t.j. predložiti bataljonsko rukovodstvo. 1
  - c) V brigada smjestiće se na prostoriji Ugljevik — Begutovo Selo. Na toj prostoriji ova brigada dobijaće naređenje za svoj dalji rad od štaba XXXVI divizije.
- 4) Stab XVI Divizije 8 ov. mjeseca premjestiće se u s. Donja Trnova, gdje nam slati redovno sve izvještaje.
- 5) Štabovi brigada podesiće svoj pokret 8 ov. mjeseca ujutro tako, da jedinice prethodno prime doručak a tek onda izvrše pokret, t.j. najkasnije u 7 časova.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar XVI Div.
Zdravko

Komandant XXXVI Div.
major Kamenjar

Načelnik XVI Div.
major Mil. Dukić

(M. P.)

**RELACIJA ŠTABA DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE OD
, MARTA 1944. ŠTABU DRUGOG KORPUSA NOVJ O BOR-
BAMA U FEBRUARU'**

STAB

«XIX UDARNE DIVIZIJE
N O. V. JUGOSLAVIJE

K ' Pov. broj 207

Dana 7. III- 1944. u 24 č.
Velimlje

ŠTABU II UDARNOG KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

**Dostavlja vam se relacija o operacijama i radu XXIX
udarne divizije N. O. V. Jugoslavije u vremenu od 1 do 29 fe-
bruara 1944 g.**

Zadaci ove divizije bili su:

Jednom brigadom vezati bilečki garnizon kontrolišući te-
ren do Vilusa ka Trebinju i do Plane, jednom brigadom dejstvo-
vati na prostoru Nevesinje — Konjic, a jednom manevrišući
dejstvovati u ostalom dijelu Hercegovine.² Docnije dobijeno je
naređenje od II U. Korpusa³ da u zajednici sa VI Crnogorskom
i II Dalmatinskom brigadom očistimo prostorije Lastva — Vi-
luse. Krivošije, Zupci, likvidiramo Grahovo i omogućimo II Dal-
matinskoj da dejstvuje dalje na prostoru: Krivošije — Ko-
navije.⁴

1. - OBOSTRANA SITUACIJA:

a. — Kod neprijatelja:

U Hercegovinu je stigla cijela SS divizija »Princ Eugen«⁵
i prema dobivenim obavještenjima priprema se za ofanzivu na
slobodnu teritoriju Hercegovine i snage ove divizije i odreda." Ova divizija brojala je oko 14.000 [ljudi 1, nekoliko baterija to-

' Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-
Irtorijskog instituta, reg. br. 4/6, k. 1143 A.

¹ O rasporedu i dejstvu brigada vidi dok. br. 7, 20 i 42 u ovoj
knjizi i tom IV. knj. 22. dok. br. 32.

⁵ Redakcija nije pronašla pomenuto naređenje. Ali se zadatak
Dvadeset devete divizije vidi iz drugih dokumenata. (Vidi tom IV. knj.
52, dok. br. 63 i 105.)

⁴ Vidi tom III. knj. 7, dok. br. 84.

toriji zapadne Bosne (vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 174).

• i ' Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 173.

pova, nešto tenkova i prilično motornih vozila. Automatskog naoružanja imala je dovoljno, municije osrednje, dobar dio bataljona bio je brdskog tipa sa konjima a imala je i specijalne lovačke bataljone za borbu na komunikacijama. Odišlo i obuča slaba, šinjela uopšte nijesu imali. Moral i borbenost slaba, a po jedine jedinice uslijed neprekidnih borbi sa partizanima, bombardovanja od strane Saveznika, a valjda i opšte situacije bile su takog morala da su se čitave desetine same ubijale rade nego predavale. Glavnina ove divizije razmjestila se u Mostar. Domanoviće, Stolac i Blagaj, jedan njen puk bio je u Gacku, nešto manje od puka u Nevesinju, a do tri bataljona u Ljubinju. Oko jednog puka bilo je u Trebinju⁷ i Bileći i na komunikaciji Trebinje — Mostar.

Sem ove divizije drugih njemačkih snaga nije bilo u Hercegovini.⁸ U Trebinju i na pruži ka Mostaru bila je XIV domobranska pukovnija⁹ u kojoj je bio priličan procenat i ustaša a jedan dio oficira i nama naklonjenih. Borbenost i moral ove pukovnije bio bi nikakav da ih ne drži procenat ustaša među njima. Ova pukovnija imala je prilično automatskog naoružanja, nekoliko brdska i protivkolska topa i dosta municije, fr blizini Trebinja, Stoca i Gacka i na pruži Trebinje — Čapljina bilo je nekoliko stotina naoružanih milicionera, slabije naoružanih, nedisciplinovanih ali prilično borbenih.

Četnika Draže Mihailovića bilo je oko 2.500 raspoređenih po garnizonima skupa sa Švabama ili u najbližim selima oke garnizona. Najjače četničke snage bile su u Bileći,¹⁰ a potom u Gacku, Nevesinju¹¹ i Trebinju.¹² Moral im je nikakav, dok onih u Bileći je nešto bolji, a i naoružanje i borbenost ovih u Bileći je jača od ostalih. Municiju i obilnu hranu pa čak i bombone.

⁷ i ⁸ U Trebinju su tada bili dijelovi 359. puka 181. njemačke pješadijske divizije (vidi dok. reg. br. 1/4 a, k. 73 A, u Arhivu Vojno-istorijskog instituta).

¹⁰ Odnosi se na Bilećku četničku brigadu.

¹¹ Na području Nevesinja i Gacka u to vrijeme bio je Nevesinjski četnički korpus. Raspored i zadaci njegovih potčinjenih jedinica vide se iz naredenja Štaba korpusa koje glasi:

»KOMANDA 210

Str. pov. br. 120

11 februara 1944. god.

POLOŽAJ

KOMANDANTU 213

Iz pouzdanog izvora sam saznao da je Vlado Šegrt, komandant Hercegovачke partizanske divizije, izdao naredenje svim svojim potčinjenim jedinicama da stežu обруč oko severne Hercegovine, čekajući momenat kada će isteći odmor njemačke Divizije »Princ Eugen« koja će se povući iz ovih krajeva, kako bi u tom momentu sa svih strana napali na naše snage.

marmelade, konzerviranu hranu, sardine i slično svakodnevno **dobijaju** od Nijemaca i uopšte pod njihovom su komandom. **Glavinu** upljačkanog mesa od naroda četničke bande daju Njemcima ili pojedinci prodaju za lične svrhe.

Opadanje morala četničkih banda u Hercegovini tumači se pored opšteg razvoja događaja i neuspjesima i krvavim gubitcima Njemaca i četnika u mnogim borbama sa našom divizijom.

Da se prednje ne bi desilo i da bi iskoristili prisustvo njemačkih snaga da očistimo teren od crvenih,

N A R E Đ U J E M

Da komandant 211/1. odmah izvrši mobilizaciju svoje brigade i sa svom snagom u sporazumu sa komandantom 213, očisti teritoriju komande 213, kako bi se omogućilo komandantu 213 da može izvršiti mobilizaciju svoga ljudstva koje bi u zajednici sa ljudstvom komande 211/1 i 211/11 po izvršenom čišćenju Konjičkog Sreza izvršili čišćenje i Nevesinjskog Sreza.

Plan za prednju akciju izradiće komandant 211/1 u sporazumu sa komandantom 213. — Ovu akciju komandant će izvršiti što je moguće prije. Ishrana ljudstva na terenu. Popunu municije izvršiće ova komanda.

Komandant 211/11 izvršiće mobilizaciju svog ljudstva sa kojima će izvršiti nasilno izviđanje terena: Grabovica — Slafo — G. i D. Drenjanj — Lukavac — Zovi Do — Trusina, o čemu će mi po izvršenom podneti iscrpan izveštaj kako bi se mogla doneti odluka o čišćenju ovog dela Sreza Nevesinjskog.

Komandant 214 mobilisaće svoje ljudstvo sa kojim će izvršiti nasilno izviđanje i razbiti manje komunističke delove na teritoriji gatačke »POVRSI« tj. Lipnik — Jasenik — Vrba — Zanjevica — Ravno — Izgori, a odatle sa celom snagom prečistiti dolinu Borča, gde se navodno nalazi partizanska stoka, koju u koliko se pronađe konfiskovati. Po izvršenom čišćenju Borča do Mjedenika, komandant će sa brigadom preći preko sela: Kokorina — Vrbovac — Obješenik — Aladjuzi — D. i G. Bodežišta — Tarahin Do — Vrba i dalje na polazne položaje. Po izvršenom zadatku komandant će mi podneti iscrpan izveštaj.

Komandant 214 pored redovne dužnosti zastupaće i komandanta 213 na čiju teritoriju će preneti i svoj štab.

Komandant 213, po izvršenoj operaciji čišćenja svoje teritorije, odmah će pristupiti formiranju leteće odnosno jurišne brigade od ljudstva koje će dobiti sa cele teritorije ove komande. Za formiranje ove brigade, komandant 211/I daće najboljih 90 (devedeset) boraca sa 6 automatskih oruđa. Komandant 211/11 daće najodabranijih 60 (šezdeset) boraca sa 4 automatska oruđa. Komandant 214 daće najboljih 100 boraca sa 6 (šest) automatskih oruđa. Komandant 212 i 213 daće 50 (pedeset) odabranih boraca sa 2 automatska oruđa. Od ovoga ljudstva komandant 213 formiraće jurišnu brigadu od tri bataljona po stotinu boraca i sa po šest automatskih oruđa.

Za komandanta I bataljona jurišne brigade određujem narednika f Popovic Milimira. Za komandanta II bataljona jurišne brigade određujem narednika Aleksandra Šipovca. Za komandanta III bataljona I jurišne brigade određujem narednika Komnena Gojkovića.

Ishrana ovoga ljudstva pada na teret brigade koja koliko ljudstva | daje u ovu brigadu. Svaka brigada ima da se trudi da pored što će dati

b. — *Kod nas:*

Divizija je imala tri brigade sa ukupno 13 bataljona, 11 teških bacača, prosječno po 30 puškomitraljeza i 2 teška na brigadu, po 3—4 laka bacača i po 40 metaka na strelca, a po 60 do 80 mina na bacač. Pod komandom divizije su i dva partizanska odreda¹³ od po 4 bataljona, a svaki bataljon prosječno po 60 — 70 boraca i po 3 — 4 automatska oruđa.

Sve jedinice brigada su vrlo iskusne u borbi na manevarskom zemljištu iako veći dio ljudstva je omladina i nije služila ranije vojsku. U borbi u gradovima iskustvo je vrlo malo a kod nekih i nikakvo. Vojni rukovodioci su vrlo vješti, puni rutine, ratnog lukavstva i sa dovoljno vojne vještine.

Kod odreda iskustvo je također dobro i pojačava se uslijed sve češćih uspješnih borba sa Njemcima.

Ishrana je bila većim dijelom sa terena od naroda i u glavnom putem rekvizicije i konfiskacije od narodnih neprija-

najbolje ljudstvo, da ovo ljudstvo bude dobro naoružano, odeveno i obuveno, te snabdeveno sa ratnom spremom (rancom, čebetom i priborom za jelo). — Potrebnu komoru komandant jurišne brigade tražice od komandanta srezova.

Dan kada će se ovo ljudstvo uputiti na zbornu mesto kao i komandanti bataljona odrediću naknadno, ali komandanti će odmah izvršiti izbor ljudstva, koje treba da bude spremno za pokret.

Komandant jurišne brigade čim izvrši formaciju brigade, podneće izveštaj, te će mu se dati instrukcije za rad.

S verom u boga za kralja i otadžbinu

p. n. komandanta:
načelnik štaba
Tomo Guzina

(Dok. u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. BH-V-9100.)

¹² Na području Trebinja nalazio se Trebinjski četnički korpus u čijem su sastavu bile četničke brigade: Bilečka, Trebinjska, Stolačka i Ljubljanska. (Vidi četnički dok. reg. br. BH-V-472 u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.)

¹³ Odnosi se na Sjevernohercegovački i Južnohercegovački NOP odred.

U Izveštaju političkog komesara Sjevernohercegovačkog NOP odreda od 2. marta 1944. političkom komesaru Dvadeset devete divizije o stanju i radu tog odreda stoji da se u mjesecu februaru stanje znatno popravilo i da bataljoni broje: »Miro Popara« 53 boraca, Sitnička četa je prerasla u bataljon i ima oko 30 boraca, bataljon »Vule Skoko« je povećao brojno stanje novoformiranom Omladinskom četom od 20 boraca, tako da sada broji oko 60 boraca, dok brojno stanje bataljona »Nevesinjska puška« nije prikazano. A potom se kaže:

»No i pored toga ne može se reći da su jedinice osposobljene za uspješnu — udarničku djelatnost. Smatram da je glavni razlog, pored činjenice da je ljudstvo mlado, teren veliki, uslovi za akcije mali, neprajatelj aktivan, slaba i neiskusna rukovodstva«. Pored ovih podataka u izveštaju se govori i o političkom radu. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta. reg. br. 11—6, k. 1629.)

telja> a manjim dijelom od plijena. Ishrana je bila dobra i obilna- U ishrani se osjećaju posljedice jednolikosti, pa i sve češće oboljenja u vezi sa ovim. Pojavljuje se i pjegavi a naročito trbušni tifus, čija je opasnost sve veća dolaskom proljeća i činjenicom da su čatrnjske vode u Hercegovini podesna podloga za njegovo razvijanje. Pjegavac se uspješno suzbija uspješnom ofanzivom preduzetom protiv vašiju, dok to ide mnogo teže u borbi sa trbušnim tifusom. Najefikasnije će sredstvo biti ako dobijemo od Korpusa potrebne vakcine za trbušni tifus.

Vrijeme kao atmosferska pojava kočilo je sve pokrete a često i onemogućavalo, što je išlo na našu štetu, jer elementi pokretljivosti i manevrisanja slabo su se mogli iskoristiti. Opadanjem i topljenjem snjegova ova nezgoda će se otkloniti. Vrijeme kao i prostor baš zbog sniježnih nameta i vijavica i slabe odjeće smanjivali su dnevne marševe, a time onemogućavali često puta korišćenje iznenadnih prodora i munjevutih upada naših jedinica, što je sve išlo u prilog neprijatelju.

c. — *Kod susjeda:*

Na prostoru Kalinovik — Foča dijelovi¹⁴ V Divizije razbijajući Njemce i četnike vezali su pažnju neprijatelja sjevernohercegovačkih garnizona, podizali moral nama naklonjenih duhova i tako imali pozitivnog odjeka na taj sektor. Uspjesi Njemaca u svojoj ofanzivi na Dalmaciju omogućili su neprijatelju nesmetano komuniciranje kotlinom Neretve i dalje zapadnoj Hercegovini, to je olakšavalo neprijatelju lakšu koncentraciju ofanzive na nas iz toga pravca. Duže odsustvo jačih crnogorskih jedinica sa graničnog crnogorskog kraja prema Hercegovini oživilo je četničke bande u tome kraju, što se odrazilo na podizanje morala i kao podrška četničkim bandama Istočne Hercegovine. Skori dolazak VI Crnogorske i II Dalmatinske brigade na taj sektor mijenjaju situaciju u našu korist.¹⁵ Češće bombardovanje od Saveznika primorskog pojasa također se odražava pozitivno na moral naše i vojske i pozadine, a negativno na naše protivnike.¹⁶

2. — PROCJENA ZEMLJIŠTA:

U Hercegovini Njemci SS »Princ Eugen« divizije mogli su doći na ofanzivu sa linije Konjic — Mostar — Metković, a komunikacijama Mostar — Nevesinje — Gacko, Mostar — Sto-

¹⁴ Na ovoj prostoriji bila je Deseta krajiška brigada pomenute Divizije. Bliže o njenom rasporedu i dejstvu vidi tom IV. knj. 22, dok. br. 28, 47 i 153.

¹⁵ Vidi dok. br. 4 u ovoj knjizi i tom IV, knj. 22. dok. br. 35, 63 i 111.

lac, Plana — Bileća, Metković — Popovo Polje — Trebinje ili od Metkovića primorskim drumom ka Dubrovniku i Trebinju. Komunikacijom od Sarajeva preko Uloga ka Nevesinju sprečavala je dolazak V divizija. U Hercegovini u glavnom sve komunikacije od Stoca i Nevesinja ka istoku bile su pod našom kontrolom, a i ostale pod povremenom. Divizija je imala preko 100 ranjenika, od kojih preko 15 nosila, a na prostoru Gacko — Plana — Velimlje.

Divizija »Princ Eugen« je ka Nevesinju, Stocu i Trebinju sredstvima motomehanizovanih jedinica brzo došla, u kom vremenu se naša divizija zatekla na prostoru: Bileća — Gacko.

Prema prikupljenim podacima osjećala se je jača koncentracija Njemaca na prostoru Gacko — Nevesinje i Stolac — Ljubinja. Posmatrajući položaj neprijateljskih koncentracija, njihov odnos na naše glavne snage i slobodnu teritoriju, a imajući u vidu male vrijednosti i komunikacijskog i operacijskog pravca od Nevesinja i Gacka ka Bileći obzirom na dobar dio neprohodnog terena planine Babe, Bjelašnice, Golije i Somine moglo se je doći do zaključka da će operacijama na ovome pravcu biti sadejstvujući pravac i od Stoca — Plane, kao i Dubrovnik — Trebinje — Bileća — Plana. Operacijski pravac Stolac — Plana je kombinovan od mogućeg pokreta drumom Stolac — Plana koji se mogao koristiti tek poslije dužeg čišćenja prepreka i nasipa, ovladivanjem sa Hrgudom i čitavim prostorom do Ljubinja kao bar najnužnijim bočnim tačkama radi njegove sigurnosti. Zbog ovoga bilo je jasno da će operacijama na pravcu Stolac — Plana sadejstvovati makar i pomoćni napad od Ljubinja ka Vlahovićima i dalje preko Vranjske i Sitnice ka Plani i Bileći.

Vremenski trebale bi operativne trupe sa linije Stolac — Ljubinja napredovati bar do Dabra,¹⁷ pa tek onda da krenu snage sa linije Gacko — Nevesinje i od Bileće.

Dakle, neprijatelj je zamišljao izvesti koncentrični napad sa poluobuhvatne osnovice (Gacko, Nevesinje — Stolac, Ljubinja, Trebinje), odbaciti naše jedinice ka gladnoj Somini, a potom bilo da zastane i nesmetano koristi oslobođene komunikacije, bilo da izvrši daljnji koncentrični i potpuno obuhvatni napad radi našeg uništenja polazeći na nas iz Gacka, Plane, Bileće, Vilusa i Nikšića, ostavljajući nam za leđima snijegom prekrivenu i neprohodnu Sominu i Goliju, gladnu, a pozadi nje kanjon Pive i Komarnice.

U ovakvoj situaciji naša divizija našla se je u centru neprijateljskog obuhvatnog polaznog položaja, sa mogućnošću korišćenja svih boljitaka operisanja po unutrašnjim operacijskim

pravcima, počesnog tučenja neprijateljskih istaknutih i odvojenih kolona i uz to dejstva jedinica odreda na njihova leđa i Ikomunikaciske pravce u pozadini.

Neprijatelju nije dozvoljavalo da se njegove napadne kolone međusobno potpomažu, a nama je omogućavalo njihovo počesno tučenje i razdvojenost momentalnim preprekama Hercegovine na tri dijela i to: negazna bara u Gacku — Kolješka rijeka — r. Zovidolska — bara u Dabarskom polju — Suvović r. Bregava i r. Trebišnica i poplavljeno Popovo polje.

3. _ ODLUKA:

Imajući u vidu sve naprijed iznijete činjenice zaključeno je da strategijskim dočekom operišući po unutrašnjim pravcima najprije sa manjim dijelovima zadržimo na prostoru s. Stepen — s. Dobrelji napad od Gacka kombinujući to sa napadom partizanskih jedinica na komunikaciju Gacko — Nevesinje, sa jednim dijelom snaga da zadržavamo napad od Nevesinja i Bileće ka Planoj, a sa glavnom da se bacimo na usamljene dijelove napada od Ljubinja, pa od Stoca kombinujući ih sa jakim napadima na komunikacije Mostar — Stolac i Mostar — Trebinje partizanskim jedinicama kao i neprekidno demonstrirajući od Popova [polja] ka Trebinju i na komunikaciju Dubrovnik — Trebinje. Po razbijanju napada od Ljubinja i Stoca okrenule bi se na sljedeću najbližu kolonu od Bileće ili Nevesinja udarajući ih baš u bok našom glavnom oslobođenom sa pravca Stolac i Ljubinje.

4. — RASPORED SNAGA I PLAN AKCIJE:

XII Brigada, koja je bila premorena zbog njenog dotadašnjeg dejstva i brzih upada iz Popova [polja] Nevesinju i Trebinju, bačena je na prostor: Stepen — s. Dobrelji da zatvara pravac od Gacka ka Planoj oslanjajući se na Sominu i Goliju, napadajući i komunikacije ka Nevesinju.¹⁸

XI Brigada, manje udarnija i iskusnija, bačena je na prostor sela: Baljci — Bogdašići — Granica (sjeverno od Bileće) radi zatvaranja pravca od Bileće — Planoj uz demonstraciju preko Ljubomira [ka] Trebinju i dejstva na komunikaciju Trebinje — Bileća¹⁹

X Brigada sa prostora: Avtovca upućena je usiljenim maršem preko Plane i Dabra ka Vlahovićima da uzimajući pod komandu i Sjeverni i Južni odred²⁰ najprije poruši i uništi

¹⁸ Vidi dok. br. 20.

²⁷ i ⁵⁷ Vidi dok. br. 7.

komunikaciju Stolac — Ljubinje i sa prostora Vlahovići da sačeka neprijateljski napad, napadajući ga dotle na svim komunikacijama oko Stoca i Ljubinja i dalje ka Mostaru i Metkoviću, da uništi najprije jednu kolonu, najvjerovatnije onu od Ljubinja jer će ona biti najbliža, a potom da se baci na drugu od Stoca ako dotle ne pobjegne i pošto ih tako počesno razbije, da čeka dalje naređenje. Ako bi dotle krenula kolona od Nevesinja i Bileće, X Brigada bi joj udarila u bok i leđa.²¹

5. — TOK OPERACIJA:

a. — *Napad na komunikacije i ometanje njemačkih koncentracija*

31 januara i 1 februara o.g. X Brigada kao najjača grupa izbila je na Vlahoviće i istog dana napala jednu automobilsku kolonu koja je kretala drumom iz Stoca za Ljubinje. Kolona je uništena.²² Ubijeno 38 Njemaca i 2 podoficira, a zarobljeno 5 Njemaca, 2 šarca, 6 kamiona i dosta sprema i municije. Mi 2 mrtva.

2 o.ipj. Njemci i četnici jačim snagama pokušali su iz Bileće prodrijeti Baljcima i Planoj, gdje ih je XI Brigada dočekala na prostoru Vardar — Kokot i bočnim udarom od Vučjeg Dola razbila i bacila u Bileću.²³ Neprijatelj je ostavio 8 mrtvih. Mi smo imali 2 mrtva.

Pošto su dobijeni podaci da će sutradan Njemci iz Ljubinja krenuti preko prostora planina Radimlja, Sitnica, Ilija, Bjelašnica i Viduša ka Bileći, to se u toku ovoga dana X Brigada preko Radimlje i Vilgoraca prebacila na prostor sela: Žrvanj, Ivica i Krtinje radi dočeka i uništenja neprijatelja. Njemci nijesu krenuli osjetivši manevar brigade. Uhvaćeno je nekoliko četnika i razbijena njihova manja grupa u selu Žrvanj.

4 o.mj. XII Brigada razbila je manje četničke grupe na svom desnom boku oko Kazanaca, zarobila arhivu četničkog »vojvode« popa Perišića, 2 bacača 81 mm, 119 mina i nešto municije. Mi nismo imali gubitaka.

Istog ovoga dana X Brigada brzim prodorom napala je ž. st. Duži i Taleža i Dražin Do, a partizanski bataljon Južnog odreda »Rade Pravica« ostao je da čuva mostove na Trebišnici kod sela Dobromani i Staro Slano. Likvidirana je stanica Duži i Taleža,²⁴ zapaljene, i porušena pruga, a na Dražin Do napad nije izvršen jer omaškom dio partizanske jedinice »Rade Pravica« iste večeri izvršio prepad, te tako oduzeo mogućnost korišćenja iznenađenja a time i laku mogućnost da se Dražin Do likvidira. Kod Dražin Dola snage određene za napad uništile su jedan švapski kamion koji je naišao. U ovoj akciji ubijen je

jedan ustaša, 2 ranjena i zarobljeno 30 domobrana. Zaplijenjeno 28 pušaka, 2 puškomitraljeza 2 mašinke, 3 pištolja, 12.000 metaka, 6 tona soli i druge spreme.

Istog ovoga dana dijelovi bataljona »Rade Pravica« uništili su jedan voz kod stanice Diklići,²⁵ a drugi srušili pun Švaba, gdje ih je 5 poginulo i 20 ranjeno. Poginuo je i jedan major i rušena pruga.

6. o. mj. jače njemačke snage sa artiljerijom vodile su borbu sa dijelovima bataljona »Rade Pravica« oko mostova na Trebišnici kod [sela] Dobromani i Slano i poslije višerasovne borbe, a prije dolaska pojačanja X Brigade uspjeli su artiljerijom porušiti oba mosta i onemogućiti ponovni napad X Brigadi koji se spremao na prugu. Mi smo imali 6 ranjenih.

U ovome vremenu XI Brigada odbila je još nekoliko manjih pokušaja ispada iz Bileće i ubila 8 četnika.

b. — *Razbijanje ofanzive:*

8., 9., i 10. o. mj. oko 600 Njemaca krenuli su iz Stoca na Hrgud, a drugom kolonom preko Bitunje na Vlahoviće. Treća kolona od oko 300 Njemaca izašla je iz Ljubinja na Vlahoviće. Oko 2.500 Njemaca krenuli su u 7 kolona koncentrično od Bileće, Trebinja, Popova i Ljubinja na X Brigadu koja je bila na prostoru Ljubomira,²⁶ oko 600 Njemaca krenulo je iz Gacka ka Planoj, a oko 700 četnika i 200 Njemaca iz Bileće ka Planoj.²⁷

Sa kolonom iz Stoca vodio je borbu na Hrgudu bataljon »Savo Belović« dva dana, potpomognut i mještanima seljacima, gdje je ubijeno 25 Njemaca, više ranjeno a zaplijenjeno 2 mašinke, 15 pušaka, 2.000 metaka i druge spreme. Pošto nije mogao razbiti kolonu bataljon se izvukao, pa 10. o. mj. kada su se Njemci sami povukli zbog neuspjeha njihovih ostalih kolona ponova su ih napale zaštitnice i nanijele im gubitke.

Dvije kolone Njemaca koje su dolazile u Popovo, zapalile sela Dračevo i Drijenjane i ubile 5 žena i djece²⁸ napao je, jednu 8. a drugu 10. o. mj., partizanski bataljon »Mihajlo Čuzulan«, razbio i natjerao u povlačenje, gdje su Njemci bježeći davili se u Trebišnici. Sjutradan Njemci ponova napali na Popovo od Ljubinja i od istog bataljona bili razbijeni i natjerani na povlačenje u Ljubinje. Poginulo 6, utopilo se 8, ranjeno više Njemaca. Mi bez gubitaka.

Istoga ovoga dana partizanski bataljon »Rade Pravica« uništio je jedan njemački kamion na drumu Dubrovnik — Trebinje.

²⁵ Bliže o tome vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 159 i 173.

Od 8. do 12. o.mj. X Brigada razbila je sve ostale kolone i natjerala ih na povlačenje.²⁹ Sniježna vejavica je bila velika, ljudi su upadali u snijeg do kukova, a konji su se mrzli. Ovdje je ubijeno 40 Njemaca i zarobljeno 20 četnika, 1 bacač laki, 2.500 metaka i 2 puškomitraljeza, od kojih 1 šarac. Veći dio oružja i spreme nije nađen zbog sniježnih vejavica, kao ni dobar dio poginulih Njemaca. Njemaca je bilo više smrznutih i ranjenih, a nađeno je i 14 smrznlih konja iz njihove komore. Mi smo imali 2 mrtva, 3 smrznla i 5 ranjenih.

Dok je X Brigada razbijala ofanzivu oko Ljubomira, partizanski bataljon »Marko Mihić« Južnog odreda razbio je jednu njemačku kolonu na Poplatu kod Stoca 10. o.mj. noću, 13. o.mj. razbio je drugu kolonu između Stoca i Ljubinja, a 15. o.mj. razbio je treću kolonu između Stoca i Domanovića kod Maslina, gdje je ukupno uništeno 3 kamiona, nekoliko motocikla, ubijeno 11 Njemaca i više od 10 ranjeno. Zarobljeno 4.000 hljebova, nekoliko pušaka i nešto spreme i municije.

16. o.mj. 500 Njemaca napali su selo Hrasno od Stoca i Ljubinja kao i selo Vlahoviće. Zapaljeno selo Rujevi Do, Vlahovići i Stanjevići i u kućama zapaljeno 12-tero žena i djece iz Stanjevića.³⁰ Kolona sa Vlahovića pobjegla je poslije razbijanja njihovih kolona koje su kretale na X Brigadu, a kolonu u Hrasnu napalo je oko 40 boraca na brzu ruku skupljenih od ljudstva i kurira štaba odreda i mještana. Njemci su razbijeni, ostavili žene, djecu i stoku koju su povelili i povukli se Stocu. Uz put Njemci su iz sela Bjelovića zaplijenili svu stoku ponova, pohvatali neke žene i djecu i potjerali Stocu, ali ih tada napada bataljon »Marko Mihić« koji se vraćao iz akcije sa Maslina, otme im žene i stoku i natjera u Stolac. I ovdje su Njemci imali gubitaka.

Kolona od 600 Njemaca koja je 10. o.mj. krenula od Gacka dočekana je od partizanskog bataljona novoformiranog »Miro Popara«³¹ kod s. Hodžići, zadržavao ih do sela Tucakov Do i Meka Gruda 5 sati dok ih od Plane nije napala XI Brigada sa dva bataljona, a XII Brigada preko Kobilje Glave sa jednom četom u leđa, presjecajući im sa ostalim snagama otstupnicu Gacku i sprečavajući im dolazak od tuda novih pojačanja. Borba se razvila krvava i sljedeća tri dana, brdo Rog je prelazilo više puta i zruke u ruku, juriši su se redali i Njemci su najzad bili razbijeni i u neredu tako koristeći se vejavicama izvukli se Pađenima pa preko s. Podgorja odstupili Bileći, odakle su ih prihvatile četničke bande napadajući XI brigadu na Baljcima. Na bojnopolju nađeno je 118 Njemaca, a bilo ih je i više koje je

²⁹ Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 166.

-jijeg ranije pokrio. Ubijena su i 3 oficira. Zarobljena su: 5 pu-
gkomitraljeza, 4 mašinke, 1 tromblon sa 40 bomba, dosta
spreme i municije. Mi smo imali 11 ranjenih i 10 mrtvih, od
kjih i dva komandanta bataljona.

Zbog slabe veze sa X Brigadom, koja je za vrijeme ove
borbe bila na prostoru Krstače — Vranjska, nije uništena čitava
ova kolona, koja bi inače bila, jer je X Brigada mogla preko
Pađena da ih napadne i potpuno uništi, a tim prije jer su više
bili nesposobni za organizovani otpor. U ovoj akciji mnoge
opkoljene njemačke desetine umjesto krajnjeg otpora same su
se ubijale, bacajući prethodno u snijeg čak i satove i olovke.

Od Nevesinja oko 300 četnika sa nešto Njemaca izvršilo
je demonstrativni ispad ka s. Zovi Do, gdje ih je napao parti-
zanski bataljon Sjevernog odreda »Nevesinjska puška« i natje-
rao na povlačenje. Poginula su 4 četnika.³²

v. — *Naša protivobjava, zauzimanje Gacka i Vilusa*

Divizija »Princ Eugen« poslije svih ovih neuspjeha, a vje-
rovatno i zbog situacije u drugim krajevima Jugoslavije i ne-
mogućnosti njihovog daljeg bavljenja u Hercegovini, otpočela
je krajem mjeseca da povlači svoje dijelove iz Gacka, Ljubinja,
Trebinja i Stoca, a na njeno mjesto u Nevesinje stigao je jedan
bataljon »Vražije« divizije.³³

25. o.mj. VI Crnogorska brigada bila je na liniji Busak —
Božurevo Brdo, a lijevo od nje II Dalmatinska do sela Trešnjevo
i Grab — Bata. VI je zatvarala i pravac od Nikšića oko Kusida,
a II Dalmatinska od Cetinja.³⁴

Neprijatelj se držao na čitavom prostoru od Bileće do Ve-
limlja i uspostavio front pred VI Crnogorskom i II Dalmatin-
skom-brigadom, oslanjajući se na glavnu svoju bazu u Viluse —
Lastva i dalje Zupci (oko 700 četnika).³⁵

Radi vezivanja banda u Bileći i Trebinju, kao i omogu-
ćenja upada u Zupce bačena je X Hercegovačka brigada od
Plane prikriveno do Ljubomira sa glavnim ciljem da munjevit-
nim noćnim upadom likvidira Bačovića i njegov štab koji je bio
u selu Dubočani i Necvijeće, a potom da sa prostora Mosko —
Ljubomir vrši stalni pritisak i veže garnizone Bileća i Trebinje³³
potpomažući se i sa XI Brigadom.

XI Hercegovačka brigada je postavljena na prostoru: Pi-
latovci — Vuči Do radi direktnog zatvaranja pravca od Bileće

³² Bliže o tome vidi izvještaje Štaba Sjevernohercegovačkog NOP
odreda od 5. i 13. februara 1944. Štabu Dvadeset devete NOU divizije.
(Dok. u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 42—8 i 6—9, k. 1144 I.)

³³ Vidi dok. br. 7, objašnjenje br. 12 i 17.

³⁴ Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 111.

³⁵ Vjerovatno iz četničke Banjsko-vučedolske brigade.

ka Vilusima, a jedan njezin bataljon bačen je ka Avtovcu radi zatvaranja pravca od Avtovca ka Planoj.³⁷

XII Hercegovačka brigada sa Velimlja da ovlada [proštom] Vilusi — Lastva, a čim VI Crnogorska izbije na proštom Vilusi i osigura joj bok, a pošto poruši drumske i željezničke mostove u Lastvi na Trebišnici, da upadne u Zupce i goni bande ka Trebinju. VI Crnogorska brigada pored zatvaranja pravca od Nikšića da sadejstvuje napadu na Viluse preko Riječana i Spile a potom da skupa sa II Dalmatinskom brigadom likvidira i Grahovo u koliko ga iste noći ne likvidira sama II Dalmatinska brigada. Noću 25. o.mj. XII Brigada je pošla sa linije Velimlje — Klenak obuhvaćajući Stražište (k. 1246) i Broćanac, pred zorom zauzela Viluse³⁸ i u toku 26. o.mj. ovladala sa Lastvom i porušila 2 velika mosta drumska na Trebišnici i treći željeznički u Parešu.

Četničke bande bile su iznenađene drskim i iznenadnim upadom XII Brigade za leđa i bježale su uz manji otpor.

U toku 26. o.mj. i VI Crnogorska brigada bez borbe izbila je na prostor: Vilusi — Osječenica, pošto je forsirana ka Grahovcu i s. Zaslav [radi] zatvaranja pravca od Grahova Vilusima i od Grahova Lastvi, a pošto im je predloženo da sa II Dalmatinskom bar te noći likvidiraju Grahovo presjecajući mu komunikaciju na Dragalju. XII Hercegovačka brigada produžuje napad na Zupce i poslije odvažnih juriša preko Korjenića na Kučma (k. 798) — Borova (k. 780) i izbacivanja jednog bataljona preko Vučijaka i Skorupana (k. 993) za leđa braniocu, bande su razbijene i pobjegle Zupcima, odakle su sutra ponova protjerane prema Trebinju.

U ovoj akciji ubijeno je 4 Njemca, 7 četnika, a zarobljeno 70 četnika. Ranjeno oko 10 četnika. Zaplijenjeno 1 teški bacač 81 mm, 2 laka bacača, 1 radio aparat ispravan, 2 pišalice mašine, 20 pušaka, oko 20.000 metaka za »Brede«, oko 2.000 jugoslovenske i 10 tovara municije za bacače i jedan brdski top 75 mm koga su četnici onesposobili.

Za vrijeme napada XII Brigade na Viluse i prodiranja Zupcima XI Brigada razbila je jednu kolonu četnika koja je vršila ispad ka Pilatovcima, ubila 3 četnika i ovladala sa Vlajinjom (k. 720) i Hadžibegovim Brdom (k. 883) tukući Bileću bacačima.

X Brigada 25. o.mj. noću otiskujući se sa prostora Ljubomira napala je četničke bande u Jasenu i Necvijeću (s.i. za 5 km od Trebinja), u Mosku i Dubočanima, razbila ih nanijevši

⁵⁸ Opširnije o organizaciji napada na Viluse vidi zapovijest Štaba Dvadeset devete NOU divizije (tom IV, knj. 22, dok. br. 126).

im jače gubitke i posjela komunikaciju Trebinje — Bileća oko Moska. Baćović je dan ranije osjetio i pobjegao u Boku. U ovoj akciji zarobljeno je i strijeljano 19 »bradatih« četnika, 19 pušaka i prilično hrane dobijene od Njemaca (suhe hrane). U toku 26, 27, 28. i 29. o.mj. ova brigada vodila je više borbi sa četnicima koji su je napadali od Trebinja i Bileće ali su uvijek bili razbijeni. Brigada je očistila cijeli teren od Bileće do Trebinja i 3 dana držala zauzetu forticu³⁹ Gljiva (k. 1038) više Trebinja zarobivši i još nekoliko četnika. Pomenutih 19 »bradonja« zarobljeni su u selu Podgljivlje za 500 m sjeverno od varoši Trebinje. Odbijen je i pokušaj jedne motorizovane švapske kolone da se probiju od Trebinja ka Bileći. Ukupno u ovim akcijama X Brigada ubila je 40 četnika i više ranila. Mi smo imali ukupno kod X i XI Brigade u akcijama oko Trebinja i Vilusa 3 mrtva i 11 ranjenih.

28. o.mj. pošto su se Njemci povukli iz Gacka, partizanski bataljon »Vule Skoko« iste noći napao je Gacko i zauzeo ga.⁴⁰ Četničke i ustaške bande su se razbježale kud koji.

6. — ZAKLJUČAK:

Na ovaj način divizija je u potpunosti izvršila sve predviđene i pred nju postavljene zadatke.

Sve jedinice divizije, a većim dijelom i odreda pokazale su se udarne, disciplinovane i s voljom su izvršavale sve dodeljene im dužnosti zalažući se u potpunosti u njihovom izvršenju. U svemu ovome kod jedinica osjećaju se prava i zdrava takmičenja.

Vojna rukovodstva su se pokazala na visini i dorasla u potpunosti svojih dužnosti. Kroz sve njih u velikoj mjeri naročito je zapažen ofanzivni udarnički duh, samoinicijativa i mržnja prema neprijatelju.

Još po malo pojedinim rukovodiocima nedostaje dovoljno manevarskog duha i ubjeđenja za boljim vezama, kao i nedovoljno korišćenje zemljišta u borbi. Ipak, najveći nedostatak divizije je slabo iskustvo i snalaženje pri borbama u gradu.

Propust je VI Crnogorske brigade zašto nijesu skupa sa II Dalmatinskom brigadom još 25. o.mj. noću likvidirali Grahovo, čime bi se skratio naš front i tako dobilo dovoljno snaga za dalje dejstvo [ka] Trebinju i Boci i intervencije ka Danilovgradu.

³⁹ Odnosi se na utvrđivanje koje je austro-ugarska vojska, za vrijeme aneksije podigla prema Crnoj Gori.

⁴⁰ Opširnije o tome vidi dok. br. 7 i 172 u ovoj knjizi i tom IV. knj. 22, dok. br. 150.

7. — GUBITCI:

a. — *Kod neprijatelja:*

Ubijeno preko 237 Njemaca i 4 oficira a više ranjeno, 62 četnika ubijena, a zarobljeno 90, ustaša i domobrana ubijen 1, zarobljena 32. *Svega ubijeno i zarobljeno 426 neprijateljskih vojnika a ranjeno više.*

b. — *Kod nas:*

19 mrtvih i 4 umrla. Svega 23 mrtva i 36 ranjenih.

Među poginulim su i dva komandanta bataljona.

v. — *Zaplijenjeno:*

Jedanaest (11) puško-mitraljeza, preko 70 pušaka, 8 mašinki, 3 laka i 3 teška bacača, 1 neispravan brdski top 75 mm, preko 40.000 metaka, 1 tromblon sa 40 mina, 12 tovara minobacačke municije, 4.000 hljebova, 6.000 kila soli, 1 radio aparat i oko 30 konja, dvopeka, konzervi, sira, makarona, pirinča i nešto šećera. ,

- g. — *Uništeno:*

11 kamiona (gume iskorišćene za obuču oko 500 ljudi), 4 motocikla i 2 voza. Zapaljene dvije željezničke stanice, više puta rušena pruga, uništen jedan drveni most na Trebišnjici kod Lastve, jedan gvozdeni na drumu i jedan gvozdeni željeznički.

8. — IMENA NEPRIJATELJSKIH RUKOVODILACA:

a. — *Kod Njemaca:*

Njemačko rukovodstvo bilo je u glavnom rukovodstvo SS divizije »Princ Eugen«. Komandant garnizona u Gacku zvao se je Kajzer. Imena ostalih nijesu poznata.

b. — *Kod četnika:*

Baćović, Janičić, Milorad Popović, pop Perišić, Sava Kovač, Spiro Babić, Milorad Popović,⁴¹ Petar Samardžić, Vaso Gutić, Jovan Draganić, Vidačić,⁴² Kureš i drugi.

9. — IMENA NAŠIH RUKOVODILACA:

a. — *Stab XXIX U. Divizije:*

Komandant drug Vlado Šegrt, p.pukovnik

Polkomesar drug Dragiša Ivanović

Načelnik štaba drug Rade Hamović, p.pukovnik

⁴¹ U originalu, omaškom, ponovo napisano.

⁴² Milorad, komandant Trebinjskog četničkog korpusa

- b. — *Štab X Hercegovačke brigade:*
 Komandant drug Nikola Ljubibratić
 Polkomesar drug Cedo Kapor
 Zamjenik komandanta drug Peko Bogdan
 Zamjenik komesara drug Slobodan Sakota
 Načelnik štaba drug Mustafa Dizdarević
- v. — *Štab XI Hercegovačke brigade:*
 Komandant drug Obren Ivković (ranjen i još se
 nalazi u bolnici)
 Zamjenik komandanta drug Srećko Reić (sada
 vrši dužnost komandanta)
 Politički komesar drug Spiro Srzentić
 Zamjenik polkoma drug Mato Markotić (od 8 o.mj.
 imenovani nije na dužnosti radi odlaska na
 kurs. Njegovu dužnost obavlja drug Aco
 Babić koji je bio pri politodjelu)
 Načelnik štaba drug Drago Dukanović
- g. — *Štab XII Hercegovačke brigade:*
 Komandant drug Danilo Komnenović
 Politički komesar drug Đoko Novosel
 Zamjenik komandanta drug Milenko Okiljević
 Zamjenik komesara drug Franc Novak
 Načelnik štaba drug Franjo Tomaić
- d. — *Štab Sjevernog hercegovačkog odreda:*
 Komandant drug Veljko Ivković
 Politički komesar drug Mirko Mastilović
- i. — *Štab Južnog hercegovačkog odreda:*
 Komandant drug Dako Kundačina
 Politički komesar drug Zivko Jošilo

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar Dragiša Ivancvić	Načelnik štaba p. pukovnik Rade Hamović	K-dant — p. pukovnik Vlado Šegrt
---------------------------------------	---	-------------------------------------

(M. P.)

**RELACIJA ŠTABA DESETE HERCEGOVAČKE BRIGADE
OD 7. MARTA 1944. ŠTABU DVADESET DEVETE NOU DI-
VIZIJE O DEJSTVU BRIGADE U FEBRUARU¹**

**STAB
X HERCEGOVAČKE BRIGADE
N. O. V. JUGOSLAVIJE**

Pov. broj: 124
7. marta 1944. g.
u 5 sati
s. Ljubišići

**ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE**

Gdje bude.

Šalje se relacija o operacijama i radu ove brigade u vre-
menu od 1. do 29. februara t.g.

Opšta direktiva XXIX NOU divizije bila je: čišćenje
Vranjske i Vlahovića od bandi, mobilizacija na ovoj prostoriji,
sprečavanje neprijateljskog saobraćaja na komunikaciji: Stolac
— Ljubinj², te napad na pojedine posade željezničkih stanica
na pruzi: Mostar — Dubrovnik, a 21. februara primljena je za- 1
povijest divizije Pov. broj: 156 od 20. II. t.g.³ sa zadatkom ovoj 1
brigadi da sadejstvuje snagama naše divizije koje će dejstvovati
ka Vilusima i Lastvi, s tim što će ova brigada vezati za sebe
neprijateljske garnizone Trebinje i Bileću.

1. — OBOSTRANA SITUACIJA

a. — *Kod neprijatelja:*

Dolaskom švapske divizije »Princ Eugen« u hercegovačke
garnizone,⁴ osjetila se jača reakcija četničkih banda koje su se
zbile zajedno sa Švabama u Gacko, Nevesinje, Stolac, Ljubinj,
Trebinje, Bileću i druga mjesta. Švabe su u pojedinim garni-
zonima u toku mjeseca imale promjenjiv broj snaga, ali ove su
uvijek bile tolike, da su sa priličnom sigurnošću mogle držati

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojno-
istorijskog instituta, reg. br. 3—1, k. 1148 II.

² Vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 149.

³ » Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 105.

mizone u kojima su se nalazile. S vremena na vrijeme Švabe zajedno sa četničkim bandama izlazile su iz ovih granizona, pokušavajući da onemoguće dejstvo našim jedinicama, a često i sa llljnjerom da koncentričnim napadima i opkoljavanjem dovedu **naše snage** u kritičnu situaciju, računajući čak i na njihovo uništenje. Ali, svaki put pri ovakvim pokušajima njihovi planovi su propadali i sve susrete sa našim bataljonima Švabe, kao i Etničke bande, plaćale su brojnim žrtvama.

[Moral i borbenost ovih švapskih jedinica koje su došle iz **Bosne** poslije neuspjele ofanzive na našu slobodnu teritoriju,⁵ bili su na najnižem stepenu, iako su Švabe brojčano bile kudikamo nadmoćnije od naših snaga. Pretrpljeni neuspjesi u borbama u Bosni, velika pješačenja, slaba odjeća i slaba i **nere-dovna** ishrana, kao i saznanje o velikim uspjesima Saveznika, srozali su udarnu moć ovih jedinica na najniži stepen, iako su svugdje raspolagali sa velikim brojem oružja i ogromnim količinama municije.

Švapski bataljoni iznosili su po 500 boraca, a svaki bataljon bio je naoružan sa 42 puškomitraljeza, izvjestan broj mašinki a ostalo puške. Pored ovoga u Gacku, Bileći, Trebinju i **Ljubinju** raspolagali su i sa brdskom artiljerijom i izvjesnim brojem protivkolskih topova 47 mm. U Trebinjskom garnizonu pored Svaba⁶ bilo je i 600 — 700 domobrana,⁷ u Bileći oko 700 četnika,⁸ u Gacku jedan bataljon Švaba sa oko 200 četnika,⁹ u **Nevesinju** jedan bataljon Švaba¹⁰ sa oko 100 — 150 četnika,¹¹ **li Ljubinju** jedan bataljon Švaba¹⁻ sa manjim brojem četnika, a tako isto i u Stocu. Pored ovoga četničke bande nalazile su se i u pojedinim selima, zaklonjenim **od** udara **naših** jedinica. Duž željezničke pruge: Mostar — Trebinje bile su miješane snage domobrana, ustaša i Švaba. Prosječna jačina posada bila je oko 100 boraca. Domobranske jedinice bile su bez ikakve borbenosti, spremne **da** sa malim izuzetcima polože oružje pred dejstvom naših bataljona. Samo u prisustvu Švaba ili okorjelih ustaša i njihov otpor bivao je jači.

Četnički banditi iskoristili su dolazak Švaba za širenje propagande, ubacujući u narod priče o pretstojećim velikim švapskim akcijama koje trebaju »uništiti partizane«.

⁵ Misli se na operacije u decmbru 1943. i januaru 1944. godine.

⁶ Sve do polovine marta u Trebinju su bili dijelovi 359. puka 181. njemačke divizije. (Vidi dok. br. 7. objašnjenje br. 12 i 17).

⁷ Odnosi se na domobrane Četrnaeste pješačke pukovnije. (Vidi tom IV, knj. 22. dok. br. 173.)

⁸, * i " Vidi dok. br. 41, objašnjenje br. 11 i 12.

m j i2 u Nevesinju i Ljubinju su bile jedinice Sedme SS divizije »Princ Eugen«. (Vidi mikrofilm Minhen 9 928—979 u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.)

Ovakvom propagandom uspijevali su da ponegdje makar i prisilno mobilišu pojedine kolebljivce iz okolnih sela i da ft odvuku u osigurane garnizone. Tako isto putem letaka pretskazivali su tobožnji dolazak velikih Nedićevih snaga iz Srbije koje trebaju da smijene u Hercegovini odlazaće švapske jedinice i da potpuno preuzmu vlast u ovim krajevima.

Međutim, i pored sve ove propagande, narod ie u većinj primaao njihove priče sa rezervom, imajući uvijek pred oeilmaf ranije četničke laži, tako da su bande uspjele da zavaraju samo najmanji broj nedovoljno orijentisanih i kolebljivih seljaka, j

Na mnogo mjesta bande su u našoj odsutnosti pljačkale, ubijale i palile. Tako su zapalile veći broj kuća u s. Vlahovići,¹; odveli stoku i poubijali 12 rodoljubivih ljudi. Više zbog ovih njihovih zlodjela nego iz drugih razloga naša sela želila su uvijek prisustvo naših jedinica u kojima su gledala jedini spas i zaštitu.

Poslije nekoliko neuspješnih švapsko-četničkih ofanzivnih akcija na nas i jedni i drugi su se u posljednje vrijeme sabili u gradove, "odakle su izlazili jedino po neophodnoj potrebi probijanja iz jednog u drugi garnizon kao i radi pljačke u najbližim nama naklonjenim selima.

Pred kraj mjeseca došlo je do napuštanja pojedinih garnizona od strane jedinica švapske divizije »Princ Eugen«,¹⁴ što smo mi iskoristili pojačavši aktivnost na svim sektorima, očekujući švapske transporte, napadajući i likvidirajući pojedine posade na željezničkim stanicama, razbijajući četničku reakciju, sprečavajući im vršenje mobilizacije, a sami mobilišući priličan broj boraca.

Naoružanje četnika bilo je: puške i priličan broj puškomintraljeza a u Bileći su imali i dva teška bacača. Municiju su dobivali u velikim količinama od Švaba.

Ishrana Švaba bila je iz njihovih kuhinja, a u čestim slučajevima i ovi su pljačkali hranu po našim selima. Četnici su primali redovno švapska sledovanja i vršili pljačku u našim selima.

Vežu su Švabe održavale raznim tehničkim sredstvima (telefon, radio, motorna vozila itd.), dok su četnici za ovo upotrebljavali isključivo kurire, od kojih najčešće žene.

Komandni kadar, kako Švaba tako i četnika, nije pokazao dovoljnu vojničku sposobnost, a ovo se naročito može reći za ove posljednje. Domobranske jedinice ishranjivale su se iz njihovih logora, a za vezu koristile su postojeća tehnička sredstva* Njihov komandni kadar nije pokazivao dovoljno zauzimanja u

» Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 173.

¹⁴ Vidi dok. br. 7, objašnjenje br. 12 i 17.

kcija¹⁴³ protiv nas¹⁴⁵ a u pojedinim slučajevima bio je čak i Egjna naklonjen, održavajući mjestimično i vezu preko povjerljivih ljudi sa našim jedinicama.

b. — Kod nas

Zbog dolaska spomenutih švapskih jedinica, pojačala se Lfcitivnost naše brigade na svim sektorima, u kojoj su naši batalioni ispoljili punu energiju, izdržljivost i borbenost, uništavajući na svakom koraku švapske kolone i četničke bande, koje su ih redovno pratile u svim njihovim pokretima.

Ovaj momenat naša brigada je iskoristila i za mobilizaciju, u čemu se razmjerno dobro uspjelo.

Naši neprekidni uspjesi, kao i uspjesi Saveznika o kojima smo redovno obavještavali stanovništvo sela, pojačali su povjerenje naroda u čvrstinu naših jedinica i opravdanost naše borbe. Na pojedinim priredbama koje su davale naše jedinice po selima, ovo povjerenje seljaka vidno se ispoljilo.

Moral i borbenost naših jedinica bili su na dostojnoj visini. Borci, kao i rukovodioci izvršavali su sve zadatke iako često puta pod najtežim vremenskim okolnostima (sniježni smetovi, velika hladnoća itd.).

Brojno stanje ljudstva, oružja, municije i stoke vidi se iz riloženog pregleda.¹⁵

Ishrana naših jedinica vršena je pravilnom rekvizicijom, a u pojedinim slučajevima i konfiskacijom iz zlikovačkih kuća. Veza je održavana putem kurira i preko terenskih radnika i bila je redovna sa ostalim našim brigadama, Sitničkom četom, bataljonom »Rade Pravica«, »Savo Belović«, Sjevernim i Južnim hercegovačkim odredom. Samo u jednom periodu akcija u Ljubomiru, zbog velike udaljenosti kao i zbog borbe sa Švabama, te radi velikih sniježnih nameta, veza sa štabom divizije bila je prekinuta za nekoliko dana.

c. — Kod susjeda

Situacija kod ostalih brigada bila je povoljna i ove su sa uspjehom napadale Švabe koji su se probijali drumom: Gacko — Bileća, nanoseći im velike gubitke u ljudstvu, oružju i materijalu.

Susjedni partizanski odredi tako isto vršili su povremeno napade na švapske kolone i četničke bande koje su pokušavale da upadnu u pojedina naša sela radi pljačke i ubijanja nama naklonjenih ljudi. Tako je na pr. bataljon »Mihajlo Čuzulan« razbio jednu švapsku kolonu jačine od oko 80 boraca, koja je

bila pokušala da upadne u selo Dračevo.¹⁶ Ovom prilikom neprijatelju su naneseni gubitci.

Na Hrgudu jedna grupa seljaka izvršili su napad na jednu švapsku kolonu i uspjeli da istu razbiju, natjeravši Švabe u bijeg i nanijevši im gubitke.¹⁷

Jedinice susjednih brigada i partizanski odredi, poslije uspješno vođenih akcija protiv neprijatelja, uspjeli su da brojno ojačaju mobilisući nove borce.

d. — Vojno-politička situacija

U posljednje vrijeme zapaža se izvjesna zbunjenost u četničkim redovima i nesigurnost zbog koje se sve više zbijaju u garnizone oko Švaba, izvršavajući ropski sve zadatke pred koje ih okupator stavlja. Ovako stanje kod njih izazvano je vjerovatno pojačanim savezničkim bombardovanjem, kao i saznanjem za velike uspjehe Crvene armije, te maksimalno odonosno propadanjem švapske šeste ofanzive na našu slobodnu teritoriju. Po[^] ovoga u posljednje vrijeme naše brigade postale su gospodarom situacije na svim sektorima Hercegovine, uništavajući na svakom koraku četničke bande koje bi ma gdje pokušale izvući se iz gradova radi pljačke i nasilja po našim selima.

Raznim zastrašivanjima, lažima i prijetnjama izvjestan broj četničkih glavešina uspijeva i dalje ponegdje da vežu inače

¹⁶ U izvještaju Štaba Južnohercegovačkog NOP odreda od 18. februara 1944. Štabu Dvadeset devete NOU divizije o tome se kaže: j
»9 i 10 o. mj. Švabe sa četnicima iz Ljubinja krenuli su u tri pravca: jedna kolona u jačini oko 150 preko s. G. Zrvanj, jedna kolona u jačini oko 300 krenula je iz Ljubinja preko s. Ivica a dok treća kolona, koja je jačine od 160, krenula je preko Korlati — i dalje za Drapiće; dvije prve kolone su krenule u pravcu naše X brigade a ova posljednja je krenula da popali i opljačka Popovo Polje. Također je krenula jedna kolona iz Ljubinja preko Strujića za Veličane u jačini 80—90 Švaba i četnika, koja je počela da pali Veličane i Dračevo; tom prilikom se je nalazio naš bataljon »Čuzulan« u Dračevu, koji se je sa ovom kolonom sukobio natjeravši ih na bježanje preko polja i Trebišnice. U ovoj borbi neprijatelj je imao 6 mrtvih i 3 utopljena i nekoliko ranjenih, spasio se je sa bježanjem u Zavalu. Naši nijesu imali gubitaka. Kasnije dva dana, t.j. 12 o. m., ona kolona koja je otišla preko Drapića spustila se je u selo Drijenjani gdje je počela da pali selo rano izjutra. Jedna četa ovog bataljona se je nalazila u selu Tulje, koja je odmah krenula u napad, neprijatelj je počeo da odstupa preko Dračeva gdje je zapalio pola sela i ubio 5 žena, djece i staraca a potom je krenuo prema Dubljanima gdje je bila druga četa ovog bataljona koja je napala neprijatelja. Zatim je neprijatelj ostupio u paničnom bježtvu preko Strujića za Ljubinje uz gubitke 1 mrtav i 6 teže ranjenih. Prilikom ove borbe pokušali su domobrani iz Poljica da daju pomoć Švabama koji su odbijeni. Imali su ranjenih.«

(Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 30—9, k. 1144 I.)

¹⁷ Opširnije o tome vidi tom IV. knj. 22, dok. br. 45.

Baoduševljene četničke mase za sebe, te ih na taj način guraju i tamo gdje^{e to} iziskuju njihovi lični interesi kao i interesi Švaba i prazine klike.

pored svega toga u narodu se sve jasnije zapaža bistrice i asuđivanje o stvarnoj situaciji, odnosno narod Hercegovine liasno uvida slabljenje okupatora. Zbog ovoga povjerenje narodnih masa u čvrstinu i nepobjedivost Narodno-oslobodilačke Ivojske iz dana u dan sve više raste, što se u izvjesnim selima i otvoreno ispoljava, dok međutim manji broj sela prati dogo- I a'aje čuteći i još sa neodlučnošću da stupe otvorenije u borbu i na našoj strani, iako ustvari odobravaju našu borbu.

Pokušaji mobilizacije od strane četničkih bandi po selima • Hercegovine u većini slučajeva ostaju bezuspješni, a i ukoliko mjestimično i uspiju da prikupe nešto ljudstva, ovo je spremno da se pri prvom susretu sa našim snagama u borbi rasprši.

Borbeni duh i moral Švaba opali su znatno zbog teške situacije u kojoj se okupator nalazi na svim frontovima uopšte, **Ip naročito** slab moral zapažen je kod jedinica »Princ Eugen« divizije, za kojega se može slobodno reći da se spustio na nivo morala i borbenosti domobranskih jedinica, a često puta i još niže. U toku prošloga mjeseca Švabe su pokušale da izvrše nekoliko ofanzivnih akcija na našu brigadu, ali smo uvijek uspjeli : da blagovremeno otkrijemo njihove namjere, rasporede i pokrete te da ih najodlučnije dočekamo i razbijemo, nanoseći im osjetne gubitke u ljudstvu, oružju i ostaloj ratnoj spremi. Uviđajući svoju nemoć Švabe iz susjednih garnizona nisu vršile nikakvih ozbiljnijih akcija posljednjih dana ovoga mjeseca i izgleda da se zadovoljavaju potpuno time ako ih naše jedinice u njihovim garnizonima ostave na miru.

e. — Procjena snaga i zemljišta:

Brojčano, kao i naoružanjem, odnos snaga bio je nesrazmjeran u korist neprijatelja, ali ova velika razlika parirana je ileko većom borbenošću, moralom i izdržljivošću naših jedinica.

Po izvršenju nekoliko uspješnih akcija na komunikacijama [naše jedinice snabdjele su se sa dovoljnim količinama municije razne vrste, što je također uveliko uticalo na pojačanje borbenosti.

Zemljište na svim sektorima akcija uglavnom je dobro znato našim rukovodiocima, zbog čega se je pogodnost njegove konfiguracije uvijek iskoristila u potpunosti.

Elastičnim i brzim manevrima mi smo redovno uspijevali ovladamo ključevima položaja. Sitnica, Kukulj, Tisac, Kova-

čevac, Krstac, Gliva, te ostali čvorovi položaja bili sunašim rukama uvijek na vrijeme kada je to situacija zahtijevala.

Iako sa brojnim komorama, pokretljivost naših jedinica bila je veoma laka, zahvaljujući svijesti i požrtvovanosti ljudstva iz komora, što je u vrlo čestim slučajevima omogućilo da se neprijatelju priredi iznenađenje brzim prebacivanjima sa jednog na drugi sektor.

U posljednje vrijeme veliki sniježni smetovi otežavali »I prilično brzinu manevrisanja i održavanja veze.

2. — DONOŠENJE ODLUKA:

I pored navedene neprijateljske brojne nadmoćnosti kao i njihovog naoružanja, a isto tako operišući po veoma teškim vremenskim nepogodama, naše rukovodstvo ipak je uvijek bilo spremno da donosi brze i sigurne odluke za najofanzivnije akcije na neprijatelja. U izvjesnim momentima neprijatelj je putem organizovane špijunaže uspio i da sazna izvjesne naše namjere, ali to ipak ni u jednom slučaju nije dovelo štab brigade do zbunjivanja ili neodlučnosti, nego je isti brzom i sigurnom odlukom uvijek riješio svaki ovakav slučaj napadnuvši neprijatelja i nanoseći mu gubitke.

000

3. — RASPORED SNAGA, PLAN AKCIJE I TOK OPERACIJA:

1. februara: s. Donji Žrvanj. Vrijeme lijepo. Bataljoni u zasjedi na drumu: Stolac — Ljubinja izvršili su napad na jednu kolonu od 6 švapskih kamiona, koji su se bili uputili iz Ljubinja ka Stocu radi dovoza hrane u Ljubinju. Napad je trajao veoma kratko vrijeme i neprijatelj je savladan.¹⁵ Ovom prilikom ubijeno je 32 Švaba, zarobljeno 5 Švaba, od kojih su 3 strijeljana, dok su dva upućena štabu divizije. Tako isto zarobljena su 4 Italijana koji su odmah raspoređeni u bataljone.

Zaplijenjeno: 6 kamiona koji su spaljeni (gume skinute), 2 puškomitraljeza, 3000 metaka, nekoliko pušaka i 2 pištolja.

Od zarobljenih saznalo se o neprijatelju sledeće: u Ljubinju ima jedan bataljon 13 puka »Princ Eugen« divizije,¹⁶ jačina 600 Švaba i 200

Italijana bez oružja. U okolini Ljubinja ima 200 četnika. — U Stocu također ima jedan bataljon istoga puka, a vjerovatno se i u Gacku i Nevesinju nalazi po jedan bataljon. Stab puka u Nevesinju.

Naoružanje Švaba u Ljubinju: vod topova 47 m/m, 10 bacača, 42 puškomitraljeza, a ostalo puške.

Štabdivizije »Princ Eugen«, kao i štab 163.(20) njemačke divizije nalaze se u Mostaru. Zarobljenici tvrde da je divizija »Princ Eugen« došla u ove krajeve radi odmora koji bi trebao trajati šest nedelja. Moral ovih trupa je veoma slab.

Poslije završene akcije neprijatelj nije pokušavao u toku dana ni sa kakvom intervencijom od Stoca, dok je od Ljubinja krenuo sa jednom kolonom u jačini od oko 200 Švaba sa tri protivkolska topa. »3« bataljon dočekao je ovu kolonu i vodio borbu sa istom do dolaska čete »1« bataljona i u zajednici sa ovom uspio je da razbije ovu neprijateljsku kolonu i odbaci je ka Ljubinju. Utvrđeno je da su Švabe u ovoj borbi imali više ranjenih, a vjerovatno i mrtvih.

U toku cijele ove akcije na drumu i sa navedenom kolonom naši gubitci su bili 2 mrtva i 3 lakše ranjena.

Po završenoj akciji bataljoni su se vratili u svoje logore i zanoćili na prostoriji Vlahovići nesmetano od neprijatelja.

2. februara: s. D. Žrvanj. Vrijeme lijepo. U toku dana brigada se prebacila na prostoriju: Dola — Žrvanj — Brezova Dola — Zvijerina i to: »4« kao pomoćnica pravcem: Ljubomišlje — Škrljani — Vlahovići — Kleti Trn — Gradina — Samarđuša — Dubovac — Gozdeljak — Gornji Žrvanj, gdje se smjestio, dajući obezbeđenje na Žrvanjski Vis i jaču zasjedu u pravcu s. Gradac, kao i obračavajući pažnju na pravce: Obla Glavica i Đurđeva Glavica, koje je neprijatelj zaposjeo. »5« kao prethodnica krenuo pravcem:

ni marta 1944. bile jedinice Četrnaestog puka te divizije. (Vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 189 i 190; i dok. reg. br. 3/2—9. k. 72 A u Arhivu vojnistorijskog instituta.)

« 23 vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 173. J
¹⁹ U dokumentima jedinica Sedme SS divizije »Princ Eugen« stoji da su na prostoru Ljubinje — Stolac, krajem januara i u prvom

t k Očigledno je u pitanju pogrešno obavještenje, jer se ta divizija nije nalazila na teritoriji Jugoslavije.

Stanjevići — Vlahovići — Bilogorci — Donja Dola — Brezova Dola — Gornje Krtinje, gdje se smjestio. Obezbeđenja postavio u pravcu Ljubomira i Viduše.

»1« kao glavnina brigade izvršio pokret pravcem za »5« i smjestio se u Brezova Dola, obezbjeđujući se jačim zasjedama od Zvijerine i od Dola, zatvarajući pravac od Viduše i Kremenog Brda. Jedan vod upućuje da ovlada sa Bovan — Orlovac i Jelenak.²¹ — »3« bataljon u sastavu glavnine krenuo opštim pravcem sa »1« i smjestio se u Donje Krtinje. Obezbijedio se zasjedama od pravca sela Ivice.

»2« krenuo kao zaštitnica brigade pravcem za glavninom do sela Donji Žrvanj, gdje se smjestio uz štab brigade. Obezbeđenja postavio od pravca selo Ivica i Gradac (Gradina, k. 898).

Brigadna bolnica i intendantura smjestile su se u Donje Krtinje.

Svi pokreti izvršeni su nesmetano od strane neprijatelja. Po dolasku »2« u Žrvanj, pobjeglo je nekoliko škripara iz ovoga sela. Isti su se bili zadržali na susjednim kosama u pravcu sela Ivica, ali su jednim vodom »2« bataljona odmah stjerani sa ovih kosa i pobjegli u pravcu sela Ivica.

Do svršetka dana nije se dogodilo ništa značajnije, niti su o neprijatelju dobijeni kakvi novi podatci.

3. februara: s. Zagora. Vrijeme lijepo. U toku dana brigada se prebacila na prostoriju: s. Vrpolje — Zagora — Vlasače u cilju čišćenja ove prostorije na kojoj su se, po dobivenim podacima, koncentrisale bande četnika sa Kisićem²² na čelu, a pored ovoga odlučeno je da se izvrši jedna akcija sa ove prostorije na pogodne željezničke stanice na dubrovačkoj pruzi.

Pokreti su izvršeni po sledećem: »5« bataljon u prethodnici pravcem: Gornje Krtinje — Neum Kula — Donja i Gornja Londa — Janjac — Zagora, gdje se smjestio. Pokret je izvršio ne naišavši usput na neprijatelja.

²¹ Vjerovatno se odnosi na Čelenku (k. 1212).

²² Aleksa

»4« izvršio pokret pravcem: Žrvanj — Ivica — Klevtena Glava — Zabljak — Tvrda Glava — Grude — Radoš — Suhi Klanac — Janjac, gdje se smjestio obezbjeđujući se od pravca Neum Kule i Begović Kule, kao i zatvarajući pravac Ljubomir — Vladušići — Janjač. Ovaj bataljon kretao se u rasporedu desne pobočnice brigade.

Lijevu pobočnicu sačinjavao je »1« nastupajući pravcem Brezova Dola — Ravna Gomila — Lisičji Kuk — Krašena Dola — Trubar — Javorak — Begović Kula — Vlasače, gdje se smjestio obezbjeđujući se jačim zasjedama na Kobiljoj Glavi i Debelom Vrhju, kao i jednom zasjedom na putu: Begović Kula — Vlasače.

Glavnina (»2«, štab brigade, a od Trijeslica i bolnica i intendantura) izvršila pokret pravcem: Donji Žrvanj — Trijeslice, a odavde opštim pravcem za »5« do sela Zagore gdje su se svi dijelovi ove kolone smjestili. »2« je postavio jača obezbeđenja za zatvaranje pravaca: Lug — Zagora i Dobromani — Zagora.

Zaštitnica (»3« bataljon) pravcem: Donje Krtinje — Trijeslice — Neum Kula — Janjač — Suhi Klanac — Vrpolje. Sa Suvog Klanca uputio izvjestan dio snaga radi ovlađivanja selom Dolovi, a ostalim dijelovima produžio za Vrpolje gdje se smjestio obezbjeđujući se na Ostrvici kao i jednom stalnom patrolom od pravca: Vjetri — Dolovi — Vrpolje.

Svi pokreti bataljona izvršeni su nesmetano od neprijatelja do označenih kantonmana, gdje su isti ostali do kraja dana na odmoru.

Sa bataljonom »Mihajlo Čuzulan« i četom »Rade Pravica« uhvaćena veza i preko istih pristupilo se detaljnijem prikupljanju podataka o neprijatelju u susjednim garnizonima. Povjerljivi ljudi uDućeni su na razne strane radi prikupljanja podataka.

Do svršetka dana nije se dogodilo ništa naročito.

4. februara: s. Zagora. Vrijeme kišovito i prilično hladno. Do pred mrak ovoga dana bataljoni su ostali u njihovim logorima patrolirajući i prikupljajući podatke o neprijatelju. Oko 17 sati izvršen pokret u akcije na prugu i to: »1« ka željezničkoj

stanici Duži, »2« i »5« na Jasenica-Lug, a »4« na Dražin Do, sa zadatkom likvidiranja **po**sade navedenih stanica. Bataljonima izdate usmene instrukcije o načinu izvršenja ovih akcija.

Po veoma rđavom vremenu, kiši i vjetru, bataljoni su krenuli na određene zadatke i **do**stigli su ciljeve na vrijeme. »1« je poslije kratkog napada uspio da likvidira domobransku **po**sadu stanice Duži.²³ Međutim, ne obavijestivši prethodno ovaj štab bataljon »Mihajlo Čuzulan« izvršio je prepad na posadu Jasenica-Lug upravo u momentu kada su naši bataljoni bili već podišli na nekolike stotine metara **ovo**j stanici. Tim je neprijatelj upozoren na prisustvo napadača i posjeo je sve položaje oko navedenog mjesta, odakle je ne žaleći municiju osuo veoma jaku vatru u sve strane. U ovakvoj situaciji naši bataljoni odustali su od namjeravanog napada i povukli se.

»4« je tako isto stigao u neposrednu blizinu Dražin Dola i u tome času naišao je jedan kamion od Dubrovnika. Računajući da je **ka**mion švapski (vojnički) bataljon ga je napao, a istovremeno četničke bande pripucale su **sa** leđa našem bataljonu. Bataljon je bio prinuđen da se okrene protiv četnika i u protjerivanju istih bio je otkriven od strane posade Dražin Dola, te zbog toga napad na Dražin Dol nije izvršen. U borbi sa četnicima ranjeno je više bandita.

»3« bataljon ostao je na osiguranju komora u logorima.

U ovim akcijama zarobljeno je 30 **domo**brana i 2 civila; zapaljen je jedan kamion a gume skinute. Zaplijenjeno je još i dva puškomitraljeza, 2 mašinke, 28 pušaka, 3 pištolja i oko 15.000 puščanih metaka, kao i izvjesna količina ostale vojničke spreme. Po izvršenoj akciji bataljoni su se vratili u svoje logore. U ovim akcijama mi smo imali 4 lakše ranjena (3 iz »4« i 1 iz »1« bat.), dok je kod domobrana ranjen jedan oficir a jedan vojnik poginuo. — Četnici kod Dražin Dola imali su više ranjenih: tačan broj nije poznat.

5 februara: s. Zagora. Vrijeme sniježno i hladno. Po svršenoj akciji na pruži, bataljoni su se odmarali u njihovim kantonmanima. O neprijatelju nijesu u toku dana dobijeni nikakvi noviji podatci. Bataljoni su zanočili u njihovim kantonmanima nesmetani od strane neprijatelja. Izvršeno je suđenje uhvaćenom železničaru Jovu Kruniću i ženi Andi Vuković. Obadvoje su odgovarali za djela špijunaže, pa je Krunić osuđen na smrtnu kaznu, dok je ova žena osuđena na kaznu šišanja.

6. februara: s. Zagora. Vrijeme sniježno i hladno. Radi prikupljanja detaljnijih podataka o neprijateljskim pokretima upućene su patrole u raznim pravcima.

N

Iz dobijenih izvještaja saznalo se, da su u toku noći (5 na 6 februara) došla dva transporta vozom u Jasenica-Lug. Nije utvrđeno iz čega su se sastojali ovi transporti te da li su se ovi vozovi vratili nazad.

Oko 12 časova jedna kolona četničko-švapskih banda napala je zasjedu na mostu u Dobromanima. Poslata su pojačanja te je neprijatelj razbijen i protjeran na drugu stranu rijeke koju je bio uspio da pređe. Pri povlačenju neprijatelj je srušio navedeni most. Istovremeno četničke bande napale su i zasjedu na mostu u Starom Slanom. I ovdje su upućena potrebna pojačanja zasjedi koja su uspjela da poslije duže borbe protjeraju ove bande. Ali neprijatelj je uspio da sruši i ovaj most, što se ustanovilo tek uveče.

Neprijateljske namjere zbog kojih je pokušao prodirati preko spomenutih mostova ostale su nam nepoznate.

Da bi raspršili četničku koncentraciju na navedenim mjestima, kao i u cilju likvidiranja domobranskih posada u Jasenica-Lugu i Dražin Dolu, bataljoni (osim »3« koji ostaje na osiguranju komora) krenuli su bili oko 19 sati na spomenuti zadatak, ali su se morali vratiti, jer je od prednjih obezbjeđujućih dijelova primljen izvještaj da je neprijatelj srušio most kod Slanog, koji je bio predviđen za prelaz bataljona.

Ovoga dana javno je izvršena kazna nad uhvaćenim špijunom Jovom Krunićem.

Oko 20 sati jedna patrola je dovela dvojicu sumnjivih seljaka, uhvaćenih u selu Kozličima, od kojih je jedan bio Pero Kisa, ozloglašen kao četnik. Pristupilo se saslušanju istih.

7. februara: s. Zagora: Vrijeme sniježno i hladno. Brigada je ovoga dana ostala u nepromijenjenom rasporedu i nesmetana od neprijatelja. »2« bataljon vršio je mobilisanje okolnih sela i mobilisao je 8 boraca. Ovom prilikom »2« bataljon pronašao je 2 puške sa nešto municije.

Radi čišćenja ljubomirskog sektora izdata je zapovijest za prebacivanje brigade na ovaj sektor: Pokret se ima izvršiti u toku sutrašnjeg dana. U toku dana održavani časovi po bataljonima.

8. februara:* s. Čvarići: Vrijeme hladno i jako sniježno. »3« bataljon upućen je iz Zagore na njegov specijalni zadatak. U toku dana izvršen pokret i prebacivanje brigade na sektor Ljubomira²⁴ po sledećem: »1« pravcem: Vlasače — Begović Kula — Grkavci — Ukšići — Vrpolje, gdje se je smjestio dajući jača obezbeđenja na Osoju (k. 734) i na Stražici (k. 807) iznad s. Podvori. Tako isto patrolira jače u pravcu s. Mosko.

»2« krenuo je u isto vrijeme (u 7 sati) opštim pravcem za »1« do sela Ukšića, gdje se smjestio sa dvije čete, dok je jednu četvu uputio sa štabom brigade za selo Čvarići. Bataljon u Ukšićima dao je obezbeđenja na Klenak (k. 732) kao i od pravca s. Trebijovi i s. Grkavci.

»4« izvršio pokret u 6 časova pravcem: Janjač — Javorak — Bodiroke — Bijoci — Domaševo, gdje se je smjestio, dajući jača obezbeđenja na Miloški i na Velikoj Glavici, te patrolirajući u pravcu Bijoci i Morče kao i u pravcu s. Krtinje.

»5« u 6 sati i 30 min. krenuo opštim pravcem za »4« do Domaševa a odavde preko s. Ugarci za selo Šćenica gdje se smjestio. Obezbeđenja postavio od pravca s. Vlaška i s. Pijavice kao i patrolirajući u pravcu Mirilovića. In-

tendantura se smjestila u s. Ukšići, a štab brigade i bolnica u s. Čvarići.

Svi pokreti su izvršeni bez naročitih smetnja od strane neprijatelja, samo su »1« i »5« pri samom nailasku na svoje novoodređene kantonmane naišli na izvjesne manje grupe škripara koji su se poslije kraćeg puškaranja razbježali. U ovoj bježaniji ubijen je jedan četnik. Mobilisano je 15 omladinaca.

9. februara: s. Čvarići: Vrijeme veoma sniježno i hladno, putevi zameteni dubokim snijegom.

Do podne ovoga dana nije bilo nikakvih promjena, ali su oko podne primljeni podatci o neprijateljskim pokretima iz više pravaca ka Ljubomiru. Tako je primljen izvještaj od »3« da je jedna neprijateljska kolona dolazila do sela Dračevo i da je od tamošnjeg bataljona odbijena. Po istom izvještaju druga kolona stigla je u selo Drapići. Po jednom drugom izvještaju jedna neprijateljska kolona sa 3 haubice izašla je na Mosko. Pred mrak, neprijatelj je sa dvije kolone jačine svaka kolona do 100 izvršio pokret ka selu Domaševo i — koristeći slabu vidljivost usled velike sniježne mećave — uspio je sa jednom kolonom da ovlada sa Domaševom, dok je »4« bio angažovan u borbi sa drugom kolonom koja je došla od s. Krtinja. Ova koja je ovladala sa Domaševom došla je od s. Bijoci. — »3« bataljon, pošto se nije mogao prebaciti u Popovo, vratio se u sastav brigade i smjestio se u selo Grkavci.

Zbog svega ovoga, pošto je situacija bila dovoljno jasna, tj. da neprijatelj namjerava izvršiti koncentričan napad, štab brigade donio je odluku da se brigada još u toku ove noći prebaci na sektor: Zvijerina — Krstača — Simijovo.

»2« i »4« izdato naređenje da prije samog pokreta napadnu neprijatelja u Domaševu i da pokušaju likvidirati ga a zatim da preduzmu dalji pokret po zapovijesti.

10. februara: s. Zvijerina. Vrijeme hladno. Putevi zameteni dubokim snijegom. — Oko 1 sat izvršen pokret brigade po sledećem: »1« prihvata komoru »2«, brigadnu intendanturu i bolnicu u s. Čvarići i

kreće pravcem: Čvarići — Ugarci — Šćeni gdje prihvata komoru »5«, pa zatim produžava pokret preko s. Morče i nadire sa dvije čete komora iznad Domaševa, do iznad Zmijanca i izbija na Todorinu Gredu i Rudu (k. 1274), te odavde zatvara pravac od Krtinje — Žrvanj Brezova Dola. Jednom četom nastupa putem preko Morče — Capin — Zvijerina — Krstača. Po prolasku cijele brigade Viduškim Poljem označene dvije čete »1« svijaju se u kolonu i produžavaju za Zvijerinu i dalje ka Krstači. — »5« krenuo iz Šćenice odmah po stizanju »1« pravcem: Oštra Glava — Goli Brijeg — Crni Vrhovi (k. 1000) — Smušena Glava — Tisac — Osoje — Zvijerina. Po stizanju u Zvijerinu zatvara pravac ovog izlaza iz Zvijerine.

»2« odmah po primitku zapovijesti hvata vezu sa »4« i vodom u s. Zdrijelovići, te zajedno sa »4« napada na Švabe u Domaševu a zatim produžava pokret opštim pravcem za ostalim dijelovima brigade. — »4« prikuplja sve svoje dijelove, sačekuje »2« i zajednički sa istim napada neprijatelja u Domaševu a zatim se preko s. Morče izbacuje na pravac nastupanja brigade i produžava pokret opštim pravcem ka Zvijerina — Krstača.

»3« preko s. Ugarci i Šćenica vrši pokret kao zaštitnica svih komora, nastupajući opštim pravcem brigade.

Svi navedeni pokreti izvršeni su po predviđenom planu iako pod najtežim vremenskim uslovima: duboki snijeg i mećava, te zatrpani putevi. Pokret je trajao punih 15 sati neprekidnog marševanja.

»2« i »4« napali su neprijatelja u Domaševu, ali se je isti zabarikadirao u kuće tako da ga naši bataljoni nisu uspjeli istjerati.²⁵ U ovoj borbi neprijatelj je imao 4 mrtva i više ranjenih, dok je iz »2« bataljona poginuo zamjenik političkog komesara čete Mehmed Đukić.

Po stizanju u Zvijerinu primijećeni su izvjesni švapski dijelovi na Osmić Gomilama, pa su odmah upućeni »1«, »4« i »5« bataljon u napad na ove bande. Neprijatelj je razbijen i u ovoj borbi ubijeno je deset Švaba a više je

ranjeno, zaplijenjen je jedan mali bacač, te oko 3000 pušanih metaka i druge vojničke spreme.

U svim ovim borbama mi smo imali dva mrtva i 8 ranjenih (računajući ovdje i borbu u Domaševu). Od ranjenih bila su trojica težih.

Do svršetka dana štab brigade sa ostalim dijelovima nalazio se u Zvijerini.

11. februara: s. Dunderi. Vrijeme veoma hladno, sniježna mećava, putevi zatrpani. Po razbijanju neprijatelja na Osmić Gomi-lama i povratku bataljona iz borbe, izvršen dalji pokret i razmještaj bataljona. Stab brigade i bolnica smjestili su se sa jednom četom »2« bataljona u selo Dunderi. — »1« u Simijovo, »2« u s. Novčići, »3« u s. Kešelji, »4« — s. Krstača, »5« — s. Todorići, dajući potrebna obezbeđenja njihovih kantonmana. Ovaj dan protekao je potpuno mirno i do kraja dana nije se saznalo o neprijatelju ništa novo. Po neprovjerenim podacima jedna švapska kolona u jačini od 3 do 4 stotine stigla je u Zvijerinu preko Viduše. — Preko Sitničke čete upućena je veza za Vlahoviće radi ispitivanja neprijateljskih pokreta u okolini Stoca. Po izvršenom ispitivanju saznalo se da u toku ovog i prošlog dana neprijatelj nije vršio nikakve pokrete na tome pravcu, ali je prije 3 dana jedna grupa Švaba i ustaša dolazila u Vlahoviće, gdje su zapalili jednu kuću i pobili 12 mještana nama naklonjenih.⁶ — Svi bataljoni zanoćili su u označenim kantonmanima.

12. februara: s. Dunderi. Vrijeme sniježno, ali hladnoća malo popustila. Kolona Švaba koja je prema ranijim podacima stigla u Zvijerinu pokušala je da se probije kroz Zvijerinski klanac, ali je taj pokret blagovremeno zapažen i naš »4« je napao neprijatelja, razbio ga i odbacio nanijevši mu gubitke. Na bojištu je neprijatelj ostavio 8 mrtvih, a 3 su im se smrznula, dok naš bataljon nije imao gubitaka. Poslije ovoga neprijatelj se povukao iz Zvijerine u pravcu Ljubinja.

Primljen je izvještaj da su izvjesni neprijateljski dijelovi upali u Pađene. Radi toga je upućen jedan vod »1« koji je po stizanju do Pađena primijetio oko 20 Švaba, na koje je

otvorio vatru (ili četnika — što nije utvrđeno) te je na iste otvorio vatru, na što su ovi po[^]bjegli.

Poslije navedenih slučajeva neprijatelj se nije više nigdje pojavljivao. Bataljoni su ostali na odmoru u svojim logorima. Zbog velikih napora i strašne mećave prilikom vršenja prošlih pokreta i borbi, došlo je do brojnih nahlada, a bio je i jedan slučaj težeg smrzavanja. Zbog toga osjetila se potreba dužeg odmora boraca.

Odmah po definitivnom smještaju brigade poslat izvještaj diviziji preko Sjevero-hercegovačkog odreda.

Do kraja dana nije se dogodilo ništa novo, samo je »5« uhvatio jednog četnika »bradonju« kod kojega je nađena jedna puška sa 20 metaka. Isti je dopraćen u Štab brigade radi suđenja.

»
13. februara: s. Dunderi. Vrijeme prohladno i pomalo sniježno. Naređeno izvidanje bataljonima u toku dana i to: »5« u pravcu Zvijerine; »4« upućuje jače patrole u pravcu Granice, a jednu zasjedu na Osmić Gomile, koju češće da smjenjuje. »1« ima da drži izvidnicu na Kukunu odakle će osmatrati prostor: Bileća — Plana — Korita.

Prema izvještaju terenskog radnika Vučoka Bože, a koji je ove podatke dobio od »3« bataljona XI brigade, u toku ovog dana Švabe su izvršile pokret pravcem: Gacko — Bileća — te im je prethodnica oko 13 časova stigla u Brestice. Jačina neprijatelja nepoznata. — Prošloga dana XI brigada vodila je borbu sa Švabama na drumu: Gacko — Bileća. Švabe su uspjele da se probiju za Bileću ostavivši 40 mrtvih, 4 »šarca« i drugi ratni materijal.²⁷

Radi dužeg nemanja veze sa ovom brigadom, štab XXIX divizije poslao je preko pozadinskih radnika naređenje da mu se što prije pošalje izvještaj gdje se nalazi i u kakvoj situaciji je ova brigada. Međutim, ovaj štab je već ranije uputio kurire, ali su se isti vratili jer se nisu mogli probiti do štaba divizije, zbog Švaba na drumu, te je pošta predata Sjevero-hercegova-

vačkom odredu, koji je imao da je dostavi štabu divizije.

Do kraja dana nije se dogodilo ništa naročito. Bataljoni su ostali u istom rasporedu. Održavani časovi iz vojnih i političkih znanja.

14 februara: s. Dunderi. Vrijeme hladno. Izviđanjem prošloga dana nije se o neprijatelju moglo saznati ništa novo.

Ovoga dana bataljoni su ostali u svojim logorima na odmoru. Održavani časovi po bataljonima. Produženo prikupljanje daljih podataka o neprijatelju preko Sitničke čete i pozadinskih radnika. — Po nepotvrđenim vijestima, Švabe namjeravaju da napuste Ljubinje i Stolac. — Pristupljeno provjeravanju ovih podataka. — Pošto je predviđen ostanak na ovoj prostoriji i za sutrašnji dan, izdati novi zadatci bataljonima za sutrašnji rad po sledećem: »1« — izviđanje u pravcu s. Pađeni i Kukun, »2« polazi u 22 sata 14. februara pravcem: Dlakoše — Vlahovići — Stanjevići — Zubovići — Poljice — Zegulja. Ovdje ima da napravi zasjedu na drumu: Ljubinje — Stolac i da dočeka neprijatelja ako bi vršio pokret ovim drumom. — »3« ostaje i dalje na starom mjestu. »4« također ostaje u svom logoru, pojačavši budnost. »5« ostavljajući jače obezbeđenje na Sitnici, polazi sa dvije čete u izviđanje pravcem: Zvijerina — Brezova Dola, koju ima da opkoli i pretrese, nastojeći da pronađe materijal iz švapske komore, koja je navodno ovdje ostavljena od strane Švaba.

Do svršetka dana nije se dogodilo ništa značajnije.

15. februara: s. Dunderi. Vrijeme prilično hladno ali bez snijega. Izvršeno izviđanje prema ranije navedenoj zapovijesti, ali neprijatelj nije nigdje primijećen, izuzevši jedne švapske kolone koja je bila krenula od Ljubinja u pravcu »2« bataljona.

»2« je ostao u zasjedi do podne na određenome mjestu, ali je neprijatelj osjetio njegovo prisustvo i zato nije vršio nikakvih pokreta drumom. Jačim snagama bili su se uputili u obuhvat našeg »2«, ali se isti povukao i izbjegao borbu. Primljen izvještaj da je XI bri-

gada u noći između 14 i 15. vodila žestoke borbe sa Švabama, koji su krenuli od Gacka ka Bileći.²⁸ Rezultat borbe je nepoznat. Tako isto saznalo se da je jedna kolona Švaba i četnika u jačini od oko 300 izvršila pokret od Bileće preko Narada i Kalca i izbila na Suhi Vis.

XI brigada nalazi se na prostoru: **Bijela** Rudina — Meka Gruda, a XII na prostoru: Dulići — Pržine.

Dan je protekao bez naročitih promjena. Održavani časovi po bataljonima. Saznalo se da su Švabe i ustaše pri dolasku u selo Vlahoviće (prije sedam dana) zapalili više kuća, a ne samo jednu kako je to navedeno u situaciji za 11. o. mj.

16. februara: s. Barakovina: Vrijeme lijepo ali su putevi još prilično zameteni snijegom.

Ujutro izvršeno prebacivanje brigade na prostoriju: Fatnica — Bjeljani — Barakovina — Sirovina — Miloševići.

Prema zapovijesti za izvršenje ovoga pokreta, marševski poredak trebao se sastojati iz desne i lijeve kolone i to: desna sa pravcem kretanja direktno preko Simijovo — Pađeni ka Fatnici (»1« i »4« bataljon) i lijeva kolona koja treba da nastupa pravcem: Kešelji — Ostrvica, pa dalje na Fatnicu i odavde u pravcu određenim im mjestima za smještaj. Međutim, »3«, usled pomanjkanja prtljage označenim mu pravcem, krenuo je opštim pravcem za desnom kolonom, a tako isto »2« i »5« došli su na svoj određeni pravac tek iznad samog sela Kukričje i odavde dalje do određenih kantonmana. Po stizanju u određene kantonmane, bataljoni su postavili obezbeđenja predviđena zapoviješću Pov. br.: 81 (priloženo uz relaciju).

Na cijelom maršu bataljoni nijesu naišli na neprijatelja. Po stizanju štaba brigade u selo Barakovina, uhvaćena je veza sa štabom Sjevero-hercegovačkog odreda.

Prilikom ovog pokreta strijeljan je u selu Simijovo uhvaćeni bandit Kisić Vaso po osudi Vojnog suda ove brigade. Strijeljanje je izvršio'

»5« bataljon javno u prisustvu mještana pomenutoga sela.

- 17 februara: s. Barakovina. Vrijeme lijepo. Svi bataljoni ostali su u nepromijenjenom rasporedu. O neprijatelju nijesu primljeni nikakvi noviji podatci.

Održavani časovi po bataljonima.

Uveče stigao iz Divizije politički komesar Divizije sa jednim članom Politodjela divizije i obavještajnim oficijerom²⁹ radi obilaska brigade.

Do svršetka dana nije se dogodilo ništa naročito.

Primljena zapovijest³⁰ iz Divizije prema kojoj je ovoj brigadi stavljeno u zadatak da se u toku 18. o.mj. prebaci na prostoriju Gornja Meka Gruda.

18. februara: s. Podklanac. Vrijeme lijepo, ali sniježno, nameti su još veliki i putevi zatrpani.

Izdata zapovijest Pov. broj: 85³¹ prema kojoj su bataljoni izvršili pokret po sledećem: »1« najkraćim putem do G. Meke Grude gdje se je smjestio, dajući jača obezbeđenja od pravca Korita i držeći neprekidno pod kontrolom pravac druma ka Bileći.

»2« bataljon prebacio se sa dvije čete u selo Kačanj, a sa jednom četom u selo Podklanac, kao osiguranje štabu brigade. Ovaj bataljon drži jače obezbeđenje na Suhom Visu i Cukovici i neprekidno patrolira u pravcu Orahovice i Pađena.

»3« bataljon premjestio se u selo Tucakov Do sa zadatkom čvrstog zatvaranja pravaca od Malinovog Visa (k. 1285) kao i od Brestice. Na Malinovom Visu drži neprekidno osmatračke kontrolišući pravce koji izvode od Ključa i Lukavačkog Polja.

»4« ostao u Barakovini obezbeđujući bolnicu i brigadnu intendanturu. Jača obezbeđenja drži u pravcu Lukavačkog Polja.

»5« bataljon premjestio se iz Bjeljana u Fatnicu, dajući jača obezbeđenja na pravac od Vranjske i patrolirajući u pravcu Pađena.

Petar Milidragović

⁵⁰ Vidi tom IV. knj. 22. dok. br. 86.

⁵¹ Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 3 11—1, k. 1148 II.

Svi pokreti izvršeni su u redu i blagovremeno.

Do kraja dana nije se dogodilo ništa novo, niti su o neprijatelju dobijeni kakvi novi podatci. Od nekih seljaka čulo se da Švabe napuštaju Bileću, ali ove vijesti nijesu provjerene.

19. februara: s. Podklanac. Vrijeme lijepo. Bataljoni ostali u nepromijenjenom rasporedu. Neprijatelj nije ispoljavao nikakvo dejstvo ni na jednom od sektora naših bataljona. Provjeravane vijesti o napuštanju Bileće i Stoca od strane Švaba, ali se nije moglo ovo ustanoviti.

Po bataljonima održavani časovi, a u štabu brigade održano savjetovanje sa štabovima svih bataljona. Ovom savjetovanju prisustvovao politički komesar divizije. Na savjetovanju su doneseni važni zaključci o budućem radu bataljona. — Dan protekao bez naročitih promjena.

20. februara: s. Podklanac. Vrijeme lijepo. Bataljoni ostali u nepromijenjenom rasporedu. O neprijatelju nijesu dobijeni nikakvi noviji podatci. Održavani časovi po bataljonima. Potvrđene vijesti preko Sjevero-hercegovačkog odreda da Švabe zaista napuštaju Stolac, pa je ovaj štab radi toga tražio od divizije da se ovoj brigadi odobri dejstvo preko Hrguda i Dubrava na neprijatelja.

21. februara: s. Podklanac: Vrijeme lijepo. Bataljoni ostali na odmoru u nepromijenjenom rasporedu. Održavani časovi.

Od pravca Lastve čulo se jače pucanje mitraljeza i bombi.

Iz štaba divizije stigla zapovijest Pov. broj: 156³² za akcije ove brigade u pravcu Trebinja i Bileće, odnosno zadatak vezivanja neprijatelja u ovim garnizonima. Na osnovu ove zapovijesti štab brigade izdao zapovijest bataljonima za pokret, koji se ima izvršiti sledećeg dana ujutro ovim redom: »1« u 6 časova pravcem: G. Meka Gruda — Plana — Podgorje — Granica — Zvijerina, gdje se ima smjestiti, obezbeđujući se od s. Brezova Dola, Žrvanj i Dola, te odavle prikupljati podatke o neprijateljskom

kretanju na tome sektoru, kao i na sektoru Ljubomir.

»3« kreće u isto vrijeme pravcem pozadi »1« i smješta se tako isto u Zvijerini. Za slučaj da bi »1« bio napadnut, ovaj bataljon ima da ga potpomaže.

»5« polazi u 7 sati pravcem: Fatnica, pa preko Fatničkog Polja i sela Kukričja za Simijovo, a odavle u s. Todorići gdje će se smjestiti, obezbeđujući se od Vranjske i Sitnice.

»4« polazi u 7 sati pravcem: Divin — Kukričje — Simijovo — Krstača, gdje se smješta davajući logorska obezbeđenja.

Štab brigade, bolnica, Omladinska četa³³ i intendantura imaju krenuti u 7 sati i 30 minuta pravcem pozadi »4«. Štab brigade i Omladinska četa smještaju se u selo Krstača, a bolnica i intendantura u selo Zvijerina.

»2« kreće pozadi štaba brigade, bolnice, intendanture i Omladinske čete i smješta se u selo Simijovo, postavljajući obezbeđenja od Pađena i Granice.

Prema naređenju Divizije ovaj štab odredio je da se upute na viši vojni kurs u Štab korpusa sledeći drugovi: Radomir Mirković (komandant »1«), Milan Papić (komandant »2«) i Maksim Bulat (zamjenik komandanta »5«), Isti imaju krenuti za štab divizije sutra 22. o.mj.

Do kraja dana bataljoni su ostali u ranijem rasporedu i neprijatelj nije ni na jednom sektoru ispoljavao dejstvo.

22. februara: s. Krstača. Vrijeme hladno ali bez snijega. Svi bataljoni i ostali dijelovi brigade izvršili su predviđene pokrete ne naišavši na neprijatelja, osim »1« koji je naišao na otpor banda (četnika) na prostoru između Granice i Podgorja. Bande su ovdje bile izašle iz Bileće sa namjerom da pljačkaju nama naklonjena sela, ali ih je »1« sa jednom četom razbio i otjerao ka Bileći. Gu-bitaka nije bilo ni na jednoj strani. Bataljoni su ostali u njihovim logorima nesmetani od neprijatelja. Prikupljani podatci o neprijatelju i sa-

" U brojnomo stanju Desete hercegovačke brigade stoji da je Omladinska četa formirana 20. februara 1944. (Vidi dok. br. 6.)

znalo se da Švabe zaista napuštaju Bileću, a vjerovatno i Trebinje.

Bataljoni su prenoćili na označenoj prostoriji. Izdata zapovijest za sutrašnji pokret na prostoriju: Pijavice — Sćenica — Zdrijelovići — Domaševo — Čvarići.

23. februara: s. Zdrijelovići. Vrijeme hladno. Snijeg je još i dalje zakrčavao puteve.

Po dobijenim izvještajima sa terena Švabe su napustile Ljubinje i Stolac kao i Bileću, dok u Trebinju ima 3 do 4 stotine Švaba.¹⁴ Tako isto Švabe su napustile sve željezničke stanice duž pruge: Trebinje — Mostar i na ovima se sada nalaze samo slabije domobranske posade.⁵⁵

Radi izvršenja zapovijesti Divizije Pov. broj: 156 od 20 februara izvršen pokret bata-
» Ijona po sledećem: »1« krenuo ovoga dana u 6 časova nastupnim maršem pravcem: Zvijerica — Viduško Polje — Morče — Sćenica — Pijavice, gdje je stigao pred mrak, postavljajući obezbeđenja od Rogošine, a jednom jačom zasjedom na Osredku zatvara pravac od Moska preko Brove ka s. Pijavice. Sa jednim vodom pravi zasjedu više škole na Radničkom Brijegu radi dočekivanja banda koje bi bježale ka Mosku cestom od Zdrijelovića. Ovaj vod stigao je na određeno mjesto upravo u momentu kada je začelje jedne četničke kolone prošlo ovuda, gdje su bande držale zbor u školi, ali su se dali u bjegstvo po saznanju za dolazak naših jedinica. Vod »1« otvorio je vatru na začelje kolone i tom prilikom ranio nekoliko bandita, našta su bande u paničnom bjegstvu napustile pomenuto mjesto, pobacavši izvjesne dijelove vojničke spreme i objegavši u pravcu Jasena.

»3« izvršio pokret iz svog logora opštim pravcem za »1« do sela Sćenica gdje se smje-

M j 37 prema bojnoj relaciji Šeste pješačke divizije za mjesec februar 1944, jedan bataljon Sedme SS divizije »Princ Eugen« otišao je 24. februara iz Bileće u pravcu Dubrovnika, a u Bileći su ostali samo četnici, dok su u Trebinju i dalje bili Nijemci. (Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 173.)

⁵⁵ U to vrijeme, po narednju njemačke komande, vršena je smjena ustaško-domobranskih jedinica na željezničkim prugama Trebinje — Zavala i Hum — Dubrovnik. (Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 173.)

stio, obezbeđujući se od pravca Zvijerine. U toku ovog pokreta nije naišao na neprijatelja.

»5« krenuo u 3 sata pravcem: Todorići — Sitnica — Dola — Brezova Dola — Krtinje. Izvršio opkoljavanje ovoga sela radi hvatanja četničkih bandi kojih je po jednom izvještaju bilo 50 u ovome selu prošloga dana. Međutim, banditi su osjetili ovaj naš pokret i pobjegli, izuzev petorice škripara koje je naš »5« uhvatio, zatim produžio pokret dalje pravcem za Domaševo, gdje se smjestio, obezbeđujući se od s. Krtinje i s. Bijoci. Komora ovog bataljona izvršila je pokret sa »4«.

»4« sa štabom brigade, Omladinskom četom, komorom i bolnicom izvršio pokret pravcem: preko Viduškog Polja i s. Morče do sela Zdrijelovića gdje su se ovi dijelovi smjestili: »4« je dao logorska obezbeđenja kao i patrole u pravcu Moska.

»2« krenuo u 6 časova opštim pravcem za »4« i dalje do sela Cvarića, gdje se je smjestio, dajući jaču zasjedu na putu kod škole i izviđajući na onu stranu polja.

Svi dijelovi brigade ostali su u označenim logorima do kraja dana nesmetani od neprijatelja i odmarali se. Izvršeni pokret bio je vrlo naporan obzirom na sniježne smetove, zbog čega su uginula dva konja.

Po stizanju u određena mjesta pristupljeno je prikupljanju daljih podataka o neprijatelju u okolini, od mještana se saznalo da je prošloga dana kao i noći dolazio u Ljubomir bandit Sava³⁸ i Kisić Aleksa te su mobilisali nekoliko škripara.

24. februara: s. **Zdrijelovići**. Vrijeme **hladno**.

Bataljoni su ostali na odmoru u svojim logorima. Neprijatelj nije ispoljavao nikakvo dejstvo u pravcu naših bataljona. Patrole »1« koje su išle ka Branom Dolu, naišle su na jednu manju grupicu bandita, koji su poslije kraćeg puškaranja raspršeni i pobjegli u pravcu Vrbna i Dubočana.

Održavani časovi po bataljonima i izvršena proslava 26-godišnjice Crvene armije.

Vršeno prikupljanje podataka o neprijatelju u susjednim garnizonima i saznalo se da su Švabe napustile Bileću i Trebinje, ostavljajući samo manji broj vojnika u Trebinju (oko 200).³⁷

Do kraja dana nije bilo nikakvih naročitih događaja.

25. februara: s. Cibrijan. Vrijeme hladno i kišovito. Radi likvidiranja banda sa Baćovićem i njegovim štabom u s. Necvijeće, a što je bilo stavljeno u zadatak ovoj brigadi zapovijesću Divizije Pov. broj: 156, štab brigade izdao je zapovijest za pokret i akciju po slijedećem: »1« i »5« oko 16 sati ovoga dana imaju da izvrše pokret pravcem: Ukšići — Trebijovi — Kovlo — Podgljiva — Gorica — Necvijeće, koje opkoliti i energičnim napadom likvidirati bande a potom se izbaciti preko Vrbna na Mosko.

»2« bataljon, sa kojim ide i štab brigade (bez komandanta koji ide sa »1« i »5«), ima da ovlada što prije kosama iznad Vrpolja a zatim produžuje pred mrak u pravcu sela Jasena, koje ima da napadne i razbije bande koje bi se tu nalazile. Po ovlađivanju sa selom Jasen hvata vezu sa »3« i drži spomenuto selo do daljnjega. Tako isto ima ovladati i sa selom Budoši kuda će bande vjerovatno bježati iz Jasena.

»3« u 16 sati kreće pravcem: Sćenica — Pijavice — Matijevina, gdje se ima smjestiti, prezidavši put: Bileća — Trebinje radi zatvaranja pravca od Bileće, ovladavši prethodno sa Gradinom.

»4« sa svim komorama brigade, bolnicom, Omladinskom četom i brigadnom intendantom ostaje u selu Ukšići obezbeđujući se na Klenku od pravca Zagore.

Svi bataljoni pošli su na zadatak tačno u određeno vrijeme. »2« bataljon je u toku noći ovladao sa s. Jasen iz kojega su četničke bande pobjegle ostavivši jednog mrtvog i 6 zarobljenih, od kojih su dva puštena kao nepodesni zbog godina starosti. Zaplijenjeno: dvije puške sa 600 metaka, te deset ručnih bombi.

»3« je tako isto rastjerao bande na Mosku gdje ih je bilo oko 90. Iste su pobjegle ka selu

Dubočani, odakle su nastavile sa puškaranjem. Ovaj bataljon je oštrim naletom i ovdje rastjerao bande, te je tom prilikom ranjen jedan drug. Bande su ponovo sa jačim snagama ispoljile dejstvo ka Mosku. Poslije ovoga bataljon se smjestio u selo Matijevina, držeći zasjede na drumu od Mosko.

Ovom prilikom zaplijenjeno je nešto suve hrane. Mobilisan je jedan omladinac iz Moska.

»1« i »5« bataljon tako isto izvršili su predviđeni pokret do sela Podgljive, ali su ovdje naišli na bande koje su tu zanoćile. Zbog hvatanja ovih bandita, kao i radi gubitka mnogo vremena u pokretu zbog jake pomrčine, klizavih i zametenih puteva, već je svitalo kad su ovi bataljoni došli u navedeno selo. Radi toga dalji pokret ka Necvijeću nije se mogao nastaviti, nego su ovi bataljoni vraćeni u s. Ukšići i Vrpolje odmah po izvršenom hvatanju bandita u selu Podgljivi.

Ovom prilikom pohvatano je i poubijano 19 bandita (Ljubinci i Ivičani). Zaplijenjeno 19 pušaka i izvjesna količina puščane municije. U ovoj akciji kod nas nije bilo nikakvih gubitaka.

U selu Podgljivi bilo je oko 60 bandita i isti su pobjegli ka Necvijeću i Trebinju, izuzev onih koji su pohvatani. Sa Kravice Švabe su gađale iz mitraljeza.

Po svršenim akcijama »1« i »5« vratili su se u Vrpolje i Ukšiće, dok je »2« zadržan u selu Cibrijanu.

Stab brigade smjestio se u selo Čvarići, a »4« bataljon u s. Zdrijelovići, dok je »5« prihvatio bolnicu, intendanturu i Omladinsku četu u s. Ukšići.

26. februara: s. Čvarići: Vrijeme kišovito i prilično hladno. Po svršenoj noćnoj akciji izvršen razmještaj bataljona kako je to naprijed navedeno. Do svršetka dana bande nijesu ispoljavale nikakvo dejstvo od pravca Necvijeća, Dubočana i Trebinja, dok su od pravca Bileće na Mosko stigle jače četničke bande (nepoznata jačina). Pošto je »3« bataljon prema ranije dobivenoj zapovijesti otišao u selo Pijavice, to su bande pred sam mrak ušle u Mosko, gdje su prenoćile. Po-

kušale su prethodno zaobići naš »3« bataljon, ali ih je ovaj u tome spriječio.

Radi preduzimanja daljeg našeg dejstva ka Dubočanima, Necvijeću i Lastvi, izdato naređenje »2« da odmah u toku noći 26 na 27 ovlada sa Kravicojn i Gljivom, a »3« da istjera bande iz Moska i zaposjedne ovo selo. »1« ima da drži jače zasjede u selu Borkovićima na drumu. Ovi bataljoni uputili su se na određene zadatke. Po izvršenom napadu na spomenute položaje »2« je uspio da ovlada sa Gljivom i Grkavicom otjeravši bande ka Trebinju, dok su Švabe uspjele da se održe na Kravici, pojačavši prethodno istu sa 3 do 4 »šarca« i bacačem. Prilikom napada na Kravicu poginuo je jedan drug (vodnik Soldo).³⁸ — Neprijateljski gubitci nepoznati.

»3« je snažnim napadom razbio četničke bande u Mosku i otjerao ih u pravcu Bileće, i ostao u selu Mosku zatvarajući ovaj pravac, kao i pravac preko Matijevine.

Kod ostalih bataljona nije do kraja dana bilo nikakvih značajnijih događaja.

27. februara: s. Vrpolje. Vrijeme kišovito. Neprijatelj je poslije kraće borbe uspio da odbaci vod »2« sa Gljive i da ovlada istom. »3« je u Mosku i zatvara pravac od Skrobotnog. »1« je ovladao sa Velikom Kitom i po razbijanju i protjerivanju banda smjestio se u Gornje Vrbno.

Stab brigade imao je namjeru da »1« i »5« uputi na Necvijeće i Dubočane, ali zbog promjene situacije kod »2« odustao je od ovog plana za ovaj dan.

U toku dana Švabe su pokušale da sa nekoliko kamiona prodru ka Bileći, ali su vraćeni nazad vatrom naših boraca. Preko cijeloga dana čula se jaka mitraljeska i bacačka vatra od pravca Lastve i Zubaca.

U toku borbe ovoga dana zbog nepažljivog kretanja preko otkrivenog zemljišta ranjena je jedna drugarica i 3 druga. Neprijateljski gubitci ostali su nepoznati izuzev jednog četnika koga je zarobio »1«.

Primljen je izvještaj od Sitničke čete sa Krstače da na tom pravcu nema nikakvih neprijateljskih pokreta.

28. februara: selo Vrpolje. Vrijeme kišovito. »2« je ponovo ovladao sa Gljivom. »1« je uspješno nastavio čišćenje Zavoda, rastjeravši bande na Vračevici i Brankovici,³⁹ odakle su banditi pobjegli u pravcu Bileće. Jačina ovih banda bila je 80 do 100. U isto vrijeme oko 300 bandita izvršilo je ispad iz Bileće u pravcu našeg »3«. Ova grupa imala je i jedan bacač. Njihov napad uslijedio je preko Branog Dola, odbacivši četu »3« koja se nalazila na obezbeđenju toga pravca. »3« je ponovo uspio da povрати izgubljene položaje nanijevši neprijatelju gubitke, dok je »5« uspješno progonio neprijatelja sve do Čepelice.

»4« ostao je u starom kantonmanu.

U ovim borbama bande su imale 3 mrtva i oko 20 ranjenih, dok su naši gubitci iznosili 2 mrtva i 2 ranjena.

Izvršen razmještaj bataljona po sledećem: »1« u Vrpolju, »2« sa dvije čete u Zdrijelovićima, a sa jednom u Ukšićima kao zaštita bolnice i intendanture, »3« u s. Sćenica, a »5« u s. Borilovići. Na ovim položajima bataljoni zanoćili neuznemiravani od neprijatelja.

Stab brigade zanoćio u s. Vrpolje, a bolnica, intendantura i Omladinska četa u s. Ukšići.

29. februara: s. Vrpolje. Vrijeme kišovito: Ovoga dana svi dijelovi brigade ostali su na odmoru u njihovim logorima. Neprijatelj nije ispoljavao nikakvo dejstvo ni na jednom od sektora naših bataljona.

Vršeno izviđanje u pravcima: Trebijovi, Bileća, Viduško Polje, ali neprijatelj nije primijećen. Sa Gorice Švabe su gađale Gljivu i položaj »5« ali bez štete po nas.

Izdata zapovijest za sjutrašnji pokret na prostoriju: »4« u Radmiloviće, »3« u Milićeviče, »1« u Orah, »5« u Vlašku, a »2« u Cibrijan. Stab brigade sa »5«.

4. — REŠENJE

Sve postavljene zadatke naši bataljoni su sa uspjehom izvršili nanijevši neprijatelju osjetne gubitke u ljudstvu i ma-

* Vjerovatno Brajlova.

terijalu. Izuzetak su dva slučaja pripremljene akcije na posade u Jasenici-Lugu i Dražin Dolu, gdje postavljeni zadaci likvidiranja posada nisu izvršeni zato što je u prvoj akciji Šumska četa »Rade Pravica« otkrila naš pokret izvršivši prepad na posadu Jasenica-Lug, ne obavjestivši prethodno o tome ovaj štab. Drugi slučaj bio je kada je neprijatelj pred samo izvršenje predviđene noćne akcije na posade Jasenica-Lug i Dražin Do porušio mostove predviđene za prelaz naših jedinica određenim ciljevima. U oba slučaja bataljoni su se morali vratiti u svoje logore ne stupivši uopšte u borbu sa neprijateljem. U toku mjeseca mobilisano oko 80 novih boraca.

5. — GUBITCI:

a. — Kod neprijatelja:

Ubijeno: 77 Švaba i 37 četnika;
Strijeljano: 4 špijuna;
Ranjeno: 68 Švaba i četnika;
Zarobljeno: 50 domobrana, Švaba i četnika.

b. — Kod nas:

Poginulo: 9 drugova;
Ranjeno: 26 drugova;
Nestalo (dezertiralo): 15 boraca.

Plijen:

U toku svih ovih akcija zaplijenjeno je sledeće:
Kamiona: 7 komada — uništeno, a gume iskorišćene kao i dva akumulatora;
Pušaka: 101 komad;
Puškomitraljeza: 4 komada;
Mašinki: 2 komada;
Pištolja: 5 komada;
Ručnih bombi: 255 komada;
Bombi za bacač: 24 komada;
Tromblonskih bombi: 17 komada;
Bacač: jedan laki;
Tromblona: 2 komada;
Puščane municije: 22.700 komada;
Raketla: 7 komada;
Pisaća mašina: jedan komad;
Soli: 6000 kgrama (podijeljena narodu);
Prilične količine ostale ratne spreme, životnih namirnica i dr.

Izgubljeno:

Pušaka: 15 komada (odnijeli dezerteri).

6. — ZAKLJUČAK

Svi rukovodioci pokazali su se dorasli njihovih položaja, a borci su ispoljili najjači moral, borbenost i disciplinu, zbog čega su i svi zadatci riješeni.

Stečeno je iskustvo da se brzim i energičnim akcijama može savladati daleko naoružaniji i brojniji neprijatelj.

7. — IMENA RUKOVODILACA:

a. — Kod neprijatelja:

Cjelokupni komandni kadar švapske 14 pukovnije, divizije »Princ Eugen«; komandni kadar domobranske 14. pješačke pukovnije, a kod četnika Petar Baćović sa ostalim njegovim pomagačima kao: Kisić, Kureš, Kovač, Vidačić, Kovačević i drugi.

b. — Kod nas:

- 1.) *oww uiyyuuK.* Komandant: Nikola Ljubibratić;
Zamjenik komandanta: Peko Bogdan;
Načelnik štaba: Mustafa Dizdarević;
Politički komesar: Cedo Kapor;
Zamjenik političkog komesara: Slobodan Sakota;
- 2.) »1« *bataljon:* Komandant: Radimir Mirković;
Zamjenik komandanta: Nikola Bjelica;⁴⁰
Politički komesar: Neđo Ilić;
Zamjenik političkog komesara: Miloš Bajović;⁴¹
- 3.) »2« *bataljon:* Komandant: Milan Papić;
Zamjenik komandanta: Radovan Kukić;
Politički komesar: Slavko Đurić;
Zamjenik političkog komesara: Pero Jelčić;
- 4.) »3« *bataljon:* Komandant: Vinko Novak;
Zamjenik komandanta: Martin Čule;
Politički komesar: Ante Jerkin;
Zamjenik političkog komesara: Svetozar Prijić;

⁴⁰ Narodni heroj. Poginuo početkom oktobra 1944. u borbama kod Biće. kao komandant Petog bataljona Desete hercegovačke brigade. (Vidi dok. reg. br. 12—13, k. 1143, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.)

⁴¹ Narodni heroj. Teško ranjen 25. aprila 1944. u borbi kod Biće, uskoro je umro.

- 5.) »4« *bataljon*: Komandant: Tripo Bjelica;
Zamjenik komandanta: Lazar Vujinović;
Načelnik štaba: Antun Mratović;
Politički komesar: Radovan Simović;
Zamjenik političkog komesara: Ante Vlahov;
- 6.) »5« *bataljon*: Komandant: Nikola Radošević;
Zamjenik komandanta: Maksim Bulut;
Politički komesar: Jozo Bakrač;
Zamjenik političkog komesara: Spiro Mićunović.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom, Načelnik štaba, Komandant,
Čedo Kapor   **Mustafa R. Dizdarević**   **Nikola L. Ljubibratić**

(M. P.)

Prilog: '   '

Zapovijest brigade, brojno stanje
i izvještaji bataljona.—

**NAREĐENJE ŠTABA TRINAESTE PROLETERSKE BRIGADE
»RADE KONČAR« OD 7. MARTA 1944. ŠTABOVIMA
BATALJONA ZA RASPORED I ZA RAZBIJANJE NEPRI-
JATELJSKOG NAPADA OD TESLICA¹**

**STAB
XIII PROLETERSKE BRIGADE
»RADE KONČAR«
7. III. 1944 godine
pisano u 19 sati**

**ŠTABOVIMA I, II, IV i V BATALJONA i
III BATALJONU XII KRAJIŠKE BRIGADE**

Napad koji je trebao uslediti na jedinice naše brigade,² nije usledio u određeno vrijeme usled snijega i slabe pokretljivosti jedinica.

Određen napad za 7. III. otpao je ali s tim da se kod prvog poboljšanja vremena izvede.³

U vezi priprema u samom Teslicu i poboljšanja vremena zaključujemo da će neprijatelj vjerovatno u toku sutrašnjeg ili prekosutrašnjeg dana izvršiti ispad prema nama.⁴

Zadatak neprijatelja:⁵

Izbijanje na liniju Grebljica — Gomjenica — Viajići — Dolići — Vujanovići. Sa te prostorije isti ima zadatak da odbaci naše snage. Pokret neprijatelja iz Teslića trebao bi da usledi između 6 i 7 časova ujutro i to pravcem kretanja:

1. — Kolona jačine jednog bataljona pod komandom satnika Kobelja kretaće se pravcem nastupanja Teslić — komunikacijom za Pribinić, zatim seoskim putem pravcem Dulići — Gusti Teslić — Vujanovići. Na toj liniji treba zaposesti položaj na koti 401. Kolona je naoružana sa tri teška mitraljeza, dva bacača 81 mm. Bataljon je iz sastava VI Lovачke pukovnije pojačan sa 50 feldžandara.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 13/1, k. 727.

² Prema obavještajnim podacima, napad neprijateljskih jedinica iz Teslića trebalo je da uslijedi 6. marta 1944. Detaljnije o tome vidi zapovijest Štaba Trinaeste proleTERSke brigade od 5. marta 1944. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 8/1, k. 727).

³ i ⁵ Predviđeni napad je izveden 17. marta 1944. Detaljnije o tome vidi dok. br. 188.

⁴ Dijelovi Četvrte lovačke pukovnije su 9. i 11. marta vršili ispade iz Teslića prema s. Dolićima. Bliže o tome vidi dok. br. 87 i 188.

Pravcem prema Gustom Teslicu kretaće se i oklopni voz naoružan jednim topom brdskim i jednim 37 mm »Pito«.

2. — Druga kolona, pod komandom natporučnika Kelera, jačine 150 ljudi jurišne bojne (regruta), naoružana sa dva teška mitraljeza, jednim bacačem 81 mm., kretaće se pravcem Teslić — Irice — Dolići. Po izbijanju na tu liniju zaposješće kotu 331. Ova jedinica do sada nije učestvovala u borbi.

3. — Treća kolona, pod komandom natporučnika Ureka, jačine dve satnije domdo bojne, naoružane sa dva teška mitraljeza i jednim bacačem 81 mm., kretaće se pravcem Teslić Barići — Zečevo brdo — Gomjenica — Vlajići. Zadatak kolone: izbijanje na liniju Gomjenica — Vlajići.

4. — Četvrta kolona, jačine jedne čete VI Lovačke pukovnije, kretaće se na pravcu Teslić — Gomjenica sa zadatkom izbijanja na liniju Grebljica (trig. tačka 299). Sa tom kolonom kretaće se i oklopni voz koji ima zadatak izbijanja sa pravca Teslić na pravcu Gomjenica, tukući položaje Gomjenica — Grebljica — Kondžilo — Jošik — Glavica. Naoružanje: jedan brdski top, jedan pešadijski 37 mm »Pito«.

5. — Peta kolona, pod komandom natporučnika Ciraj, jačine jedne čete domdo bojne pojačane sa četnicima iz Vručice, kretaće se pravcem Teslić — Vručica — Sotonica — Drumlje — Pukara. Zadatak jedinica bočno vatreno dejstvo na pravcu naših položaja Kondžilo. Naoružanje kolone: 1 teški mitraljez i 1 bacač 81 mm.

6. — Šesta neprijateljska kolona izbija iz pravca Tešanj na pravac Mekiš — Vis — Plane — Jelik — Rasadnik — Drumlje — Pukara zaključno Dubrave. Zadatak kolone: obezbeđivanje boka i zaleđa jedinicama koje izvode glavni napad na pravcu Gusti Teslić — Dolići — Vlajići — Kondžilo. Jačina i sastav ove kolone: milicija iz Tešnja pojačana sa izvesnim brojem feldžandara.

7. — Kolona iz pravca Maglaja, sastavljena od ljudi nama naklonjenih, izbija na pravcu Dubrava. Zaposeda Bijelu Stijenu (trig tačka 521), odakle treba demonstrativno da dejstvuje na pravcu Kamenice.

8. — Vod artiljerije nalaziće se u s. Brdaci (kod Rudnika) jačine 2 topa. Zadatak: tučenje položaja na pravcu Gomjenica — Grebljica — Vlajići — Vujanovići, a zatim tučenje ciljeva na položajima Stupna Gl. — Podovi — Jošik — Podkondžilo — Stražba — Klun.

9. — Veza kod neprijatelja biće održavana preko radio-stanica u koliko iste dobiju kurira i releja.

10. — Znaci raspoznavanja: Govorni znak: Asim.

Sa puškom: dizanje puške u vodoravnom smjeru. Odgovor: dizanje puške u vis.

11. — Svetleći znaci: Jedna bela i jedna zelena raketla ispaljena jedna za drugom znači: »Tu smo«.

Crvena i zelena raketla znači: »Tražimo pojačanje«.

Bijela i crvena raketla znači: »Povlačenje odnosno napuštanje položaja«.

Zapovijest neprijatelja izdata za napad na naše jedinice štabovi i svi rukovodioci trebaju dobro upoznati, a način same borbe prilagođavati istoj.

Znakove raspoznavanja kao i sve svetleće znakove koristiti u potpunosti kako bi stvorili kod neprijatelja zabunu pomoću istih, onemogućavajući istom pravilno vođenje operacijama.

Na osnovi neprijateljske zapovjesti mogućnost našeg uspeha je sigurna s obzirom na jačinu neprijateljskih snaga i naših. Na preimućtvu u naoružanju i visini morala naše jedinice trebaju i moraju razbiti neprijatelja i dobiti ovu bitku. U koliko se neprijatelj razbije na otvorenom polju bitka za Teslić je dobijena. U vezi prednjega

N A R E Đ U J E M O :

1. — II bataljon postaviti će se na liniji Gusti Teslić — Dolići. Zadatak bataljona: sačekivanje neprijatelja koji će nadirati na pravcu njihovih položaja, puštanje na bliskom odstojanju a zatim siloviti i energični udar po istom. U koliko pritisak na položaje bude jak vršiti pomeranje na pravcu Vujanovići. Na tim položajima neprijatelja sačekati težeći pri tom da svojim levim krilom izbijete u bok istog. Voditi računa na tok i razvoj borbe kod susjednih bataljona i u momentima povoljne situacije kod istih preći u oštri protivnapad, dejstvujući bočno i frontalno. Održavati čvrstu vezu sa bataljonom XII [krajiške] brigade, kao i sa našim IV bataljonom. Obezbeđivati se na pravcu Balmažani — Alilova glavica na kom pravcu trebale izbiti četničke bande. Svoje zalede dobro obezbeđivati.

2. — IV bataljon postaviće se na liniji Vlajići — Stupna glavica. Zadatak bataljona: sačekivanje i razbijanje neprijateljske kolone koja će se kretati sa pravca Barići — Zečevo brdo — Gomjenica — Vlajići. Po razbijanju te kolone ostaviti jače delove na pravcu Gomjenice, preorijentisati snage u cilju bočnog dejstva i zaleđa na pravcu neprijateljskog kretanja Gusti Teslić — Dolići — Vujanovići.

3. — V bataljon zaposješće položaje svojim delovima istočno od IV bataljona, na kosama Kremenjaš — Kozija sti-

je_{ena} — Podovi — Jošik. Jača odeljenja upućivati na pravcu Babino brdo, u cilju kontrolisanja i zatvaranja pravaca koji vode od Gomjenice i Grebljice.

4. — I bataljon biće kao rezerva u s. Grgići, sem jedne čete koja će se prebaciti iz Mladikovine zaposedajući Alilovu glavicu (kota 602), sa zadatkom kontrolisanja i obezbeđivanja zaleđa našem II i IV bataljonu. Cetu orijentisati na pravcu Lju-toš — Markočevići.

5. — Inžinjerska četa izbacije jednu desetinu sa p.mitra-ljeskim odeljenjem na položajima Sv. Gospa u cilju izviđanja i kontrolisanja pravaca koji vode iz pravca Studenci i Usora.

6. — Bataljon XII Krajiške brigade u sadejstvu sa II bataljonom XIII Brigade treba dejstvovati u zaleđu neprija-telja, težeći pri tom da istom preseče odstupnicu za Teslić.®

Svi bataljoni moraju u potpunosti međusobno sadejstvovati potpomažući se do krajnjih mogućnosti.

Veza sa susjednim bataljonima mora da bude potpuna.

Strogo voditi računa o artiljeriskoj vatri težeći u koliko se to mogne izbeći istoj, a to se može postići u koliko se ne bu-dete držali krutih formi frontalne borbe.

U povoljnom momentu svi bataljoni trebaju preći u jedan oštri protivnapad na neprijatelja, težeći pri tom da veza između jedinica bude čvrsta i potpuna.

Znaci raspoznavanja ostaju isti kao što je predviđeno na-šom ranijom zapovješću broj 216 od 5. III. ov.g.

Svetleći znaci: jedna bijela raketla »Mi smo tu« (Naši smo). Jedna crvena raketla znači »Pritisak je jak, moramo se povući«.

Jedna zelena raketla: prelazimo u protivnapad.

Susjedne jedinice da su primile ovaj znak odgovoriće ta-kođer opaljenjem jedne istobojne raketle.

Stab brigade i brigadno previjalište u koliko do borbe dođe nalaziće se na pravcu Stojčevići — Grgići, gde upućivati sve izveštaje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zamj. polit komesara: Horvatić Mato	Načelnik Štaba kapetan: Miloš Vučković	Komandant major: Zeželj M.⁷
---	---	---

(M. P.)

⁸ Odnosi se na Drugi bataljon. (Vidi dok. br. 74).

⁷ Milan

P. S. Sem jedinica navedenih u napadu će učestvovati i delovi Teslićke četničke brigade. Ista će krenuti pravcem Bare — Balmažani — Markočevići — Ljutoš — Alilova glavica. Zadatak iste: dejstvovanje u zaleđe naših jedinica i obezbeđivanje desnog boka neprijateljskih snaga koje kreću iz Teslića.

Neprijateljske snage po izbijanju na predviđene linije iste bi napustili oko 15 časova vraćajući se natrag u svoje garnizone.

BR. 44

IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆEG KORPUSA NOVJ OD 8. MARTA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O VOJNO-POLITICKOJ SITUACIJI U ISTOČNOJ BOSNI ZA ČETIRI MJESECA¹

ŠTAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Str. pov. br.: 3/44.

8. III. 1944.

Dostavlja izvještaj o
vojno-političkoj situaciji u I. Bosni.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

I.

Ovaj izvještajni period, u kojem su se odigrali značajni događaji na našem terenu i znatne promjene u jedinicama našeg korpusa, radi bolje preglednosti, dijelimo u četiri dijela: 1. — Stanje do VI neprijateljske ofanzive; 2. — VI neprijateljska ofanziva; 3. — Napad na Tuzlu; 4. — Od napada na Tuzlu do danas.

1) Do VI neprijateljske ofanzive naše su jedinice bile raspoređene ovako: XVII divizija nalazila se na Romaniji,² vodeći gotovo svakodnevne borbe sa okupatorskim snagama koje su pokušavale prodreti od Sarajeva preko Romanije u

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 54—1/7, k. 408 A.

* Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 19. dok. br. 1, 10, 59, 99 i 100.

pravcu Sokolca i dalje prema Višegradu.' XXVII divizija zalivala je prostor Rogatica, Goražde, Foča, Trnovo,⁴ dopirući do Kalinovika i Kasindola, vodeći borbe sa četničkim grupama na tom terenu i sa okupatorskim snagama, koje su se iz Sarajeva nastojale probiti ka Trnovu. Jedna brigada ove divizije nalazila se na sektoru Birča,⁵ vodeći borbu protiv četničkih grupica i zelenog kadra, te zaštićujući bolnicu.

Jedinice XVI Vojvođanske divizije nalazile su se na Majevici i u djelu Posavine vodeći borbe sa okupatorskim snagama koje su pokušavale prodrijeti iz Brčkog prema oslobođenom teritoriju, te protiv četnika po planinskim selima Majevice.⁸

Pored čestih okršaja, u kojima su naše jedinice nanosile neprijatelju osjetne gubitke, našlo se prilično vremena za intenzivan rad na sređivanju i vojno-političkom uzdizanju naših jedinica, u čemu su se istakle XVII i XVI Vojvođanska divizija, kao i za sređivanje prilika u pozadini, u čemu se istakla XXVII divizija. Da su se osjetili vidni rezultati za kratko vrijeme imamo u prvom redu zahvaliti činjenici, što su se divizije nalazile na određenoj kompaktnoj Drostoriji, uslijed čega je rad štabova divizija i div. komiteta došao do punog izražaja. Pored toga, svi ti uspjesi u radu i čitav život u divizijama nosili su pečat naših pobjeda na Tuzli,⁷ Varešu⁸ itd.

Za to vrijeme uspjeli smo riješiti osnovni zadatak koji se pred nas postavio: osposobiti divizije za sve vojno-političke zadatke. Osim toga, ojačani su i učvršćeni naročito Romanij-ski. Tuzlanski i Posavski partizanski odred.

Pored niza sastanaka, savjetovanja, konferencija vojnih i političkih koji su održani po svim brigadama i odredima, održavanje dvaju vojničkih kurseva u okviru XVII i XXVII divizije, sanitetskih kurseva, te šest part. kurseva, kroz koje

³ Borba je vođena sa dijelovima 369. legionarske divizije i Prvog stajaćeg djelatnog zdruga. (Vidi tom IV. knj. 18. dok. br. 214 i knj. 20. dok. br. 234.)

⁴ Detaljnije o njenom rasporedu i dejstvu na toj prostoriji vidi tom IV. knj. 20. dok. br. 48 i 78.

⁵ Odnosi se na Devetnaestu birčansku brigadu, koja je tada bila pod neposrednom komandom Štaba Trećeg korpusa. (Vidi tom IV. knj. 20. dok. br. 7, 12 i 78.)

⁶ Bliže o rasporedu i borbama te divizije vidi tom IV. knj. 20. dok. br. 1.

⁷ Misli se na 2. oktobar 1943. kada je Tuzla bila prvi put oslobođena. Tom prilikom neprijatelj je pretrpio velike gubitke u ljudstvu i ratnom materijalu. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 9.

⁸ Vareš je u toku NOB-a nekoliko puta zauziman. Međutim, ovdje je riječ o zauzimanju Vareša od strane jedinica Sedamnaeste divizije, 21. oktobra 1943. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 99.

je prošlo oko 150 nižih i srednjih rukovodilaca — mnogo su doprinijeli riješenju postavljenih zadataka.

Rezultati ovakvog intenzivnog rada po divizijama dobili su svoj najkonkretniji izraz u žestokim borbama sa neprijateljskim kolonama kod Šekovića i na Romaniji,⁹ sakaćenje tih kolona, nanoseći im preko 400 mrtvih i ranjenih, te zauzimanje Kladnja¹ od strane XVI Muslimanske brigade.

Najmanje rezultata u ovom periodu imala je XVII divizija u političko-kulturnom radu na terenu Romanije i s. Ozrena, ne zbog neshvatanja važnosti toga rada, već zbog vrlo teških uslova za taj rad i priličnog četničkog uticaja u selima u kojima je boravila divizija.

2) VI ofanzivu prema oslobođenom teritoriju Istočne Bosne okupator je započeo sa jačim snagama od Sarajeva ' Tuzle." Ocijenivši namjere neprijatelja, koji je išao za tim da

" Odnosi se na borbe Sedamnaeste NOU divizije u prvoj polovini decembra 1943. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 20. dok. br. 77 i 202.

¹⁰ To su mjesto u toku 1943. nekoliko puta zauzimale jedinice NOVJ. A pomenuta brigada ga je zauzela 9. decembra 1943 (vidi tom IV. knj. 20, dok. br. 77).

¹³ i ²¹ U toku zime 1943 1944. Nijemci su u Jugoslaviji izveli nekoliko operacija (u Sandžaku, Bosni i dijelu Hrvatske južno od r. Save), s ciljem da razbiju glavne snage NOVJ, otklone opasnost od prenošenja operacija u Srbiji i obezbijede komunikacije koje iz unutrašnjosti vode na obalu. Oni su željeli da tim operacijama (decembar 1943 — mart 1944) raščiste situaciju između Save i Jadranskog mora, kako bi do proljeća, u slučaju eventualnog iskrcavanja saveznika, učvrstili obalu i njeno zaleđe.

Njemačka Vrhovna komanda je smatrala da se u Istočnoj Bosni i Sandžaku prikupljaju jače snage NOVJ koje bi mogle preduzeti prodor u Srbiju. Predviđenu operaciju protiv njih, prema planu Štaba Druge oklopne armije, izvodio je Peti SS brdski armijski korpus. (Štab 2. oklopne armije dao je toj operaciji šifrovani naziv »Kugelblic«). Opšta zamisao je bila da se brzim prodorom snaga iz Sarajeva, Tuzle, Zvornika i Užica zaposjedne zaprečna linija Sarajevo — Han-Pijesak — Vlasenica — Drina i okruže jedinice Trećeg korpusa NOVJ na prostorijski Sokolac — Srebrenica; da snage iz rejlona Sjenice i s linije Gacko — Nevesinje, nadirući širokim frontom, napadnim pravcima, s jugoistoka i juga, razbiju jedinice NOVJ i nabace ih sjeverno od linije Višegrad — Pale. u »kotao« omeđen pomenutom zaprečnom linijom, i tu pristupe uništenju okruženih snaga Druge proleterske, Pete, Sedamnaeste i Dvadeset sedme NOU divizije.

Dijelovi 187. rezervne divizije i 901. motorizovanog puka otpočeli su 3. decembra nastupanje u pravcu Kladnja i Birča u ovom rasporedu: desna kolona (600—800 Nijemaca) drumom Tuzla — Zivinice — Kladanj; srednja, glavna, kolona (oko 1.500 Nijemaca sa tenkovima i artiljerijom) pravcem Capardi — Šekovići — Vlasenica; lijeva kolona (ojačana sa 11 tenkova) drumom Zvornik — Nova Kasaba — Vlasenica.

Dijelovi 369. legionarske divizije, ojačani 1. rezervnim lovačkim i 92. motorizovanim pukom (oko 2.000 boraca sa 25 tenkova), nastupali su 6. decembra iz rejlona Sarajeva u dvije kolone: desna drumom Sarajevo — Sokolac, lijeva pravcem Visovica — Kostreša — Sokolac.

opkoli naše dvije divizije na sektoru Romanije, naredili smo brz pokret XVII diviziji prema Vlasenici.¹— Poslije uspješnih borbi u Šekovićima i poslije zauzimanja Kladnja, iz kojih su jedinice XVII divizije izašle znatno ojačane kako u vojničkom, tako i u moralnom pogledu — divizija je bila raspoređena na prostoriji Ozren (Dobojski) — Zivinice — Kladanj.

Jedinice XXVII divizije vodile su tada borbe protiv jakih motorizovanih neprijateljskih kolona koje su od Sarajeva, preko Sokolca, prodirale za Rogaticu i Višegrad.¹³

Savladavajući velike napore usiljenog maršovanja i borbi sve su naše jedinice na vrijeme izvršile svoj zadatak.

Ofanziva na Majevicu, protiv snaga XVI Vojvođanske divizije još nije bila započela.

Neprijatelju ne samo što nije uspio prvobitni plan, već su mu nanijeti osjetni udarci.

Predah od 6—10 dana koristili smo za sređivanje naših jedinica, njihovo postavljanje na manevarski podesniji teren; vršenje pritiska prema Tuzli i razbijanje četnika na Ozrenu. Bilo nam je jasno, da će neprijatelj poduzimati daljne ofanzivne operacije protiv nas.

Taj smo predah koristili i za popularizaciju istoriskih zaključaka drugog zasjedanja AVNOJ-a. U tom smo cilju izdali vanredno saopštenje, koje vam prilažemo. (Prilog br. 1). Održani su povodom toga po svim našim jedinicama sastanci, kao i nekoliko narodnih zborova i konferencija, sa kojih su upućeni pozdravi maršalu Titu i Nacionalnom komitetu. (Prilog br. 2).»

Vijesti o obrazovanju naše vlade na čelu s drugom Titom, njegovo imenovanje za maršala, te uspjesi naše vojske na

Prva brdska divizija, sa dijelovima motorizovanog puka »Brandenburg«, otpočela je 4. decembra u više kolona nastupanje, na frontu Nova Varoš — Brodarevo, nanoseći glavni udar pravcem Sjenica — Prijepolje — Pljevlja. Po zauzimanju Prijepolja i Pljevalja, u svom nadiranju ka istočnoj Bosni ona je 13. decembra izbila na liniju sjeverno od drumova Višegrad — Rogatica.

Sedma SS divizija »Princ Eugen« je početkom decembra, s linije Gacko — Nevesinje, otpočela nadiranje preko Čemerna i Kalinovika pravcima Foča — Rogatica i Dobro Polje — Prača.

Dijelovi bugarske Dvadeset četvrte divizije posjeli su desnu obalu Drine od Rogačice do Brusničkog potoka, orijentisani ka zapadu.

Opširnije o daljem prodiranju neprijateljskih jedinica kroz istočnu Bosnu, kao i o borbama s jedinicama Trećeg korpusa vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 77, 94, 110, 180—183, 195, 196, 198—206, 211—214, 221—224 i 228—233, knj. 21, dok. br. 21 35, 114 i 179; i »Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945« knj. 2.

¹² Opširnije o pokretu i dejstvu te divizije vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 77.

¹⁴ Nedostaju pomenuti prilozii.

ostalim sektorima, a naročito napad na Banja Luku¹⁵ ulili su novu snagu, nov polet kod naših boraca. Od tog dana, oni su ogromne teškoće na koje su nailazili savladivali mnogo lakše, puni vjere u svoje vlastite snage.

Zbog pomanjkanja sposobnog i odanog rukovodećeg kadra u XVIII Hrvatskoj brigadi, te zbog dezerterstva koje se u njoj bilo pojavilo nakon pada Tuzle, odlučili smo da ta brigada uđe u sastav XVII divizije. Štabu XVII divizije stavljeno je u zadatak da izvrši izmjenu u komandnom kadru po bataljonima te brigade, jer su se neki bivši domobranski oficiri pokazali kolebljivi i nesigurni, kao i da popune brigadu političkim kadrom, koji joj je nedostajao. (XVIII Hrvatska brigada formirana je u oslobođenoj Tuzli. Njeno formiranje predstavljalo je najvidniji rezultat naše političke pobjede među hrvatskim stanovništvom. Poneseni našim uspjesima, u tu brigadu je tom prilikom ušlo mnogo kolebljivih i nesigurnih elemenata, što mi iz političkih razloga nismo sprečavali). Pored svih teškoća, štab -XVII divizije nije ovoj brigadi pružio potrebnu pomoć, nije uspio paralizovati štetan rad kolebljivih elemenata, što se na nju odrazilo u toku ofanzive iz koje je izašla prilično brojno osakaćena. 2—3 bivša domobranska oficira sa oko 60 boraca predali su se u toku ofanzive neprijatelju.

Kad u prvom ofanzivnom naletu neprijatelj nije postigao nikakvog rezultata, poduzima jaku aktivnost s juga i potiskuje V diviziju¹⁶ i Južnomoravsku brigadu¹⁷ sa njenog terena nadmoćnijim snagama u pravcu Sokolovića.

¹⁵ Taj napad je, od 31. decembra 1943, do 2. januara 1944, izvodio Peti korpus NOVJ. Korpusu su bile pridate Treća proleterska (krajiska) brigada Prve proleterske divizije i Treća lička brigada Šeste NOU divizije (vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 137, 149 i 164, knj. 21, dok. br. 8, 10, 22, 85 i 103). U drugoj knjizi »Oslobodilačkog rata naroda Jugoslavije 1941—1945« o tome se kaže:

»U duhu svoje zamisli da jedinice koje nisu vezane neprijateljskom ofanzivom odmah preduzmu napad na najvažnije uporište neprijatelja i pojačaju dejstva na njegove komunikacije, a da bi olakšao težak položaj svojih snaga u istočnoj Bosni, gde je neprijateljski napad imao najveće razmere, Vrhovni štab je odlučio da sa jedinicama 5. korpusa preduzme veću operaciju u donjem toku Vrbasa. Glavni objekat operacije bio je grad Banja Luka, najvažniji i najjači neprijateljski garnizon u zapadnoj Bosni. Vrhovni štab je računao da će neprijatelj uputiti ka Banjoj Luci raspoložive snage iz susednih oblasti, u prvom redu iz istočne Bosne, i tako oslabiti svoja ofanzivna dejstva, koja su bila u toku. Time bi bila stvorena mogućnost da se napadnute snage NOVJ odvoje od neprijatelja i sačuvaju za važne zadatke koje je Vrhovni štab nameravao da im poveri u proleće 1944«.

" i ²⁰ Opširnije o borbama te divizije vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 181.

¹⁷ Odnosi se na Prvu južnomoravsku brigadu, koja se decembra 1943. prebacila u istočnu Bosnu i tu ostala sve do kraja januara 1944, kada je otišla u Sandžak i spojila se sa Prvom šumadijskom brigadom.

Na uzanom sektoru između Drine i komunikacije Sokolac — Rogatica našle su se naše velike snage. Na zajedničkom sastanku štabova V i XXVII divizije, u prisustvu druga Mihajla,¹⁸ donesen je zaključak da se XXVII divizija hitno prebaci preko komunikacije Sokolac — Vlasenica,¹⁹ da bi se na taj način izbjeglo nagomilavanje snaga, a V divizija da se u duhu vaše direktive orijentiše hitno prema Vlasenici i Srebrenici,²⁰ gdje su neprijateljske snage tih dana bile neznatne. XXVII divizija je odmah pristupila izvršenju zadatka i uz manju borbu, nanijevši neprijatelju gubitke, prebacila se preko ceste Sokolac — Vlasenica. V divizija sa Južnomoravskom brigadom nije odmah izvršila pokret, već se na prostoru Sokolovića zadržala 2 dana bez borbe. Neprijatelj je, osjetivši prebacivanje naših snaga, jako zaposjeo drum Sokolac—Vlasenica i počeo potiskivati V diviziju od Rogatice i Sokolca, tako da je bila prisiljena pod jakom borbom vršiti prelaz ceste Sokolac — Vlasenica, orijentišući se prema Kladnju. Da nisu zakasnili sa pokretom, do toga ne bi došlo. Uslijed premorenosti, jedinice V divizije zadržale su se na novoj prostoriji 2 dana, za koje je vrijeme vodila borbu sa neprijateljem, koji je nastupao za V divizijom, XVI Muslimanska brigada.

U to vrijeme neprijatelj počinje vršiti prodore iz svih pravaca na oslobođeni teritorij Istočne Bosne,²¹ zaposjedajući sva mjesta, sela i dominantne položaje u cilju radikalnog čišćenja terena i razbijanja naših snaga. V divizija zakašnjava nam predati svoje ranjenike i prema vašem naređenju uzima orijentaciju prema Krivaji. XXVII divizija je bila zauzela Vareš²² i napadala Brezu. XVII divizija je orijentisana prema Ozrenu.²³ Dvije vojvođanske brigade sa Lekićem²⁴ vodile su borbu na Majevidi, a 3 njihove brigade su se nalazile prema Trebavi i Posavini.²⁵

Od njih je 10. februara 1944. formirana Treća srpska brigada. Opširnije o njoj vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 21, objašnjenje br. 8.

¹⁸ Blagoje Nešković

¹⁹ O rasporedu i dejstvu te divizije vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 21 i 114.

^a Zauzela ga je, 21. decembra 1944. Sedamnaesta majevička brigada te divizije (vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 122 i 183).

²³ Bliže o rasporedu i dejstvu te divizije vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 77, 106 i 119.

²⁴ Danilo Lekić, komandant Šesnasete NOU divizije

²⁵ i ³⁴ Krajem novembra i početkom decembra 1943. neprijatelj je vršio pregrupisanje svojih snaga, pripremajući se za operacije većih razmjera u istočnoj Bosni.

U vezi s takvom situacijom, prije nego što je neprijatelj prešao u napad, Stab Šesnaeste NOU divizije donio je odluku da svoje jedinice podijeli na dvije operative grupe, koje bi, razmjestivši se na terenu koji omogućuje manevrisanje, ofanzivnim dejstvom ugrozile osnovnu neprijateljsku komunikaciju Zvornik — Tuzla — Doboj.

Glavnina neprijateljskih snaga, koja je vršila ofanzivu protivu nas, nastojala je da nabaci naše snage na r. Bosnu. Kod Štaba V divizije (što se prema Mihajlovom pričanju odrazilo i na borbe) vladalo je uvjerenje da se neće moći održati na ovom terenu i da treba uzeti orijentaciju preko r. Bosne.

LMi smo odlučno ustali protiv toga, jer je baš u tom pravcu trebalo osujetiti namjeru neprijatelja. Vašim naredjenjem je to [spriječeno — i pokazalo se je kao jedino pravilno rješenje.

[Od tada naše jedinice vrše stalne pokrete i vode se žestoke dano-noćne borbe na svim sektorima sa šest neprijateljskih divizija,²⁶ koje su trajale 12—15 dana. Pod pritiskom jakih neprijateljskih snaga Lekić je bio prinuđen da se probije sa dvije brigade preko ceste Tuzla — Zvornik na prostoriju Birča uz jaku borbu sa motorizovanim kolonama. Stefan sa 3 brigade, nemajući veze s Lekićem, odluči na svoju ruku da se prebaci preko r. Bosne na Vučjak. Međutim, zbog zakašnjenja neke komore, promjeni odluku i prebaci se bez borbe na Majevicu.

U cilju izbjegavanja frontalne borbe (neprijatelj je nastupao iz svih pravaca, na vrhovima Konjuha i Ozrena imao je telefonske centrale) i očuvanja žive snage, dvije brigade²⁷ XVII divizije i Južnomoravska brigada na čelu sa komandantom divizije drugom Gligom²⁸ dobile su zadatak da se probiju sa Ozrena prema Vlasenici i Srebrenici. Uz velike napore i borbu uspješno su izvršili zadatak. Dvije brigade XVII divizije sa politkomesarom i načelnikom²⁹ štaba dobile su zadatak da se prebace preko Krivaie i da manevrišu na onom terenu. Sa tom grupom bio je i Stab Korpusa. — Greškom štaba XVI Muslimanske brigade . . . došlo je do toga, da smo se ne samo mi, već i XV Majevička brigada morali prebacivati pod jakom borbom preko rijeke, koju je neprijatelj bio zaposjeo. Ovo nas je prebacivanje koštalo osjetnih gubitaka. Tu je pao u ruke neprijatelju i engleski kapetan³⁰ sa dva podoficira, zato što nije imao smjelosti da pređe rijeku kao i svi mi. Tu je poginuo i general Radi, kojeg smo bili zarobili u Tuzli. Uslovi pod

Tako je od Prve, Treće i Pete brigade formirana jedna grupa, pod rukovodstvom političkog komesara i načelnika štaba divizije, a od Druge i Četvarte brigade druga grupa, pod rukovodstvom komandanta divizije.

Ova podjela je bila privremena, samo u decembru, mada su brigade i kasnije najčešće djelovale po grupama, a neke i samostalno. Opšarnije o tome vidi tom IV, knj. 20, dok br. 182, knj. 21, dok. br. 176.

²⁸ O neprijateljskim snagama koje su tada učestvovalе u operacijama u istočnoj Bosni vidi objašnjenje br. U, 13 i 21.

²⁷ Odnosi se na Šestu istočnobosansku i Osamnaestu hrvatsku brigadu (vidi tom IV, knj. 21. dok. br. 35).

²⁸ Gligorije Mandić

kejima se probijala ova grupa bili su veoma teški, a i sastav same grupe otežavao je u velikoj mjeri brzinu manevrisanja. Okolnost što su u neposrednoj blizini manevrisale jedinice V i XXVII divizije znatno je otežala situaciju ove grupe. Nemanje radio veze sa V divizijom moglo je imati veoma teških posledica. O tome ubuduće treba voditi računa, naročito pri tako teškim situacijama. Zbog pustog terena, velike hladnoće i slabe odjeće i obuće ova je grupa imala veliki broj promrzlih boraca, dok su se oko 60 ranjenika i bolesnika iz divizijske bolnice potpuno smrzli.

Grupa sa komandantom XVII divizije mnogo je bolje prošla, tako da su VI i Južnomoravska brigada iz ofanzive izašle uglavnom očuvane. Izuzetak čini XVIII Hrvatska brigada, koja je zbog gore pomenutih razloga izašla prilično osakaćena. Oko 100 iznemoglih i demoralisanih boraca je zaostajalo, koji su skoro svi pali u ruke neprijatelju. Osim toga je brigada imala oko 30 ranjenih i promrzlih.

Jedinice XXVII divizije dobro su prebrodile ofanzivu sem XVII Majevičke brigade u kojoj je komandovanje podbacilo, naročito poslije ranjavanja komandanta³¹ brigade. Jedan bataljon³² te brigade, krivicom komandanta³³ bataljona, odvojio se je od glavnine i na taj način dozvolio da se bataljon rasprši i djelimično dezertira na Majevicu.

XVI divizija je takođe dobro prošla, jer je ofanziva na Majevici počela kasnije nego na drugim sektorima i vrlo kratko je trajala. Dvije brigade na čelu sa Lekićem imale su napora u borbama na Majevici i pri probijanju obruča na cesti Tuzla — Zvornik, dok druge tri brigade skoro nisu ni osjetile ofanzivu.³⁴ No, i pored toga, ta je divizija imala velik broj izbačenih iz stroja — pretežno promrzlih uslijed vrlo slabe odjeće i obuće, kao i zbog neotpornosti samih boraca.

Iz Odreda je u toku ofanzive najviše boraca otpalo. Ali, oni nisu otišli neprijatelju, već su se skrivali kod svojih kuća. Krivica za to u prvom redu pada na komandni kadar, koji se nije snašao. Ljudstvo je bilo mahom novomobilisano. Nikada toliko neprijateljskih snaga na ovom terenu nije učestvovalo u borbi protiv nas. Pretežna je većina naroda živjela u uvjerenju da će nas potpuno razbiti i uništiti. Sve je to djelovalo na mladi komandni kadar do te mjere, da su pojedini počeli

³¹ Narodni heroj Veljko Lukić Kurjak. Kao ranjenik nalazio se na području Bijeljine, gdje su ga u proljeće 1944. opkolili i ubili četnici.

³² Odnosi se na Drugi bataljon. Opširnije o tome vidi tom IV. knj. 21, dok. br. 114; i dok. reg. br. 13—7, k. 408 A, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.

gubiti perspektivu. Tako je na pr. komandant³³ Trebavskog **odreda** naredio borcima jednog bataljona da se razidu kućama.³⁶ **Isto** je htjeo učiniti i sa drugim bataljonom, ali se on srećom nije nalazio u njegovoj blizini. Kasnije, kad smo naredili hapšenje tog komandanta, on je čuvši za to, uslijed nebudnosti politkomesara Odreda i njegovog zamjenika, prebjegao četnicima na Trebavu.

Kalinovički odred se je u toku ofanzive uglavnom raspao. Sa Srebreničkim odredom slično se dogodilo,³⁷ zbog do kraja kolebljivog držanja Ismeta Bektaševića, koji je poslije ofanzive otišao Nijemcima u Zvornik.

Tuzlanski je odred, nalazeći se na teškom terenu (u dolini Spreče), pretrpio osjetne gubitke.³⁸ Nekoliko uglednih ljudi iz Tuzle, koji su se nalazili kod Odreda, ili je poginulo, ili je palo u ruke neprijatelju u toku ofanzive. Među poginulim je i brat Dr. Peleša³⁹ sa svojom familijom. Kod Odreda se u to vrijeme nalazio i Pandža.⁴⁰ On je takođe pao u ruke neprijatelju i odveden u Sarajevo.

Prilikom pada Tuzle, svi su se najugledniji Srbi, muslimani i Hrvati evakuisali na oslobođeni teritorij. Oni koji su pošli prema Majevici svi su sačuvani, dok grupa koja se evakuisala južno od Tuzle, u toku ofanzive, uslijed ogromnih napora, pretrpila je gubitke. Vrijedno je istaći držanje Murat-bega iz Tuzle koji je ranije inače bio poznat kao veliki prijatelj Nijemaca. Danas se takođe dobro drži.

Ozrenski odred se nije mogao zadržati na svom terenu, već se je u toku ofanzive uglavnom naslanjao na jedinice XVII divizije.

Majevički,⁴¹ Romanijski, Posavski i Birčanski odred dobro su se držali u toku ofanzive i izašli iz nje potpuno očuvani.

" Relja Pećo

»« U Trebavskom odreda je bio priličan broj novih boraca. Ne naviknuti na teške borbe, oni su se kolebali između partizana i četnika. Našavši se u teškoj situaciji uslijed neprijateljske ofanzive, oni su, pod uticajem izvjesnih četničkih elemenata, napustili svoj odred. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 44.

⁵⁷ Odred je ponovo formiran 5. februara 1944. u Bratuncu. Opširnije o tome vidi dok. br. 46.

⁵⁸ Opširnije o Tuzlanskom NOP odreda vidi izvještaj njegovog političkog komesara političkom komesaru Trećeg korpusa NOVJ o borbama od 3. decembra 1943. do 18. januara 1944. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 52—7, k. 408 A.)

⁵⁹ Dr Rade Peleš

⁴⁰ Muhamed Pandžo tada se predao Nijemcima. O njegovom izdajničkom radu vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 174.

⁴¹ U izvještaju političkog komesara Majevičkog NOP odreda od 2. februara 1944. političkom komesaru Trećeg korpusa NOVJ prikazani su politički rad i stanje u tom odreda, počev od formiranja (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 10—7, k. 408 A.)

Najveći dio teškog oružja smo morali zakopati (topove, jedan dio t. bacača i t. mitraljeza) i to na nesigurnom terenu tako da još do njega nismo došli.

Usljed velikih napora, najviše su u toku ofanzive stradali ljekari i bolničko osoblje. Dio odgovornosti snose za to i štabovi divizija i brigada, koji im nisu ukazali potrebnu pomoć.

Svi su ranjenici i bolesnici po bolnicama potpuno sačuvani, zahvaljujući požrtvovanom radu pojedinih ljekara i bolničkom osoblju.

Važno je napomenuti da se četnici uslijed zadobijenih udaraca nisu uspjeli srediti u toku ofanzive i skoro isključivo su Nijemcima služili kao vođići.⁴² Izuzetak čine grupe četnika u Zeničkom kraju, koji teren još nismo mogli obuhvatiti našim",! snagama. Tzv. zeleni kadar pored komunikacija Doboje — Tuzla — Zvornik bio je dosta aktivan.

Okupatorske zvjeri su i ovog puta vršile strašna zvjerstva nad nezaštićenim narodom i po srpskim i po muslimanskim selima. Da bi vam slika njihovih zlodjela bila jasnija navodimo neke primjere:

U Glasinačkoj opštini, srez Rogatica, od 32 sela ostala su poslije VI ofanzive 2 nepotpuna sela. U Boričkoj opštini, srez Rogatički, od 17 sela ostalo je 5. U Rogatičkoj opštini od cko 10 sela ostala 2. U Dubskoj opštini, rogatički srez, od 26 sela ostala je samo po neka kuća. U Pračanskoj opštini od 20 sela ostalo je 5. U Knežinskoj opštini, vlasenički srez, od 20 sela ostalo 3. U Sekovičkoj opštini spalili su oko 60 kuća.⁴³

U muslimanskim selima Podgorja (obronci Konjuha) pobili su na očigled familija oko 30 ljudi.

Po svim selima i gradovima vršili su pljačku i silovanje žena i djevojaka.

Narod je nakon svega toga, po svim krajevima, sa oduševljenjem dočekivao našu vojsku i na djelu se uvjerio da nas nikakva sila ne može uništiti. Mi smo učvrstili naše pozicije u svim krajevima.

Odmah poslije ofanzive postavili su se pred nas slijedeći zadaci: a) popuna i sređivanje jedinica, b) podizanje borbene sposobnosti, c) učvršćenje našeg uticaja u narodu.

Za kratko vrijeme uspjeli smo srediti sve jedinice, što se osjetilo u njihovoj sposobnosti za učešće u zamašnoj akciji na Tuzlu i druga uporišta i u njihovom držanju u toj akciji.

⁴¹ Bliže o tome vidi tom IV. knj. 20., dok. br. 195.

3) Napad na Tuzlu⁴⁴ i druga uporišta postavio se pred as kao rješiv i važan zadatak zbog: naređenja našeg Vrhovnog omandanta maršala Tita, blizine i mogućnosti brze koncentracije naših snaga za izvršenje tog zadatka, manifestovanja naših snaga u Istočnoj Bosni za koje je »Glavni stan vođe Pajha« od 20. XII. prošle godine bio objavio da smo izgubili u VI ofanzivi preko 3.000 mrtvih, 2.668 zarobljenih, 24 topa, reko 100 motornih vozila, među kojima tenkovi i oklopna /idacka kola itd.,⁴¹ te zbog važnih vojničkih, političkih, moralnih i ekonomskih rezultata koji bi došli kao posljedica tvrdacije Tuzle i pomoći koja se tom akcijom ukazuje snama u Centralnoj Bosni.⁴⁰

⁴⁴ Napad na Tuzlu izvodile su jedinice Trećeg korpusa NOVJ od 16. do 20. januara 1944. Opširnije o tome vidi tom IV. knj. 21, dok. br. ' 64, 79. 176, 215, 217 i 220.

⁴⁵ Prema izvještajima naših jedinica, naši gubici su bili mnogo »nji nego što ih je neprijatelj prikazao. Bliže o tome vidi tom IV, j. 20, dok. br. 77, 94, 181 i 182, knj. 21, dok. br. 35.

⁴⁶ Njemačka komanda je smatrala da je u decembarskim operacijama u Sandžaku, istočnoj Bosni, Dalmaciji i srednjem dijelu Hrvatske izvršila postavljene zadatke. Sada je, u vezi sa opštim planom jskih dejstava, trebalo ofanzivne operacije prenijeti najpre na srednji zapadnu Bosnu a zatim, preko planinskog masiva Dinare, u sjevernu Dalmaciju. U tom cilju, prema planu Štaba Druge oklopne lije, početkom januara 1944. otpočele su operacije u srednjoj Bosni, namjerom da se razbiju Prvi proleterski korpus i dio snaga Petog rpusa i da se uspostave garnizoni u većim mjestima.

Druga brigada Peti i Šesti puk Prve kojačke divizije i pridati tvrti puk (pukovnija) Prve lovačke brigade (lovačkog združa) napaju s linije Bosanski Dubočac — Derventa — Kladari ka zapadu ešljavajući planine južno od r. Save.

Borbena grupa »Brauner« (dijelovi 187. rezervne divizije i Šestog ka Prve lovačke brigade) nastupa sa odsjeka Doboj — Teslić preko umljenog zemljišta Čečave, Krnjina i Ljubića ka Prnjavoru.

Prva brdska divizija nastupa s linije Doboj — Zepče ka zapadu štim pravcem Tešanj — Borja planina — Skender-Vakuf, a zatim eće na jugozapad i preko komunikacije Jajce — Travnik i Jajce — Bugojno ka Glamočkom polju.

Sedma SS divizija nastupa s linije Zepče — Zenica — Kakanj štim pravcem Travnik — Bugojno — Kupres — Livno, pročešljavajući planine Vlačić, Kruščicu, Radovan i Krug.

Razvijena na širokom frontu, 369. legionarska divizija nastupa i linije Fojnica — Kreševo — Ivan-sedlo — Konjic — Jablanica, preko ~nina Pogorelice i Bitovnje u dolinama r. Rame i r. Doljanke, prema ozoru i Duvnu.

Iz Banje Luke ka Kotor-Varošu nastupili su 901. motorizovani i jedan bataljon 383. puka 373. divizije.

Opširnije o daljem razvoju i ishodu borbe vidi drugu knjigu slobodilačkog rata naroda Jugoslavije 1941—1945« i tom IV, knj. 21. br. 85, 88. 93, 130, 134, 140, 179—188 i 220, knj. 22, dok. br. 15, 16, 23, 24 i 42.

Sve jedinice su išle u napad na Tuzlu s velikim oduševljenjem i u teškim i krvavim borbama koje su trajale 4 dana i 4 noći pokazale veliko junaštvo. Naročito su se istakle VI brigada, Romanijski odred i XVI Muslimanska brigada.

Vojnički neuspjeh napada na Tuzlu došao je kao posljedica nejednovremenosti u napadima i nedovoljne odlučnosti pojedinih jedinica u prodiranju u grad, nemanja dovoljno teškog oružja, kao i zbog ogorčenog otpora koji je neprijatelj pružao i pomoći koju je dobio od Zvornika, Doboja i Brčkog.

Taj neuspjeh nije imao odraza na borbenu i moralnu sposobnost kod jedinica koje su vršile napad, sem donekle na I Vojvođansku i XVI Muslimansku brigadu koje su imale najveći broj izbačenih iz stroja.

Međutim, zbog zakašnjenja u povlačenju iz Tuzle VI [istočnobosanska] i XVI Muslimanska brigada bile su dovedene u situaciju da prihvate borbu pod vrlo nepovoljnim okolnostima. Tom prilikom pored ostalih poginuo je drug Milić Maksimović, rukovodilac Politodjela XVI Muslimanske brigade, Simo Lukić,⁴⁷*politkom Ozrenskog odreda, i dva komandanta bataljona Muslimanske brigade. Tom prilikom je napravljena krupna greška, za koju pored štaba XVI Muslimanske brigade, a naročito njenog komandanta — snosi odgovornost i drug Gligo, komandant XVII divizije, što nije i pored naređenja Štaba Korpusa na vrijeme naredio povlačenje.

4) Poslije napada na Tuzlu pristupili smo brzom popuni svih brigada i ojačanju odreda. Uslovi za mobilizaciju novih boraca u dijelu Majevice, u Semberiji i Posavini veoma su povoljni, tako da smo bili u stanju popuniti skoro sve naše brigade i ojačati tamošnje odrede.⁴⁸ Mobilizacija se uspješno nastavlja.

U vezi sa povoljnim uslovima za mobilizaciju, postavio se pred nas problem naoružanja novog ljudstva. U sitnijim akcijama protiv četnika i zelenog kadra djelomično smo uspjeli na nekim sektorima riješiti taj problem, ali on se i danas postavlja pred nas u dosta oštroj formi.

Jedinice XXVII divizije nakon ponovnog zauzeća Vareša, te poslije napada na Tuzlu (njihova XIX Birčanska brigada i Romanijski partizanski odred učestvovali su u napadu) — postavile se na prostoru Rogatica — Sokolac. Na toj liniji je vodila svakodnevne borbe sa ustaško-njemačkim posadama iz

⁴⁷ Za narodnog heroja proglašen 1951.

⁴⁸ Vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 173, knj. 22, dok. br. 4 i 44.

Sokolca i Rogatice,⁴⁹ te vršila napad na prugu Sarajevo — Višegrad,⁵⁰ koju neprijatelj užurbano popravlja. Na toj liniji neprijatelju su naneseni osjetni gubitci, iako garnizoni nisu mogli biti likvidirani uslijed velikog snijega i jakih mećava. Naš je uticaj time na Romaniji porastao i u onim selima koja su stajala pod četničkim uticajem.

Vi ste nam zamjerali da smo sektor Kalinovik — Foča **zapustili**. Međutim, prije VI neprijateljske ofanzive jedinice naše XXVII divizije kontrolisale su taj kraj i omogućili formiranje Kalinovičkog odreda. Poslije VI ofanzive na taj sektor je bila dirigovana V divizija.⁵¹ Smatrali smo da bi bilo nepravilno gomilati veće snage na taj teren, koji je pored ostalog vrlo siromašan. Vašim dirigovanjem V divizije na drugi teren — upućene su tamo jedinice naše XXVII divizije — i mi se nadamo da ćemo konačno srediti stanje i na tom području.

Za komandanta Kalinovičkog odreda imenovali smo druga Slobodana Kezunovića, koji je od Otsjeka za zaštitu naroda bio imenovan za punomoćnika u Sarajevskom okrugu. To smo učinili radi toga, što drug Slobodan nije dozrio da ima takvu delikatnu samostalnu funkciju (neke grupice, koje je uz našu pomoć formirao, radile su bez kontrole i više je štetan bio njihov rad nego koristan), kao i zbog toga što je bio u početku ustanka komandant bataljona u Kalinovičkom odredu. Pored toga i on želi da bude u vojsci. Mi se nadamo da će zadovoljiti na novoj dužnosti. Molimo vas, da to odobrite.

Odlaskom Ismeta Bektaševića iz Srebreničkog kraja, stvoreni su povoljni uslovi za učvršćenje Odreda u tom kraju, koji već broji preko 100 boraca, jer je on kočio njegov razvitak. Ja sam nakon pada Tuzle savjetovao Ročku⁵² da ga povede sa sobom, ali on je bio protiv toga.

Ozrenski odred bez prisustva većih naših snaga nije se mogao održati na svom terenu, pa smo zbog toga, dajući nešto boraca VI brigadi, fuzionirali Ozrenski i Kladanjski odred, koji na taj način ima uslova za dobar razvitak.

Zbog potrebe popunjavanja naših brigada, zbog kompaktnosti terena itd. fuzionirali smo Trebavski i Posavski odred u jedan Odred,^{TM} koji će biti u stanju da kontroliše teren, vrši manje akcije i mobilizaciju.

⁴⁹ Borba je vođena sa dijelovima 369. legionarske divizije i Prvog stajaćeg djelatnog zdruga. Opširnije o tome vidi tom IV. knj. 22. dok. br. 158.

⁵⁰ Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 25, 51 i 95.

⁵¹ Vidi dok. br. 80 u ovoj knjizi i tom IV, knj. 21, dok. br. 175. knj. 22, dok. br. 153.

⁵² Rodoljub Colaković

Organizovali smo Mačvanski odred,"* koji danas broj' preko 100 boraca i koji i pod današnjim uslovima može da se razvije u jak odred.

Od VI ofanzive naovamo neprijatelj je razvijao živu propagandnu djelatnost, preko koje intenzivno nagovještava ofanzivnu djelatnost protiv naših snaga. Naročito je bila jaka propaganda iz Srbije. (Taj vam materijal dostavljamo). No, na terenu Istočne Bosne neprijatelju nije pošlo za rukom da izvede ma i najmanju mobilizaciju dp sada. Stavljanje do znanja od strane Nijemaca, Nediću i Paveliću, da će dobiti Istočnu Bosnu onaj koji but e više mobilizirao, dovelo je do toga da su četnici u Istočnoj B< sni raskrinkani ne samo kao bande koje se bore protiv NOV, već i protiv Saveznika. To je potencirano naročito poslije govora G. Čerčila⁵⁵ i G. Simovića.⁵⁶ Četnici se pojavljuju u SS njemačkim uniformama sa kokardama na glavi. Usljed svega toga došlo je kod njih do komešanja i nesuglasica. Mi ćemo i taj momenat koristiti u cilju njihovog potpunog razbijanja. Muslimani su u svim krajevima dali otpor za mobilizaciju u ustašku vojsku. Zato sada ustaše nastoje preko svojih ljudi ostvariti dominantan položaj u redovima zelenog kadra, koji je sastavljen isključivo od muslimana i pod direktnom je komandom Nijemaca — i koji otvoreno saraduje sa četnicima u borbi protiv nas.⁵⁷

U vojničkom pogledu okupator poklanja veliku pažnju komunikacijama Sarajevo — Višegrad i Doboj — Tuzla — Zvornik. duž kojih drži jake posade⁵⁸ i koje pod vrlo nepovoljnim vremenskim prilikama užurbano popravlja.

Sve nam to nameće krupne vojno-političke zadatke, koje ćemo, obzirom na jačinu naših snaga, još većim učvršćenjem našeg uticaja u narodu i daljnjom mobilizacijom moći uspješno riješiti.

Zbog toga, kao i u vezi predstojećeg razvoja događaja u našoj zemlji izvršili smo reorganizaciju naših snaga formiranjem nove XXXVIII divizije⁵⁹ koju ste vi odobrili.

Naredbu za formiranje tog odreda izdao je Štab Šesnaeste NOU divizije 7. februara 1944. Opširnije o tome vidi tom IV. knj. 22. dok. br. 31.

⁵⁵ Winston Cerčil, tadašnji predsjednik britanske vlade.

⁵⁴ Dušan Simović, bivši predsjednik jugoslovenske vlade.

⁵⁵ O zelenom kadru vidi tom IV. knj. 19, dok. br. 165. knj. 22, dok. br. 116.

⁵⁸ Vidi tom IV, knj. 22. dok. br. 158. kao i dok. br. 176 u ovoj knjizi.

POLITICKO-KULTURNI RAD U JEDINICAMA

Poslije VI ofanzive ovaj je rad naglo oživio. Težište političkog rada usmjereno je na upoznavanje naših boraca sa sastavom, odlukama i ciljevima AVNOJ-a^B i Nacionalnog komiteta, kao i ZAVNOB i H-a^{KI}. Postavili smo kao osnovno, da ne smije biti nijednog našeg borca koji neće sa tim pitanjima biti upoznat.

U cilju popularizacije istorijskih odluka AVNOJ-a održano je niz zborova i konferencija na terenu. Kao najvažnije pominjemo: Zbor na Romaniji (na kome je uzelo učešća 400—500 ljudi); zbor u Sekovićima (na kome je bilo prisutnih oko 400 osoba); u Spreči (oko 350 osoba); u Bijeljini (oko 1.000 osoba); na Majevidi (oko 400); u Posavini (oko 3.000). Sa svih tih zborova upućeni su pozdravni telegrami maršalu Titu i Nacionalnom komitetu.

Upoznali smo sve naše vojno-političke rukovodioce sa najnovijim direktivama druga Tita u pogledu odnosa prema Saveznicima. U tom pravcu pravljeni su greške naročito poslije članka moskovske »Pravde« (»Glasine iz Kaira«) i Titove izjave da nas nisu pomogli u toku VI neprijateljske ofanzive. U vezi s tim, danas stvar stoji tako, da bi naši borci htjeli da osjete njihovo jače angažovanje u ovom ratu i veću pomoć našoj vojsci.

U ovom izvještajnom periodu izašli su listovi u VI, XV, XVI i XIX brigadi, pored radio vijesti, koje se svakodnevno izdaju u okviru divizija ili brigada. Svi su ovi listovi na visini kako u političkom, tako i u tehničkom pogledu. Njihovo će izlaženje biti otežano reorganizacijom Politodjela.

Shodno direktivi druga Tita o ukidanju raznih okružnih listića, ukinuli smo sve bataljonske i četne listiće po divizijama i odredima, koji pišu bez veće kontrole, a njihovo ponovno izlaženje mislimo ponovno oživiti uz jaču kontrolu.

U VI, XV, XVI brigadi i u okviru XXVII divizije ponovo su otpočeli rad niži partijski kursevi. Ovog puta se na kursevima nalazi skoro za polovinu manji broj učesnika iz razloga sređivanja jedinica i priliva novog ljudstva.

Drug Drago Vučinić će održati srednji partijski kurs pri Ob. komitetu, na kome će uzeti učešća članovi okružnih i sreskih part. komiteta, jer se osjeća velika potreba za održanjem takvog kursa. Kurs je trebao da počne prije 10 dana, ali zbog

^m Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije

⁶¹ Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine

partijskog savjetovanja, kao i zbog neekspeditivnosti drugova iz Ob. K. kurs još nije počeo.

Iako su kursevi koje je držao drug Drago dali dosta dobre rezultate, smatram, da ga ne bi trebali zadržati na toj dužnosti. On je dosta mlad, pa mislimo da bi se pravilnije razvijao na drugoj dužnosti. Primili smo vaš plan za part. kurseve. U X temi, nije unijeta kao podtema: N.O.O.,⁶² AVNOJ, NK.⁶³ Molimo vas, da nas obavijestite, da li je to omaškom izostavljeno, ili namjerno. Mi smo to unijeli kao podtemu.

Pri XVII i XXVII diviziji postoje kulturno-umjetničke grupe koje su dobro uvježbane i daju uspjele priredbe za vojsku i za narod. Ove grupe borave uglavnom pri nekoj od brigada, te pored davanja priredbi koriste i umjetničkom podizanju nivoa naših boraca i razvijanju umjetničkog rada u jedinicama. Osim toga, skoro svaka brigada ima izvježbane kulturno-umjetničke grupe, koje su u stanju samostalno davati priredbe.

III.

SANITETSKA SLUŽBA U KORPUSU

Sanitetska služba u našim jedinicama do VI neprijateljske ofanzive bilježila je znatne uspjehe naročito u XVII diviziji. U toku ofanzive nastradalo je nekoliko ljekara i stručnih bolničarki. Nekoliko ljekara je oslabilo do te mjere, da su za duže vremena nesposobni za jedinicu. Pored toga, poslije ofanzive počeo se pojavljivati pjegavi tifus i gripa. Broj oboljelih od p. tifusa u našim jedinicama iznosi do danas preko 150. Posljednjih dana bilježi se opadanje pjegavog tifusa, a povećava se broj oboljelih od gripe. Ostali smo bez sanitetskog materijala, kako po jedinicama tako i po bolnicama na terenu.

Zadaci koji se pred nas postavljaju u pogledu sanitetske sužbe jesu: a) Pronaći zamjenu za ljekare koji su otpali; b) Nastaviti sa sanitetskim kursevima, koji su se počeli držati po bolnicama i u okviru divizija i c) Nastaviti najuporniju borbu i kampanju protiv pjegavog tifusa. U sanitetskom materijalu očekujemo s vaše strane neodložnu pomoć.

IV.

ISHRANA, ODJEĆA I OBUĆA

Do sada naše jedinice nisu gladovale, iako su trpjele veliku oskudicu, naročito one koje su se nalazile na prostoru od Sekovića do Rogatice. Uslijed pomanjkanja dobre ishrane,

te uslijed napora počela su se javljati kod mladih boraca akutna oboljenja na plućima i anemičnost. Sa odjećom naše jedinice stoje vrlo loše. Ono što se je zaplijenilo prilikom likvidacije neprijateljskih garnizona, već se je poderalo. Engleska pošiljka od 4.000 pari cipela znatno je popravila stanje obuće, iako u potpunosti nije podmirila potrebe.

V.

VOJNA VLAST U POZADINI I N. O. O.

Naša vlast na ovom terenu nije organizovana kako treba, niti još ima potrebnog autoriteta u narodu. Ne možemo zabilježiti neki krupniji uspjeh u pogledu njenog učvršćenja, sem što su komande područja nešto proširile svoj rad, počeo se razvijati birokratizam i zavoditi ratni tempo u radu.

U NOO-ima, čak i tamo gdje su vršeni izbori (Majeveca) ima sabotera, pa čak i neprijatelja. Inicijativni NOO za I. Bosnu do sada nije ništa radio. U sadanjem sastavu ne pruža garancije da će njegov rad ubuduće poći napred. Kao hitan zadatak postavlja se pitanje izbora NOO-a za Istočnu Bosnu, koji smo mi davno predlagali, ali do kojeg još nije došlo.⁶⁴

Sve to dolazi kao rezultat velike slabosti naših organizacija i rukovodstava na terenu i neshvatanje potrebe pomoći sa strane naših rukovodilaca iz vojske. Nadamo se, da će se popraviti stanje nakon održanog part. savjetovanja, kao i obrazovanjem korpusne vojne oblasti. Ali ako hoćemo da stvari i u tom pogledu pođu bržim tempom napred, onda je nužno potrebna vaša intervencija. Oblasni kom. i okružni komiteti u sadanjem sastavu nijesu u stanju, ni s našom pomoći, radikalno izmijeniti stanje za kraće vrijeme. Zato predlažemo, da se, ukoliko je nemoguća direktna pomoć u kadru, izvrši razmjena rukovodećeg kadra, t. j. da nekoliko rukovodilaca iz Krajine i C. Bosne, koji su naučili da rade ratnim tempom i koji znaju organizovati i učvrstiti našu vlast — dođu na ovaj teren, a da se sa ovog terena tamo uputi odgovarajući broj drugova-ca. Po našem mišljenju tom bi razmjenom dvostruko dobili.

Pored toga, smatramo, da bi vojvodanskim jedinicama trebalo dati operativne zadatke i van sektora Majevice, da bi se iste učvrstile i pripremile za teže operativne zadatke, te da

⁶⁴ Vidi dok. br. 22, objašnjenje br. 10.

bi što prije došle do oružja, naročito automatskog, u čemu oskudijevaju.

Još prije četiri mjeseca predložili smo za unapređenje u čin p.pukovnika druga Peru Kosorića, komandanta XXVII divizije, druga Omera Gluhića, komandanta Tuzlanskog parti-zanskog odreda, za majora, druga Husejina Krupica, sada načelnika štaba XXXVIII divizije, za čin p.pukovnika i druga Branu Savića, komandanta Područja, za čin majora, međutim nismo od Vas dobili odgovora da li su ti drugovi unapređeni ili ne. Molimo Vas da nas radio-putem obavijestite. Mi smatramo da oni trebaju biti unapređeni, jer su to dosadanjim radom zaslužili.

Nismo još od Vas dobili pismena uputstva za organizaciju korpusne vojne oblasti,⁶⁵ pa Vas molimo, da nam ih što prije pošaljete.

Radio-putem smo Vam postavili pitanje kakav je odnos između vojnog suda pri štabu Korpusa i vojnog suda pri korpusnoj vojnoj oblasti, te šta rješava jedan, a šta drugi sud, kao i što rješavaju vojni sudovi u brigadama i divizijama, međutim, nismo dobili odgovora. Molimo Vas, da nas i o ovom radio-putem obavijestite. Takođe Vas molimo, da nam pošaljete uputstva za rad punomoćnika za zaštitu naroda.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:

V. P.^{R6}

Komandant,
general-major:

(M. P.)

⁶⁵ Uputstvo o organizaciji korpusne vojne oblasti izdao je Vrhovni štab NOV i POJ 23. februara 1944 (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 5—1, k. 408).

IZVJEŠTAJ ŠTABA SEDAMNAESTE NOU DIVIZIJE OD 8
MARTA 1944. ŠTABU TREĆEG KORPUSA NOVJ O BOR-
BAMA OD 1. DO 29. FEBRUARA¹

STAB
17. U. DIVIZIJE NOVJ
8-III-1944 u   č

ŠTABU III KORPUSA NOVJ

Prema Vašem naređenju, podnosi se operativni izvještaj za mjesec februar t.g.

U toku mjeseca februara divizija se nalazila na dva odvojena sektora: sektor Posavina — Majeвица i sektor Birač — Srebrenica. Na prvom sektoru XVI [muslimanska] i XVIII [hrvatska] brigada i djelimično XV [majevička] brigada: na sektoru Birač — Srebrenica VI [istočnobosanska] i djelimično XV brigada.

Nemamo detaljnijih podataka sa sektora Posavine — Majevice, stoga ćemo ^znijeti samo podatke o VI i XV brigadi.

XV brigada: Noću 5/6-II vodila kraću borbu sa zelenim kadrom prilikom prebacivanja sa Majevice za Birač na cesti Zvornik — Tuzla; 29-11 Nedićevska straža sa desne strane Drine pripucala na jednu patrolu I bataljona u Drinjači; naši odmah odgovorili vatrom. Tom prilikom ranjena dva naša druga U vremenu od 9 do 23 ov. mj. ova brigada sa tri bataljona bila je na Majeвици, potom se prebacila u Srebrenički kraj.

Sem nekoliko manjih akcija pretresa sela brigada nije vršila druge akcije.

VI Bos. brigada: 1. II brigada se nalazi na liniji Supčane — Pobedarje. I i II bataljon krenuli su na Majevicu u pratnji bolnice. Jedan vod IV bataljona koji je pratio Ismeta Bektaševića, pri povratku razbio grupu četnika kod s. Milojevića i tom prilikom zarobio dvije puške.

2, 3 i 4 — borbe nije bilo.

5-II oko 2 časa brigada je u nekoliko kolona krenula u akciju na papračke četnike, u sadejstvu sa jednim bataljonom

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 5—3. k. 982.

⁵ O rasporedu i dejstvu Šeste istočnobosanske brigade u februaru vidi izvještaj njenog štaba od 7. marta 1944. Štabu Sedamnaeste NOU divizije (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 3—6. k. 989).

XIX Birčanske brigade i Birčanskim NOP odredom. Četnici su bili na vrijeme obavješteni i na vrijeme pobjegli ispred naših snaga.

Od 5 do 11-11 brigada nije vodila borbe.

12-11 oko 3 časa brigada je izbila na prostoriju s. Šušnjari — Milačević — Musi. Potočari. Pošto se u Bratuncu nalazila jedna grupa ustaša i legije (oko 100 vojnika) upućen je naš IV bataljon sa zadatkom da likvidira neprijatelja u Bratuncu. Pošto se je neprijatelj bio zabarikadirao u tvrde zgrade, IV bataljon nije uspio da ga likvidira, povukao se je na liniju s. Budak — Zagoni. Usled nebudnosti jedinica IV bataljona, slabe patrolne izviđačke službe, ustaše koje su se nalazile u Bratuncu izvršile su kontra-napad na jedinice III i IV bataljona koje su se nalazile u s. Budak³ spremajući se za napad na Bratunac. Poslije kratke borbe ustaše i legija su bili odbijeni. Tom prilikom mi smo imali 7 mrtvih i 5 ranjenih drugova. Neprijatelj je imao 3 mrtva i 5 ranjenih, a zarobljene su 3 puške.

13-11 oko 3 časa I bataljon sa zamj. komandanta brigade krenuo je iz Srebrenice za Bratunac, sa zadatkom da likvidira ustašku posadu u Bratuncu. Neprijatelj je bio odmah pobjegao poslije borbe sa III i IV bataljonom. I bataljon ušao je bez borbe u Bratunac. Ostale jedinice prebacile su se na prostoriju Suha — Hranča — Glogova.

14-11 brigada se nalazi na istoj prostoriji. Oko 18 časova jedna grupa ustaša — njih oko 60 sa 120 legionara izvršili su napad na naš I bataljon koji se je nalazio u Bratuncu sa pravca Fakovića i Srebrenice. Vještim manevrom jedinica našeg I bataljona ustaše su poslije kratke borbe bile razbijene i protjerane u pravcu Fakovića. Tom prilikom ubijene su 3 ustaše, 7 ranjeno i 1 zarobljen. Naši gubitci: 1 mrtav i dva lakše ranjena. Zaplijenjen 1 t. mitraljez, 550 metaka, 1 puška, 1 sanduk municije za mali bacač, 1 telefonska centrala i 1 pisača mašina sa arhivom.

15 i 16-11 borbe nije bilo.

17-11 brigada je krenula u dvije kolone do na liniju Fakovići — Poznanovići — Osmače, sa zadatkom likvidacije ustaške bande u okuci Drine i organizovanje novog transporta hrane. Pri prolazu kroz Srebrenicu naš I bataljon uhvatio je na licu mjesta i lišio slobode 4 ustaše. Zaplijenjene su 4 puške.

Od 17 do 22-11 borbe nije bilo.

23-11 jedna grupa legije sa nekoliko ustaša⁴ napala je 3 četu II bataljona, koja se je nalazila u Fakovićima. Poslije kratke borbe neprijatelj je pobjegao u pravcu Skelana. Tom

prilikom mi smo imali 1 mrtva, 1 teže i 2 lakše ranjena druga. Neprijatelj je imao 1 mrtva i 5 ranjenih.

24 i 25-11 borbe nije bilo.

26-11 naš I bataljon razbio je jednu grupicu legije i ustaša na prostorijski s. Jagodnja⁵ i tom prilikom ubio dvojicu ustaša i jednog ranio. Pored toga zarobio je 5 legionara. Zaplijenjeno 7 pušaka.

27 i 28-11 borbe nije bilo.

29-11 brigada se je prebacila sa prostorijske Fakovići — Skelani do na prostorijsku Srebrenica — Bratunac — Hranča. Za čitav mjesec dana neprijateljski gubici iznose 13 mrtvih ustaša, 18 ranjeno i 6 zarobljeno.

Zaplijenjeno je u borbi 1 t. mitraljez, 17 pušaka, 1 sanduk mina za mali bacač i oko 1000 metaka.

Naši gubici 9 mrtvih, 3 teže i dva lakše ranjena druga.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,

Načelnik štaba
potpukovnik,

BR. 46

IZVJEŠTAJ ŠTABA SEDAMNAESTE NOU DIVIZIJE OD 8. MARTA 1944. ŠTABU TREĆEG KORPUSA NOVJ O SITUACIJI NA SEKTORU SREBRENICE I O FORMIRANJU SREBRENIČKOG NOP ODREDA I KOMANDI MJESTA¹

STAB

17. U. DIVIZIJE NOVJ

Br. službeno

8. III-1944 u _____čas.

Srebrenica

Kopija

ŠTABU III KORPUSA NOVJ

1.) Situacija na našem sektoru:

Od 6 ov. mj. divizija raspoređena ovako:

— VI brigada sa tri bataljona u toku noći krenula na prostorijsku Fakovići — Skelani sa zadatkom ponovnog čišćenja ovog terena — razoružavanje legije i četnika;- jedan njen bata-

⁵ Vidi dok. br. 168.

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 4—3, k. 982.

² Vidi dok. br. 115 i 172.

ljon ostao u reonu Srebrenice sa zadatkom držanja Srebrenice i razoružavanje legije iz okolnih sela.

Brigada će u toku narednih dana produžiti izvršenje ovog zadatka, na prostoru istaknute okuke Drine.

— 15. Majevička brigada u toku 5/6 ov. mj. postavila se na prostoriju: Glogova — Hranča — Bratunac — Suha (sa dva bataljona), sa istim zadatkom kao i VI brigada: sa jednim bataljonom raspoređenim na liniji Drinjača — [Nova] Kasaba zatvara pravac od Zvornika.

Jedan bataljon 15. brigade noću 3/4 ov. mj. gonio četnike u D. Zalukoviku i Nedjelištu, pretresao Pobude i Kamenicu, u kojoj je akciji zarobio dva četnika i 5 pušaka (jedan od njih dezertter iz VI. a jedan dezertter iz XIX brigade — uspio da pobjegne, dok je drugi pod istragom ovog štaba).

U isto vrijeme jedan bataljon 15. brigade pretresao sela: Banjević — Sopotnik — Liješanj — Kostijerovo i zaplijenio 5 pušaka; 4 5 ov. mj. ponovo pretresano Nedjelište i D. Zalukovik, bez rezultata.

Naredili smo 15. brigadi da čim joj stigne II bataljon sa Majevice da se isti postavi na prostoru Kasaba — Milići sa zadatkom da¹ neprekidno hvata — goni grupice četnika s obje strane ceste.

Prema sadanjem opštem rasporedu divizije, jedinicama su izdati konkretni i opšti zadatci: Razoružavanje legije i četnika, vršenje mobilizacije za popunu brigada i Srebreničkog odreda; organizovanje i učvršćivanje narodne vlasti i što intenzivniji politički rad u narodu; prikupljanje podataka, izviđanje i držanje pod kontrolom prostora pokraj Drine.

U dosadanjim akcijama VI brigada ojačala se sa 137 pušaka, 2500 metaka, jedan teški mitraljez i dva puškomitraljeza (pored ovoga od 15. brigade predat izvjestan broj automatskog oružja za popunu VI brigade): 15. Majevička brigada ojačala za oko 40 pušaka i nešto municije (tačan izvještaj još nismo dobili).

I pored toga problem daljeg naoružanja u diviziji još postoji kao jedan od najvažnijih. U tome cilju izdali smo štabovima brigade — uputstvo za prikupljanje, čuvanje i održavanje oružja, — obzirom na postojeći problem naoružanja a uviđajući ranije greške u tome pogledu.

Postoje izgledi da se sa uspjehom produži dalje razoružavanje legije i četnika (kojih je manje) na ovom sektoru, tim

³ Riječi »sa zadatkom da« dopisane su mastilom, latinicom.

prije što za sada nema nikakvih organizovanih neprijateljskih formacija koje bi to ometale, iako se oružje po selima sakriva tako da mu se često i ne može ući u trag. Najvećim dijelom uspjelo je prikupiti poimenične podatke ko sve ima oružje, prema tim podacima na ovom sektoru ima još oko 400 pušaka i nekoliko puškomitraljeza.

2.) U nedelju 5 ov. mj. održan je u Bratuncu zbor na kojemu je svečano proglašeno formiranje Srebreničkog NOP odreda i pozvani svi Srbi i muslimani iz srebreničkog kraja, da svi sposobni za oružje stupe u odred.

Na zboru je objavljen i štab odreda u koji su ušli: komandant drug Andrija Marković, zamjenik komandanta drug Dževad Mujagić, ob. oficir bataljona VI brigade, za politkomesara drug Bogomir Karaklajić, politkom. div. bolnice. Predlažemo da ovaj štab usvojite. Smatramo da je drug Andrija Marković najpogodniji i najpopularnija ličnost za komandanta ovog odreda. . . . Drug Đorđe Simić⁴ mogao bi se upotrebiti ovamo za neku drugu dužnost u pozadini.

Mi ćemo učiniti sve da se ovaj odred brojno ojača i organizaciono učvrsti.® shvatajući važnost njegovog postojanja u ovom kraju. Već smo u isti uputili, pored dva člana štaba odreda, 10 drugova nižih — četnih i vodnih rukovodilaca. Pored toga dali smo odredu jedan puškomitraljez i jedan »pikavac«. (Ovaj pikavac predat je svečano na zboru drugu Andriji Markoviću, od strane štaba divizije, što je izazvalo vrlo dobar utisak i odobravanje kod prisutnog naroda.)

3.) Formirana je Komanda mjesta — Bratunac. Dostavljamo Vam prepis našeg naređenja u tom smislu. Formiraćemo odmah Komandu mjesta Srebrenica sa djelokrugom rada u Srebreničkoj i Fakovičkoj opštini. Smatramo da će za sada biti dovoljne ove dvije komande mjesta da odgovore zadacima vojno-pozadinske vlasti na ovome sektoru.

Radi se punom parom na formiranju i oživljavaju narodnooslobodilačkih odbora. Sreskom inicijativnom [narodnooslo-

* Kada je, 26. marta 1944. izvršena reorganizacija Srebreničkog NOP odreda, Šimić je postavljen za komandanta (vidi dok. br. 148).

⁵ U izvještaju Štaba Srebreničkog NOP odreda od 11. marta 1944. Štabu Sedamnaeste NOU divizije o brojnom stanju stoji:

>Brojno stanje:

105 drugova, 56 pušaka, 1 puškomitraljez, 11 bombi, 4 pištolja, 1.170 metaka za pušku i 2 pikavca.

Odred je pre zbora brojio 54 druga, zatim smo dobili 9 drugova iz Majevičke i VI brigade i 2 druga od OKP. Od ostalih 40 drugova 25 drugova se javili kao dobrovoljci a 15 ih je mobilisano; u odredu do danas nema niti jednog muslimana«. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 38--4. k. 982.)

bodilačkom] odboru, odnosno drugu Fazliji⁶ koji rukovodi ovim radom, predali smo upitnike za prikupljanje podataka o stanju stoke, potrebama sjemena, počinjenim zločinima itd., a i mi ćemo nastojati da se ti podaci što prije prikupe.

4.) Upućuju se drugovi Vlado Rolović i major Akif Bešlagić prema vašoj depeši od 6 ov. mj., i drugovi avijatičari iz VI brigade: Zdravko Jeftić, Muhamed Bogunić (Ribar) i Nikola Pikolić, koji su mehaničari iz vazduhoplovstva, i drug Vaso Miletić. Prilaže se spisak podataka za njih.

5.) Obzirom da je drug major Savo Trikić određen za komandanta VI brigade, to predlažemo za zamjenika komandanta iste brigade druga kapetana Nikolu Zvicera, dosadanjeg komandanta bataljona u VI brigadi. On je inače pilot i namjeravali smo ga uputiti sa ostalim avijatičarima preko Vas za V.S. Obzirom da u VI brigadi nema za sada podesnije ličnosti za zamjenika komandanta brigade, to predlažemo njega i molimo da po tome donesete rešenje.

6.) Formiran je i otpočeo sa radom kurs za niže vojne rukovodioce, pri štabu ove divizije.

U cilju uzdizanja i obučavanja boraca i rukovodilaca u diviziji izdali smo *uput* za vojničku obuku boraca i vojnih rukovodilaca. Ako postoji mogućnost da se ovaj *uput* (od oko 50 četvrtinskih stranica), kao i tablice za gađanje, predmet za čitanje karata sa topografskim znacima (crteži), — otštampaju u našoj štampariji, molimo da nas o tome obavjestite.

Molimo Vas ako postoji mogućnost da se od V. S. traži plan i program rada za vođenje vojničkih kurseva a sem toga i štampana izdanja iz vojničkih predmeta koji se inače rade u našim vojnim školama pri V.S. To bi znatno potpomoglo rad na vojničkoj izgradnji naših drugova u diviziji.

7.) Brojno stanje dostavlja se uz ekonomski izvještaj.

8.) U prilogu dostavlja se operacijski izvještaj za mjesec februar.⁷

9.) Spisak evidencije oficira i podoficira nismo do sada uspjeli srediti iz sledećih razloga:

16. i 18. brigada od 3 februara t.g. sa drugom komandantom⁸ divizije nalaze se na sektoru Posavine i Majevice.® Sa drugom komandantom pošao je i sekretar štaba sa kojim je štabska arhiva:

VI i XV brigada u šestoj ofanzivi izgubile su u komorama između ostalog i podatke o oficirima i podoficirima, tako da

⁶ Alikaflić

⁷ Vidi dok. br. 45.

⁸ Gligorije Mandić Gligo

nam nisu do sada dostavile ove podatke ponova sređene iako smo ih tražili. Nastojaćemo da podatke — spiskove oficira i podoficira dostavimo Vam što prije.

10.) Upućujemo dva teška ranjenika iz div. bolnice za gekoviće. Jedinica koja ih obezbeđuje, kad se vrati iz Šekovića naredili smo da primi cipele i čarape za Srebrenički NOP odred, kako ste Vi to i naredili. Molimo Vas da izdate naređenje u tome smislu vašoj intendanturi.

11.) Preduzete mjere za sledeći transport hrane sa ovog sektora, o čemu detaljnije podnosi izvještaj načelnik intendanture našega štaba.

Telefonska linija Drinjača — Bratunac — Srebrenica u toku popravljanja.

12.) Očekujemo Vaša dalja naređenja. Molimo pošaljite radio vijesti i javite o novostima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,

Načelnik štaba
potpukovnik,

IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE OD 8. MARTA 1944. ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE O SITUACIJI NA SEKTORU JAJCA¹

STAB I PROL. BRIGADE

8 marta 1944

u 11 čas

ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE i PRVE PROL. BRIGADE²

Položaj

1. — Na sektoru III i V bataljona nema nikakvih novosti.

2. — Neprijatelj nije pravio nikakav ispad u pravcu naših položaja, već je 1 i 2 ov.m. tukao naše položaje artiljeriskom i bacačkom vatrom dok je izlazio na i iznad Careva Polja.⁸ Tom prilikom je V bataljon imao 1 mrtvog i 2 ranjena. Neprijatelju niko sa one strane na Carevom Polju nije davao otpora.

3. — Šestog ov.m. oko 1 sat po ponoći izgleda da su jedinice III Prol. brigade vršile neki pritisak. Čula se manja borba koja je trajala oko 30—40 minuti. Nisu nas ništa o tome izvestili.⁴

4. — Most kod Skele⁴ neprijatelj popravlja i trebao je da bude sinoć gotov. Stanje garnizona u Jajcu nepromenjeno ie.⁸ Kod Nemaca i među vojnicima i oficirima vlada neraspoloženje zbog vesti da će ići na Jadran, te izmišljaju razne razloge i traže odsustvo. Mnogi govore da ako već mora da se bore neka idu u svoju zemlju a ne na Jadran. Njihovo tačno brojno stanje i naoružanje još nismo mogli dobiti. Očekujemo to danas ili sutra. Takođe smo tražili od susednih jedinica podatak za D. Vakuf i Bugojno.

¹ Original, pisan na mašini, lat'nicom. nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 11/1—2/1, k. 713.

² Dio Štaba brigade nalazio se tada sa Trećim i Petim bataljonom, te je zbog toga upućen izvještaj i onom dijelu Štaba brigade koji se nalazio sa ostalim bataljonima u Župi, u srednjoj Bosni. (Vidi dok. br. 62 i 157.)

³ Vidi dok. br. 169.

⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 113.

⁵ Most je 5. februara 1944. odnūela voda. (Vidi dok. br. 10/1—2/1, k. 713, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.)

5. — Naš most kod Daljevca biće danas gotov i biće bolji no onaj prošli.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik kapetan
Ljubiša Veselinović

BR. 48

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE VOJVODANSKE BRIGADE OD
9. MARTA 1944. ŠTABU ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE O DEJ-
STVU PROTIV ČETNIKA I ZELENOG KADRA NA PRO-
STORIJI MUSLIMANSKI SKOCIC — ROJCEVICI — MU-
SLIMANSKI ŠEPAK¹**

**STAB
N VOJVODANSKE BRIGADE**
9 marta 1944 god.

ŠTABU XVI NOU DIVIZIJE

Zapovešću Štaba divizije br. 57² od 5 marta³ o.g. u sklopu akcija I i V brigade na četničke i zelenokadrovačke bande na sektoru Musi. Šepak — Roičević — Kiseljak — Jasenica — Skočić, naša brigada dobila je zadatak, da se sa svoja tri bataljona najkasnije do 17 časova 6 o.m. postavi na liniju k. 481 — k. 514 — 440 — Kostur — Musi. Skočić, zatvarajući na taj način sve moguće pravce izvlačenja i begstva zelenokadrovačkim i četničkim bandama u pravcu Kozluka i dalje ka Zvorniku, dok ih sa severozapada bude potiskivala V brigada, a sa zapada I brigada.

Tok akcije i rezultati iste uglavnom su sledeći:

U izvršenju prednjeg zadatka učestvovali su naš I, III i II bataljon. Bataljoni krenuli su u 10 časova 6 o. m. sa prostorijske Rastošnica — Čajira, postavljajući se na određenu liniju do 15.30 časova, hvatajući i zatvarajući u desno prostoriju do Drine, a u levo do k. 612.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog inst'tuta, reg. br. 6—3, k. 951.

² Verovatno omaška. Treba: 56.

• Vidi dok. br. 29.

Međutim četnici bili su blagovremeno obavješteni o pokretima naših jedinica (u cilju opkoljavanja i uništenja istih), kao i namerama i izvukli su se (bataljon Milana Ostojića u jačini od 100—150 četnika) iz Kiseljaka i Jasenice preko Prav. Skočića i Kozluka u pravcu Zvornika na pola časa ranije pre nego što su se naše jedinice postavile na određene položaje i zatvorile na taj način jedini mogući pravac njihovog izvlačenja. Ovo je uslovlila preuranjena pojava jedinica V brigade na Ravnim Njivama i Gaju, kao i borba prethodnice našeg I bataljona sa zelenokadrovcima na kosama iznad sela Kovačevića i Mahmutovića, kao i na k. 514 i k. 440.

Naš I bataljon, koji je bio u prethodnici brigade pri pokretu ka određenim položajima za posjedanje, naišao je već na Oštrom Vrh na zelenokadrovsko izviđačko odeljenje, a na položajima k. 481, k. 514 — k. 440 na manje grupice zelenokadrovaca, koje su davale prilično slab otpor, koje je bataljon bez mnogo zadržavanja i oklevanja proterao sa položaja, produžavajući brz pokret ka Kosturu i Musi. Skočiću, gde je na levi bok prethodnice bataljona, koja je bila u pokretu, natrčala jedna grupa četnika (zaštitnički delovi, u jačini od oko 30 četnika), od kojih je ubijeno 20 četnika, a zarobljen 1 četnik.⁴

Na prilično žestok otpor jedne grupe zelenokadrovaca, koja je po prolazu I bataljona izvukla se iz sela Jusići i zaposela položaj Pećine, naišao je naš III bataljon, ali je isti otpor vrlo brzo slomljen i likvidiran odvažnim naletom jedne čete III bataljona, proteravši i nagnavši neprijatelja u begstvo preko Jusića, ubivši tom prilikom 4 bandita.⁵

Naši gubici su 1 mrtav. Gubici neprijatelja su oko 25 mrtvih i izvestan broj ranjenih bandita. Zarobljeno je 8 pušaka (mauzerki), i talijanski pikavac sa 15 metaka, 12 kom. bombi, oko 200 puščanih metaka i 1 raketni pištolj sa 5 metaka.

Noću 6/7 marta o. g. orijentisan je naš I bataljon u pravcu Kozluka, gde su pobegle četničke i zelenokadrovačke bande, u cilju da, ukoliko su se iste u Kozluku zadržale, napadne, izvrši pretres sela i zapali kuće istaknutijih zelenokadrovaca. Međutim, neprijatelj, kao i veći deo civilnog stanovništva, napustio je Kozluk i pobegao u pravcu Zvornika još u toku dana, odmah po pojavi naših jedinica u blizini Kozluka. Izvršen je pretres sela i zapaljena je žandarmerijska kasarna.

Noću 7/8 marta o. g. naš II bataljon izvršio je pretres sela Šapne, konfiskovao 9 kom. manjih i većih goveda i zapalio 15 kuća istaknutijih zelenokadrovaca.

Bataljoni izveli su pokret u ovoj akciji vrlo organizovano i brzo, i pored otpora zelenokadrovačkih grupica, koje je pret-

hodnica I bataljona stalno potiskivala ispred sebe, ne zadržavajući se nigde ni trenutka nepotrebno, težeći da se što pre postavi na određenu liniju i na taj način zatvori i onemogući četničkim grupama izvlačenje.

Veza između bataljona u toku pokreta, kao i u toku postavljanja na određenu liniju bila je potpuno dobra. Sa V brigadom uhvaćena je odmah veza po dolasku na položaje iznad sela Skočić.

Pretrasajući sela na tome sektoru postupali smo onako kako je to predviđeno zapovešću Štaba divizije, tj. kuće istaknutih četničkih i zelenokadrovačkih vođa smo zapalili, vršeći konfiskaciju imovine istih. Sve ove preduzete mere objašnjavane su stanovništvu na terenu.

U ovoj akciji borci I i III bataljona pokazali su veliko požrtvovanje i zalaganje, kao i veliku mržnju prema tim ujedinenim bandama, želeći da se sa njima jedanput i to što pre prečisti, te da ih se jedanput konačno uništi.

Nedostaci koji su uočeni u ovoj akciji ogledali su se u još nedovoljnoj manevarskoj sposobnosti naših jedinica i u gonjenju neprijatelja, koji odstupa, dozvoljavajući da manje grupe umaknu ispod kazne, koju su oni zaslužili.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politkomesar:
Pavle Kapičić

Načelnik:
kapetan Rebula⁶

Komandant:
kapetan Savo Sogić

**OBAVJEŠTENJE ŠTABA DEVETE KRAJIŠKE BRIGADE
OD 9. MARTA 1944. ŠTABU PRVE PROLETERSKE BRIGADE
O SITUACIJI NA PROSTORIJI BUGOJNO — D. VAKUF'**

ŠTAB
IX KNOU BRIGADE »SOLAJA«
9. III. 1944

ŠTABU I PROLETERSKE BRIGADE

Primili smo Vaš dopis od 6. o. mj. i odgovaramo Vam slijedeće:

1. — Jedna naša četa koja se je nalazila u s. Bavar na desnoj obali rijeke Vrbasa prebacila se je noću između 29. pr. i 1. o. mj. u sastav *βvoga* bataljona. Ista je imala prilikom jednog ranijeg napada tri ranjena druga i vjerovatno, radi brzine, nije imala [vremena] da vas izvijesti o svom povlačenju.

2. — Snage naše brigade nalaze se na liniji: s. Prusac — s. Privreća — s. Jablan — s. Rasavci — s. Vukovo — s. Ljuša — s. G. Ipota. Na prostoriji s. Ljuša — s. Ipota nalazi se naš I bataljon, kojemu smo dali u zadatak da održava po mogućnosti što tješnju vezu sa Vašim dijelovima.

3. — Snage VII Krajiške brigade nalaze se na prostoriji G. Vakuf odakle zatvaraju pravce Bugojno — G. Vakuf i G. Vakuf — Travnik.

Jedna lička brigada nalazi se u neposrednoj blizini Livna na liniji s. V. i M. Kablići — s. Priluka — s. Ljubunčić.²

Kupreški odred zatvara pravac Šujica — Kupres.

4. — U Bugojnu se nalaze 2 satnije legionara u jačini 300—350 vojnika, koji pripadaju 36 SS Tigar³ diviziji. Pored ovoga u ovom se garnizonu nalazi i oko 200 milicionera (Kuprešana i Bugojnjana) i 50 ustaša. Naoružanje im je dva topa od 75 mm, jedan protivkolski top i 5—6 bacača, te više automatskog

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-Istorijskog instituta, reg. br. 12/1—2/1, k. 713.

² Tada je na toj liniji bila Treća lička brigada. (Vidi dok. br. 16 i 68.)

³ i ⁴ Pogrešno. Postojala je 373. legionarska divizija (»Tigar«), koja je tada osiguravala komunikacije Bosan. Novi — Bihać — Lapac — Gračac, a jednim dijelom i komunikaciju Bosan. Novi — Prijedor. (Vidi o tome istorijat 373. divizije u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 68 2, k. 74.)

U to vrijeme u Bugojnu su bili dijelovi 369. legionarske divizije (»Vražje«). (Vidi dok. br. 190.)

Stabu I proletarske brigade

5- Primila smo Vas dopis od 6.0.4. i odgovarimo Vas sljedeće:

1- Jedna naša četa, koja se je nalazila u s. bavi na desnoj obali
nasre Vrhuše preotimala se je noću između 27. pr. i 1.00. u sastav svoga
bataljona. Ista je imala priliku jednog ranog napada tri ranjena druga
i vjerovatno, radi brane, na je imala sa Vas 20 vojnika u svome povlačenju.

2- Snage naše brigade nalaze se na liniji: s. Brusac - s. Prizrača -
s. Jahjan - s. Rasavci - s. Vučovo - s. Ljuba - s. G. Igra. Na protoriji
s. Igra - s. Igra, nalazi se naš I bataljon, kojemu smo dali u sastav
na čitavu po mogućnosti sto tjevnju vođu sa istim dijelovima.

3- Snage VII Kupačke brigade nalaze se na protoriji G. Vakar odakle
sadržavaju pravcu Bugojno - G. Vakar i G. Vakar - Travnik.

Jedna naša brigada nalazi se u neposrednoj blizini livna na
liniji s. V. i E. Kobilja - s. Prizrača - s. Ljubuški.
Kupački odred zatvara pravcu Lujica - Kupres.

4- U Bugojnu se nalaze 2 bataljona jedinica u jačini 300 i 350 voj-
nika, koji pripadaju 30 SS tank diviziji. Pomen ovoga u ovom se garnizo-
nu nalazi i oko 200 pripadnika /Kupačana i Bugojnaca i 100 ratara.
Napravljeno im je dva torja od 15 mm jedan protivavionski tor i 6 bacača, te
više automatskog oružja. U Bugojnu također je jedan jeon sa italijanski
tenk i jedan voz od 12 tona i nekoliko kamiona.

U D. Vakuu se nalaze četa 4.0.0.0. i 600 vojnika, koji pripadaju
30 SS tank diviziji. Ljudstvo je uglavnom mobilisano od njemačkih vođa
iz Banata - Slavonije i ovome garnizonu neprijatelj ima također dva torja
od 15 mm i jedan protivavionski tor i 6 bacača.

U ovome garnizonu se stanje svakodnevno mijenja, jer neprijatelj
sadržava sa susjednim garnizonima Travnikom, Bugojnom i Jajčem.

7.0.4. je iz D. Vakuu otišao jedan tenk i 6 kamiona sa oko 100
vojnika u pravcu Vojca.

U Bugojnu neprijatelj se ne utvrđuje, već postavlja mine oko
garnizona, dok u Vakuu neprijatelj je izgradio 33 bunkera.

5- 2.0.4. naše dva bataljona vodila su 12 časovnu borbu sa nepri-
jateljem u jačini oko 1.600 vojnika. Naime, neprijatelj je iz Duvna preko
Sujice i Kupresa krajem mjeseca februaru 0.4. u jačini 1.000 vojnika, koji
pripadaju Franc Eugen diviziji, stigao u s. Korac i napao naš II bataljon
koji se nalazio u s. Bruscu. Isto tako, neprijatelj je od D. Vakuu nastupao
u pravcu Brusca. Naš II i IV bataljon uspjeli su da odobe neprijatelja us
subitke od 120 izvođenih iz stroja, dok smo mi imali 3 rane i 2 ranjenih.

Isto tako, naš II bataljon očekao je neprijatelja kod Vijećca
neprijateljski voz, koji je kretao iz Vojca u pravcu D. Vakuu. Voz je uspio
pobjeći, ali je neprijatelj imao preko 40 izvođenih iz stroja.

U toku dana 7 i 8.0.4. neprijatelj je dao 23 časa napao na vo-
lona naše III bataljona u s. Vojcama. Borba se trajala do 3 sata, kada
je našim bataljonom uspjelo da neprijatelja protjera u D. Vakuu. Mi smo imali
2 rane i 4 ranjena, dok su nam gubitci kod neprijatelja sa naše nepoznati.
Napominjemo da neprijatelj već više od mjesec dana nastoji da nas
izvozi iz doline Vrhuše, što nam sada nije uspjelo.

Sart izaslanu - Sloboda namu!

Pokrajmesar,

[Signature]

Komandant-major,

[Signature]

oružja. U Bugojnu također imaju jedan mali talijanski tenk i jedan veći od 12 tona i nekoliko kamiona.

U D. Vakufu se nalazi danas 9. o. mj. 800 vojnika, koji pripadaju 36 SS Tigar diviziji.⁴ Ljudstvo je uglavnom mobilisano od njemačkih manjina iz Banata i Slavonije. U ovome garnizonu neprijatelj ima također dva topa od 75 mm i jedan protivtenkovski top i 6 bacača.

U ovome garnizinu se stanje svakodnevno mijenja, jer neprijatelj saobraća sa susjednim garnizonima Travnikom, Bugojnom i Jajcem.

7. o. mj. je iz D. Vukufa otišao jedan tenk i 6 kamiona sa oko 100 vojnika u pravcu Jajca.

U Bugojnu neprijatelj se ne utvrđuje, već postavlja mine oko garnizona, dok u Vakufu neprijatelj je izgradio 33 bunkera.

5. — 2. o. mj. naša dva bataljona vodili su 12-časovnu borbu sa neprijateljem u jačini oko 1.600 vojnika. Naime, neprijatelj je iz Duvna preko Šujice i Kupresa krajem mjeseca februara o. g. u jačini 1.000 vojnika, koji pripadaju Princ Eugen diviziji, stigao u s. Poriče" i napao naš II bataljon koji se nalazio u s. Prusca. Naš II i IV bataljon uspjeli su da odbace neprijatelja uz gubitke od 115 izbačenih iz stroja, dok smo mi imali 3 mrtva i 5 ranjenih.

Isto tako, naš II bataljon dočekao je 4 ov. mjes. kod Vijenca neprijateljski voz, koji se kretao iz Jajca u pravcu D. Vakufa. Voz je uspio pobjeći, ali je neprijatelj imao preko 40 izbačenih iz stroja.

Noću između 7. i 8. o. mj. neprijatelj je oko 23 časa napao na položaje našeg III bataljona u s. Jablanu⁶ Borba je trajala do 3 sata, kada je našem bataljonu uspjelo da neprijatelja protjera u D. Vakuf. Mi smo imali 2 mrtva i 4 ranjena, dok su nam gubitci kod neprijatelja za sada nepoznati.

Napominjemo da neprijatelj već više od mjesec dana nastoji da nas izbací iz doline Vrbasa, što mu do sada nije uspjelo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politkomesar,
si. otsutan

Komandant-major,
Dakić⁷

⁵ Riječ je o jedinicama Trinaestog puka Sedme SS divizije »Princ Eugen« koje su se kretale prema Travniku. Opširnije o tome vidi dok. br. 190 u ovoj knjizi i tom IV, knj. 22, dok. br. 174.

⁷ Marko

ZAPOVIJEST ŠTABA ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE OD 10.
MARTA 1944. POTCLNJENIM JEDINICAMA ZA SPREČA-
VANJE NEPRIJATELJSKOG PRODORA NA PRAVCU BRČ-
KO — BIJELJINA¹

STAB
XVI N. O. U. DIVIZIJE

Br. 60.

10 februara² 1944 g.

u 20,30

ŠTABU II BRIGADE

Situacija: Neprijatelj je otpočeo sa ofanzivom na sektor Bosutskih šuma iz tri pravca: od Martinaca prema Bosutu, od Račinovaca prema Jameni, od Adaševaca i Kuzmina prema Moroviću.⁵ Na sektoru Vinkovci — Kukujevci nalazi se jedna neprijateljska divizija.⁴ Jedinice naše IV brigade i jedan bataljon VI brigade prebacili su se na desnu obalu rijeke Save.

Postoji vjerovatnoća da će neprijatelj preneti ofanzivu i na sektor Semberije i Majevice, bilo u cilju ponovne uspostave garnizona u Bijeljini i drugim mjestima, bilo u cilju ofanzivnog dejstva na naše snage u Istočnoj Bosni.⁵

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-istorijskog instituta, reg. br. 20—6, k. 950.

* Pogrešno. Treba: marta.

¹ i " U tomu I, knj. 8, uz dok. br. 60, dato je o pomenutoj ofanzivi sljedeće objašnjenje:

»... početkom marta 1944. godine neprijatelj je u jugozapadnom delu Srema preduzeo ofanzivu s namerom da uništi jedinice NOV na tom terenu. Međutim, Drugi sremski NOP odred i Prvi bataljon Šeste vojvođanske brigade uspeli su da se blagovremeno prebace preko Save u istočnu Bosnu. Zajedno sa ovim jedinicama prešli su u Bosnu (9. marta 1944. godine) Glavni štab NOV i PO Vojvodine i veći broj izbeglog naroda. Zahvaljujući manevru ovih jedinica, neprijateljska ofanziva je pretrpela potpun neuspeh i fašisti su se ubrzo povukli u garnizone. S obzirom na takvu situaciju, jedan bataljon Drugog sremskog NOP odreda ponovo se prebacio u Srem i odmah otpočeo izvođenje akcija. Krajem marta 1944. godine Glavni štab je takođe doneo odluku da se vrati u Srem, i u vezi s tim izdao naređenje Štabu Drugog sremskog NOP odreda da ispita situaciju u Sremu i da obezbedi prebacivanje izbeslica. komore i Glavnog štaba iz Bosne u Srem«.

⁴ Vidi napomenu br. 4 i 5 uz dok. br. 29.

⁵ Vidi prethodnu napomenu i dok. br. 63.

tfaš zadatak: Izvršiti raspored jedinica ove divizije na pogodnim mjestima i položajima u cilju dočeka eventualnog prelaska neprijatelja na desnu obalu rijeke Save kao i onemogućavanja njegovog proboja od Brčkog u pravcu Bijeljine, a sa druge strane sadejstva sa jedinicama XXXVI divizije koje će [se] postaviti zapadno od ceste Brčko — Tuzla.⁸

U vezi prednjeg, —

N A R E Đ U J E M O :

- 1) I brigada prebaciće se sa svojih dosadašnjih položaja 11 o. m. u 6 časova ujutru na prostoriju Begutovo Selo — G. Zabrđe⁷ sa zadatkom organizovanja obavještaine službe u pravcu Tuzle i povezivanja sa jedinicama XXXVI divizije kao i Majevičkim odredom. Majevički odred staviti pod svoju komandu i izdati mu naređenje: kontrola pravca od Tuzle.^K
- 2) II brigada prebaciće se sa svojih dosadašnjih položaja 11 o. m. u 7 časova ujutru na prostoriju Ražljevo — G. Bukovica⁹ sa zadatkom kontrole pravaca od Brčkog kao i organizovanja obavještajne službe u pravcu neprijateljskog garnizona Brčko. Čvrsto se povezati sa jedinicama IV brigade i u slučaju potrebe sadejstvovati jedinicama IV brigade na

• Petnaestog marta 1944. ta je divizija u operativnom pogledu stavljena pod komandu Štaba Šesnaeste NOU divizije i dobila svoj sektor. Vidi izvještaj Štaba Trideset šeste NOU divizije od 2. juna 1944. Glavnom štabu NOV i PO Vojvodine i Štabu Trećeg korpusa NOVJ (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 7—2, k. 1240).

¹⁰ i ¹¹ Vidi dok. br. 166.

⁸ Na kraju naređenja Štaba Šesnaeste divizije od 10. marta 1944. (u 20.45^h) Štabu Druge brigade dopisano je mastilom, latinicom, sljedeće: »Sutra 11. III dolazi Majevički NOP odred u s. Piperci sa zadatkom izviđanja i kontrole pravca za Slijepčeviče.« (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 37—6, k. 950.)

⁹ U istom naređenju Štaba Šesnaeste NOU divizije (vidi napomenu br. 8) kaže se:

»Štabu II Vojvođanske NOU brigade

1.) Ovog momenta dobili smo izvještaj da su Njemci, četnici i zeleni kadar, u nepoznatom broju, 9 ov. mjeseca došli do sela Slijepčeviči i Brezovog polja i da imaju namjeru produžiti dalje u pravcu Ražljeva, Bukovice, Bukvara i Save.

2.) Na osnovu gore iznetog najhitnije ćete izvršiti pokret sa vašom brigadom na prostoriju koja vam je priloženom zapovješću određena, s tim što ćete hitno uhvatiti kontakt sa neprijateljem i onemogućiti mu dalji pokret u navedenom pravcu, a ako budu manje snage onda težiti svim silama njihovom uništenju.

Dakle, najhitnije izvršite predviđeni pokret.

Na prostoriji Begutova Sela — Zabrđe — Tutnjevac — Korenita nalazi se XXXVI divizija. Vjerovatno je da će ista u toku sutrašnjeg dana izvršiti pokret zapadno od ceste Tuzla — Brčko«.

pravcu Brčko — Brezovo Polje — Bijeljina.¹⁰ Do dolaska jedinica IV brigade na određenu im prostoriju II brigada će preuzeti kontrolu pravca Brčko — Brezovo Polje — Bijeljina u visini D. Bukovica — Vršani 11. III. u 6^h ujutru.¹¹

- 3) IV brigada postaviće se na prostoriju Vršani — D. Bukovica sa zadatkom zatvaranja pravca od Brčkog kao i kontrole desne obale rijeke Save na liniji Brezovo Polje — Domuskela, u koju svrhu koristiti manja izviđačka odeljenja, dok glavninu brigade držati na određenoj prostoriji.¹²

Jedinice II Sremskog NOP odreda će štab IV brigade staviti pod svoju komandu, ukoliko su se iste prebacile na bosansku stranu,¹³ dajući im konkretan zadatak (kontrola desne obale rijeke Save na sektoru Bos. Rača — Domuskela).

Jedan svoj bataljon će štab IV brigade zadržati na prostoru Brodac — Velino Selo sa zadatkom kontrole desne obale rijeke Save na sektoru Bos. Rača i dalje ka Lisniku.

- 4) Stab Divizije će se 11 o. m. ujutru prebaciti u D. Zabrđe.
5) Diviziska bđlnica premjestiće se tokom 11 o. m. na prostoriju Sred. Zabrđa. Za pratnju diviziske bolnice štab I brigade odrediće jednu svoju četu.

Napomene:

Jedinice će se na novoj prostoriji međusobno povezati obavještavajući se o situaciji na pojedinim sektorima. Naročitu pažnju posvetiti prikupljanju podataka o stanju i promjenama u garnizonu Brčko.

Odmah po dolasku na određene prostorije štabovi brigada će nam pored redovnih izvještaja o razmještaju svojih jedinica dostaviti i izvještaje o situaciji (II brigada o Brčkom, IV o situaciji na lijevoj obali rijeke Save).

Skrećemo pažnju jedinicama na potrebu budnosti i opreze na novim prostorijama obzirom na vjerovatnoću produžetka neprijateljske ofanzive na naš sektor.

U slučaju eventualnog nailaska neprijatelja i borbe na bilo kom sektoru jedne brigade, najbliže jedinice drugih brigada moraju obavezno sadejstvovati svaka od svojih pravaca.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Zdravko

Načelnik, major
(M. P.)

Komandant,
general-major
D. Lekić

¹¹ U originalu je »11. III u 6^h ujutru« dopisano, mastilom. ćiricom.

**NAREĐENJE ŠTABA DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE
OD 10. MARTA 1944. ŠTABOVIMA DRUGE KRAJIŠKE I
DEVETNAESTE BIRČANSKE BRIGADE ZA SMJENU JE-
DINICA PETE NOU DIVIZIJE NA PROSTORIJI GORNJE
ŽEŠĆE — PODGAJ — USTIKOLINA¹**

**ŠTAB
XXVII NOU DIVIZIJE
10. III. 1944.**

**ŠTABU II KRAJIŠKE BRIGADE
ŠTABU XIX BIRČANSKE BRIGADE**

Glavnine snaga V Divizije u toku 11. ov. mj. prebacuju se sa dosadašnje prostorije preko Drine u pravcu Cajniča.² Ovo prebacivanje izvršiće jednim djelom kod Ustikoline, a drugim djelom [kod] Foče.

Dvije italijanske brigade divizije »Garibaldi« koje ostaju u sastavu našeg III Korpusa ostaju sa sledećim rasporedom: jedna brigada na prostoriji Kalinovika, a druga brigada na prostoriji Mrežice — Šahbašići.

Naša XIX Birčanska brigada sa II bataljonom II KNOU Bbrigade i dvjema četama IV bat. uspjela je da se prebaci preko rjeke Prače i pruge Sarajevo — Višegrad kod Ustiprače likvidirajući pomenuto uporište³ i sada se nalazi u sastavu naših snaga na prostoriji Brekovi — Toholji — Ozrenovići — Mirvići.

U toku 11. ov. mj. jedinice naše divizije sa izvjesnim djelom snaga izvršiće smjenu jedinica V Divizije, a sa drugim djelom snaga ostaće na prostoriji za zatvaranje pravca Goražde — G. Jabuka — Hranjen. U vezi sa tim

n a r e đ u j e m o :

1) *II Krajiška brigada*: bez II bat. u toku 11. ov. mj. izvršiće pokret do na prostoriju Gornje Žešće — Sešin Vrh (Nekopi — Marevci — Crnci) — Podgaj — Ustikolina. Zadatak: Uхватiti vezu sa III Italijanskom brigadom koja se nalazi na prostoriji Šahbašići. Obezbjedenje od pravca Jahorine. Sa ovom brigadom kreće i div. bolnica i smješta se u s. Crnci. II bat. ove brigade

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 24—1, k. 987.

* Opširnije o tome vidi dok. br. 80 u ovoj knjizi i dok. reg. br. 2/1, k. 2015 u Arivu Vojnoistorijskog instituta.

^a Vidi dok. br. 66.

radi prevelike zamorenosti ostaće na prostorijsi Rešetnica — Kušeši i služiti kao veza između vaše brigade i XIX Birčanske brigade. Pored toga preko ovog bataljona prikupljati hranu sa prostorijsi na kojoj je do sada bila vaša brigada, jer na novoj prostorijsi hrane nema.

2) *XIX Birčanska brigada*: 11. ov. mj. jutrom pomjeriće se na prostorijsi Goćela — Bogušići — Butkovići — Vranići. Na ovoj prostorijsi brigada će ostati u cilju što boljeg odmora, obezbjeđujući se od pravca Goražde — G. Jabuka — Hranjen. Održavati stalnu vezu sa II bat. II KNOU brigade koji će se nalaziti u s. Rešetnica — Kušeši.

Opšte napomene: Stab divizije 11. ov. mj. u 5 časova kreće u Ustikolinu gdje će se smjestiti.

Ukoliko postoji kod štaba II KNOU brigade vod za vezu sa potrebnim materijalom (kablom i aparatom), treba ga uputiti u štab divizije u Ustikolinu jer će isti imati zadatak da uspostavi vezu sa Fočom.

Na novim prostorijsama jedinice će nastojati da se što prije srede, nahrane i odmore kako bi mogle biti sposobne za nove samostalne zadatke.

Prikupljati podatke o neprijatelju na sektoru Goražda, Kalinovika, Jahorine — Sarajeva.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Z.⁴ Škerović

Komandant, major,
Kosorić Pero

(M. P.)

OBAVJEŠTENJE KOMANDANTA DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE OD 10. MARTA 1944. ŠTABU DIVIZIJE O SITUA- CIJI NA SEKTORU GRAHOVO — VILUSI¹

Dragi drugovi²

Ja se još nalazim na Viluse. Ovdje je bio Radomir Babić³ sa kojim sam održao sastanak i riješili sljedeće.

1.) Da II Dalmatinska likvidira Grahovo i napala ga je noću između 8—9 i borba je neprekidno trajala do 10-III do 5 časova i rezultat borbe nije mi poznat.⁴

2.) Ukoliko se Grahovo likvidira, naša XII brigada će preko Zubaca ka Bobanima⁵ a Dalmatinska na Zupce. U tom slučaju mi moramo bar sa jednim bataljonom zatvoriti put Viluse — Bileća i to mislim da bi trebao jedan bataljon X brigade.

3.) Ukoliko Grahovo ne padne, naša XII brigada mora ostati na sektoru Zupci — Bileća do daljeg naređenja Korpusa.⁶

4.) 9-III dva bataljona XII Brigade bili su napadnuti na Orahovcu od četničkih bandi i Švaba i bande su uspjele da ih iznenade. Zahvaljujući borbenosti bataljona i brzim kontrajurišem neprijatelja su razbili i u panici protjerali prema Trebinju.⁷ Naši su imali 1 mrtvog i 3 ranjena, od kojih jedan teže.

5.) U Trebinju sada se nalazi jedan puk V.⁸ Divizije i prone se vijesti da su govorili njemački oficiri da će sve četnike razoružati i [oduzeti] municiju ko ne htjedne primiti njihovu uniformu. Ovo mislim da nije tačno.

6.) Radovana Šakotića ćemo zadržati još koji dan pa će ga Vama uputiti. Na 12 ovog mjeseca zakazali smo zbor u Lastvi. Mobilizacija mnogo teže ide no prvi put iz razloga što su četnici za ovo nekoliko dana nad ovim što su pošli s nama vršili strahovit teror, to jest nad njihovim familijama.

¹ Original, pisan zelenim mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 26—10, k. 1144 I.

² Obavještenje je upućeno Dragi Ivanoviću, političkom komesaru, I Hadu Hamoviću, načelniku Štaba Dvadeset devete NOU divizije.

* Komandant Primorske operativne grupe

⁴ Vidi dok. br. 53.

⁵ Predeo južno od Popovog polja.

⁶ Vidi dok. br. 119.

7.) U XII Brigadi ovih posljednjih dana ima veliki broj smrzanja. Ova smrzanja su manje prirode i gripa se pojavila u velikom broju. Zato ne bi trebalo upućivati na više marševe bataljone dok ne prođe ova ledena akcija.

8.) Ukoliko u Gacko nema većih švapskih snaga treba ga uzeti. U tom slučaju XI Brigadu pojačati sa 2 bataljona X brigade, a to ćete Vi najbolje vidjeti.

9.) VI [Crnogorska] Brigada po naređenju Korpusa pošla je sa 3. bataljona na put Nikšić — Danilov Grad,⁹ a 1. bataljon sa Dalmatinskom brigadom na Grahovo.

10.) Šaljite mi češće sa toga sektora izvještaje a i ja ću Vas češće obavještavati o situaciji kod nas.

Sa drugarskim poz.

S. F. — S. N.

Vlado Šegrt

(M. P.)

10. III. 44

u 12 č.

Viluse

P. S. Tačno je da su Dalmatinci pobili četnike na Bati i zarobili oko 250.

Vlado

OBAVJEŠTENJE ŠTABA PRIMORSKE OPERATIVNE GRUPE DRUGOG KORPUSA NOVJ OD 10. MARTA 1944. KOMANDANTU DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE O NAPADU NA GRAHOVO I O DALJIM NAMJERAMA¹

**STAB
PRIMORSKE UDARNE GRUPE
II UDARNOG KORPUSA**

Pov. br. 10
10 marta 1944 godine
u 17 č.

P o l o ž a j

**KOMANDANTU XXIX HERCEGOVAČKE DIVIZIJE
PUKOVNIKU DRUGU VLADU ŠEGRTU**

Položaj

Napad na Grahovo 8 ov. mj. i obnovljeni 9 ov. mj. nije uspio.² Ova banda u Grahovu organizovala je dobru odbranu, utvrđujući se i nagomilavajući dosta priličan broj oruđa, mada brojno nijesu jaki. Jačina neprijatelja u Grahovu je najviše do 150 Njemaca i 60 žandarma. Mi smo imali 3 mrtva i 14 ranjenih. Takođe, vodili smo borbu i sa jednom kolonom koja je izbila pravcem Dragalj — Bjeloš i suzbili je natrag uz gubitke po njih.

Naše je mišljenje da bi Grahovo trebalo još napadati do njegove likvidacije.³ Uz ovo je potrebno koncentrisati više automatskog oruđa, kao i teških i lakih bacača. Naše jedinice su premorene stalnim borbama i napadima, pa smo napravili jednu pauzu do narednog napada na Grahovo. No, naše je mišljenje takođe, da bi trebalo za naredni napad na Grahovo i promijeniti ljudstvo. Za ovaj napad potrebno bi bilo da se angažuju dva bataljona vaše XII brigade, a ostale potrebne bataljone angažovali bi iz naše Grupe. Uvjerenja smo da se Grahovo može likvidirati sa ovim sredstvima kojim raspolažemo mi i vi, a važnost njegove likvidacije, obzirom na naše dalje zadatke, jasna je i Tebi i nama. Štab Korpusa nam često to naglašava, a u posljednjem pismu piše:

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-istorijskog instituta, reg. br. 30—10, k. 1144 I.

² Opširnije o tome vidi tom III, knj. 7, dok. br. 100.

³ Vidi dok. br. 84.

»... Hercegovačkoj brigadi smo naredili da poslije likvidacije Grahova uz sadejstvo vaših jedinica, ostane na prostoriji Grahovo — Vilusi i ispolji svoje dejstvo prema Trebinju, Grabu i Vrbanju«.

Obzirom na prednje, zadatak, koji ste postavili XII brigadi, brzog manevra do Ljubinja otpao bi privremeno. Ukoliko ne bi bilo likvidirano Grahovo i ovom prilikom, mi smo mišljenja da Grahovo blokiramo sa manjim snagama, isto privremeno, a ostalim snagama, zaobilazeći ovaj garnizon, djelujemo u pravcu Boke, Konavala i vi desnim krilom Trebinjska Suma i dalje.

Očekujemo od Tebe odgovor odmah.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

*

Za štab Grupe
Komandant, p. pukovnik
Radomir Babić

11 marta 1944 g *
Viluse

Dragi drugovi,

Upućujemo Vam pismo koje sam dobio od Štaba Primorske u. grupe iz koga ćete vidjeti da nijesu uspjeli zauzeti Grahovo. Štab Primorske u. grupe misli ponovo napadati Grahovo i predlaže da učestvuju u napadu 2 bataljona XII Brigade.

Pošto je XII Brigada 9 o. m. vodila borbu sa četnicima i Njemcima čitavog dana na Orahovac, gdje ih je uspjela u samu noć odbaciti prema Grabu, i u vezi toga donijeli smo odluku da XII Brigada sa svoja 3 bataljona očisti sektor Zupci i izbije n? liniju: Grab — Tuli — Rapti.⁵ Napad je otpočeo 10 o. m. u 20 časova.

Štabu Primorske u. grupe odgovorio sam: pošto su naši bataljoni ranije pošli na zadatak, i ukoliko se mora zatvoriti sektor Bileća — Vilusi, Vilusi — Trebinje, mi u ovom slučaju ne bi mogli odvojiti ni jedan bataljon s obzirom da je neprijatelj pojačao garnizon u Trebinju.⁶ III Dalmatinski bataljon,

⁴ U produžetku ovog dokumenta komandant Dvadeset devete NOU divizije napisao je izvještaj Štabu divizije u vezi sa zahtjevom Štaba Primorske operativne grupe.

⁵ Vidi dok. br. 52.

koji se nalazi kod nas u Vilusima, predložio sam da njega mogu upotrebiti.

Pošto pročitate njihovo pismo a i moj odgovor odmah mi hitno odgovorite da li se slažete sa ovom mojom odlukom ili ne. Još sam javio Štabu Primorske u. grupe da Vi sa ostalim našim snagama mislite napadati Gacko' ukoliko to dozvoli vrijeme. XII Brigada vrlo slabo stoji sa jugoslavenskom municijom, zato javite Štabu Korpusa da nam što prije Saveznici bace municije jer je za nas to najteži problem.

Rezultat noćasnje borbe na Zupcima nije nam još poznat a čim dobijemo izvještaj obavjestićemo vas.⁸ Sa ovim bataljonima rukovode komesar, zamj. komandanta i načelnik brigade.

Ja danas idem za Lastvu jer sutra, tj. 12 o. m. zakazali smo zbor u Lastvi.

Sa drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Vlado Šegrt

⁷ Do kraja marta nije preduziman napad na Gacko.
⁸ Vidi dok. br. 58.

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE OD
11. MARTA 1944. PRVOJ CETI PRVOG BATALJONA I PRO-
TIVKOLSKOJ CETI ZA OBEZBJEDENJE DIVIZIJSKE BOL-
NICE U PETROVOM POLJU¹**

**STAB
PRVE PROLETERSKE BRIGADE**

Br. 669.
11 marta 1944.

**KOMANDI PRVE CETE I BATALJONA i KOMANDI
PROTIVKOLSKE CETE**

Situacija:

10 o. m. neprijatelj je sa snagama od 100 do 120 ljudi izvršio ispad preko Vlašića i prodro preko sela Šišave u pravcu Koričana i Petrovog Polja.² Namere neprijatelja nisu nam do sada poznate, ali pretpostavljamo da je neprijatelj upoznat sa rasporedom naših jedinica i da mu je glavni zadatak bio da napadne naše bolnice. Ove neprijateljske snage primetio je naš VI bataljon koji se nalazi na sektoru Mudrike — Gostilj, i izvršio napad na neprijatelja, uspio da ga odbije natrag preko Vlašića za Travnik. No sa ovim čišćenjem neprijatelja nije nam još jasna situacija, da li je neprijatelj potpuno odbijen. Pretpostavljamo da će neprijatelj i u buduće napraviti slične ispade prema ovim našim jedinicama. U tom cilju

NAREĐUJEMO :

1. — Ceta I bataljona, t. j. delovi te čete koji se nalaze u Obodniku izvršiće pokret za Petrovo Polje i smjestiti se kod Diviziske bolnice, sa zadatkom obezbeđenja bolnice. Vod iste čete koji je do sada bio kod Bolnice u Petrovom Polju izvršiće pokret u koliko to do sada nije učinio i smestiti se u selu Koričanima, sa zadatkom obezbeđenja i izviđanja u pravcu Šišave i istočno od ovog sela. Takođe će ovaj vod imati za zadatak svakodnevno održavati vezu sa VI bataljonom na sektoru Mudrike — Odžak, raspitivaće se o situaciji kod VI bataljona, koji će ga upoznati o situaciji na svom sektoru.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-
Istprijskog instituta, reg. br. 9—1, k. 713.

Desetina vaše čete koja se nalazi sa desetinom XIII brigade³ ostaće na dosadašnjem mestu. Tu desetinu takode treba upoznati sa situacijom i upozoriti je na budnost i opreznost sa te strane. Desetina iste čete, koja je ranije bila određena kod Bolnice, nije nam poznato da li se i sada nalazi kod Bolnice. Ta desetina treba da ostane u sastavu onog voda koji će doći iz Obodnika.

Deo čete koji ostaje u Petrovom Polju u zaštiti Bolnice pored ovog zadatka imaće i zadatak čekanja savezničkih aviona, prema ranije dobijenim uputstvima.

Komanda čete postaraće se da ovaj zadatak izvrši što uspešnije. Glavni zadatak čete je obezbeđenje Bolnice.

2. — Protivkolska četa smestiće se u selu Zlovarićima, sa zadatkom ličnog obezbeđenja. Jednu desetinu će odrediti, koja će se takode smestiti na Petrovom Polju, a koja će imati zadatak održavanje veze između vaše čete i Divizijske bolnice, kao i sa vodom čete I bataljona koji se nalazi u Koricanima, i podnositi izveštaj komandi vaše čete sa tog sektora, a te izveštaje vi ćete podnositi ovom štabu na vreme.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Zam. polit, komesara,
Komnen Zugić⁴

Komandant-kapetan,
Jagoš Zarić

* Odnosi se na Trinaestu proletersku brigadu »Rade Končarc.
⁴ Narodni heroj. Umro maja 1946. kao potpukovnik JNA.

IZVJEŠTAJ ŠTABA ŠESTE KRAJIŠKE BRIGADE OD U MARTA 1944. ŠTABU ČETVORTE NOU DIVIZIJE O BORBI KOD BIŠĆANA, RIZVANOVIĆA I HAMBARINA¹

STAB
VI KRAJIŠKE NOU BRIGADE

Pov. br. 54/44.

Dana 11. III. 1944. god.

Izvještaj o toku i ishodu
borbe sa neprijateljem noću
između 9 i 10 marta 1944 g.

ŠTABU IV DIVIZIJE V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Položaj

Izvještavamo vas o akciji koju su vodile snage ove brigade i dvije čete VIII brigade noću između 9 i 10 marta t. g.

Prema obavještenjima sa kojima smo raspolagali neprijatelj koji se nalazio na liniji položaja Bišćani — Rizvanovići — Hambarine imao je namjeru da 10 o. m. ujutro krene u pravcu Ljubije. Isti je pripremio građu za podizanje mostova na tom pravcu, kao i žegarski most. Ta ista građa i danas se nalazi u Prijedoru.

Sporazumno sa štabovima bataljona zaključili smo da napadnemo neprijatelja s tim da bi mu osujetili namjeru. Istoga smo napali sa dva bataljona i dvije čete naše brigade i dvije čete VIII brigade, sa 4 teška bacača i tri protukolska topa s tim da bi mu nanijeli što veće gubitke. Napad je otpočeo u 23 časa. Neprijatelj je primjetio četvu VIII brigade i nijesmo postigli iznenađenje nego je isti primio organizovano borbu. Borba je trajala oko 2 sata, naši su uspjeli na juriš da protjeraju bandu iz prvih kuća kao i rovova, ali se neprijatelj brzo snašao i izvršio kontrajuriš uz sadejstvo artiljerije kao i jake minobacačke vatre i naše snage su se morale povući.²

Naš III bataljon, koji je napadao na uporište Hamabrine, uspio je upasti u rovove i ubili su tri stražara, i kada je trebalo

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 13—2, k. 774 A.

² U izvještaju Glavnostožernog ureda oružanih snaga NDH od 13. marta 1944. o tome se kaže:

»Prijedor: Odbijen je napadaj part. na uporište 5 km z. Prijedor«. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, mikrofilm MNO-Zgb 4-262—264. Vidi o tome i dok. br. 117 u ovoj knjizi.)

izvršiti juriš, automatska oružja nijesu htjela dejstvovati. Neprijatelj je primjetio i osuo jaku vatru iz malih bacača i prisilio JE I četu III bataljona da ostupi. Razlog neuspjeha kod III bataljona je i taj što nisu uspjeli u prvom naletu zauzeti neprijateljske predstražne položaje, osim toga u isti moment je od minobacača poginuo politkomesar čete, a komandir teško ranjen, tako da je četa bila u težem stanju i morala se povući. Pošto je neprijatelj uspio da odbije snage III bataljona, isti je odvojio dijelove na snage našeg II bataljona koje su napadale na Rizvanoviće i udario ih s boka i isti su bili prisiljeni na povlačenje. Jedan od glavnih razloga za neuspjeh ove akcije — mali broj municije. Bilo je boraca koji su išli u ovu akciju sa tri metka, a automatska oružja većinom sa po 60—100 metaka.

U ovoj akciji imali smo 6 mrtvih, od kojih je 1 politkomesar čete i 1 komandir čete, ranjenih 16, od kojih 2 teže, a ostalo lakše ranjeni. Neprijatelj je imao preko 70 mrtvih i ranjenih. Plijena nije bilo. Za vrijeme akcije — borbe pobjegla su 4 novomobilisana borca sa oružjem, među kojima je i jedan četnik koji je pre 20 dana izišao iz Prijedora, a zove se Trkulja Branko, rodom iz Koprivne.

Napomena: Neprijatelj koji je napadnut noću 9—10 o. m. odmah poslije našeg povlačenja napustio je pomenute položaje i povukao se u Prijedor, o čemu smo obavješteni od strane N. O. odbora iz sela Biščana. Nismo mogli provjeriti da li je pod pritiskom naših snaga ili je stvarno trebao toga dana da se povuče. Za ovo vrijeme nijesmo imali uopšte pregled kao i stanje i namjere istog neprijatelja pošto ob. služba nije funkcionisala kako treba. U jednom izvještaju smo čak obavješteni da neprijatelj očekuje neke njihove snage od Bos. Novog koje bi imale zadatak da dođu za leđa našim snagama i da upadnu u Ljubiju. Bilo je takvih sličnih izvještaja koje je čak i neprijateljska propaganda ubacivala.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politkomesar:
Ratko'

Komandant major
Roca«

NAREĐENJE ŠTABA JEDANAESTE NOU DIVIZIJE OD 1*
MARTA 1944. ŠTABU DVANAESTE KRAJIŠKE BRIGADE
ZA RAZBIJANJE ČETNIKA NA PROSTORIJI CVRTKOVCI
— OSINJA — POJEZNA¹

STAB
XI NAROD.-OSLOBOD. UDAR.
DIVIZIJE
Br. si.
12-111-1944 g.

ŠTABU XII KNOU BRIGADE

Položaj

Primili smo vaš dopis od 11 ovog mj. t. g.²

Prema izveštajima ob. centara sa terena četnici su počeli sa prinudnim odvođenjem seljaka u njihove redove, a naročito u selima Cvrtkovci, Osinja i Pojezna. To im se mora na svaki način onemogućiti, bandu razbiti i protjerati.³ U vezi pokreta vašeg II bataljona, TTPO⁴ treba da ostane i dalje na sektoru Stanari — Ljeskove Vode — Gojakovac, kako bi kontrolisao i zatvarao pravac prema Jelahu i Tesliću, a i ujedno vršio napad na četničku bandu. Isti odred možete upotrebiti u akciji na bliža uporišta njegovog sektora, pošto isti zatvara pravac prema štabu divizije. Po izvršenom pokretu vašeg I i II bataljona i čišćenju određenog terena, vaš I bataljon treba da se smjesti u Pojeznu i Osinju, gdje će kontrolisati i zatvarati pravac prema Detlaku, Lupljanici i Dažnici. Praviti češće noćne pokrete u cilju hvatanja i uništavanja bandi koje se nalaze na tom sektoru. — II bataljon smjestiće se na prostorijski Tisovac, Ljeskove Vode, sa zadatkom kontrolisanja i zatvaranja pravca prema Vel. i Mal. Prnjavoru, Bukovici i Stanovima.⁵ Bataljoni će održavati vezu sa TTPO i snagama XII Slavonske NOU brigade.®

Obaveštajni centri bataljona i brigade treba da prikupe podatke na sektoru svoga djelovanja, kao i o uporištima na pruzi Derventa — Doboju.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 10/1, k. 876.

¹ Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 29/3, k. 876.

» Vidi dok. br. 95 i 156.

¹ Tešanjско-teslički NOP odred

⁵ Vidi dok. br. 74.

• Vidi dok. br. 118.

U vezi izveštaja 3 korpusa NOVJ-e, naše jedinice treba da prime drugove, koji treba da se prebace iz I. Bosne za V. S.⁷ po završenom čišćenju predviđenog sektora Vaša dva bataljona trebaju da budu spremni, kako bi mogli svakog dana prihvatiti gore navedene drugove na Vučijaku, o čemu ćemo dobiti naknadno naređenje.

Akomulatora dva Vam šaljemo po ovim kuririma.
Stab divizije nalazi se na Vučijaku kod škole.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
si. odsutan

Zamj. komandanta,
ppukovnik
Durin

Izveštavajte redovno o stanju kod Vas.

BR. 57

**ZAPOVIJEST ŠTABA DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE
OD 12. MARTA 1944. ŠTABOVIMA DESETE I JEDANAESTE
HERCEGOVAČKE BRIGADE ZA PREBACIVANJE NA PRO-
STOR PLANE I ŽEGULJE I ZA ZATVARANJE PRAVCA KA
DABRU¹**

**STAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N. O. V. JUGOSLAVIJE**
Pov. broj 216

Dana 12/111 1944. u 14 č.
Poljice

»200 N«²

Z A P O V I J E S T

(Sekcija Dubrovnik — Trebinje — Nevesinje — Gacko
1 : 100.000)

Prema izvještaju Ob. centra XII Brigade pri napadu X Brigade na Bileću četnici su imali 20 ranjenih, a i do 15

⁷ Vidi dok. br. 165.

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojno-istorijskog instituta, reg. br. 15—1, k. 1149 II.

¹ Sifrovani naziv Jedanaeste hercegovačke NOU brigade

mrtvih.³ Ove su sve odvezli kamionima za Trebinje. U Bileći nema Švaba, već do 700 četnika,⁴ od kojih oko 200 bez oružja. U Gacku ima jedan bataljon od 150 vojnika »Vražije divizije«, 50 Kuljana⁵ i do 200 četnika. Ove snage drže Avtovac, Miho-ljaču, Gacko, Fojnicu i Lukavicu. U Kuli ima nešto Kuljana — ustaša. U Nevesinju ima do 300 bandita⁶ i jedan bataljon »Vražije«. U Kalinoviku ima dijelova SS »Princ Eugen«.⁷ U Stocu ima jedan bataljon »Vražije« divizije i do 200 četnika, od kojih su dvije brigade po 60 od Zubaca i Lastve. U Ljubinju nije bilo nikoga. Već nekoliko dana na Divinu je štab Sjevernog odreda.⁸ Prije 3 dana jedna četa XI Brigade upadala je u Avtovac, četnici joj udarili sa leđa, i tom prilikom poginuo je drug Radovan Bajović i četnici su zarobili jednog šarca. Poginula su još 2 druga. XII Brigada je 9 o. m. iznenada napadnuta od Švaba i četnika kod Orahovca, neprijatelj je razbijen i natjeran u bjegstvo, a brigada ih je ponova napadala 10 o. mj. i rezultat ne znamo.⁹ II Dalmatinska brigada je bez uspjeha u dva maha napadala Grahovo.¹⁰ Ovaj napad će se obnoviti.¹¹

Naša divizijska bolnica do daljega ili do topljenja snijega ostaje u s. Dubočke. Desetak ranjenika ima i u Riocama.

Svi ranjenici i bolesnici koji su sada u divizijskoj bolnici ostaće u njoj još oko 20 dana, pa i ako ranije prezdrave, radi okrepljenja a i radi obezbjeđenja bolnice gdje smo ostavili samo jednu desetinu naše prateće čete. Kada dignemo bolnicu iz s. Dubočke, sve brigade će dobiti svoje ranjenike. Brigade će prekosjutra dobiti svoje ljudstvo koje je došlo iz pratećeg bataljona Korpusa.¹²

Zbog situacije na sektoru Grahovo XII Brigada mora ostati i dalje u sastavu Primorske grupe.¹³

Radi uspješnije mobilizacije u srezu Nevesinje, Stolac i Ljubinje sjutra će se X Brigada rokirati na prostor Plana i

* Opširnije o napadu na Bileću vidi dok. br. 17 i 18.

⁴ Riječ je o Bilećkoj četničkoj brigadi.

⁵ Odnosi se na ustaše iz sela Kule Fazlagića.

⁶ Vidi dok. br. 7, objašnjenje br. 11.

⁷ To jest: Sedme SS divizije »Princ Eugen«.

⁸ Bliže o rasporedu i dejstvu vidi izvještaj Štaba odreda od 19. marta 1944. Štabu Dvadeset devete NOU divizije. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 8—11, k. 1144 I.)

⁹ Vidi dok. br. 52 i 58.

¹⁰ Vidi dok. br. 53.

¹¹ Vidi dok. br. 84.

¹² Odnosi se na Drugi udarni korpus NOVJ.

¹³ Brigada je i u aprilu ostala na sektoru Zubaca i, u sadejstvu sa Primorskom grupom, vodila borbe. Opširnije o tome vidi relaciju Štaba Dvadeset devete NOU divizije za april 1944. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 36—12, k. 1143.)

zatvarati pravac od Bileće Dabru i od Gacka Dabru,¹⁴ XI Brigada će otpočeti pokret preko Dabra na prostor Zegulje odakle će zatvarati pravac od Stoca i Ljubinja Dabru.¹⁵ Ovaj štab preći će na Divin.

N A R E Đ U J E M O :

1. — X hercegovačka N. O. U. brigada:

U toku sutrašnjeg dana razmjestiće se na prostor: Trnovica — Podgorje — Selišta, a jedan bataljon u Donja Meka Gruda sa zadatkom zatvaranja pravca od Bileće ka Planoj i Dabru i od Gacka ka Dabru. Povremeno vršite pritisak na Bileću uz štednju municije te zbog ovoga možete dijelovima manevrisati i do Baljci — Zaušje — Bodenk. Pod vašu komandu se stavlja i »Sitnički« bataljon, koji težite da bude na prostoru: Krstače — do Granice a i da izviđa Zvijerini i niz Vranjsku. Povremeno šaljite u njega vaše političke radnike da ga uzdižu i obidu rad u njemu.

Stab te brigade da se smjesti u s. Selišta, ili po potrebi bliže Bileći.

Vaše ranjenike na nosilima i konjima najzgodnije je da smjestite u s. Podklanac ili Davidovići sa potrebnim osobljem i materijalom za liječenje. Po ovome nas izvjestiti naknadno.

Dobro ste učinili što ste tražili od Odreda da vam sprovede dezertere. I mi ćemo po tome urgirati. Ovdje moramo biti vrlo strogi.

Naročito noću vaše jače izvidnice da se pojavljuju bliže Bileći zbog potrebe olakšanja zatvaranja pravca XII Brigadi od Bileće ka Vilusima.

Bataljon iz Donje Meke Grude da drži vezu sa Bresticom a i Dulićima, te da nas na vrijeme izvjesti o svakom pokretu od Gacka, te kako bi mogli na vrijeme vašu glavninu po potrebi angažovati ka bandama od Gacka. Ovaj bataljon da organizuje ob. službu i od Rioca.

2. — XI hercegovačka N. O. U. brigada:

Prebaciće se u toku sutrašnjeg dana na prostor: Gornja Meka Gruda. Po jedan bataljon može se smje-

¹⁴ O tome vidi izvještaj Desete hercegovačke brigade od 13. marta 1944. Štabu Dvadeset devete NOU divizije. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 27—3, k. 1148 I.)

štiti u sela: Ivan Do, Milovići, Kačanj, a jedan u Orahovicu i Narad.

Prije polaska prenesite naređenje bataljonu »Vule Skoko« da i dalje djeluje na prostoru Površi, da vrši pritisak na Gacko i komunikaciju ka Nevesinju obraćajući punu pažnju na mobilizaciju oko Gacka i Borča i da uhvati vezu sa 5. Divizijom koja je oko Tjentišta i Obija. Komanda mjesta Gacko ima vezu sa njima. Druga Dušana Gaćinu razriješite dužnosti i uputite za šefa naše bolnice u Goliji (u selo Goslić). Neka odmah stupi u vezu sa upravom divizijske bolnice u s. Dubočke pod kojom će i stajati. Odboru u s. Dulići i Brestice naredite da drže vezu sa bataljonom X brigade u s. Donja Meka Gruda.

U toku 14. o. mj. prebaciće se na prostor: Vranjska — Vlahovići, a 15. o. mj. na prostor s. Poljice — Zegulja — Radoši — Hrduši sa zadatkom zatvaranja pravca od Stoca i Ljubinja ka Dabru i mobilizacije čitavog tog sektora, Uboska i ka Ljubinju gdje ima mnogo »škriparak«. Pod vašu komandu se stavlja i bataljon »Savo Belović«, koga držati na Hrgudu da ponova organizuje rušenje i kontrolu puta kroz Suvović, a povremenu kontrolu i Trusine i Dabrice i rušenje ceste na Trusini.

Uхватite odmah vezu sa Južnim odredom, održavajte je i neka bataljon »Mihajlo Čuzulan« ruši put kroz Popovo i ka Ljubinju,¹⁶ a vi porušite komunikaciju Stolac — Ljubinje.

Prema potrebi vi ćete moći manevrisati i do Bitunja, Ubosko pa i Rankovci vršeci pri tome uvijek osnovni zadatak — zatvaranje pravca od Stoca i Ljubinja Dabru.

Sa sutrašnjeg konaka izvjestite nas radi eventualnih dopuna ove direktive.

3. — Preostale jedinice i Štab Sjevernog odreda u toku 14. o. mj. rokiraćemo na prostor Drežanj, Zovi Do pa i Brataču radi zatvaranja pravca od Nevesinja Davidovićima i mobilizacije sa toga sektora.¹⁷

Vidi dok. br. 82.

¹⁷ U naređenju Štaba Dvadeset devete NOU divizije od 12. marta 1944. Štabu Sjevernohercegovačkog NOP odreda o rasporedu i zadacima ovog odreda se kaže:

.. Vaš »Sitnički« bataljon ostavićete na prostoru Krstače — Grahica i pod komandom X brigade, koja će sa njime i politički poraditi.

4. — Štab Divizije:

U toku sutrašnjeg dana prebaciće se i noćiti u selu Kremeni Do, a 14. o. mj. na Divinu gdje će ostati.

Izvještaje nam što češće slati, a odmah po dolasku na novu prostoriju.

5. — X Brigada za ishranu da koristi cijeli teren od Bileće do Hodžići i zaključno Kutu, Kukričje i Pađeni. XI Brigada da prvenstveno koristi Ubosko a i sela oko Zegulje, a samo po nuždi oko Ljubinja, jer će nam za ishranu ta prostorija docnije trebati.

Napomena: Sada smo obaviješteni da u Trebinju ima oko 1.000 iz »Vražje« divizije, u borbi sa XII brigadom su se pokazali malo borbeni i mnogo slabiji od SS »Princ Eugen«.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Dragiša Ivanović

Načelnik, pukovnik
Rade Hamović

(M. P.)

Dostavljeno: Štabu X i XI brigade

Vaš bataljon »Miro Popara« neka još 13. ov. m. ostane oko Hodžići — Rioce, a 14. ov. m. ga rokirajte ka Lukavcu.

Taj štab da nas sačeka na Divinu radi rešenja pitanja kadrova vašeg odreda i drugih problema, pa ćete vjerovatno 15. ov. m. vi krenuti ka prostoru Zovi Do — Slato — Bratač da sa [bataljonima] »Miro Popara« i »Nev. puška« očistite taj sektor, mobilišite bar nešto i zatvorite i tako pravac od Nevesin'iq i Fojnice ka Davidovićima.

Druga" Cedu Vukovića hitno pozovite na Divin da bi se javio ovome štabu. On će vam se istoga dana vratiti u svoj bataljon. Za to vreme da ga samo zastupa najpodesniji vojni rukovodilac istog bataljona.

K-da mesta Bileća i Sreski odbor neka pređu u neko drugo selo (Bijeljani, Davidovići, Kutu ili Fatnica) te da se ne gomilamo svi na Divinu.

U koliko nije srušena cesta na Trusini i propusti oko Hatelji — preduzmite odmah mere da se poruši, ili bar na njoj naprave prezide od bar 1 1/2 m. visine, 1 m. debljine i preko cele širine, a na više mesta od Bijeljani do Hatelji i ka Trusini.

Zainteresujte se da li je prolazan put od Stoca kroz Suvović...«
<Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 36—8, k. 1143.)

OBAVJEŠTENJE KOMANDANTA DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE OD 12. MARTA 1941. ŠTABU DIVIZIJE O SITUA- CIJI NA PROSTORU GRAB — TULI — GRAHOVO¹

Dragi drugovi!

11 o. m. 3 bataljona XII brigade napali su četnike na prostoru Grab — Tuli i nakon kraće borbe četnici su pobjegli prema Trebinju. U tom momentu oko 150 Švaba iz »Vražje divizije« napali su jednu našu četvu koja se nalazila na Rikalo i odbacili je, ovladali sa [prostorijom] Rikalo — Kokotovica — Zeljevac — Treskavac.² Naši su u tom momentu bacili glavninu svojih snaga na ove ustaše i nakon kraće borbe protjerali ih ka Arslanagića Mostu. Četnici su u toku jučerašnje borbe ostavili 5 mrtvih na bojištu a vjerovatno da ih je bilo i više. dok smo mi imali 1 mrtvog i 2 lakše ranjena. Za ustaške gubitke nije nam poznato, ^Borbenost ovih ustaša vrlo je slaba.

Ovog momenta dobismo izvještaj od 2 bataljona II Dalm. brigade da su 11 o. m. u Grahovo stigli četnici jačine oko 400 vojnika, jednim dijelom produžili odmah uz Grahovsko Polje i ovladali Omutićem — Orao, odbacili 2 Dalmat. bataljon koji je držao te položaje i manjim dijelovima produžuju u pravcu Zebljak. U vezi ovoga naredili smo 3 Dalmat. bataljonu koji se nalazi u Viluse da najhitnije se prebaci na Grahovac i to preko s. Dolovi i Zebljaka, da ovlada gore navedenim kotama. Jednu četvu 4 bataljona XII brigade koja je zatvarala pravac Lastva — Trebinje uputili smo na Zaslav da bi zatvorila ovaj pravac.

U koliko Primorska grupa ne mogne ove bande odbaciti bićemo prisiljeni da naše bataljone sa Zubaca i Orahovca preturimo na liniju Klobuk — Viluse.³

Pišite što češće o stanju kod Vas. Mi ćemo Vas češće izvještavati.

Sa drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

12-111-44

s. Lastva u 17 č.

Vlado Šegrt

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojno-istorijskog instituta, reg. br. 32—10, k. 1144 I.

³ Vidi dok. br. 189.

² Bliže o rasporedu i dejstvu Dvanaeste hercegovačke brigade vidi dok. br. 119.

IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE OD 12. MARTA 1944. ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE O SITUACIJI NA SEKTORU JAJCA¹

STAB
I PROLET. BRIGADE
12. marta 1944
u 8³⁰

ŠTABOVIMA PRVE i TREĆE PROLETERSKE BRIGADE i PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE

P o l o ž a j

1. — Stanje na sektoru Jajce izmenilo se. Nemci su otišli, a ostala je neka posada za koju ne možemo utvrditi kakvog je sastava. Izveštaji koje dobijamo ovih dana iz grada različiti su i do sinoć nismo mogli ustanoviti ni broj posade. Prema poslednjem izveštaju, za koga obaveštaici tvrde da je potpuno tačan i siguran, stanje treba da je sledeće:

U gradu se nalazi posada jačine svega 300 vojnika i nešto malo četnika. Naoružanje 2 topa 37 mm, 1 top veći na Harnanima, 5 bacača, 28 p. mitraljeza (valjda i šaraca). Moral ove vojske veoma slab. Što se sastava tiče najpre je rečeno da su Grci i Francuzi, zatim Hrvati — Muslimani, sad vele da su rumunski Cigani! Govori se da treba da im dođe pojačanje² iz dva pravca: iz Banje Luke preko Mrkonjića i iz Turbeta preko Karaule. U ovo malo verujemo.

Predlažemo III Prol. brigadi da napadnemo zajednički Jajce,³ u koliko se stanje posade ne izmeni. Mi bi sa delom naših snaga napali grad s ove strane a jedan deo bi izbacili ka D. Vakufu kao obezbeđenje sa toga pravca i istovremeno kao zasedu neprijatelju koji se bude povlačio ka D. Vakufu. O ovome ćemo takođe obavestiti I bataljon IX Brigade⁴ koji se nalazi

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 14'1—2/1, k. 713.

² Prema izveštaju Štaba Prve proleTERSke brigade od 14. marta 1944. Štabu Prve proleTERSke divizije u Jajce je 13. marta stiglo pojačanje od 24 kamiona, 10 putničkih automobila, nekoliko motocikla, oko 300 ljudi (40 do 50 godina starosti) sa 6 minobacača. (Vidi dok. br. 16/1—2'I. k. 713, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.)

³ Napad nije vršen. (Vidi pomenuti dokumenat u prethodnoj napomeni.)

⁴ Odnosi se na Devetu krajišku brigadu Desete NOU divizije. (Vidi dok. br. 49.)

s leve strane Vrbasa na sektoru s. Ipota, dajući mu isti zadatak obezbeđenja i zasede. Napad bi, u koliko štab III-će dobije ovo na vreme, mogao da se preduzme još u toku sledeće noći. Pretpostavljamo da će oni i bez ovoga našeg mišljenja imajući podatke iste izvršiti napad, o čemu smo obavestili naše jedinice da odmah sadejstvuju. U koliko Treća preduzme napad po ovome dogovoru neka njene jedinice dadu signal da je to ozbiljan napad sa tri jednobojne raketle, ispaljene dva puta. Mi sami zbog Vrbasa ne možemo preduzeti ozbiljan napad.

2. — Štabu Divizije šaljem poštu dobivenu od Travničkog odreda i od Štaba IX Krajiške brigade sa podacima o garnizonima D. Vakuf i Bugojno, koji su se verujem novonastalom situacijom takođe izmenili.

3. — Od Štaba Jajačkog odreda dobio sam jedno nejasno pismo iz koga izlazi da je neprijatelj iz Travnika 9 ov. m. u dve kolone krenuo ka Koričanima i ka Gostilju⁵ i da su ovi od Koričana odbačeni a da će se 10 ov.m. napasti i kolona prema Gostilju. Ovo treba da se odnosi na borbe našeg VI bataljona koji me o tome ništa ne izveštava. Jajački odred je prebacio jednu četvu svoju u Božikovac i ja sam naredio da do daljega tamo ostane sa zadatkom održavanja veze sa VI-im u Gostilju i obezbeđenja i kontrole pravca od Gradine i Hamandžića.

4. — Noćas oko 1 sat čula se borba oko Jajca koja je kratko trajala. Nemam još ni od koga izveštaja o tome.

5. — Vreme se kod nas pogoršalo. Od jutros pada gusti sneg.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab
načelnik kapetan
Ljubiša Veselinović

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DESETE HERCEGOVAČKE BRIGADE
OD 12. MARTA 1944. ŠTABU DVADESET DEVETE NOU
DIVIZIJE O RASPOREDU BRIGADE I O SITUACIJI NA
SEKTORU BILECE¹**

**STAB
X HERCEGOVAČKE BRIGADE
N. O. V. JUGOSLAVIJE**

Pov. broj: 137
12. marta 1944. god.
u 2 sati
s. Podgarac

koncept

**ŠTABU XXIX U. DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE**

Poljice

1. — Naša brigada nalazi se na prostoriji: Trpavac — Radmilović Dubrava — Pogledalo — Donja Vrbica — Trnovica.² — Držimo obezbeđenja na Vardar i Tegarina Greda, kao i na Modropac i Hadžibegovo Brdo. — Bataljon koji se nalazio u Vuči Do prebacili smo u Trpavac, obzirom na slab smještaj i veliki snijeg.

Imamo stalnu vezu sa Sitničkim bataljonom na Krstači, Sjeverohercegovačkim odredom i bataljonom XI brigade u Njivicama.

U ovom periodu vremena neprijatelj nije vršio ispade u pravcu naših snaga.

U Bileći snage četničkih banda su nepromijenjene. — Po pričanju samih četnika, u našem prepadu na Bileću³ imali su 15 ranjenih dok broj mrtvih kriju. — 8 o. mj. došla su dva kamiona iz Trebinja u Bileću i dotjerali nešto hrane, 12.000 metaka i oko 300 minobacačkih bombi. Ovi kamioni su se odmah vratili. 9. o. mj. dolazio je još jedan kamion, koji se također vratio nazad u Trebinje. Bande su vršile ispad u pravcu Zavoda, a popljačkali su i neke rodoljubive porodice u Šobadine, dok su dvojicu uhvatili i odveli u Bileću.

¹ Original, pisan na mažini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojno-istorijskog instituta, reg. br. 26—3, k. 1148 I.

² Brigada se na tom sektoru nalazila od 6. marta 1944. Vidi izvještaj Štaba Desete brigade od 9. marta Štabu Dvadesete divizije. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 25—3. k. 1148 I.)

³ Vidi dok. br. 17.

Prema izvještaju Sitničkog bataljona i Štaba Sjeverohercegovačkog odreda stanje na sektoru Ljubinja — Stolac — Nevesinje je nepromijenjeno. — Kako nas izvještava bataljon XI brigade iz Njivica, u Gacku ima 200 vražinovaca⁴ sa nešto domaćih četnika i jednom četom pivljanskih četnika. U Kuli [Fazlagića] su ustaše.⁵

Danas se čula mitraljeska i puščana vatra kao i minobacačka u pravcu Lastve i Dubočana, a u to vrijeme naše obezbeđenje sa Vlajinje primijetilo je da je oko 150 bandita iz Bileće otišlo u pravcu Zavoda, ostavljajući manja obezbeđenja na Vodenj Gradini i Drakuljici.

2. — Obzirom da je ovaj sektor ekonomski iscrpljen a hrane je bataljonima ponestalo, to smo uputili zamjenika intendanta naše brigade u Dabar radi rekvizicije." Na ovome sektoru vrlo težak je problem i ishrane konja, obzirom da se nema nikakve stočne hrane.

Smatramo da bi se i ovo trebalo da ima u vidu ukoliko bi se naša brigada morala još koji dan zadržati na ovome sektoru.

3. — U našoj bolnici nalaze se 3 druga koji su potrebna nosila, a ima ih nekoliko koji su također teže ranjeni iako mogu jašiti na konjima. — Molimo vas da nam javite hoćemo li ove drugove prebaciti u Divizijsku bolnicu u Dubočke ili u Poljice. Ukoliko će Divizijska bolnica prebaciti se u Poljice, smatramo da bi i ove drugove mi mogli odmah tamo uputiti.

4. — Stotinu Italijana koje ste nam uDutili primili smo.

Mi smo mišljenja da od ovih novoprimitih kao i Italijana koji su ranije u našoj brigadi formiramo bataljon u kome bi politički komesar bio jedan naš drug (sada je komesar čete) koji dobro govori italijanski.

Smatramo da je ovo najbolje rješenje jer iz iskustva znamo koliko razvodnjava udarnost bataljona rasturanje Italijana po jedinicama. Ovako ne bi bili bataljoni opterećeni, a ovaj italijanski bataljon mogao bi da se upotrebljava za lakša obezbeđenja i borci iz njega kao radna snaga.

Ovaj bataljon imao bi oko 70 pušaka.

Molimo vas da nam javite vaše mišljenje po ovom pitanju.

5. — Dostavljamo vam spisak ranjenih i bolesnih boraca ove brigade koji se nalaze u Divizijskoj bolnici u Dubočkama i Pivi.

⁴ Vidi dok. br. 12. objašnjenje 3.

⁵ Vidi dok. br. 189.

⁶ Prema naredenju Štaba Desete hercegovačke NOU brigade od 11. marta 1944. štabovima bataljona. na taj zadatak su upućeni i intendanti bataljona sa po nekoliko boraca i jedna četa Drugog bataljona. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 6 10—7/1, k. 1143 A.)

Kako saznajemo izvjesni od ovih drugova, koji su već ozdravili, nalaze se u komori Štaba divizije, a neki od njih upućeni su i u druge jedinice da mi o tome nismo obaviješteni.

Mislimo da ovaki postupci otežavaju vođenje kontrole nad borcima.

Molimo vas da nam se svi prezdravljeli drugovi upute, a ukoliko je vama potrebno komordžija javite nam, pa ćemo vam mi uputiti.

Izgleda nam da Uprava Divizijske bolnice ne vodi dovoljno računa o tome da se prezdravljeli drugovi redovno upućuju u svoje jedinice.

6. — Drugovi koje ste nam javili da ćete poslati (njih deset), a koji su bili u pratećem bataljonu Korpusa, još nijesu stigli do nas. Ukoliko nisu upućeni, molili bi vas da to učinite što prije, jer bi na taj način bilo omogućeno da formiramo treću četvu u našem IV bataljonu.

7. — Od kako se nalazimo na ovoj prostoriji naš rad bio je usmjeren u to~ne da se srede jedinice brigade, sa kojima se sada pojačano radi i u političkom i u vojničkom smislu.

Sa ovog sektora i sektora Mirilovića mobilisali smo u naš »1« oko 25 boraca. Većina njih, a i uopšte ovi koji se mobilišu, bez oružja su.

8. — Iz ranijeg našeg »3« dezertiralo je 5 boraca izgleda u bataljon »Mihajlo Čuzulan« ili »Rade Pravica«. ⁷ Javili smo štabu Sjevernohercegovačkog odreda da ih odmah sprovede u ovaj štab. Također iz Trnovica dezertirala su 4 borca iz našeg »2« koji su sa sektora Vlahovići. Za ove isto tako je javljeno da se sprovedu u ovaj štab.

Danas se desio i jedan slučaj gdje je otac sam doveo svoga sina u brigadu, a koji je prije izvjesnog vremena samovoljno napustio svoju jedinicu.

Dostavljamo i poštu koju preko nas upućuje XII brigada i to: dva pisma (jedno vrlo hitno), jedan paket i bočica mastila. Isto tako šaljemo sat druga Danila Grka, kurira pri tome štabu. Ovaj sat je bio na opravci u intendanturi ove brigade.

Uputili smo šest konja da se prihvati municija sa Vilusa.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom..
Cedo Kapor

Komandant,
N. Ljubibratić

⁷ Kao što se vidi, nije u pitanju dezerterstvo, već promjena jedinice, tj. težnja boraca da budu u bataljonima koji su djelovali u njihovom rodnom kraju.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA JEDANAESTE KRAJIŠKE BRIGADE OD
12. MARTA 1944. ŠTABU ČETVORTE NOU DIVIZIJE O DEJ-
STVU OD 26. FEBRUARA DO 10. MARTA¹**

ŠTAB
XI KRAJIS. N. O. UDARNE
BRIGADE
Str. pov. br. 48
12/111 1944 g.

15-dnevni izvještaj o
operacijama dostavlja. —

ŠTABU IV NOU DIVIZIJE

Jedinica ove brigade u vremenu od 26. II. do 10. III. 1944. g. imale su slijedeći dodir sa neprijateljem:

26. II. 1944. — I bataljon na logorovanju u s. Strigovo. Sa borcima rađena jedinačna obuka. II bataljon na logorovanju u s. Božićima. Sa borcima rađeno iz »Plana rada«. III bataljon u zasjedi na pruži između Bos. Novog i Dobrljina. Zasjeda nije uspjela, jer neprijateljske patrole nisu se toga dana kretale. IV bataljon na logorovanju u s. Vel. Zuljevica. Jedna četa bila je u zasjedi na pruži između Bos. Novog i Dobrljina. Zasjeda nije uspjela, jer neprijatelj toga dana nije naišao. Ostale snage na odmaranju a naveče na osiguranju prevoza žita preko Sane. Tehnička četa radila je sa borcima opis naoružanja, a po-
slije podne politički čas.
27. II. 1944. — I bataljon na odmaranju u istom selu. Sa borcima rađena jedinačna obuka. II bataljon prisustvovao je opštinskom zboru u Orlovcima u vidu proslave »26-godišnjice osnivanja Crvene armije«. III bataljon u zasjedi na pruži između Strižanskog mosta i Dobrljina. Zasjeda nije uspjela. IV bataljon u zasjedi na pruži između Dobrljina i Strižanskog mosta. Zasjeda nije uspjela usljed kvara kod gablmašine. Tehnička

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 17—4, k. 776 A-

četa radila je sa borcima po vodovima i to: pješadijski egzercir, topovska obuka i rad sa telefonima.

28 II. 1944. — I bataljon na logorovanju u istom selu. Sa borcima rađena jedinačna obuka. II bataljon prije podne imao je obuku sa vodnicima i desetarima, a poslije podne prisustvovao je opštinskom zboru, koji je održavan povodom proslave »26-godišnjice osnivanja Crvene armije«, u s. Malom Palančištu. III bataljon u zajednici sa IV bataljonom bio je u zasjedi na pruzi između Dobrljina i Strižanskog mosta. U 14 časova naišao je neprijateljski voz koji je miniran i otvorila se borba, koja trajala do 18 časova.² Za vrijeme borbe neprijatelju je pošla pomoć od uporišta Ravnice, koja je uslijed jake naše vatre bila prisiljena da se povuče. Tom prilikom neprijatelj je imao oko 100 mrtvih i više ranjenih vojnika. Zarobljeno je 10 neprijateljskih vojnika i 6 željezničara. Zaplijenjeno je 18 karabina, 1 protivavionski mitraljez, 10 pari cipela, 4 para čizama, 2 pištolja, 10 pari odijela i ostale ratne spremne. Naši gubici 5 poginulih i 40 ranjenih. Tehnička četa imala je prije podne politički čas a poslije podne radila je sa topovskim odjeljenjem pješadijski egzercir, a sa vodom za vezu opis puškomitraljeza. Minerski vod bio je u akciji na miniranju voza. Tehnička četa imala je tom prilikom 1 ranjenog.

29 II. 1944 — I bataljon na logorovanju u istom selu. Sa borcima rađena jedinačna i desetična obuka prije podne, a poslije podne politički čas. II bataljon na logorovanju u s. Božićima. Imao je parenje odijela. III bataljon na logorovanju u s. Prušćima. Sa dvije čete na odmaranju a jedna četa bila je na položaju Gligino Brdo gdje je naišao neprijatelj i nakon borbe bio je odbijen uz gubitke od 3 poginula. Četa nije imala gubitaka. IV bataljon u pokretu za s. Devetake. Tehnička četa radila je sa borcima prije podne pješadijski egzercir, topovsku obuku i rad sa telefoni-
ma. Poslije podne politički čas.

1. III. 1944. — I bataljon u pokretu prema s. Svodnoj. II bataljon vodio je borbu sa neprijateljem koji je pošao iz Prijedora u s. Božice i Garevce da pljačka. Neprijatelj je povraćen nazad uz gubitke od 15 mrtvih i veći broj ranjenih. Zaplijenjene su 2 puške, 2 tromblona sa 7 granata, 2 para odijela i 2 cipela. Bataljon je imao 1 poginulog i 2 ranjena druga. III bataljon na logorovanju u s. Prušcima. Sa oficirima i podoficirima rađena ratna služba, a sa borcima jedinačna obuka. IV bataljon na logorovaju u s. Devetacima i Petkovcu. Preko dana rađeno sa komandnim kadrom iz »Plana rada« a naveče osiguranje prebacivanja žita. Tehnička četa imala je prije podne rad po vodovima iz ratne službe.
2. III. 1944. — I bataljon na logorovanju u istom selu. Isturane dubinske patrole prema pruzi i neprijateljskim uporištima. II bataljon bio je na položaju na cesti Prijedor — Kozarac. III bataljon sa dvije čete na logorovanju u istom selu. Održana je konferencija u pogledu pokretnosti i poštivanja starješina. Treća četa bila je u zasjedi na Tadića groblju, gde je naišao neprijatelj. Neprijatelj je odbijen uz gubitke od 2 mrtva vojnika. Četa bez gubitaka. IV bataljon na odmaranju u istom selu. Sa komandnim kadrom rađeno iz »Plana rada«, a naveče bile su dvije čete na osiguranju prebacivanja žita preko Sane. Tehnička četa imala je prije podne politički čas a poslije podne rađeno je po vodovima, topovska obuka i telefonska služba. Minerski vod na položaju uz prugu.
3. III. 1944. — I bataljon u zasjedi na pruzi kod Svodne, gdje je sačekana jedna neprijateljska patrola. Tom prilikom ubijena su 2 a zarobljena 3 neprijateljska vojnika. Zaplijenjeni 2 brdska kazana i 1 konj. II bataljon sačekao je neprijatelja koji je imao namjeru da se probije u Kozarac. Neprijatelj je imao 12 ubijenih i veći broj ranjenih vojnika.³ Bataljon je imao 1 ranjenog druga. III bataljon na logorovanju u istom selu. Sa borcima rađena patrolska služba i stražarska služba. IV bataljon sa dvije čete prebacio se je

preko Sane. Jedna četa došla je u sukob sa neprijateljskom patrolom u blizini uporišta Blagaj. Tom prilikom ranjen je 1 drug iz te čete. Tehnička četa radila je s borcima pješadijski egzercir i borbenu obuku.

4. III. 1944. — I i IV bataljon napali su neprijateljsku kolonu koja se je kretala od Bos. Novog prema Prijedoru. Neprijatelj je bio u jačini od preko 1000 vojnika. Dio snaga I bataljona najurišao je na neprijatelja dok su dvije čete IV bataljona neprijatelja tukle preko rijeke Sane. Nakon izvršenog juriša snage I bataljona usljed nadmoćnosti neprijatelja bile su prisiljene da se povuku. Tom prilikom neprijatelj je imao preko 100 izbačenih iz stroja vojnika i oko 50 poubijenih konja. I i IV bataljon u toj akciji imao je 14 mrtvih i 14 ranjenih drugova.⁴ II bataljon preko dana bio je na položaju duž ceste Prijedor — Kozarac a naveče izvršio je akciju na neprijatelja u s. Garevcima gdje je bio zalogorovao. U brzom naletu neprijatelju su naneseni gubitci od oko 20 mrtvih i više ranjenih vojnika. Bataljon je imao 9 ranjenih drugova. Zaplijenjeno je 800 puščanih metaka, 4 mule i 1 konj. III bataljon bio je u zasjedi u s. Petkovcu. Tehnička četa radila je sa borcima prije podne obuku po desetinama a poslije podne pregled spreme.
5. III. 1944. — I bataljon na logoravaju u s. Svodnoj. II bataljon na položaju na cesti Prijedor — Kozarac. III bataljon održao je sa komandama četa savjetovanje, dok se je sa borcima radila vodna i desetična obuka. IV bataljon održao je savjetovanje sa komandama četa, a naveče dao je osiguranje za prebacivanje žita preko Sane. Tehnička četa radila je sa borcima opis naoružanja.
6. III. 1944. — I bataljon na logorovanju u s. Svodnoj. II bataljon sa dvije čete bio je na položaju na cesti Prijedor — Kozarac, dok je jedna četa izvršila pokret za s. Omarsku. III bataljon u pokretu za

⁴ Opširnije o toj borbi vidi izvještaj Štaba Jedanaeste brigade od 5. marta 1944. Štabu Četvrte NOU divizije. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 16—4, k. 776 A, kao i dok. br. 172 u ovoj knjizi.)

s. Gor. Dragotinju. IV bataljon na logorovanju u s. Petkovcu i Devetacima. Sa borcima rađeno iz »Plana rada«. Tehnička četa izvršila je pokret u s. Marine, zaselak Kesari.

7. III. 1944. — I bataljon sa dvije čete izvršio je pokret u s. Slabinju, a jedna četa na odmaranju u s. Svodnoj. II bataljon sa dvije čete vodio je borbu sa jednom neprijateljskom satnijom koja je izašla u s. Balte Jaruge s namjerom da pljačka.⁵ Neprijatelj je bio odbijen uz gubitke od 5 mrtvih i više ranjenih. III bataljon na zasjedi prema pruži Dragotinja — Brežičani.⁶ IV bataljon sa dvije čete izvršio je pokret u s. Vel. Zuljevicu, dok je jedna četa otišla u sastav I bataljona i izvršila pokret prema s. Slabinji. Tehnička četa prije podne održala je sastanak vodnika i desetara a poslije podne politički čas.

8. m. 1944. — I bataljon sa dvije čete i četom IV bataljona izvršio je akciju na neprijateljsko uoorište Utolica. Neprijatelj je bio u jačini od preko 100 ustaša. Nakon kratke borbe ubijeno je 9 ustaša, 5 zarobljeno, dok su ostali uspjeli pobjeći.⁷ Zaplijenjeno je 6 karabina, 3000 metaka, 16 par cipela, 15 šinjela, 10 odijela vojničkih, 3 konja i ostalih životnih namirnica. Naši nisu imali gubitaka. Jedna četa I bataljona bila je na odmaranju preko dana a naveče izvršila je osiguranje prevoza žita preko Sane. II bataljon sa dvije čete bio je na položaju na cesti Prijedor — Kozarac, dok je sa jednom četom vodio borbu sa četnicima u s. Piskavici. III bataljon na logorovanju u s. G. Dragotinji. Rađeno sa borcima opis puškomitraljeza i karabina. IV bataljon sa dvije čete radio je sa borcima ratnu službu. Tehnička četa radila je prije podne sa borcima borbenu obuku — posjedanje položaja i raspored oruđa. Poslije podne politički čas.

⁵ Vidi dok. br. 174.

⁶ Vidi dok. br. 170.

⁷ U dnevnom izvještaju Glavnostožernog ureda oružanih snaga od 11 marta 1944. o tome se kaže:

»Noću 8/9. III poslije oštne borbe odbijen je napadaj partizana na uporište ustaškog odbranbenog zdruga u s. Utolica (9 km i.s.i. Kostajnice). Vlastiti gubici: 2 ustaša poginula, a 3 zarobljena. Neprijateljski gubici nepoznati...« (Vidi mikrofilm MNO-Zgb 4 254—257 u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.)

9. III. 1944. — I bataljon na odmaranju u istom selu. II bataljon vodio je borbu sa neprijateljem koji je pošao iz Kozarca u sela s namjerom da pljačka. Neprijatelj je odbijen uz gubitke od 6 ubijenih vojnika. Bataljon je imao 1 ranjenog druga. Jedna četa II bataljona na odmaranju u s. Omarskoj. II bataljon na logorovanju u istom selu. Sa borcima rađeno okretanje i kretanje i rad s puškom »o desno rame« i »k nozi«. IV bataljon na logorovanju u istom selu. Sa borcima rađeno iz »Plana rada«. Tehnička četa radila je sa borcima stražarsku službu.
10. III. 1944. — I bataljon izvršio je pokret u s. Palančište. II bataljon na položaju na cesti Prijedor — Kozarac sa dvije čete, dok je jedna četa izvršila pokret iz s. Omarske u s. Božice. III bataljon na položaju u s. Dragotinji. IV bataljon u pokretu u s. Devetaci i Petkovac. Tehnička četa na odmaranju prije podne a poslije podne politički čas. Jedinica u toku 15 dana imala je slijedeće:
- 1.) Gubitke: a) *vlastitih*: oficira 1, podoficira 3, boraca 16 — *poginulih*
 b) *neprijat.*: oficira, podoficira i boraca 274 — *poginulih*, boraca 18 — *zarobljenih*
- 2.) Plijen: karabina 26, protivavion. mitraljeza 1, cipela 10, čizama 4, pištolja 2, odijela 22, tromblona 2, brdskih kazana 2, šinjela 25, puščane municije 3800 metaka, konja 2, mula 4.
- 1.) Naročito: Nema.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
si. odsutan

Načelnik, kapetan:
Ljub.⁸ Crnobrnja

Komandant:
Žarko⁹

IZVJEŠTAJ IZ DVOJENOG DIJELA ŠTABA PRVE PROLE- TERSKE BRIGADE OD 13. MARTA 1944. ŠTABU BRIGADE O SITUACIJI U SJEVERNOM DIJELU SREDNJE BOSNE'

DIO ŠTABA I PROL. BRIG.

13 mart 1944 god.

ŠTABU I PROL. BRIGADE

Raspored naših bataljona na ovoj prostoriji je sledeći: IV batalj. na prostoriji Klupe — Karač — Spasojevići, II batalj. na prostoriji — Brđani — Lađevci, I batalj. na prostoriji Devetina — Boškovići.

Situacija na ovim sektorima je sledeća: Četničke bande na prostoriji sjeverno od ceste Prnjavor — Klačnice razbijene su i teren očišćen od njih, u borbi je poginulo oko 80 četnika, bez zarobljenih. Kom. brigade Bundalo² se izgubio i do sada se nije ništa saznalo za njega. V Kozar, brigada nalazi se na prostoriji Milosavci — Martinac duž Vrbasa.³ U Klačnicama se nalazi jedna bojna hrv. vojske⁴ i glavni štab bosanskih četnika, ispred Klačnice na zv. mjestu Tabla nalazi se Crnovrška četnička brigada, koja služi kao predstraža Klačnicama, oni drže prostoriju Tabla — Blaško — Sušnjari i u potpunosti su pasivni. Drenović sa svojom Vrbaskom brigadom nalazio se sve do sinoć u Slatini i mi smo mu bili pripremili jednu akciju na Štab ali je umakao ranije i sa brigadom, tako kad smo došli nije bilo nikoga. Prema izjavi seljaka kažu da je pošao ka Kotor Varoši sa namjerom da se odbaci na prostoriju Borja — Uzlomac i da se nađe za našim leđima, pošto očekuju ofanzivu od Dervente. Prema Crnom Vrh i Jošavci ima manjih grupica četnika koje su takođe pasivne i bježe ispred naših patrola, pre dva dana izlazili su Njemci u jačini od 50 voj. u Crni Vrh i pljačkali narod uzimajući im stvari iz kuća. Na sektoru IV bataljona četnici su bili aktivni, presretali patrole, napadali karavane i sada ima neki dan, tj. posle paljenja nekih kuća su i oni pasivni.

Što se tiče života na ovom sektoru prilično je dobar, voj-
ska je zadovoljna, samo je smještaj slab jer ima mnogo bole-

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojno-istorijskog instituta reg. br. 15/1—2/1, k. 713.

² Ljubo

³ O rasporedu i dejstvu te brigade vidi dok. br. 69.

⁴ Odnosi se na ustaško-domobransku vojsku.

sti. Kao što vidiš, bataljoni su prilično razbacani, pa i češće izvršimo neku manju akciju u koliko saznamo za neko četničko leglo, samo u tome slabo uspijevamo jer oni imaju narod koji ih obaveštava tako da uvek blagovremeno umaknu. Ali ipak uspijemo ponekad i da uhvatimo, već smo ih nekoliko smakli. U njihovim redovima nastalo je komešanje, naročito posle akcije između 6. i 7. o.m.⁵ tako da se komandanti boje da ne ostanu bez vojske.

Sada im je došlo nekoliko oficira koji bi da uzmu komandu a ovi stari komandanti i vojska ne daju. Rade Radić je smijenjen i sada je u nekakvom Nacionalnom komitetu. Pre izvesnog vremena išla je delegacija četnika za Srbiju ali u kom cilju još ne znamo.

Raspoloženje naroda je prema nama prilično dobro mada ima i neraspoređenih koji još uvek šuraju sa četnicima, kao i onih koji govore: pa vi ste ovde samo za nekoliko dana pa odo-ste a četnici opet tu.

Za Prnjavor i okolinu slabo vi znamo reći.

Četa IV bataljona došla je u sastav bataljona.

Za sada vi nemamo šta više reći, već sve vas pozdravljamo

S poz.
Savo⁸

Čuvajte se četnika, nekako oni pobježu od nas ka vama.

Nastojte da nam pošaljete šta municije od talijan. p.mitraljeza pošto je ima u Čorkovićima i Koričanima, ali što pre.

⁵ Vidi dok. br. 23 i 95.

• Narodni heroj Savo Mašković

ZAPOVIJEST ŠTABA ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE OD 14. MARTA 1944. ŠTABOVIMA TRIDESET ŠESTE I TRIDESET OSME DIVIZIJE POTCINJENIM BRIGADAMA I PARTIZANSKIM ODREDIMA ZA ODBRANU SLOBODNE TERITORIJE U SJEVERNOM DIJELU ISTOČNE BOSNE¹

STAB
XVI N. O. U. DIVIZIJE?
Br. 64
14 mart 1944 god.

Z A P O V I J E S T

Sekcije Bijeljina, Tuzla — 1 : 100.000

Situacija: Izvjesne neprijateljske snage izvršile su 14 o. m. u 7 čas. prebacivanje u Bos. Raču.³ Prema najnovijim podacima neprijatelj je izvršio koncentraciju u SI. Šamcu, Brčkom i Račinovcima. Jačina neprijatelja na čitavom sektoru nije provjerena. Prema izvjesnim podacima neprijatelj raspolaže na ovom sektoru sa jednom divizijom.⁴ Takođe je posljednjih dana izvršena koncentracija neprijatelja u Gračanići. Primjećeni su pokreti četničkih snaga duž desne obale Drine. Četnici na sektoru Majevice, u zajednici sa zelenim kadrom, takođe pristupaju koncentraciji svojih snaga.

S obzirom na sadanji raspored neprijateljskih glavnina, kao i na aktivizaciju četničko-zelenokadrovskih banda, može se zaključiti da neprijatelj

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 41—6, k. 950.

¹ Od formiranja Trideset šeste NOU divizije, 3. marta 1944, pa sve do obrazovanja Dvanaestog korpusa NOVJ, 1. jula 1944, Stab Šesnaeste divizije (preko koga su, najčešće, prenošene direktive i naredjenja pretpostavljenih štabova štabovima Trideset šeste i Trideset osme divizije), radi objednjenog komandovanja i sadejstva pri izvođenju pojedinih operacija, po odobrenju Štaba Trećeg korpusa NOVJ preuzimao je ulogu privremenog operativnog štaba i komandovanje nad štabovima pomenutih divizija. Vidi dok. br. 50, napomenu br. 6, i dok. br. 97.

⁵ i ⁴ Toga dana je Trinaesta SS legionarska divizija (»Handžar«) otpočela napad na istočnu Bosnu. Poslije snažne artiljerijske pripreme Dvadeset sedmi puk je forsirao r. Savu kod Sremske Rače i Brezovog Polja, dok su glavne snage 15. marta nadirale pravcem Brčko — Celić. (Vidi dok. br. 178 u ovoj knjizi i dok. reg. br. 25¹/₄. k. 9. u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.)

već otpočinje akciju protiv naših snaga na ovom sektoru. Prema izvjesnim podacima, ova akcija dobiće puni izraz na svim sektorima tokom 15 o. m.

Zadaci: Vještīm manevrima, brzim zabacivanjem naših jedinica na bokove i iza leđa neprijatelja, odlučnim udarcima i sa punom odgovornošću spriječiti neprijatelju odbacivanje naših snaga sa ovoga sektora i onemogućiti mu zaposjedanje glavnih tačaka na sektoru, uništavajući njegovu živu snagu.

U vezi sa postavljenim zadacima —

NAREĐUJEMO:

- 1) Štab XXXVI Divizije staviće pod svoju komandu XVIII Hrvatsku brigadu i Posavsko-trebavski odred izdajući im konkretne zadatke u odnosu na razvitak situacije. Štab divizije će preduzeti sve potrebne mjere da u sadejstvu sa jedinicama XVI Divizije razbije neprijateljske snage na pravcu Brčko — Tuzla. Manevarsko područje svih jedinica pod komandom Štaba XXXVI divizije je zapadno od druma Brčko — Tuzla.⁵
- 2) Štab XXXVIII Divizije⁶ staviće pod svoju komandu Mačvanski partizanski odred, koji se sada nalazi na sektoru Amajlije — Popovi, sa svojim jedinicama (Majevičkom brigadom)⁷ i odredom preduzeće odbranu sektora Trnova — Čengić, upućujući prema Bijeljini jača izviđačka odjeljenja i kontrolišući dijelovima Drinu i pravac od Zvornika.
- 3) Majevički NOP odred postaviće se na sektor Vukosavci — Zajednice sa zadatkom zatvaranja pravca G. Tuzla — Lopare, uništenja druma na tom sektoru i aktivnog dejstva protiv četničkih bandi na sektoru Zloseo, Labucka itd. Štab odreda će se hitno povezati sa jedinicama V brigade na sektoru Vakuf — Humci, dok će održavati tijesnu vezu sa jedinicama I brigade na sektoru Puškovac — Mirosavci. U slučaju jačeg napada od G. Tuzle jedinice I brigade će sadejstvovati sa odredom u razbijanju neprijateljskih snaga sa toga pravca.

⁵ Bliže o rasporedu i dejstvu te divizije u to vrijeme kao i u drugoj polovini marta vidi izvještaj njenog štaba od 2. juna 1944. Štabu Trećeg kopusa NOVJ (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 7—2, k. 1240).

⁶ Trideset osma NOU divizija bila je u toku formiranja. Uslijed neprijateljske ofanzive njen štab nije bio u mogućnosti da objedini komandovanje nad svima potčinjenim jedinicama. Zbog toga su njena Osamnaesta brigada i Posavsko-trebavski NOP odred stavljeni privremeno pod komandu Trideset šeste NOU divizije. (Vidi dok. br. 34.)

⁷ Odnosi se na Sedamnaestu majevičku brigadu.

- 4) II Sremski NOP odred i četa I Sremskog NOP odreda⁸ stavljaju se pod komandu Štaba XVI divizije i odmah po prijemu ovoga naređenja izvršice pokret i postaviti se u Begutovo Selo gdje će dobiti dalja naređenja. Odmah po dolasku na tu prostoriju odred će slati izviđačka odjeljenja u pravcu Tobuta i Mezgraje.
- 5) I brigada zadržaće se i dalje na sektoru Puškovac — Mirosavci sa zadatkom opšte rezerve kako prema Brčkom⁹ tako i prema pravcu Lopare — G. Tuzla. Ukoliko neprijatelj bude nadirao pravcem Brčko — Čelić, I brigada će pokretnim jedinicama (sa jednim ili dva bataljona) vršiti duboke prodore preko Mrtvice i Buzekare i udarati neprijatelja svom silinom na njegova najosetljivija mjesta, bok ili leđa. Druge jedinice moraju biti pripremljene da brzim pokretom sadejstvuju sa jedinicama MV⁹ odreda. Radi takvog zadatka štab brigade će već odmah predvideti bataljone za borbu prema Brčkom i druge (dva bataljona) za borbu prema Loparama, dok će jedan bataljon ostati na sektoru Kora'ja kao spona čitave brigade. Jedinice I brigade neće davati dalje obezbjeđenje divizijskoj bolnici, radi čega će štab brigade izvršiti koncentraciju svojih jedinica. Štab brigade će preduzeti potrebne mjere (neprekidnim slanjem jačih izviđačkih odjeljenja) da ne bude iznenađen sa pravca Priboj — Tobut — Puškovac.
- 6) II brigada zadržaće se na sektoru Donja Bukovica — Popovo Polje — G. Bukovica — Korenita (sa osloncem na ova dva posljednja sela). U vezi sa tim rasporedom izvršiti odmah prikupljanje svojih jedinica. Zadatak II brigade ie odbrana pravca Brčko — Brezovo Polje — Bijeljina.¹⁰ Za izvršenje tog zadatka štab brigade će predvideti jedan bataljon koji bi frontalno zadržavao neprijatelja, dok bi druge jedinice (jedan ili dva bataljona) pokretom pravcem Popovi — Slijepčevići izvršile napad na neprijateljski bok i leđa. II brigada će pokretnim odjeljenjima kontrolisati sektor Vršani — Crnjelovo.
- 7) IV brigada postaviće se na sektor Čadavica — Zagoni — Suho Polje,¹¹ sa zadatkom zatvaranja pravca od Bijeljine i sadejstva sa jedinicama XXXVIII divizije u slučaju neprijateljskog pokreta iz Bijeljine prema Trnovi. Ukoliko ne-

⁸ Vidi napomenu br. 3 i 13 u dok. br. 50.

⁹ U originalu su slova »M V« dopisana mastilom, ćirilicom. Kao što se vidi i iz dokumenta, svakako je riječ o Majevičkom NOP odred. Vidi dok. br. 81 i 166.

¹¹ Opširnije o rasporedu i dejstvu te brigade u drugoj polovini marta 1944. vidi dok. reg. br. 7—3, k. 969, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.

40

Š T A B
XVI H. O. B. Div. Br. 64
14 mart 1944 god.

Š T A B
K. P. 910

Z A P O V J E S T

Sekcije Bijeljina, Tuzla - I : 100.000

S I T U A C I J A :

Izvršene neprijateljske snage izvršile su 14 o.m., u 7 čas. prebacivanje u Bos. Raču.
Prma najnovijim podacima neprijatelj je izvršio koncentraciju u Sl. Šamcu, Brčkom i Rašincima.
Jedina neprijatelja na Šitovom sektoru nije provjerena. Prma izvršenim podacima neprijatelj raspoleže na ovom sektoru sa jednom divizijom.
Takođe je posljednjih dana izvršena koncentracija neprijatelja u Grabnici. Prma jedina su pokreti četničkih snaga duž desne obale Drine. Četnici na sektoru Majevice, u zajednici sa zelim kadrom takođe pristupaju koncentraciji svojih snaga.
S obzirom na sadanji raspored neprijateljskih glavnina, kao i na aktivizaciju četničko-zelomokadrovskih banda, može se zaključiti da neprijatelj već otpočinje akciju protiv naših snaga na ovom sektoru. Prma izvršenim podacima, ova akcija dobiće puni izraz na svim sektorima tokom 15 o.m.

Z A D A C I :

Vješta manevrima, brzin zbacivanja naših jedinica na bokove i iza leđa neprijatelja, odlučnim udarcima i sa punom odgovornošću spriječiti neprijatelju odbacivanje naših snaga sa ovoga sektora i omogućiti mu zapojeđanje glavnih tačaka na sektoru, uništavajući njegovu živu snagu.

Uvazi sa postavljenim zadacima, -

N A R E D J U J E M O :

- 1/ Štab XXXVI Div. zije staviće pod svoju komandu XVIII Hrvatsku brigadu i Posavsko-Trebavski odred izdajući im konkretne zadatke u odosu na razviktak situacije. Štab divizije će preduzeti sve potrebne mjere da u sadnjstvu sa jedinicama XVI Divizije razbije neprijateljske snage na pravcu Brčko-Tuzla. Manevarsko područje svih jedinica pod komandom Štaba XXXVI divizije je zapadno od druma Brčko-Tuzla.
- 2/ Štab XXXVIII Divizije staviće pod svoju komandu Međvanski partizan ski odred, koji se sada nalazi na sektoru Amalije-Popovij sa svojim jedinicama. Najsviškoni brigada/ i odredom predušede odbranu sektora Trnovačnica, upućujući prma Bijeljini jača izviđaška odelenja i kontrolišući dijelovima Drinu i pravac od Zvornika.
- 3/ Majevički NCP odred postaviće se na sektor Vukoševci-Zajednice sa zadatkom zatvaranja pravca G. Tuzla-Lopare, uništenja druma na tom sektoru i aktivnog dještva protiv četničkih bandi na sektoru Zlo selo, Labucka itd. Štab odreda će se hitno povezati sa jedinicama V brigade na sektoru Vakuf-Iluzi dok će održavati tijesnu vezu sa jedinicama I brigade na sektoru Puškovac-Miroševci. U slučaju jačeg napada od G. Tuzle jedinice I brigade će sadnjstvovati sa odredom u razbijanju neprijateljskih snaga sa toga pravca.
- 4/ II Sremski NCP odred i četa I Sremskog NCP odreda staviće u se pod koman-

prijatelj sa sektora Bijeljina ne bude vršio pritisak bilo prema Zabrđu ili Trnovi, jedinice IV brigade izvjesnim dijelovima (jedan ili dva bataljona) služiće kao rezerva II brigadi.

Napomena:

Sve jedinice će maksimalno bditi nad svakim neprijateljskim pokretom, sa zadatkom da se odmah uoči njegovo slabo mjesto da bi se po tom mjestu udarilo. Sektor se mora braniti, što ne znači, upravo ne smije značiti postavljanje krute frontalne linije orema neprijateljskim snagama, nego, obrnuto, punim iskorišćenjem naše taktike suprotstavljajući glavnom neprijateljskom udarcu manje snage, za vrijeme dok glavnina jedinica vrši zaobilazni pokret i udara neprijatelja u bok ili leđa. Sva vojno-politička rukovodstva moraju biti svjesna da ćemo jedino punom elastičnom odbranom, t.j. brzim i odlučnim manevrom uspjeti da razbijemo neprijateljevu ofanzivu na ovaj sektor, naročito pod ovakvim uslovima razvitka međunarodne situacije i sadržine same neprijateljske vojske koja je u svojoj većini demoralisana. Sa druge strane, sve naše krupnije vojne formacije moraju uvijek imati izvjesne jedinice određene za rezervu na svom sektoru koja će biti upotrebljavana bilo pri uništavanju neprijatelja ili pri omogućavanju manevrisanja ostalih jedinica.

Štabovi brigada preduzeće sve potrebne mjere da sve njihove jedinice budu maksimalno pokretne. Na drugoj strani, proširiti brigadne sanitete tako da prihvataju sve pokretne ranjenike svojih jedinica.

Sve jedinice će održavati sa ovim štabom neprekidnu vezu obavještavajući o situaciji na svome sektoru. Takođe biti neprekidno u kontaktu sa susjednim jedinicama.

- 8) Štab Divizije nalaziće se počev od 11 časova 15 o.m. u selu Maleševci.
- 9) Diviziska bolnica nalaziće se u Begutovom Selu, počev od 15 o.m.
- 10) Štab IV brigade pri pokretu jedinica na novu prostoriju ostaviće jača izviđačka odjeljenja na sektoru Bijeljina — Dolovi i Bijeljina — Obarska sa zadatkom da ostanu na tom sektoru sve do nailaska neprijatelja sa pravca Rače ili, eventualno, sa pravca Jamena — Crnjelova. Ta odjeljenja bi se povlačila u pravcu Čadavice, održavajući kontakt sa neprijateljem i nastojeći da ustanove neprijateljske snage.
- 11) Mačvanski odred će takođe pokretnim odjeljenjima kontrolisati pravac Janja — Bijeljina i Janja — Amajlije, u

cilju procjene neprijateljskih snaga i otkrivanja neprijateljskih namjera.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik Štaba III Korpusa, Komandant XVI NOU divizije
pukovnik Vukotić¹² general-major
D.¹³ Lekić

(M. P.)

BR. 64

NAREĐENJE ŠTABA SEDAMNAESTE NOU DIVIZIJE OD 14. MARTA 1944. ŠTABU ŠESTE BRIGADE ZA RASPORED I DEJSTVO NA LIJEVOJ OBALI RIJEKE DRINE, NA DIJELU VOLJAVICA — BAJINA BAŠTA¹

STAB

17. U. DIVIZIJE NOVJ

14 marta 1944. g. u 16 č.

ŠTABU VI [ISTOČNO] BOSANSKE NOU BRIGADE

1) Prema izvještajima primljenim od 15. Majevičke brigade, u toku današnjeg dana primjećena je izvjesna neprijateljska aktivnost i pokret od pravca Zvornika i na desnoj obali rijeke Drine. Tako je neprijatelj gađao artiljerijom jutros Drinjaču iz Culina (s jednim topom i dva do tri bacača). Četa bataljona Majevičke brigade da bi izbjegla bezpotrebne gubitke povukla se je bila zbog toga iz Drinjače. U isto vrijeme jedna grupa oružnika. njih oko 20, koji su došli do Zvornika, upali

¹¹ Jovo Vukotić. Štab Trećeg korpusa NOVJ poslao je svog načelnika da pruži pomoć Štabu Šesnaeste divizije pred kojim je stajalo nekoliko zadataka: organizaciono učvršćenje novoformirane Trideset šeste NOU divizije (u toku je bilo i formiranje Trideset osme NOU divizije na Majevidi), organizacija odbrane slobodne teritorije sjevero-istočne Bosne i pružanje pomoći jedincima iz Srema koje je potkičevala Trinaesta SS divizija »Handžar«. (Vidi dok. br. 34. 50, 165 i 166.)

" Danilo

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 9—1, k. 982.

su u Drinjaču, pa se posle toga odmah vratili.² Naši su posle toga ušli ponovo u Drinjaču gdje se i sada nalaze.

Oko podne stiglo je u Ljuboviju cestom (desnom obalom Drine) oko 600 do 700 neprijateljskih vojnika, koji su se kretali od Zvornika ka Ljuboviji. Usput su pjevali, noseći crnu — četničku zastavu, po čemu izgleda da su to četnici. Posle podne u Ljuboviju stigla je još jedna grupa — od oko 80 neprijateljskih vojnika, sa sobom su vukli neki top ili kuhinju (nije se moglo tačno utvrditi).

Isto tako iz Bajine Bašte stigla je u Ljuboviju grupa od oko 120 neprijateljskih vojnika.

Iz ovoga se može pretpostaviti: ili da neprijatelj pojačava svoju odbranu Drine ili da priprema možda neke ofanzivne akcije na našu slobodnu teritoriju. U svakom slučaju potrebna je krajnja opreznost i što intenzivnije prikupljanje podataka o neprijatelju kako sa ove, tako i sa one strane Drine, pa ako bi neprijatelj pokušao vršiti prebacivanje preko Drine, razbiti ga, uništiti i onemogućiti u tome.

Sto se tiče vaše brigade potrebno je: da se unekoliko rgirate i postavite prema Drini tako da biste mogli zajedno sa Srebreničkim odredom držati pod kontrolom pojas Drine od Bajine Bašte do Voljavice (Majevička brigada na sektoru Bratunac — Hranča — Glogova ima dva bataljona, a dva bataliona na sektoru Drinjača — Kasaba).³

Izvestite nas o rasporedu kakav će vaša brigada imati obzirom na podatke o neprijatelju koje smo gore iznijeli. Izvestite i o tome koliko ste oružja pronašli na tom terenu od 6 ov. mj. do danas, kao i kakvi su izgledi za dalje prikupljanje oružja: isto tako i o tome gde bi neprijatelj mogao izvršiti prebacivanje sa desne na levu obalu Drine (procena verovatnih pravaca od Bajine Bašte do Ljubovije).

2) Prema podacima koje smo dobili u selu Grabovici (ili sličan naziv) postoji neki Stanislav Ilić koji ima čamac sa kojim se preko Drine može prebaciti 15 do 20 ljudi, i koji sa ovim čamcem omogućuje prebacivanje četničkih veza za Srbiju i nazad. Potrebno je da to ispitajte pa u koliko je obaveštenje tačno da postupite DO nadležnosti.

3) Večeras dolazi u Srebrenicu komandant drug pukovnik Gligo.⁴ Sinoć su izgleda saveznički avioni bacali materijal za potrebe naše vojske. O tome ćemo javiti tačnije.

Vraćam vam spisak evidencije oficira i podoficira u vašoj brigadi s tim da ga popunite tako da sve rubrike za sve dru-

¹ Vidi dok. br. 180.

⁵ Opširnije o rasporedu i dejstvu Petnaeste majevičke brigade vidi dok. br. 115.

gove oficire i podoficire budu popunjene, a za one rubrike koje ne možete popuniti, staviti ćete objašnjenje. Ujedno taj spisak i dopunite u toliko što ćete u njega uvesti eventualno one drugove oficire i podoficire koje niste uveli, ako takvih bude bilo. Potom isti taj spisak dopunjen dostavite nam čim bude gotov, kako bismo mi mogli sačiniti spisak evidencije oficira i podoficira naše divizije i poslati ga višem štabu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,

Načelnik štaba
potpukovnik,

BR. 65

NAREĐENJE ŠTABA DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE
OD 14. MARTA 1944. ŠTABOVIMA BRIGADA ZA RASPO-
RED I DEJSTVO NA PROSTORIJI FOČA — KALINOVIK
— TRNOVO¹

STAB
XXVII NOU DIVIZIJE
14. III. 1944.

ŠTABU II KRAJIŠKE BRIGADE
ŠTABU XIX BIRCANSKE BRIGADE
ŠTABU II ITALIJANSKE P. »GARIBALDI« BRIGADE»
ŠTABU JAHORINSKOG P. ODREDA

Naša XVI Muslimanska brigada stigla je u Vlasenicu 13. ov. mj. Kroz 3—4 dana očekujemo njezin dolazak.³ Prema naređenju III Korpusa, III Italijansku brigadu treba da uputimo u sastav Korpusa.⁴ Ova brigada dobila je naređenje da u toku 15. ov. mj. postavi se na prostoriju Kušeši — Rešetnica — Prisojnica — Vranići — Gočela, sa koje prostorije bi trebala kroz 3—4 dana da izvrši prebacivanje preko rjeke Prače

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 25-1, k. 987.

* Opširnije o italijanskim brigadama do njihovog dolaska u sastav Trećeg korpusa NOVJ, odnosno njegovih divizija, vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 152.

" Vidi dok. br. 22, napomenu 8 i dok. br. 93.

i želj. pruge Višegrad — Sarajevo. Ovo prebacivanje izvršice se sadejstvujući sa XVI Muslimanskom brigadom koja treba da dođe u [naš] sastav. III Italijansku brigadu pratiće dva bataljona II Krajiške brigade do mjesta prebacivanja na otsjeku pruge Ustiprača. U vezi sa ovim

n a r e đ u j e m o :

1) *II Krajiška brigada*: sa dva lako pokretna bataljona postaviće se u toku 15. ov. mj. na prostoriju Brajlovići — Markovići — Brekovi — Toholji sa zadatkom zatvaranja pravca drumu Goražde — Renovica. Ova dva bataljona imaju zadatak pomoći prebacivanja III Italijanske brigade do rijeke Preče i želj. pruge. Sa ova dva bataljona treba da krenu dva člana štaba brigade.

Zapovijest o prebacivanju i načinu prebacivanja uslediće blagovremeno.

Štab brigade sa ostala dva bataljona i svim svojim pripadajućim djelovima 15. ov. mj. izvršice pomjeranje do na prostoriju Foča — Miljevina, odakle će 16. ov. mj. krenuti na prostoriju Kalinovika gdje se nalazi II Italijanska brigada. Konkretna zadatke brigada će dobiti u Foči od štaba divizije.

XIX Birčanska brigada: 15. ov. mj. jutrom rano izvršice pokret do na prostoriju Ustikolina — Podgaj — Raušići — Odžak — Filipovići. 16. ov. mj. sa iednim bataljonom preuzeti garnizonsku službu u Foči od krajiškog bataljona. A sa drugim snagama ostati na prostoriji Ustikolina — Podgaj — Raušići. Zadatak brigade je obezbeđenje od pravca Goražda i osmatranja pravca Jahorine. Pošto je prostorija koju će vaša brigada držati vrlo oskudna sa hranom, to sa dosadašnje prostorije treba ponjeti što više hrane.

Naša divizijska bolnica 15. ov. mj. doći će u s. Filipoviće Jedinice vaše brigade vršice obezbeđenje te bolnice.

3) *Jahorinski p. odred*: manevarsko područje Crna Rjeka — Trnovo. Zadatak mobilizacija i hvatanje veza sa Visočkofojničkim odredom i prikupljanje podataka o neprijatelju na sektoru Sarajevo. Redovno slati izvještaje štabu divizije. Kroz 3—4 dana jedinice II Krajiške brigade sa izvjesnim svojim djelovima biće orijentisane prema Trnovu. Vaš odred naslanjaće se na ove jedinice i biti sa njima u stalnoj vezi.

4) *II Italijanska brigada*: ostaje na prostoriji Kalinovic — Borja — Šivolje — Vlaholje sa isturenim svojim djelovima prema Obiju. Na ovoj prostoriji nalaziće se jedinice II Krajiške brigade sa kojima biti u najtešnjoj vezi. Ukoliko brigada ima u svom sastavu jedinice za vezu treba ih odmah angažovati za uspostavljanje telefonske mreže Kalinovic — Foča.

Postoji potpuno ispravna linija Foča — Kalinovik. Potrebni su samo telefonski aparati i to jedan u Kalinoviku i jedan u Miljevini.

Opšte napomene:

a) Stab divizije nalaziće se u Foči.
b) Pod svaku cjenu treba osposobiti telefonsku mrežu Foča — Kalinovik. Ovo ima u zadatak II Krajiška brigada, uzimajući potrebni broj telefonskih aparata od II Italijanske brigade. Telefonsku liniju Foča — Ustikolina uspostaviće XIX Birčanska brigada. Stab ove divizije saobraćaće sa štabovima svih jedinica putem telefonskih mreža, pomoću šifre koja je dostavljena.

c) Drugovi iz štaba II KNOU brigade koji budu išli sa ona dva bataljona koji će pratiti Italijansku brigadu, održavaće vezu sa štabom ove divizije preko jedinica Birčanske brigade u Ustikolini.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, *
Z. Škerović

(M. P.)

Komandant, p.pukovnik,
Kosorić Pero

BR. 66

IZVJEŠTAJ ŠTABA DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE OD 14. MARTA 1944. ŠTABU TREĆEG KORPUSA O SMJENI PETE NOU DIVIZIJE I O SITUACIJI NA PROSTORIJI GO-RAŽDE — FOČA — KALINOVIK — TRNOVO¹

STAB
XXVII NOU DIVIZIJE
14. III. 1944.
Br. 41

ŠTABU III KORPUSA N. O. V. J.

Posle dolaska II Krajiške brigade sa zadatka iz Skelana izvršili smo pokret sa divizijom u cilju prebacivanja preko željezničke pruge Višegrad — Sarajevo na određeni nam zadatak od strane toga štaba.

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 8/2, k. 1111.

Pokret izvršen u dvije kolone. Jednu kolonu je sačinjavala II Krajiška brigada, štab divizije, divizijska bolnica. Kolona je izvršila prebacivanje preko rijeke Prače i željezničke pruge kod Mesića pod vrlo teškim uslovima, jer je bila Prača mnogo nadošla, tako da pješački djelovi nisu mogli gaziti rijeku nego su morali da prelaze most koji je bio vrlo nepodesan za prelaz usled strmovitog prilaza mostu. Prebacivanje je vršeno u toku cijele noći između 5 i 6. ov. mj. Posle prebacivanja 6. ov. mj. pri prelazu drumu Goražde — Renovica na liniji Hranjen — Jabuka pristupili smo likvidaciji neprijateljskih uporišta u cilju prebacivanja na prostoriju Goražde.² Nismo uspjeli da likvidiramo neprijateljsko uporište Podmjera radi velikog snijega. U tim borbama imali smo 8 ranjenih drugova. Na prostoriji Brajlovići — Markovići također je vođena borba u kojoj smo imali 1 mrtvog i 2 ranjena. Nepr. gubici oko 20 mrtvih i veći broj ranjenih.³

Drugu kolonu divizije sačinjavali su XIX Birčanska brigada, II Krajiški bataljon koji su 4. ov. mj. krenuli sa zadatkom da se istočno od Rogatice prebace preko željezničke pruge, likvidirajući Ustipraču. Ova kolona imala je zadatak posle prelaza želj. pruge da likvidira neprijateljska uporišta Jabuka i Goražde. Ovoj koloni prebacivanje nije uspjelo iz razloga što je bila iznenađena i napadnuta od strane jedne ustaške bojne iz Rogatice, tako da je bila prinuđena da se povрати nazad u Sokolovice.⁴ Ovoj koloni drugi put je uspjelo da se prebaci istim pravcem i da likvidira neprijateljsko uporište Ustipraču. Tom prilikom zaplenjeno je 5 pušaka, izvjesna količina municije i bombi, 19 šinjela, 20 bluza, 25 pari veša. U noći između 9. i 10. ov. mj. kolona je stigla na prostoriju zapadno od Goražde — Toholji — Brekovi — Gočela, ne likvidirajući ni Jabuku niti Goražde, usled prevelike zamorenosti i velikog snijega. U borbama pri prebacivanju ova kolona imala je 9 mrtvih, 11 ranjenih drugova. Gubitci u komori: što zarobljenih od strane neprijatelja, što iznemoglih koji su ostali na putu — 32 konja. Gubitci neprijatelja 27 mrtvih i veći broj ranjenih.

Odmah po dolasku na novu prostoriju stupili smo u vezu sa štabom V Divizije koji se je nalazio u Foči, upoznali se sa situacijom i izvršili smjenu njihovih jedinica, čiji su posljednji djelovi prešli Drinu 13. ov. mj. Od V Divizije primili smo dvije italijanske brigade, koje po naredenju VS ušle u sastav III Korpusa. Brigade su brojno jake oko 900, sa radnim bataljonima koji broje po 500 ljudi. Stanje u ovim brigadama kako u vojničkom tako i u političkom pogledu je vrlo slabo. . . .

² i ⁴ O tome vidi i izvještaj Prvog stajaćeg djelatnog zdruga od 12. aprila 1944. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 3/2—7, k. 57.)

³ Posljednja rečenica je dopisana mastilom. latinicom.

U sastavu naše divizije zadržali smo po vašem naređenju jednu italijansku brigadu, dok ćemo drugu uputiti istodobno i istim pravcem kada se bude prebacivala naša XVI Muslimanska brigada.

Sadašnji raspored naših jedinica:

II Krajiška brigada i II Italijanska brigada nalaze se **na** prostoriji Kalinovik — Trnovo orijentisane prema Sarajevu i prema Gacku i Nevesinju, zatvrajući ujedno iste pravce.

XIX Birčanska brigada na prostoriji Foča — Ustikolina — G. Zešće.

Po dolasku XVI Muslimanske brigade ista će biti raspoređena na sektoru oko Goražda.

Ovakav raspored jedinica izvršili smo u vezi sa našim vojno-političkim radom na ovom sektoru kao i u vezi sa vrlo teškim ekonomskim prilikama ovoga sektora posle odlaska V Divizije koja je i posljednje ekonomske rezerve ovoga kraja iscrpila. Težište našeg rada postavićemo na sektoru Trnovo — Kalinovik. Ovo iz razloga jer nam taj sektor omogućava izvođenje akcija u* pravcu Sarajeva i Sarajevskog polja. Pored toga ovaj sektor omogućuje stvaranje Jahorinskog p. odreda. Na sektoru Goražda postavićemo XVI Muslimansku brigadu sa zadatkom mobilizacije, kao i ofanzivnih akcija na drumu Goražde — Renovica kao i na pruži Sarajevo — Višegrad.

Još prije dolaska našeg na ovaj sektor, postojao je Jahorinski p. odred od 70 boraca. Postavili smo novi štab odreda. Smatramo da će odred moći uspješno izvršiti mobilizaciju, obzirom na prisustvo naših snaga.

Izvršenje postavljenih zadataka od strane toga štaba vrlo je otežano, obzirom na vrlo teške ekonomske prilike koje vladaju u ovim krajevima, kao i na veliku i široku prostoriju, koju trebaju naše jedinice da obuhvate, a naša divizija je sa vrlo malim brojnim stanjem. Naša XIX Birčanska brigada prilikom prebacivanja na ovaj sektor ostala je sa 315 boraca. Brojno stanje Muslimanske brigade još nam nije poznato.

O političkoj situaciji na sektoru naše divizije dostaviće poseban izvještaj politkomesar ove divizije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,

Komandant, p.pukovnik

OBAVJEŠTENJE KOMANDANTA DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE OD 14. MARTA 1944. ŠTABU DIVIZIJE O SITUA- CIJI NA PROSTORIJI GRAB — VILUSI¹

Dragi drugovi,

Primio sam vaš dopis pisan 12. marta u 10 časova i 20 minuta iz sela Poljice. Prije nekoliko dana u dva pisma ukratko obavjestio sam vas o stanju na ovom sektoru.² 11. ov. mj. četničke bande pod vodstvom bandita Janičića, koji je došao preko Boke — Crkvice — Jovičina Voda — Krnia Jela — Grahovsko polje, uspjele da ovladaju sa Boianie Brdo — selo Grahovac, a manjim svojim djelovima dolazili do sela Zebljak i Zaslav. U tom momentu naši batalioni XII Brigade nalazili su se na sektori Zubci i prethodnice Prvog bataljona iste brigade ovladali sa Grabom i protjerali manje četničke bande u pravcu Dživara.³ Četnici na Grabu ostavili su dva mrtva i nekoliko tovara hrane, koje su im uputili njihova braća iz Trebinja.

Istoga momenta mi smo se nalazili u Lastvi na zboru, koga smo održali. Posjeta nije bila najbolja, usled velikog nevremena. Zabava uveče mnogo je bolje uspjela, te je bila viša posjeta.

Stanje na Zubcima i Orahovcu vrlo slabo, a do ovoga je došlo zbog našeg rokiranja na selo Klobuk, koje nije smjelo biti jer nije bila nikakva potreba za to rokiranje. Ovdje smo izgubili najmanje od 200—300 boraca, jer su ih četnici pri njihovom povlačenju prisilno potjerali, a neke mlatili i vezali. Veliki strah vlada kod naroda, da ćemo ih mi ponovo napustiti. Veliki broj ovih četnika bježao je u okolna sela, oko Trebinja i tuda se kriju, neće da se bore protiv nas, a od kukavičluka ne smiju da se vraćaju.

Četnike sa Grahovca i Bojanja Brda odbacili smo u Grahovo. Borbenost crnogorskih i trebinjskih četnika može se reći da je nikakva.

Naš boravak na ovome sektoru mora, izgleda mi ostati duže vremena, jer Korpus naređuje štabu Primorske grupe da se što prije likvidira Grahovo, i u naređenju stoji da XII Hercegovačka brigada ostaje na sektoru Vilusi — Zubci.⁴ I mi ne možemo sa brigadom krenuti u predviđenom pravcu, dok ne

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 34—10, k. 1144 I.

² Vidi dok. br. 58.

³ Na karti 1 : 101.000 to mjesto nije nađeno.

« Vidi dok. br. 30.

dobijemo odobrenje od Korpusa. Grahovo je teško likvidirati usled velikog snijega.

Drugu Crnome⁵ recite da na sektoru Lastva — Zubci nema ni jedan pozadinski radnik. Ovo je po mome mišljenju veliki propust, jer naše jedinice drže ovaj teren skoro 20 dana. Brigada ne može u pozadini da radi, zbog stalne bojne gotovosti, jer ovi vražinovci iz Trebinja pokušavaju češće da ih odbace sa ovoga sektora.

Borbenost Vražije divizije slabija je od »Princ Eugena«.

Druga Radovana Šakotića uputićemo po prvim kuririma. U Trebinju, kako smo obavješteni, ima 1200 Švaba od Vražije divizije i 400 — 500 četnika, koji se ne nalaze u gradu, nego u samoj okolini. U Grahovu i Krivošijama ima oko 1500 četnika,⁶ tako nas je obavjestio štab Primorske grupe, dok ne znaju koliko ima Švaba.

Ovog momenta obavjestiše nas drugovi koji su došli od Nikšića, da je na putu Nikšić — Danilovgrad potučena jedna kolona i zarobljen je jedan brdski top sa municijom.⁷

Štab brigade predlaže za zamjenika komandanta 2. bataljona XII Brigade dosadašnjeg komandira čete, koji se nalazi u Divizijskoj bolnici, druga Boja Kurilića. U koliko se vi slažete izdajte naredbu i uputite ovome štabu. Naredio sam štabu XII [Brigade] da na Zubcima formira mještansku Partizansku čet, u koliko će usojeti — vidjećemo.

XII Brigada oskudijeva u velikom sa jugoslovenskom municijom.

Mislim, u koliko bi vi pomjerali X Brigadu, da jedan njezin bataljon mora ostati na sektoru Baljci — Vrbica — Kovači, zbog naše Divizijske bolnice. Upućujem vam druga Pavla Babića sa sinom, koga dajte komandi mjesta Bileća, koja će mu dati neku lakšu dužnost. Njegova su 2 sina poginula u našoj borbi i bili su najbolji naši borci. Stoga je postao nervozan i nije podesan za vojne jedinice, jer kritiku ne može uopšte da trpi, te mu se toj mani ne može ništa. Pošto je žrtva naše borbe, mora mu se dati neko mjesto gdje bi se najmanje imao da nervira.

S drugarskim pozdravom

S. F. — s. N.

Viluse 14-111
u 12 č.

Vlado Šegrt

⁵ Narodni heroj Vaso Miskin Crni. Umro 8. jula 1945. godine.

* U izvještaju Štaba Primorske operativne grupe od 11. marta 1944. Štabu Drugog udarnog korpusa NOVJ opširno su dati podaci o neprijateljskim snagama na toj prostoriji i o tamošnjim borbama. (Vidi tom III. knj. 7, dok. br. 100.)

DIREKTIVA ŠTABA TREĆE BRIGADE ŠESTE NOU DIVIZIJE OD 14. MARTA 1944. ŠTABOVIMA BATALJONA ZA ODBRANU PRAVCA GLAMOČ — DRVAR¹

STAB III BRIGADE VI DIVIZIJE
I PROLETERSKOG UD. KORPUSA NOVJ

Op. broj 66/44.

14/111. 1944 g.

ŠTABOVIMA BATALJONA 1—4.

U slučaju pokušaja neprijateljskog prodora u pravcu Glamoča i Drvara, naša Brigada ima zadatak da brani isti pravac.² U posljednje vreme neprijatelj je u Livnu dobio pojačanje od oko 40 motornih vozila i izvjestan broj vojnika, koji još nije ustanovljen, navodno »Vražje« divizije. Do sada se u Livnu nalazilo do 600 neprijateljskih vojnika, 6 tenkova i nekoliko topova. Sa pojačanjem koje je pristiglo neprijatelj bi mogao poduzeti ispade, bilo u cilju prodora za Glamoč i odbacivanja naših snaga od Livna, bilo u cilju prodora za Drvar, pri čemu bi mu svakako trebalo još snaga. Da bi bataljoni u slučaju prodora znali svoje zadatke i kako treba da postupaju, izdajemo sljedeću

direktiv u :

1. — Bataljoni će ostati i dalje na položajima na kojima se nalaze, sa istim zadatkom: izviđanje neprijatelja i snabdjevanje sa hranom. I bataljon obrazovaće predstražarski položaj na Mrđanovcu i D[^]roguzu, a IV bataljon na Šušnjevači i Krugu. Vezu održavati između kote 1035 i 1170, t.j. sjeverno od Suhače.

2. — Za odbranu pravca prema Glamoču i Glamočkom polju, glavne položaje organizovati na liniji kota 1081 istočno od puta Glamoč — Priluka, kote 1153, 1278, 1334, 1324, i to I bataljon zaključno kota 1278. pa istočno do Smiljevca, a IV bataljon zaključno cesta Glamoč — Priluka i kota 1153. Prihvatni položaj za IV bataljon biće na Jaukovcu; pošto je na ovim položajima jedino moguće sprečiti daljnji prodor neprijateljske motorizacije, to IV bataljon mora prihvatiti položaj Jaukovac, zaposjesti sa izvjesnim djelom snaga blagovremeno,

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 11—6, k. 802.

² Bliže o tome vidi dok. br. 100 i 128.

t.j. pre nego što bi bio prinuđen da ostupa sa glavnih položaja. U koliko bi bio odbačen sa glavnih položaja, pod borbom bi se povlačio preko kote 1237, 1287 na kotu 1298, gdje bi pojačao snage na prihvatnom položaju i nastojao da na istom položaju istraje cio dan. S jednim djelom snaga morao bi zaposjesti polje u visini Binić i Kopic.

III bataljon u slučaju napada neprijatelja pomenutim pravcem sa jednim djelom snaga zauzeo bi oooložaje na kotama 1147 i 1033 zapadno od puta Priluka — Glamoč, sjeverno od Samograda. Sa ostalim djelom snaga branio bi nastupanje neprijatelja grebenu Grbice i Kurozeba, t.j. grebenu između puteva Livno — Glamoč i Livno — [Bos.] Grahovo.

II bataljon služio bi kao brigadna rezerva, a u početku napada prebacio bi [se] iz Jakira zapadno od ceste Glamoč — Livno kod brda Greda i Kuk. Predvidjeti položaje na kotama 1138 i 1141 zapadno od s. Rudine.

3. — Štabovi bataljona odmah će izviditi predviđene položaje u direktivi i sa istima upoznati komandni kadar i jedinice. Predviditi i snage, koje bi zaposjele pojedine odsjeke položaja. Prvi dan borbe neprijatelj se ne bi smio pustiti da ovlada položajima kod Jabukovca, te bi na istima IV bataljon morao izdržati. I bataljon morao bi izdržati na položajima južno od Glamočkog polja, a III bataljon na koti 1682, 1147, 1033, sjeverno i sjevero-zapadno od Samograda.

Ukoliko bi bili odbačeni sa tih položaja, I i IV bataljon¹ odstupili bi pravcem prema Prijanima sa istočne strane Glamočkog polja. III bataljon prema Glamoču i Glavici, gdje bi ponovo prihvatio borbu, ukoliko se ne bi drugo naredilo. Težnja svih jedinica jeste zatvaranje pravca prema Drvaru.

Opreznost: Štabovi bataljona posvetiće najveću pažnju opreznosti na položajima, kako ne bi došlo do iznenađenja, koja su se već u više mahova događala i nama i ostalim jedinicama naše divizije. Ta opreznost treba da bude još veća, ako se u Livnu nalaze djelovi »Vražje« divizije, kako neki tvrde. Taktiku »Vražje« divizije već poznamo od Travnika. Izvidanje mora biti neprekidno, a obezbjeđenje nigde se ne smije zapostaviti. Štabovi će predviditi mjesta svojih komora i u blizini puteva gdje može doći tenk ne smije se držati ništa od komore. IV bataljon nepotrebne djelove komore može smjestiti u Zajarugu.

Odbrana od motorizacije: Na putevima kuda može motorizacija [treba] napraviti prepreke sa zidovima i prekopima. Postaviti mine gdje se sa istima raspolaže. IV bataljon dobiće jednu nagaznu minu, te će je postaviti negdje sjeverno od Priluke. Cestu sjeverno od Priluke prezidati ili prekopati najma-

nje na dva mjesta. Protikolni top nalazi se kod Jaukovca sjeverno od Korićne, te o njemu treba voditi računa.

Izvještavanje: Izvještaje slati kuririma i depešama preko telefona na Korićnoj. Radi bržeg obavještavanja i veze uspostaviti će se signalne stanice i to: jedna kod I bataljona, jedna kod III bataljona i jedna na Korićnoj kod telefona. Ove stanice numerisati će Komanda čete za vezu. Preko signalnih stanica slaće se sljedeći izvještaj pod sljedećim brojem:

- Broj 1. Neprijatelj nastupa prema našim položajima.
- Broj 2. Neprijatelj nastupa na položaje IV bataljona.
- Broj 3. Neprijatelj nastupa sa motorizacijom.
- Broj 4. Borba na predstražarskim položajima otpočela je.
- Broj 5. Naše predstraže su se povukle.
- Broj 6. Predstraža IV bataljona povlači se.
- Broj 7. Neprijatelj je odstupio.
- Broj 8. Zaposjeli smo glavne položaje.
- Broj 9. Neprijatelj nastupa prema glavnim položajima.
- Broj 10. Borba se vodi na glavnim položajima.
- Broj 11. Neprijatelj je mnogo nadmoćniji.
- Broj 12. Mi prelazimo u protunapad.
- Broj 13. Neprijatelj odstupuje sa glavnog položaja.
- Broj 14. Položaji kod Jaukovca zaposjednuti su.
- Broj 15. Neprijatelj je ovladao sa našim položajima.
- Broj 16. Neprijatelj nastupa sa jačim snagama.
- Broj 17. Neprijatelj nastupa sa slabijim snagama (slabije snage računati do 200, a jače preko 300 vojnika).

Naređenja koja bi slao Štab brigade pod:

- Broj 1. Sa položaja ne smijete odstupiti.
- Broj 2. Prelazite u protinapad.
- Broj 3. Napadnite neprijatelja bočno.
- Broj 4. Neprijatelj odstupuje na desnom krilu.
- Broj 5. Neprijatelj odstupuje na lijevom krilu.
- Broj 6. Neprijatelj odbacio naše lijevo krilo.
- Broj 7. Neprijatelj odbacio naše desno krilo.
- Broj 8. Preduzmite povlačenje po djelovima.
- Broj 9. Povlačite se u određenom pravcu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
S. O.

Komandant, major,
M. Šijan

(M. P.)

IZVJEŠTAJ ŠTABA PETE KOZARSKE (KRAJIŠKE) BRIGADE OD 14. MARTA 1944. ŠTABU JEDANAESTE NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA OD 1. DO 14. MARTA¹

STAB

V KK NOU BRIGADE

Br. str. pov.
14 mart 44 god.

15-dnevni operacijski
izveštaj dostavlja

ŠTABU XI NOU DIVIZIJE

P o l o ž a j

Jedinice 'ove brigade imale su u vremenu od 1-III-1944 god. do 15-III-1944 god. sljedeći dodir sa neprijateljem:

- 1-III-1944 god. IV bataljon je u Cečavi u zaštiti brig. ambulante. Ostale snage su na liniji Macino Brdo — Cer — Ostružnja.
- 2-III-1944 god. Bataljoni su na istim položajima. Jedna četa IV bataljona odlazi za Mrkonjić Grad u cilju sprovođenja karavana.
- 3-III-1944 god. Stanje nepromenjeno.
- 4-III-1944 god. Bataljoni su na istim položajima. III bataljon dolazi na Mačino Brdo.
- 5-III-1944 god. Bataljoni su na istim položajima. Dodira sa neprijateljem nema. Sprema se za akciju na četnike u Zupi.
- 6-III-1944 god. Tog dana u zajednici sa XII Slavonskom² i I Proleterskom brigadom³ napadaju naše snage na četnički sektor Ljube Bundale i Rade Radića.
- Snage naše brigade u jačini od dva bataljona napadaju u pravcima Otpočivaljke, Gumi-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 47/2, k. 870.

² Vidi dok. br. 118.

jere i Milosavaca, Papazana i Prosjeka. I bataljon je u zasjedi u Klašnicama odnosno u Cardačanima. Četnici potisnuti od naših snaga, odnosno od naša dva bataljona, natjerani su na Vrbas, gdje ih se je veći broj pogušio. U sukobu je ubijeno 11 četnika. Zaplijenite su 8 pušaka sa 230 metaka. I bataljon koji je bio u zasjedi u Cardačanima dočekao je četnike koji su bježali potisnuti od proleterskih snaga i ubio tom prilikom 17 četnika, među ubijenim bio je jedan komandant bataljona⁴ i jedan komandir čete. — U akciji na četnike toga dana imali smo jednog mrtvog.

7-III-1944 god. Bataljoni su na liniji Milosavci — Papazani — Kriškovci — Seškovci — Martinac — Nožičko. Bataljoni su na odmoru. IV bataljon stiže u Nožičko sa brigadnom ambulantom. Sukoba sa neprijateljem nema.

8-III-1944 god. Bataljoni su na istim položajima. Sa nekim snagama se prelazi u Lijevče u cilju mobilizacije i hvatanja dezertera, kao i četnika koji su se razbjegli po kućama u Lijevču. Ubijena su dva četnika.

9-III-1944 god. Bataljoni su na istim položajima. Pojedine snage opet prelaze u Lijevče u cilju mobilizacije. Mobilisano je 15 mladića.

10-III-1944 god. Bataljoni drže iste položaje. Pri prelazu u Lijevče ubijena su tri četnika a dva zarobljena. Zaplijenite su 4 puške. Nastavlja'se sa mobilizacijom omladine iz Lijevča.⁵

11-III-1944 god. Bataljoni su i ovoga dana prelazili u Lijevče. Mobilisano je 45 mladića. Došlo se u sukob sa neprijateljskim patrolama, ali gubitaka sa

⁴ Uglješa Popović. Opširnije o toj akciji vidi izvještaj Štaba Pete kozarske (krajiške) brigade od 7. marta 1944. Štabu Jedanaeste NOU divizije. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 9 2. k. 870.)

⁵ U izvještaju Štaba Pete kozarske (krai ške) brigade od 13. marta 1944. Štabu Jedanaeste NOU divizije o mobilizaciji ljudstva u Lijevču se kaže:

»U toku prošle tri noći naše snage prelazile su preko Vrbasa sa zadatkom mobilizacije i razbijanja četničkih grupa koje se nalaze u Lijevču.

Prelaz smo vršili na tri mjesta sa potrebnim osiguranjem mostobrana. Do sada smo uspjeli mobilisati oko 100 Lijevčana (u toku dvije noći) ...« (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 10 2. k. 870.)

naše strane nije bilo. Uhvaćena su dva četnika i komandant pozadine Milenko Savić, koji je na Vojnom sudu oslobođen.

12-11-1944 god. Svi su bataljoni na starim položajima. Sukoba sa neprijateljem nema. Snage prelaze u Lijevo Vrši se vojna obuka sa novomobilisanim.

13-11-1944 god. Stanje kod bataljona isto. U Lijevo ubijena su dva četnika, a dva se dobrovoljno predala sa oružjem.

14-11-1944 god. Bataljoni su na istim položajima. Sukoba sa neprijateljem nema.

Slobodno vrijeme se iskorišćuje u pranju i parenju veša, kao i vojnoj obuci boraca.

Brigada je u toku posljednjih 15 dana imala sljedeće:

- 1) *Gubitci:*
  - a) vlastiti: jedan mrtav podoficir
  - b) neprijateljski: 39 četnika mrtvih, među njima dva oficira, 8 zarobljena.
- 2) *Plijen:*
  - a) oružja: 35 pušaka
  - b) municije: 1600 metaka.
- 3) *Naročito:* Mobilisano 152 borca (omladinca) većinom sa terena Lijevo Polja.
Prema prikupljenim podacima ugušilo se oko 25 četnika.

I. STANJE U JEDINICI:

Od VI ofanzive stanje u našoj brigadi popravljeno je i ono je danas dobro. Neprekidnim i **u Dornim** radom vojničkim i političkim usnielo se i dovesti brigadu u dobro stanje.

Disciplina u našoj brigadi sa manjim izuzetcima je dobra, ukoliko se pojavljuje slučajevi nediscipline to su većinom kod novomobilisanog ljudstva, ali nastoji se i taj problem savladati, što vjerujemo da ćemo uspjeti.

Borbenost brigade je dobra. Mržnja protiv okupatora a specijalno protiv četnika je velika, što dokazuje naša zadnja akcija.

Komandni kadar zadovoljava iako imamo dva nova komandanta bataljona.

Uporno se radi da se brigada što bolje osposobi u vojničkom pogledu, što je postavljeno pred sve vojne i političke rukovodioce kao problem. U tu svrhu izdan je plan od štaba brigade po kojem se radi. Posebno je izdan plan za obuku sa

vojnicima a posebno za komandni kadar. Plan se izdaje svakih 20 dana, a kontrolu vrši štab brigade i direktnu pomoć. Osjeća se već plod toga rada.

Odnos prema narodu sa manjim izuzetcima je dobar. Na sve nepravilnosti koje se dese interveniše se odmah.

Redovno se održavaju konferencije i sastanci sa vojnicima a na sastancima vojnih rukovodilaca proučavaju se i politički problemi.

11 o. m. održana je konferencija brigadna, na kojoj su prisustvovali drug komandant divizije i komesar.

Bataljoni održavaju priredbe a dolaskom Kulturne ekipe u našu brigadu taj se rad pojačao.

II. STANJE NA TERENU:

Stanje na sektoru na kojem naše jedinice djeluju je bolje nego prije a ono je bolje nego na ostalim djelovima Centr. Bosne. Veliki prilog tome stanju je uticaj Lijevča na koje utiče Kozara, specijalno razbijanje četničkih bandi na ovom sektoru.

Narod vrlo rado prima vojsku, a četničke bande kako su razbijene ne mogu da imaju ni malo uticaja.

Oni koji su bili u četnicima dosta se ih sklonilo kod kuća i dolaze javljati se u naše jedinice.

No pokraj svega toga postoji špekulantski tip seljaka.

Na sektoru Lijevča osjetno se zapaža rad i simpatije prema nar. oslobodilačkoj vojsci. U zadnje vrijeme postoji tendencija kod neprijatelja da stvori u Lijevču miliciju, što je uspio u 3 sela. Narod ne gleda povoljno na to.

III STANJE KOD NEPRIJATELJA:

Sektor na kome djelujemo je četnički. Zadnjom akcijom oni su razbijeni i nalaze se u neprijateljskim postajama. Očito se opaža da su obezglavljeni. Po izvještajima, od Župske brigade⁶ ima sada samo 62, a za komandanta te brigade ne zna se ništa (Ljubu Bundalu), još uvijek tragaju za njim.

Postaje u Lijevču žele da održavaju veze sa nama (pojedinci).⁷

Na pruži Gradiška — Banja Luka stanje isto.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zamj. polit, komesara.
Miloš*

Komandant — major.
Ranko"

" To je bila četnička brigada.

⁷ Riječ »pojedinci« je dopisana mastilom. ćirilicom.

⁸ Pajković

* Narodni heroj Ranko Šipka. Poginuo 7. novembra 1944. u automobilskoj nesreći na putu između Travnika i Zenice, kao potpukovnik i zamjenik komandanta Četvrte NOU divizije.

BROJNO STANJE LJUDSTVA, STOKE I NAORUŽANJA PROVOG PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ NA DAN 15. MARTA 1944. GODINE¹

LJUDSTVO

Brojno stanje u I Proleterskom korpusu NOVJ na dan 15. marta 1944. godine

J e d i n i c a	Po spisku		U rashodu		Na licu	
	muških	ženskih	muških	ženskih	muških	ženskih
Štab korpusa sa Štabnom četom	143	4	17	—	126	4
Korpusna artiler.	92	1	13	—	79	1
I Proletdivizija	5.292	472	456	63	4.836	409
VI Lička diviz.	3.607	285	357	21	3.250	264
S v e g a	9.134	762	843	84	8.291	678

(M. P.)

Politkomesar,
M. Todorović

Komandant
general-lajtnant,
Koča A. Popović

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 6/1—2. k. 15.

STOKA

Brojno stanje u I Proleterskom korpusu NOVJ na dan 15 marta
1944 godine

J e d i n i c a	Jahaćih konja	Magaradi	Tovarnih konja	
			komora	komora
Štab korpusa sa Štabnom četom	8		2	19
Korpusna artiler.	1		10	24
I Proletdivizija	66		267	417
VI Lička divizija	53	20	234	231
S v e g a	128	20	513	691

Napomena: U broj jahaćih konja kod I Proletdivizije uračunato je deset konja sa samarima, koji se upotrebljavaju za ranjenike i bolesnike koji ne mogu ići peške.

(M. P.)

Politkomesar,
M. Todorović

Komandant
general-lajtnant.
Koča A. Popović

NAORUŽANJE

Brojno stanje I Proleterskog korpusa NOVJ na dan 15 ma
1944 godine

Vrsta naoružanja	Štab korp. sa Štabnom četom	Korpiisna artiljerija	I Proleter- ska divizija	VI Lička divizija	U G j
Puške kal. 7,9 mm	41	28	1.725	1.894	3.688
Puške kal. 6,5 mm	40	27	1.332	692	2.091
Razne puške			7	10	17
Puškomitraljezi kal. 7,9 mm	1	1	156	93	251
Puškomitraljezi kal. 6,5 mm			115	120	235
Puškomitraljezi .razni—grčki! dr.			1	3	4
Laki mitraljezi kal. 7,9 mm	3		46	8	57
Laki mitraljezi kal. 6,5 mm			1		1
Teški mitraljezi kal. 7,9 mm			2	6	8
Teški mitraljezi kal. 8			32	28	60
Protivkolski mitraljezi				1	1
Municija kal. 7,9 mm	2.070	436	102.121	121.965	1226.592
Municija kal. 6,5 mm	1.295	1.935	163 018	100.060	226.308
Municija kal. 8 mm			40.725	28.707	69.432
Municija grčka i belgiska za m.p.			100		100
Municija za razne puške			170	338	508
Municija za protkol. mitralj.				182	182
Strojnice	18	1	289	112	420
Municija za strojnice	820	30	34.040	9.590	44.480
Bacači kal. 80 i 81 mm			18	11	29
Bombe za bacače 80 i 81 mm			428	357	785
Bacači kal. 60 mm			3		3

Vrsta naoružanja	Štab korp. sa Štabnom četom	Korpusna artiljerija	I Proleter- ska divizija	VI Lička divizija	S v e g a
Bombe za bacače kal. 60 mm			31		31
Laki bacači			9	29	38
Bombe za lake bacače			336	1.894	2.230
Revolveri	22	8	427	235	692
Municija za revolvare	220	63	3.196	1.629	5.108
Bombe defanzivne	97	2	2.629	1.435	4.164
Bombe ofanzivne	36	16	1.619	4.091	5.762
Signalni pištolji			25	16	41
Raketle			234	172	406
Tromblonske puške			2		2
Tromblonske bombe			8		8
Protivkolske puške			8	4	12
Municija za pk. puške			505	106	611
Protivkolski topovi 47 mm			2	1	3
Granate za pk. top 47 mm			211	38	249
Brdski topovi 75 mm			2	2	4
Granate za top 75 mm			74	138	212
Brdski topovi 65 mm		2			2
Granata za top 65 mm		62			62
Telefonske centrale	2		2	5	9
Telefoni	5	1	21	25	52
Signalni aparati	1		2	4	7
Radiostanice	1		2	1	4
Aparati za pronalaženje mina	1				1
Muzičkih instrumenata	32				32

Politkomesar,
M. Todorović

Komandant
general-lajtnant,
Koča A. Popović

NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
15. MARTA 1944. ŠTABOVIMA BRIGADA ZA FORMIRANJE
LETEĆIH I IZVIĐAČKIH ODJELJENJA¹

ŠTAB
I PROLETERSKE DIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE
Br. 416
15. marta 1944 god.

ŠTABOVIMA: I PROLETERSKE BRIGADE
III PROLETERSKE BRIGADE
XIII PROLETERSKE BRIGADE

U prilogu se dostavlja naredba Štaba I Proleterskog korpusa² po kojoj odmah postupiti:

1. — U svakom bataljonu formirati po jedno »Leteće odeljenje«³ koje odmah da stupi u dejstvo. Štabovi brigada u očetku rada tih odeljenja orijentisaće štabove bataljona o pravcima i mestima upotrebe tih odeljenja. Pri ovome ne vezati njihovo dejstvo kruto za sadanje sektore bataljona.

2. — U svakom bataljonu formirati »Izviđačku desetin«⁴ koju staviti na upotrebu šefovima ob. centara bataljona.

Starešine »letećih odeljenja« i »izviđačkih desetina« obavezati da polumesečno dostavljaju izveštaje o svome radu u kome će iznositi ne samo postignute rezultate, već i metode svoga rada, iskustva, predloge za nove zadatke, pa i predloge dopuna u formaciji i upotrebi tih delova. Takođe će i štabovi u svojim izveštajima izneti svoj osvrt, zapažanja i predloge za ove specijalne formacije.

Štabovi brigada će što pre, makar i pojedinačno, prodiskutovati sa štabovima bataljona način i metode rada, zadatke i ostalo u vezi sa ovim novim formacijama, kako bi se svestrano razradila ova pitanja i stvorila baza sa koje će se ona dalje razvijati.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar.

V.⁵ Šćekić

(M P.)

Komandant, pukovnik

Vaso Jovanović

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 6/1, k. 712.

² Vidi dok. br. 14.

³ i ⁴ Štabovi brigada postupili su u duhu naredbe Štaba korpusa i Štaba divizije i izdali svoje naredbe za formiranje tih odjeljenja (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, dok. reg. br. 3/1—1/1, k. 713 i dok. reg. br. 2/2—3. k. 714).

ZAPOVIJEST ŠTABA TRIDESET OSME NOU DIVIZIJE OD 15. MARTA 1944. ŠTABOVIMA SEDAMNAESTE MAJEVIČKE BRIGADE I MACVANSKOĞ NOP ODREDA ZA POSJEDANJE I ODBRANU POLOŽAJA TRNOVA — ČENGIĆ¹

STAB 38 NOU DIVIZIJE

15-111-1944 u 18 č.

Br. 1

Z A P O V I J E S T

(sekcija Bijeljina — Tuzla 1 : 100.000)

Situacija:⁴

Zadatak naše divizije, u čijem se sastavu zasada nalaze XVII majevička NOU brigada i Mačvanski NOP odred, kao i terenske čete i straže oko komandi mjesta, jeste odbrana sektora Trnova — Cengić. upućujući prema Bijeljini jaka izviđačka odjeljenja i kontrolišući dijelovima Drinu i pravac od Zvornika.

U vezi sa gore izloženim.

N A R E Đ U J E M O :

- 1) XVII majevička NOU brigada postaviće se na sektor Kacevac — Brđani, sa zadatkom zatvaranja pravca od Janje — Bijeljine, kao i od Drine — Zvornika,³ obezbjeđujući ujedno i leđa od Bara — Teočaka. Štab ove brigade staviće pod svoju komandu dvije čete Komande mjesta — Trnova i postaviti ih kod G. Piliće, dajući im konkretne zadatke izviđanja prema Drini preko Glavičica i prema Musi. Šepku. kao i obezbjeđenje leđa od Bara — Teočaka.

Glavnina ove brigade neka bude na okupu, kako bi mogla intervenisati u odbrani Trnove kad ova bude napadnuta.

- 2) Mačvanski NOP odred postaviće se kod Cengića (zaselak Jugović) sa zadatkom zatvaranja pravca od Modrana i kontrole mostova na Janji.⁴ Upućivati što dublje patrola ka

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 1/1, k. 1258.

² i ⁷ Redakcija je izostavila dio teksta iz opšte situacije i iz opšte napomene pod a i b. jer se identičan tekst nalazi i u dok. br. 63.

Bijeljini i Janji u cilju prikupljanja podataka o neprijatelju i njegovim pokretima. Vezu lijevo³ održavati sa XVII maj. NOU brigadom, a lijevo sa IV brigadom⁶ XVI vojvodanske divizije, koja se nalazi na sektoru Suhopolje — Zagoni — Čađavica.

Opšte napomene: . . . ?

v) Stab divizije nalaziće se do daljenjeg u D. Trnovi,

g) U slučaju neodoljivog neprijateljskog pritiska jedinice bi se povlačile pravcem: Crveno Brdo — Presjeka — do na prostoriju Mezgraja — Peljave, odakle bi se vjerovatno vršio manevar prebacivanja neprijatelju iza leđa. O tome će se blagovremeno izdavati potrebna naređenja.

d) Veza sa ovim štabom kuririma. Izvještaji da budu što češći, kako bi se na vrijeme mogle donositi brze odluke.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politički komesar.
V.^H Rolović

Komandant — major,
Mil.^M Zekić

⁵ Treba: desno.

* O rasporedu te brigade vidi dok. br. 166.

⁸ Vlado

NAREĐENJE ŠTABA DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 15. MARTA 1944. ŠTABOVIMA BATALJONA ZA RUŠENJE KOMUNIKACIJA BILEĆA — PLANA — GACKO I PLANA — ORAHOVICA¹

STAB
X HERCEGOVAČKE BRIGADE
N.O.V. JUGOSLAVIJE

Pov. broj: 148
15. marta 1944. god.
u 14° sati
s. Selišta

SVIM ŠTABOVIMA BATALJONA

Odmah po prijemu ovog naređenja svi bataljoni mobilisaće *sve sposobno ljudstvo* (i žene), kao i prikupiti sav postojeći alat za kopanje i rušenje; — Po izvršenju prednjeg, odrediti potreban broj boraca i uputiti iste na rad na rušenje komunikacija: Bileća — Plana, Plana — Gacko i Plana — Orahovica² prema sljedećem rasporedu bataljona:

- 1.) »1« ima da onesposobi cestu na sektoru Bijela Rudina — Plana;
- 2.) »2« onesposobljava dio ceste od Plane do Meke Grude;
- 4.) »4« onesposobljava drum na sektoru: Plana — Orahovica;
- 5.) »5« izvršiće rušenje ceste na sektoru od Donje Meke Grude do Korita.

Ovo rušenje *shvatiti najozbiljnije* i nastojati da se ovim radom zaista onesposobe označene komunikacije i neprijatelju spriječi svaka mogućnost saobraćaja ma kakvim vozilima na ovim putevima.

Sve postojeće prokope (ranija rušenja) treba dotjerati i proširiti i produbiti, tako da iskopi *ne smiju biti* ni u kom slučaju plići od *jedan* i po metar, a širinom moraju zahvatiti najmanje *tri* metra sa oštrim ivicama i *dužinom preko dijela ceste*. Na ovim rovovima potrebno je ostaviti uzak prolaz za stoku u zdravici zemlji širine oko 40 cm.

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 6/12—7 I, k. 1143 A.

- Odmah se pristupilo rušenju komunikacija. Vidi o tome izvještaj Štaba Desete hercegovačke brigade za mart 1944 (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 6 1—7 I. k. 1143—A).

Prekopavanje puteva izvršiti u označenim rejonima na više mjesta, a gdje je zgodnije, umjesto kopanja imaju da se naprave **prezide**. Ove neće odgovoriti njihovoj ulozi **ako prezide nisu visoke** najmanje *jedan i po metar* kao i *debljine jedan i po metar i više*.

Grubo rušenje na svim označenim sektorima ima se izvršiti još u toku ovoga dana, a ukoliko se ne stigne sa svim pripremama do mraka, onda ovaj posao izvršiti u toku noći, pošto je ovo potpuno omogućeno obzirom da već rano mjesec izađe i dovoljno osvjetljava mjesta rada.

U toku sutrašnjeg dana nastaviti dotjerivanje prepreka, a tako isto produžiti sa radom na ovome poslu **za cijelo vrijeme dok se budemo nalazili na ovoj prostoriji**. Voditi računa o pravilnom smjenjivanju ljudstva za rad. Skreće se pažnja, da se za ovaj posao ne mogu upotrebiti samo Italijani, nego i svi ostali, prema tome kako im dolazi red.

Po izvršenju današnjeg i noćasnog rada bataljoni će podnijeti detaljan izvještaj ovome štabu, a ubuduće u svom redovnom izvještaju izvijestiti i šta je učinjeno u toku prošloga dana na ovome poslu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politkom
Cedo Kapoi

Načelnik štaba,
Mus. R. Dizdarević

IZVJEŠTAJ ŠTABA DVANAESTE KRAJIŠKE BRIGADE OD 15. MARTA 1944. ŠTABU JEDANAESTE NOU DIVIZIJE O BORBAMA OD 1. DO 15. MARTA¹

STAB XII KNOU BRIGADE

Str. pov. op. br. 21/44

15. marta 1944. godine

P o l o ž a j

ŠTABU XI DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

P o l o ž a j

Petnaesto-dnevni izvještaj o radu
i vojnim akcijama za vrijeme od
1—15. marta 1944. godine dostavlja

U vezi postojećeg naređenja štaba divizije dostavlja se
15-dnevni izvještaj o radu i vojnim akcijama za vrijeme od
1—15. marta 1944. godine i to:

I bataljon: Na osnovu naređenja štaba brigade Str. pov.
op. broj 13/44 od 29. II. 1944. godine, jedinice ovog bataljona
izvršile su pokret sa položaja Podbrđe — Lipovac na dan 1. ov.
mj. pravcem: Kik — Opsječko — Jošavka — Kokori — Cifčije
— Srpska Mravića do Vučijaka. Za vrijeme ovih pokreta na
dan 1. ovog mjeseca na Opsječkom vodili smo borbu sa Nijem-
cima, koji su bili izašli iz Čelinca. Poslije kraće borbe Nijemci
su se povukli u svoj garnizon u Čelinac. U pomenutoj borbi
imali smo jednog druga lakše ranjenog u ruku. Neprijateljski
gubitci su nam nepoznati. Na dan 4. ov. mjeseca bataljon je bio
na odmaranju na Vučijaku i uhvaćena je veza sa I Proleterskom
brigadom na Kokorima.² Na dan 5. ov. mjeseca bataljon je
izvršio pokret sa Vučijaka do Lišnje, a na dan 6. ov. mj. bataljon
je vršio akciju na četnike učestvujući sa V Kraj. brigadom,
XII Slav. i I Proleterskom brigadom na sektoru Mračaj, Mra-
mor, Otpočivaljka, Prosjek, Dragovići. U akciji je uhvaćen jedan
četnik i streljan. Na dan 7. ovog mjeseca 2 čete izvršile su
pokret iz Dragovića za Potočane, a jedna četa iz Dragovića do
Šeškovaca pratila je komandanta divizije i hvatala je vezu sa
štabom V Kraj. brigade. I u ovom pokretu uhvaćen je jedan

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-
istorijskog instituta, reg. br. 5/3. k. 876.

četnik bez oružja, koji je ostao u našim redovima. Na dan 9. ov mjeseca bataljon je izvršio pokret do Glogovca, gdje se nalazio u cilju zatvaranja pravca na komunikaciji Derventa — Prnjavor. Ovdje je uhvaćen jedan četnik sa oružjem, koji je, na traženje naših povjerljivih ljudi sa Glogovca, zadržan u našim redovima ali je isti odmah bez oružja pobjegao. Na dan 13. ovog mjeseca bataljon je izvršio akciju na četnike na liniji Glogovac Gornji Detlak, Kalenderovci, Osinja. Uhvaćeno je 6 četnika sa oružjem i spremom, koji su streljani. Jedan četnički obveznik zadržan je u našim redovima. Na dan 14. i 15. ov. mjeseca bataljon se nalazio na položajima Osinje u cilju kontrolisanja terena prema Detlaku, Lupljanici i Dažnici. —

Za proteklih 15 dana dezertirao je jedan drug i jedna drugarica.

Usljed češćeg pokreta nije vršena obuka iz pješad. egzercira. Po četama su održavana predavanja o patrolnoj i stražarskoj službi. Održana su dva sastanka sa komandama četa i štabom bataljona, na kojima je sastancima pretresana borba protiv četnika* na ovim sektorima i upoznavali se sa narednjima koja stižu od štaba brigade. —

Za proteklih 15 dana mobilisano je 10 drugova, a 2 su se¹ dobrovoljno javila u naše redove. —

II bataljon: Na dan 3. ov. mjeseca bataljon je izvršio pokret prema naredjenju štaba brigade preko Uzlomca — Cečave i Kulaša za Stanare. Za vrijeme ovoga pokreta, pored svih nastojanja nije se moglo naići nigdje na četničku bandu, jer su već ranije tuda prošle jedinice I Proleterske brigade. Na dan 8. III. 1944. godine, 2 čete ovog bataljona izvršile su pokret na sektor Osivica sa zadatkom zatvaranja pravca Kulaši — Cečava — Teslić i u koliko bi bio jači neprijateljski pritisak iz Teslićkog garnizona na jedinice XIII Proleterske brigade,² da im se pruži potrebna vojnička pomoć. Na dan 12. ov. mjeseca, jedna naša patrola sukobila se sa četničkom grupom kod samog Teslića, gdje je ranjen jedan četnik. Banda je odmah pobjegla u sam garnizon Teslić. —

Za ovo vrijeme jedna četa ovog bataljona ostala je sa TTPO-m u Stanarima sa zadatkom zatvaranja pravca Jelah — Prnjavor.⁴ Na dan . . . ,⁵ ov. mjeseca u selu Cvrtkovci napadnut je jedan vod ove čete, koji je išao sa intendantom divizije na

² O rasporedu i dejstvu te brigade vidi dok. br. 87 i 141.

¹ Po naredjenju Štaba brigade od 12. marta 1944. bataljoni su se 13/14. marta pomjerali na novu prostoriju, a Tešanjsko-teslički NOP odred je ostavljen u Stanarima da obezbjeđuje Štab divizije koji se tada nalazio na Vučijaku. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 10/1, k. 876.)

⁵ Datum je nečitak, jer je original na tome mjestu oštećen.

prikupljanje hrane, od strane četnika. U toj borbi ubijen je jedan četnik. Na dan 12. ov. mjeseca bataljon je izvršio pokret iz sela Osivice pravcem: Gojakovac — Leskova Voda — Bukovica — Mali i Veliki Prnjavor — Mala Sočanica i Tisovac, sa zadatkom uništenja četničke bande. Za vrijeme ovog pokreta nije se nigdje naišlo na četničku bandu iako su jedinice ovog bataljona zauzele prilično širok prostor i nastupale u manjim kolonicama i to po noći. Banda je pobjegla u garnizon dobojski i na prugu, pod okrilje okupatora. 13. ov. mjeseca vođena je borba sa milicijom u Maloj Sočanici, gdje je ubijen jedan vođnik milicije, kod kojeg je nađeno oružje. Milicija je protjerana za Cer. —

Za proteklih 15 dana održana su dva savjetovanja sa komandama četa na kojima je pretresano pitanje mobilizacije i način uništavanja četnika, srede su dužnosti stražarske službe i dežurstva po jedinicama u duhu postojećeg plana rada, naredjenja štaba brigade i Potsjetnika štaba 5. Korpusa u vojničkom smislu. Osim toga, komandiri četa održali su po dva vojna savjetovanja sa komandnim kadrom, na kojima je pretresana taktika o uništenju četnika, stvaranjem udarnih grupa i noćnim upadima, i po tim pitanjima održane su konferencije pred cijelim četama. —

Zadnji plan rada nije prerađen zato što su jedinice bile većinom u pokretu.

Uspjeh vojničkog rada sa komandnim kadrom i borcima osjeća se baš i za vrijeme posljednjeg pokreta kroz sektore na kojima se četnička banda zadržava. Komande četa, vođnici i desetari vrlo brzo manevrišu, blokiraju selo, pretresaju i kreću napred. Osim gore navedenog vođnici i desetari radili su sa borcima sve ono što je na savjetovanjima preneseno na njih. —

Za posljednjih 15 dana mobilisano je 14 drugova i dobrovoljno se javio svega 1 drug. —

Pri pokretu iz Kotor Varoši dezertirao je 1 drug. —

III bataljon: Na dan 3. ov. mjeseca jedinice ovog bataljona izvršile su pokret iz Sipraga i Maslovara pravcem: Klupe — Cečava — Ukrnjica i Rankovići. Za vrijeme ovog pokreta nije se naišlo ni na kakav otpor četničke bande. Na sektoru Rankovići nalazile su se 2 čete sa zadatkom zatvaranja pravca Klupe — Cečava — Teslić, a jedna četa ostala je u Cečavi kod divizijskih magacina sa zadatkom sprovođenja karavana i osiguranja magacina. Na dan 10. ov. mjeseca jedna patrola ovog bataljona sukobila se sa četnicima ispod Križa, pri Teslićkom garnizonu, u kojoj su borbi ranjena 4 četnika i to pri njihovom bježanju u Teslićki garnizon. —

Za proteklih 15 dana održana su 3 savjetovanja sa komandama četa, od kojih je jednom prisustvovao i komandant

brigade. Na savjetovanjima pretresano je: pitanje uništenja četničke bande, način borbe protiv četnika, analizirani dosadašnji uspjesi i neuspjesi, naših akcija u borbi protiv četnika, netaktička borba protiv njih, iz čega se zaključilo da je bilo samo ganjanje četnika, a slab rezultat uništenja. Pretresano je pitanje mobilizacije, srede su dužnosti stražarske službe po jedinicama i dužnosti dežurstva, na čisto vojničkoj osnovi, u duhu postojećih pravila i planova rada.

Posljednji plan rada iz čitanja karata i planova nije pre-rađen zbog stalnog pokreta jedinica.

Za proteklih 15 dana mobilisano je 15 drugova.—

Napomena: Vojno uzdizanje komandnog kadra i boraca ove brigade izvodi se sistematski, po planu i na način kako je izneto u napred navedenim izvještajima bataljona. —

Na posljednjim sastancima štabova bataljona sa komandama četa najduže smo se zadržali na pitanju uništenja četničke bande i pitanju mobilizacije pored vojne obuke (stražarske službe i dežurstva).

Za proteklih 15 dana mobilisano je oko 45 drugova.

Dezertirali su svega 3 druga i 1 drugarica. —

Za sada je ishrana dobra, ali se nema soli. Odjeća i obuća je slaba i to je najveći problem u ovoj brigadi i koji se ne može lako riješiti. Veći dio boraca u III i II bataljonu idu u oputnjacima, a obzirom što je sada veliko blato treba ih svakoga dana mijenjati. —

Kulturno-prosvjetni rad po bataljonima ove brigade malo je oživio. Bataljoni mogu davati i pojedine priredbe. —

Vojnički život po jedinicama ove brigade odvija se normalno u duhu nove regularne NOV po svim pitanjima (u pogledu ishrane, logorovanja, zajedničke borbe, vojne obuke, kulturno-prosvjetnog rada, obavljanja vojničkih dužnosti, straže, dežurstva, patrola po rednoj listi).

Kako štabovi bataljona tako i komande četa izvršavaju sva postavljena naređenja bez pogovora, tačno i na vrijeme. —

Borbenost i disciplina kod komandnog kadra i boraca dosta je dobra, u čemu predvode jedinice II bataliona. —

Odnos između vojske i stanovništva pravilan je. —

Komandni kadar po jedinicama brigade popunjen je.

Zdravstveno stanje brigade za sada je dobro. Bilo je gripe, ali iščezava.

Situacija na ovome sektoru u glavnom bi bila ovakva: četnička banda stoji neposredno pod komandom okupatora pri garnizonima, gdje čak primaju i artikle za ishranu (na pr. pečeni hljeb i t. d.). Okupatorske snage nalaze se samo u garnizonima i na obezbjeđenju pruge Brod — Sarajevo — Doboј —

Teslić.⁰ Posljednjih dana jače neprijateljske — njemačke kolone prolaze od sarajevskih garnizona prema Slav. Brodu, tenkovima i kamionima, ali podrobnije o tome kuda i sa kakvom namjerom kreću još nismo upoznati. Očekuje se izvještaj. U glavnom za sada izgledi su da sadašnji obližnji garnizoni nemaju nikakvog ofanzivnog karaktera prema našim snagama.

Sa uništenjem četničke bande ide dosta teško, iz razloga što je sektor veliki, a naše su snage male pa se istope na ovome sektoru iako se vrše noćni pokreti i prepadi sa manjim grupama. Banda čim osjeti da su naše jedinice u blizini, odmah se povlači u neposrednu blizinu neprijateljskih garnizona. —

U vezi iznetog, potrebno bi bilo da se angažuju veće snage na ovom sektoru, kako bi izvršile jednu širu akciju i koliko bi se četnička banda mogla odsjeći od neprijateljskih garnizona, a na drugoj strani dočekati od strane naših snaga.

U koliko bi se mogao likvidirati neprijateljski garnizon Teslić, riješeno bi bilo velikim dijelom pitanje četnika na ovome sektoru, pogotovo ako se jače njemačke snage povuku iz obližnjih garnizona. —

SMRT FAŠIZMU - SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
(si. otsutan)

Komandant major,
Mečava

BROJNO STANJE LJUDSTVA, STOKE I NAORUŽANJA
DVANAESTE KRAJIŠKE BRIGADE JEDANAESTE NOU DI-
VIZIJE NA DAN 15. MARTA 1944. GODINE¹

P R E

O brojnom stanju ljudstva, oružja, municije, komore i ostale!

Redni broj	JEDINICA	Ljudstva				O R U Ž J A								
		Po spisku	Na licu	Topova		Bacača		Pušaka	P. mitraljeza	T. mitraljeza	Protivt. pušaka	Strojnica	Pištolja	Ručnih bombi
				Brdskih	Protivtenkovskih	Teških	Ručnih							
1	I bataljon	173	150	.	.	.	.	104	10	.	1	5	19	86
2	II bataljon	203	190	.	.	.	.	144	14	.	.	1	8	65
3	III bataljon	160	140	.	.	1	.	111	7	1	.	1	9	52
4	Intendantura	18	15	.	.	3	.	16	.	.	.	.	1	.
5	Ambulanta	23	20	.	.	.	.	14	.	.	.	1	2	.
6	Vod za vezu	11	10	.	.	.	.	10	.	.	.	.	.	.
7	Minerski vod	10	10	.	.	.	.	8	1	.	.	1	.	.
8	Štab sa zaštit- nicom	38	36	.	.	.	.	25	1	.	.	4	9	27
S v e g a :		636	571	.	.	1	.	432	33	1	1	13	48	230

Politkomesar,
(si. odsutan)

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 5/3. k. 876.

* Petar Mečava

G L E D

vojne spremne za vrijeme od 1—15. marta 1944. godine

M U N I C I J A						Veza		Komora		Minersko odeljenje		P r i m j e d b a
Za topove		Za bacače		Pušćane	Za protivtenk. pušku	Kabla	Telefona	Jahaćih konja	Tovar. konja	Eksploziva	Nagaznih mina	
Brdske	Protivtenk.	Teške	Ručne									
.	.	.	.	3.900	.	.	.	.	10	.	.	
.	.	.	.	9.750	19	.	.	3	10	.	.	
.	.	15	.	6.250	.	.	.	2	16	.	.	
.	.	.	.	300	.	.	.	.	6	.	.	
.	.	.	.	200	.	.	.	.	7	.	.	
.	.	.	.	250	.	2 km.	2	.	.	.	.	
.	.	.	.	250	.	.	.	.	.	.	.	
.	.	.	.	1000	.	.	.	5	3	.	.	
.	.	15	.	21900	19	2 km.	2	10	52	.	.	

Komandant major,
P. M.²

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA DEVETNA
ESTE BIRČANSKE BRIGADE ZA PRVU POLOVINU MARTA
UPUĆEN 15. MARTA 1944. ŠTABU DVADESET SEDME \oi]
DIVIZIJE¹

STAB
XIX BIRČANSKE NOU BRIGADE

O. broj: 10/44 g.
15. III. 1944
Položaj

Izvod iz Operacijskog dnevnika
za vrijeme od 1 do 15. III. 1944
god. dostavlja

ŠTABU 27. NOU DIVIZIJE

Položajj

Raspored jedinica i zadaci: 1. III. 1944 godine: Brojno stanje: ljudstva 384, pušaka 271, prot. tenk. pušaka 1, p. mitraljeza 12, str. pušaka 12, pištolja 41, konja jahaćih 16, tovarnih 59. Raspored jedinica izvršen je ovako: I bataljon Vraneši, II bataljon Pločnik — Barnik, III bataljon Grbići. Štab brigade, brig. bolnica i intendantura Vraneši, sa zadatkom: zaštita bolnica i sređivanje jedinica. 3. četa II bat. zajedno sa intendantom brigade upućuje se u s. Zabrežje radi prikupljanja hrane za vojsku. Održan je sastanak štaba brigade sa štabovima bataljona.

2. III. 1944 g. Štab brigade, brig. bolnica, I i II bataljon po starom rasporedu sa istim zadacima. III bataljon prebačen iz Barnika u Podstijene sa zadatkom osiguranja od pravca Vjetrenik — Dolovi. Održani polit, sastanci po bataljonima.

3. III. 1944 g. Brojno stanje kao 1. III. 1944 g. Bataljoni po starom rasporedu sa istim zadacima. U 19 časova, pojačana II batalj.[onom] II K. NOU brigade, - brigada je izvršila pokret na prostoriju Kalimanići — Bereg gdje se smjestila i to: I i II bataljon Bereg — Ušnjaci, III bat., Štab brigade, bolnica i intendantura u s. Kalimanići. Zadatak bataljona je obezbjeđenje od Rogatice.

4. III. 1944 g. Brojno stanje po starom. U 12 časova brigada je produžila pokret na prostoriju Cadovina — Pljesak, pravcem Kalimanići — Dumanjići — Berkovići — Osovo —

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 7—10. k. 1112.

- Vidi dok. br. 108.

Befatorovići — preko zaseoka Brijeg — Strmac — Orahovo, gdje
! brigada zanoćila. Dalji pokret na predviđenu prostoriju Ca-
Etovina — Pljesak nije se mogao izvršiti usljed premorenosti
•Sudstva a napose tovarnih grla, na što je uticao duboki snijeg.
V 5.III.1944. g. Brojno stanje kao ranije. Oko 8 časova
^tjgada je proizvela pokret na prostoriju Čadovina, gdje se bri-
' smjestila radi odmora i izvršenja priprema za dalji put.

nravcem Ustiprača a potom napad na Goražde i Jabuku. Smje-
I jtaj bataljona na odmoru koji je trajao 6 sati bio je: I i II
I bataljon i brig. bolnica u selu Trnovo, III bat. Čubrići, štab
brigade i II bat. II K. NOU brigade u s. Čadovina.

B^ U 15.50 časova neprijatelj je u jačini jedne bojne izvršio
Bjznenadan napad na naše snage u s. Cadovini i uspio da nas
potisne sve do sela Paprica gdje je zadržan i nakon oštre borbe
i odbijeni i natjeran na povlačenje u pravcu Rogatice.³

U ovoj borbi imali smo 7 mrtvih i 10 ranjenih (4 mrtva i
8 ranjenih su iz II bat. II K. NOU brigade) te izgubljena ko-
f mora brigadne intendature: 32 konja. Borba je trajala od
15.50 do 19 časova. Neprijateljski gubitci iznose oko 25 do 30
I izbačenih iz stroja.

Oko 20 časova naše snage povukle su se na prostoriju
Sljivno — Orahovo gdje su prenoćile. Usljed pretrpljenih gu-
bitaka i premorenosti boraca nije izvršen pokret na određenu
[[prostoriju već natrag na prostoriju Bereg — Dumanjići —
Beheći.

6. III. 1944 g. Brojno stanje: ljudstva 378, pušaka 270,
pr. tenk. pušaka 1, p. mitr. 12, str. pušaka 12, pištolja 41, jah.
konja 15, tov. konja 24. U 5 časova izvršen je pokret od s. Tr-
nova na prostoriji Bereg — Dumanjići — Beheći gdje smo se
smiestili i to: II bat. II K. NOU brigade Bereg — Ušnjaci, I
bataljon naš Beheći, II bataljon Praščići, III bat. sa štabom
brigade i bolnicom u Puhale, sa zadatkom obezbjeđenja od Ro-
gatice. Pokret je izvršen bez uznemiravanja od strane neprija-
telja.

7.III.1944 g. Brojno stanje kao ranije. Bataljoni po starom
rasporedu sa istim zadacima. Održani su sastanci četni i
bataljonski kao i sastanak štaba brigade sa načelnikom štaba
divizije.

8. III. 1944 god. Brojno stanje kao i dan ranije. Bataljoni
po starom rasporedu sa istim zadacima. Oko 10 časova neprija-
telj je u jačini od dvije satnije izvršio napad na položaje koje
je držao II bat. II K. NOU brigade. U oštroj borbi Krajišnici
su uspjeli odabciti neprijatelja u pravcu Rogatice.⁴ U ovoj borbi

' i * Borba je vodena s jedinicama Prvog stajaćeg djelatnog zdru-
ga. (Vidi dok. reg. br. 3 2—7. k. 57. u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.)

II bat. II K. NOU brigade imao je 2 mrtva, 1 ranjenog i izgubio teški mitraljez sa konjem i opremom. Neprijatelj je imao 2 mrtva i 7 ranjenih.

9. III. 1944 godine. Brojno stanje: ljudstva 314, pušaka 205, p. t. pušaka 1, p. mitraljeza 11, str. pušaka 12, pištolja 40⁶ jah. konja 15, tov. konja 24. U 9.30 časova brigada je sa II bat i dvjema četama IV bat. II K. NOU brigade izvršila pokret na prostoriju Toholji — Mirvići, s tim što je usput likvidirano neprijateljsko uporište Ustiprača.

Napad na Ustipraču izvršen je munjevitom brzinom, no ipak je ustaška posada uspjela da pobjegne. U Ustiprači zaplijenjena je izvjesna količina municije i odijela. Gubitaka nije bilo. Po likvidaciji Ustiprača produžen je pokret na prostoriju Toholji — Mirvići.

10. III. 1944 god. Na prostoriju Toholji — Mirvići brigada je stigla u 10 časova, tu se smjestila i postavila osiguranje prema Goraždu — Jabuci i Hranjenu. Smještaj bataljona bio je sljedeći: I bat. Mirvići, II bat., štab brigade i brigadna bolnica Toholji i III bat. Mirvići.

11. III. 1944 god. Brojno stanje kao 9. ov. mjeseca. U 9 časova brigada je izvršila pokret na prostoriju Butkovići — Vranići gdje se smjestila i to I bat. Paraun, II bat. Bogušići, III bat. Gočela, sa zadatkom osiguranja od Goražda — Jabuke i Hranjena. U toku dana nije se došlo u dodir sa neprijateljem, daljnje izviđačke patrole kao i zasjede preko cijelog dana i noći nisu primjetile neprijatelja. Održan je sastanak štaba brigade sa štabovima bataljona na kome je pretresano pitanje o rasformiranju III bataljona.

12. III. 1944 god. Brojno stanje po starom. Bataljoni na starim mjestima sa istim zadacima.

13. III. 1944 god. Brojno stanje kao i prije. Bataljoni na starim mjestima sa istim zadacima. Održani su polit, sastanci po četama.

14. III. 1944 godine. Brojno stanje kao i ranije. Bataljoni na starim mjestima sa istim zadacima.

U 8 časova prije podne rasformiran je III bataljon i borci istoga podijeljeni su u I i II bataljon.

U 3 časa izjutra II bataljon sa dvije čete otišao je u prikupljanju hrane za vojsku, u sela Ratkovići — Kamen — Zmajevac — G. Brda i Babiće,⁵ koja su sva četnički nastrojena. Po povratku iz tih sela četnici su napali naše i razvila se je borba koju je prihvatio i I bataljon. Borba je trajala preko cijelog dana.

⁵ Na karti: 1 :100.000 to mjesto nije nađeno. Međutim, na pomenutoj prostoriji tri sela imaju sličan naziv.

U 20 časova I bataljon, pojačan sa jednom četom II bataljona, izvršio je upad u Goražde protjeravši iz istog četničku [nosadu." Ovom prilikom zarobljene su izvjesne količine životnih i namirnica. Gubitaka nije bilo. Četnici su uspjeli da se izvuku iz grada i povuku u obližnje šume. Nakon jednog sata bavljenja I u gradu naše snage povukle su se na stara mjesta.

15.11. 1944 godine. U 8 časova ujutro brigada je izvršila I pokret na prostoriju Ustikolina gdje se je smjestila i to: štab ^ brigade, brigadna bolnica i intendantura sa I bataljonom u Ustikolini, II bataljon sa jednom četom u s. Filipovići, sa dvije čete u Podgaj, sa zadatkom lokalnog obezbjeđenja i upućivanja daljnjih patrola u pravcu Goražda. Pokret od Butkovića do Ustikoline izvršen je bez uznemiravanja od strane neprijatelja.

Zdravstveno stanje i moral: Zdravstveno stanje dobro. U ovom periodu bilo je oboljelih od tifusa. 13 drugova ostavljeno je u bolnici Romaniskog NOP odreda jer nisu mogli putovati. Pored toga bio je manji broj oboljelih od prehlada, što je liječeno u brigadnoj bolnici. Preduzete su sve mjere da bi se širenje tifusa spriječilo.

U ovom periodu od 1. do 15. ovog mjeseca dezertiralo je I 66 drugova iz ove brigade. Uzrok njihovom dezerterstvu [je] prelaz na ovu prostoriju, a isto tako u ovoj brigadi nalazi se po neki borac koji je bio za vrijeme V ofanzive u Crnoj Gori i I pričao je borcima svoje teškoće koje je preživljavao i zato naš prelazak ovamo imao je za posljedicu ovo dezerterstvo, pošto I su mislili da se ide u Crnu Goru.

Moral kao i disciplina kod boraca i komandnog kadra koji su u ovoj brigadi ne bi mogao zadovoljiti ali u posljednje vrijeme dobro se popravlja i ima izgleda da će u najskorije vrijeme postići potrebnu visinu.

Ishrana i oprema: Ishrana se vrši na terenu na dobrovoljnoj bazi i konfiskacijom od narodnih neprijatelja, što se dešava vrlo rijetko. Hrana je dosta slaba ali sam sektor na kome se nalazimo ne dozvoljava bolje.

Pitanje obuće je riješeno većim dijelom, dok odjeća je vrlo slaba, što je uticalo dosta i na samo dezerterstvo.

Potrebe: Potrebe ove brigade su najglavnije popuna ljudstva i automatsko oružje, o kojem ćemo morati u najskorije vrijeme povesti računa, kako bi jedinica bila sposobna i osposobljena za vojničke zadatke koji pred njom predstoje.

Gubitci: U ovome periodu je poginulo 4 druga a ranjeno 2.

Neprijateljski gubitci: 25 do 30 izbačenih iz stroja.

Gubitaka u oružju nije bilo, dočim je zadobijenog oko 15 pušaka, oko 1.500 metaka, nekoliko bomba, kao i odjevne spreme.

Prednje se dostavlja na upotrebu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Kade Jakšić

Zamj. komandanta — kapetan,
Stojanda⁷

BR. 77

IZVJEŠTAJ KOMANDE PODRUČJA ZA TREBAVU I POSAVINU OD 15. MARTA 1944. ŠTABU TREĆEG KORPUSA NOVJ O STANJU I RADU KOMANDI PODRUČJA I MJESTA¹

Izvještaj o stanju i radu,
Kom. područja-

KOMANDA PODRUČJA ZA TREBAVU I POSAVINU

Broj: službeno 15-111. 1944. g.

ŠTABU XXXVI N.O.U. DIVIZIJE*

ŠTABU III KORPUSA N.O.V.J.
odsjeku za vojne vlasti u pozadini

Položaj

I.

Komanda područja za Trebavu i Posavinu obuhvata mobilizaciono područje Trebavsko-posavskog N.O.P. odreda. Veći dio ovog područja nalazi se još uvijek pod četničkom kontrolom. Tako naprimjer trebavski četnici su još uvijek kompaktan četnički odred i čitavu Trebavu drže pod svojom kontrolom. Posavski četnici su donekle razbijeni, ali nisu uništeni.

⁷ Stojan Milinković

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 1—2. k. 1240.

^r Na originalu dopisano mastilom, ćirilicom.

* Dopisano mastilom. ćirilicom.

U posljednje vrijeme razoružano ih je oko 100. Razoružao ih je uglavnom Trebav. pos. N.O.P. odred⁴ a nešto i Muslimanska brigada.' Ima ih još svega 250—300. Izbjegavaju borbu, **povlače se** [ka] Brčkom, pa onda upadaju u Posavinu i **onemogućavaju** naš rad. Prije nekoliko dana ubili su u Gornjoj Slatini tri naša odbornika.

Zelenog kadra nema, bar za sada se ne osjeća njegova **vojnička** aktivnost, dok političkih rovarenja ima još uvijek. Prije izvjesnog vremena strijeljan je ovdašnji vođa zelenog kadra Meho Bilajac, a također je strijeljano nekoliko zelenokadrovaca koji su prišli trebavskim četnicima.⁸ Oružje je uglavnom pokupljeno u muslimanskim selima, ali ga ima još prikrivenog.

Hrvatska sela (koja zahvataju polovinu Posavine) su prilično neprijateljski raspoložena prema nama, izuzev nekoliko sela oko Gradačca i Modriče, koja su već od ranije pod našim uticajem. U većini tih sela ima još ustaša koji organizuju zeleni kadar i politički djeluju na hrvatske mase. Naš uticaj nije još prodro u ta sela. Do sada se u njima nije ništa radilo, pa nije ni čudo što su takva. Tek sada, Hrvatska brigada⁷ koja se nalazi u tim selima omogućuje rad u njima i vjerovatno će izvršiti preokret kod ovdašnji Hrvata. Oni se za sada boje mobilizacije od strane Hrvatske brigade, bježe od njih, sklanjaju se u Prud, a mnogi bježe i u ustašku vojsku i time pokazuju svoje neprijateljstvo prema N.O.V. Inače kod njih ne postoji neka jača oružana formacija koja bi se suprotstavljala našoj N.O.V. Ima tu i tamo ustaških grupica (u selima prema Orašju i Samcu) koje vršljaju, terorihu po neko srpsko selo i kriju se pred našom vojskom. Najjače njihovo uporište je selo Prud kod Bosanskog Samca, između Bosne i Save. Tu ih ima oko 200 naoružanih i među njima se nalaze najokoreliji ustašebanditi iz ovih krajeva. Selo je uklješteno između dvije rijeke, prilično je utvrđeno i zbog samog svog položaja za sada je nepristupačno našoj vojsci. Toj grupi ustaša i zelenokadrovaca izbjegavaju mnogi iz ostalih hrvatskih sela. Ta grupa ne izlazi nikuda iz Pruda radi neke akcije, nego samo pojedinci odlaze u druga sela radi rovarenja i regrutovanja novih pristalica. Ponekad se tuku sa četnicima Branka Kovačevića (Vučjak), koji im je prvi komšija i stalno se uzajamno napadaju. Inače to selo živi zasebnim životom, kao da ga se ne tiče sve što se oko njega dešava. To je u punom smislu riječi još uvijek prava N.D.H. u minijaturi. Likvidirati Prud značilo bi uništiti leglo.

⁴ Opširnije o tome vidi tom IV. knj. 22, dok. br. 44.

Riječ je o Šesnaestoj muslimanskoj NOU brigadi.

⁶ Strijeljanja su vršena na osnovu presuda vojnih sudova.

⁷ Odnosi se na Osamnaestu hrvatsku NOU brigadu.

žarište, uporište i stjecište svih ustaških elemenata iz hrvatskog dijela Posavine, značilo bi demoralisati sve njihove pristalice i simpatizere, značilo bi omogućiti naš rad, značilo bi izvršiti definitivnu preokret i preorijentaciju tih sela u pravcu N.O.V.

II.

Na čelu Komande područja stoje slijedeći drugovi:

Komandant: Borivoje Popović

Zamjenik: Mika Stanković

Pomoćnik: Salih Gorak, kapetan N.O.V.

Intendant: Miloš Nikolić

Od osoblja nalazi se još: vojni referent kapetan Alija Javorić, pisar Selim Beširević.

Pri Komandi područja formiran je nedavno Tehnički odsjek u kome su zaposlena tri druga: Fadil Izić, tehničari Midhat Ljubović i Davida Miđić. Ovaj odsjek starat će se o putevima i svim poslovima u vezi sa time.

Komanda područja za Trebavu i Posavinu obuhvata sedam komandi mjesta i to: Srebrenik, Gradačac, Modriča, Bos. Samac, Gornja Slatina, Gornji Zabar i Bukvik.

Komanda mjesta Srebrenik: Komandant Muhamed Gagić, kapetan, zamjenik Ahmet Lončarević i pomoćnik Rizo Mujedinović; intendant je Sefkija Selimović. Svi ovi drugovi su vrijedni, preduzimljivi i odani N.O. Borbi. Stavljeno im je u zadatak da transportuju hranu za Mačkovac, na kom su poslu pokazali malo uspjeha, najviše zbog toga što nisu imali dovoljnu podršku od strane jedinica koje su se nalazile na tom terenu. Tako n.pr. Tuzlanski odred odbio je dati pratnju za jedan transport od 50 kola koji je bio već spremljen, zbog čega taj transport nije mogao da ode.

Pri komandi mjesta nalazi se partizanska straža od 25 drugova. Komandir Mustafa Tipura, pol. kom. Stefko Vukošić. Komandir je još neizgrađen i ima starih mana iz žandarmerijske službe u kojoj je ranije bio ali je vrijedan i disciplinovan. Polkom dobar i vrijedan. Sama straža potpuno ne zadovoljava. Drugovi su mobilisani, neizgrađeni, a prilično su opterećeni poslom pošto je teren velik.

Ova komanda obuhvata sljedeća sela: Srpska, Katoli" i Muslimanska Spionica, Čehaje, Babunovići, Zuberovo Brdo, Donji i Gornji Srebrenik, Rapatnica, Donji Moranjci, Seon~Oage, Ljenobud, Kuge, Zahirovići, Potpeć, Brezik, Lisović* Podorašje, Tinja, Straža, Crveno Brdo i Srpska Jasenica. (Svega dvadeset tri sela).

U svim selima postoje N.O.O.^s još od ranije izabrani. Opšta karakteristika svih ovih odbora je priličan oportunizam i kolebljivost. Nisu još postigli autoritet narodne vlasti. U pojedinim odborima ima ljudi koji su skloni švercu, koristoljubivosti i t.d. Opšte je mišljenje [da bi] trebalo mijenjati N.O.O. ili bar pojedince novim izborima. Opštinskih i sreskih odbora nema još.

Izrazito neprijateljskih sela nema. U Srpskoj Spionici i Jasenici ima četničkih grupa koje ometaju rad. Aktivnost zelenog kadera se ne osjeća, sem u nekim selima koja graniče sa neprijateljskom teritorijom a ta su Cage, Seona, Donji Moranjci i nešto Babunovići. Oružje je uglavnom pokupljeno.

Mobilizacija je vršena do sada povremeno i slučajno. Vršile su jedinice koje su se kretale na tom terenu. U zadnje vrijeme rad na mobilizaciji počeo je da se sređuje. Izgrađuju se mobilizacioni spiskovi, u zajednici sa N.O.O., mobilizacija će se vršiti po pozivu. Još nisu svi spiskovi gotovi. U zadnje vrijeme 16. M. Brigada i Tuzlanski odred sakupili su svoje ranije dezertere kojih je bilo podosta, a nešto je i mobilisano za odred. Tačnih podataka još o tome nemamo. Naknadno će se dostaviti.

Operativne jedinice se smještaju po kućama određenim za njih i po selima. Snabdjevaju se iz sela a nešto i iz magacina. U tim magacinima (koji su smješteni u privatnim kućama) nalazi se hrana koju je komanda **Dodručja** izvezla s tim da se transportuje dalje za Mačkovac. Te hrane bilo je nešto oko šest vagona (kukuruza, pšenice, masti, slanine i t.d.). Sada te hrane ima nešto preko četiri vagona. Nešto preko 50 metara poslano je za Mačkovac. a ostalo je potrošeno na održavanje vojske, bolnice i siromašnih porodica naših boraca.

Od vojnih radionica postoji svega jedna opančarska radionica u kojoj se izrađuju opanci od neštavljenih koža i jedna obućarska radionica za popravljanje cipela.

Pri komandi mjesta nalazi se jedna ambulanta, koju vodi drugarica Desa Selimović. čiji je rad vrlo dobar i zaslužuje svako priznanje. Najvažniji zadatak ambulante je suzbijanje i liječenje endemskog sifilisa, koji je u ovom kraju jako raširen. Do sada je izlečeno 50 pacijenata, a na liječenju se nalazi još 30. Nema dovoljno potrebnih lijekova.

Na terenu ove komande nalazi se jedna bolnica ranjenika i bolesnika, većinom iz XVI divizije a nešto iz Tuzlanskog odreda. Ima ih svega 150. Političko i ekonomsko stanje **ove** bolnice **je** dobro.

Obavještajna služba je dosta dobro organizovana Po selima postoje obavještajci, ali dosta neiskusni. Slučaji **pete** t?-

" Narodnooslobodilački odbori

kolone, špijunaže i sabotaže nisu zabilježeni. Desio se jedan slučaj ubistva. U Turskoj Spionici ubijen je od strane jednog ustaše iz Katoličke Spioniee Edhem Muftić, veliki prijatelj N.O.V. Ustaša je pobjegao na neoslobođenu teritoriju.

Na terenu ove komande postoje omladinske organizacije i A.F.Z.⁹ Radnih četa nema. Ustrojene su knjige iz kojih se vidi čitavo poslovanje komande mjesta i uredno se vode.

Komanda mjesta održava redovno konferencije sa N.O.O. po pitanjima što tješnje saradnje između vojnih i civilnih vlasti i što boljeg snabdijevanja bolnice i vojske.

Vijesti se izdaju svakodnevno u 60—80 primjeraka i razasilju se po selima.

Ekonomsko stanje je naroda dosta slabo, a pogoršano je još čestim prolazom jedinica N.O.V.

Komanda mjesta Gradačac:

Komandat: Midhat Muradbegović. Vrijedan, odan i preduzimljiv.

Zamjenik: Muhamed Mehmedović. Pošten, odan. savjestan u poslu, ali prilično neokretan.

Pomoćnik: Franjo Puškarić. Odan, povjerljiv i pošten, ali ne poznaje ni kraja ni ljude, to je velika smetnja u njegovom poslu.

Intendant: Nešet Sendić. Pisar Šefket Čelosmanović i vojni referent Ibrahim Bistrić, dosta dobri i odani.

Ova komanda obuhvata sljedeća sela: Gradačac, Ledenice, Vida, Kat. Ledenice, Gornja i Donja Mionica, Vučkovac. Kerep, Jelovče Selo, Lukavac i Zelinja dol.¹⁰

U svim selima (osim u Gornjoj Zelinji koja graniči sa Trebavom) postoje N.O.O. Mjesni odbor u Gradačcu je vrlo dobar, vrijedan i agiln. Ostali odbori su mnogo slabiji i sa puno nedostataka. Mišljenje je da među njima ima ljudi koji nisu odani N.O.V. Nedovoljan je i politički [rad] sa seoskim odborima. Ovih dana izabrani su opštinski N.O.O. za opštinu Gradačac i Mionicu. Sreski N.O.O. još nije formiran.

Oružje iz ovih sela je uglavnom pokupljeno ali ga ima još prikriivenoga.

Rad na mobilizaciji se odvija pravilno. Izrađeni su mobilizacioni spiskpvi za godišta 1909—26. i mobilisanje se vrši po pozivu. U posljednje vrijeme ova komanda mobilisala je oko 310 mladića. Za M. brigadu" 150 — a ostalo za Treb.-pos.

" Antifašistički front žena

¹⁰ Donja Zelinja

" Vjerovatno se odnosi na Sedamnaestu majevačku brigadu, koja je početkom marta, po naredenju Štaba Trećeg korpusa, upućena na Majevicu radi popune i sređivanja. Poslije formiranja Trideset osme

odred. Mobilizacija se vrši stalno i redovno. Iz sela koja graniče sa neprijateljskom teritorijom udaljuju se mladići i izbjegavaju mobilisanju. Inače je odziv dosta dobar.

Operativne jedinice smještaju se u Gradačcu u zgradama određenim za njih, a u selima po kućama. U Gradačcu se snabdjevaju iz magacina, a u selima se hrane po kućama. U magacinima (koji su prikriiveni) smješteno je oko pet vagona hrane. Ta hrana je uglavnom spremljena za transport, a podmiruje i ovdašnje potrebe.

Pri komandi mjesta nalazi se jedna kuhinja u kojoj se hrane terenski radnici, prolaznici i pozadinci i t.d. Hrana je dosta dobra. Ovih dana osnovana je jedna kuhinja u kojoj se hrani gradska sirotinja. Ta kuhinja snabdjeva se iz magacina komande područja.

Od vojnih radionica postoje: obučarska, krojačka, pekar-ska, kovačka, brijačka, a po potrebi i stolarska. Radnici su ili mobilisani ili rade na smjenu (jedno vrijeme za vojsku, jedno za sebe).

U Gradačcu se nalazi jedna prihvatna bolnica sa 20 kreveta. Ima 20 bolesnika — uglavnom tifusara. Bolnica je vrlo dobro uređena i hrana je vrlo dobra. Postoji i dijetalna hrana.

Obavještajna služba je vrlo dobro organizovana, ali još ne zadovoljava. Postoje obavještajci. Prije izvjesnog vremena uhvaćena je Danica Jovanović, obavještajac gestapoa sa ovog sektora, i nakon vlastitog priznanja streljana. Kazne za narodne neprijatelje su: konfiskacija imanja, protjerivanje sa oslobođene teritorije i streljanje.

Ustrojene su knjige iz kojih se vidi čitavo poslovanje komande mjesta.

Na terenu ove komande postoje omladinske organizacije i A.F.2. Škole su zatvorene (na cijelom području), organizuje se analfabetski tečaj. Ovih dana formiran je kulturno-prosvjetni odbor koji će se starati za čitav kulturno-prosvjetni rad na području. U Gradačcu se priređuju kulturne večeri svake subote. Vijesti se izdaju redovno.

Radne čete još ne postoje. Ovih dana pristupiće se njihovom formiranju. — Ekonomsko stanje naroda je dosta dobro.

Komanda mjesta Modriča:

Komandant: Ferid Sirbegović. Pošten i odan.

Zamjenik: Doka Čajić. Vredan, pošten i odan.

Pomoćnik: Ljubo Dević. Pošten, povjerljiv i odan.

divizije ona je, kao i Posavsko-trebavski NOP odred, ušla u njen sastav. (Vidi dok. br. 34 i 132.)

Intendant: Žarko Mihajlović. Vrijedan, pošten i odan.

Pisari: Melita Angester i Jovo Jovanović, dosta dobri.

Rad komande mjesta je uopšte dobar i zadovoljavajući.

Komanda mjesta obuhvata sljedeća sela: Modriča, Tarevci, Riječani, Dobrinja, Garevac, Kladari, Čardak, Miloševac i Kruškovo Polje (devet sela).

Neprijateljski su raspoloženi jedan dio Garevca, Kladara i Čardaka (katolička sela).

U svim selima postoje N.O.O., mjesni odbor u Modriči je vrlo dobar, opštinski i sreski N.O.O. su također dobri. Seoski odbori su uglavnom dobri ali nisu još na onoj visini na kojoj bi trebali da budu. Nemaju još autoriteta jedne prave narodne vlasti.

Na mobilizaciji se radi redovno. Izrađeni su mobilizacijski spiskovi za godišta [190] 9—26. — Mobilisanje se vrši po pozivu. Odziv je dobar. U posljednje vrijeme je mobilisano oko 200 mladića, nešto za M. brigadu, a većina za Trebavskoposavski odred. Rad fta mobilizaciji će se nastaviti.

Operativne jedinice se smještaju u Modriči u zgradama određenim za njih. Snabdjevaju se iz magacina. U ostalim selima smještaju se i hrane po kućama.

Pri komandi mjesta nalazi se jedna kuhinja za prolaznike i terenske radnike. Drugih kuhinja nema. Siromašnim porodicama naših boraca a i ostaloj sirotinji daje se pomoć.

Od vojnih radionica postoje: dvije obućarske radionice, 2 krojačke radionice, jedna opančarska radionica, jedna berbernica i jedna kovačka radionica. Te radionice uglavnom zadovoljavaju potrebe jedinica koje se nađu na tom terenu.

U Modriči postoji jedna prihvatna bolnica u kojoj se nalazi 10 bolesnika. Stanje ove bolnice je dobro. Sem toga nalazi se i još jtdna bolnica od 40 bolesnika iz vojvođanskih jedinica. Ova bolnica bila je smještena (bazirana) na neprijateljskoj teritoriji (Vučijak) ali u poslednje vrijeme prebačena je u Modriču radi lakšeg snabdjevanja. Političko i ekonomsko stanje ove bolnice je dobro.

Obavještajna služba organizovana je na terenu ove komande, a ima obavještajnih centara i na neprijateljskoj teritoriji. Rad ove obavještajne službe (kao i ostalih) još nije na onoj visini na kojoj bi trebalo da bude. Prije izvjesnog vremena streljan je Ivica Ilkić, predsjednik N.O.O. Čardak, kao saboter i petokolonaš i Aleksandar Varga, špijun i petokolonaš. I ovdje (kao i na cijelom području) aktivnost pete kolone svodi se uglavnom na pronošnju lažnih glasina o dolasku njemačke vojske, motorizacije i t.d. i na ometanju mobilizacije. Preduzeto je naročito traganje za ovakvim tipovima i nastojaće se svim silama da se isti uhvate i onemoguće.

Po svim granama poslovanja ustrojene su potrebne knjige i uredno se vode.

Na terenu ove komande postoje omladinske organizacije i A.F.Z. Pored političkog rada aktivnost ovih organizacija ogleda se i u sakupljanju hrane i potrebnih stvari za vojsku i bolnice.

Za kulturno-prosvjetni rad staraće se kulturno-prosvjetni odbor, koji će se uskoro formirati. Vijesti se redovno izdaju. — Radnih četa još nema.

Ekonomsko stanje je naroda dosta dobro.

O imanjima narodnih neprijatelja, kojih ima podosta, stara se N.O.O., izuzev imanja Pustara. Ovo imanje (koje je ranije bilo državno ugledno dobro) stavljeno je pod direktnu kontrolu okružnog N.O.O. i komande područja i zadržaće karakter uglednog dobra. Obradit će se u vlastitoj režiji.

Komanda mjesta Bos. Samac:

Komandant: Hasan Zaimović. Odan i pošten.

Zamjenik: Mustafa Karić. Dosta dobar.

Pomoćnik: Joco Bogdanović. Odan, pošten, neiskusn.

Ovo je novoformirana komanda mjesta, drugovi se još nisu dobro snašli u poslu, nemaju skoro nikakvog iskustva. Rad je tek počeo. Osjeća se nestabilnost komande mjesta zbog blizine Pruda i čestog puškaranja ustaških bandita s onu stranu Save.

To često puškaranje ometa rad koji je i onako tek u začetku.

Ova komanda obuhvata sljedeća sela: Bos. Samac, Pisari, Crkvina, Tišina i Hasić.

U selima postoje N.O.O. — Skoro formirani. Prilično neprijateljski je raspoloženo selo Hasić.

Rad na mobilizaciji je počeo. Rade se mob. spiskovi. Za sam Samac izrađeni su spiskovi i mobilizacija je već izvršena. Mobilisano je oko 80 mladića. Nešto za Hrvatsku brigadu, a većina za Posavsko-trebavski odred.

Obrazovanju radionica, magacina i ostalog pristupićemo odmah čim se malo učvrsti komanda mjesta i u koliko to budu prilike dozvoljavale. Ekonomsko stanje naroda je dobro.

Komanda mjesta Gornja Slatina:

Komandant: Pero Bosić, podporučnik. Pošten, odan, ali pomalo svojeglav.

Zamjenik: Jovan Stanišić. Pošten i odan.

Pomoćnik: Milan Tubaković. Pošten, odan, neiskusn.

Ova komanda mjesta je skoro formirana sa zadatkom da učvršćuje vlast prema Obudovcu. Dio Posavine između Sla-

tine, Samca, Modrice i Gradačca je podpuno pod našom kontrolom. Od Slatine do Obudovca je nesiguran teren. Zalaze i četnici i partizani. Od Obudovca pa prema Orašju i Brčkom je četnička teritorija.

Sama komanda mjesta je još nestabilna. Cesto izlazi sa terena i vraća se. Uglavnom rade mob. spiskove i prikupljaju hranu kad su naše jedinice tu. — Postoje N.O.O. koji su skoro formirani.

Ekonomsko stanje naroda je dosta dobro.

Komanda mjesta Gornji Zabbar:

Komandant: Pero Stanković. Pošten i odan.

Zamjenik: Tošo Pavlović. Pošten, odan, neokretan.

Pomoćnik: Stevo Zivković. Pošten, odan, neagilan.

Komanda mjesta je skoro formirana, s namjerom da učvrsti našu vlast u Zabaruu i okolnim selima. U tome se još nije uspjelo. To je još uvijek četnički kraj i komanda mjesta može jedino sa jedinicama ostati. Inače se povlači prema Gradačcu ili ilegalno kreću po Turiću i Tramošnici. — Uglavnom rade mob. spiskove i pribiraju hranu kad su jedinice tu.

Ekonomsko stanje je naroda dobro.

Komanda mjesta Bukvik:

Komandant: Jovo Pajić. Pošten, odan.

Zamjenik: Gojan Pajić. Odan, neagilan.

Pomoćnik: Pavle Zarić. Pošten, odan, neiskusano.

Novoformirana komanda. Ranije ovaj kraj pripadao Majevičkom području. Prije nekoliko dana formirana je komanda mjesta koja je pripojena našem području. Tačno razgraničenje između našeg područja i Majevičkog područja nije utvrđeno (bar nama nije poznato). Inače taj kraj je odavno partizanska baza i poznat je kao potpuno naš kraj. To su sela: Gornji i Donji Bukvik, Vitanovići, Lukavac, Vujičići i Gajevi. Ostala sela toga kraja nisu zahvaćena našim uticajem i neprijateljski su raspoložena prema nama, — jer su pod uticajem Brčkog. To su uglavnom katolička sela i nekoliko četničkih sela. Proširivanje ove komande prema Srnicama ometaju porebrički četnici.

U pomenutim selima postoje N.O.O. dosta dobri i opštinski N.O.O. Postoje omladinske organizacije i A.F.Z. — Ekonomsko stanje naroda dosta slabo.

Opšti zaključak: Neposredna blizina četničkih bandi na Trebavi i četničkih uporišta u Posavini i ispresjecanost terena ometaju sređivanje prilika i stabilizovanje narodne vlasti na našem području. Nedostaci su sljedeći. Nedovoljno gonjenje

četničkih bandi, nedovoljan politički rad, naročito politička priprema za mobilizaciju. Nedovoljan politički rad sa N.O.O. N.O.O. (s malim izuzetcima) nisu još dorasli svojim zadacima, nisu postigli autoritet narodne vlasti. Obavještajna služba dosta slaba. Nedovoljan kulturno-prosvjet. rad. — Jednom riječi nisu još ni blizu aktivirane široke narodne mase za N.O.B. — I pored tih nedostataka osjeća se postepeno učvršćivanje oslobođene teritorije, grananje organizacije narodne vlasti i pravilnije funkcionisanje i proširivanje oslobođene teritorije otkidajući selo po selo ispod neprijateljskog uticaja i kontrole i stavljajući ih pod naš uticaj i našu kontrolu.

III.

Po uredbi o organizaciji pozadinskih vlasti svaka komanda mjesta treba da ima partizansku stražu za obezbjeđenje i sprovođenje u život odluke kako same komande tako i N.O.O. — u cilju učvršćivanja narodne vlasti. Spominju se i seoske straže sa istim i posebnim zadacima. Međutim po direktivama komandanta¹⁵ XVII divizije, koji je nedavno obilazio naše područje, sve te straže imaju da se uključe u odred, a da odred daje obezbjeđenja — mijenjajući ih. Ovakav način obezbjeđivanja koliko ima dobrih strana ima i nezgodnih. Odred istina daje obezbjeđenja Gradačcu, Modriči i Bosanskom Samcu. Tu je obično po jedan bataljon na položaju. Ali se ne daje drugim komandama gdje je također prijeko potrebno, gdje se ne može bez toga ni ostati ni raditi (naprimjer Gornja Slatina). Pa onda ti bataljoni su operativne jedinice podređene odred, imaju svoje zadatke, zbog kojih je često puta nemoguće ih upotrebljavati onako i onoliko koliko bi zahtjevale naše potrebe. Nisu u našoj ruci, ima nesuglasica, nedovoljno razumijevanja za naše potrebe i t.d. i t.d.

Mišljenja smo da bi komanda područja i komande mjesta ipak trebale da imaju svoje stalne partizanske straže, za izvršenje postavljenih im zadataka, s tim da se posveti veća briga njihovom vojničkom i političkom odgoju.

IV.

Ovoj komandi područja stavljeno je naročito u zadatak da transportuje hranu za Mačkovac i dalje. Koristeći prisustvo naših jedinica mi smo već izvukli iz Posavine oko 12 vagona hrane, od kojih smo 6 vagona prebacili komandi mjesta Srebrebnik s tim da tu hranu transportuje dalje. Na tome se je vrlo malo uradilo, jer se nije imalo dovoljno podrške od strane je-

¹⁵ Gligorije Mandić Gligo (vidi tom IV. knj. 22. dok. br. 44).

dinica koje su se nalazile na tom terenu, i koje su trebale da pomognu dalje transportovanje. Ovih dana biće spremljen jedan veći transport.

Ovom problemu trebale bi ovdašnje jedinice posvetiti veću pažnju. Posavina je ekonomski dosta jaka i trebalo bi angažovati veće snage za sabiranje hrane u krajevima koji su pod četničkom kontrolom. Taj dio uglavnom još nije korišćen. Sem toga samo odašiljanje hrane trebalo bi potpomoći svim silama, jer bez jačeg angažovanja samih jedinica neće se mnogo uraditi na tom poslu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Komandant:
Bor.¹³ Popović

BR. 78

NAREĐENJE ŠTABA TREĆEG KORPUSA NOVJ OD 16. MARTA 1944. ŠTABU ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE ZA HUMANOSTUPANJE S NEPRIJATELJSKIM RANJENICIMA¹

**STAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE**

Broj: si. / 44.
16. III. 1944.

Prepis originala

**S
ŠTABU XVI NOU DIVIZIJE**

Položaj

Prema naređenju Vrhovnog štaba i primljenim obavezama sve naše jedinice moraju postupati humano sa njemačkim ranjenicima, kao i uopšte sa ranjenicima neprijateljske vojske. Ranjenici neprijateljske vojske moraju se propisno previjati i liječiti po svim propisima našeg saniteta.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
Vlado Popović s.r.

Referent saniteta:
Dr. Moni Levi s. r.

Komandant
general-major:
Košta Nađ s.r.

(M. P.)

¹³ **Borivoje**

¹ Prepis originala, pisan na mašini latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 1—10. k. 408 A.

IZVJEŠTAJ ŠTABA ČETVRTE NOU DIVIZIJE OD 16. MARTA 1944. ŠTABU PETOG KORPUSA NOVJ O DEJSTVU BRIGADA I PARTIZANSKIH ODREDA U BOSANSKOJ KRAJINI OD 25. FEBRUARA DO 10. MARTA¹

STAB
IV DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O. VOJ. JUGOSLAVIJE

Str. pov. br. 81/44.
Dana 16. III. 1944. g.

15-dnevni operacijski
izvještaj dostavlja

ŠTABU 5. KORPUSA N. O. V. JUGOSLAVIJE

Položaj

Jedinice ove divizije u vremenu od 25. februara do 10. marta 1944. godine imale su sljedeći dodir sa neprijateljem:

26. II. 1944 Patrola VI brigade sukobila se sa neprijateljem kod sela Rudica i protjerala ga. Ranjen jedan neprijateljski vojnik, naši bez gubitaka. Jedan dio snaga XI brigade postavljao je zasjedu na pruzi između Bos. Novog i Dobrljina.
27. II. 1944 Dio snaga XI brigade postavio je zasjedu na pruzi između Dobrljina i Strižanskog mosta, akcija nije uspjela zbog kvara na gabl-mašini.
28. II. 1944 Jedan bataljon² VI brigade u zajednici sa diverzantskom grupom Podgrmečkog odreda³ prekinuo je prugu Bos. Novi — Bos. Krupa kod sela Rudica. Pruga je prekinuta na 27 mjesta.⁴

¹ Prepis originala, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 5—2, k. 768 A.

² Četvrti bataljon. Opširnije o tome vidi izvještaj Štaba Šeste krajiške brigade od 13. marta 1944. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 14—2, k. 774 A.)

³ Prema izvještaju Štaba Podgrmečkog NOP odreda od 12. marta 1944. Štabu Četvrte NOU divizije, ovaj odred je u vremenu od 26. februara do 10. marta logorovao u s. Gudavcu i izvodio diverzantske akcije na željezničkoj pruzi Bihać — Bosan. Novi. Veliki snijeg i nevrijeme ometali su izvođenje većih akcija. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 12—5. k. 1630.)

⁴ Vidi dok. br. 169.

Istoga dana I bataljon VI brigade tukao je neprijateljsku kolonu koja je išla iz Bos. Novog prema Prijedoru. Borba je trajala od 13 do 17 sati. Tek kad je neprijatelj dobio pojačanje od 4 tenka uspio je probiti se za Prijedor. Prema provjerenim podacima neprijatelj je imao 38 mrtvih i više ranjenih. Naši gubici: jedan drug ranjen.

Noću između 27. i 28. jedan dio snaga VIII brigade porušio je 600 metara željezničke pruge između Omarske i Kozarca. Dva bataljona XI brigade u zezjedi na pruži između Dobrljina i Strižanskog mosta minirali su i napali jedan neprijateljski voz. U borbi sa posadom neprijateljskog voza ubijeno je oko 100 neprijateljskih vojnika i više ranjeno.⁵ Zarobljeno je 10 neprijateljskih vojnika i 6 željezničara. Zaplijenjeno je 18 karabina, jedan protivavionski mitraljez, 8,000.000 kuna' i ostale spreme. Naši gubici 5 poginulih i 40 ranjenih drugova. Neprijatelju je stizala pomoć iz okolnih garnizona.

Diverzantska grupa Kozarskog odreda minirala je cestu Blagaj — Svodna. Na minu je naišao blindirani auto koji je uništen sa posadom od 8 njemačkih vojnika.

Patrola Gradiško-lijevčanskog odreda uhvatila je u Lijevcu Polju jednog žandara i jednog ustašu, isti su ubijeni.

2S. II. 1944 Jedna četa XI brigade imala je sukob sa neprijateljem na položaju Gligino brdo i nakon borbe neprijatelj je odbijen. Kod neprijatelja 3 poginula, naši bez gubitaka. Na pruži Prijedor — Banja Luka — Sanski Most kupio je kabl i ukupio 5 i po kilometara.

Diverzantska grupa Gradiško-lijevčanskog odreda minirala je most koji se nalazi 15 kilometara prema Gradiškoj i onesposobila ga.

1. III. 1944 Jedan dio snaga VI brigade odbio je neprijateljski napad iz Prijedora i protjerao neprijatelja u Prijedor. U ovoj borbi neprijatelj je imao 4 mrtva, naši gubitci 2 borca lakše ranjena. Plijena nije bilo. Dio snaga XI brigade vodio je borbu sa neprijateljem koji je pošao iz Prijedora u selo

Božice i Garevce da pljačka. Neprijatelj je povraćen nazad uz gubitke od 15 mrtvih i veći broj ranjenih.⁶ Zaplijenjene su 2 puške, 2 tromblona, 7 granata i ostale spremne. Naši gubitci jedan poginuo i 2 ranjena druga.

2. III. 1944 Jedna četa XI brigade imala je manji sukob sa neprijateljem u kojem su ubijena 2 neprijateljska vojnika, naši bez gubitaka.

3. III. 1944 Snage XI brigade na liniji Bos. Novi — Prijedor i Prijedor — Kozarac imale su 3 sukoba sa neprijateljem u kojima je neprijatelj imao 14 mrtvih i veći broj ranjenih i 2 zarobljena vojnika. Zaplijenjena 2 brdska kazana i jedan konj. Naši gubici 2 ranjena druga.

4. III. 1944 Dva bataljona XI brigade napali su neprijateljsku kolonu jačine 1000 vojnika koja se kretala od Bos. Novog prema Prijedoru, jedan dio snaga jurišao je na neprijatelja dok ga je drugi tukao preko rijeke Sane. Tom prilikom neprijatelj je imao preko 100 vojnika, podoficira i oficira izbačenih iz stroja i oko 50 pobijenih konja.⁷ Zbog nadmoćnosti neprijatelja naše snage bile su primorane da se povuku. Naši gubici 14 mrtvih i 14 ranjenih drugova. Ovako veliki broj žrtava bio je zbog toga što su naši sa manjim snagama u magli izmješali se sa mnogo nadmoćnijim neprijateljem. Istoga dana snage XI brigade napale su neprijatelja u selu Garevcima. U brzom naletu neprijatelju su naneseni gubici, oko 20 mrtvih i više ranjenih vojnika. Zaplijenjeno je 4 mule, jedan konj i 800 puščanih metaka. Naši gubici 9 ranjenih drugova.

5. III. 1944 Neprijatelj iz Prijedora napao je na položaje koje je držala naša VI brigada. Snage VI brigade primile su borbu koja je trajala cijeli dan. Borba je bila vrlo žestoka i neprijatelj je uspio pomoću jake artiljerijske i minobacačke vatre zbaciti naše snage sa položaja i to jedan dio preko rijeke Liubije, a drugi do iznad stanice Dubočaj, dalje nadiranje neprijatelja je zaustavljeno.⁸ U ovoj borbi neprijatelj je imao oko 80 mrtvih i ranjenih, naši gubici bili su 5 mrtvih, među kojima

⁶ Vidi dok. br. 170.

2 oficira, i 27 ranjenih, od kojih jedan oficir, 2 podoficira i jedan zamjenik politkomesara čete. Plijena nije bilo.

Noću između 4. i 5. dio snaga VIII brigade porušio je 200 metara željezničke pruge kod stanice Piskavica. Sanski odred vršio je čišćenje sela Brankovići, Piskavica, Stojanovići, Borkovići. Bistrica od četničkih bandi.

6. III. 1944 Nije bilo dodira sa neprijateljem.

7. III. 1944 Neprijatelj je u tri kolone krenuo iz Prijedora u pravcu Miljakovaca i Rakelića. Dočekan od prednjih dijelova VIII brigade neprijatelj je pobjegao u Prijedor.⁹ Istoga dana I bataljon VIII brigade dočekaao je kod željezničke stanice Šušnjari jednu neprijateljsku kolonu i poslije prvog plotuna neprijatelj je pobjegao u Ivanjsku, ostavivši 5 mrtvih. Tri neprijateljska vojnika su zarobljena, naših -gubitaka nije bilo.

Dio snaga XI brigade vodio je borbu sa jednom neprijateljskom satnijom koja je izašla u selo Balte Jaruge sa namjerom da pljačka. Neprijatelj je odbijen uz gubitke 5 mrtvih i više ranjenih.

8. III. 1944 Jedan dio snaga XI brigade i Kozarskog odreda izvršili su akciju na neprijateljsko uporište Utolica¹⁰ u »Trokutu«. Neprijatelj je bio u jačini od preko 100 ustaša. Nakon kratke borbe ubijeno je 9 ustaša, 6 karabinjera, dok su ostali uspjeli pobjeći.

Zaplijenjeno je 6 karabina, 3000 metaka, 16 pari cipela, 15 šinjela, 10 vojničkih odjela, 3 konja i ostalih životnih namirnica. Naši nisu imali gubitaka. Istoga dana jedna četa XI brigade vodila je borbu sa četnicima u selu Piskavica. Sanski odred pokupio je na željezničkoj pruzi kod Piskavice 5 km telefonskog kabla.¹¹ Diverzantska gru-

⁹ U dnevnom izvještaju Glavnostožernog ureda oružanih snaga NDH od 9. marta 1944. o tome se kaže:

»Prijedor:

Slomljen je jači neprijateljski otpor i zauzeto je područje 6 km i 5 km j. z. i zapadno od Prijedora«. (Vidi mikrofilm MNO-Zgb 4'249—250 u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.)

¹⁰ Opširnije o tome vidi dok. br. 61.

¹¹ Od 26. februara do 10. marta 1944. Sanski NOP odred je djelovao na komunikaciji Banja Luka — Sanski Most i na željezničkoj

la 4, metaka 3.800 kom. Kao i ostale spremlje (odjeće, obuće, živežnih namirnica).

Naročito: Pokidano željezničke pruge 1.500 metara. Uništena je jedna lokomotiva i 6 vagona, uništen je jedan blindirani auto i jedan kamion, jedan most srušen, poništene dvije skretnice, pobijeno oko 50 konja. U toku ovih petnaest dana snage naše divizije vodile su na svim linijama žestoke bojeve protiv jakih neprijateljskih snaga i omele ga u njegovoj namjeri da se probija do Ljubije i Sanskog Mosta. U tim borbama nanoseni su neprijatelju veliki gubitci. Plijen nije u srazmjeri sa nanesenim žrtvama neprijatelju u ljudstvu, to stoga što se je neprijatelj uvijek kretao u jakim kolonama koje su naše snage napadale u pokretu.

Ishrana: Ishrana jedinica ove divizije nije bila zadovoljavajuća. Naročito je slaba ishrana na sektoru VI brigade. Nedostaje mesa i variva. Stočna hrana je vrlo slaba.

Odjeća i obuća još uvijek su problem koji nije riješen u našim jedinicama. Odjeća je naročito slaba i nedostaci u vešu su ogromni.

Zdravstveno stanje. Zdravstveno stanje zadovoljava. Od zaraznih oboljenja bilo je devet slučajeva spolnih bolesti i 6 slučajeva pjegavca i jedan trbušnog tifusa. Gripa gotovo nema. Higijena prilična.

Vojna nastava vrši se po jedinicama po planovima nastave koji su izrađeni prema prilikama u pojedinim jedinicama. Održavaju se kursevi i to minobacački, počeo je rad 8. III, minerski i pionirski. Kod Sanskog N.O.P. odreda održava se omladinski kurs. Pri bolnici IV divizije održava se sanitetski kurs.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,

Komandant, pukovnik,
P.¹⁴ Vujnović, v.r.

¹⁵Da je prepis vjeran originalu tvrdi i ovjerava

Za šefa op. otdjeka
kapetan,
Miloš Kosobašić

" Petar

¹⁵ Sljedeći tekst je dopisan mastilom, ćirilicom.

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA PETE NOU DIVIZIJE OD 1. DO 16. MARTA 1914. GODINE¹

1 mart

Naše jedinice se odmaraju poslije borbe.-' Neprijatelj iz Trnova krenuo za Kalinovik.³ Bataljoni I brigade ostaju još kod Kalinovika radi dobivenih podataka sa više strana da jedna poludivizija treba iz Nevesinja da prodre za Foču kao i radi primjećene veće živosti na komunikaciji Goražde — Rogatica. Vrijeme: kiša sa snijegom.

2 mart

Dva bataljona I [brigade] vraćena su u Foču. Naše jedinice nisu vodile borbu. Neprijatelj i dalje užurbano popravlja prugu Sarajevo — Užice. Pravi most kod Međeđe. Nema neprijat. aviona.

3 mart

Na sektor X brigade upućena je talij. brigada »Garibaldi«.⁴ Neprijatelj iz Nevesinja pošao prema Ulogu ali se vratio. Vode se borbe oko Gackog.⁵ Naše jedinice na starim položajima bez promene. Ishrana zbog dve talij. brig. otežana.

4 mart. Bez promjene. IV brig. našla 100 puš. i 1 mali bac. Jedan neprij. avion zbog kvara spustio se je u s. Jažići kod Kalinovika. Zarobljena posada 3 podoficira Nijemca. Neprijateljski gubitci: zarobljenih 3, u materijalu: 1 mali bacač i 100 pušaka.

5 mart. Bez promjene.

6 mart. Bez promjene.

7 mart

Na naš sektor kod Hranjena prebacili su se djelovi 27 div. Po podacima treba cijela div. da pređe na naš sektor.⁶ II prolet. div. izvjestila da će prelaziti rijeku Lim.

¹ Original (Operacijski dnevnik), pisan mastilom ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 1—35/1, k. 783—A.

³ O borbama Pete NOU divizije u februaru vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 153.

⁵ Vidi dok. br. 169.

⁴ Riječ je o Drugoj italijanskoj brigadi »Garibaldi«. O njenom dolasku u sastav Pete NOU divizije vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 152.

⁵ Opširnije o tome vidi dok. br. 7, 19 i 168.

• Vidi dok. br. 51, 65 i 66.

⁷ i ⁸ Opširnije o rasporedu i dejstvu te divizije vidi dok. reg. br. 56—4, k. 732, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.

ti mart

I brig. u pokretu ka Cajniču — Metaljki i Zaborku, ostale jedinice na starim položajima. Pada stalno snijeg.

9 mart. Bez promjene.

10 mart

X brigada vrši pokret ka Foči.

II mart

11 div. usljed koncentracije neprijatelja nedićevaca — ljotićevaca i četnika na lijevoj obali Lima kao i slabo organizovanog prebacivanja nije uspjela preći rijeku Lim i odstupila na prostoriju Zaborak — Voskovina — Lisičine — Boljanići — Poblache.⁸

Četnici prešli na lijevu obalu Lima i veći broj je skoncentrisan na sektoru Batkovići — Sastavci.

12 mart

Prema naređenju V.S. divizija treba da izvrši pokret na prostoriju Rudo — Priboj — Dobrun, radi čega I brigada treba da krene na sektor Cajniča — Poblache — Zaborak. IV brigada na sektor Kozarevina — Slatina. X brigada Foča — Orahovo.

13 mart. Bez promjene.

14 mart

Sve naše jedinice u pokretu ka rijeci Limu sa pravcem kretanja Kozarevina — Trpinje — Čajniče — Zaborak — Dubac — Grivin — Setihovo. Na Setihovu noću 14/15. izvršiće se prebacivanje i stvaranje mostobrana, koji zadatak dobija I brigada.

U Setihovu ima 60 do 80 četnika. Vrijeme: danju snijeg i magla, od pola noći vedro i mjesečina. II div. treba da razbije koncentraciju četnika kod Batkovića i Sastavaka kao i da aktivno dejstvuje na Rudom. Osiguranje daje prema Pljevljima.

Noću 14/15 marta

I bataljon I brigade prebacivši bombaše preko Lima uz kraću borbu prešao je Lim. U toku ove noći prebacio se je samo jedan bataljon radi malog broja veslača, radi velikog Lima i slabog navoza i radi kvara jednog i gubljenja jednog čamca.

15 marta

Preko Lima se prebacio još jedan bataljon I brig. i dva batalj. IV brigade. Bataljoni I [brigade] su odmah krenuli ka Ravan-

cima i kod s. Past — Dobrodol — Orah — Donji Ravanci dočekali su ih četnici; poslije jednočasovne borbe bataljoni su razbili i protjerali četnike i to Srebrničku⁹ — Vlaseničku brigadu i Dobrunski i Zljebski bataljon.

Naši gubitci: ranjenih 3.

Neprijateljski gubitci: zarobljenih 5, mrtvih 4 i ranjenih 6.

i

Noću 15/16 marta

Produženo je prebacivanje naših snaga kod Setihova. Usljed izviđanja naših bataljona u Ravancima četnici su se povukli iz Rudog, tako da je ove noći počela II div. prelaziti Lim u Rudom. Do zore naši bataljoni došli u Rudo i produžili pokret.

16 marta

Bataljoni I brigade izbili su na liniju Budimlja — Bjelo Brdo. Četnici su bježali ne dajući otpora, u Dobrunu bilo je nešto Njemaca a u Vardištu Bugara, svega Njemaca, Bugara i četnika oko 600. IV brigada je izbila na liniju više rijeke Uvea gdje su u toku 17. stigli svi bataljoni IV brigade. Neprijatelj je tukao artiljeriskom i bacačkom vatrom položaje naše IV brigade i imali smo gubitaka.

⁹ Bliže o dejstvu pomenute četničke brigade vidi njen dnevnik za 1944. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. BH-V-884.)

¹⁰ Redakcija je izostavila preostali dio teksta za mjesec mart, jer je Peta divizija tada prešla u Srbiju. Dokumenti o dejstvima ove divizije u Srbiji objavljeni su u tomu I, knjizi 7, a drugi dokumenti, koji su kasnije pronađeni, biće objavljeni u knjizi nadopuna pomenu-tog toma.

NAREĐENJE ŠTABA ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE OD 16
MARTA 1944. ŠTABU DRUGE VOJVOĐANSKE BRIGADE
ZA RASPORED I DEJSTVO NA PROSTORIJI GORNJE ZA-
BRĐE, UGLJEVIK, BOGUTOVO SELO I TOMICI¹

STAB XVI UDARNE DIVIZIJE
N.O. VOJSKE JUGOSLAVIJE

ŠTABU II VOJVOĐ. BRIGADE

1. — Čestitamo vam na uspešnim bojevima, koje ste u toku zadnja dva dana vodili sa neprijateljem.²

Upornost vaših jedinica izražena u ovim borbama s jedne strane, kao i odlučnost pri zadavanju neprijatelju udaraca — svedoče o jasno^ izraženoj borbenosti i energičnosti vaših jedinica.

Nastavite sa produbljivanjem i proširivanjem ovih osobina kod vaših bataljona.

2. — Jedan vaš bataljon obavezno pošaljite u G. Zabrđe sa zadatkom zatvaranja ceste na liniji Obrenova Kosa — Cardačić, ostale bataljone zadržite na liniji Ugljevik — Bogutovo Selo (severni zaseoci) — Maleševci. V bat. zadržite u Tomićima za eventualan vam prihvat.

U slučaju pokreta neprijatelja od Koraja ka Bijeljini cestom, sačekali biste ga manjim snagama na liniji Obrenova Kosa — Cardačić, a ostalim bataljonima — u pojedinim kolumnama sekli biste ga bočno sa linije Maleševci — Bogutovo Selo. To bi isto učinila i I brigada sa linije Milino Selo — Puškovac.

Obratite naročito pažnju zarobljavanju neprijateljskih komora.

Jača izviđačka odeljenja isturajte ka Cardačiću kao i cestom Zabrđe — G. Bukovica sa zadatkom praćenja pokreta neprijatelja.

Budite u stalnoj i neprekidnoj vezi sa našom I brigadom, sa kojom sadejstvujete.

Jedinice odmorite — vodite računa o urednoj ishrani, ali s druge strane budite budni i oprezni.

IV brigada prebačena je na sektor Cajire — Rastošnica — Zavid sa zadatkom orijentisanja ka Zvorniku i Jelici.³

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 44—6, k. 950.

* Vidi dok. br. 127.

³ O rasporedu i dejstvu te brigade vidi dok. br. 166.

II Srem. odred i divizijska bolnica se nalaze u Krstaču, Majevo. odred na prostoriji Vukosavci — Labucka — Tobut, a XXXVIII divizija na sektoru Tomova — Kacevac. Sa njom održavajte vezu obaveštavajući se međusobno o situaciji.

Štab XVI NOU divizije je u selu Arapovićima gde slati sve izveštaje

S. F. — s. N.

16-10-1944
20 h.

Za štab XVI divizije
zam. komandanta
major Jović⁴

p S. Molim vas rezervišite mi jednog konja sa sedlom i opremom

Miško

Odmah po kuririma štaba divizije uputite 8 jahaćih konja sa opremom od *boljih*, odnosno podmirite sve vaše potrebe a preostali broj konja (najmanje 8 sa opremom) uputite nam ih.

Meni od onih 8 pošaljite jedno da ne jašim više ono »Pajino magare«.

Miško

OBAVJEŠTENJE POLITKOMESARA I NAČELNIKA ŠTABA DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE OD 16. MARTA 1944 KOMANDANTU DIVIZIJE O SITUACIJI U JUŽNOJ HERCE- GOVINI¹

Druže Vlado,²

Sada stigoše neki drugovi iz Južnog odreda, a izvještava nas i Petar Milidragović³ da su izgleda jače snage »Vražije« divizije⁴ na pruži Hutovo — Trebinje, a njih do 400 prešli su u Popovo⁵ od Trebinja i gumenim čamcima ka s. Strujići⁶ i prema nepotvrđenim vijestima da su zapalili veći dio Popova. Izgleda da su sinoć izbili na s. Bančići. Sa njima je vodio borbu »Mihajlo Čuzulan« 3 dana⁷ a izgleda i dijelovi »Rade Pravica«.

¹ Original, pišan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojno-istorijskog instituta, reg. br. 36—10, k. 1144 l.

² Vlado Šegrt, komandant Dvadeset devete NOU divizije, u to vrijeme bio je kod Dvanaeste hercegovačke brigade, koja je tada djelovala na prostoru Vilusi — Zupci.

³ Bio je tada obavještajni oficir Dvadeset devete divizije.

* Riječ je o 369. legionarskoj diviziji.

⁵ Popovo polje, predio u južnoj Hercegovini, oko rijeke Trebišnice.

• Vidi dok. br. 189.

⁷ i ⁸ U izvještaju Štaba Južnohercegovačkog NOP odreda od 16. marta 1944. Štabu Dvadeset devete NOU divizije o tome se kaže:

»13 ov. mj. neprijatelj je počeo da vrši ofanzivu na južnu Hercegovinu. Ofanziva je trajala 3 (tri) dana, jedna neprijateljska kolona vratila se od Trebinja cestom i nastupala na sela Popova polja. Bataljon »Čuzulan« 13 o. m. primio je borbu sa tom kolonom, dok je druga kolona prevezla se sa čamcima sa Ravnog u s. Veličani, te pod pritiskom bataljon se povukao u brda. Jačina ove dvije kolone bila je od 350—400 Švaba, bilo je paljevina, ali o tome nemamo tačnih podataka. Ista ova kolona, sa 200 (dvesta) četnika i 2 (dvije) švapske kolone koje su se kretale od Ljubinja napali su na selo Hrasno 14 o. m. Borba je vođena 2 (dva) dana i uspjeli smo da odbranimo sela i razbijemo neke kolone. Neprijatelj je imao više mrtvih i ranjenih koje je odnio sa sobom u ovoj dvodnevnoj i žestokoj borbi za Hrasno. Mi smo imali 2 (dvije) žrtve, od kojih je jedan mještanin.

13 i 14 o. m. vođena je borba na Mišljenu, gde su u prvom pokušaju Švabe vraćene. 14 o. m. su prodrli i uputili se u pravcu s. Bjelojevići. U ovoj borbi mi smo imali 3 (tri) lakše ranjena druga. 15 o. m. jedna četnička kolona iz Polati ojačana sa Švabama pokušali su za dva puta da zapale selo Bjelojevići, dočekala ih je jedna četa »Mihića« bataljona. razbila ih nanevši im osjetne gubitke i natjeravši ih u panično bekstvo prema Stocu. tako da je neprijatelj u

ti Stolac je stiglo od 3—400 sa baterijom topova isto iz »Vražije«.

Očekujemo izvještaj od Južnog odreda⁸ i XI brigade.⁹

Tukli su topovima Hrasno iz Popova i izašli su do više škole u Hrasno, odakle ih je najurilo svega 20 mještana.

Vjerujemo da se radilo o represalijama na Popovo i Hrasno, i da su njihovi pokreti upereni na sektor Popovo — Ljubinje — Stolac — Hrasno. Ipak možda pojačavaju i Trebinje i teže odbaciti nas sa Zubaca.

U koliko bude potrebno mi ćemo intervenisati sa XI brigadom, pa i X brigadom, ostavljajući bar jedan bataljon X brigade oko Okolišta — Vrbica.

Od Gacka i Nevesinja nema promjena.

Sa drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Rade¹⁰
Dragiša¹¹

16 marta 1944

u 17 čas.

D i v i n

ovom paničnom bekstvu bacao svu svoju spremu samo da se spasi sa golim životom. Ovde bi ova kolona bila potpuno razoružana i potučena da se nije pojavila jedna kolona četničkih bandi koja je pripucala našim u leđa i omogućila Švabama da pokupe mrtve i ranjene, prihvate komoru koju su već bili napustili i pokupe svu spremu izuzev nešto municije, neprijatelj je ovde imao oko 20 mrtvih i ranjenih, dok na našoj strani nije bilo žrtava niti ranjenih.

U ovoj ofanzivi je učestvovalo oko 800 do 900 neprijateljskih vojnika ...

Bolnicu smo prebacili u Dabar u selo Grana, a pošto nemamo bolničara jer se doktor razbolio a nije mogao poći sa njima, to vas molimo da prihvatite ranjenike u bolnicu ili da pošaljete nekoga koji bi mogao previjati...« (Dokumenat u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 41—10 k. 1144 I.)

• Vidi dok. br. 101.

¹⁰ Hamović

¹¹ Ivanović

IZVJEŠTAJ POLITIČKOG KOMESARA TRIDESET OSME
NOU DIVIZIJE OD 16. MARTA 1944. POLITIČKOM KOME-
SARU TREĆEG KORPUSA NOVJ O STANJU U DIVIZIJI I O
VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U SEMBERIJI¹

POLITKOMESAR
38 N.O.U. DIVIZIJE

Druže Vlado,²

Ne mogu ti u pogledu naše divizije reći nešto novije što sam ne bi znao. Tek što smo počeli da se sređujemo i organizujemo a ovo izgleda neprijatelj otpoče ofanzivu. Momentalno će nas omesti u našem radu. Sa Majevičkim odredom stupili smo u kontakt; bio sam sa drugovima Ratkom³ i političkim komesarom. Prema njihovom izvještaju stanje u odredu je dosta dobro. Broji oko 450 boraca, od kojih oko 250 naoružanih. Sa Posavsko-trebavskim odredom kao i sa Hrvatskom brigadom⁴ nemamo još kontakta premda smo pozvali drugove na sastanak. Ja sam razgovarao sa drugovima iz Obi. komiteta⁵ u pogledu mobilizacije omladine za diviziju i uglavnom imamo isto mišljenje. Sem toga ja sam predložio drugovima da u ovoj situaciji, kada neprijatelj počinje sa ofanzivom, treba pozvati svu omladinu u vojsku da se javljaju najbližim vojnim jedinicama a prvenstveno našoj diviziji. Ovo i iz razloga što bi neprijatelj mogao prevariti omladinu Semberije i odvesti je u logore.

U vezi s tim dao sam naređenje u ime štaba divizije Komandi područja⁶ da preduzme sve mjere u tom pogledu. Da li će se u ovome uspjeti zavisi pored ostalog i od slobodnog vremena za taj rad, a prema sadanjem stanju komande mjesta kao i Komanda područja, bar kako se meni čini, nemaju dovoljno kontakta sa stanovništvom svojih područja ni kontrole nad istima. Drug pukovnik (načelnik štaba Korpusa)⁷ nalazi

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojno-istorijskog instituta, reg. br. 7—4/1, k. 1258.

² Vladimir Popović, politički komesar Trećeg korpusa NOVJ

* Ratko Perić, zamjenik komandanta Trideset osme divizije, ranije komandant Majevičkog NOP odreda.

⁴ Osamnaesta. O njenom rasporedu i dejstvu vidi dok. br. 34, 63 i 132.

⁵ Riječ je o Oblasnom komitetu za istočnu Bosnu.

⁶ Odnosi se na Majevičko područje.

⁷ Načelnik Štaba Trećeg korpusa NOVJ bio je tada Jovo Vukotić.

se u štabu XVI divizije, t.j. sa generalom Lekićem⁸ i oni će zajedno voditi operacije.⁹

Neprijatelj vrlo lagano nastupa, reklo bi se sistematski.¹⁰ Ja mislim da će ovoga puta naročito sprovesti pljačku i teror. Mi ćemo nastojati da izbjegnemo nabacivanje naših jedinica na područje gdje bi želio neprijatelj. Njegov sastav je šarolik, ali imaju zaista jako naoružanje, dok im moral nije dobar. Među njima ima i jugoslovenskih zarobljenika.¹¹ Prema dosadanjem meni se čini da imaju pored ostalog namjere mobilizacije muslimanskog stanovništva i aktivne saradnje sa četnicima. Nastupaju i sa propagandom kao »oslobodioci«.

Odvojeni smo od štaba XVI divizije, no ipak smo u kontaktu, ali su već stupili u borbu.¹² Ne bismo smjeli dozvoliti da se i privremeno napusti ovaj sektor.¹³

Drugovi će vam o svemu pričati usmeno.

Oficire (italijanske) uputili smo za Modriču.

Drug. pozdrav
Vlado

S. F. — S. N.

16—III. 1944 g.

⁸ Danilo

» Vidi dok. br. 63.

¹⁰ Vidi dok. br. 178 i 179.

¹¹ Nijemci su nastojali da izvjestan broj jugoslovenskih zarobljenika pridobiju za svoje ili kvislinške jedinice. Radi toga su kvislinške vlasti u Jugoslaviji još 1941. obrazovale komisije, koje su u toku rata obilazile zarobljeničke logore u Njemačkoj i, iskorišćujući njihov težak život, vrbovale zarobljenike. Oni koje su na taj način pridobili vjerovatno su dospjeli u Trinaestu SS diviziju (»Handžar«), Međutim, u referatu o ovoj diviziji koji je sastavila Komisija za utvrđivanje ratnih zločina — zarobljenici se ne pominju. (Vidi dok. reg. br. 25/4, k. 9, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

¹² Vidi dok. br. 166.

OBAVJEŠTENJE ŠTABA PRIMORSKE OPERATIVNE GRUPE
DRUGOG KORPUSA NOVJ OD 16. MARTA 1944. KOMAN-
DANTU DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE O BORBAMA
NA KOMUNIKACIJI NIKŠIĆ — DANILOVGRAD I PRI-
PREMAMA ZA NAPAD NA NEPRIJATELJSKA UPORIŠTA
NA KOMUNIKACIJI RISAN — GRAHOVO¹

ŠTAB
PRIMORSKE OPERATIVNE GRUPE
II UDARNOG KORPUSA

Pov. br. 12
16 marta 1944 god.
u 10 čas.

KOMANDANTU XXIX UDARNE DIVIZIJE NOVJ
Pukovniku drugu Vladu šegrtu

Položaj

1. — Tokom 12 i 13 ov. mj. jedinice VI Crnogorske udarne brigade vodile su borbu sa jednom njemačkom kolonom na komunikaciji Nikšić — Danilovgrad, kao i sa intervencijom njemačko-četničkom koja je išla u pomoć koloni od pravca Nikšića i od pravca Danilovgrada.² Neprijatelj je imao 70 mrtvih nađenih Njemaca, 5 četnika, a preko 80 ranjenih. Zaplijenili smo 1 top 75 mm., na desetine pušaka, 1 mašinsku pušku, 3 »Parabeluma« i više ratne spremne. Usljed intervencije jačim snagama top nije mogao biti spašen, pa su ga naši uništili. Pošto je neprijatelju ova komunikacija vrlo važna intervenisao je sa jačim snagama i posjeo Bogatiće. Mi pripremamo napad na ove novopostavljene tačke neprijatelja.³

Tokom 15 ov. mj. naše jedinice na sektoru Graho vo-dile su borbu sa njemačkim i četničkim bandama i nanijele im gubitke od 5 mrtvih i 10 ranjenih.⁴

Mi smo imali u ovim borbama 7 mrtvih i 12 ranjenih.

2. — Poslije razbijanja četničkih bandi u Katunskoj Nahiji i četničkih bandi u Zupcima od strane vaše XII brigade,⁵ u velikom stepenu se produbila demoralizacija ovih bandi,

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-istorijskog instituta, reg. br. 42—10, k. 1144 I.

² Opširnije o rasporedu i dejstvu te brigade vidi tom III, knj. 7, dok. br. 102, 103 i 111.

* i ' Opširnije o tome vidi tom III, knj. 7, dok. br. 112 i 113.

koje se nalaze u okupatorskim garnizonima Nikšić, Cetinje, Podgorica, Boka. Okupator je izabrao iz redova četničkih bandi najokorelije, oko 1.500 njih, i isturio ih u pravcu Grahova radi čuvanja sa ovom isturenom tačkom svoje komunikacije kroz **Boku**. Mi imamo namjeru, kao što smo vam već i javili, da likvidiramo Grahovo,⁶ kao i sva uporišta duž komunikacije **Grahovo** — Risan. No, sad se situacija malo komplikovala, tim što su četničke bande ojačale ova uporišta okupatora sa snagama gore pomenutim. Osim toga ogromni snijeg, koji nam uveliko ometa manevrisanje sa snagama, a pojedine sektore i ukočio, iziskuje angažovanje većih snaga, a sama likvidacija **Grahova**, pod ovakvim uslovima, iziskuje velike žrtve. Dalmatinska brigada⁷ imala je u posijednim borbama u Katunskoj Nahiji i oko Grahova velike žrtve: 8 oficira izbačenih iz stroja, od kojih 4 mrtva, i 16 boraca, od kojih 8 mrtvih. Mišljenja **smo**, radi čuvanja kadrova, ako to dozvoli situacija, da Dalmatinsku povučemo na sektor gdje ne bi imala tako teške borbe.

Pošto je Grahovo smetnja za naše dalje dejstvo u pravcu Boke i Konavala, te tim smetnja za potpuno razbijanje četničkih bandi na toj prostoriji, mišljenja smo da bi trebalo angažovat za njegovu likvidaciju, kao i svih uporišta duž komunikacije Grahovo — Risan, dvije brigade, tako da jedna brigada napada Grahovo, a druga da dejstvuje u dubinu neprijateljskog rasporeda, tj. duž komunikacije prema Risnu i prema Hercegovnom. Mi bi zato angažovali VI Crnogorsku brigadu i neki bataljon Dalmatinske, kao i bokeljski,⁸ a smatramo da bi vi trebali da nas pomognete tu sa jednom brigadom. Tako bi otvorili vrata Dalmatinskoj brigadi da dejstvuje na onu prostoriju odakle se može popuniti, tj. Krivošije — Konavli, a do tada, bar donekle, sačuvali njene kadrove. Ovo bi uradili čim se stvore vremenske mogućnosti, opadanje snijega, koji se ne može tako dugo održati u ovolikoj mjeri.

Osim toga, važnost likvidacije ovoga sektora je i zbog toga, što nas neprijatelj može lako ugroziti od pravca Podgorica — Cevo i Cetinje — Cevo, kao i od pravca Nikšića i Trebinja, obzirom da ima komunikaciju Risan — Grahovo i garnizon u Grahovu kao naslon. Dok bi se izvršilo pregrupisanje snaga mi ćemo dejstvovati i razbiti četničke bande na prostoriji Grahovo — Dragalj, gdje one imaju svoje uporište.

⁶ Do kraja marta 1944. Grahovo nije bilo likvidirano. Opširnije o rasporedu i dejstvu Primorske operativne grupe i Dvanaeste hercegovačke brigade vidi dok. br. 119 i 137 u ovoj knjizi i tom III, knj. 7, dok. br. 114, 121 i 122.

⁷ Riječ je o Drugoj dalmatinskoj brigadi.

⁸ Odnosi se na Prvi bokeljski bataljon.

3. — Mi sve što dobijemo od Korpusa za vas dostavićemo vam.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Stab Grupe,
komandant — potpukovnik,
(M. P.) Radimir Babić

P. S. 20 ov.mj. kod ovog Štaba će se održati sastanak o kome vam je govorio politički komesar ove Grupe, na kom treba da prisustvuju i vaši pretstavnici. O ovome izvijesti zamjenika komesara vaše XII brigade.

(M. P.) R. B.

BR. 85

IZVJEŠTAJ ŠTABU TREĆE VOJVODANSKE BRIGADE OD
16. MARTA 1944. ŠTABU TRIDESET ŠESTE NOU DIVIZIJE
O DEJSTVU OD 1. DO 15. MARTA¹

**STAB
III VOJVOD. BRIGADE**

O. br. 2/44
16. III. 1944 god.

15-dnevni operativni
izveštaj šalje

ŠTABU XXXVI DIVIZIJE

1. III. 1. III. jedinice ove brigade bile su raspoređene:

I bataljon u Zoviku,
II „ u Vražićima,
III „ u Zoviku,
VI „ u Maoči,
Štab brigade u Vražićima,
intendantura i sanitet u Velinom Selu.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 8—1, k. 1243.

Zadatak brigade na ovoj prostoriji bio je zatvaranje pravca od Brčkog i politički rad posle uništenja zelenokadrovskih bandi na ovom sektoru.

Brojno stanje brigade: drugova 1011 i drugarica 82 (na licu);

konja: tovarnih 106 i jahaćih 40.

Oružja: pušaka 720;
pikavaca 8;
puškomitraljeza 15;
»šaraca« 2;
teških mitraljeza 2;
jedan teški i dva laka bacača;
jedan protivkolski top i dve puške;
bombi: ofanzivnih 73 i defanzivnih 102;
pištolja 33.

Municije: puščane i mitralj. 24140 metaka;

mina za teški [bacač] 11;

za pištolje i pikavce 1255 metaka.

U toku dana patrole su išle u pravcu Pukiša, Dubravica i Palanke.

Dodira sa neprijateljem nije bilo.

2. III. 2. III. Brigada dobila zapovest da se prebaci na prostoriju: Brnjik, Ratkovići, Čelić, Brusnica i da zatvori pravac Tuzla — stara cesta — Pukiš i Čelić — Brčko. Sve jedinice vrše pokret u 12 časova: I bataljon ide u Brusnicu, II bataljon u Ratkoviće, III bataljon sa intendanturom i štabom brigade ide u Čelić a IV bataljon i sanitet idu u Brnjik — Ciganluk.

Za vreme pokreta, kao i u toku celoga dana nije bilo dodira sa neprijateljem.

Brojno stanje brigade nepromenjeno.

3. III. 3. III. jedinice na položajima kao i 2. III. Kod cele brigade nije bilo promene. III bataljon sa dve čete vrši pokret pravcem Mrtvica — Ražljevo — Krbeta — Buzekara — Čelić u cilju pretresanja toga sektora. Nisu naišli na neprijatelja.

Brojno stanje brigade nepromenjeno.

4. III. U 8 časova jedinice se prebacuju na prostoriju Tutnjevac — Babetino Brdo — D. Zabrđe.

I bataljon se smešta u Tutnjevac (zaselak Krstić),

II „ se smešta u Tutnjevac (zas. Đokići),

III „ se smešta u D. Zabrđe,

IV „ se smešta u Babetino Brdo.

Intendantura je kod III bataljona, sanitet kod I bataljona.

Stab brigade se smešta u Tutnjevac (zas. Lakići).

Pokret je bio spor radi prelaza preko reke. Jedinice stižu oko 15 časova na određeno mesto.

Brojno stanje i naoružanje brigade nepromenjeno.

5. III. Jedinice na istim mestima kao 4. III. U toku dana nije bilo dodira sa neprijateljem.

Brojno stanje i naoružanje brigade nepromenjeno.

6. III. 6. III. sve kao 5. III, osim što je 1. četa I bataljona otišla za Rahić radi podataka i veze sa komandom područja u Gradačcu. U toku dana formiran je V bataljon u selu Tutnjevcu.

Brojno stanje i naoružanje brigade nepromenjeno.

7. III. Bez promene. U toku dana nije bilo dodira sa neprijateljem.

Brojno stanje brigade: drugova 1020 i drugarica 93 (na licu). Dobili smo 29 regruta a 11 drugova je prekomandovano iz naše brigade.

Broj konja nepromenjen.

Oružja: broj nepromenjen.

Municije: broj nepromenjen.

8. III. U 6 časova II bataljon odlazi sa drugovima iz Posavine i Trebave za Bijelu pravcem: Koraj — Čelić — Vražići — Zovik — Maoča — Rašljani — Bijela.

Dve čete I bataljona odlaze u Mačkovac rano ujutro po radio stanicu. U toku dana nije bilo dodira sa neprijateljem. Brojno stanje i naoružanje brigade je nepromenjeno.

9. III. II bataljon vratio se iz Bijeje u 18, a dve čete I bataljona u 12 časova. U toku pokreta nisu došli u sukob sa neprijateljem. Ostale jedinice na istim mestima kao i 8. III. i bez promene.

Brojno stanje i naoružanje brigade je bez promene.

10. III. Bez promene. Patrole IV bataljona u s. Mrtvici sukobile se sa četnicima i domobranima, te IV bataljon upućuje u Mrtvicu jednu četvu koja proteruje neprijatelja iz s. Mrtvica. Domobrana i četnika je bilo oko 30. Neprijatelj je imao mrtvih i ranjenih. Mi nismo imali gubitaka.

Brojno stanje brigade se smanjilo za dva druga, od kojih je jedan poginuo a jedan nestao iz patrole koja

je spvodila materijal za BijeljINU u borbi sa četnicima.
Naoružanje: dve puške izgubljene u borbi sa četnicima.

11. III. Do 18 časova sve jedinice brigade na istim mestima kao i 10. III. U 18 časova brigada vrši pokret pravcem Koraj — Celić — Vražići — Zovik sa namerom da se postavi na povoljnije položaje u slučaju neprijateljskog nadiranja od Brčkog i Modriče.

I bataljon se prebacuje u Vražiće.

II bataljon se prebacuje u G. Zovik, sa jednom četom u D. Zovik.

III bataljon u Vražiće, a jedna četa u Velino Selo.

IV i V bataljon u G. Rahić, sa zadatkom zatvaranja pravca od Brke i Palanke.

Intendantura u Velino Selo.

Sanitet i štab brigade u Zovik Kalajdzija.

Jedinice stižu na novoodređene prostorije oko 7 časova 12. III.

Brojno stanje i naoružanje brigade je bez promene.

12. III. Jedinice stižu na određena mesta oko 7 časova. U toku dana nije bilo dodira sa neprijateljem.

Brojno stanje i naoružanje bez promene.

13. III. Bez promene. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

Brojno stanje i naoružanje brigade je bez promene.

14. III. III bataljon se prebacuje iz Vražića u Musi. Maoču, sa specijalistima. IV bataljon i jedna četa V bataljona u 3 časa ide u Brku i Palanku u zasedu, sa zadatkom da unište neprijateljske patrole koje dolaze u Brku. IV bataljon ostaje u Brki, a četa V bataljona ostaje u Palanki do 12 časova, kada se vraćaju u G. Rahić.

U toku dana nije bilo dodira sa neprijateljem.

Brojno stanje i naoružanje brigade bez promene.

15. III. U 8 časova V bataljon se prebacuje u Vražiće sa namerom da se ojača desno krilo brigade. Patrole se upućuju do Dubravica i Pukiša.

Oko 15 časova patrole I bataljona sukobile su se sa neprijateljskim patrolama — biciklistima. Neprijatelj je krenuo iz Brčkoga u pravcu Celića, sa nekoliko tenkova i bornih kola, praćenih pešadijom.² Tada se I bataljon prebacuje u Brnjik sa zadatkom da zatvori pravac od Pukiša starom cestom za Brčko.

Oko 20 časova III bataljon sa jednom četom II bataljona odlazi preko Bijele i Gradačca za Modriču sa specijalistima.

U toku noći brigada je trebala da napadne neprijatelja u Dubravicama, Pukišu i Ratkovićima, dok bi I brigada XVI NOU divzije vršila napad na Čelić.³

Brojno stanje i naoružanje brigade nepromenjeno.

Napomena: Brigada vodi operativni dnevnik, ali ne kako je to predviđeno naređenjem toga štaba. U stvari je vođeno isto, jer su svi potrebni momenti i podatci unošeni, samo se razlikovao po formi. Počev sa 16. III. vodićemo tačno kako ste naredili.

U ovome izveštaju nije izneto stanje brigade u borbenom, zdravstvenom, ekonomskom i političkom pogledu, ali će budući izveštaji i to sadržavati.

S drugarskim pozdravom,

SMRT₄ FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
S.⁴ Omerović

Komandant — kapetan,
Dorđe Bikicki

Načelnik — poručnik.
Kovačević⁵

(M. P.)

P. S. Da li trebamo ovaj izvještaj poslati i XVI diviziji, s obzirom da smo jedno vreme bili pod njihovom komandom?

* Vidi dok. br. 166.

* Sulejman

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA PETE VOJVOĐANSKE BRIGADE ZA PRVU POLOVINU MARTA UPUĆEN 16. MARTA 1944. ŠTABU TRIDESET ŠESTE NOU DIVIZIJE«

ŠTAB
V VOJVOĐANSKE BRIGADE
16. marta 1944. godine
Položaj

Dostavlja izvod iz operaciskog dnevnika za period od 1. do 15. marta 1944. godine.

ŠTABU XXXVI NOU DIVIZIJE

Položaj

U vezi naredbe toga štaba br. 1 od 8. marta 1944. godine, tačka II pod 3), dostavlja se izvod iz operaciskog dnevnika za proteklih 15 dana meseca marta.

1. mart t.g., oblačno sa kišom, Donje Zabrđe, štab brigade, I, II i III bataljon, 909 drugova i 80 drugarica (ovde se podrazumeva brojno stanje na licu), 601. puška, 4 teška mitraljeza. 12 puškomitraljeza, 8 pikavaca, 35 pištolja, jedan bacač mina (teški), dve protivkolske puške.

Prema dobivenoj zapovesti od štaba XVI NOU Divizije od 29. II. t.g. brigada je izvršila pokret na prostoriju G. Čađavica — Zabrđe sa zadatkom čišćenja terena od četničkih bandi.

Raspored brigade ovog dana je sledeći: Štab brigade, intendatura i brigadni sanitet na prostoriji D. Zabrđe.

I bataljon u s. G. Čađavica (zaselak Petkovići), Mitrić i kod kote 180. II bataljon na prostoriji D. Zabrđe. III bataljon na prostoriji s. Marici.

Brigada na odmoru. Naročitih događaja nije bilo.

2. marta t. g., oblačno sa snegom, s. Vršani, štab brigade, I, II i III bataljon, 913 drugova i 80 drugarica, pušaka isto kao i pod 1. III. t.g., 4 teška mitraljeza, 12 puškomitraljeza, 8 pikavaca, 35 pištolja, jedan teški bacač, dve protivkolske puške.

Prema dobivenoj zapovesti (operaciskoj) pod br. 53 od 1. III. 1944.² godine brigada je dobila zadatak da izvrši pokret

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 6—3, k. 1244.

² Dokumentat u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 32—6, k. 950.

na prostoriju D. Bukovica — Vršani — G. Crnjelovo sa zadatkom zatvaranja pravca Brezovo Polje — Bijeljina i kontrole Save počev od Brezovog Polja pa do žand. stanice Subotiče (na drumu koji vezuje Jamenu sa D. Crnjelovom), kao i omogućavanje prebacivanja naših jedinica iz Srema, usled neprijateljske ofanzive.³

Za izvršenje ovog zadatka, raspored naših jedinica bio je sledeći:

I bataljon na prostoriji s. G. Crnjelovo, sa zadatkom kontrole reke Save od žand. stanice Subotiče do s. Vršana i održavanje veze sa našim jedinicama iz Srema, kao i sprečavanje prodiranja neprijatelju lfevom] stranom r. Save prema Jameni i Srem. Rači, te mu onemogućiti otsecanje naših snaga iz Srema.

II bataljon na prostoriji s. D. Bukovica sa zadatkom kontrole r. Save od Brezovog Polja do s. Vršana kao i zatvaranje ceste Brčko — Bijeljina.

III bataljon na prostoriji u s. Vršani sa zadatkom kontrolisanja reke Save l. od zapadnog dela sela a desno od D. Buruma u cilju sprečavanja neprijateljskog kretanja levom obalom ka Jameni i Srem. Rači.

Štab brigade nalazio se u s. Vršani.

3. marta 1944. godine brigada se nalazila na istoj prostoriji bez da se desili ikakvi važniji događaji.

Pristupljeno je prekopavanju ceste i rušenju mostova prema Brezovom Polju. Neprijatelj nije pokušao da izlazi iz svojih uporišta.

4. marta 1944. godine, oblačno sa snegom, Begutovo Selo, sastav bez promene, 924 druga i 81 drugarica, naoružanje bez promene.

Prema O. zapovesti štaba XXXVI NOU Divizije ova brigada izvršila pokret na prostoriju Begutovo Selo, po odmoru ima da se prebaci na prostoriju Teočak — Laze, radi pristupanja likvidaciji zelenokadrovskih i četničkih bandi na sektoru Kozluk — Šepak — Kiseljak.

Brigada na odmoru. Nikakvih promena niti naročitih događaja nije bilo.

5. marta 1944. godine, vedro sa snegom, Teočak — Krstac, sastav bez promene, 919 drugova i 86 drugarica, naoružanje bez promene.

U vezi izdate O. zapovesti štaba XXXVI NOU Divizije brigada je izvršila pokret sa prostorije Begutova Sela na prostoriju Teočak — Krstac, radi pristupanja zadatku likvidacije

četničkih i zelenokadrovskih bandi na sektoru Kozluk — Šepak — Kiseljak.

Raspored jedinica ovog dana je bio:

Štab brigade, brigadni sanitet i intendantura u zas. Krstac.

I bataljon u s. Teočaku (zaselak gdje je kula) sa zadatkom prikupljanja podataka o neprijatelju.

II bataljon u s. Teočaku, u zas. Mrazovići, sa zadatkom izviđanja u pravcu Kiseljaka.

III bataljon u s. Teočaku, zas. Krstac, sa zadatkom izviđanja i prikupljanja podataka na tom sektoru.

Brigada na odmoru. Naročitih događaja nije bilo.

6. marta 1944. godine, oblačno sa snegom, zas. Gaj i Kiseljak, sastav bez promene, 886 drugova i 81 drugarica, naoružanje bez promene.

Prema dobijenoj O. zapovesti Operat. štaba XVI i XXXVI NOU Divizije", Br. 56 od 5. marta 1944. godine,⁴ ova brigada sa prostorija navedenih pod 5. III. t.g. krenula je u dve kolone radi napada na četničke i zelenokadrovске bande kod s. Padjine, Jasenice i Trnovice. Radi izvršenja zadatka izdata je O. zapovest ovoga štaba 5. marta t.g., tako da je levu kolonu obrazovao I bataljon a desnu II i III bataljon.

Po dolasku na prostoriju Jasenica, Gaj i Kiseljak obustavljen je napad, jer su četničke i zelenokadrovске bande bile obavestene o našem pokretu, te su se blagovremeno izvukle.

7. marta 1944. godine, oblačno sa snegom, Gaj, sastav bez promene, 870 drugova i 77 drugarica, naoružanje bez promene.

Raspored brigade ovoga dana:

Štab brigade, brigadni sanitet i intendantura na prostoriju zas. Gaja i Ravne Njive.

I bataljon u D. Jasenicu sa zadatkom izviđanja i obezbeđenja u pravcu Kozluka.

II bataljon u zas. Kiseljak sa zadatkom potrebnim obezbeđenjem u pravcu Kozluka.

III bataljon u Sred. Jasenicu sa potrebnim obezbeđenjem.

Brigada na odmoru. Naročitih događaja nije bilo.

8. marta 1944. godine, oblačno, Begutovo Selo, Ugljevik. Pre samog pokreta sa prostorije Jasenice, Gaj, Kiseljak, izvršeno je formiranje IV bataljona, tako da je svaki bataljon dao po jednu četvu iz svog sastava i jednu četvrtinu svoga radnog voda, 879 drugova i 76 drugarica, naoružanje bez promene.

Raspored brigade ovog dana je:

Štab brigade sa brigadnim sanitetom i intendanturom na prostoriji Begutovo Selo, zaselak Košarici i Vučijak.

I bataljon u selu Ugljevik, zas. Dragojević.

II bataljo u s. Ugljevik, severni deo zaseoka Dragojević.

III bataljon u Begutovom Selu, zaselak Tomići.

IV bataljon u Begutovom Selu, zas. Košarići i Grabovci.

Brigada na odmoru. Naročitih promena nije bilo.

9. marta 1944. godine, oblačno, selo Ugljevik i Begutovo Selo, sastav bez promene, 903 druga i 75 drugarica, naoružanje bez promene.

Raspored brigade je isti kao što je bio 8. III. 1944. g. Brigada se nalazila na odmoru, sređivanju jedinica. 10. III. 1944. godine, oblačno, selo Ugljevik i Begutovo Selo, sastav bez promene, 893 druga i 74 drugarice, naoružanje bez promene.

Raspored brigade je isti kao što je bio 8. i 9. III. 1944. god.

Odmor, sređivanje jedinica i pripremanje jedinica za polaganje zakletve.

11. marta 1944. godine, vedro, selo Ugljevik i Begutovo Selo, sastav bez -promene, 899 drugova i 74 drugarice, naoružanje bez promene.

Toga dana izvršena je svečana smotra i polaganje zakletve svome narodu, kojem je prisustvovao zamenik komandanta divizije Dušan Vukasović i rukovodilac polit, odjela divizije drug Marko Lakić.⁵ Tom prilikom održavali su govore o značaju osnivanja XXXVI NOU Divizije kao i o značaju polaganja zakletve.

Zamenik komandanta divizije major drug Dušan Vukasović izvršio je obilazak i pregled jedinica.

Posle završene zakletve sve jedinice krenule su na prostoriju određenu O. zapovešću štaba XXXVI NOU Divizije O. br. 2 od 11. marta 1944. na sektor Navioci — Humci sa zadatkom izvidanja i obezbeđenja od Tuzle.

12. marta 1944. godine, oblačno sa kišom, s. G. Humci, sastav nepromenjen, 898 drugova i 74 drugarice, naoružanje bez promene.

Raspored brigade je ovog dana:

Štab brigade, intendatura i brigadni sanitet smešteni su na prostoriji s. G. Humci.

I bataljon u s. Lukavica, zaselak Kaštel, sa zadatkom kontrole stare ceste Brčko — Tuzla i održavanje veze sa jedinicama III brigade.

II bataljon smešten je u s. Drijenča, zaselak Lučići i Toljaci, sa zadatkom kontrole ceste Brčko — Tuzla kao i izviđanje i obezbeđenje od pravca Tuzle.

III bataljon u s. Sitari i Brezje sa zadatkom kontrole ceste Tuzla — Srebrnik.

⁵ Poginuo februara 1945. kod Borča.

IV bataljon u s. D. Humci, služi kao brigadna rezerva.
13. marta 1944. godine, oblačno sa snegom, s. Humci, sastav nepromenjen, 891 drug i 76 drugarica, naoružanje bez promene.

Odmor ljudstva i sređivanje jedinica.

Nikakvih naročitih događaja nije bilo.

14. marta 1944. godine, vedro, mestimično padao sneg, s. Humci, sastav nepromenjen, 886 drugova i 73 drugarice, naoružanje nepromejeno.

Sređivanje jedinica kako u vojničkom tako i u političkom pogledu, nikakvih naročitih događaja nije bilo.

Vrši se ispitivanje terena, naročito Tuzla. Doboj i Gračanica.

15. marta 1944. godine, vedro a periodično padao sneg, s. Humci, sastav nepromenjen, 891 drug i 73 drugarice, naoružanje bez promene.

Neprijatelj sa svojim jačim snagama došao je do s. Čelica a odatle sa izvesnim delovima krenuo prema selu Koraju." Sa neprijateljem nemamo kontakta, pošto se ispred nas na prostori Zovik Kalajdzija — Vražići — Brnjik nalaze jedinice III brigade⁷, to oni verovatno imaju dodira sa neprijateljem jer su bliže istom.

Održava se čvrsta veza sa jedinicama III brigade.

a) Vlastiti gubitci u ljudstvu: ranjena tri druga i to jedan od strane četnika pri napadu na Jasenicu, a druga dva nehotice se sami ranili. Broj poginulih: nije bilo. Broj nestalih: 2.

b) Broj streljanih: jedan četnički kurir, koji je uhvaćen pri prenošenju pisma.

x) Naročitog plena nije bilo, samo što je kod četničkog kurira nađeno 51.000 kuna, jedan par novih opanaka i 1 kg. duvana.

c) Po ovoj tački nije urađeno ništa, pošto nismo imali akciju.

d) Kod novih boraca primećeno je da nemaju dovoljno iskustva u korišćenju zaklona, u otvaranju vatre i uzajamnom potpomaganju. Drugih zapažanja nije se moglo primetiti pošto nismo imali akcije većeg stila.

e) U toku proteklih 15 dana primljeno je 28 drugova, koji su bili radili na terenu u Sremu. Dobrovoljaca kao i mobilisanih nismo imali.

f) U toku ovoga perioda dezertiralo je 4 druga a dva nestala za vreme pokreta, te se nije moglo ustanoviti da li su dezertirali ili su izgubili vezu. Sa sobom nisu odneli oružje. Dostavljen je izveštaj štabu XXXVI NOU Divizije radi njihovog pronalaženja.

g) Disciplina je zadovoljavajuća, borbeni duh i borbeno gotovost još nije potpuno postignuta, moral u jedinicama dobar je. Naročito se posvetila pažnja podizanju političke svesti kod novomobilisanih boraca.

h) Zdravstveno stanje brigade nije zadovoljavajuće, naročito se osećaju posledice od prehlade, jer su drugovi meseca decembra išli i bosii, t.j. nisu imali svi obuće. U ovom periodu ranjenih je bilo trojica i to jedan od neprijatelja a dvojica nehotice.

U toku ovog perioda kroz sanitet je prošlo 56 bolesnika, od kojih su 16 upućeni u bolnicu a 5 vraćeno po ozdravljenju u jedinice. Uglavnom ova oboljenja su od prehlade. Bilo je tri slučaja oboljenja od tifusa u samom sanitetu. Odmah je preduzeto parenje i šišanje po svim jedinicama, oboleli su odmah izolovani i upućeni u bolnicu.

i) Stanje odeće i obuće je slabo. Odela su mahom stara, iskrpljena a veći deo ne može se uopšte popraviti, obuća je isto tako slaba, bosih do duše nema, jer se bosotinja sprečava pravljjenjem vrca u brigadnoj intendanturi kao i radnim vodovima po bataljonima. Vrce su kratkotrajne, pogotovo pri pokretima kroz blato, i vrlo slaba zaštita za noge.

j) Ishrana jedinica vrši se preko Narodno-oslobodilačkog odbora i konfiskacijom od narodnih neprijatelja. Samo stanje ishrane zavisi od terena na kojem se krećemo, naročito je ishrana slabija gde je pasivni kraj i sada u proleće se oseća iscrpljenost hrane kod naroda.

k) Odnos prema narodu u toku ovog perioda bio je pravilan. sem jednog slučaja u s. Vršanima, gde su borci jedne patrole opili se, pucali u kuću i izlomili neke stvari. Po ovoj stvari vodi se istraga i krivci će biti kažnjeni.

l) Međusobni odnosi između drugova i drugarica pravilni su i nigde nisu primećeni nedozvoljeni odnosi.

m) Zdravstveno stanje stoke je dobro, sem nekoliko slučajeva da su konji šugavi usled pomanjkanja lekova za iste. Ima nekoliko konja ubijenih od samara. Stoka se hrani dobro ali se sad oseća nestašica stočne hrane kod naroda.

Tovarni pribor kao i jahaći pribor relativno je dobar.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Krneto Stevan*

Načelnik,
Svet.⁹ Stojanović

Komandant
Bikić¹⁰

(M. P.)

* Poginuo maja 1944. u istočnoj Bosni.

⁹ Svetislav

IZVJEŠTAJ ŠTABA TRINAESTE PROLETERSKE BRIGADE
»RADE KONČAR« OD 16. MARTA 1944. ŠTABU PRVE PRO-
LETERSKE DIVIZIJE O BORBAMA OD 28. FEBRUARA DO
13. MARTA¹

ŠTAB
XIII PROLETERSKE BRIGADE
»RADE KONČAR«

Broj 127
16. III. 1944 g.

Predmet: Op. izveštaj

ŠTABU I PROLETERSKE DIVIZIJE

U vremenu 28. II. do 13. III. ov. g. Brigada je raspoređena na prostoriji s. Kamenica — Komušina — Dolići — Vlajići — Bjelobučje sa po jednom četom u s. Slatini i Vuletićima.

Za ovo vrijeme nije bilo jačih okršaja sa neprijateljem.

Na dan 29. II. dijelovi II bataljona izvršili su demonstrativni vatreni prepad na neprijateljski garnizon Teslić² i Rudnik³ kod sela Brđaci. Sam napad bio je u toliko uspješan, što su se novi borci upoznali sa borbom u noći, inače drugih rezultata nije pokazao.

8. III. Naša dva bataljona izbila su na pravcu s. Vručice sa zadatkom hvatanja četnika koji su se nalazili u tome selu. U toj akciji uhvaćen je jedan četnik, dok su ostali pobjegli prema Tesliću.

Kod izvođenja ovog zadatka došlo je do nesporazuma između bataljona, kojom su prilikom otvorili vatru jedni na druge, ali bez žrtava. Ovo je došlo usljed toga što svi niži rukovodioci nisu bili upoznati u potpunosti sa zadatkom.

9. III. Neprijateljske snage u jačini od 5—600 vojnika izvršile su ispad iz Teslića, na pravcu naših položaja, krećući se u dvije kolone pravcem Teslić — Barići — Gomjenica, Barići — Irice — Dolići.⁴ U tom poduhvatu neprijateljske namjere bile su »odbaciti naše jedinice sa zaposjednute prostorije«.

S obzirom da su naše jedinice blagovremeno otkrile neprijatelja i zaposjele napred određene položaje, neprijatelj nije mogao realizovati svoj napadni plan.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 10—1, k. 729 A.

² Vidi dok. br. 172.

³ To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

U tom napadu naše jedinice koje su bile na pravcu Gusti Teslić izvršile su bočni pritisak na neprijatelja, dok su jedinice koje su se nalazile na pravcu Vlajići — Dolići izvršile frontalno. Kad je osjetio naše snage na pravcu svojega boka neprijatelj je preduzeo povlačenje koje se pretvorilo u paničan bijeg. Tom prilikom naše su jedinice izbile do same žice kojom je opasan garnizon Teslić.

U borbi su ubijena dva neprijateljska vojnika, dok su tri ranjena. Kod nas gubitaka nije bilo.

Na dan 11. III. neprijatelj je ponovio napad u jačini od 600 vojnika, pojačan sa oklopnim vozom i artiljerijom.⁵ Kretanje je vršio u tri kolone i to: jedna kolona jačine do 400 vojnika kretala se pravcem Barići — Irice — Dolići, težići da potisne naše snage i izbije na pravcu s. Vujanovići. Druga kolona izbijala je u jačini 150 vojnika prema Zečevom brdu koje je i zaposjela, u cilju bočnog obezbjeđenja i zaštite boka glavnine koja je nadirala prema s. Dolići. Treća kolona jačine 50 vojnika izvršila je prebacivanje preko r. Velika Usora i zaposela položaje iznad s. Ruževići.

Osjetivši težište neprijateljskog napada naše su jedinice pokušale izvršiti obuhvat glavnine neprijateljskih snaga.

Sa pravca Gusti Teslić — Gomjenica i Zečevog brda je razjurena i natjerana u bjekstvo neprijateljska kolona koja je isto držala. Videći odstupanje sa Zečevog brda i naše nadiranje i zaposjedanje istog, glavnina koja je nadirala prema s. Dolići otpočela je sa povlačenjem koje se ponovno pretvorilo u panično bjekstvo. U toj borbi neprijatelj je imao dva ubijena vojnika i nekoliko ranjenih.

Naši gubitci: jedan poginuli drug, dok su dva ranjena. Poginuli drug Branko Ropić, vodni delegat iz II bataljona, poginuo je od našeg mitraljeza u vremenu podilaženja neprijatelju i prelaska naših jedinica u protivnapad na neprijateljski položaj. Nišandžija na mitraljezu misleći da je neprijatelj odstupio otvorio je vatru po našima, usljed čega je došlo do tako nesretnog slučaja.

Sem navedenih akcija, djelovi pojedinih bataljona izbijali su na pravcu Gluha Bukovica — Očauš — Pribinić — [Novi] Seher u cilju izviđanja i hvatanja četničkih bandi koje su se nalazile na pojedinim od ovih terena. Rezultati se nisu pokazali, jer su četnici uvijek blagovremeno napuštali svoja boravišta-prebacujući se na novu prostoriju.

S obzirom na nedovoljnu operativnu aktivnost život brigade većim je dijelom bio usredsređen na vojno-političkom i

Držanje boraca, moral i borbenost zadovoljava.
Disciplina dobra. Drugovi prekomorci⁶ i Sovjetska četa u
Istoj prednjače.

Zdravstvene prilike u potpunosti ne zadovoljavaju. Poja-
vio se izvjestan broj oboljenja od pjegavog tifusa.⁷

Ishrana boraca dobra, obuća zadovoljava, dok je odjeća
veoma slaba.

Obavještajna služba funkcionije, ali sa izvjesnim nedo-
stacima.

Prilike na ovom terenu u mnogome se popravljaju. Narod
počinje uviđati da je narodno-oslobodilačka borba njina borba,
i iz dana u dan istu prate sa sve većim i većim simpatijama.
Mali broj petokolonaških elemenata koji se nalazio na ovom
terenu, a koji je destruktivno djelovao na ovaj narod, pobje-
gao je u okrilje okupatora u vremenu našeg dolaska.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

V. d. politkomesar:	Načelnik Štaba	Komandant, major:
Denac Ivan	kapetan	Zeželj M.

⁶ Odnosi se na Jugoslovane iz Slovenačkog primorja (koji su po-
slije prvog svjetskog rata potpali pod italijansku vlast, pa su tako bili
mobilisani u italijansku vojsku, kao i na zarobljene i internirane Jugo-
slovane. Poslije kapitulacije Italije, oslobodivši se fašističkih čuvara, oni
su izrazili želju da stupe u NOVJ i dadu doprinos borbi za konačno
oslobodenje od neprijatelja. Krajem 1943. i početkom 1944. jedan dio ovih
boraca prebačen je u Jugoslaviju i raspoređen u jedinice Prvog prole-
terskog korpusa. Detaljnije o tome vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 15,
objašnjenje br. 28.

⁷ Bliže o stanju saniteta u Trinaestoj proletherskoj brigadi vidi
dok. br. 5/8, k. 727, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.

IZVJEŠTAJ ŠTABA MOSTARSKOG NOP ODREDA OD 16.
MARTA 1944. ŠTABU DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE
O ORGANIZACIJI, STANJU I AKCIJAMA ODREDA¹

STAB
MOSTARSKOG ODREDA
Položaj 16 III 1944

ŠTABU XXIX NO UDARNE DIVIZIJE

Izvještavamo vas sljedeće:

1.) Organizacija odreda je izvršena tako da se u njegovom sastavu nalazi Mostarski bataljon i Konjički bataljon. U Mostarskom bataljonu su borci većinom Mostarci, dok u Konjičkom bataljonu se nalaze mještani, kojih ima oko 80 boraca. Konjički bataljon je dopunjen sa drugovima iz Sarajeva, Trnova, Mostarcima i Konjičanima. Odred broji oko 230 boraca.

Štab odreda je:

- 1.) Milan Mićević,² komandant, poručnik
- 2.) Huso Alikalfić, načelnik, poručnik
- 3.) Čemalović Enver, politkom
- 4.) Šećibović Refik,³ z. politkoma

Štab Mostarskog bataljona:

- 1.) Pintul Ahmet,⁴ komandant
- 2.) Zagorčić Mustafa, zamj. komandanta, poručnik
- 3.) Numić Fadil, politkom
- 4.) Bilanović Danilo, zamjenik politkoma

Štab Konjičkog bataljona:

- 1.) Kukić Ilija, komandant
- 2.) Nuhić Džafo, zamj. komandanta, poručnik

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 4/10, k. 1143.

² Četnici Konjičkog četničkog odreda ubili su ga krajem aprila 1944. u partizanskoj bolnici u s. Grušcima. Tom prilikom su pobili sve ranjenike Mostarskog NOP odreda. Vidi izvještaj komande grupe četničkih odreda Nevesinje — Gacko od 5. maja 1944. komandantu nje-mačke vojske (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. BH-X-444).

³ Ubili ga četnici krajem aprila 1944. u partizanskoj bolnici u s. Grušcima.

⁴ Narodni heroj. Poginuo aprila 1944. u zasjedi između Bradine i Konjica.

3.) Kreso Ismet, politkom

4.) Džumhur Asim, zamjen. politkoma

U bataljonima su organizovane 2 čete i 1 udarni izviđački vod, što nam je predložio drug Viktor . . . Svrha ovih udarnih vodova je ta da vrše nasilno izviđanje i diverzione akcije a komandir voda je obavještajni oficir pri štabu bataljona.

2.) Akcije:

Na 16-11-1944 izvršen je napad na četnička sela Čičevo i Kula. Plan napada je bio dobar, ali obzirom na nevojnički stav druga komandanta Lacmanovića,⁵ majora, doživili smo neuspjeh. Neuspjehu se može zahvaliti također slaboj vezi između četa u bataljonu. Prilikom napada drug komandant bio je naišao na manju četničku zasjeđu sa jednom desetinom i pošto istu nije mogao momentalno likvidirati, to je isti naredio povlačenje bataljona bez da je imao vezu sa ostalim jedinicama među kojima su se nalazili ostali članovi Štaba bataljona. Zbog ovoga naređenja nastala je zbrka: jedni su napredovali i uspjeli da izvrše dobiveni zadatak, dok su drugi, t.j. 1 četa sa kojom je bio drug Pintul odstupila u neredu i imala je većinu gubitaka kojih smo imali u ovoj akciji.

1 četa bila je na položaju sa 1 vodom na Košuti a sa drugim vodom na klancu Vlah. Prvi vod sa Košute odstupio je bez da je čekao vod sa Vlaha sa kojim je bio drug Pintul, tako da su ovi potisnuti iz klanca prilikom povlačenja naišli na četnike na Košuti mjesto na naše. Tom prilikom pri probijanju poginuo je drug Risto Kalem, komandir čete, drug Serif Burić, z. politkoma čete, i još 4-ca drugova, dok su 4 zarobljena, među kojima jedan teže ranjen. Zarobljene smo zamjenili za 2-cu četnika. Krivica leži u tome što komandir čete nije bio zauzeo položaj po naređenju Štaba bataljona, t.j. Crni Kuk, a ne klanac na Vlahu. Usljed nezauzimanja ove kote četnici su uspjeli da ih opkole i razbiju te tako nanesu im ovolike gubitke. Ovaj vod sa Košute prilikom povlačenja preko gaza izgubio je jednog druga koji se je utopio.

U ostalim četama imali smo trojicu mrtvih i dvojicu ranjenih i nekoliko promrzlih, dok je u prvoj četi bilo još ranjeno 6 drugova, iz voda sa Vlaha pri probijanju.

Četnici su imali 4 mrtva, 2 teže ranjena, nekoliko lakše ranjenih, dok smo im dvojicu zarobili.

Neuspjeh akcije može se pripisati također strahovitoj zimi tako da su se sva automatska oruđa zamrzla. Vrijeme se je promijenilo u toku noći.

Na 4-II-1944 prilikom upada na Cesim poginuo je drug Orman Enes, politkom čete. Dok su četnici imali 1 mrtva i 1 teže ranjena.

Poslije akcije na Cičevu bataljon je bio u mirovanju zbog toga što je morao da osigura bolnicu, a imao je i veliki broj nahlađenih drugova. Zatim je velika mećava koja je trajala preko 10 dana, tako da nije bilo moguće izvesti nikakav pokret u akcije.

Na 13-II-1944 jedna četa našega bataljona prilikom osiguranja delegacije⁶ koja je prolazila za I Korpus⁷ uspješno je dočekala zdrugovačku patrolu, koja je bila u jačini 1 satnije, i tom prilikom uspjela da ih razbije u selu Spiljanima⁸ i zarobi 2 puškomitraljeza, 2 mašinke, 3 puške, i ostale spreme. Neprijatelj je imao 1 mrtva, više ranjenih i 7 zarobljenih, među kojima 1 oficira. Mi smo imali 1 poginulog.

3.) Stanje u odredu:

a) U Mostarskom bataljonu je stanje zadovoljavajuće. Moral i borbenost je na visini. U bataljonu nema nikakvih masovnih nezdravnina, dok pojedini disciplinski ispadi postoje. Disciplina je na visini i osjeća se poštivanje rukovodioca od strane boraca, dok niži vojni rukovodioci: desetari još uvijek nemaju pravilan vojnički stav prema borcima i kod pojedinaca dolazi

" Vjerovatno se misli na crnogorsku i hercegovačku delegaciju. U izvještaju Štaba Jedanaeste hercegovačke brigade od 12. marta 1944. o tome se kaže:

»Noću 11/12. o. mj. stigla je jedna crnogorska delegacija koja ide za Vrhovni štab. Jačina ove delegacije je oko 110 drugova i sa njima je došao i drug Petar Radović, bivši komandant bataljona, i grupa naše Divizije. Ova delegacija zanočila je u s. Gare'va i sjutra će produžiti pokret preko s. Površi ka rijeci Neretvi i dalje za Bosnu.«

Na kraju izvještaja, ispod potpisa komandanta i komesara, dopisano je još i ovo:

»P. S. Crnogorska delegacija očekuje grupu Hercegovaca, koja će sa njima ići u V. S. Ova delegacija je sastavljena od stručnog vazduhoplovnog osoblja... « (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 29—10, k. 1144 I).

⁷ Prvi proleterski korpus NOVJ

⁸ U bojnoj relaciji Drugog gorskog zdruga za mart 1944. o tome se kaže:

»13. ožujka:

Razvidački odjel jačine jednog ojačanog voda, koji je dne 13. o. mj. vršio razviđanje smjerom: Konjic — Ljuta — s. Spiljani (5. j. i. Konjic) naišao je u s. Spiljani na jači otpor partizana, te se je morao povući. U borbi koja je trajala od 12.00 do 18.00 sati ovoga dana zarobljen je jedan četnik i 5 domobrana, dok su dva domobrana lakše ranjena.« (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 3'2 — 25, k. 57.)

do pogađanja prilikom izdavanja njihovih naređenja. Drugarstvo u bataljonu je zadovoljavajuće, a imali smo jedan slučaj sitne krađe, po čemu smo najoštrije udarili. Kod komanda četa ne osjeća se dovoljno samoinicijative, nema momentalnog reagovanja na sitne greške, preko kojih često prelaze, po čemu se najoštrije udara. Mladim borcima iz Mostara posvećuje se puna pažnja da bi se pravilno razvijali i vojnički i politički, među njima nalazi se lijep broj mladih boraca koji mnogo obećavaju. Sam bataljon je pretežno radnički elemenat.

b) U Konjičkom bataljonu stanje je također zadovoljavajuće, osjeća se živost kod novopridošlih 35 boraca iz Župe i nema nikakve potištenosti, uvijek su veseli. Uvjereni smo da će se pravilnim postupkom ovaj bataljon vrlo lijepo razviti i da će postati udaran obzirom na njegov sastav, t.j. da je to omladina sa sela koja do danas nije ničim se ogrešila o našu borbu. Rukovodstvo ovog bataljona je sa istim osobinama kao i kod Mostarskog, dok je poštivanje desetara i vodnika veće nego kod Mostarskog.

c) U bolnici imamo 12 drugova, među kojima 7 ranjenih i 5 bolesnih. Među bolesnicima imamo jedan slučaj upale mozga, dok ostali bolesnici [imaju] teža oboljenja gripa koja traju čak po 20 dana. Drugovi koji su болоvali tifus su ozdravili.

d) Ekonomska strana je zadovoljavajuća i ima dovoljnu količinu hrane.

4) U akciji na Cičevu izgubili smo 2 puškomitraljeza. Molimo vas ako je moguće da nam pošaljete 1 teški bacač, od kojeg bi imali ogromne koristi.

5.) Drug Vojo Kovačević sa onom grupom prešao je prugu i Ramski odred pred 10 dana. Šaljemo vam materijal namjenjen vama i Oblasti — Komitetu za Hercegovinu. Uбудućе ćemo isti upućivati odmah po prijemu.

6.) Predlažemo da svakako uputite 1 brigadu za čišćenje četničkog terena,⁹ što je potrebno zbog toga što se isti svaki dan politički učvršćuje jer su im mase potpuno zavedene, što se vidi iz izjava četničkih simpatizera koji tvrde da Radio-London govori iz Vrhovnog štaba. Naš stav ubuduće prema njima biće prema dobivenim uputstvima druga generala Veljka,¹⁰ te ćemo ih nastojati razuvjeriti u lažima kojima su zadojeni. U slučaju kada bi ta brigada prilikom svoga dolaska uspjela formirati 1 bataljon, tada bi mi imali brigadu od oko 600 boraca,¹¹ jer bi

• Vidi dok. br. 30, objašnjenje br. 6.

¹⁰ Pavle Ilić

¹¹ Vidi dok. br. 90, objašnjenje br. 7.

se sav teren Planine i Bjelemiča i Zupe mogao mobilisati. Mi vršimo djelomičnu mobilizaciju, koja je u Župi vrlo lijepo uspjela.

7.) Drug Pintul ostao je u našem bataljonu po odobrenju druga Uglješe¹² kojega je pitao u Lukomiru politkom drug Cemalović kao potrebnog u nedostatku vojnih rukovodilaca.

8.) Da li ste primili naš izvještaj poslat oko 15-11-1944?

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom:
Ćemalović¹³

Načelnik:
H.¹⁴ Alikalfić

Komandant:
M.¹⁵ Mićević

BR. 89

NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 17. MARTA 1944. ŠTABOVIMA PRVE I TRINAESTE PROLETERSKE BRIGADE ZA PEBACIVANJE NA SEKTOR MRKONJIC-GRADA I NA PROSTOR REKA UGAR — IZVORNI DIO VRBANJE¹

ŠTAB
I PROLETERSKE DIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE
Broj 417
17 marta 1944
u 12 časova

ŠTABOVIMA: I PROLETBRIGADE
XIII PROLETBRIGADE

Vrhovni štab uputio je našu III Proletbrigadu, koja je bila na sektoru Mrkonjić Grada, na sektor Glamoča kao rezervu III Ličkoj brigadi na pravcu Livna.²

¹⁵ Danilović
" Enver
¹⁴ Huso
¹⁵ Milan

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-istorijskog instituta, reg. br. 7—1, k. 712.

¹ Vidi dok. br. 116.

U vezi sa novim rasporedom i zadacima ove Divizije

n a r e đ u j e m o :

1. — 1 Proleterska brigada preći će na sektor Mrkonjić Grada³ sa zadatkom zatvaranja pravca i dejstva ka Jajcu, i kao rezerva prema Manjaći i komunikaciji Mrkonjić Grad — Banja Luka.

Na novom sektoru izvršiti sledeći raspored:

— Jedan bataljon na prostoru G. Mile — Borci,⁴ sa zadatkom dejstva prema Jajcu. Izviđačke i osmatračke delove stalno držati na kosama iznad Carevog Polja i Šenika.

— Jedan bataljon⁵ na prostoru Majdan — Hoćune, sa zadatkom zatvaranja komunikacije Jajce — Jezero — Mrkonjić Grad. Prednjim delovima kontrolisati Jezero.

— Jedan bataljon,⁶ kao neposrednu rezervu prema Jajcu, postaviti u s. Magaljdol.

— Jedan bataljon⁷ na prostoru Barevo — Liskovica. Izviđačke delove upućivati pravcem Gola Planina — Jelik — Šenik. U Barevu držati jedno odeljenje za vezu sa XIII brigadom i za neposrednu zaštitu prelaza.

— Jedan bataljon⁸ kao rezervu na prostoru Staro Selo — Kopljevići — G. Polje — Kotor. Sa ove prostorije kontrolisati teren ka Manjaći i držati vezu sa tamošnjim delovima V. Korpusa.⁹

— Jedan bataljon¹⁰ na prostoru Kotline — Rogolje — Podšiljak. Sa te prostorije stalno držati vezu u pravcu Sitnice i Manjače sa tamošnjim delovima V Korpusa.

Tehničku četvu, odmah po dolasku na novi sektor, upotrebiti za efikasno i temeljito rušenje komunikacije Jajce — Jezero — Mrkonjić Grad, po završetku toga posla Tehničku četvu rasporediti gde treba.

* U duhu naređenja Štaba divizije, Stab Prve proleterske brigade izdao je istog dana naređenje bataljonima da izvrše pokret prema Mrkonjić-Gradu (Prvi i Drugi bataljon sa prostorije Jošavka — Skatavice prema Skender-Vakufu, Četvrti bataljon pravcem Maslovare — Siprage, dok su Treći, Peti, Šesti i bataljon »Garibaldi« čekali da ih smijeni Trinaesta proleterska brigada). Bliže o tome vidi dok. br. 10—1, k. 713, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.

⁴ Tamo je upućen Prvi bataljon. (Vidi dok. reg. br. 11—1, k. 713, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.)

⁵ Drugi bataljon

⁸ Bataljon »Garibaldi«

⁷ Treći bataljon

⁸ Šesti bataljon

" Na Manjaći se u to vrijeme nalazila Trinaesta krajiška brigada. (Vidi dok. br. 21. 120 i 124).

¹⁰ Četvrti bataljon (vidi dok. u napomeni br. 4).

Protivkolsku četvu postaviti za dejstvo na komunikaciju Jajce — Mrkonjić Grad, držeći se negde kod neposrednih rezervi.

Sve jedinice na novom sektoru postaviti do 30 ov.m. Pošto za ovo ima dovoljno vremena, marševa organizovati tako da se jedinice što manje zamaraju. Sa pokretima bataljona iz Zupe otpočeti odmah, s tim što obezbediti potrebno vreme za prikupljanje što više rezervne hrane za Divizijsku bolnicu i ostale delove koji ostaju na dosadanjem pasivnom sektoru. Prikupljenu hranu da sprovede IV bataljon do Divizijske intendature. Ostala dva bataljona da izvrše pokret pravcem Jošavka — Skatavica i dalje preko Skender Vakufa, "razbijajući na tom pravcu pojavljene četničke bande.

Bataljoni sa sektora Gostilj — Jajce otpočće pokret čim budu smenjeni od bataljona XIII brigade.

2. — XIII Proleterska brigada odmah će preći na sektor oko Ugra i izvornog dela Vrbanje¹² sa zadatkom dejstva na komunikaciju Travnik — Jajce, Travnik — D. Vakuf i Jajce — D. Vakuf. Zadatak ove brigade je i zaštita Divizijske bolnice, koja će ostati na dosadanjem mestu.

Pokrete otpočeti odmah i na novom sektoru izvršiti sledeći raspored:

— Dva bataljona prema Jajcu na prostoru Doribaba — Kruščica — Dulići — Divičani, sa zadatkom dejstva prema Jajcu i komunikaciji Jajce — D. Vakuf. Kod s. Bešpelj — Daljevac postaviti jedno odeljenje za održavanje i obezbeđenje veze preko Vrbasa. Kod ovog odeljenja postaviti deo Tehničke čete — specijaliste koji će se starati o ispravnosti i stalnom poboljšavanju prelaza i prilaza na izgrađenom mostu na Vrbasu između s. Daljevac — s. Barevo.

— Jedan bataljon na prostoru D. Vitovlje — Gostilj — Karaula — Mudrike, sa zadatkom zatvaranja pravca ka Ugru i za dejstvo ka komunikaciji Travnik — Turbe — D. Vakuf.

— Jedan bataljon na prostoriju Kruševo Brdo — Jove — Petrovo Polje za neposrednu zaštitu Divizijske bolnice i za izviđanje i dejstvo ka Vlašić Planini i niz dolinu r. Bila.

— Jedan bataljon na prostoru Mladikovina — Bjelobučje sa zadatkom razbijanja tamošnjih četničkih bandi i za prikupljanje i sprovođenje hrane delovima XIII brigade i Divizijskoj bolnici koji se nalaze na pasivnom terenu.

Stab XIII Proleterske brigade otpočće sa pokretima svojih jedinica odmah, no obezbediti najpotrebnije vreme da bi jedinice sa sobom ponele što više hrane za rezervu.

¹¹ Sljedeći dio rečenice dopisan je mastilom, latinicom.

¹² Bliže o rasporedu te brigade na pomenutom sektoru vidi dok. br. 141.

3. — Mesta štabova:
— Štab Divizije do kraja meseca preći će na sektor Mrkonjić Grada.

— Štab I Proletrske brigade postaviće se kod Mrkonjić Grada.

— Štab XIII Proletrske brigade postaviće se u s. Zlovarići odakle će se vezati telefonom i kuririma sa jedinicama XI Divizije na pravcu Kotor Varoš i Maslovare — Klupe.¹³ Preko grupe svojih bataljona na jajačkom sektoru održavaće vezu sa delovima X Divizije.¹⁴ Štab XIII brigade doći će na novo mesto najkasnije do 26 o.m., gde će imati sastanak sa ovim Štabom.

4. — Načelnik Štaba I Proletrske brigade predaće starešini bataljona XIII brigade, određenih za jajački sektor, sakrivenu artiljerijsku municiju koja se tamo nalazi. Tu municiju i dalje čuvati sakriveno.

5. — Štabovi brigada lično će se starati da se sve njihove jedinice snabdeju dovoljnim količinama puščane i puškomitraljeske talijanske municije 6,5 mm. Ove municije ima u dovoljnim količinama u Koričanima.

6. — Štabovi brigada prikupiće odmah sve podatke te da nam do određenog roka dostave:

— Kartone za sve oficire i podoficire u po dva primerka,

— Operativni izveštaj,

— Preglede brojnih stanja ljudstva, stoke i naoružanja,

— Pregled gubitaka i listu gubitaka.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITKOMEFAR,

V.¹⁵ Šćekić

NAČELNIK

p.pukovnik,
Moma Durić

KOMANDANT

pukovnik,
Vaso Jovanović

(M. P.)

P. S.

a) Štab XIII Proletrske brigade uputiće one bataljone određene prema Jajcu i na sektor Gostilj — Mudrike, tako da na tim sektorima smeni bataljone I Proletrske brigade najkasnije do 26 o.m.

b) Korpusna artiljerija i dalje će biti kod I brigade: štab I brigade izdaće joj potrebno naređenje za pokret i postavljanje na Mrkonjićkom sektoru.

c) Šaljemo vam jedan pun akumulator. Više nemamo. Lično se starajte da se više ne dešava upropašćavanje akumulatora prilikom prenošenja ili rada sa njima.¹⁶

¹³ O rasporedu jedinica te divizije vidi dok. br. 104 i 156.

¹⁴ O njenom rasporedu vidi dok. br. 49 i 120.

¹⁵ Vlado

Tekst u odeljcima pod »b« i »c« dopisan je mastilom, latinicom.

L/VJEŠTAJ KOMANDANTA DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE OD 17. MARTA 1944. ŠTABU DIVIZIJE O SITUACIJI NA SEKTORU TREBINJE — VILUSI — GRAHOVO¹

STAB

Dragi drugovi!

Prije nekoliko dana poslao sam vam izvještaj-¹ po kuririma koje ste vi bili uputili do mene.

Situacija na ovome sektoru je ovakova:

U Grahovu nije poznat broj njemačkih vojnika. Možda su se i ojačali ovih posljednjih dana. Četničke bande koje su bile došle do Grahovca odbačene su prema Krivošijama i Krnjoj Jeli. XII brigada drži i dalje Orahovac — Zeljeva — Konjsko. Povremeno goni bande iz Zubaca,¹ koje više ne predstavljaju neku višu jedinicu. Ove bande su prilično demoralisane i veliki dio njih se krije oko Trebinja. Ustaše Vražje divizije⁴ na ovome sektoru aktivne su i skoro svakog dana vrše manje ili veće napade od Golog Brda i Arslanagić Mosta. Borbenost ovih ustaša vrlo je slaba. Bataljoni XII brigade, koji se nalaze na Zupcima strahovito su izmoreni usljed svakodnevne borbe sa ovim ustašama i velikog terena koga moraju da kontrolišu. U ovim borbama sa ustašama naši su imali 2 mrtva i 4 lakše ranjena, dok kod njih nijesu se mogli ustanoviti gubici, jer su njihove mrtve nosili sa sobom. 15 o.mj. samo su ostavili 1 mrtvog, koga nijesu imali vremena da evakušu, i 2 konja sa komorom. Bilo je nešto malo municije i druge spreme. Govori se da su imali dosta ranjenih i mrtvih. Ne znam da li vam radi radio-stanica — ukoliko radi trebate tražiti od Štaba korpusa da li ćemo mi držati i dalje sektor Zupci — Lastva — Vučedolska općina.

Ja sam tražio od Štaba Primorske grupe da oni jedan dalmatinski bataljon upute na sektor Zupci. Od njih sam dobio odgovor da ne mogu iz razloga što Štab korpusa im traži nikšićke bataljone radi formiranja IX Crnogorske brigade.⁵ Štab Primorske grupe predlaže da bi mi trebali da damo još jednu našu brigadu da bi zauzeli Grahovo, sa kojim se ja nikako ne

|

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnotorijskog instituta, reg. br. 12—2. k. 1144 I.

* Vidi dok. br. 58 i 67.

⁵ Vidi dok. br. 119.

⁴ Vidi dok. br. 12, objašnjenje br. 3.

* Bliže o formiranju te brigade vidi tom III, knj. 7, dok. br. 67.

slažem ukoliko ne dođe naređenje od Štaba II Korpusa. Zato vam šaljem ovo njihovo pismo⁶ koje ćete vi pregledati i mene hitno obavijestiti o vašem mišljenju, da bi im mogao na ovo da odgovorim. Ako je prirodno da mi držimo Zupce i da pravimo dalji pritisak ka Sumi Trebinjskoj, ali mislim da nije pravilno da naše brigade moraju napuštati slobodnu teritoriju u Hercegovini a ići na sasvim druge zadatke. Mišljenja sam da je nama kao glavni zadatak što prije pristupiti zauzimanju Bileće ukoliko u njoj nema Švaba. Mišljenja sam da ne treba više čekati i odlagati formiranje XIII brigade,⁷ no što prije ovo uraditi. Ovo govorim iz dva razloga: prvo što odredi* imaju po 4 prilična bataljona i ne pokazivaju dovoljno zauzimljivosti za mobilizaciju, kao kad su bili sa 50 do 100 boraca. Drugo, potrebno je radi političkog efekta na mase u Hercegovini i što će se sa ovim borcima 90% više raditi kako politički tako i vojnički. Mislim da bi najzgodnije bilo njezino formiranje u Dabru.

Ukoliko dozvoljava ikako situacija kod vas, jedan bataljon X brigade prebacite na sektor Pilatovci da smijeni 3. bataljon XII brigade,⁹ koji bi pošao u sastav svoje brigade na sektor Zupci. U tom slučaju XII brigada mogla bi da ispolji dejstvo ka Površi Šumskoj i da razbije još tu jedinu četničku kulu koja se nalazi u Hercegovini da je nijesmo promarširali. 3. bataljon XII brigade otkad je odvojen iz brigade, brigada ne predstavlja više udarnost brigade iz razloga što je u tom bataljonu brojno stanje preko 200 boraca, drugo, iz prvog njihovog bataljona odvojena najbolja četa koja je pošla za V. Š. i taj bataljon ne

⁶ Vidi dok. br. 53.

⁷ U naredbi Štaba Dvadeset devete NOU divizije od 14. maja 1944. o formiranju te brigade se kaže:

»Prema naređenju Vrhovnog štaba narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije

FORMIRA SE:

XIII hercegovačka N.O.U. Brigada.«

Istom naredbom postavljen je njen štab. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 5/1—10, k. 1143—A).

U izvještaju Štaba Dvadeset devete NOU divizije od 21. jula 1944. Štabu Drugog korpusa NOVJ o formiranju te brigade stoji:

»Na dan 13. juna o. g. formirana je XIII hercegovačka brigada i od toga dana divizija je imala četiri brigade. U sastav XIII hercegovačke brigade ušao je 4. bataljon XI hercegovačke brigade, jedan mostarski bataljon sa prostora Konjic — Glavatičevo i jedan bataljon Južnohercegovačkog odreda«. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 1—7, k. 1143—A).

⁸ Odnosi se na Južnohercegovački i Sjevernohercegovački NOP odred. Pored njih u Hercegovini je bio i Mostarski NOP odred.

• Zahtjev je usvojen, te je Stab Desete hercegovačke brigade 19. marta 1944. izdao naređenje Drugom bataljonu da smijeni pomenuti bataljon. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 6 14—7 I, k. 1143 A).

predstavlja više bataljon. Ukoliko se složite za formiranje XIII brigade nemojte nipošto da manja bude od 400 boraca bez obzira koliko će ostati brojno stanje u odredima. Mislim da bi bilo najbolje da u svakom mještanskom bataljonu ostane kostur oko koga će se ponovo okupljati novi borci. Ja bih došao do vas, ali ne mogu ovdje ostaviti XII brigadu da je ne iskasape dok se ne srede prilike. Ukoliko vi mislite da trebam da dodem tamo javite mi po prvim kuririma. Stanje u Divizijskoj bolnici je dobro. Drug Uglješa¹⁰ sada se osjeća vrlo dobro. Druga Radovana Sakotića upućujem k vama. Sa prijedlogom vašim se slažem. Možete njega bolje iskoristiti za formiranje nove brigade.

Dostavljam vam 2 posljednja dopisa Štaba Primorske grupe" u kojima možete vidjeti njihove namjere. Molim vas da što prije na ovo pismo odgovorite da bih se mogao ravnati.

Drug Crnom ponovo recite da li misli ikoga da šalje na ovaj sektor. Zašto Simo Babić ili neki drugi od Oblasnog odbora nije došao da iskoristi ovu zgodnu priliku. Ovdje bi sa Simom najviše mogao koristiti pop Mastilović. Po čitavim selima opštine Lastva koja je oslobođena i dijelovima Zubačke općine niko nema da progovori pustu riječ. Brigada ne može da radi u pozadini zato što ima svakodnevnu borbu i vezana je čisto za položaj.

Sa drugarskim pozdravom

S. F. — s. N.

Vlado Šegrt

17. III. 1944

u 9,30.

" Danilović

" Vidi dok. br. 53 i 84.

IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE PROLETERSKE (KRAJIŠKE)
BRIGADE OD 17. MARTA 1944. ŠTABU PRVE PROLETER-
SKE DIVIZIJE O DEJSTVU OD 1. DO 15. MARTA¹

ŠTAB
III PROLETERSKE BRIGADE

Broj: 28/44
dana 17-111-1944 g.

ŠTABU I PROLETERSKE DIVIZIJE NOVJ

Dostavljamo vam petnaestodnevni izvještaj o akcijama ove brigade, kao i statistički pregled o naoružanju, broju ljudstva i stoke.²

U toku proteklih 15 dana od I-III do 15-III-o.g. jedinice naše brigade bile su na istim položajima.³ U tome roku izvršena su dva nasilna izviđanja grada Jajca.⁴ Naši djelovi koji su vršili nasilna izviđanja upadali su u prve kuće na periferiji. Neprijatelj je oštro reagirao, a jednom prilikom je htjeo ispadom **na** bok naših snaga zaobići ih, osjećajući da su male snage koje **na** padaju. U prvom prepadu imali smo dva lakše ranjena od **ba** cača. Žrtve neprijateljske nisu ustanovljene.

Drugi promjena na sektoru i u brigadi nije bilo.

Vojni rad: u brigadi se je odvijao po predviđenom planu. Za ovo vreme boravka postignuti su vidni rezultati na vojničkim predavanjima nižim rukovodiocima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar.
S.⁵ V. Tadić

Komandant — major,
Bajić"

(M. P.)

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 18—2, k. 714.

² Vidi dok. br. 158.

* Brigada se nalazila na položajima Mrkonjić-Grad — Bočac i Barevo — Magaljdol — Jajce. (Vidi dok. br. 15).

Simo
" Vlado

IZVJEŠTAJ ŠTABA PETE KOZARSKE (KRAJIŠKE) BRIGADE OD 17. MARTA 1944. ŠTABU JEDANAESTE NOU DIVIZIJE O PRIKUPLJANJU HRANE¹

STAB
V KK NOU BRIGADE
17 mart 44 g.

ŠTABU XI NOU DIVIZIJE

Položaj

Primili smo vašu zadnju poštu od 14-111-44 god. Uzećemo i na odgovornost vodnika Lukića zbog propusta koje je napravio u izvršavanju zadatka dobijenog od štaba divizije i zbog netačnog raporta.

Radio-stanicu našu upućujemo vam večeras sa karavanom.

Drago nam je što ste tako srećno prošli u vrijeme neprijateljskog bombardovanja. Neprijatelj je i nas bombardovao. Kuća Žarka Kuprešanina i škola skoro su potpuno razorene² (bombe od 100 kg). Nije bilo žrtava, lakše je povređeno nekoliko nas, koji smo bili u zgradi, od srušenog materijala. Uništena nam je djelomično imovina privatna, kao i šifra za radio službu. Radi toga ćete nam poslati novu šifru. Ostatke šifre smo pronašli i uništili.

Prije nekoliko dana poslali smo karavan sa 30 metara žita, 10 goveda i 10 svinja. Večeras upućujemo karavan sa ukupno vagon i po žita, graha itd., 80 kg masti i dr. *Napominjemo* da je sve to žito sakupila naša intendatura na dobrovoljnom principu bez sudjelovanja Bačkonje" i drugova. Bačkonja po onom Vašem naređenju traži da mu dodijelimo četu pod njegovu komandu da sa njom vrši rekvizicije i konfiskacije, sabiranje itd. Kao što vidite, mi sami izvršavamo svoju dužnost prema drugim jedinicama, našim bolnicama i prevazišli smo normu koja je bila predviđena za našu brigadu na zajedničkom sastanku u štabu divizije kad su bili prisutni drugovi Avdo⁴ i Osman.⁵ Mi ćemo i dalje nastaviti da po svojoj savjesti odgovorimo što bolje možemo po pitanju snabdjevanja naše vojske i transporta ka-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 6'3. k. 870.

² Vidi dok. br. 180.

⁵ Duro Bačkonja je tada bio intendant Petog korpusa NOVJ.

• Humo

ravana. Uzimajući u obzir splet pitanja kojima se bavi naša brigada na ovom sektoru, nama se ne daje četa pod komandu pojedinih intendanata i time se isključuje iz svakodnevnog vojnog i političkog rada. Nama se čini da ostale jedinice malo čine u ovom pogledu, što je pokazala i konferencija intendanata divizije. Jedna nam se četa već toliko vremena nalazi u Krajini. Taj posao mogle su da obave i druge jedinice koje kontrolišu taj teren. Kad su nam jedinice van kontrole i pomoći duže vremena, to se na njih štetno odražava. Mi smo sad dali vod u transport karavana. Ako vi ne djelite ovo naše mišljenje, javite nam, mi ćemo postupiti po naređenju.

Učitelj Komuš je sinoć došao svojoj kući i javio nam se. Komesar divizije trebao bi doći kako bi nastavio rad sa Poljacija.® Mi ćemo poći kod Komuša.

O situaciji na ovom terenu slijedi izvještaj.

S drugarskim pozdravom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zamj. polit, komesara,
Miloš

Komandant — major,
Ran.⁷

^MP. S. Potražite od Vrh. štaba komesara za našu brigadu, pošto je Niko⁹ povučen na kurs. Posao je veliki.

M.¹⁰

• O radu sa poljskom nacionalnom manjinom vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 50, objašnjenje br. 34 i 35, i izvještaj političkog komesara Dvanaeste slavonske brigade od 16. marta 1944. političkom komesaru Šestog korpusa NOVJ (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 1/16, k. 893 A).

⁷ Ranko Sipka

⁸ Tekst pod »P. S.« dopisan je mastilom. ćirilicom.

• Jurinčić.

ZAPOVIJEST ŠTABA ŠESNAESTE MUSLIMANSKE NOU
BRIGADE OD 17. MARTA 1944. POTCINJENIM JEDINICAMA
ZA PREBACIVANJE SA PROSTORA ZAKOMO — DUMA-
NJIĆI NA PROSTOR USTIPRAČA — GORAŽDE¹

ŠTAB
XVI MUSLIMANSKE N. O. U. BRIGADE

ZAPOVJEST

Štaba XVI Musi. N.O.U. brigade za 17. III. 1944.

Situacija:

Neprijatelj — Nijemci i SS trupe brane Rogaticu u samom gradu i na spoljnim uporištima, od kojih je najjače ono na **Lunju.** Cesta Rogatica — Mesići branjena je na uporištima Kvakvice i Mesići od strane SS trupa. Osim ovih snaga na sektoru Vragolovi — Varošište nalazi se manja grupa četnika Radivoja Kosorića obučenih u njemačke uniforme. Od 50 do 60 četnika nalazi se na prostoriji Čadovina — Lunjevac — Kusuci. U Ustiprača se nalazi manja posada SS trupa.³

Prema podacima kojima sada raspolažemo, u Goraždu se nalazi oko 20 Nijemaca i do 200 muslimanskih milicionera i četnika. Jedna satnija SS trupa nalazi se u Jabuci a jedna na Hranjenu.⁴ U muslimanskim selima oko Goražda nalazi se naoružana milicija koja nije neprijateljski raspoložena prema nama. Jačina snaga okupatora na sektoru Mesići — Rogatica cijeni se na oko 1.000 boraca. Ove snage prilično su aktivne i zahvaljujući saradnji sa okolnim stanovništvom primjenjuju taktiku iznenadnih napada na naše jedinice ukoliko se one nalaze u blizini.

Neprijatelj u uporištima Ustiprača — Goražde — Jabuka i Hranjen vrlo je slabog morala. Naše jedinice su ga više puta sa lakoćom izbacivale iz tih uporišta.

Što se tiče podataka o neprijatelju na liniji Goražde — Jabuka — Hranjen oni ne moraju biti u potpunosti tačni zbog

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-rijskog instituta, reg. br. 2'2, k. 1112.

*, * i ¹ Vjerovatno se odnosi na jedinice Četrnaestog puka Sedme SS divizije »Princ Eugen«, jer je taj puk početkom druge polovine marta 1944. prebačen u istočnu Bosnu, na sektor Rogatice. Njegov štab. sa štapskim jedinicama, smjestio se tada u Rogatici. (O tome vidi dok. reg. br. 3/2-a, k. 72—A, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

toga što su prikupljeni prije dužeg vremena. Ukoliko se šta na tome bude izmijenilo, odgovorne starješine biće upoznate u Ustipračići.

Zadatak je naše brigade da se prebaci u jednom **maršu** na prostoriju Goražda,⁵ gdje će se uhvatiti veza sa jedinicama XXVII divizije koja se nalazi na sektoru Foča — Ustikolina.⁶ Naši daljnji zadatci u pogledu akcija i mobilizacije muslimana u tom kraju biće izdati od strane štaba XXVII divizije.

NAREĐUJEMO:

Pokret će se izvršiti u dva ešalona.

Prvi ešalon: I i II bataljon. Komandant ešalona komandant brigade. Polazi sa zbornog mjesta Zakoma u 6.30 časova dana 18. III. 1944.

Opšti pravac kretanja: Zakoma — Begzadići — Kodarov Dol — Satorovići — Strmac — Mađari — Kozići — Čadovina — Slijedović — Kusuci — Ustiprača — Goražde.

Ovaj pravac mogao bi se izmijeniti utoliko što bi **ešalon** od Strmca krenuo preko Duba i Lubardića na Ustipraču. **Ova** varijanta došla bi u obzir u slučaju da neprijatelj sa svojih **uporišta** oko Rogatice može osmatrati kretanje kolone preko **Mađara** i Čadovine, a visina snijega bude dozvoljavala **kretanje** kolone preko Duba i Lubardića. Po prvoj varijanti **maršrute** kretala se nedavno Birčanska brigada,⁷ pa se očekuje da na **tome** pravcu još uvijek postoji prtina.

Drugi ešalon: III bataljon, IV bataljon, štab **brigade**, bolnica, intendantura, bataljon Romanijskog odreda.⁸ Polazi sa zbornog mjesta Dumanjići u 7 časova dana 18. III. 1944 **god.** Opšti pravac kretanja: pravac kretanja prvog ešalona. Komandant ešalona zamjenik komandanta brigade major drug **Mirko** Batričević.

⁵ Vidi dok. br. 129.

" Veza je uspostavljena 22. marta 1944. na prostoru Mirvići — Ozrenovići — Bakije, a 26. marta je Štab Dvadeset sedme NOU divizije održao sastanak sa Štabom Sesnaeste muslimanske brigade, na kojem je razmatrano stanje u ovoj brigadi. (Vidi dok. br. 11 7, k. 1111, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

" O kretanju i dejstvu te brigade u prvoj polovini marta 1944. vidi dok. br. 76.

* Romanijski NOP odred u prvoj polovini marta 1944. izvodio je akcije na prostoriji Sokolac — Sokolovići — Rogatica, a 15. marta, u noćnoj akciji u s. Guždeljima i s. Dobrašini, likvidirao je četnike Rajka Samardžiju i Milana Pečenicu, dok je nekoliko četnika uspjelo da umakne. (Opširnije o tome vidi dok. reg. br. 1 1—6, k. 1627, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

I bataljon u sastavu prvog ešalona likvidiraće Ustipraču, porušiti skretnice i ostala željeznička postrojenja, porušiti prugu u pravcu Mesića i na tome pravcu napraviti mostobran za prolazak čitave kolone. Ukoliko u Ustiprači bude potrebno angažovanje II bataljona, naređenje za to izdaće se na licu mjesta.

Po likvidaciji Ustiprače II bataljon produžice cestom u pravcu Goražda.

III bataljon u sastavu drugog ešalona produžice preko Ustiprače — Kopača — Kostenika — Bogdanića prema Jabuci. Ukoliko bude na Jabuci manja posada napašće je i likvidirati i smjestiti se za odmor u Jabuci. Ukoliko u Bogdanićima sazna da je na Jabuci jača posada i da je ne može likvidirati krenuće za Konjbabu i Ostružno gdje će se smjestiti.

II bataljon, IV bataljon i bataljon Romanijskog odreda angažovaće se u napadu na Goražde, o čemu će dobiti naređenje, na pravcu Ustiprača — Goražde.

Prostorija na kojoj će se brigada odmoriti poslije pokreta jeste prostorija Goražde — Konjbaba — Brajlovići. Duži odmor biće na prostoriji Rešetnica — Vranići. Naređenje o smještaju na ovim prostorijama dobiće bataljoni i jedinice na liniji Ustiprača — Goražde.

Opšte napomene:

Tehnička desetinica staviće se pod komandu štaba I bataljona za izvršenje zadataka oko Ustiprače.

Bataljonske komore ići će u sastavu bataljona.

Štabovi bataljona snabdjeće se danas sa vodičima, vodeći i računa da konspiracija pokreta bude potpuna. Sve one za koje se ustanovi da znaju pravac pokreta zadržati i voditi sa sobom.

Komandire četa i političke komesare upoznati detaljno sa zapovješću, a oni treba da upoznaju niže rukovodioce. Naglasiti da će marš biti težak i da će biti potrebno uložiti sve napore. Poslije marša dolazi se na prostoriju gdje će odmor biti dug i potpun.

Sve drugove koji su nesposobni za pokret uputiti danas do 16 sati u štab brigade. Pri tome ne biti strogog kriterija i ne slati mnogo boraca. Ukoliko neko u pokretu stvarno oslabi treba mu pomoći i dati jahaćeg konja.

U pokretu mora biti puna opreznost i disciplina jer nije isključeno da se dođe u sukob sa neprijateljem.

U toku današnjeg dana treba posvetiti punu pažnju ishrani boraca, a za sutrašnji dan pripremiti rezervnu hranu za 24 sata. Shvatiti da od ishrane zavisi u mnogome kako će pokret biti

izdržan.

Skice terena biće dostavljene štabovima prije pokreta.

bataljoni I brigade koji se sada nalaze ka Zupi, najkasnije 20 o. m. otpočeće pokret pravcem Jošavka — Skatavica — Škender Vakuf — i dalje ka Mrkonjić Gradu. Oni su dobili u zadatak da usput razbiju pojavljene četničke bande.

XIII Proleterska brigada zasada će ostati istočno od Vrbasa u sledećem novom rasporedu: dva bataljona na prostoru Gostilj — Mudrike — Kruševo Brdo — Petrovo Polje — Zlovarići; dva bataljona prema Jajcu, u zaseoke s. Dnoiuka; i jedan bataljon na prostoru Bjelobučje — Mladikovine. Stab ove brigade biće kod Petrovog Polja u s. Zlovarićima, telefonom vezan za vaše jedinice i komande u dolini Vrbanje. U perspektivi je da i ova brigada pređe zapadno od Vrbasa.

Naša Divizijska bolnica i dalje će ostati na dosadašnjem mestu pod zaštitom XIII brigade.

Obzirom na odlazak dela naše Divizije sa ovog sektora, verovatno je da će oživeti četničke bande u dolini Usore, na Borju, Liplju, Jošavki i Javoranima. Obaveštavamo vas da, obzirom na sadanje zadatke i dalje perspektive, XIII Proleterska brigada neće se moći angažovati na tim terenima. Njeni novi zadaci na novom sektoru su: obezbeđenje i dejstvo prema Travnik — Turbe — D. Vakuf, prema Jajce — D. Vakuf i zaštita Divizijske bolnice.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITKOMESAR,

Vlado Sćekić

NAČELNIK

p. pukovnik

Moma Durić

KOMANDANT

pukovnik,

Vaso Jovanović

(M. P.)

P. S. Već dva dana sa vama nemamo radioveze. Potrebno je da je i dalje održavamo. Naša XIII Proleterska brigada ima svoju radiostanicu koja može sa vama raditi po istom planu veze koji smo mi imali sa vama (iste: talasne dužine, vreme rada, šifru, pozivne znake i sve ostalo). Radiostanica XIII brigade otpočeće sa vama da radi od 26 ov.m. Čim ona uhvati vezu sa vama, naša radiostanica obustaviće vezu sa vama. No o tome ćemo se i radiovezom sporazumeti. Glavno da znate da će radiostanica XIII brigade raditi u isto vreme i na istoj dužini kao i naša stanica. U slučaju da se ne može uspostaviti ovakva radioveza, treba da zadržimo dosadanju vezu između naša dva štaba, tako da bi mi posredovali između vas i XIII brigade kad to treba.

IZVJEŠTAJ ŠTABA JEDANAESTE NOU DIVIZIJE OD 18
MARTA 1944. ŠTABU PETOG KORPUSA NOVJ O DEJSTVU
OD 1. DO 15. MARTA¹

ŠTAB
XI DIVIZIJE NOV
JUGOSLAVIJE

OP. str. pov. broj: 44/44
18 marta 1944 god.

Dostavlja 15-dnevni
operacijski izvještaj.

ŠTABU 5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Položaj

Jedinice ove divizije imale su u vremenu od 1—15 marta 1944 god. slijedeći dodir sa neprijateljem:

- 1 marta 1944 — Snage XII KNOB brigade, vršeći pokret pravcem: Kik — Opsječko — Jošavka — Kokon — Cifčije — Srpska Mravića, sukobile su se sa Njemcima (nepoznat broj) u s. Opsječkom, koji su bili izašli iz Čelince. Borba nije bila žestoka. Trajala je kraće vrijeme i Nijemci su se povukli u Čelinac. U ovoj borbi naši su imali jednog lakše ranjenog druga. Neprijateljski gubitci nepoznati.
- 3 marta 1944 — III bataljon XIV SBNOU brigade izvršio je akciju na četničke bande u s. Lipovcu. Ubijen je 1 četnik. Zaplijenjena je 1 puška i nešto sprema.
- 4 marta 1944 — III bataljon XIV SBNOU brigade, vršeći pokrete i kontrolišući pravce prema Opsječkom, Čelincu i Lipovcu, ubio je 1 četnika.
- 6 marta 1944 — Snage V i XII KNOU brigade, u zajednici sa snagama I proleterske i XII Slavonske NOU brigade, izvršile su akciju na četničku bandu Ljube Bundala i Rade Radića, na sektoru

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 21/4, k. 866.

Otpočivaljka — Prosjek — Dragovići — Bakonići- — Kriškovci — Šeškovići i Martinac do Klačnica.³ Rezultat ove akcije bio je:

Četnici, potisnuti od dva bataljona V [kozarske], jednog bataljona XII Krajiške, dva bataljona XII Slavonske i dva bataljona I proleterske brigade, u bježanju naišli su na I bataljon V KNOU brigade, koji se je zabio na Čardačište, i na I bataljon XII Slavonske na Kriškovicima ispred Klačnica. U toj akciji V KNOU brigada ubila je 61 četnika, a XII Slavonska 13 četnika. Svega ubijeno 74 četnika. Zaplijenjeno je njihovo oružje. Ostatak četnika probio se je preko I bataljona XII Slavonske NOU brigade preko s. Kriškovaca i nešto je preplivalo, nešto ih se prevezlo preko Vrbasa, a jedan dio ih se utopio. Naši gubitci: 1 poginuo drug od neprijateljskog kuršuma iz Klačnica.

Ovom akcijom je od četnika očišćen teren od Klačnica do Srpa. XII Slavonska brigada je produžila dalje čišćenje na liniji Srbac, Prnjavor do Bos. Kobaša, Tromeđe i Glogovca, a XII KNOU brigada na liniji Kalenderovci, Pojezna do ispred Doboja.

Od te akcije na oslobođenoj teritoriji ne pojavljuju se jače četničke grupe, što je djelovalo i na srpsko stanovništvo kao i na narodne manjine, tako da je mobilizacija otpočela.

8 marta 1944 — Jedan dio snaga V KNOU brigade prebacio se preko r. Vrbasa u Lijeve, sa ciljem hvatanja dezertera, razbijanja četnika, koji su se skrivali po kućama, razoružavanje milicije i mobilizacije ljudstva za brigadu. Ubijena su 2 četnika.

9 marta 1944 — Jedna četa XII KNOU brigade uhvatila je 1 četnika sa oružjem. Isti je na traženje naših drugova, iz s. Glogovca, zadržan u našim redovima, ali je poslije dva dana pobjegao bez oružja.

- Vjerovatno omaška. Treba: Boškovići.

⁵ Vidi dok. br. 23.

Istog dana bio je napadnut jedan vod iz XII KNOU brigade od četničke bande u s. Cvrtkovcima. Banda je razbijena. Ubijen je 1 četnik.

- 10 marta 1944 — V KNOU brigada prelazeći preko r. Vrbasa u Lijeve ubila je 3 četnika, a zarobila 2. Zaplijenjene su 4 puške. Mobilisato je 15 mladića za brigadu.
- 11 marta 1944 — Bataljoni V KNOU brigade i ovog dana prebacili su se u Lijeve, sa ciljem mobilizacije ljudstva u brigadu. Mobilisato je 45 mladića. Bilo je sukoba sa neprijateljem. Žrtava nije bilo ni na jednoj strani. Zarobljena su 2 četnika i komandant pozadine, Milenko Savić, koji je na vojnom sudu oslobođen.
- 12 marta 1944 — Bataljoni V KNOU brigade u Lijevu na mobilizaciji ljudstva.
« Jedna patrola XII KNOU brigade, sukobila se je sa četničkom bandom u blizini Teslića. Banda je odmah pobjegla u Teslić. Ranjen je jedan četnik.
Druga jedna patrola ove brigade sukobila se sa četnicima kod Križa. Ranjena su 4 četnika. Banda je pobjegla u Teslić.
- 13 marta 1944 — Jedna jedinica V KNOU brigade ubila je dva četnika, dok su se dva predala sa oružjem. I bataljon XII KNOU brigade izvršio je akciju na četničke bande na sektoru: Glogovac — G. Detlak — Kalenderovci — Osinja. Zarobljeno je 6 četnika sa oružjem. 5 ih je streljano, dok je 1 obveznik zadržat u partizanima.
Snage XIV SBNOU brigade (sem jednog bataljona) izvršile su akciju na skoncentrisane četničke bande na prostoriji Vranić — Šibovi. Broj neprijateljskih vojnika bio je 300—400. Napad je izvršen u 4 sata ujutro. Četnici su se odmah povukli ne davajući nikakvog otpora, ali u toku povlačenja stigla im je pomoć, te su izvršili protivnapad na naše snage, jurišajući nekoliko puta. S obzirom na neprijateljsku nadmoćnost u ljudstvu, naši su se morali povući na pogodnije položaje, ali istovremeno su se povukli i četnici

zbog zadobivenih udaraca. Banda je imala 9 mrtvih, među njima jedan vodnik iz Drenovićeve bande, i smrtno ranjen iz jurišne čete Bijelić Mitar. Ove podatke dali su seljaci iz s. Šibova i odbornik iz s. Podosoja, gdje se vodila borba. Naši gubitci: jedan ranjen drug.

IV bataljon ove brigade, vršeći pokret preko Agina Sela, Bočca i Javorana za Skender Vakuf, iznenadio je jednu četničku desetinu, ubivši 7 bandita, dok su 3 uspjela pobjeći, od kojih su dva ranjena.

U daljem nastupanju ovaj bataljon sukobio se sa dva bataljona Vrbaske četničke brigade, na koje su borci ovog bataljona, poslije izbačene jedne minobacačke mine, izvršili juriš i razbili bandu u prvom naletu. U ovoj borbi ubili su 2 četnika, među kojima komandanta II bataljona četničke brigade — Vaskrsiju, zvanog Kršu Radmilovića. Zaplijenjeno je 1 odijelo, 4 para cipela, 7 pušaka i 105 metaka. Naši bez gubitaka.

Jedan dio snaga XII KNOU brigade vodio je borbu sa milicijom u s. Maloj Sočanici. Borba je bila kraća. Ubijen je 1 vodnik milicije, kod kojeg je nađeno oružje. Milicija je protjerana na Cer.

14 marta 1944 — Neprijatelj je bombardovao karavan na putu Skender Vakuf — Kotor Varoš, koji je išao iz korpusa. Poginuo je jedan novomobilisani partizan.

Odredi: Banjalučki, Prnjavorski, Tešanjско-teslićki i Motajički bili su u šestoj neprijateljskoj ofanzivi priključeni brigadama, te su u toku ovih 15 dana ponovo oformljeni⁴ i njihov zadatak je bio prikupljanje dezertera, kao i mobilizacija novoga ljudstva, stvaranje četa i politički i vojnički rad. Na tom poslu su prilično uspjeli.

Razbijanjem četničkih vojničkih formacija na ovom sektoru, a mjestimično potiskivanje njihovih jedinica u njemačke garnizone, skoro sav teritorij kontrolišu naše jedinice, te po dosadanjem prilivu novoga ljudstva ima izgleda za mobilizaciju,

* Vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 7 i knj. 22, dok. br. 92.

NAREĐENJE ŠTABA ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE OD 18.
IVIARTA 1944. ŠTABU DRUGE VOJVODANSKE BRIGADE
Z \ NAPAD NA NEPRIJATELJSKE SNAGE NA PROSTORU
ZABRĐE — BIJELJINA¹

STAB
XVI N. O. U. DIV.
18. III. 1944 god.
u 3,30 h.

ŠTABU II VOJVOD. BRIGADE

1. — Ovog momenta smo dobili pismo od druga Španca,² u kojem pored ostalog kaže da su fašističke bande u Rači pobile preko 300 naših ljudi i djece, da su pronašli naše baze ranjenika u Brocu³ i da su ih sve postreljali.⁴ Naša divizija po svaku cijenu i po cijenu najvećih žrtava mora protjerati neprijatelja sa linije Celić — Bijeljina. Borba se ima nastaviti danju i noću do postignuća zadovoljavajućeg rezultata.

NAREĐUJEMO:

1. — *Najhitnije* će te preduzeti napad na neprijatelja sa svim svojim snagama i borbu produžiti do potpunog njenog okončanja.⁵

Obzirom da je neprijatelj dosta jak koristite manevre i zabacujte se neprijatelju za leđa, uništavajući ga nemilosrdno. Jedinice moraju biti vrlo uporne i energične. Neprijatelja tući sa bliskog odstojanja čuvajući svaki metak.

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 46—6, k. 950.

¹ Danilo Lekić

* Odnosi se na s. D. Brodac.

⁴ Na području Majevice i Posavine tada se, pored ranjenika iz jedinica Trećeg korpusa, nalazio i veliki broj ranjenika iz vojvodanskih jedinica i područja, koji su, uslijed neprijateljske ofanzive u Sretnu, prebačeni u istočnu Bosnu (u Posavinu i na Majevicu), gdje su ih prihvatile bolnice Trećeg korpusa.

Trnaesta SS divizija (»Handžar«), za vrijeme operacija u sjeveroistočnoj Bosni, u proljeće 1944. pronašla je neke baze naših ranjenika, oko kojih su jedinice Šesnaeste, Trideset šeste i Trideset osme divizije vodile ogorčene borbe za spasavanje ranjenika i bolesnika. Opširnije o tome vidi Zbornik dokumenata sanitetske službe u narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, knj. 1, dok. br. 235 i 245.

2. — Glavni pravac vašeg napada neka bude sa juga i zapada, t.j. prema Zabrđu i Bijeljini. Obzirom da ne znamo tačan raspored neprijatelja, to vam ne možemo tačno ni precizirati pravce.

Neprijatelja ne smete pustiti da prodre za Koraj."⁶

3. — I brigada produžiće napad na Koraj,⁷ i to odmah, o tome vodite računa. Po likvidaciji Koraja produžiće za Celić gdje jedinice XXXVI divizije već vode borbu.⁸ Majevička brigada⁸ napadaće Janju i produžiti dalje za Bijeljinu.

4. Upotrebiti sva sredstva, biti odlučan i uporan u borbi i neprijatelja proganjati do njegovog uništenja ili potpunog razbijanja. To je naš zadatak, to od nas očekuju naši pretpostavljeni štabovi, to od nas traže naši ranjeni drugovi koji svoje živote nisu žalili za našu borbu a čiji su životi u bazama Trnove i ostalim mjestima Majevice ugroženi.

Ubjedeni smo da će Štab II brigade sa svojim borcima dati sve od sebe za izvršenje ovog zadatka i da će isti izvršiti Štab brigade neka *lično* na terenu rukovodi operacijama.

Mi ćemo še nalaziti na starom mestu, t.j. u s. Maleševci, (Sr. Mahala), kuća Tome Jovića. Šaljite nam redovno izvještaje o svakoj promjeni i kuriri neka oabvezno budu na konjima radi brže veze.

S. F. s. N.

Za štab divizije.

Načelnik major,
Mil. Dukić

zam. komand. major,
Rad. Jović

(M. P.)

v

Kuća Tome Jovića.

P. S. Prema oceni situacije, ukoliko se kolone nisu sastale, sa glavninom brigade odmah napadnite jednu od njih, obezbedivši se od Tutnjevca. Ukoliko su se kolone sastale (ona od Tutnjevca i ona od Bijeljine) onda postupite prema sopstvenoj oceni.

Načelnik major,
Mil. Dukić

Za štab diviz.]
zam. kom. major,
R. Jović

⁶ Vidi dok. br. 183.

⁷ Vidi dok. br. 166.

⁸ Vidi dok. br. 132.

" Odnosi se na Sedamnaestu majevičku brigadu.

**OBAVJEŠTENJE PRIVREMENOG OPERATIVNOG ŠTABA
OD 18. MARTA 1944. ŠTABU ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE O
SITUACIJI U SJEVERNOM DIJELU ISTOČNE BOSNE¹**

18/111 — 12,30

ŠTABU XVI NOU DIVIZIJE²

1. Primili smo vaš izvještaj od 18 ov.m. u 9 časova.

2. Odajemo priznanje kako vama, tako i jedinicama kojima rukovodite.³ Vi ste u potpunosti shvatili svu težinu zadatka koji je postavljen pred nama i našim jedinicama.

3. Štab XXXVI divizije javlja da su u noćasnjem napadu likvidirali Oglavak. Zarobljeno je nešto neprijateljske vojske i materijala. Njihove jedinice nastavljaju sa borbom na sektoru Čelić — Dubravice.⁴

4. Izdali smo naređenje XXXVIII diviziji da napada na sektor Janje.⁵ Još nismo dobili obavještenja o rezultatima njihovih akcija.

5. Tražili smo hitnu pomoć od Engleza, Vrhovnog štaba i Štaba [III] korpusa u oružju i, naročito, u municiji.

6. Smatramo da bi bilo dobro da desno krilo II brigade pojačamo sa II sremskim odredom, pošto je stanje na sektoru Zvornika još uvijek normalno. Javite vaše mišljenje. Mislim da bi čitav taj sektor mogla kontrolisati IV brigada, koju smo pojačali sa 2 p. mitraljeza i 1.000 metaka za te p. mitraljeze.

7. Prema prikupljenim podacima iz Bijeljine, neprijatelj namjerava da se probije za Tuzlu, koristeći to probijanje u uništavanju stanovništva i u potpunoj pljački.⁶ Dosadnji postupci tih bandi su zaista strašni.

8. Sadanji raspored II i I brigade," kao i njihovi zadaci, i je dobar. Treba razviti akcije, s time što će se I brigada, u potpunosti, angažovati prema sektoru Koraj — Čelić, dok bi

Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 2—4, k. 951.

- Vidi primjedbu br. 2 uz dok. br. 63.

⁵ To priznanje je uslijedilo zbog uspješnih borbi koje su brigade Šesnaeste divizije vodile sa Trinaestom SS divizijom (»Handžar«).
I Vidi dok. br. 127 i 166.

* Opširnije o rasporedu i dejstvu te divizije vidi dok. reg. br. 7—2, k. 1240. u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.

⁵ Vidi dok. br. 132.

• Vidi dok. br. 180 i 183.

II brigada nastavila sa napadima prema Zabrđu. U tom međuvremenu će djelovati i XXXVI i XXXVIII divizija na svojim sektorima.

9. Izvršili smo akciju prikupljanja municije kod ovih pozadinaša. Uspjeli smo da prikupimo 1.580 mauzerovih metaka, koje vam dostavljamo da ih vi, prema potrebi, raspodijelite na I i II brigadu.

Takođe vam dostavljamo i 1 p.mitraljez »Bren«, sličan našoj »Zbrojovci«, sa 1.500 metaka, što treba predati II brigadi. Naredili smo Mačvanskom odredu da nam hitno pošalje i svoj p.mitraljez »Bren« koji je dobio od ove posljednje pošiljke, dođuše, bez municije. Tako će II brigada imati dva p mitraljeza sa ukupno 1.500 metaka, što bi potpomoglo njeno vatreno dejstvo (znači, sva četiri p.mitraljeza koji su došli posljednjom pošiljkom uzeli smo za naše jedinice).

10. Da ne bi zakasnili sa postavljanjem II sremskog odreda, očekujući vaše mišljenje, mi ćemo sada izdati naređenje Štabu odreda da se hitno postavi na sektor Musi. Janjari, Atmačić i da se stavi pod komandu Štaba II brigade, sa zadatkom da sa svog sektora bočno djeluje na neprijatelja koji napada na položaje II brigade. Sa druge strane jedinice Odreda takođe treba da sadejstvuju sa jedinicama Majevičke brigade" u odbrani Trnove, s time što će kontrolisati djelovima put Suhopolje — Trnova. Tako će Odred između ostalog služiti i kao spona sa XXXVIII divizijom. Mislimo da će se Odred moći u toku dana postaviti na te položaje, o čemu ćete obavijestiti Stab II brigade da bi mu dodijelio konkretne zadatke.

11. Molimo vas da nas redovno obavještavate o rezultatima borbe, navodeći i broj, bar približno tačan, kako neprijateljskih snaga, tako i njegovih gubitaka. To nam je važno radi obavještavanja V. S.

12. Stab XXXVI divizije javlja ovog momenta da jake neprijateljske snage idu od Sarajeva, preko Doboja, za [Bos.] Brod.⁹

13. Šaljemo vam za I i II brigadu po 140 metaka za protivkolske puške.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,
Z. Romac¹⁰

Komandant,
general-major
D.ⁿ Lekić

(M. P.)

⁸ Odnosi se na Sedamnaestu majevičku brigadu. (Vidi dok. br. 132).

* Vjerovatno se misli na njemačke vojne transporte.

¹⁰ Paško Homac Zdravko
" Danilo

12P. S.

Pošaljite u ovaj štab onog oficira koji je upućen kod Periše,¹³ na praksu, da ga uputimo u štab IV brigade.

BR. 98

NAREĐENJE ŠTABA ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE OD 18. MARTA 1944. ŠTABU DRUGE VOJVODANSKE BRIGADE ZA SADEJSTVO PRVOJ BRIGADI U BORBAMA ZA KORAJ¹

ŠTABU II VOJVOD. BRIGADE

1. — *Ni po koju cenu* ne smete dozvoliti da neprijatelj sa Obrenove Kose krene, odnosno izvrši prodor preko Tutnjevca za Koraj, u koga su danas dva do tri puta ulazile jedinice I brigade sve do same džamije.²

Jedinice I brigade se nalaze na samim kosama neposredno uz Koraj potpuno spremne da u prvi mrak otsudno napadnu Koraj.³

U ovoj situaciji pustiti neprijatelja znači izdati sigurnu t noćasnju likvidaciju Koraja.

2. — Ukoliko neprijatelj zauzme Obrenovu Kosu vrlo je važno najveću pažnju posvetiti i na Mramorje (Bišićev položaj⁴) preko koga neprijatelj može potpuno otseći I brigadu. — O ovome vodite najveću brigu i sve preduzmite hitno da se to ne desi.

I brigada ne može odvajati ni jednu jedinicu jer su svo zauzete.—

3. — *Odmah* preduzmite kontranapad na Obrenovu Kosu r u cilju povraćanja.⁵ I bataljon ste trebali zadržati na položaju K Mramorje — Mitrovići.

Dakle, *odmah* protivnapad i puno obezbeđenje odnosno osiguranje da neprijatelj ne ovlada Mramorjem i ne probije ka Koraju.

¹¹ Tekst pod »P. S.« dopisan je mastilom, latinicom.

¹³ Periša Grujić, načelnik Štaba Prve vojvodanske brigade

¹ Original, pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojno-historijskog instituta, reg. br. 47—6. k. 950.

⁵ i ³ Vidi dok. br. 166 i 183.

⁴ Vjerovatno se misli na položaj Trećeg bataljona Druge vojvodanske brigade, čiji je komandant bio Boško Nikšić.

4. — Večerašnji napad, koji mora biti krajnje uporan i odlučan, jer od njega sve zavisi, izvesti sa brižljivom pripremom i o svemu nas izvestiti.

S. F. — s. N.

18-111-44
u 15 h. 15'

Za štab XVI
major Jović

(M. P.)

BR. 99

NAREĐENJE ŠTABA SEDAMNAESTE NOU DIVIZIJE OD 18. MARTA 1944. ŠTABU ŠESTE BRIGADE ZA RASPORED BRIGADE I MOBILIZACIJU LJUDSTVA¹

STAB
XVII U. DIVIZIJE NOVJ
18 marta 1944 g.

ŠTABU VI (ISTOČNO) BOSANSKE NOU BRIGADE

1) Potvrđujemo prijem vašeg izvještaja pisanog 17. ov. mj. u 19 časova.

2) Što se tiče rasporeda Srebreničkog P. odreda, mi smo istom izdali naređenje² (u prilogu) da se ovaj odred pomjeri na sektor prema Fakovićima, t. j. da odred bude na lijevom a ne na desnom krilu rasporeda vaše brigade. Prema tome vi, u koliko nadete za potrebno, možete u nekoliko izmjeniti raspored vaše brigade,³ obzirom na mjesto gdje će biti odred (mi to

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 12—1, k. 982.

² U pomenutom naređenju o rasporedu i zadacima tog odreda se kaže:

»1. Sa odredom se premjestite na prostoriju oko Fakovića, na kojoj ćete prostoriji produžiti zadatak i rad u duhu naše zapovijesti od 5 o. m. Sa Štabom VI brigade sporazumite se u pogledu našeg zadatka detaljnije kako bi na novoj prostoriji naš odred što bolje sadejstvovao sa VI brigadom.

Nastojte i dalje da mobilizujete što više boraca za vaš odred, da prikupite što više oružja...« (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 11—1, k. 982).

³ Brigada je u drugoj polovini marta 1944. bila raspoređena na prostoru Srebrenica — Fakovići — Jagodnja. Bliže o tome vidi izvještaj Štaba Sedamnaeste NOU divizije od 1. aprila 1944. Štabu Trećeg korpusa NOVJ (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 7—3, k. 982).

mjesto nismo precizirali) kao i obzirom na sadanju situaciju — da neprijatelj prema podacima nema ofanzivne namjere iz Srbije prema Bosni. Drugim riječima ostaje za vašu brigadu produženje svim silama dobivenog zadatka prema našoj zapovjesti od 5. ov. mj.⁴

3) Obzirom na nezadovoljavajući razvoj mobilizacije na tom sektoru za popunu vaše brigade kao i obzirom na hitnu potrebu dalje popune vaše brigade, — izvjestite nas podrobnije o tome:

Kakav bi po vašem mišljenju u ovakvoj situaciji bio najbolji način za mobilizaciju u tom kraju (da li veliki zborovi na kojima bi se mobilizacija izvršila, da li mobilizacijski spiskovi — pozivi i t. si.).

Napominjemo da se pitanje hitnog povišenja ovoga nameće i iz razloga što je u Bosnu stigla t. zv. SS plava divizija,⁵ koja je popunjena bosansko-hercegovačkim muslimanima i u kojoj ima jedan dio muslimana iz srebreničkog kraja. Ova divizija jednim dijelom nalazi se sada na prostoru Brčko — Celić — Koraj i sa njom jedinice naše vojske na tom sektoru već su primile borbu.⁶ Prije nekoliko dana bacani su letci iz aviona sa potpisom, tobože, boraca ove divizije u kojima se upućuje poziv muslimanima B i H da stupaju u njihove redove. Svakako u današnjoj situaciji pred nas se postavljaju zadaci onemogućiti mobilizaciju te divizije, što će Nijemci pokušati prisilno kao i do sada (tako se desio slučaj u Zvorniku prije dan-dva da su pokupili sve muslimane iz okoline, mlađe u kamionima poslali za popunu njihovih jedinica, a starije zadržali kao u logoru). Mi prema tome moramo ih onemogućiti u tome, pa i zbog toga mobilisati muslimane.

4) Preduzmite potrebne mjere da se novodobiveno oružje i municija ravnomjerno podijeli, da se borci i rukovodioci detaljno upoznaju sa rukovanjem i upotrebom svih vrsta dobivenog naoružanja, da se odrede drugovi koji će se specijalno usposobiti za pojedine vrste toga naoružanja, da se sprovede što *brži* i *čuvanje* ovog kao i ostalog naoružanja vaše brigade. Što se tiče nagaznih mina (jedne i druge vrste), protutenkovskih bombi, protutenkovskih pušaka, odrediti sigurne i dobre borce koji će sa njima rukovati i temeljno se upoznati. Sa protutenkovskim puškama treba da rukuju probani borci (ili mitraljesci) koji su uz to što bolji strelci, tako da kada zatreba oni budu u stanju dočekati neprijateljske tenkove na što manjim otstojanjima da bi ih sigurno mogli uništiti.

⁴ Redakcija nije pronašla tu zapovijest.

⁵ Odnosi se na 13. SS diviziju («Handžar»). Vidi dok. br. 132, objašnjenje br. 7.

⁶ Opširnije o tome vidi dok. br. 166.

Kroz izvjesno vrijeme izvjestite nas kako ste postupili pol ovoj tački našeg naređenja.

5) Prema sigurnim obavještenjima u Srbiji je na nekim mjestima došlo do oružanih sukoba između dražinovaca i ljotićeovaca. Zbog nadmoćnosti ovih drugih, koje pomažu Nedićeve bande i okupator, dražinovci su se našli u vrlo nezgodnoj situaciji. Te suprotnosti pojačane su razvojem situacije u svijetu i kod nas, a konkretno naročito prisustvom naših jedinica na lijevoj obali Drine. Zbog takve situacije počeli su pojedinci iz redova četnika Draže Mihailovića da se prebacuju u Bosnu, a neki i da prilaze našim jedinicama (već je takvih bilo 4). Ovdje se, u prvom redu, radi o onim zavedenim Srbima iz Bosne koji su sticajem prilika do danas ostali u redovima četnika Draže Mihailovića. Zbog toga je potrebno da svi štabovi naših jedinica odmah reagiraju na ove događaje i promjene, te da u vezi s tim preduzmu mjere, koje bi se uglavnom sastojale u sljedećem: Pojačati političku aktivnost na terenu i preko Drine, prema već izdatim uputstvima od ovoga štaba; omogućiti prelaz preko Drine svima zavedenim četnicima iz redova Draže Mihailovića i prihvatiti iste; obavezno dostavljati preko Drine naš propagandni materijal; pronaći porodice i rodbinu onih koji se nalaze kao četnici u Srbiji, te nastojati da iste pišu pisma i pozivaju prebjegle da se vrate svojim kućama i pristupe našoj vojsci; štabovi treba takođe da pišu pisma pojedincima ili grupama kojima će ih pozivati da pređu ovamo i garantovati ličnu i imovnu bezbjednost; preduzeti i druge razne mjere koje bi pomogle izvršavanju pomenutog zadatka, a naročito razviti ob. službu preko Drine.

Povodom ovih događaja Stab III Korpusa NOVJ izdaće kroz dva—tri dana proglas upućen Srbima iz Bosne koji se nalaze u Srbiji.

Stab divizije će preduzeti širu političku aktivnost na ovom terenu u cilju održavanja jednog velikog narodnog zbora, koristeći za sve ovo prisustvo druga Pere Đukanovića, člana AVNOJ-a, koji će sa svoje strane napisati poziv Srbima iz Bosne prebjeglim u Srbiju. O danu kada će se ovaj zbor održati izvjestićemo vas naknadno.

6) U prilogu vam dostavljamo rešenje o postavljenju drugova intendantata u vašoj brigadi, na osnovu vašeg predloga.

Ne slažemo se sa predloženim političkim rukovodiocima za štab vašeg 1. bataljona iz razloga grešaka i familijarnosti koje su se zapazile u zadnje vrijeme u tome štabu. Od vas predloženi polit. rukovodioci, kao mladi i nedovoljno iskusni, ne bi bili u stanju da poprave u potpunosti nedostatke u tome štabu. Zato je potrebno da odmah predložite, bar za jednog od polit.

IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE BRIGADE OD 18. MARTA 1944. ŠTABU ŠESTE NOU DIVIZIJE O BORBAMA OKO LIVNA¹

STAB III BRIGADE VI DIVIZIJE I PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ

Op. broj 69/44.
18/111. 1944. g.

Operativni izvještaj od
15—17/111. 1944.

ŠTABU VI DIVIZIJE

Pripreme:

U vezi držanja položaja prema neprijateljskim snagama u Livnu, kao i radi lakše ishrane naše Brigade na ovome sektoru, raspored naših bataljona bio je slijedeći. I bataljon smješten je u selo Dragnić, sa predstražarskim položajima Debelo Brdo (k. 1207) i Deroguz (k. 1223). II bataljon nalazio se u brigadnoj rezervi u selu Jakir. III bataljon smješten je u selo Ljubunčići, sa predstražarskim položajima Gradina (k. 937), a desno održava vezu sa djelovima dalmatinskih snaga. IV bataljon smješten je u selo Priluku i Dolac, sa predstražarskim položajima iznad Malih i Velikih Kablića (k. 1035, 936). Na ovim položajima naši djelovi držali su i od ranije predstražarske položaje, kao i povremeno III i IV bataljon prebacivao se noću prema Velikom i Malom Guberu za konfiskaciju banditske imovine za ishranu ove Brigade. U ovim mjestima svakodnevno odvijao se rad po bataljonima normalno, izuzev IV bataljona koji je morao veći dio svojih snaga držati na položajima prema neprijatelju. Štab Brigade smješten je u selo Vidimlije.

15. ov. mj. u 6.30 čas. neprijatelj je napao na položaj našeg IV bataljona u jačini 300 vojnika,² potpomognut sa jednim velikim i tri mala tenka i nekoliko topa, koji su ga potpomagali iz samog Livna. Naše snage blagovremeno primjetile su neprijatelja i zauzele glavne položaje prema neprijatelju na liniji kote: 1081, 1153, dok su se naši predstražarski djelovi borili sa neprijateljem iznad Velikog i Malog Kablića. Neprijatelj je koristio svoje tenkove koji su se kretali ispred pješadije i uspio sa istima doći uz cestu prema koti 1081, dok se je

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 9—2, k. 797.

² i ³ Borba je vođena sa dijelovima Šestog ustaškog stajaćeg dje-latnog zdruga. (Vidi dok. br. 128).

njegova pješadija kretala pozadi tenkova uz cestu i kroz sela ispod naših položaja i zauzela prve kote iznad sela Velikih i Malih Kablića i Dolac. Borba se je vodila do 14 časova poslije podne i neprijatelj nije uspio odbaciti naše snage sa glavnog položaja. Naš IV bataljon osjetivši da su neprijateljske snage vrlo male izvršio je protunapad na neprijatelja i isti se pod pritiskom naših snaga povukao u pravcu Livna, dok su ga uz cestu štitili tenkovi.

U ovoj borbi neprijatelj je imao: 12 mrtvih i oko 20 ranjenih. Ratnog plijena nije bilo. Naši gubici: 2 ranjena, od kojih je jedan umro po dolasku u ambulantu.

17. ov. mj. neprijatelj je ponovo napao na predstražarske položaje našeg IV bataljona u jačini 3 tenka i 70—100 vojnika.³ Naši predstražarski djelovi, koji su se nalazili iznad Velikih Kablića, sačekali su neprijatelja i obasuli jakom vatrom i primorali neprijatelja na momentalno povlačenje. U ovom sukobu neprijatelj je imao 3 mrtva i nepoznat broj ranjenih. Od ratnog plijena uhvaćeno je: 120 metaka za šmajser, jedan opasač sa fišekljama. Naših gubitaka nije bilo.

Dana 15/111. 44. »Udarna grupa« našeg I bataljona sačekala je jednu patrolu jačine od 15 vojnika kod kote 954, koja se nalazi sjeverno Eminova Sela više Livna.⁴ Tom prilikom ubila je 2 neprijateljska vojnika. Usljed nailaska neprijateljskog tenka oružje se nije uspjelo iznijeti.

Kritički osvrt: Za vrijeme ovih borbi nije bilo većih nedostataka, sem što je I bataljon propustio priliku da napadne neprijatelja bočno, kada je isti napadao na naš IV bataljon 15. ov. mj. Ovo se ne bi moglo strogo osuditi, pošto je isti bataljon bio dosta daleko, očekivao napad na svom pravcu, a ispred njega su bile brisane strane tako, da bi daleko morao obilaziti i na taj način usljed daljine kasno stignuti na lijevo krilo našeg IV bataljona. Isto tako protunapad IV bataljona nije bio energičan, ali nije ni mogao biti, pošto su neprijatelja koji je odstupao štitili tenkovi.

U ovim borbama utrošeno je: 1745 jugoslovenske municije, 840 talijanske za p. mitraljez i 460 talijanske za »Breden. Liste gubitaka dostaviće se.

Naše snage i dalje nalaze se po gornjem rasporedu, sem II bataljona, koji se sada nalazi u selu Skucani.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Goj.⁵ S. Milekić

Komandant — major,
M. Sijan

(M. P.)

⁴ Pogrešno. Treba: više Duvna.

IZVJEŠTAJ ŠTABA JEDANAESTE HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 18. MARTA 1944. ŠTABU DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE O SITUACIJI U JUŽNOJ HERCEGOVINI¹

Š T A B
XI HERCEGOVAČKE U. BRIGADE
N. O. V. JUGOSLAVIJE

Pov. Broj 98
Dana 18-111 1944 g. u 13 čas.
s. Bančići (Podgreda)

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE

Prema dobivenim podacima u Stocu se sada nalazi jedan bataljon hrvatske »Vražje divizije«,² oko 120 četnika i 80 poljskih žandarma. Četnici su smešteni na Poplat, a žandarmi se nalaze u gradu. Jedan manji dio boraca iz bataljona »Vražje divizije«, koji se nalazi u Stocu, otišao je u Mostar.

U Ljubinj u i okolnim selima Ljubinja nema neprijatelja, sem što se po koji škripar krije po škripovima okolnih brda. Četnici iz s. Ubosko nalaze se u Stocu, a jedan manji deo po škripovima.

Na dan 14/15. o. m. prošla je jedna švapska kolona iz Trebinja preko Popova Polja — Hrasnog za Stolac. Prilikom prolaska kroz Popovo Polje Švabe su zapalile sela Tulje, Drijenjani, Dračevo, Veličani, Mrkonjići i Du.bljani.³ Jačina ove švapske kolone bila je oko 1000 boraca. U Popovu Polju su uzeli vodiče i pustili su ih iz Stoca. Jedan od vodiča nam je rekao da su bili dobro naoružani i da su imali oko 30 puškomintraljeza — šaraca. U Hrasnom su vodili borbu sa delovima Južnog hercegovačkog odreda i bili su odbijeni.⁴ Ubijeno je oko 20 Švaba i više je ranjeno. U Stocu su ove Švabe ostale svega jedan dan i produžili su pokret za Mostar. Iz Mostara su dolazili kamioni da ih prihvate.

U selima duž železničke pruge Mostar — Hum nalaze se domobrani zajedno sa ustašama iz »Vražje divizije« i zajedno čuvaju prugu i održavaju je u ispravnosti.

Drugih podataka o neprijatelju nemamo.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 7—11, k. 1144 I.

² Vidi dok. br. 139.

³ Vidi dok. br. 189.

Na dan 14. o. m. brigada se prebacila sa prostorije Ivan po — Milovići — Kačanj — Orahovica — Narad na prostoriju **Vranjska** — Vlahovići. Bataljoni su bili smešteni u s. Jasenje — Blakoše — Mileci — Oblo Brdo — Ljubomišlje. Na toj **prostoriji** ostali smo i 15. o. mj. Za čitavo vreme našeg pokreta do Vranjske padao je sneg, a uz Crno Osoje ka Vranjskoj bila je vrlo jaka mećava i temperatura je bila vrlo niska. Na ovoj **prostoriji** mobilisali smo 2 borca.

Sa ove prostorije poslali smo naređenje bataljonu »Savo Belović« na Hrgud. Naši kuriri su ga tamo našli i predali mu naređenje za dalji rad. Ovaj bataljon ruši cestu na Suvoviću, na Trusini i kontroliše Dabricu. Svakodneвно sa njim održavamo vezu.

Na dan 16. o. m. prebacili smo se na prostoriju Ubosko — Poljice — Zegulja — Radoši — Čukovci. U s. Ubosko nismo našli ni jednog sposobnog muškarca, već su u škripovima ili u Stocu. U s. Radoši mobilisali smo 1 borca. Porušili smo drum Stolac — Ljubinja na nekoliko mesta i takođe ga i pregradili. Pregrađivanje i rušenje izvršili smo na Zegulji. U s. Ubosko dali smo jednu priredbu na kojoj je bilo dosta prisutnih meštana — svi sem sposobni za vojsku. Na ovoj prostoriji ostali smo u toku 17. o. m.

Na dan 16. o. m. uputili smo 2. bataljon u Popovo Polje sa zadatkom da tamo izvrši mobilizaciju i da po mogućstvu izvrši akciju na železničku prugu. Sa ovim bataljonom otišao je i politički komesar ove brigade.

Danas, 18. o. m. rano ujutro prebacili smo se u s. Bančići gde smo smestili dva bataljona, a jedan naš bataljon i dalje je ostao u s. Radoši — Zegulja.⁵ Na ovoj prostoriji staraćemo se da mobilišemo borce iz Bančića. Izgledi za mobilizaciju u s. Bančići su slabi. Ima oko 120 boraca, ali su svi po škripovima.

Na ovoj prostoriji ostaćemo i 19. o. m., a u toku 20. o. m. prebacićemo se u sela oko Ljubinja.

Obrazovali smo vojni kurs za podoficire i rad je počeo danas. Kurs pohađaju po 5 slušalaca iz svakog bataljona i 2 kurira štaba brigade.

Brojno stanje po formularu koji ste nam poslali dostavićemo vam po sledećim kuririma. Javite nam da li će se po tom formularu u buduće dostavljati brojno stanje i naoružanje ili ćemo dostavljati po starom obrascu.

U selu Bančići nalazio se jedan bataljon Južnog hercegogkog odreda i kada su naši bataljoni došli u Bančiće, tada je ovaj bataljon Južnog hercegovačkog odreda otišao za s. Bjelo-

⁵ U zapovijesti Štaba brigade od 17. marta 1944. precizirani su zadaci potčinjenih jedinica. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 15-4. k. 1149 II).

viči. Sastali smo se u s. Bančići sa komandanom Južnog hercegovačkog odreda drugom Đakom Kundačinom.

Akumulator koji se nalazio u s. Vlahovići i koga ste **nam** rekli da uzmemo — prespemo kiselinu iz njega, uzela je X brigada kada je bila na prostoriji Vranjska — Vlahovići.

Ako bude nekih naročitih novosti i neprijateljskih pokreta izvestićemo vas odmah, a u koliko ne bude naročitih novosti slaćemo vam kurire svaki 3. ili 4. dan.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

V. d. zamj. polkoma,   Načelnik štaba,   V. d. komandanta,
Aco Babić   Drago Đukanović   Srećko Reić

(M. P.)

BR 102

NAREĐENJE ŠTABA PRVOG PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ OD 19. MARTA 1944. ŠTABU TREĆE PROLETERSKE (KRAJIŠKE) BRIGADE ZA SADEJSTVO SA TREĆOM IJCKOM BRIGADOM NA SEKTORU ŠUJICA — LIVNO — GLAMOČ¹

STAB I PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ

Br. — 38
19 mart 1944

Š t a b o v i m a :

III PROLETERSKE BRIGADE

1. — Prva proleterska brigada prikupiće se do kraja ovog meseca oko Mrkonjića,² a XIII Proleterska brigada na prostoriji Travnik — Jajce.⁸ Verovatno je da će se naknadno i XIII Proleterska brigada prebaciti zapadno od Vrbasa,⁴ tako da će cela I Proleterska divizija biti na okupu.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 7/1—1, k. 714.

² O rasporedu i dejstvu te brigade vidi dok. br. 157.

³ Vidi dok. br. 153.

⁴ U naredenju Štaba Trinaeste proleterske brigade od 4. aprila 1944. o tome se kaže: »Na osnovu dobijenog radiograma od Štaba I pro-
^^

okupna voj. br. - 32
12. Marta 1944

Stabovino:

III Proleterka brigada 06
~~III Liška brigada~~

1.- Prva proleterka brigada prikupila se do kraja ovog meseca oko Krcenjiča, a III Proleterka brigada na prostoru Ivanik - Jajce. Verovatno je da će se naknadno i III Proleterka brigada prebaciti zapadno od Vrbske, tako da će cela I Proleterka divizija biti na okupu.

2.- Do tog vremena, III Liška brigada ostaje na svom dosadašnjem sektoru, pored Livna.

Zadatak vaše brigade:

a.- Bezbediti III Lišku brigadu na zatvaranju pravca Livno - Glamoč.
b.- Obezbeđenje Glamoškog aerodroma.
c.- Sadržavanje sa III Liškom brigadom u organiziranim operacijama na sektoru Šujica - Livno sa težnjom potpunog izolovanja neprijateljskog uporišta Livno; u tom cilju održavati stalnu vezu i saradnju sa Štabom III Liške. U tu bi se otvorili putevi za napad na Livno sa svih strana, intenzivno dejstvovati istočno i južno od Livna, usledjujući svoja dejstva sa Štabom i celom III Liškom brigadom. Sve dok se ti putevi ne otvore, držati stalno bez čvrste katalizacije u rezervi III Liške brigade na glavnom kolu pravca Livno - Glamoč.

3.- Održati razviti političke, verske i kulturne aktivnosti "Sloboda i mir" i "Sloboda i rad".
4.- Obezbediti komunikaciju i saradnju sa Štabom III Liške brigade i sa drugim brigadama i divizijama u neprijateljskoj okolini i u pozadini, u cilju razbijanja i uništenja neprijateljskih komunikacija.

5.- Održavati, razvijati i koristiti vezu sa Štabom I proleterke divizije.
6.- U svakom trenutku obezbediti se livnjskog polja, a posebno preko internacionale divizije, odnosno Korpusa.

7.- U vašem zadataku obavestićemo radiotelezom Štab I proleterke divizije.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

Politikomesar,

M. Todorović

Komandant
General-Legjant,

[Signature]

Štab I proleterke divizije i Korpusa, Glamoč, 12. Marta 1944.

PS. III Liška div. dobila je ukazom VŠ naziv "III Proleterka divizija, 'Kole Telo'". - Dobro bi bilo da im uputite izdavanje.

[Signature]

2. — Do tog vremena, III Lička brigada ostaje na svom dosadašnjem sektoru, prema Livnu.⁵

Zadatak vaše brigade:

a. — Rezerva III Ličke brigade na zatvaranju pravca Livno — Glamoč.

b. — Obezbeđenje Glamočkog aerodroma.

c. — Sadejstvo sa III Ličkom brigadom u ofanzivnim operacijama na sektoru Šujica — Livno sa težnjom potpunog **izolovanja** neprijateljskog uporišta Livno,⁶ u tom cilju održavati **stalnu** vezu i saradnju sa Štabom III Ličke.

Da bi se stvorili uslovi za napad na Livno vaši će bataljoni intenzivno dejstvovati istočno i južno od Livna, usklađujući svoje dejstvo sa dejstvom delova III Ličke brigade. Sve dok se ti uslovi ne pripreme držaćete stalno bar dva vaša bataljona u rezervi III Ličke brigade za zatvaranje pravca Livno — Glamoč.

3. — Odmah razviti do najveće mere i odlučnu aktivnost »Letećih« i »Izviđačkih odeljenja«.

4. — Obavezno organizovati u saradnji sa Štabom III Ličke brigade doturanje propagandnog materijala neprijateljskoj vojsci i stanovništvu na teritoriji pod neprijateljskom kontrolom.

5. — Održavati, telefonom i kuririma, vezu sa nama i sa Štabom I Proleterske divizije.

6. — Bar deo namirnica obezbediti sa Livanjskog Polja, a ostalo preko intendanture divizije, odnosno Korpusa.

7. — O vašem zadatku obavestićemo radiovezom Štab I Proleterske divizije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
M. Todorović

(M. P.)

Komandant
general-lajtnant
Koča A. Popović

Nz. — Jedan primerak ovog naređenja dostavljen je na uvid Štabu III Ličke brigade.

⁷P. S. VI Lička div. dobila je ukazom VŠ naziv: VI Proleterska divizija »Nikole Tesle«. — Dobro bi bilo da im uputite čestitku.

Plavi⁸

j leterske divizije, naša brigada kao i divizijska bolnica, prebaciće se sa svoje sadašnje prostorije na novu, zapadno od r. Vrbasa na liniji Dragnić — Gerzovo...« (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 15/1. k. 727).

⁵ i ⁶ Bliže o tome vidi dok. br. 100. 128 i 146.

⁷ Sljedeće riječi su dopisane mastilom, latinicom.

" Mijalko Todorović

NAREDBA ŠTABA TREĆEG KORPUSA NOVJ OD 19. MAR
TA 1944. ŠTABU ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE O POSTAV
LJENJU NOVIH RUKOVODILACA U KOMANDAMA BIK
CANSKOG, MAJEVIČKOG I TREBAVSKO-POSAVSKOO
VOJNOG PODRUČJA'

ŠTAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Broj: 22/44.
19. III. 1944.

ŠTABU XVI VOJVOĐANSKE NOU DIVIZIJE

Položaj

Dostavljamo vam naredbu Vrhovnog štaba NOV i POJ
o organizaciji vojne vlasti u pozadini od 7 februara t. g.,² koja
glasi:

»Formacija Štaba Korpusa: komandant, komesar, zamje-
nik komandanta, načelnik, pomoćnik načelnika. Štab ima: 1

1) Operativni dio sa otsjecima: operativni, za vezu, oba-
vještajni, za naoružanje, intendanturu, sanitet, vojni sud.

2) Korpusna vojna oblast — na pr. vojna oblast III Kor-
pusa sa otsjecima: za mobilizaciju, za saobraćaj, ekonomski —
radionice, fabrike, magacini itd. — sanitetski, za zaštitu na-
roda, oblasni vojni sud.

U slučaju odlaska Operativnog štaba i jedinica Korpusa,
zamjenik komandanta i organi korpusne vojne oblasti ostaju na
svojoj teritoriji i obavljaju sve vojne službe, a pri korpusnoj
vojnoj oblasti u tom slučaju potpadaju i oni odredi, odnosno
jedinice, ostavljene za bezbjednost te teritorije.

3) Korpusne oblasti imaju se razgraničiti.

4) Izvršni organi korpusne vojne oblasti su komande po-
dručja, odnosno komande mjesta. Komande područja treba da
prestavljaju ekonomsku teritorijalnu cjelinu, koja obuhvata
2—3 sreza. Komandu područja sačinjavaju: komandant, poli-
tički komesar i zamjenik komandanta i potčinjeni mu refe-
renti: mobilizacijski oficir, referent saniteta, intendantski ofi-

¹ Original, pisan ia mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojno-
istorijskog instituta, reg. br. 13—1, k. 408.

² Prepis naredbe Vrhovnog štaba NOV i POJ izvršen je u Štabu
Trećeg korpusa NOVJ. Međutim, naredba o kojoj se govori nosi datu-
m: 8 februar 1944. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 3.1. k. 15).

ćir saobraćajni oficir, opunomoćenik za zaštitu naroda. Mobilizacijski oficir je ujedno i zamjenik komandanta. Komande mjesta sačinjavaju: komandant, pomoćnik i politički delegat.

5) Za organizaciju ostsjeka za zaštitu naroda poslaće se specijalno uputstvo.

6) Načelno, teritorijalna vojna vlast spada u nadležnost Korpusa. Ali one divizije koje su vezane za neku teritoriju obavezno moraju uspostaviti vojnu oblast onako, kako je to predviđeno za korpuse.

7) Naredba stupa odmah na snagu i njome se ukidaju sve ranije izdate naredbe o organizaciji vojne vlasti u pozadini.

Detalji:

1) Stab Korpusa rukovodi i odgovoran je za cjelokupnu službu, a načelnik rukovodi štabskom službom i neposredno sa prva tri ostsjeka. Pomoćnik sa druga četiri, a zamjenik komandanta korpusnom vojnom oblasti. Na čelu ostsjeka nalaze se šefovi.«

U vezi ove naredbe, a po ukazanoj potrebi izvršene su izvjesne promjene kod pozadinskog vojnog aparata na teritoriji korpusne oblasti ovog Štaba.

Za komandanta Birčanskog područja postavljen je drug Vojo Nenadić, dosadnji zamjenik komandanta istog područja, za političkog komesara drug Ljubo Vušović, profesor. Zamjenik komandanta ovog područja još nije imenovan. Za komandanta Majevičkog područja postavljen je drug Brano Savić, komandant Birčanskog područja, za političkog komesara drug Mirko Filipović,³ politkom XVIII Hrvatske NOU brigade, a za zamjenika komandanta drug Dušan Ćurković. Za komandanta Trebavsko-posavskog područja postavljen je drug Radika Ilić, komandant Majevičkog područja, za političkog komesara drug Boro Popović, komandant istog područja, a za zamjenika dosadnji drug koji je vršio tu dužnost.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
V. Popović

Komandant,
general-major:
Košta

(M. P.)

³ Narodni heroj. Aprila 1944. prilikom obilaska terena, upao u četničku zasjedu u s. Priboj (Lopare). Četnici su ga uhvatili i predali Nijemcima, koji su ga strijeljali avgusta 1944. kod s Drenovci u Slavoniji.

NAREĐENJE ŠTABA JEDANAESTE NOU DIVIZIJE OD 19
MARTA 1944. ŠTABOVIMA BRIGADA ZA RASPORED I
DEJSTVO NA PROSTORIJI SJEVERNOG DIJELA SREDNJE
BOSNE¹

STAB
XI DIVIZIJE NOV
JUGOSLAVIJE
Broj: 95/44 str. pov.
19 marta 1944 god.
u 24 h

ŠTABOVIMA V, XII i XIV NOU BRIGADE

U vezi novonastale situacije u Krajini, snage I. prolet. divizije pomjeriće se u pravcu Jajca i Mrkonjića,² stoga je teren za kontrolu koga vrše naše snage postao veći. U vezi s tim,

n a r e đ u j e m o :

1. Da V KNOU brigada od 20 ovog mj. preuzme kontrolu terena od Jošavke do Nožičkog, a manjim dijelovima kontrolisati i do Srpa. Jedan bataljon V KNOU brigade neka 21 ovog mj. krene u Šiprage, gdje će primiti staranje za divizijsku bolnicu, kao i kontrolu terena prema Travniku i prema Mladikovini. Prnjavorski odred biće postavljen na Branešcima sa zadatkom kontrole prema Šnjegotini i Jošavki.³

2. XII KNOU brigada kontrolisaće svoj dosadašnji sektor, s tim što će pojačati kontrolu u pravcu Teslića, kao i s jačim snagama zatvarati pravac Teslić — Maslovar.⁴

3. XII Slavenska NOU brigada će ostati na istom sektoru, s tim što će u Srpac spustiti jedan bataljon.⁵

4. XIV SBNOU brigada zatvaraće pravac Banjaluka — Kotor Varoš sa dva bataljona, a sa jednim bataljonom i Banjalučkim odredom orijentisaće se prema Cemernici. Sa jednim bataljonom će se, krstareći, povezivati preko Karača sa V KNOU brigadom, koja djeluje u pravcu Jošavke.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
s. odsutan

(M. P.)

Komandant — pukovnik.
M. Šiljegović

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 45—1, k. 870.

² Vidi dok. br. 89.

» i ⁴ Vidi dok. br. 156.

⁵ O rasporedu i dejstvu te brigade vidi dok. br. 118.

ZAPOVIJEST ŠTABA ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE OD 19. MARTA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA PREBACIVANJE NA PROSTORIJE BRIJEST — GORNJI TOBUT, RAVNI GAJ — JABLANGRAD I RASTOŠNICA — ZAVRŠJE¹
r /

STAB
XVI NOU DIVIZIJE

Br. si.
19 marta 1944 god.

Z A P O V E S T

Sekcija Bijeljina 1 : 100.000

Situacija: Neprijateljske snage iz Koraja izvršile su danas oko 8 časova napad na jedinice I brigade, iste potisle, i uporno nastavljaju sa napadima na liniju Kamenita kosa — Zutavka² na koju su se povukle i koju brane jedinice I brigade.

Neprijateljska kolona sa sektora Zabrdе — Dubrava danas do 14 časova nije bila aktivna.

Jedinice I brigade nalaze se na liniji Žutavka — Udrigovo — Goduš,³ a jedinice II brigade na liniji Mramorje — Gavriča brdo — Prokoš sa isturenim odeljenjima na Obrenovoj kosi.

Naši zadaci: Sa jedinicama se postaviti na zgodne položaje za odbranu, budno i neprestano pratiti pokrete neprijatelja u cilju prodiranja njegovih daljih namera, održavati kontakt manjim odeljenjima sa neprijateljem a s druge strane osigurati jedinicama pravac eventualnog izvlačenja sa ovog sektora. U vezi toga, —

N A R E Đ U J E M O :

- 1) I brigada: danas po padu mraka jedinice I brigade otkačiče se neprimećeno od neprijatelja i premestiti se na prostoriju Peljave (Delići) — Trnjaci — G. Tobut sa svoja tri bataljona, i na prostoriju D. Lipovice — Sviž — Brijest sa dva bata-
: Ijona.

Zadatak brigade na novoj prostoriji je praćenje pokreta neprijatelja sa prostora Udrigovo, kontrola sektora južno od

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog instituta, reg. br. 49—6, k. 950.

² Vidi dok. br. 183.

³ i ⁴ Vidi dok. br. 166.

ceste Lopare — Rastošnica u rejonu Zloselo — Jasike u cilju praćenja pokreta četničkih bandi. Skrenuti pažnju jedinicama na maksimalnu budnost kao i živo izviđanje predterena u pravcu Osjenjaka, kako bi se izbeglo svako iznenađenje. Održavati tesnu vezu sa jedinicama II brigade kao i jedinicama Majevičkog odreda.

II brigada: danas po padu mraka prebaciće svoje jedinice na prostoriju Ravni Gaj — Mezgraja — Jablangrad, sa zadatkom budnog praćenja situacije na svom sektoru, kao i kontrole eventualnih neprijateljskih pokreta, u kom cilju isturati jača izviđačka odeljenja pravcima Ravni Gaj — Gavrića brdo kao i pravcem Jablangrad — Prokoš. Obratiti pažnju na doline reke Janje i Mezgrajice. Obezbediti se od pravca Ugljevika, Janjara i Urvina. Održavati vezu sa jedinicama I brigade i IV na sektoru Zavid — Rastošnica.

Predlažemo da II brigada smesti jedan svoj bataljon na prostoru Krstača,⁴ sa zadatkom kontrole sektora Teočaka kao i održavanja veze sa jedinicama XXXVIII divizije na prostoriji D. Krčina — Pilića.⁵

IV brigada će danas po padu mraka izvršiti pokret na prostoriju Rastošnica — Romani — Zavid — Završje sa zadatkom kontrole Stolica i Jelice, u kom cilju na pomenutim pravcima slati jača izviđačka odeljenja. Razviti izviđačko-obaveštajnu službu u pravcu Šapne i sektora Zvornik — Tuzla. Naročito u pravcu komunikacije Tuzla — Zvornik. Majevački NOP odred se nalazi na prostoriji Vukosavci — Tobut.

Jedinice XXXVIII NOU divizije nalaziće se od sutra ujutru na prostoriji Bare — Pilića.

- 2) Štabovi brigada nastojaće da svoje jedinice što je moguće više odmore, nahrane i srede na novim prostorijama, kako bi iste bile sposobne za predstojeće akcije i pokrete.

Skrenuti pažnju svim jedinicama na potrebu maksimalne budnosti i opreze kao i razvijanja izviđačke i obavешtajne službe na pravcima ka neprijatelju u cilju sprečavanja iznenađenja.

- 3) Štab XVI NOU divizije i Glavni štab za Vojvodinu nalaziće se od 20. III. o. g. u selu Caklovici.
- 4) Divizijska bolnica prebaciće se 20. III. o. g. rano ujutru na prostoriju Obršina sa sadašnjim svojim obezbeđenjem.

6

⁵ Bliže o rasporedu i dejstvu te divizije vidi dok. br. 132.

° Tekst pod 5) i neke rečenice pod 1) i 3) precrtani su plavim mastilom.

6) Ponovo vam skrećemo pažnju na potrebu međusobnog obaveštavanja o situaciji kao i o blagovremenom obaveštavanju štaba divizije.

Kako se nalazimo na prostoriji četnički nastrojenoj, to sve kurire upućivati s pratnjom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik,
major Mil. Đukić

(M. P.)

Komandant,
general-major
D. Lekić

BR. 106

NAREĐENJE ŠTABA TRIDESET ŠESTE NOU DIVIZIJE OD
19. MARTA 1944. ŠTABU MAJEVIČKOG NOP ODREDA ZA
OBEZBJEĐENJE I SMJEŠTAJ BOLNICE U JABLANICI¹

STAB
XXXVI NOU DIVIZIJE
19 marta 1944. g.

ŠTABU MAJEVIČKOG NOP ODREDA

Najhitnije uputite jedan vaš bataljon u s. Jablanicu za obezbjeđenje bolnice, koja se ponovo nalazi u Jablanici od 18 o. m. Naime, bolnica koja se nalazila u Srebrniku, usljed njene ugroženosti, evakuisana je i smještena u Jablanicu.

Stavite u dužnost štabu bataljona da mora budno da pazi na mogućnost nailaska neprijatelja u Jablanicu. Bataljon je dužan da pomogne smještaj bolesnika i ranjenika u baze.

Referent saniteta² naše divizije nalazi se u Jablanici već dva dana, gdje je izvršio sve potrebne mjere čišćenja sela od tifusne zaraze. Stavite u dužnost štabu bataljona, da i on mora neprestano najoštrije sprovesti sve higijenske mjere protiv tifusa.

Štab XVI divizije, prema našem radio-telegrafskom dogovoru, također će vam uputiti naređenje iste sadržine.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
S. Mitrović

Komandant — major,
Kamenjar

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-istorijskog instituta, reg. br. 2/1, k. 1240.

* Dr Stanojka Đurić

ZAPOVIJEST ŠTABA TRIDESET OSME NOU DIVIZIJE OD
19. MARTA 1944. ŠTABOVIMA SEDAMNAESTE MAJEVIC-
KE BRIGADE I MACVANSKOG NOP ODREDA I KOMANDI
MAJEVICKOG VOJNOG PODRUČJA ZA POMJERANJE NA
PROSTORIJE GORNJA PILIĆA — GORNJA KRCINA, SA-
VICI I LAZE¹

STAB 38 U. DIVIZIJE NOVJ

19 marta 1944 g. u 21 č.

Br. 8

Z A P O V I J E S T

(Sekcija Bijeljina 1 : 100.000)

Situacija: Jedinice XVI divizije vodile su i u toku današnjeg dana uporne bojeve s neprijateljem, i to na liniji Zuttavka — Udrigovo — Goduš.² Ali usljed ogromne nadmoćnosti neprijatelja, kojemu je stiglo novo pojačanje od Brčkog,⁸ štab XVI divizije donio je odluku da povuče jedinice sa pomenute linije, koja je branjena u toku čitavog današnjeg dana, i to ka brdskom dijelu Majevice.⁴ U vezi s tim i naša divizija mora izvršiti unekoliko pomjeranje ka brdskom dijelu.⁵

N a r e đ u j e m o :

1) XVII majevička NOU brigada pomjeriće se sa dosadašnje prostorije do na prostoriju G. Pilića — Bare — G. Krcina. Raspored bataljona izvršiti u duhu već dobijenih usmenih uputa. Tako isto obezbjeđenje i izvidanje.

2) Mačvanski NOP odred pomjeriće se sa dosadašnje prostorije u s. Saviće kod Lokanja. Obezbjedenje od pravca Lokanja — Rojčevića — Šepka, u kom pravcu slati što dublje patrole radi prikupljanja podataka o neprijatelju: Zelenom kadru, četnicima, itd. Patrolama uvijek davati konkretne zadatke i detaljne upute, ukazivati na opreznost od četničkih zaseda, itd.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 2/1, k. 1258.

² Vidi dok. br. 166.

» Vidi dok. br. 181.

⁴ Vidi dok. br. 105.

Opšte napomene:

a) Vrijeme polaska na novu prostoriju:

Mačvanski NOP odred pokrenuće se sa dosadašnjeg mjesta (iz Jugovića) ujutro u 4 časa, tako da stigne u s. Brđane do 6 časova, odakle će produžiti pravcem: Brđani — Banjica — Bare — Savići, gdje se smješta i obezbjeđuje.

XVII mai. NOU brigada izvršiće pokret takođe ujutro u 6 časova u smislu kako je već usmeno rečeno štabu brigade.

Radnički bataljon, koji se sada nalazi u Trnovi, po dolasku u Brđane stavlja se pod komandu štaba XVII brigade, od koga će dobiti upute i naređenja za dalji pokret, smještaj, itd.

Komanda područja⁰ sa komandama mjesta i svojim vlastitim obezbjeđenjem izvršiće pokret iz G. Trnove najkraćim pravcem preko Krćine za selo Laze, gdje će se smjestiti i obezbijediti. Pokret neka izvrši ujutro oko 7 časova, tj. kada borbene jedinice izbiju napred.

2) Štab divizije pokrenuće se ujutro u 6 časova i smjestiće se u Barama, gdje će sve jedinice dostaviti izvještaj po smještaju na novoj prostoriji.

3) Raspored ostalih naših jedinica:⁷

I vojv. brigada nalaziće se na prostoriji Trnjaci — Zloselo.

II vojv. brigada biće na prostoriji s. Mezgraja.

IV vojv. brigada zatvaraće pravac od Šapne — Zvonika i biće na prostoriji Goduš — Rožanj — Zavid.

II Sremski NOP odred nalaziće se na prostoriji sela Teočaka.

4) Sve jedinice neka se što više snabdiju sa rezervnom hranom, jer je prostorija na koju se premještamo u velikoj mjeri siromašna.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar.
Vlado Rolović

Komandant — p.pukovnik,
Mil. Zekić

(M. P.)

Dostavljeno.

Štabu XVII brigade.

Štabu Mačvanskog NOP odreda,

Komandi područja za Majevicu.

⁸ Misli se na Komandu majevičkog vojnog područja.

⁷ Opširinije o rasporedu navedenih brigada vidi dok. br. 105 i 166.

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE KRAJIŠKE BRIGADE OD 19
MARTA 1944. ŠTABU DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE O
BORBAMA OD 1. DO 15. MARTA¹

Š T A B
II KNOU BRIGADE
19. III. 1944 g.

ŠTABU XXVII NOU DIVIZIJE

Podnosimo petnaestodnevni izvještaj i to:

1. III. 1944 g. Brigada sa tri bataljona nalazila se na prostoriji Krušev Do — Zepa sa zadatkom odmora i obezbjeđenja logora nakon povratka sa prostorije Skelani.² Bataljoni su bili smješteni i to: I bataljon Krušev Do, III bataljon Krušev Do, IV [bataljon] Zepa. Štab brigade Krušev Do. II bataljon Klečkovac, sa zadatkom zatvaranja pravca od Žljebova. Brigadna bolnica Grbici.
2. III. 1944 g. I. bataljon sa dvije čete na istom mjestu, a jedna četa krenula u Zepu radi hvatanja veze sa divizijom u 1 sat, a sa dvije čete krenuo u 7 sati za Zepu i smjestio se u Čavčićima uz potrebno obezbjeđenje. II bataljon na istom mjestu i sa istim zadatkom, III bataljon do 14 časova na istoj prostoriji i sa jednom četom u Lukama radi prikupljanja hrane, a u 14 časova se prikupio i krenuo za Zepu gdje se je i smjestio uz potrebno obezbjeđenje. IV bataljon izvršio pokret iz Zepe na prostoriju Grbici — Točionik gdje se je i smjestio uz potrebno obezbjeđenje. Štab brigade Zepa, brigadna bolnica Grbici.
3. III. 1944 g. I bataljon izvršio pokret na prostoriju Rađevići gdje se je i smjestio uz obezbjeđenje. II bataljon izvršio pokret u Podosoje radi pripreme za prelaz preko Prače,

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 6—5, k. 987.

² Vidi dok. br. 27.

III bataljon izvršio pokret na prostoriju Beheći gdje se je smjestio uz potrebno obezbjeđenje,

IV bataljon na istom mjestu i sa istim zadatkom,

Stab brigade Točionik, brigadna bolnica Grbići.

- III. 1944 g. I bataljon izvršio pokret na prostoriju sela Dobrašina, III [bataljon] Zakomo, IV [bataljon] Bereg — Ušnjaci, štab brigade i bolnica Kalimanići. Koncentracija jedinica izvršena radi prelaza preko Prače.

II bataljon stavljen pod komandu XIX Birčanske brigade sa kojom će izvršiti pokret i prelaz Prače, pa je radi toga i produžio za Cadovinu.

- III. 1944 g. Brigada se sakupila u Dobrašini i tu je formirana kolona i to: I bataljon, III bataljon, štab divizije sa prištabskim osobljem i komorama, štab brigade sa prištabskim osobljem i komorama, divizijska bolnica, brigadna bolnica i IV bataljon kao zaštitnica, te je kolona krenula pravcem Dobrašina — Ferizovići — rijeka Prača. Na Praču se stiglo u 24 časa.

II bataljon u Cadovini na odmoru i pripremanju za prelaz. Kako je bataljon trebao sa ostalim jedinicama XIX Birčanske brigade da produži pokret za Ustipraču, to je povukao sva osiguranja, ali prije pokreta iznenađeni su od jedne bojne ustaša i Njemaca i borba je vođena od 16 do 20 sati.³ Po odluci štaba XIX Birčanske brigade bataljon se je u 20 časova povukao u pravcu Orahovice. U ovoj borbi naši su gubici bili 4 mrtva i 8 ranjenih, te 4 konja, 2 puške i kuhinja, dok su nepr. gubici nepoznati. Neprijatelj je bio naoružan sa dosta automatskog oružja, 1 bacač i 1 top.

- III. 1944 g. U 0 časova počelo prebacivanje bolnica i komora preko gaza na Prači, a boraca preko želj. mosta na Prači. Radi teškog terena i veličine rijeke prebacivanje je išlo lagano kako na gazu tako i na mostu. Do svitanja uspjele je prebaciti samo I, III, bataljon, štab divizije, štab brigade i jednu četu IV bataljona. Dvije

čete IV bataljona, koje su se nalazile kao zaštitnica na kosi na desnoj obali Prače, uslijed dolaska neprijateljskog voza bile su otsječene, pa su se povukle preko Ferizovića za Dobrašinu. Pri prelazu ceste ove čete su se sudarile sa ustašama koji su išli iz Sokoca i naše čete primile su borbu.⁴ U ovoj borbi četama se uspelo prebaciti. Poginuo je politkomesar bataljona,⁵ jedan vodnik ranjen i zarobljen po ustašama, jedan Talijan poginuo, 3 Talijana su zarobljena. Tačna jačina, naoružanje kao i gubici neprijatelja nisu ustanovljeni. Čete su se nakon prelaza smjestile u selu Dobrašina. Nakon prelaza preko Prače, I bataljon i III [bataljon] sa dvije čete krenuli su na nepr. uporište Podmjera sa zadatkom da likvidiraju isto. Borba je počela u 10 sati. U Podmjeri se nalazilo 200 SS-ovaca sa 7 puškomitraljeza, jednim teškim mitraljezom, jednim teškim i jednim lakim bacačem, utvrđeni u bunkerima. Oko uporišta je bio brisani prostor i veliki snijeg tako da se nije moglo nikako prići. Borba je vođena do 17 časova, ali bez uspjeha. Napad je obnovljen u 22 časa, ali opet bez uspjeha. U Vražalicama su se smjestili brigadna i divizijska bolnica, štab divizije i brigade, te sve komore radi odmaranja. Četa III bataljona je vršila demonstrativni napad na Mesiće te je tom prilikom ubila 3 neprijateljska konja i jednoga zarobila. Na Podmjeri mi smo imali 8 ranjenih, od kojih 4 teže, a neprijatelj je imao 3 mrtva i više ranjenih. II bataljon po odluci štaba XIX Birčanske brigade, pod čijom je bio komandom, povratio se preko Prašičića za Bereg sa zadatkom zatvaranja pravca od Rogatice. Iz Vražalića sve jedinice su izvršile pokret preko Hranjena na prostoriju Markovići — Brajlovići — Hranjen.

7. III. 1944 g. I bataljon Hranjen — Hadžići sa zadatkom zatvaranja pravca od Renovice i Podmjere. Na četu koja je zatvarala pravac od Podmjere ne-

⁴ U to vrijeme u Sokocu je bila Dvadeset druga bojna Prvog stajalećeg djelatnog zdruga, i vjerovatno je borba vođena s njom. (Vidi dok br. 109).

⁵ Miro Majnić, politički komesar Četvrtog bataljona

prijatelj iz Podmjere izvršio je napad sa jačim patrolama, ali su iste odbačene. III bataljon Markovići — Tupačići, četa IV bataljona Hadžići, a dvije čete Kalimanići, štab brigade i brigadna bolnica Radovići, II bataljon na istom mjestu i sa istim zadatkom.

8. III. 1944 g. I bataljon na istom položaju i sa istim zadatkom. Četa koja je zatvarala pravac od Podmjera napadnuta od jedne neprijateljske kolone, ali je ista kolona odbačena na polazni položaj, odakle je položaje naše čete tukla iz bacača sa namjerom da naše zbaci i da se na taj način spoji sa svojim snagama koje su nadirale iz Renovice. Naš bataljon napadnut sa dvije strane a nemogavši zadržati svoje položaje povukao se je na položaj Debeli Međa — Ravni Gaj, a odatle na prostoriju Buljetovina⁸ — Morinac gdje se je i smjestio uz potrebno obezbjeđenje. U ovoj borbi neprijatelj je imao 1 mrtvog i 2 ranjena, dok je bataljon imao 2 ranjena.

III bataljon na istoj prostoriji i sa istim zadatkom. Ovaj bataljon je napadnut od jedne kolone ustaša i četnika jačine 150, koji su protjerani. Naši gubici 1 mrtav, 1 ranjen, dok nepr. gubici nisu poznati, ali prema nekim podacima neprijatelj je odnio 4 nosila.

IV bataljon sa jednom četom u Rosijevićima a sa dvije čete u Kalimanićima uz potrebno obezbjeđenje logora.

Štab brigade i brigadna bolnica na istom mjestu.

9. III. 1944 g. I bataljon smjestio se [na] prostoriju Čitluk — Mrkovi — Gunjačić sa zadatkom obezbjeđenja logora i hvatanja veze sa našim II bataljonom i XIX Birčanskom brigadom. III bataljon Brailovići — Markovići sa zadatkom obezbjeđenja logora, IV bataljon sa jednom četom u Rešetnici, a dvije čete sa Birčanskom brigadom u pokretu za prelaz preko Prače, II bataljon krenuo sa dosadanje prostorije prema Ustiprača, sa zadatkom da zauzme most i osi-

⁸Na karti 1 : 100.000 to mjesto nije nadeno. Vjerovatno je oma-Ska. pa treba: Brajlovina (selo).

gura prelaz ostalim jedinicama preko mosta što je i izvršio. ^^

Štab brigade Prisoje, brigadna bolnica Šašići

10. III. 1944 g. I bat. na istom mjestu i sa istim zadatkom, III isto, IV bataljon sa jednom četom u Rešetni a sa dvije čete nakon prelaza Prače u Prisoju II bataljon nakon prelaza Prače smjestio se u Vremce uz potrebno obezbjeđenje. Štab brigade i brigadna bolnica na istom mjestu.
11. III. 1944 g. I bataljon izvršio pokret na prostoriju G. Žešće — Previla. Zadatak: zatvaranje pravca od Jahorine i hvatanje veze sa III Talijanskom brigadom u Šahbašićima. II bataljon Rešetnica — Kušeši. Zadatak: održavanje veze sa XIX Birčanskom brigadom i sa štabom brigade, te prikupljanje hrane za ostale jedinice. III bataljon izvršio pokret na prostoriju Ustikolina — Podgaj sa zadatkom zatvaranja pravca od Goražda. IV bataljon izvršio pokret na prostoriju Nekopi — Crnci sa zadatkom obezbjeđenja logora, brigadne i divizijske bolnice. Štab brigade Brdo, brigadna bolnica Nekopi.
12. III. 1944 g. I bataljon sa dvije čete na istoj prostoriji, a jedna četa prebačena u Ustikolinu radi zatvaranja pravca od Goražda, III bataljon izvršio pokret na prostoriju Foče, IV bataljon na istom mjestu i sa istim zadatkom, II bataljon na istom mjestu i sa istim zadatkom. Štab brigade Ustikolina, brigadna bolnica Nekopi.
13. III. 1944 g. Sve jedinice kao i štab brigade na istom mjestu bez promjene.
14. III. 1944 g. Sve jedinice kao i štab brigade na istom mjestu bez promjene.

Zaključak:

1.) Za ovih 15 dana neprijateljski gubici su bili 4 mrtva i 7 ranjenih (utvrđeno).

2.) Za ovih 15 dana naši gubici su bili 10 mrtvih i 20 ranjenih. Pri prelazu Prače imali smo 10 konja **izgubljenih**, protukolsku pušku sa municijom, 8 pušaka, 1 teški mitraljez, 1 pištolj i 500 metaka.

3.) Dezertera i nestalih za ovo vrijeme bilo je 14, od kojih su vjerovatno 3 drugarice i 1 drug otišli u Romanijski PO, i,er su se bojali naići na vodu.

4.) U naše redove javila se 2 druga.

5.) Za ovo vrijeme održana su dva sastanka sa štabovima bataljona, na kojima su raspravljani svi nedostaci, a naročito je skrenuta pažnja o vojnom i političkom radu sa borcima, te o radu sa narodom, i o održanju kursa.

6.) Vojnički se je radilo koliko su to dozvoljavale mogućnosti.

7.) Kulturno-prosvjetni rad nije bio zadovoljavajući, obzirom na stalne pokrete brigade.

8.) Moral i disciplina kod vojske je dobra.

9.) Naređenja viših štabova izvršavaju se u redu i na vrijeme.

10.) Borbenost u jedinicama je dobra.

11.) Odnos komandnog kadra međusobno, kao i prema borcima dobar.

12.) Međusobni odnos boraca je dobar.

13.) Odnos drugova prema drugaricama je dobar.

14.) Odnos naroda prema našoj borbi je dobar.

i 15. Odjeća kod boraca je dosta slaba obzirom da nije bilo £ nikakvog prinavljanja od Tuzle pa na ovamo, dok je obuća dosta dobra. Potreba na odjeći i vešu je velika. Ishrana na ovom terenu je vrlo slaba i postavlja se kao ozbiljan problem

16.) Odnos boraca prema narodu je dobar i

17.) Zdravstveno stanje u brigadi je dosta dobro.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zamj. politkomesara:

Komandant — p. pukovnik:

OBAVJEŠTENJE ŠTABA DRUGE KRAJIŠKE NOU BRIGADE
OD 19. MARTA 1944. ŠTABU SJEVERNOHERCEGOVAČKOG
NOP ODREDA O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI NA PRO-
STORIJI KALINOVIK — FOČA — GORAŽDE"

STAB
II KNOU BRIGADE
19. III. 1944 g.

ŠTABU SJEVERNOHERCEGOVAČKOG PARTIZANSKOG
ODREDA

Dragi drugovi,

Mi smo dobili zadatak da sa najbližim hercegovačkim
jedinicama NOV uspostavimo i održavamo stalnu vezu.

Jedinice naše XXVII NOU divizije nalaze se na prostori
Kalinovik — Foča — Goražde.² Okupatorske snage se nalaze
u Sarajevu i duž pruge Sarajevo — Višegrad,³ koja je oprav-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-
istorijskog instituta, reg. br. 5—5, k. 987.

² Bliže o tome vidi dok. br. 66 u ovoj knjizi i petnaestodnevne,
izvještaje Štaba Dvadeset sedme NOU divizije za mart 1944. (Arhiv Voj-
noistorijskog instituta, reg. br. 10/7 i U/7, k. 1111).

³ U bojnoj relaciji Prvog ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 12.
aprila 1944. o tome se kaže:

»A) *Raspored postrojbi, jačina i naoružanje u toku mjeseca ožujka
1944. godine.*

I. Stožer I. stajaćeg djelatnog sdruga u Sarajevu, sa ukupno
ljudstva 84. naoružanje: 12 pušaka, 28 samokresa. Stožerna sat sdruga u
Palama, jačine 482. naoružanje: 119 pušaka, 6 strojopušaka. 14 strojesa-
mokresa, 48 samokresa i 3 tenka.

II. Stožer II. Stajanje bojne u s. Baltići, jačine 37, naoružanje: 29
pušaka, 1 strojesamokres. 6 samokresa; 1. sat na Vrh Romanije [vjero-
vatno Nadromanija — prim. red.], jačine 101, naoružanje: 88 pušaka, 5
strojepušaka, 5 strojesamokresa i 4 samokresa; 2. sat na Ravna Romanija
[Podromanija — prim. red.], jačine 106. naoružanje: 82 puške, 8 stroje-
pušaka, 7 strojesamokresa i 8 samokresa; 3. sat Ravna Romanija, jačine
93. naoružanje: 86 pušaka, 3 strojepuške. 4 strojesamokresa i 3 samo-
kresa; 4. sat Han Obodaš, jačine 88, naoružanje: 73 puške, 1 strojepuška,
1 strojnica, 4 strojesamokresa i 6 samokresa. Stožer XXII. stajaće bojne
u Sokolcu, jačine 34, naoružanje: 23 puške, 2 strojepuške. 3 strojesamo-
kresa i 5 samokresa; 1. sat u Sokolcu. jačine 164, naoružanje: 133 puške,
7 strojopušaka, 10 strojesamokresa. 10 samokresa i 1 bacač mina 46 mm;
2. sat u s. Vitanj, jačine 153, naoružanje: 97 pušaka, 7 strojepušaka. 10
strojesamokresa. 12 samokresa i 1 bacač 46 mm; 3. sat u Sokolcu, jačine
151, naoružanje: 119 pušaka. 9 strojepušaka, 6 strojesamokresa i 10
samokresa; 4. sat u Sokolcu jačine 84. naoružanje: 56 pušaka. 3 stroje-
puške, 4 strojnice. 7 strojesamokresa. 8 samokresa i 1 bacač 81 mm;

beni. Manje četničke i ustaško-milicionerske bande razbijene su i nalaze se bliže garnizona i uporišta okupatora.

Politička situacija u ovom kraju je uglavnom dobra mada stanje nije sređeno. Ima mogućnosti i uslova za organizovanje i okupljanje naroda oko našeg NO pokreta. Pre dolaska naše divizije, koja je došla pre 10 dana, na ovom terenu se nalazila V NOU divizija,⁴ koja je po našem dolasku krenula u pravcu Srbije. Jedinice V divizije su na ovom terenu vršile mobilizaciju, te mobilisale priličan broj boraca.

Ekonomska situacija je prilično teška usled toga što je ovaj kraj, koji je inače pasivan, dužim prisustvom naših jedinica dosta iscrpljen.

Pošto će naša divizija duže ostati na ovom terenu, to je potrebno da vi preko svojih jedinica koje se nalaze najbliže nama⁵ izvestite nas o situaciji na vašem sektoru, a naročito o jačini, vrsti i namerama neprijatelja na sektoru Nevesinje. pa bismo mogli stalno održavati veze, što je potrebno i za vas i za nas, predlažemo da se u buduće veza održava na sledeći način: Vi svoje kurire šaljete do Uloga, tj. selo Kovačići, odakle će do nas pisma donositi drug Košta Cerovina. Vaša pisma upućuju na bilo koju jedinicu XXVII NOU divizije koja se bude bpalazila na sektoru Kalinovik.

Drug Savo Bogdanović, zamenik politkomesara čete vašeg bataljona »Vule Skoko«, obavestio nas je usmeno o situaciji na tom sektoru i rekao da je on poslat da ispita mogućnosti mobilizacije na sektoru Borač. Pošto mi za sada ni vojnički ni politički ne zahvatamo taj kraj, to je potrebno da vi u granicama svojih mogućnosti posvetite tome kraju veću pažnju. Taj kraj povezan je sa Hercegovinom i gravitira k vama, te vi radi toga imate mnogo više uslova za uspešno političko delovanje na tom sektoru od nas.

Stožer XXIV. stajaće bojne u Rogatici, jačine 18. naoružanje: 6 pušaka, 1 strojepuška, 3 strojesamokresa i 6 samokresa; 1. sat u Rogatici, jačine 138. naoružanje: 124 puške, 5 strojepuška. 1 strojica, 7 strojesamokresa. 13 samokresa, 1 bacač 46 mm; 2. sat u Rogatici, jačine 125. naoružanje: 98 pušaka, 7 strojepuška, 1 strojica, 6 strojesamokresa, 14 samokresa i 1 bacač 46 mm; 4. sat u Rogatici, jačine 148. naoružanje: 126 pušaka. 6 strojepuška, 1 strojica, 14 strojesamokresa. 10 samokresa; (Stožerna sat XXIV. stajaće bojne u Rogatici, jačine 92. naoružanje: 82 puške. 3 strojepuške, 8 strojesamokresa, 6 samokresa«. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 3/2—7, k. 57). O njemačkim snagama vidi dok. br 7 u ovoj knjizi.

¹ Opširnije o njenom boravku i dejstvu na pomenutoj prostoriji vidi tom IV. knj. 22. dok. br. 153, i dok. reg. br. 2 1, k. 2015, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.

⁵ Na poledini originala napisano je mastilom, ćirilicom: «... Odgovoreno na ovaj akt br. 90 od 7-IV-ov. god. i stavljeno u dužnost bataljonu »Vule Skoko« da održava stalnu vezu sa ovom brigadom».

O svemu nas opširno obavestite i u buduće bar **svakih** 10 dana šalžite nam vezu onako kako smo ugovorili. Sa drugarskim pozdravom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Zam. politkomesara: Komandant — pukovnik:
V. Lukić Stanić

"Uzmi potrebne podatke.

Nač. pukov.]
Rade Hamović

BR. 110

IZVJEŠTAJ ŠTABA OSME KRAJIŠKE BRIGADE OD 19. MARTA 1944. ŠTABU ČETVRTE NOU DIVIZIJE O NAPADU NA OKLOPNI VOZ NA ŽELJEZNIČKOJ PRUZI OMARSKA — PISKAVICA¹

STAB
VIII KR. N. O. U. BRIGADE
— 4. N. O. U. DIVIZIJE —

Str. pov. br. 40
19 marta 1944 g.

Operacijski
izvještaj

ŠTABU IV DIVIZIJE 5. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Noću između 16 i 17 ovog mjeseca sa dva bataljona, Prvim i Drugim, postavili smo zasjedu neprijatelju između željezničkih stanica Omarska i Piskavica a na samom mostiću gdje riječica ;-Brkološ« presjeca prugu Dostavljena je mina i zasjeda oklopnom vlaku. Druga zasjeda je postavljena pobočnicama, koje idu visom iznad pruge. Nakon što je oklopni vlak dignut u vazduh, neke snage našeg I bataljona su trčećim korakom otsjikle

⁶ Sljedeći tekst je dopisan mastilom. ćirilicom.

• Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vo>no-istorijskog instituta, reg. br. 8—2. k. 768 A.

odstupnicu neprijatelju. Nakon kratkog pucanja izvršen je juriš i zarobljeni neprijateljski vojnici su se već kretali prema našem logoru.²

Oklopni voz, pošto mu je prevaljena lokomotiva, branili su **očajnički** i uspjeli da se održe sve dok nisu stigla dva nova voza koji su na brzinu popravili prugu i odvucli oklopni vagon.

Dvije satnije pješadije koja je pošla u pomoć vlaku iz **Ivanjske** razbijene su i vraćene u neredu nazad u svoje polazne baze.³

U sam mrak borba je bila završena.

Brigada je u ovoj akciji imala:

- 1) Gubitci: vlastiti: 3 ranjena, od toga 1 teže i 1 nestao; neprijateljski: 54 mrtva, od toga 6 Njemaca, 26 ranjenih i 45 zarobljenih neprijateljskih vojnika, od toga jedan poručnik, 1 narednik, 4 vodnika, 1 razvodnik, a ostalo su domobrani.
- 2) Plijen: 4 šarca, 9 strojnica, 7 pištolja, 33 karabina, 2 dvogleda, nekoliko bombe. Zarobljena municija je potrošena u toku borbe, koja se vodila cijeli dan.
- 3) Naročito: Uništena je lokomotiva od oklopnog vlaka.

U ovoj borbi istakao se je bataljonski kurir Milan Jeličić, koji je pri nošenju pošte do čete ubio sam 3 (tri) Švaba.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar   Načelnik, major   Komandant — major,
si. odsutan   si. odsutan   Milančić⁴

(M. P.)

NAREDBA ŠTABA PRVOG PROLETERSKOG KORPUSA
NOVJ OD 20. MARTA 1944. O POHVALI JEDINICA I ŠTA-
BOVA KOJI SU SE ISTAKLI U BORBENOM TAKMIČENJU¹

STAB
PRVOG PROLETERSKOG
KORPUSA NOVJ
20 mart 1944

NAREDBA BR. — 39
O REZULTATIMA KORPUSNOG TAKMIČENJA U VI
NEPRIJATELJSKOJ OFANZIVI

1. — Izvršujući naređenje Vrhovnog komandanta NOV i POJ, Maršala Jugoslavije druga Tita, jedinice I Proleterskog korpusa su, svojom požrtvovanošću, odlučnošću i veštinom ratovanja, u borbama kod Livna,² Šujice,³ Banje Luke,⁴ na sektorima Travnik — Jajce — Ugar⁵ i Jajce — Mrkonjić — Mliništa, časno primile svoj deo i izvršile svoj zadatak u slamanju VI neprijateljske ofanzive.

15 decembra prošle godine, kada je postalo jasno da će neprijatelj preduzeti ofanzivu i na oslobođenu teritoriju Centralne i Zapadne Bosne, Štab Korpusa je pozvao sve jedinice i borce našeg Korpusa na takmičenje. U tom pozivu mi smo naglasili svu slabost neprijatelja, obzirom na pogoršane uslove pod kojima preduzima ofanzivu, i istakli naše velike izgleda na uspešno osujećenje njegovih namera i planova.

U VI ofanzivi neprijatelj se pokazao zaista slabiji nego u prethodnim, a naša vojska je svojom ogromno naraslom sna-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 1/1—7. k. 714.

² i ³ U tim borbama su učestvovala Prva i Treća (krajiška) proletera brigada i druga i Treća lička brigada. (Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 85, 107, 109, 115 i 125, i knj. 21, dok. br. 11).

⁴ U borbama kod Banje Luke, pored jedinica Petog korpusa NOVJ učestvovala su i Treća (krajiška) proletera i Treća lička NOU brigada. (Bliže o tome vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 137 i 174. i knj. 21, dok. br. 22 i 103).

⁵ Na tom su sektoru dejstvovala brigade Prve proletera i Šeste ličke NOU divizije, ali se u to vrijeme na njemu najduže zadržala Trinaesta proletera brigada »Rade Končar«. (Vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 72, 73 i 192, knj. 21, dok. br. 134. i knj. 22, dok. br. 13).

⁶ Na tom su sektoru, poslije borbe kod Banje Luke, dejstvovala Treća proletera (krajiška) i Treća lička brigada. (Detaljnije o tome vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 49, 104, 121 i 166. i knj. 22, dok. br. 27, 37, 46 i 73).

dom lakše i brže obračunala sa njim. Ali pored svih tih, za nas povoljnih okolnosti, i ova ofanziva je bila nov, ozbiljan ispit za naše jedinice, jer se vodila pod teškim terenskim i vremenskim uslovima, a neprijatelj je imao znatnu nadmoćnost u broju i tehnici.

Koristeći se iskustvima iz prethodnih ofanziva, neprijatelj je prodirao jakim motorizovanim grupacijama i dubokim manevrima planinskih trupa.⁷ Blagodareći blagovremenoj proceni neprijateljskih namera i blagovremenom jasnom opštem planu koji im je suprotstavio Vrhovni štab, neprijatelj nije uspeo da razvije i poveže svoje operacije onako kako je bio predvideo i njegova ofanziva se brze rastrojila. U skladu sa opštim planom VS i u tesnom sadejstvu sa susednim jedinicama naše vojske, mi smo se neprijatelju efikasno suprotstavljali blagovremenim dejstvom na njegove polazne baze, odlučnim kontramanevrima i aktivnom i upornom odbranom — već prema konkretnoj situaciji i mogućnostima — zadržavajući gotovo sve vreme inicijativu u našim rukama, dejstvujući neprekidno ofanzivno i zadajući stalno osetne udarce neprijateljskoj živoj sili i tehnici.

Iako su naše jedinice imale različite po težini i karakteru zadatke, ipak su one sve stavljene na probu i sve su mogle ispoljiti i ispoljile su svoju ubojnost, otpornu moć, veštinu manevriranja, organizacionu čvrstinu, političku i kulturnu aktivnost, i pravilno i aktivno funkcionisanje pomoćnih službi: saniteta, intendanture i dr.

Uzimajući u obzir sve uslove postavljene u pozivu na takmičenje u VI neprijateljskoj ofanzivi

POHVALJUJEMO:

1. — Kao uzor-brigadu 1 Proleterskog korpusa NOVJ u VI neprijateljskoj ofanzivi

III PROLETERSKU — KRAJIŠKU BRIGADU

i njen Stab na čelu sa komandantom majorom Vladom Bajićem, koja je u borbama kod Livna, Sujice,⁸ Banje Luke⁹ i Glamoča¹⁰ postigla sledeće rezultate:

I ubila: 768 nepr. oficira i vojnika
zarobila: 415 nepr. oficira i vojnika
oslobodila: 208 zatvorenika iz »Crne kuće« u Banja Luci

⁷ Opširnije o tome vidi dok. br. 44 u ovoj knjizi i tom IV, knj. 22, dok. br. 15.

⁸, ⁹, ¹⁰ Vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 109 i 174, knj. 21, dok. br. 103,

uništila:	5 nepr. kamiona
	1 „ tenk
	2 „ aviona 1 »Dornije« i 1 »Štorh«
oštećila:	8 „ kamiona
	2 „ topa
zaplenila:	500 pušaka
	8 puškomitraljeza
	1 teški bacač
	2 tromblonske puške
	30 konja
	1.000 pari veša
	300 pari cipela
	300 pari odela
	1.000 kg. kože
	1.000 kg. šećera
održala:	30 bataljonskih konferencija
	240 četnih konferencija
	600 vodnih konferencija
	40 konferencija sa narodom
	12 kulturno-zabavnih priredbi.

Za ove uspehe Štab Korpusa nagrađuje III Proletersku brigadu *snajperkom*.

2. — Kao uzor — bataljone I Proleterskog korpusa NOVJ u VI neprijateljskoj ofanzivi:

a. — I BATALJON I PROLETERSKE BRIGADE

i njegov Štab na čelu sa komandantom kapetanom Savom Maškovićem, koji je u borbama kod Šujice¹¹ i na sektoru Vitovlje¹² postigao sledeće rezultate:

ubio:	100 nepr. oficira i vojnika
zaplenio:	20 pušaka
	1 mašinku
	30 uniformi
održao:	27 četnih konferencija
	40 vodnih konferencija
	4 bataljonske konferencije
	2 bataljonske vojničke konferencije
	30 vojničkih predavanja po četama
izdao:	2 bataljonska lista
nepismenost:	likvidirana.

¹¹ i ¹² Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 107, i knj. 21, dok. br. 88.

Za ove uspehe Stab Korpusa nagrađuje I bataljon I Proleterske brigade sovjetskim automatom.

b. — I BATALJON III PROLETERSKE BRIGADE

ij njegov Stab na čelu sa komandantom poručnikom Jovom Jjiiljevićem, koji je u borbama kod Livna i naročito kod Banje Luke postigao sledeće rezultate:

ubio:	224 nepr. oficira i vojnika
zarobio:	103 nepr. oficira i vojnika
oslobodio:	208 zatvorenika iz »Crne kuće« u Banja Luci
zaplenio:	65 šinjela
	64 koporana
	47 čakšira
	4 ćebadi
	10 šatorskih krila
	60 pari cipela
	500 pari cipela u materijalu
	22 para veša
	39 vunenih majica
	16 ranaca
	4 konja
	200 kg. šećera
	700 kg. soli
	100 kg. pasulja
	4 pisaae mašine
	50 kg. pisaaeg papira
održao:	110 vojničkih časova
	110 političkih časova
	48 radnih konferencija
	13 vojnih savetovanja
	3 sastanka oficira i podoficira
	15 konferencija i priredaba sa narodom
	4 kulturno-prosvetna predavanja
	11 sastanaka sa sanitetskim osobljem
izdao:	2 broja bataljonskog lista
izvršio	5 puta dezinfekciju odela.

Za ove uspehe Stab Korpusa nagrađuje I bataljon III Proleterske brigade sovjetskim automatom.

c. — I BATALJON XIII PROLETERSKE BRIGADE

ij njegov Stab na čelu sa komandantom Mikšić Stevom, koji je u borbama na sektoru Travnik¹³ postigao sledeće rezultate:

ubio:	172 nepr. oficira i vojnika
zarobio:	28 nepr. oficira i vojnika
zaplenio:	7 lakih mitraljeza »šaraca« 2 puškomitraljeza 80 pušaka 1 teški bacač 3 mašingevera 8 pištolja 3 tromblonske puške 2 snajperke 1 dvogled 1 telefonsku centralu 40 pari odela i obuće
održao:	2 bataljonske konferencije 25 četnih konferencija 10 vodnih konferencija 4 konferencije sa narodom 1 bataljonsku priredbu za vojsku i narod 10 četnih priredbi
izdao:	20 džepnih novina.

Za ove uspehe Stab Korpusa nagrađuje I bataljon XIII Proleterske brigade **s o v j e t s k i m a u t o m a t o m .**

d. — IV BATALJON II PROLETERSKE LICKE BRIGADE

i njegov Stab na čelu sa komandantom kapetanom Mićom Obradovićem, koji je u borbama kod Sujice¹⁴ postigao sledeće rezultate:

ubio:	38 nepr. oficira i vojnika
uništio:	1 nepr. kamion nekoliko puta cestu Sujica — Malovan — Kupres
oštetio:	3 kamiona 1 trokolicu
zaplenio:	5 pušaka 500 metaka puščanih.

Za ove uspehe Stab Korpusa nagrađuje IV bataljon II Proleterske brigade **s o v j e t s k i m a u t o m a t o m .**

e. — I BATALJON III PROLETERSKE LICKE BRIGADE

i njegov Stab na čelu sa komandantom kapetanom Brankom Maljkovićem, koji je u borbama kod Banje Luke postigao sledeće rezultate:

ubio:	95 nepr. oficira i vojnika
zarobio:	13 nepr. vojnika
uništio:	4 kamiona
	1 motorcicl
oštetio:	4 nepr. aviona
zaplenio:	10 pušaka
	600 metaka
	2 pištolja
	1 šmajser.

Za ove uspehe Stab Korpusa **nagrađuje** I bataljion III Pro-
leterske ličke brigade *sovjetskim* *automatom.*

3. — Pored jedinica koje su u takmičenju nagrađene

p o h v a l j u j e m o :

a. — II bataljion I Proleterske brigade i njegov Stab na čelu sa komandantom kapetanom Dušanom Popovićem za inicijativu, požrtvovanje i snalaženje oko obezbeđenja Bolnice I Proleterske divizije i njenog izvlačenja ispod neprijateljskog udara.¹⁵

b. — Upravu i osoblje Bolnice I Proleterskog korpusa NOVJ na čelu sa upravnikom poručnikom Dr. Franom Pernušem za pravilno, brižljivo i brzo lečenje ranjenika i bolesnika. Za vreme VI neprijateljske ofanzive Korpusna bolnica je izlečila 439 ranjenika i bolesnika.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politkomesar,
M. Todorović

Komandant
general-lajtnant,
Koča A. Popović

¹⁵ Odnosi se na borbe koje je taj bataljion vodio od 6. do 17. januara 1944. štiteći izvlačenje pomenute bolnice iz Petrovog polja preko sela Osredaka ka Drvaru. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 106.

NAREĐENJE ŠTABA TREĆEG KORPUSA NOVJ OD 20 MARTA 1944. ŠTABU TRIDESET OSME NOU DIVIZIJE DA SA SEDAMNAESTOM MAJEVIČKOM BRIGADOM I M/C VANSKIM NOP ODREDOM DEJSTVUJE NA PROSTORU TRNOVE¹

ŠTAB
III KORPUSA NOV

Br. službeno
20 mart 44 g.

ŠTABU XXXVIII NOU DIVIZIJE

Položaj

Cilj fašističkih najamnika 13. Bosansko-hercegovačke divizije² pri prelazu rijeke Save od Brčkog do Rače³ ogleda se u sljedećem:

U odbacivanju naših snaga iz Semberije i sa Majevice na teren ekonomski slab i pust da bi naše jedinice bile onesposobljene za ma kakve operacije, u pljačkanju bogate Semberije i Posavine za izdržavanje i prehranjivanje fašista, u nasilnom mobilisanju naše omladine za popunu fašističkih formacija koje su im sad najpotrebnije za popunjavanje mnogih praznina na uveliko uzdrmanom fašističkom frontu kako na istočnom ratištu tako i u okupiranoj Evropi.

Jedinice naše XVI i XXXVI Vojvođanske divizije, svjesne velikih ciljeva naše narodno-oslobodilačke borbe, pokazale su bezbroj primjera hrabrosti i požrtvovanosti u petodnevnim bojevima od obale rijeke Save pa do linije Bijeljina — Koraj — Celić.⁴ Bez obzira na brojčanu nadmoćnost, tehniku naoružanja i motorizaciju jedinice XVI Vojvođanske divizije (I i II brigada) vještim manevrima zadržavale su brojno nadmoćnijeg neprijatelja nanoseći mu mnogo gubitaka u ranjenim kao i uništavajući mu njegovu komoru sa ratnim materijalom. U toku pomjeranja jedinica XVI Divizije ka prostoru Čelić — Koraj — Zabrđe fašistički razbojnici počinili su mnoga nedjela nad mirnim i nevinim stanovništvom Semberije. Klali su nevino djecu i žene, vršili mnogobrojna silovanja i tako reći

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 37/1—1, k. 408.

- Trinaesta SS legionarska divizija »Handžar«. (Opširnije o njoj vidi dok. br. 29).

»,⁴ i ⁶ Vidi dok. br. 63 i 166.

ostavljah pustoš za sobom.® Osjećaj za osvetom kod naših jedinica XVI Vojvođanske divizije došao je do kulminacije te otuda i onakva požrtvovanost kakva se je malo vidjela do sada i kod jedinica sa tradicijama a ne kod mladih i novoformiranih jedinica.

U posljednjim bojevima 19 ov. m. na prostoru Koraj — **Zabrde** jedinice Prve i Druge vojvođanske brigade još uvijek nisu dozvolile neprijatelju da se sastanu njegove snage od Bi-
ieljine i Celića.® Usljed oskudice u municiji i jakog pritiska **neprijateljske** vatre iz artiljerije, bacača i automatskih oruđa ove su se jedinice pomjerile južno od linije Koraj — Zabrde na položaj Zutavka u Udrigovo — Goduš, sa koje linije su ove **jedinice** pomjerene još južnije u sklopu zadatka XVI i XXXVIII **Divizije**. Neprijatelj se je 19 ov. m. sa Mramorja povratio u **Tutnjevac** a njegove snage od oko 300 boraca iz Zabrd pomjerile su se ka Koraju. Prema posljednjim podacima neprijatelj je sa izvjesnim djelovima dostigao do Muslimanskih Janjara **orijentišući** se ka D. Trnovi, no ovi podaci nisu provjereni.

Vaša XVII Majevička brigada u sadejstvu sa Mačvanskim tizanskim odredom izvršiće večeras pokret ka D. Trnovi, Ispitati situaciju te ukoliko neprijatelj bude ušao u Trnovu izvršiti napad na njega sa zadatkom njegovog potpunog uništenja. Prilikom izvođenja napada na Trnovu obezbijediti se od Janje, dok će pozadnji djelovi XVII Majevičke brigade kao i bolnica ostati na dosadanjoj prostoriji čiju će zaštitu uzeti na sebe I bataljon II Sremskog odreda koji vam se stavlja na raspoloženje.

U slučaju da neprijatelj ne bude ušao u Trnovu postupite u duhu usmenog razgovora, tj. omogućite zabaziranim ranjenicima da im se donese vode (da se provjetre baze), a u slučaju da situacija dozvoljava ranjenici se mogu iznijeti napolje ako to vrijeme dozvoljava. Do daljeg naređenja obezbjeđujte prilaz Trnovi posjedanjem svih istaknutih tačaka u napred kao i izviđanje rijeke Modran čiji most porušiti. Pre polaska jedinice na dodjeljeni zadatak iste pripremiti te im ukratko iznijeti situaciju i namjere neprijatelja kao i šta je sve neprijatelj do sada počinio na zauzetom djelu naše oslobođene teritorije. Saopštiti vojnicima držanje vojvođanskih brigada u borbama protiv fašista kao i da će ove jedinice i dalje poslije kraćeg odmora i prikupljanja te sređivanja nastaviti uporne bojeve do istrebljenja fašista na sektoru Majevice, Posavine i Semberije. Naglasiti borcima položaj naših ranjenih drugova koji već 3 dana leže pod zemljom pod najtežim uslovima kao i da te drugove treba po cijenu života spasiti i sačuvati u duhu naređenja Štaba III Korpusa od 19 ov. m.

Održavati tijesnu vezu sa jedinicama Druge vojvođanske brigade na prostoru Arapovići u cilju sadejstva za vrijeme borbe. Ova brigada dobila je striktno naređenje da u slučaju pokreta neprijatelja prema Trnovi svom se silom baci bočno na neprijatelja. Sinoćnjom pošiljkom došlo je oko 8 automatskih oruđa sa oko 10—15 hiljada metaka, od koje spremne veći dio poslat XXXVI Diviziji. Budite u tijesnoj vezi sa nama i redovno nas obavještavajte o promjenama na vašem sektoru.

Prema izvještaju Štaba III Korpusa jedinice XV Majevičke brigade razbile su pokušaj neprijatelja da se od Zvornika i Drinjače probije ka Vlasenici.⁷ Prema najnovijim podacima dobivenim od Štaba Majevičkog partizanskog odreda nikakve snage niti motorizacija nije prispjela u Tuzlu, no ovo je sve u provjeravanju.

»Slobodna Jugoslavija« javlja da su jedinice II i III Divizije razbile jednu njemačko-četničku kolonu kod Prijepolja.⁸ Inače najnovije vješti o pobjedonosnom napredovanju Crvene armije glase da je Vinica pala i da su crvenoarmejci prešli Dnjestar i ušli duboko 100 km u Besarabiju.

Nastojte da ove vješti saopštite svim djelovima oko vas, bolnici kao i narodu.

Bataljonu II Sremskog odreda dajte u zadatak dublje izviđanje i osmatranje neprijatelja od Rojčevića Muslimanskog, Sepka i Branjeva a Majevičkom odredu sa pravca Janje. Povremeno kontrolišite izvršenje ovog naređenja i ne dozvolite iznenađenje ma sa koje strane.

U pogledu pitanja prekomandovanog ljudstva koje se mentalno nalazi kod vas neka ostane i dalje s obzirom da su i jedinice vojvođanskih brigada dobile isto toliko veliki broj. Bataljon II Sremskog odreda neka vrši obezbjeđenje ovih djelova kao i bolnice kako bi i vaša XVII Brigada bila sposobna za pokrete.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Stab
načelnik pukovnik,

⁷ Opširnije o rasporedu i dejstvu te brigade vidi izvještaj Štaba Sedamnaeste divizije od 1. aprila 1944. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 7—3, k. 982).

⁸ Na sektoru oko Prijepolja u to vrijeme je dejstvovala Trideset sedma NOU divizija, dok je Treća NOU divizija bila na sektoru Kolašina. (Opširnije o tome vidi tom III. knj. 7, dok. br. 76, 82, 108, 120 i 125).

Druga proleterska divizija, o kojoj se govori u ovom dokumentu, sa Petom NOU divizijom bila je u to vrijeme na sektoru Rudo — Bijelo Brdo — Uvac. (Vidi tom I, knj. 7, dok. br. 38 i 39, i dok. br. 80 u ovoj knjizi).

p S. Na putu prema Štabu XVI Divizije primjetio sam mnoge grupe naših simpatizera, naime našeg naroda koji se kreće u ne znamo kuda izjavljujući mi da im niko do danas od drugova nije rekao gdje da idu ili gdje da se zadrže, ko da im hranu, vodu i tome slično. Ja sam u tom smislu najstrože zamjerio komandi područja i komandama mjesta koje sam našao u s. Laze, a ovakve greške koje se čine prema našem narodu koji je sve dao za interese naše Narodnooslobodilačke borbe. Drugovi, vama će se javiti komanda područja, a i preko partijskih organizacija nastojte svim silama da se ovom narodu koji je izbjegao van Bijeljine stvore mogućnosti u onoj mjeri koliko to prilike dozvoljavaju. Nakon saznanja situacije u D. Trnovi naredite drugu Dragiši i Hasu⁹ da odmah pristupe izvlačenju namirnica u pravcu naših jedinica.

Prema najnovijim podacima neprijatelj je u s. Zabrdū, f)aeccoci Čađavica i Zabrđe, ubio i zaklao 162 osobe.

BR. 113

IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 20. MARTA 1944. ŠTABU PRVOG PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA OD 1. DO 15. MARTA¹

Š T A B
I PROLETERSKE DIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE
Broj 422
20 marta 1944

ŠTABU I PROLETERSKOG KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Dostavljamo sledeći operativni izveštaj za vreme od 1 do 15 marta 1944 g.:

I Proleterska brigada bila je u sledećem rasporedu:

— Tri bataljona na sektoru centralne Bosne — Zupe između Uzlomca i komunikacije Prnjavor — Banja Luka,² zadatak ove grupe bio je razbijanje četnika na tom prostoru i

• Burić

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-irijskog instituta, reg. br. 9—4, k. 712 A.

² i * Bliže o rasporedu i dejstvu bataljona te brigade vidi dok. br. 157.

prikupljanje i transportovanje hrane za rezervu i za ishranu neboraćkih i ostalih delova koji su bili na pasivnom terenu

— Dva bataljona istočno od Jajca sa zadatkom diverzantskih akcija na komunikaciji Jajce — Donji Vakuf.³

— Jedan bataljon na sektoru Gostilj — Karaula za zaštitu Divizijske bolnice i za manje izviđačke zadatke na komunikaciji Travnik — Turbe — Donji Vakuf.

III Proleterska brigada bila je na sektoru Mrkonjić Grad Jajce⁴ sa zadatkom zatvaranja toga pravca i dejstva prema jajačkom garnizonu.

XIII Proleterska brigada bila je u dolini r. Velika Usora sa zadatkom dejstva na prostoru između r. Usora i r. Bosna i na komunikaciji duž tih reka.⁵ Jedan od glavnih zadataka bio je poboljšanje ekonomskih prilika, što je bilo osnovno u učvršćenju njenih jedinica.

Sektor Jajce

Neprijateljski garnizon u Jajcu bio je u stalnoj vezi sa svojim bazama u Donjem Vakufu i Travniku. Jačina garnizona, a i sastav jedinica bio je promenljiv, zbog stalnog komuniciranja sa svojom pozadinom. U gradu je bilo od 1000 do 1500 vojnika; tenkovi i borna kola povremeno su dolazili zadržavajući se u gradu po nekoliko dana, dok u garnizonu stalno stoji najmanje 50 kamiona, nekoliko putničkih automobila i motorkikla.

Zbog ranijih akcija na komunikaciji Donji Vakuf — Jajce, prilikom svojih pokreta tim pravcem neprijatelj je redovno upotrebljavao jače kolone, obično od po nekoliko desetina kamiona, uvek praćenih bornim kolima ili tenkovima. Zbog ovoga nije bilo veće efikasnosti u dejstvu naših zaseda na toj komunikaciji.

Delovi III brigade noću između 5 i 6 o.m. izvršili su sa tri pravca prepad na Jajce. Neprijatelj je oštro reagirao jakom vatrom iz svojih bunkera i utvrđenja. Protivnapade nije preduzimao, dok su tenkovi stalno krstari ulicama grada. Mi smo imali dva lakše ranjena druga. Neprijateljski gubitci nisu poznati, svakako su neznčajni.

10 marta o.g. delovi III brigade i III bataljon I brigade izvršili su demonstrativni napad na Jajce. Neprijatelj je dejstvovao vrlo jakom vatrom iz svih pešadijskih i teških oruđa. Gubitaka nije bilo.

15 marta o.g. III bataljon I brigade izvršio je demonstrativan napad na grad — rezultat je bio isti.

⁴ O njenom rasporedu i dejstvu vidi dok. br. 15 i 91.

⁵ Detaljnije o tome vidi dok. br. 87 i 141.

12 marta o.g. jedna neprijateljska grupa od 100 vojnika izvršila je ispad prema III bataljonu I brigade pravcem Jajce Podhum — Bulići. Posle kraće borbe neprijatelj je vraćen. Ubijena su dva, a ranjena četiri neprijateljska vojnika. Mi nismo imali žrtava.

Sektor Travnik — Turbe

Noću 11/12 o.m. dve neprijateljske grupe od po 120 vojnika iz Travnika izbile su na Vlašić planinu.⁶ Jedna od ovih grupa u toku 12 o.m. neopaženo je izbila na prostoriju Sišava — Sažići, a jednom manjom patrolom do s. G. Koričani. Delovi VI bataljona I brigade koji su bili na sektoru Gostilj — Vitovlje proterali su ovu neprijateljsku grupu. Ubijena su 2, a ranjen jedan neprijateljski vojnik. Mi smo imali dva mrtva. Druga neprijateljska grupa nije se pojavljivala i verovatno je odustala zajedno sa proteranom grupom.

Rad izviđačkih delova na ovom sektoru bio je informativnog karaktera.

Sektor Centralna Bosna (Zupa)

Tri bataljona I brigade koja su bila na ovom sektoru uspela su da razjure četničke jedinice koje su se razbežale u manja grupice. U nizu manjih akcija pohvatano je nekoliko četnika i nižih četničkih starešina. U zajednici sa jedinicama XI divizije izvršeno je čišćenje desne obale Vrbasa od Save do Crnog Vrha. Sadejstvo naših bataljona u ovoj akciji bilo je vrlo dobro i izvedeno je umešno. U ovoj akciji naše jedinice ubile su 12, a ranile 21 četnika.

Za sve vreme bavljenja na ovom sektoru naše jedinice imale su 4 mrtva, 7 ranjenih, 1 nestalog i 5 drugova zarobljenih od strane četnika.

Rad naših jedinica na ovom terenu, pored vojničkih rezultata, imao je važan politički i propagandni značaj. Sa dužim našim ostankom doveo bi i do masovnije mobilizacije boraca (ima nekoliko slučajeva dobrovoljnog stupanja u naše jedinice kad su one napuštale taj sektor).

Ishrana jedinica bila je veoma dobra, što je naročito dobro došlo i za borce nove popune koji su najvećim delom bili raspoređeni baš u tim bataljonima. Međutim, organizacija prikupljanja rezervi u namirnicama nije bila najbolja.

Sektor Usora — Bosna

Na ovom sektoru jedinice XIII proleterske brigade imale su sve uslove (u pogledu ishrane, smeštaja, rada) i uspele su

da se učvrste i reše sve probleme koji su ranije nastali **zbož** teških ekonomskih prilika i nedovoljne organizacione čvrstina I

Na ovom sektoru razjurenjena je Teslička četnička brigada».! pojedini njeni bataljoni potpuno razbijeni i iz njih zarobljen veći broj četnika.

Na Teslički garnizon povremeno su vršeni pritisci demonstrativnog karaktera u kojima nije bilo većih rezultata.⁷

9 i 11 o.m. neprijatelj iz Teslića vršio je ispade⁸ ka jedinicama XIII brigade. Oba puta jačina neprijatelja bila je po 600 vojnika, neefikasno potpomognutih sa dva oklopna voza (na pravcu Teslić — Gusti Teslić i Teslić — Crna Rijeka). Oba puta neprijatelj je nateran u panično begstvo, te su borci XIII brigade jureći ih dolazili do same žice kojom je opasan Teslić.

Neprijatelj je imao 4 mrtva i nekoliko ranjenih. Mi **smo** imali 1 mrtvog. Sa ovoga terena dobrovoljno se javilo 30 boraca, a mobilisana su 12-torica od zarobljenih četnika.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, V. Š. ⁹	Načelnik, p.pukovnik Moma Đurić	Komandant, pukovnik V. J. ¹⁰
-------------------------------------	------------------------------------	--

(M. P.)

Prilog:

1 (pregled brojnih stanja)

2 (liste gubitaka)

⁷ Vidi dok. br. 172.

⁸ Vidi dok. br. 188.

* Vlado Šćekić

patrolom do n.G.Koričani. Delovi VI bataljona I brigade koji su bili na sektoru Gostilj - Vitovlje proterali su ovu neprijateljsku grupu. Ubijena su dva, a ranjen jedan neprijateljski vojnici. Mi smo imali dva mrtva. Druga neprijateljska grupa nije se pojavljivala i verovatno je odušla zajedno sa proteranom grupom.

Rad izviđačkih delova na ovom sektoru bio je informativnog karaktera.

sektor Centralna Bosna / Župa /

Tri bataljona I brigade koji su bila na ovom sektoru upela su da razjure četničke jedinice koja su se razbežale u manje grupe. U nizu manjih akcija zahvatano je nekoliko četnika i njihovih četničkih starešina. U zajednici sa jedinicama XI Divizije izvršeno je čišćenje desne obale Vrbasa od Save do Crnog Vrha - Sadejstvo naših bataljona u ovoj akciji bilo je vrlo dobro i izvršeno je umešno. U ovoj akciji naše jedinice ubile su 12, a ranile 21 četnika.

Za svo vreme bavljenja na ovom sektoru naše jedinice imale su 4 mrtva, 7 ranjenih, 1 nestalog i 5 drugova zarobljenih od strane četnika.

Rad naših jedinica na ovom terenu, pored vojničkih rezultata imao je važan politički-propagandni značaj. Sa dužim našim ostanom povećao bi i do masovnije mobilizacije boraca / ima nekoliko slučajeva dobrevoljnog priključivanja u naše jedinice kad su one napuštale taj sektor /.

Ishrana jedinica bila je veoma dobra što je naročito dobro, došlo i sa borca nove popune koji su najvećim delom bili rasproštrani po tim bataljonima. Međutim, organizacija prikupljanja rezervi u manjinskim delovima nije bila najbolja.

sektor Usora - Bosna

Na ovom sektoru jedinice XIII proleterske brigade imale su sve uslove / u pogledu ishrane, smeštaja, rada / i uspela su da se odvrte i riješe sve probleme koji su ranije nastali zbog teških ekonomskih prilika i nedovoljne organizacione čvrstine.

Na ovom sektoru razjurenjena je Tešlička četnička brigada; ponašajući se kao neprijatelj, potpuno razbijeni i is njih zarobljeni veći broj četnika.

Na Tešlički garnison povremeno su vršeni pritisci demontirativnog karaktera u kojim nije bilo većih rezultata.

9 i 11 o.m. neprijatelj iz Tešlića vršio je ispada ka jedinicama XIII brigade. Oba puta jačina neprijatelja bila je po 600 vojnika, neiskrasno potpomognuti sa dva oklopna vozila pravou Tešlić - Gostilj. Tešlić i Tešlić - Crna - eka. / Oba puta neprijatelj je nateran u panično begstvo te su borci XIII brigade jureći ih dolazili do same žice kojom je opasan Tešlić.

Neprijatelj je imao 4 mrtva i nekoliko ranjenih. Mi smo imali 1 mrtva i 1 ranjenog. Dobro je bilo što se javilo 30 boraca, a mobilizacija se vršila u potpunosti.

S m r t f a š i z m a - S l o b o d a n a r o d a !

Politikomesar,

Načelnik, p. ukovnik

Komandant, pukovnik

Prilog:
1/ pregled brojnih ostataka
2/ liste gubitaka

**XZVJESTAJ ŠTABA ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE OD 20.
MARTA 1944. NAČELNIKU ŠTABA TREĆEG KORPUSA
NOVJ O SITUACIJI NA SEKTORU MAJEVICE¹**

S X A B
XVI NOU DIVIZIJE

I Br
20 mart 44 g.

**NAČELNIKU ŠTABA III KORPUSA
(ŠTABU XXXVIII DIVIZIJE)**

1. Obavjestili smo vas o tome da su se jedinice naše Divizije, usljed potpunog pomanjkanja municije, morale povući **do** linije Trnjaci — Keljave — Mezgraja.²

Takode, usljed istih razloga, jedinice XXXVI Divizije bile su prisiljene da se povuku sa linije Zovik — Vražići i da se naslone na masiv Majevice, zapadno od drumu Čelić — Drijenča.

2. Ovoga momenta primili smo depeše od štaba Korpusa, u kojima nas obavještava da je XV M. brigada odbila pokušaj neprijatelja da prodre u Drinjaču istovremenim napadima od Zvornika i iz Srbije." Štab Korpusa nas dalje obavještava da je tražena pomoć u municiji od V.Š. i od saveznika. Na kraju štab Korpusa naređuje da ranjenici ne smiju pasti i da moramo preduzeti blagovremeno sve mjere za njihovu zaštitu.

U vezi sa tim naređenjem, mišljenja smo da se XXXVIII Divizija obavezno zadrži (sa Mačvanskim odredom) na sektoru I Trnava — Čengić, sve dotle dok njen opstanak bude moguć. U tom slučaju Divizija bi se naslanjala na našu II brigadu koja drži oložaj na liniji Arapovići (Ravni Gaj) — Jablangrad — Petrovo Brdo. Vrijeme boravka na tom sektoru štab IXXXVIII Divizije bi iskoristio da hitno evakuise do našeg i štaba sve pokretne ranjenike sa toga sektora, da bi na taj način maksimalno rasteretili bolnicu i da, sa druge strane, detaljno prokontroliše kako su sklonjeni nepokretni ranjenici i **da** li su snabdjeveni potrebnim zalihama vode, hrane i sanitetskog materijala.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-Historijskog instituta, reg. br. 7—3, k. 951.

B Vidi dok. br. 105.

" Vidi dok. br. 115 u ovoj knjizi i dok. reg. br. 7—3, k. 982, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.

3. Usljed toga što smo u sinoćnim pošiljkama dobili isključivo odjeću i obuću, sa nešto automatskog oruđa, nije nam moguće da pređemo u ofanzivu protiv neprijateljskih snaga na liniji Bijeljina — **Celić**. Međutim, postoji vjerovatnoća da ćemo u toku ove noći 20/21 dobiti pošiljku isključivo u municiji. Ta pošiljka možda će zakasnuti jedan do dva dana. **Mi** ćemo nastojati da se do tog vremena, ako to bude ikako moguće, održimo na ovom sektoru, da bismo odmah po prijemu municije prešli u odlučan i energičan protivnapad na čitavom sektoru.⁴ I upravo radi toga je potrebno da XXXVIII Divizija održi pod svojom kontrolom Trnavu sve do tog momenta dok mi ne budemo u mogućnosti da pređemo u napad. Sa druge strane, u krajnjem slučaju, naše jedinice bi imale zadatak da omoguće izvlačenje jedinica XXXVIII Divizije.

4. Molimo vas da budete u neprekidnoj vezi sa nama radi blagovremenog obostranog obavještanja i preduzimanja potrebnih mjera.

Molimo vas da izdate naređenje Majevičkoj brigadi⁵ da održava tijesnu vezu sa jedinicama naše Druge brigade.

5. Predlažemo načelniku štaba Korpusa da, ukoliko je njegov boravak na tom sektoru nepotreban po izdavanju odgovarajućih direktiva i naređenja, dođe u naš štab, odakle će imati mogućnost brze veze sa svojim štabom.

6. Mi se nalazimo u s. Caklovića.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,
Romic

Komandant,
general-major
D. Lekić

(M. P.)

⁴ Vidi dok. br. 166.

⁵ Odnosi se na Sedamnaestu majevičku brigadu.

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA SEDAM-
NAESTE NOU DIVIZIJE ZA PRVU POLOVINU MARTA 1944.
POSLAT 20. MARTA ŠTABU TREĆEG KORPUSA NOVJ¹

Š T A B
XVII UD. DIVIZIJE NOVJ
O. broj: 2/1944.

20. mart 1944. god.

Izvod iz operacijskog dnevnika.

ŠTABU III KORPUSA NOVJ

Dostavljamo vam izvod iz operacijskog dnevnika za pe-
riod od 1—15. marta 1944. godine:

1. mart 1944. g.

VI Bosanska brigada: raspoređena na prostoriji: Hranča — Bratunac — Musi. Potočari — Srebrenica sa zadatkom za-
tvaranja pravca od Skelana, kontrolisanja r. Drine, razoružava-
nja legije i političkog rada na tome terenu, stvaranja NOO i
učvršćivanja narodne vlasti.

XV Majevička brigada na prostoriji: Drinjača — Palje-
vić — Konjević (I bataljon) — Hrnčići — Popovići — Anđići
(III bataljon) — Nova Kasaba — Pobude (V bataljon). II ba-
taljon u Modranu na Majevidi.

2. mart 1944. g.

VI Bosanska brigada: Jedinice ove brigade nalaze se na
istoj prostoriji.

XV Majevička brigada na prostoriji: **Cajire** — Hrnčići.
II bataljon u cilju sastavljanja sa glavninom krenuo je u
7 časova iz s. Modrana i stigao u 22 časa u s. **Cajire**. Pri ulasku
u **Cajire** naišao je na četničke bande Kerovića, koje je razbio.

3. mart 1944. g.

VI Bosanska brigada: jedinice na istoj prostoriji, stanje
bez promjene.

XV Majevička brigada: I, III, V bataljon na istoj prosto-
riji;!. Stanje bez promjene. II bataljon krenuo je u 7 časova iz
Cajira² preko Jelice i ceste Tuzla — Zvornik i došao u Rakino
Brdo, bez borbe.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-
Brtorijskog instituta, reg. br. 6—3, k. 982.

² Riječ »Cajira» je dopisana mastilom, latinicom.

4. mart 1944. g.

VI Bosanska brigada: brigada je razmještena na istoj prostoriji.

XV Majevička brigada: Rakino Brdo — Hrnčići.

5. mart 1944. g.

VI Bosanska brigada: Jedinice ove brigade na istoj prostoriji. Ovoga dana održan je narodni zbor u Bratuncu, osnovan Srebrenički NOP odred,¹ koji je pred štabom ove divizije položio zakletvu.

XV Majevička brigada na prostoriji: Pobedarje — Hrnčići. II bataljon krenuo je u 7 časova sa Rakina Brda i smjestio se u Pobedarje, u 22 h.

6. mart 1944. g.

VI Bosanska brigada ovoga dana nalazila se na istoj prostoriji i vršila pripreme za pokret. U 18 časova, po zapovijesti štaba ove divizije, brigada je izvršila pokret na novu prostoriju u dvije kolone i to:

Lijeva kolona: komandant poručnik Milan Minić, **sastava:** III bataljon, krenula je pravcem: Hranča — Bratunac — Faković. Sa ovom kolonom kretao se je i Srebrenički NOP odred.⁴

Po dolasku na prostoriju s. Fakovića, jedna četa ovoga bataljona zajedno sa Srebreničkim NOP odredom opkolila je ovo selo, jer prema dobivenim izvještajima u selu se je nalazilo 30 legionara sa nekoliko ustaša.

Međutim, saznali su na vrijeme dolazak naših snaga i pobjegli su. Potom se je bataljon smjestio na prostoriji ovoga sela u cilju kontrolisanja r. Drine i daljeg pronalaženja oružja.

Desna kolona: komandant kapetan Ćedo Đukić, sastava I i IV bataljon sa ostalim dijelovima brigade, krenula je pravcem: Bratunac — Srebrenica — Skenderović — Osmače.

Po izbijanju pred s. Osmače IV bataljon opkolio je isto i tu uhvatio 6 legionara sa puškama, koje im je oduzeo. Zatim se kolona smjestila na toj prostoriji.

II bataljon ove brigade ostao je na prostoriji Srebrenice radi garnizoniranja.

XV Majevička brigada: Nova Kasaba — Hranča. U toku dana stigao je II bataljon u sastav brigade i brigada se je smjestila na novu prostoriju: Drinjača — Bratunac — Suha — Hranča — Glogova.

¹ Opširnije o tome vidi dok. br. 46.

⁴ Odred je, prema njegovom izvještaju od 14. marta 1944, u to vrijeme bio u tijesnoj vezi sa Četvrtim bataljonom te brigade. U jednoj akciji on je zarobio 10 legionara. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 38-[^], k. 982).

Štab brigade za cijelo ovo vrijeme nalazio se je u Hrnčićima.

7. mart 1944. g.

VI Bosanska brigada raspoređena je na istoj prostoriji. III bataljon u toku ovoga dana sukobio se je sa jednom grupom legije koja je bježala ispred naših snaga i poslije kraće borbe naši su zaplijenili jedan m. li bacač sa 12 granata, 3 puške i jedno ustaško odijelo. Legija se je razbjegla.

XV Majevička brigada na prostoriji: Glogova — Hranča — Nova Kasaba — Pobude — Bratunac — Suha — Drinjača — Paljević sa zadatkom razoružanja četnika i legije na ovoj [prostoriji.

8. mart 1944. g.

VI Bosanska brigada: U toku dana I i IV bataljon prebacili su se sa dosadašnje prostorije na prostoriju s. Tokoljak — Krnić. III bataljon sa prostorije s. Fakovića prebacio se je preko s. Jagodnje na prostoriju s. Blažijevo. U toku dana dvije čete I bataljona i dvije čete IV bataljona upućene su u Skelane u cilju likvidiranja tamošnjeg ustaškog uporišta. Međutim, prije dolaska naših jedinica u Skelane, ustaške bande su se prebacile preko r. Drine.

XV Majevička brigada: Jedinice na istim položajima, bez promjene.

9. mart 1944. g.

VI Bosanska brigada: Ovoga dana brigada se je razmjestila na novu prostoriju i to: V. Delegošta — Bujaković — Toplica — Krnić sa zadatkom što boljeg kontrolisanja r. Drine i konačnog razoružanja legije.

XV Majevička brigada: Jedinice ove brigade nalaze se na istim položajima.

10. mart 1944. g.

VI Bosanska brigada nalazi se na istoj prostoriji.

XV Majevička brigada: na istoj prostoriji.

11. mart 1944. g.

VI Bosanska brigada: Bataljoni ove brigade nalaze se na tim položajima. U toku dana jedinice IV bataljona izvršile su detaljno čišćenje s. Peći — Klotijevac — Ljeskovik u cilju pronalaska oružja.

XV Majevička brigada: U toku dana jedinice ove brigade zauzele su novu prostoriju i to: Nova Kasaba — Pobude — Glogova — Hranča — Drinjača — Paljević — Bratunac — Suha.

12. mart 1944. g.

VI Bosanska brigada: na istoj prostoriji.

XV Majevička brigada: Stanje bez promjene. Jedinice na istim položajima.

13. mart 1944. g.

VI Bosanska brigada: Jedinice brigade na starim položajima, osim I bataljona, koji se je prebacio na prostoriju s. Blažijevo.

U toku dana dijelovi IV bataljona ponovo su pretresali s. Klotijevac u cilju pronalaska ustaških bandita, koji su se kрили po ovom selu. Jedan ustaški bandit je uhvaćen i strijeljan. Zarobljene su 3 puške i 100 metaka.

XV Majevička brigada: Raspoređena na istoj prostoriji.

14. mart 1944. g.

VI Bosanska brigada: U toku dana bataljoni su se pomjerali na novu prostoriju u cilju izvršenja opšteg zadatka, koji je postavljen pred brigadu, sa slijedećim rasporedom: Faković — Poznanovići — Blažijevo. Stab brigade u Blažijevu. Srebrenički NOP odred na prostoriji: Crni Vrh — Osmaće. Dijelovi I i III bataljona brigade upućeni su u s. Tegare i Močević radi razoružavanja legije. Tom prilikom zaplijenjeno je 5 pušaka, 200 metaka i dvije ručne bombe.

XV Majevička brigada: Jedinice na istim položajima.

U toku dana neprijatelj je iz Srbije sa artiljerijom tukao naš III bataljon u Drinjači.⁵ Artiljerijska vatra trajala je od 9.30 čas. do 10 časova. Tom prilikom ranjen je komandir čete i još jedan borac.

15. mart 1944. g.

VI Bosanska brigada: Jedinice brigade u toku dana izvršile su pomjeranje prema r. Drini u cilju što efikasnijeg kontrolisanja iste i onemogućavanja prelaza neprijatelju preko Drine na ovu stranu, ukoliko bi to pokušao, te su jedinice zauzele ovaj položaj: Jagodnja — Zanjevo — Magašići — Zalužje — Delegošta — Oparci. Toga dana zarobljeno je 11 pušaka.

XV Majevička brigada: Jedinice na istim položajima.

Stab brigade u s. Hranča.

Stab ove divizije za vrijeme od 1—4. III. o.g. nalazio « je u s. Kravica, 4. i 5. u s. Glogova, od 5. do 15. III u Srebrenici.

14. o.mj. došao je komandant divizije pukovnik drug Gligo, koji je od 3. prošlog mj. do 14. o.mj. bio sa Muslimanskom brigadom⁶ u Posavini.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

politički komesar,

Komandant — pukovnik,
Glig. Mandić

Načelnik — p.pukovnik,
Vukašin⁷

BR. 116

NAREĐENJE ŠTABA TRECE PROLETERSKE (KRAJIŠKE)
BRIGADE OD 20. MARTA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA
ZA RASPORED NA SEKTORU GLAMOČA¹

STAB

III PROLETERSKE BRIGADE

Broj: 29/44

;. dana 20-111-1944 god.

u 9 časova

SVIMA JEDINICAMA OVE BRIGADE BRDSKOJ BATERIJI BRIGADE

Prema naređenju² štaba I Proleterskog korpusa do konca ovog mjeseca I Proleterska brigada će se prebaciti na prostoriju Mrkonjić — Jajce,³ XIII na prostoriju Travnik — Jajce⁴ a dotle će naša brigada ostati na prostoriji Glamoča sa zadatkom: obezbjeđenje aerodroma, rezerva Ličanima⁵ u pravcu

* Odnosi se na Šesnaestu muslimansku brigadu. Ona je po formiranju novih divizija i reorganizaciji jedinica Trećeg korpusa NOVJ ušla u sastav Dvadeset sedme divizije. (Vidi dok. br. 22).

⁷ Subotić

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnohistorijskog instituta, reg. br. 7—1. k. 714.

* Vidi dok. br. 102.

⁵ Vidi dok. br. 89.

⁴ O rasporedu i dejstvu te brigade vidi dok. br. 141.

⁵ Odnosi se na jedinice Šeste ličke proleterske divizije (vidi dok. br. 128 i 146).

Glamoč — Livno i sadejstvo s njima u eventualnim akcijanj^a prema Livnu. U vezi toga naši bataljoni će se u toku današnj^e! dana premjestiti sa sadanje prostorije i smjestiti se:

1. — II bataljon u selo Jakir — istočno od Glamoča, a IV bataljon u selo Malkočevci. Zadatak ovih bataljona održavanje veze sa jedinicama III Ličke proleterske brigade prema Zajarugi i Korićni. U slučaju potrebe i na traženje Ličana intervenisati na pravcu Livna.

2. — III bataljon smjestiće se na prostoriju s. Hozići i djelom sela Biličići.

3. — VI bataljon će se prebaciti u selo Kovačevci.

4. — V bataljon prebaciće se u s. Glavice, s tim što će jedan vod ostaviti skupa sa bolnicom i intendanturom kao njihovo obezbjeđenje u selu Vaganju.

5. — Stab brigade će se prebaciti u s. Kovačevci, kod VI bataljona.

6. — Brdska baterija ostaje i dalje u s. **Sumnjacima**.

Aerodrom se nalazi na Suvopolju, koga ćemo mi **obezbeđivati**. Naređenje za rad naših djelova i formiranje letećih i izviđačkih grupa⁶ [za dejstvo] prema Livnu organizovaćemo poslije ili ćemo dati uputstva II i IV bataljonu.

Sela Glamočke opštine u koja se mi smještamo su vrlo siromašna, te zato intendanti bataljona moraju se uglavnom osloniti na intendanturu brigade, a ova na Sreski N.O. Odbor radi prikupljanja hrane. Sem toga moraćemo organizovati dobivanje hrane iz livanjskih sela.

Radio vijesti ćete dobiti. Crvena armija prešla je Dnjestar i u Rumuniji zauzela 40 naseljenih mjesta.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar,
S. N. Tadić

Komandant — major,
Bajić

17VJEŠTAJ ŠTABA JEDANAESTE KRAJIŠKE BRIGADE OD
MARTA 1944. ŠTABU ČETVRTE NOU DIVIZIJE O JA-
CLNI NEPRIJATELJSKIH SNAGA U PRIJEDORU¹

STAB

vr KRAJIŠ. N.O. UDARNE
BRIGADE

Br. si.
20. III. 1944 g.

ŠTABU IV NOU DIVIZIJE

Šaljemo vam skicu od Prijedora, koju smo dobili preko **veze**. Spoljna odbrana je sigurno tačna i u svakom bunkeru se **nalazi** od 8 do 12 vojnika, u nekim se nalazi i po jedan puško-**mitraljez**. Unutarnja odbrana, t.j. odbrana samog grada, što je ačeno kao rovovi, još nije tako tačno ustanovljeno da li su vovi ili zid sa tri stranice. Zidani bunker nema nego samo jedan u blizini željezničke stanice. Ovu skicu ćemo još pro-**vjeriti** pa u koliko bude izmjena poslaćemo.

I U samom Prijedoru prema izvještaju ima oko 1100 voj-
nika. koji su obučeni u njemačko odijelo, ali nisu svi Njemci,²
jedna bojna 11. pukovnije koja se nalazi u stručnoj školi, 250
zdrugovaca, koji se nalaze u Hotel »Balkanu« i Hrvatskom do-
mu, milicije 100, četnika 100 i nekih 100 muslimanskih četni-
ka. Njemci se nalaze u Gimnaziji, jedan dio kod artiljerije hau-
bica, koji su ograđeni žicom i nalaze se pozadi Cvijića Maga-
zina niže stanice.

18. o.mj. stigao je jedan voz iz Banje Luke sa vojskom.
Još ne znamo tačno da li je otišao dalje ili će ostati u Prijedoru.
Jedan dan se je zadržao pošto je pruga bila prekinuta između
Bos. Novog i Prijedora.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-
rijskog instituta, reg. br. 7—2, k. 768 A.

* Vjerovatno se odnosi na dijelove njemačke 373. legionarske
izije, jer je ona jednim dijelom snaga u to vrijeme osiguravala
unikacije Bosan. Novi — Prijedor (vidi istorijat te divizije u Arhivu
Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 68/2, k. 74). Ovo unekoliko potvrđuje
i dnevni izvještaj Komande Zapada od 15. marta 1944. u kojem se kaže:

»2) 2. oklopna armija:

373. div.: na prostoru Banja Luka — Prijedor pojačana neprija-
teljska djelatnost.

Sjev.-zap. od Bos. Novog bande su odbačene. Neprijatelj je imao
itaka... « (Mikrofilm Minhen N-9/741—877 u Arhivu Vojnoistorijskog
'tuta).

Na nekim mjestima imaju postavljene i mine ispred žice daleko po 1 do 2 metra i označene granom ili kočicom a na nekim mjestima nema nikako mina. Cim dobijemo tačne po» čatke odakle dokle se nalaze mine obavjestićemo vas.

s. F. — s. N.

Politkomesar:
odsutan

Načelnik, kapetan:
Ljub. Crnobrnja

Komandant;
Žarko

(M. P.)

BK. 118

IZVJEŠTAJ ŠTABA DVANAESTE SLAVONSKE BRIGADE
DVANAESTE NOU DIVIZIJE OD 20. MARTA 1944. ŠTABU
ŠESTOG KORPUSA NOVJ O BORBAMA I STANJU BRI-
GADE OD 20. FEBRUARA DO 20. MARTA¹

ŠTABA XII UDAR. BRIGADE
XII DIVIZIJE II KORPUSA N. O. V.

HRVATSKE²

Op. broj 40/1944

Dne 20 III 1944

*Izveštaj o vojnom radu naših
jedinica od 20. II. do 20. III. 44.*

ŠTABU VI KORPUSA NOV I PO JUGOSLAVIJE

Položaj

1. — Opća situacija.

U posljednjih mjesec dana naše jedinice su se kretale na sektoru Korovi — Martinac, Srbac — Glogovac (sekcija: Sl. Požega, Derventa, Prnjavor 1 : 100.000). Na tom sektoru su se bili prilično ojačali četnici, a to im je omogućila VI neprijateljska ofanziva, uslijed koje smo mi morali napustiti ovaj sektor, a oni su to iskoristili. Govorili su da smo mi uništeni. Narod je bio nasjeo tome i nešto milom, a nešto uslijed terora

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 7—3, k. 893.

² Vidi dok. br. 13, objašnjenje br. 2.

stavio se njima u službu. Mobilisali su na razne načine, a oružje su kupovali od bande, a nešto su oteli od domobrana koji su bježali iz Prnjavora.

I Tako smo mi u posljednje vrijeme imali prilično okapanja s njima. Na Motajici ih je bilo oko 250, četnici Vlade Vinčića,³ a na sektoru s desne strane Vrbasa skoro isto toliko, četnici Ljube Bundala. U glavnom smo borbe vodili s njima, ali to nisu bile borbe, nego »burgijanja«, kako to vele četnici. Oni pripućaju pa pobjegnu. Na prvi pogled oni nisu bili tako ozbiljan neprijatelj, ali pripucavanjem nanosili su nam gubitke, a boravkom i bježanjem po ovom sektoru sprečavali su nam rad sa narodom, jer su u selima gdje nas nije bilo vršili teror (klanja i ubijanja) i narod se pobojavao razgovarati sa partizanima, kao i ukazivati im pomoć, a kamoli osnivati neku narodnu vlast, jer je znao da će biti ubijen od strane četnika kad mi odemo. I mi smo odlučili da ih vojnički likvidiramo ili protjeramo sa ovog sektora, i paralelno s tim da se vrši pojačani politički rad. Zato smo posljednje akcije vršili isključivo u tom cilju i imali smo prilično uspjeha. Uništeno je dosta četnika i narod je počeo lakše da diše. Sada je led napukao i izgledi za mobilizaciju su povoljni, naročito poljska manjina.⁴

Za sve ovo vrijeme nije se osjećala bitna promjena o stanju u pojedinim neprijateljskim uporištima. Jedanput je bilo došlo i to oko 5. III. 1944 nešto tenkova i blindiranih kola, kao i njemačke vojske u Derventu i bili smo izvješteni da neprijatelj namjerava poduzeti ofanzivu na naš oslobođeni teritorij u pravcu Prnjavora. Mi smo bili skoncentrisali jedinice naše brigade na sektoru ovih cesta Derventa — Prnjavor, sa ciljem da bandu sačekamo i da im nanesimo što više gubitaka. Međutim ista je vojska, navodno, otišla u Mađarsku radi nekih uzbuna, tako da je stanje dalje neprestano normalno. Isto tako je i u ostalim uporištima. To nam je omogućilo da vršimo češće akcije na četnike. Od strane neprijatelja iz pojedinih uporišta nismo bili uznemiravani. Samo je jedna naša patrola od 5 drugova (među njima Smreka) bila napadnuta kod Dubočca Slav. 6. III. od ustaša iz Kobaša, kojom prilikom je poginuo jedan drug.

U Posavini sa slavonske strane banda je napravila uporište u Slav. Kobašu i Bebrini, baš na mjestu gdje se prelazi Sava i gdje se dolazi na vezu. I ta banda se toliko obezobrazila, da je prelazila početkom ovog mjeseca i u Bosnu (Bos. Ko'oaš), tražila čamce i otjerala tri civila. To se desilo onda kada su inaše jedinice bile daleko 30—40 kim. od toga mjesta.

³ On je u to vrijeme bio komandant Motajičke četničke brigade. (Vidi dok. reg. br. BH-V-11780 u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

⁴ Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 50. objašnjenje br. 34 i 35.

Dalje, pošto se ovaj sektor smatra »bosanskim Sremom«, prema naređenju V. S. sa istoga se moralo rekvirirati i odvoziti hranu za proleterske jedinice u pasivne krajeve Bosne, a za karavane sa hranom morali smo mi davati pratnju i osiguranje. To nam je ometalo još češće akcije, u kojima mislimo da bi bilo još više uspjeha pošto je bio dubok snijeg, pa se bandu moglo sačekivati na prtni, a i daleko ju se vidi.

2. — *Rad štabova i podređenih jedinica.*

Uočili smo nedostatke kod drugova boraca kao i rukovodilaca, nastojali smo da preko podređenih štabova iste isprave i krenu napred boljim putem. U akciji na Prnjavor zarobljen je priličan broj »šaraca«. Drugovi, iako je to najmodernije lako automatsko oružje, nisu znali da ga efikasno iskoriste, a samo zato što nisu znali rukovati s njime. Poduzeto je takmičenje u rastavljanju i sastavljanju istih, tako da sada 90% drugova zna rukovati sa šarcem. Učilo se također gađanje aviona kroz nišansku spravu i bez nišanske sprave, tako da danas nema ni jedan nišandžija automatskog oruđa, a da ne zna pravilno nišani avion. To smo poduzeli zato, jer ovdje vrlo često lete one »trakalice« koje bi se preciznim gađanjem mogle oboriti.

Boravljenjem ovdje vidjeli smo da je najviše naših drugova stradalo prilikom odilaženja u patrole, opkoljavanjem i pretresanjem kuća itd., kao i u samoj borbi. Da se to spriječi održali su drugovi vojni rukovodioci časove o »patrolnoj službi«, »stražarskoj službi« i »borbenoj obuci strelca«. Tumačeno je kako se prilazi kućama. Dalje je govoreno o »maršu i marševskoj disciplini«, jer se obično drugovi prilikom pokreta izdvajaju iz kolone i traže hrane po kućama. Na taj način ostanu iza kolone, a četnicima koji se obično u blizini sakriju pruži se prilika da ih unište i oduzmu njihovo oružje.

Ovo se sve tumačilo na sastancima kojih je održano 35, kako sa komandama četa, tako i sa svim rukovodiocima pojedinih bataljona. Pored toga, rad štabova se sastojao u održavanju sastanaka na kojima se prenosilo iskustvo starijih boraca na mlađe, kritički su se pretresale akcije i ono što je dobro koristilo se, a ukazivalo se na greške. U toku borbi sa četnicima mi smo stekli dragocjeno iskustvo kako se treba uspješno boriti protiv njih. Pronašli smo drugačiji način borbe protiv njih, prenijeli smo na borce i akcije koje su nakon toga vođene završavale su se uspjehom.

Štabovi bataljona su bili mnogo poduzeli da se nivo vojno-teoretske izgradnje nižih vojnih rukovodilaca izdigne. Proučavali su se priručnici »iz opće ratne službe« i »borbene obuke«. Međutim pokazalo se da se samo tom teoretskom izgradnjom otupljuje ona vojnička oštrina, ne osposobljava se za onakav način borbe kakav mi sada treba da vodimo da bi mogli uspje-

šnije uništavati četnike. Zato se sada više posvetilo prenošenju iskustava iz ranijih naših borbi, dok smo bili brojčano mali, na one koji su kasnije došli, a to se još povezivalo sa teorijom. Na tome su se dobro pokazali svi komandanti i njihovi zamjenici, kao i neki komandiri jer su svi stari borci pa posjeduju mnogo toga iskustva.

Praktički na terenu se nije moglo mnogo raditi pošto ie bio dubok snijeg, dok se u posljednje vrijeme prišlo i tome.

Komandant I bataljona, drug Dušan Ostojić (Osman) pokazivao je mnogo volje za rad, bio je prilično samoinicijativan ali je u borbi sa četnicima lakše ranjen u nogu i sada se nalazi u bolnici. Njega je zamjenio Puh Alojz, koji se pokazuje vrlo sposoban, a do sada je bio zamjenik komandanta u IV bataljonu. U štabu I bataljona je nezdravo to što je drug Valter Anđelko politkomesar »zajašio« na sve i komanduje i mi smo poduzeli mjere da se to ispravi.

Komandant II bataljona, drug Dobričić Pero, kao i njegov zamjenik drug Culibrk Mirko zadovoljavaju i u štabu vlada harmonija među članovima i međusobno potpomaganje.

U štabu III bataljona zadovoljavaju svi drugovi ... Komandant Babac Milivoj zadovoljava, samo se kod njega već osjeća zamorenost pošto je kod nas najstariji komandant bataljona i jedan od prvih boraca i osjeća da bi ga trebalo uzdići.

U štabu IV bataljona se pomalo osjeća da bi politkomesar htio nametnuti se ostalim i da diktira. ... Komandant bataljona drug Gavrilović Vlajko zadovoljava, pokazuje mnogo volje za rad kao i samoinicijative.

Niži vojni rukovodioci, općenito za sve bataljone, pokazuju prilično volje za rad kad se s njima drži čas, međutim kad trebaju održati čas u svojim jedinicama prilično im je teško. To je najviše kod onih drugova koji nisu služili vojsku, pa postoji bojazan da neće pogrešiti, pa da ga ne bi koji drug iz njegove jedinice ispravljao. U koliko uspiju steći više vojničkog znanja i oni će potpuno zadovoljiti. Još u borbama ne znaju da se snalaze kao rukovodioci (većina desetara), nego se obično pretvaraju u borce.

3. — *Disciplina i moral jedinica.*

U zadnjih mjesec dana disciplina kao i moral vidno se popravila. Ima više razloga da se ista popravila, a ti su: pošiljka obuće i odijela (bundi), toplije vrijeme, bolja ishrana itd. Mnogi od drugova boraca su rekli: »sada se možemo ganjati sa četnicima« i izvršavali su naređenja bez izgovora, a koja, da su ostali bos kao prije, ne bi bila izvršena u tolikoj mjeri ili s toliko volje kao sada. Jedan se komandir izjasnio ovako: »Ja sam se prije bojao postrojavati četni i izaći pred stroj i govoriti kad

vidim toliko bosih i kad me traže da ih pustim iz stroja, ili kad pita za cipele«.

Na disciplinu i moral naročito su djelovali naši posljednji uspjesi u akcijama na četnike, gdje smo uspjesi natući mnogo četara i zarobiti pored pušaka i automatskog oruđa. Sada se više ne priča: »Mi nećemo nikada uništiti četnike, kada oni uvijek pobjegnu«, kao prije. Nema više oklijevanja u akcijama protiv četnika, već svi žele da što prije idemo u akciju, jer vide da imamo uspjeha. Naređenja u vezi s tim izvršavaju se u potpunosti. Nije bilo nedisciplinskih ispada ili otkazivanja poslušnosti. Dakle, razni su razlozi koji su utjecali na disciplinu. Sada se vidi kod drugova boraca kao i rukovodilaca spoznaja da se četnike može uništiti i želja da ih se što prije uništi, da što prije izvršimo naš zadatak. Mnogi vele: »jedino u tom slučaju ćemo se prije vratiti nazad u Slavoniju«. Pored toga politička situacija koja se odlično odvija u našu korist i uspjesi Crvene armije mnogo su djelovali na moral i disciplinu. Iz toga svega u glavnom rezultira da se disciplina kao i moral vidno popravila.

Borbenost je na visini. Svagdje drugovi ističu želju da se ide u akciju, a u akcijama koje smo vršili pokazalo se da stvarno žele da se bande što prije unište. I nakon najvećih marševa ako se pronade negdje četnika, progoni ih se i uništava koliko god je moguće. Takav je slučaj bio 18. III. kad su četnici pripucali na Kalenderovcima na naš IV bataljon koji je prije toga prešao 45—50 kim.

4. — *Stanje unutar jedinica.*

Vršenjem akcija u ovom periodu vremena imali smo 1 mrtvog i 8 lakše ranjenih drugova, a među njima komandanta I bataljona, komesara i njegovog zamjenika II čete IV bataljona. Većina od njih će biti 10—15 dana u brigadnoj ambulanti i onda će doći u jedinicu. Inače imamo prilično izbačenih iz stroja uslijed raznih bolesti. Bilo je 19 slučajeva tifusa i pje-gavca i trbušnog. Trbušni tifus je u težoj formi i od njega je umrlo 5 drugova. Pored toga ima oko 25 slučajeva gripe, prehlade i onih kojima su u ofanzivi premrzle noge pa se sada gnoji.

Tifus su raširili četnici po selima gdje su oni bili i mi smo poduzeli potrebne mjere za borbu protiv njega. U svakom bataljonu ima po jedno bure za parenje odijela, a ošišali smo sve drugove ili skratili kosu na vrlo nisko, a jedinicama se ne dozvoljava zalaženje u sela, u kuće u kojima hara tifus. I u posljednjih 7 dana nije bilo ni jednog slučaja tifusa.

Pošto su četnici ojačali zahvaljujući VI neprijateljskoj ol'anzivi, uspjeli su narod nešto milom, a nešto terorom privezati za sebe. Nama je bila potpuno onemogućena mobilizacija novih drugova. Zbog toga smo poduzeli vojničko čišćenje četnika i pojačan politički rad i sad se već osjećaju rezultati. Poljaci su se počeli dizati i odlaze u Motajički odred. U posljednjih mjesec dana mi smo mobilisali samo 10 drugova, a vjerujemo da ćemo u buduće moći više, pošto su uslovi za mobilizaciju povoljniji. Oko 10 mladića, Poljaka iz Martinca, kad je V Kozarska brigada tamo mobilisala, izrazili su želju da će ići u partizane, ali u XII Slavonsku.

U akcijama na četnike nismo imali gubitaka u oružju, jedino u municiji. Ispaljeno je 4091 metak, dok je zarobljeno 800 metaka. Zarobili smo od četnika 2 puškomitraljeza, 23 puške, 10 bombi, 800 metaka, i dragocjene četničke arhive. Motajičkom odredu smo ponovno dali 25 pušaka i 1 puškomitraljez i potreban broj municije.

Dezertera uopće nismo imali.

5. — *Služba veze.*

Na ovom sektoru bilo je jedino moguće održavati vezu sa jedinicama kuririma kojima se moralo dati osiguranje od jedne desetine ili voda, već prema tome koliko je jedinica udaljena. Telefonima je bilo nemoguće pošto tu narod još nije toliko politički svjestan. U koliko ne bi trgali četnici kabel, trgali bi civili, a dok se to prekontfoliše i popravi, kurir prije dođe i sigurnije odnese poštu. Da bi se veza popravila, poduzimali smo akcije na četnike i sada je motajički sektor prilično čist, tako dđ po dva druga mogu ići 10—15 kim. daleko, a da ne budu napadnuti od četnika.

6. — *Izvedene akcije.*

Radi uništenja četnika, vodili smo šest akcija protiv njih u kojima su učestvovala sve jedinice ove brigade, samo su u jednoj bila naša tri bataljona, a to je bilo 28. II. 1944. U akciji 6. III. 1944 na četnike sudjelovali smo skupa sa jedinicama XI Srednjobosanske divizije⁵ i I Proleterske."

Akcije su bile slijedeće:

26. II. 1944 na sektor Romića Brdo, Nožičko. Bilo je oko 200 četnika, naoružani sa 3 p. mitraljeza, a ostalo puške. Nalazili su se na čukama i u kućama u Nožičkom. Sa naše strane učestvovala je cijela brigada. Zarobljeno 5 pušaka, a ubijeno 1B bandita i jataka. Tu je zarobljen i ubijen zamjenik koman-

⁵ Vidi dok. br. 95.

⁶ U tim akcijama su učestvovala tri bataljona Prve proleterske jade. (Vidi dok. br. 157).

dira žandarske četničke stanice u Nožičkom Mladan Miholjčić. Mi smo imali 2 lakše ranjena druga.

27. II. 1944 akcija na četnike u Martincu Novom i Starom, Seškovci i Kriškovci, kojih je bilo oko 250—300. Učestvovala su tri naša bataljona. Neprijatelj je imao 8 mrtvih i 13 ranjenih bandita. U toj akciji sa naše strane je lakše ranjena jedna drugarica i komandant bataljona.

6. III. 1944 akcija na četnike u zajednici sa jedinicama XI divizije i I Proleterske divizije. Mi smo imali da prečistimo sektor Stari i Novi Martinac, Kriškovce i Seškovce. Tu se nalazilo oko 150 četnika Ljube Bundala. Ubijeno je 12 bandita, zarobljen 1 puškomitraljez, 4 puške i četnička komora. Mi smo imali 1 mrtvog i 2 lakše ranjena druga.

Akcija nije uspjela jer I bataljon nije postavio zasjedu kako je naređeno i banda je uspjela pobjeći preko Vrbasa.

12. III. 1944 akcija na četnike koji su se nalazili na motajičkom sektoru. Njihova jačina je nepoznata. S naše strane učestvovala cijela brigada. Ubijeno je 6 četnika (bradonja) koji su vršili najveći teror na Motajici. Među njima je Novak Vujanović (brat starog Vujadina). Branko Novaković, Branko Gužvić. Zarobljene su 3 mauzer puške, 2 pištolja i 2 bombe. Mi nismo imali gubitaka.

14. III. 1944 akcija na četnike koji su se nalazili na Palačkovačkom Brdu, Donjim Smrtićima i Detlaku. To su četnici Vinčića i Petra Nedića. Akciju smo vršili sa cijelom brigadom. Akcija nije izvršena kako je planom predviđeno jer nije bilo čamaca pa se nije mogla preći Ukrina. Ipak je uhvaćeno (izvučeno iz Ukryne) 7 živih koljača Kozomorinih⁷ i Marka⁸ Bradonje (koje smo streljali), a 10 ih je ubijeno u vodi koja ih je odnijela za Derventu, jer nisu htjeli izaći napolje. Ubijen je načelnik štaba četničke Motajičke brigade Gjuro Milosavljević, koji je inače Slavonac, bilježnik negdje od Našica. Zarobljeno je 1 puškomitraljez, 5 pušaka, 300 metaka i nekoliko bombi. Mi smo imali jednog lakše ranjenog.

17. III. 1944 akcija na četnike koji su se nalazili na Detlaku i Kalenderovcima. Bilo ih je oko 300 bandita i to Vinčića, Nedića, Boška Stojkovića, Petra Trivalića, Marka Bradonje i još neke grupe. U akciji je sudjelovala cijela brigada. Uхваćena su 4 četnika, a 2 poginula. Zarobljeno je 3 puške i nekoliko bombi. Mi smo imali 1 lakše ranjenog.

Akcija nije uspjela, jer III bataljon je zakasnio na zadatak, tj. da postavi zasjedu i da im spriječi bjegstvo. Kad su naše

⁷ Odnosi se na Todora Kozomoru, komandira čete Motajičke četničke brigade.

⁸ Vidi dok. br. 13, objašnjenje br. 3.

ostale jedinice naišle, oni su pobjegli baš onim putem gdje je trebala biti zasjeda.

U međuvremenu kad se nije vršila akcija sa cijelom brigadom, pojedini štabovi bataljona su samoinicijativno postavljali zasjede i pretresali kuće, kojom prilikom je također ubijeno nekoliko četnika, a zarobljene 2 puške.

Ukupno u svim ovim akcijama ubijeno je 65 četnika, a ranjeno 35.

Zarobljeno je 2 puškomitraljeza, 22 puške, 4 pištolja, 800 metaka i 11 bombi. Naši gubitci u svim akcijama su 1 mrtav i 8 lakše ranjenih, od kojih se već neki vraćaju iz ambulante.

7. — *Stečena iskustva.*

Vodeći borbu s četnicima mi smo stekli dragoceno iskustvo za uspješniju borbu protiv njih. Upoznali smo u glavnom njihov način borbe i pronašli smo način kako se valja s njima tući, a da ih se što više uništi.

Četnici se obično nalaze u manjim grupama, postavljaju zasjede, pripucavaju pa pobjegnu. Hvataju kurire i udaraju na manje patrole. Kad su u većim grupama, jedinica, onda znadu i izvršiti napad na našu manju jedinicu. Pošto su oni svi sa ovog sektora, poznaju svaku i najmanju stazu i puteljak, a narod ih opet skriva, a neće da ih prokazuje nama.

I ako se manja naša patrola uputi u selo, oni preko civila budu obavješteni i istu patrolu napadnu i tako nam nanose gubitke. Dakle, njihov je princip da u zasjedi sačeka, ubiti po koga pa pobjeći. Nikad se nije dogodilo da bi se oni usudili držati jedan položaj duže nego što se naše jedinice razviju za borbu.

Kad ih se potjera, bježe svi skupa, a kada budu razbijeni, bježe kud koji i to prikrivenim stazama koje svi znaju, jer su sa tog sektora i sastaju se na određeno mjesto.

U glavnom njihov način borbe onakav, kakav smo mi upotrebljavali 1941 i 42 god. u borbi protiv ustaša i Švaba, kad smo se nalazili u manjim grupama.

Mi do sada nismo imali uspjeha u borbi protiv njih, jer su naši borci kao i rukovodioci naučili ratovati, tj. osvajati uporišta, udarati na bandu frontalno, bočno itd., a taj se način ovdje protiv četnika koji samo bježe ne može upotrebiti i trebalo je pronaći drugi način borbe. tj. onakav, kako bi ih mogli uspješnije uništavati. I baš sada u ovim borbama mi smo počeli primjenjivati staro naše iskustvo iz partizanskog načina vođenja borbe. Sada upotrebljavamo takav način za koji smo mislili kad bi ga neprijatelj upotrebio, da bi nas mogao uspješnije uništiti.

Prije kad smo pravili akcije mi smo puštali kolone sjedne strane da iznenada upadnu u selo i tako da uništavaju četnike.

Poslije su išle kolone sa raznih strana i tako nastupale, onda smo pravili obruč koji se postepeno stezao, to se činilo i po danu i po noći. Uvijek se pokazalo nepraktičnim, jer četnicima uvijek uspije proći između kolona ili kroz obruč i pobjeći. Svako daljnje progonjenje je uzaludno, jer su oni brži od nas. Kad su se nalazili četnici na nekim položajima, a naši drugovi znali za njih, onda se ide prema njima, a kad zapuca, razvija se u streljački stroj i naredi se da lijevo ili desno krilo opkoli itd. To se pokazalo kao uzaludno, jer četnik to hoće samo da nas zadržava, a kad vide da ih opkoljavamo onda odmah pobjegnu. Greška je naša što smo prije išli sa manjim snagama u akciju i ne uspijemo sve opkoliti kako bi trebali.

Zato smo mi počeli upotrebljavati drugi način borbe. Kad doznamo gdje su, pokupimo podatke kojim putevima i stazama oni obično bježe, a onda napravimo plan, tako da se selo ili dotični sektor opkoli sa jačim snagama. Postave se zasjede u noći na svim putevima, stazama kao i jarcima gdje bi četnici mogli bježati, a onda se u selo puste manje jedinice čiji je zadatak da rastjeraju bandu i da je progone, uništavajući ih do naših zasjeda. Četnici se ne nadaju da se tamo nalaze zasjede, jer znaju da prije kad prođu naše kolone ili kad se između jednih probiju, onda više nema opasnosti. Međutim sada naiđu baš na ono što je najglavnije.

Dakle, postavljamo okolo zasjede, a manje jedinice upuštamo da ih rastjeraju prema zasjedama, ili **Duštamo** kolone s jedne strane koje imaju zadatak da razbiju bandu i protjeraju do zasjeda, a samo manjim patrolama vrši se pretres kuća. Pozadi tih kolona puštaju se druge kolone (manje) koje su kao rezervna dotičnom štabu da hvata one koji nrođu između kolona, ili da vrši detaljan pretres sela. Pokazalo se da se četnici, kad ih se pritisne, presvlače u civile i tako nastoje proći. Međutim takve se hapsi i podvrgava istrazi.

Ako se zna da se četnici nalaze na nekom položaju, onda se ne nastupa prema njima dok se nije prije toga poslalo jedinice prikriveno da naprave zasjede, na puteve kojima oni bježe sa toga položaja, a onda se krene prema njima i potjera ih se i protjeruje do zasjeda.

Pokazalo se vrlo dobro postavljati noću zasjedu na stazama kojima krstare između sela, kao i iznenadno noćno opkoljavanje sumnjivih kuća. Pored toga koristiti se lukavstvom. Pod kokardama i sa redenicima odlaziti i provaljivati veze kao i jatake, kao i prilaziti njihovim stazama.

Ovi načini su se pokazali do sada kao najefikasniji načini za uspješno uništavanje, a rezultati toga su prilično dobri. Da nisu pojedine jedinice pravile greške kao što je zakašnjavanje,

nezaposjedanje određenog položaja, kao i nekontrolisanje toga od strane štabova bataljona, uspjesi bi bili još veći.

Drugovima je ukazano na te greške i vjerujemo da ćemo u budućim akcijama požnjeti veće uspjehe.

8. — *Raspored jedinica i njihovo stanje.*

Naše jedinice se sada nalaze na sektoru Kunova — Glogovac (sekcija Slav. Požega — Prnjavor). Isti raspored smo uzeli zato jer su to najzdravija sela, u kojima ne hara tifus, i na taj način manja je mogućnost da će se u jedinicama širiti bolest. Pored toga uzeli smo takav raspored u vezi sa akcijom koju kanimo poduzeti na četnike koji se nalaze na Detlaku i Kalenderovcima. U mjestima kantonovanja održavaju se sastanci sa vojnim rukovodiocima na kojima se kritički pretresaju akcije i upozorava se na ono što treba učiniti, pa da buduće akcije bolje uspiju.

Pored toga, pošto je lijepo vrijeme, sa drugovima se radi i praktički na terenu: »prebacivanje« i »prilaznje kućama«.

Stanje obuće je dobro. Nemamo ni jednog bosog druga. Naša šusterska radionica radi neprestano nove cipele kao i popravke od kože koja se šalje u Prnjavor na učinjanje.

Odjeća je slaba, a nigdje se ne može zarobiti platna od čega bi se pravilo odjeću. Također je i veš slab.

U našoj ambulanti se nalazi oko 50 bolesnih drugova. Od toga je 19 od tifusa, a ostalo prehlada, gripa kao i premrzle noge. Sada nakon što su poduzete mjere za sprečavanje zaraze od tifusa, nije bilo ni jednog slučaja oboljenja od tifusa (u posljednjih 7 dana).

Hrana je prilično dobra. Vršimo konfiskaciju od četnika, jedino što je oskudica u kruhu (proje se nađe). Također nemamo soli, jedino što oduzmemo od četničkih familija koju njihovi četnici nabave.

9. — *Dalje namjere.*

U budućem periodu ćemo nastaviti sa uništavanjem četnika, gdje god se pojave. Ali mislimo pored toga poduzeti akciju na miliciju na Bjelom Brdu i Pjevalovcu radi političkog uspjeha, da još jedanput potučemo što četnici pričaju o nama da smo ustaše i da smo došli ovamo da samo Srbe uništavamo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar:

I. Miličević

(M. P.)

Komandant, major:

I. Senjug

^JPrilog:

Pregled brojnog stanja i naoružanja, pregled municije. Nacionalni i socijalni sastav za 1. III., 10. III. i 20. III. 1944 godine. —

• Sljedeći tekst je dopisan mastilom, latinicom.

IZVJEŠTAJ ŠTABA DVANAESTE HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 20. MARTA 1944. ŠTABU DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE O BORBAMA NA PROSTORIJI ZUPCI — KORJENICI¹

STAB
XII HERCEG. UD. BRIGADE
N. O. V. JUGOSLAVIJE

Pov. br. 143
20/111 1944 god.
Orahovac u 11 časova

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Primili smo slijedeću vašu poštu: pov. br. od 13. o. m., pov. br. 228 i pov. br. 230 od 18 o. m.

U Trebinju je do juče bilo 1200 Švaba iz »Divizije vražje«. ² U ovaj broj ulazi i oko 200 Švaba iz SS trupa, koje se još nalaze u Trebinju. Na Mrcinama ima do 100 Švaba. U Grahovu bilo je do 150 Švaba, a u Dubrovniku i Boki govori se da ima vrlo malo njemačke vojske. Konkretni podaci o okupatorskim snagama na ovom sektoru vide se iz priloženog pisma druga Voja. Četničke bande na ovoj prostoriji nalaze se u selima oko ceste Trebinje — Grab. ³ Može ih biti najviše do 500 prikupljenih iz Zupci, Dživar i Šuma. Moral im je vrlo slab, osim onog dijela najokorjelijih koji, razumljivo, teže da se bore protiv nas.

Za vrijeme od 25 dana, koliko se ova Brigada nalazi na prostoriji Zupci — Korjenici, ⁴ imali smo skoro svakodnevno borbe sa ustaško-četničkim bandama — pa bilo da smo napadali ili da smo bili napadnuti. ⁵ Neprijatelj je uvijek uz gubitke odbijen. Najžešću borbu vodili smo 16 o. m. ⁶ sa ustašama i četnicima, koji su napali sa nadmoćnijim snagama na naše najisturenije položaje na Uniji Rikalo — Zeljevac — Konjsko — Bogojević Selo. Neprijatelj je napadao sa četiri kolone i to: jednom

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 5—11, k. 1144—I.

² Riječ je o 369. legionarskoj diviziji. (Vidi o njoj dok. br. 7, objašnjenje br. 12 i 17).

³ Na području Trebinja bili su četnici Trebinjskog četničkog korpusa.

⁴ Brigada je 6. marta izvršila napad na neprijatelja na prostoru Orahovac — Zupci. Opširnije o tome vidi zapovijest Štaba Jedanaeste hercegovačke brigade od 5. marta i relaciju za mart od 2. aprila 1944 (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 12—1 i 4—6, k. 1151 I).

⁵ Vidi dok. br. 9, 52, 58, 67, 90 i 189.

⁶ U relaciji Šeste pješake dvizije za mart 1944. stoji da je pomenuta borba vodena 17. marta. (Vidi dok. br. 189).

od Arslanagić Mosta, drugom od Golog Brda, trećom od Tuli i četvrtom od Bogojević Selo — Orašje. Ova ustaško-četnička banda bila je jaka najmanje 800 vojnika sa više teških bacača, artiljerijom i masom automatskog oružja. Švaba—ustaša bilo je do 400 i napadali su kolonom od Arslanagića Mosta i Turmente. Neprijatelj je imao momentalnih uspjeha i u ovoj nas borbi potisnuo na položaje Kokotovica — Lijepi Do — Oštra Glavica — Kozmač. Protivnapadom snaga naša tri bataljona, poslije 10-točasovne borbe, neprijatelj je odbačen u Trebinje i preko ceste Trebinje — Grab.⁷ U ovoj borbi se naročito istakao naš »2« [bataljon] koji je u svom zadatku dao neviđene primjere upornosti. Neprijatelj je u ovoj borbi imao najmanje 50 gubitaka, od kojih kao minimum 20 mrtvih. Neprijatelj je evakuisao konjima poginule i ranjene pod zaštitom nadmoćne artiljeriske vatre. Tek u posljednjem našem jurišu, koji ih je nagnao u panično bjegstvo, neprijatelj je ostavio na bojištu 6 mrtvih. Zaplijenjeno je nešto municije, sprema i nekoliko pušaka. Naši gubici su 4 poginula i 6 ranjenih. Među poginulim je i komandir I čete »2« drug Đoko Vreća, koji je pao u borbi prsa u prsa. Da neprijatelj ovom prilikom nije dobio takav udarac kakav je zaslužio ima da zahvali pomanjkanju municije kod naših bataljona, naročito kod našeg »2« koji je takoreći bio ostao bez metka. Već treći put vršimo čišćenje bandi sa prostorije Turmente — Tuli — Kunja Glavica — Ograde — Grab. Takav jedan napad izveli smo i sinoć i ovladali sa s. Grab — s. Kraj — s. Bugovina. U ovom napadu bande su imale 3 mrtva bradonje, samo na sektoru »1«, dok na pravcu napada našeg »2« neprijatelj je isto tako imao osjetnih gubitaka. Redovni naši protivnapadi omogućuju nam razbijanje bandi i njihovo organizovanje za napad na nas u zajednici sa ustašama. Inače svakodnevno po koja ustaška satnija pođe od pravca Arslanagića Most i Golo Brdo da bi se poslije nekoliko časova borbe navrat-na nos povratila odakle je i došla. Noću 16/17 o. m. izvršili smo prepade na Oko i Arslanagića Most gdje ima oko 200 Švaba sa 1 brdskim topom. Ukupno u ovim borbama kod Vilusa i na Zupcima naši gubici su 11 mrtvih i 16 ranjenih lakše i teže, 19 dezertera mahom novomobilisanih sa ove prostorije. Naš »2« izgubio je 2 puškomitraljeza (1 je uništen od teškog bacača a 1 je uništio vodnik Trkulja* kada je bio opkoljen), a »4« 1 puškomitraljez kojeg je odnio 1 domobran — dezertter.

U toku borbe za ovo 25 dana 3 bataljona ove Brigade, koji se nalaze ovdje na Zupcima, bili su izloženi ogromnim naporima, boreći se pod vrlo nepogodnim terenima i atmosferskim prilikama svakodnevno. Ovi napori, hladnoće i gubici u borbi

⁷ Vidi dok. br. 181 i 183.

⁸ Tom prilikom on je poginuo.

sveli su naše bataljone na vrlo mali broj boraca upotrebljivih u borbenoj liniji. Oko 20 boraca iz svakog bataljona pojedinačno ima u komorama i bolnici — bilo da su iznemogli, onesposobljeni ili bolesni. Takvo stanje svelo je naša tri bataljona na oko 200 boraca ukupno, koji se mogu upotrijebiti u borbi. Ovdje ne uzimamo u obzir naš »3« koji je kod Bileće. Sa ovakvim iznjetim stanjem i raspoloživim ljudstvom vodili smo borbe svakodnevno sa snagama neprijatelja, koje su snage često puta bile tri puta jače od naših. Ovaj dio boraca prinuđen je da drži svakodnevno položaje na prilično dugačkoj liniji fronta. Nemoćnost rada u toku ovog vremena kao i odsustvo većeg broja političkih i vojnih rukovodilaca odrazilo se negativno na opšte stanje u Brigadi. Radi važnosti Zubaca po dalje zadatke Primorske grupe⁹ činili su se ovakvi napori da bi izvršili pred nas postavljeni zadatak.¹⁰

Tražili smo i već smo izvješteni da nam se uputi naš »3« koji se prilično odmorio kod Bileće.¹¹ Smatramo da bi duževremeni zadatak naše Brigade na ovom sektoru doveo Brigadu do maksimuma iscrpljenosti i na taj način pogoršao njeno opšte stanje. Duževremenim bavljenjem na ovoj prostoriji neprijatelj je uočio naš raspored i snage, a sam tvor zemljišta omogućuje mu da nam nametne frontalnu borbu sa nadmoćnim snagama u svakom pogledu. Sa municijom prilično oskudijevamo.

Mostovi u s. Lastva su potpuno uništeni, a ovaj kod Pareža nije mogao biti bačen u rijeku, jer je potrebno još nešto eksploziva. Nastojaćemo da se i ovaj most uništi. Kursiste i borce za prateću četu uputićemo odmah.¹²

Sa drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol komesar:

Đoko Novosel

(M. P.)

Komandant:

Danilo Komnenović

⁹ O daljim zadacima Primorske operativne grupe vidi tom III, knj. 7, dok. br. 119.

¹⁰ Brigada je 19. marta u 24,00 časa, jednim dijelom snaga, izvršila napad na neprijateljske snage na prostoru Grab — Tuli — Turmente. Opširnije o tome vidi zapovijest Štaba Dvanaeste hercegovačke brigade od 19. marta i njegov izvještaj za mart 1944 (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 16—1 i 4—6, k. 1151 I).

¹¹ Bataljon je u sastav Dvanaeste hercegovačke brigade došao 20. marta, a 22. marta je upućen u s. Rudin Do, gdje se smjestio. Istog dana, radi pravilnog rasporeda i posjedanja najzgodnijih položaja, i da bi se jedan dio snaga odmorio, ostali bataljoni su prebačeni u sela Grabovicu, Lastvu, Konjsko i Orahovicu. Opširnije o tome vidi zapovijest Štaba brigade od 21. marta 1944 (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 17—1, k. 1151 I).

¹² Ta rečenica je dopisana mastilom, latinicom.

**ZAPOVIJEST ŠTABA TRINAESTE KRAJIŠKE BRIGADE OD
20. MARTA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA RAZBI-
JANJE ČETNIKA NA PROSTORIJI REKAVICA — DONJA
KOLA — PAVLOVAC¹**

Str. poiš. 31/44

Z A P O V I J E S T

Sekcija Banja Luka 1 : 100.000. J. I.

Četničke bande sabijene su u glavnom u neposrednu okolicu Banje Luke, tj. na prostor sjeverni dio Rekavice — Donja Kola — Pavlovac.² Tačnih podataka o Banja Luci nemamo, ali se govori da bi mogao uslijediti jači pokušaj neprijatelja da odbaci naše snage sa sadašnjih položaja.

U vezi toga, u cilju lakšeg odbijanja neprijatelja kao i u cilju lakšeg djelovanja protiv četničkih bandi

N a r e đ u j e m o :

I. I bataljon ove brigade pomjeriće svoje snage iz sela Konatara i smjestiti se na prostoru Milojevići, Rađevići, Vuji-novići i Vukelići, sa zadatkom djelovanja protiv četničkih bandi na prostoru Donja Kola, Pavlovac.

II bataljon ostaje na istom prostoru sa zadatkom zatva-ranja ceste Banja Luka — Sitnica. U cilju toga izvršiti proko-pavanja ceste na što više mjesta. Ukoliko se ukažu mogućno-sti bataljon neka samostalno djeluje protiv četnika na prostoru Krupa, južni dio Rekavice.

III bataljon po primitku ove zapovjesti izvršiće potrebne pripreme za pokret i tokom noći od 20. do 21. ov. m. prebaciti se i smjestiti se na prostoru sela Konatari, sa zadatkom dje-lovanja protiv četničkih bandi na prostoru Bukvaluk — Re-kavica.

IV bataljon ostaje na prostoru sela Vilusi.

Zmijanjski NOP odred tokom noći od 20. na 21. ov.m. prebaciće se i smjestiti na prostoru sela Stričići — Vulinje — Dujakovci, sa zadatkom djelovanja protiv manjih četničkih grupica koje se nalaze na tome prostoru, a ujedno sa zadatkom mobilizacije.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-istorijskog instituta, reg. br. 3—3, k. 1281.

² Vidi dok. br. 124.

2. Veza. Sve jedinice održavaće svakodnevnu redovnu vezu sa ovim štabom. O svim novostima obavještavaće najhitnije. I bataljon održavaće vezu sa Sanskim NOP odredom.³ III, IV i I bataljon održavaće stalnu međusobnu patrolnu vezu.

3. U slučaju mogućnosti vršenja akcija protiv četničkih bandi, I i III bataljon mogu djelovati sporazumno, ali prije svake akcije moraju obavjestiti opširno ovaj štab (o planu akcije, namjerama itd.). Svoj rad trebaju da koordiniraju sa djelovanjem Sanskoga NOP odreda, tj. mogu zajednički da izvode sa istim akcije.

4. U slučaju nailaska manjih neprijateljskih snaga cestom od Banje Luke u pravcu Kadine Vode, tj. u pravcu položaja II bataljona, I i III bataljon moraju djelovati na desni bok neprijatelja. U slučaju nailaska većih neprijateljskih snaga, tj. u slučaju jače neprijateljske ofanzive, I, III i IV bataljon povući će se najpogodnijim pravicima i zauzeti položaje iznad sela Pavići — Grčka Gradina. (U ovom slučaju slijediće detaljnija naređenja.)

5. I i III bataljon smjestiće intendanture i komore pozadi svojih položaja, obezbijedivši im pravovremeno povlačenje.

6. Stab brigade, sanitet i intendantura ostaju na istim mjestima.

7. Svi bataljoni moraju organizovati aktivnu protivavionsku odbranu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit. komesar, Načelnik štaba, kapetan Komandant, rnjor
si. odsutan Komarica¹ Milan N. Zorić

(M. P.)

Dostavljeno:

Štabu I, II, III i IV bataljona ove brigade i štabu Zmijanjskog NOP odreda, po kuriru pješaku, dne 20. III. 1944. g. u 14 časova.

Sef kancelarije,
Momir J. Simidžić

³ Odred je od 11. do 25. marta 1944. dejstvovao na prostoru oko Bronzanog Majdana. Prvi bataljon je 19. marta izveo akciju na s. Saračicu i zarobio 12 četnika sa oružjem, a 22. marta, u borbi na cesti Banja Luka — San. Most, ubio 4 neprijateljska vojnika i sedmoricu ranio, dok je Drugi bataljon, istog dana, u s. Slavićima ubio desetoricu. Bataljoni su imali 7 mrtvih i 6 ranjenih boraca. U akciji na s. G. Pervan, 24. marta, Prvi bataljon je ubio 3 i ranio 4 neprijateljska vojnika, a sam imao 2 ranjena borca. Opširnije o tome vidi izvještaj Štaba Sanskog NOP odreda od 25. marta 1944. Štabu Četvrte NOU divizije (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 38—5, k. 1628).

NAREĐENJE ŠTABA TREĆEG KORPUSA NOVJ OD 21.
MARTA 1944. ŠTABU ROMANIJSKOG NOP ODREDA ZA
UPUĆIVANJE TREĆE ITALIJANSKE BRIGADE U SASTAV
SEDAMNAESTE DIVIZIJE¹

STAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Br.: sl./44. g.
21. marta 1944. god.

ŠTABU ROMANIJSKOG PARTIZANSKOG ODREDA

Položaj

Ovih dana otići će na prostoriju Sokolovići jedna italijanska brigada² koju upućuje XXVII NOU divizija. Omogućite toj brigadi kratak odmor i ishranu, pa je potom uputite najbližim putem u sastav XVII NOU divizije. Najbolje je da je uputite preko Skelana i Fakovića gdje će uhvatiti vezu sa VI brigadom. Dajte joj potrebne vodiče.

Potrebno je da temeljito onesposobite cestu Sokolac — Vlasenica za ikakav promet. U tu svrhu vam šaljemo eksploziv.

Uložite više truda oko mobilizacije za vaš odred. Prema vašem izvještaju koji ste nam poslali, brojno stanje vašeg se odreda smanjilo, umjesto povećalo.

XXVII NOU divizija javlja da se Muslimanska brigada još nije prebacila.³ Javite nam šta znate o njenom pokretu.

Šaljemo vam jedan sanduk masti i nešto soli.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,

Komandant,
general-major:

¹ Kopija originala, pisana na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 14—1, k. 408.

² Odnosi se na Treću italijansku brigadu. Brigada je tih dana, istočno od Rogatice, bila žestoko napadnuta od jedinica Prvog stajaćeg ustaškog zdruga i Nijemaca. Usljed osjetnih gubitaka u ovim borbama, ona je rasformirana, a od njenih bivših boraca formiran je italijanski bataljon koji je ušao u sastav Šeste istočnobosanske brigade kao Peti bataljon. (Vidi dok. br. 68 i 183).

IZVJEŠTAJ ŠTABA DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE
OD 21. MARTA 1944. ŠTABU DRUGOG KORPUSA NOVIJ O
SITUACIJI U HERCEGOVINI I NA PROSTORU PELJEŠAC
— BOKA KOTORSKA¹

STAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N. O. V. JUGOSLAVIJE
Str. pov. broj 241.
Dana 21. III. 1944. u 14 č.
Divin

ŠTABU II UDARNOG KORPUSA N.O.V. JUGOSLAVIJE

U Hercegovini je zapao veliki snijeg, a na pojedinim mjestima (Gacko, Nevesinje, veći dijelovi bilečkog i ljubinj-skog sreza) i preko 2 metra, što koči a često i onemogućava operacije. Nagle promjene temperature izazivaju pored ostalog sve češća prehladivanja, sve jaču pojavu gripe, te i zbog ovoga privremeno svodimo pokrete na najmanju mjeru i spremamo se za ofanzivne operacije čim se snijeg bar malo podigne.

Inače, stanje u Hercegovini je u glavnom nepromijenjeno.

Od 13 o.mj. na ovamo jedan puk »Vražije« divizije,² ojačan manjim dijelovima ostataka SS »Princ Eugen«,³ četnicima i ustašama, vršio je ofanzivu na Popovo Polje zbog učestalog rušenja vozova na tome sektoru, gdje su uspjeli, upotrijebivši jaču artiljeriju i gumene čamce kojim su se prebacili za leđa jedinicama odreda, da ovladaju sa Popovim [poljem], da popale preko 60 šljemena,⁴ ubili su nekoliko staraca i žena bavicši ih u vatru, dok je ostali dio stanovništva sa nešto imovine uspio evakuisati se na vrijeme. Iste ove snage produžile su i na Hrasno,⁵ gdje su razbijene od dijelova Južnog odreda⁸ i neprijatelj je stjeran u Stolac,⁷ a naši su ponova ovladali i sa Popovom. Švabe su imale oko 40 mrtvih i ranjenih, a naši

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 2—11, k. 1144—I.

² Odnosi se na 369. legionarsku diviziju. Opširnije o njoj vidi dok. br. 7.

³ Odnosi se na Sedmu SS diviziju »Princ Eugen«.

⁴ To jest: kuća.

⁵ Vidi dok. br. 189.

3 mrtva i 2 ranjena. Narod se drži prilično i paljevine ga ne demorališu.

Posljednjih dana pojačala se je za nešto mobilizacija oko Nevesinja i Stoca. U Diviziji već imamo preko 200 boraca bez oružja. Veliki snjegovi ne dozvoljavaju izvoditi akcije, pa ni doći do oružja. Ovo sve tim prije što su jedini naši magazini sad kod Švaba. Ipak, vjerujemo da ćemo uskoro riješiti i ovaj problem.

Naša XII brigada je još uvijek na prostoru Zupci, a pošto je bila premorena skoro svakodnevnim borbama sa Švabama i četnicima oko Trebinja, gdje je 17 o.mj. došlo i do borbe sa kundacima i neprijatelj je uspješno razbijen uz jače gubitke,⁸ morali smo prebaciti dijelove X brigade bliže Bileći i da zatvore pravac Bileća — Vilusi, kako bi XII kompletna mogla izvršiti u potpunosti svoj zadatak oko Zubaca — Graba i prodrijeti i u Šumsku Površ gdje bi pospješila mobilizaciju. Ostatak X brigade je na prostoru Gacko — Dabar — Bileća,⁹ a XI brigada je ušla u Ljubinje i na tome prostoru vrši mobilizaciju kao i ka Popovu i južno do mora, vršeći pritisak sa zapada na Trebinje, a i da se nađe za doček ponovnog napada na Hrasno i Popovo koga očekujemo od Stoca, Hutova, Ravnog i Trebinja.¹⁰

Čim se malo pridignu snjegovi stvoriće se povoljni uslovi za našu ofanzivu preko prostora Stoca i Nevesinja ka liniji Mostar — Metković i komunikaciji u dolini Neretve, gdje su vrlo lijepi izgledi za veću mobilizaciju. Dok se Trebišnica ne povuče iz Popova, većim jedinicama je teško operisati ka Slanom i Dubrovniku iz Južne Hercegovine. Zbog sigurnijeg izvršenja naših namjeravanih planova bila bi nam vrlo potrebna i naša XII brigada, pa molimo da nam se uputi prema mogućnostima bar u toku mjeseca aprila.

Stab Grupe odreda Južne Dalmacije izvjestio nas je da na ostrvu Visu postoje veća slagališta oružja, municije i opreme V. Š.,ⁿ da naši raspolažu sa potrebnom mornaricom, i ako bi im mi mogli osigurati tačku ma gdje na obali od Pelješca do Boke, mogli bi tim kanalom da snabdjevaju jedinice naše divi-

⁸ Vidi dok. br. 181 i 189 u ovoj knjizi i izvještaj komandanta Dvadeset devete NOU divizije od 18. marta 1944. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 40—10, k. 1144 I).

⁹ Po naredenju Štaba Desete hercegovačke brigade od 18. marta 1944. Prvi i Četvrti bataljon su vršili prepad na Bileću da bi vezivali tamošnje neprijateljske snage i spriječavali njihovu intervenciju, te time stvorili povoljne uslove za prikupljanje hrane u s. Podosoju i održavanje zbora s narodom iz sela oko Divina. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 6/13—7/1, k. 1143 A).

zije i ostale jedinice II U. Korpusa. Ovo dostavljamo radi znanja. Po povlačenju Trebišnice iz Popova, naša divizija bila bi u stanju po dosadašnjim prilikama da povremeno izbije na more i drži bar po sedmicu dana pojedine prostore oko Trstenog i do Slanog, te smo mi u ovome smislu javili, preduzeli mjere da uspostavimo sa njima radio-vezu, te da bi u zgodno vrijeme mogli primiti koji transport potreba.

Molimo da se ovoj diviziji po mogućstvu za sada otpočne bacati iz aviona bar štogod od potreba. Za stalno bacanje mogao bi se uzeti prostor Hrasna (sela: Vlaka — Gola Brda — Bjelovići), ali bilo bi mnogo korisnije kada bi nam se moglo javiti bar nekoliko dana unaprijed, te da bi obezbjedili prostor polja fatničkog, dabarskog ili ljubinjskog, gdje bi i efekat na mase bio mnogo jači. Također, potrebno nam je javiti i ugovorene znake za savezničku avijaciju.

18 o.mj. srušio se je u Ljubomiru kod Trebinja jedan američki bombarder koji je bio oštećen nad Bečom, i iz njega je na vrijeme iskočilo 9 avijatičara sa padobranima, od kojih je jedan umro što je bio ranjen još u avionu. Naše jedinice su prihvatile svih 8 avijatičara, a pri tome razbile 150 četnika i Švaba koji su pošli da ih pohvataju od Bileće. Čim stignu u ovaj štab uputićemo ih vama.

Veze sa V. Š. nemamo, niti im možemo javljati o akcijama. Molimo da im javite da nas slušaju ili da im vi javljate potrebno.

Stanje neprijatelja u Hercegovini je slijedeće:

Četničke bande su uglavnom na istim mjestima, t.j. u gradovima sa okupatorom.

Od švapskih snaga ima manje dijelova i ostataka SS divizije »Princ Eugen«, inače slabo borbene, slabo odjevene i slabo vođene. Glavnina ove divizije otišla je prije 20 dana ka Mostaru i Metkoviću i govorilo se je da idu za Italiju, što ne mora biti sigurno.

Pored manjih dijelova »Princ Eugen« u gradovima Hercegovine se nalazi i glavnina »Vražije« divizije, čija je glavna koncentracija Trebinje i dalje ka Hutovu niz prugu i Stocu. Ova divizija je još gora od »Princ Eugen« u pogledu borbenosti i morala, ali bolje obučena, što nam svakako koristi. Švabe redovno ni iz bliza ne mogu da se mjere sa našim i brojčano manjim jedinicama na manevarskom terenu, dok su vrlo uporni u borbi po utvrđenim gradovima.

Tražili smo hitno podatke o stanju neprijatelja, njegovom naoružanju i utvrdama duž obale od Neretve do Boke, pa čim dobijemo izvjestićemo vas. Za sada raspoložemo slijedećim podacima:

Na poluostrvu Lapadu Švabe imaju 3 haubice 105 mm postavljene na brdu Arbat.¹² Za osiguranje baterija postoji 10 mitraljeza, od kojih je samo jedan montiran. Na putu pored obale u blizini baterije ima oko 7 vagona municije, a neki dan stiglo je 600 vreća cementa za izgradnju utvrđenja. Inače na samom poluotoku već postoje poljski topovi lakih utvrđenja. Na poluotoku ukupno ima do 100 Švaba starijih godišta sa kapetanom Vili Hanki. Dubrovnik ima i jedan bataljon »Vražije« divizije, a u Trebinje treba da dođe ostatak puka ist¹ divizije. Do juče u Trebinju je bilo do 900 Švaba pomenute divizije. 7 o.mj. od Albanije stizali su dijelovi jedne motorizovane divizije koja je već prošla ka Metković — Sinj.¹³ Ovo je neka lovačka divizija.

U Dubrovačkoj Rijeci pored ceste od Izvora do Gruža imaju dva broda koji prenose boksit. Tu u blizini nalazi se nekoliko borbenih čamaca sa po jednim protivavionskim mitraljezom i 5 tzv. plovećih tvrđava, od kojih svaka ima po jedan četverocijevni kontraavionski mitraljez. Čamci i tvrđave redovno su pored obale sklonjeni i pokriveni zelenilom i lako ih je pronaći avionom. Boksit sada će prevoziti i parobrod »Jadran«, koga je lako uništiti pred veče u Dubrovačkoj Rijeci, u koje vrijeme on kreće natovaren.

U Dubrovniku u tvrđavi Srđ je švapska radio-stanica. U zalivu Zaton u selu Veliki Zaton ima 30 Švaba koji drže položaje poviše sela na brijegu u šumici između Golog i Srednjeg brda. Imaju 3 mitraljeza.

Kod sela Orašac vidjećete stanje iz skice u originalu dostavljene sa pouzdane strane iz Dubrovnika. Prilažemo i kartu Lopuda dobijenu sa istog mjesta iz Dubrovnika.

30 boraca za prateći bataljon tog štaba uputili smo.

Prilog: 3 saopštenja o akcijama, jedna skica i jedna skica na dopisnoj karti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Dragiša Ivanović

Načelnik, pukovnik
Rade Hamović

(M. P.)

¹² Bliže o situaciji na pomenutom poluostrvu, kao i na moru. vidi tom VIII, knj. 2.

¹³ Redakcija nije mogla da ustanovi kojoj su diviziji pripadali pomenuti dijelovi. U to vrijeme vršeno je pomjeranje njemačkih divizija iz Crne Gore, Hercegovine i južne Dalmacije. (Bliže o tome vidi dok. br. 7 u ovoj knjizi i tom V, knj. 24. dok. br. 127).

IZVJEŠTAJ ŠTABA OSME KRAJIŠKE BRIGADE OD 21
MARTA 1944. ŠTABU ČETVORTE NOU DIVIZIJE O UNIŠTE-
NJU OKLOPNOG VOZA NA ŽELJEZNIČKOJ PRUZI PRIJE-
DOR — HADŽIMEHTIČI¹

STAB
VIII KR. N. O. U. BRIGADE
— 4. N. O. U. DIVIZIJE —
Str. pov. br. 41
21. marta 1944. g.

Operativni izveštaj.

ŠTABU IV DIVIZIJE 5. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Noću između 19. i 20. ovog mjeseca sa dva bataljona i minerskom desetinom izvršen je pokret do stanice Hadžimehtići, gdje je postavljena zasjeda neprijateljskim snagama koje vrše osiguranje pruge, kao i neprijateljskim transportima. Zasjeda je osvanula na položajima koji su predviđeni. Neprijatelj je krenuo od Omarske na osiguranje pruge ali je, obaviješten od civila, vratio se u Omarsku.

Iz Prijedora je naišao oklopni vlak. Isti je pred našom zasjedom stao i nije htio kretati dalje. Na to je jedna naša četa koja se je nalazila prema vlaku počela da bježi, a neprijatelj je osuo vatru po njoj. Četa je dobila zadatak da bježi, da bismo neprijatelja navukli u klopku, a to nam je i uspjelo. Voz je poslije toga krenuo i došao je na minu, koja je upaljena i raznijela ga.² Čete su krenule ka vozu koji nije davao nikakvog otpora.

Brigada je u ovoj akciji imala:

1. Gubitci   Vlastiti: nije bilo ni mrtvih ni ranjenih.
Neprijateljski: 20 mrtvih. Od tih jedan poručnik, tri podoficira. Među mrtvima je bio i jedan koji je nosio epolette jugoslov. p.poručnika.
Zarobljenih nije bilo.
2. Plijen   Zaplijenjeno je: 5 puškomitraljeza »Brno«, jedan top »Pito« sa 18 granata, 4.000 metaka za puškomitraljez, 20 ručnih granata i neki dije-
lovi teških mitraljeza.

ШТАБ
VII КР. Н. Д. В. БРИГАДЕ
- С. П. Д. У. БЕОГРАД -

Страна: СР
Број: 104

С. П. Д. У. БЕОГРАД
Број: 104

Operativni Štabu IV divizije 5. Korpusa NOV Jugoslavije
izveštaj.

Noću između 19 i 20 ovog mjeseca sa dva bataljona i mineralom desetinom izvršen je pokret do stanice Hadžiimećići, gdje je postavljena zasjeda neprijateljskim snagama koja vrše osiguranja pruge, kao i neprijateljskim transportima. Zasjeda je osvanula na položajima koji su predviđeni. Neprijatelj je krenuo od Omarske na osiguranje pruge ali je obaviješten od civila vratio se u Omarsku.

Iz Prijedora je naišao oklopni vlak. Isti je pred našom zasjedom stao i nije htio kretati dalje. Na to je jedna naša četa koja se je nalazila prema vlaku, počela da bježi, a neprijatelj je osuo vatru po njoj. Četa je dobila zadatak da bježi, da bismo neprijatelja navukli u klopu, a to nam je i uspelo. Voz je poslije toga krenuo i došao je na mimi, koja je upaljena i raznijela ga. Čete su krenule ka vozu koji nije davao nikakvog otpora.

Brigada je u ovoj akciji imala:

1. GUMITCI vlastiti/ nije bilo ni mrtvih ni ranjenih.
neprijateljski/ 20 mrtvih. Od tih jedan poručnik, tri podoficira. Među mrtvima je bio i jedan koji je nosio epolete jugoslovp. poručnika.
Zarobljenih nije bilo.
2. PLIJEN Zaplijenjeno je: 5 puško mitraljeza "Brno", jedan top "Pito" sa 16 granata, 4.000 metaka za puškomitraljez, 20 ručnih granata, i neki dijelovi teških mitraljeza.
3. NAHOCILO Uništeno je: Jedna lokomotiva i jedan oklopni vagon u potpunosti spaljena; 6 otvorenih teretnih vagona. Uništena su u oklopnom vagonu: 2 teška mitraljeza, 2 puško mitraljeza "Brno", 10 karabina i jedna parabeta.

Smrt fašizma --- sloboda narodu!

Politički komesar: *[Signature]* Načelnik štaba, major

Komandant-major: *[Signature]*

ШТАБ
IV. БРИГАДЕ
5. КОРПУСА

ДНЕ: 20. 10. 44.

3. Naročito   Uništeno je: jedna lokomotiva i jedan oklopni vagon u potpunosti.
Spaljeno: 6 otvorenih teretnih vagona. Uništena su u oklopnom vagonu 2 teška mitraljeza, 2 puškomitraljeza »Brno«, 10 karabina i jedna parabola.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar   Načelnik štaba, major   Komandant major,
Rade'   Fiko⁴   Milančić

(M. P.)

STAB
IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N. O. V. J
Br. 87
Dne 22. III 1944 g.

Izvjestili korpus.

IZVJEŠTAJ ŠTABA TRINAESTE KRAJIŠKE BRIGADE OD
21. MARTA 1944. ŠTABU PETOG KORPUSA NOVJ O RAS-
POREDU BRIGADE¹

STAB
XIII KRAJIS. NOU BRIGADE
X NOU DIVIZIJE

Pov. br. 54/44

21. III. 1944 g.

u 23 časa

ŠTABU V KORPUSA NOVJ-e

Dva bataljona smo uputili na određene položaje.² Jedan bataljon je upućen preko Surjana i verovatno je danas stigao na položaj, dok je drugi preko Kadine Vode i Čadavice takođe upućen za Mrkonjić Grad i na položaj će stići 22 ov.m. rano.

Druga dva bataljona se nalaze na liniji Kadina Voda — Pavićka Brda. Zmijanjski odred se nalazi na prostoru Duja-kovci — Lokvari.

Sa štabom smo se premestili u Babiće, gde smo večeras stigli. U toku sutrašnjeg dana uspostavićemo sa Vama telefon-sku vezu.

Molimo Vas da nas izvestite o situaciji kod Jajca pošto još nemamo veze sa bataljonima koji se tamo nalaze, a večer-as se u tom pravcu čula topovska paljba.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit, komesar,
Rajko¹

Komandant, major
Milan Zorić

(M. P.)

NAREĐENJE ŠTABA JEDANAESTE NOU DIVIZIJE OD 22.
MARTA 1944. ŠTABU DVANAESTE KRAJIŠKE NOU BRI-
GADE DA KONTROLIŠE PRAVAC PREMA TESLICU¹

STAB
XI NAROD.-OSLOBOD. UDAR.
DIVIZIJE
Br.

22-111-1944 g.

13^h

ŠTABU XII KRAJIŠKE NOU BRIGADE

Prema danas primljenim obavještenjima, neprijatelj iz Teslića ima namjeru poduzeti akciju na naše jedinice. Dan napada i jačina snaga još nam nije poznata, ali izgleda da bi akcija uslijedila samo sa snagama koje se momentalno nalaze u Teslicu.²

U vezi toga, vi trebate odmah narediti vašem bataljonu koji se nalazi prema Teslicu, u vezi povlačenja XIII proleter-ske brigade³ sa svojih dosadašnjih položaja, da svojim snaga kontroliše taj pravac,⁴ kako bi izbjegli svako iznenađenje, a opet u slučaju pokreta neprijatelja bili pripravnici da se dočeka i potuče.

Ukoliko bi bilo kakvih novosti na vašem sektoru izvještite!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
si. odsutan

Komandant — pukovnik,
M. Šiljegović

(M. P.)

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 13/1, k. 876.

- O neprijateljskim snagama u Teslicu vidi dok. br. 188 u ovoj knjizi i dok. reg. br. 4/1—3, k. 60, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.

⁵ Vidi dok. br. 94 i 141.

⁴ U izvještaju Štaba Dvanaeste krajiške brigade od 1. aprila 1944. stoji da su od 15. do 31. marta u s. Čečavi bile dvije čete Trećeg bataljona i kontrolisale pravac Čečava — Ukrnjica — Rankovići — Teslić. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 24/4, k. 866).

**OBAVJEŠTENJE ŠTABA TRIDESET ŠESTE NOU DIVIZIJE
OD 23. MARTA 1944. POLITIČKOM KOMESARU OSAMNA-
ESTE HRVATSKE NOU BRIGADE O PRIVREMENOM STAV-
LJANJU BRIGADE POD KOMANDU ŠTABA OVE DIVIZIJE
I O ZADACIMA BRIGADE U POSAVINI¹**

STAB
XXXVI NOU DIVIZIJE
23 marta 1944 god.

POLITKOMESARU XVIII HRVATSKE BRIGADE

Dragi družo Buđoni,²

Primio sam oba tvoja pisma. Imao sam nameru da pose-
tim vaš štab, ili da vas pozovemo na sastanak štabova naših
brigada. Međutim usled zadataka, koje smo dobili od štaba III
Korpusa u pogledu odbrane Majevice, morali smo se hitno vra-
titi na ovaj sektor.

Naš štab ima puno razumevanje potreba sređivanja i oja-
čavanja vaše brigade. Ali, radi što boljeg organizovanja fronta
na čitavom sektoru Majevice, neophodno je potrebno da iedna
naša jedinica bude na sektoru Bukvika. Kao što ti je poznato,
ranije je bio Posavsko-trebavski NOP odred. Drug Demo mi je
pisao, da je neophodno potrebno osloboditi Posavsko-trebavski
NOP odred od položaja na Bukviku, i da ga treba uputiti na
sektor Gradačac — Šamac radi čišćenja ustaških i četničkih
bandi, koje su u poslednje vreme postale tako aktivne, da
onemogućavaju svaki naš politički rad. Nismo mogli rastegnuti
našu III brigadu na čitavom prostoru Ciganluk — Bukvik, jer
bi se na taj način potpuno izgubilo njeno akciono jedinstvo,
što bi neprijatelj mogao da iskoristi i da lako probije na pro-
storiju Mačkovac — Vakuf — Jablanica, koja je za nas, kao
što znaš, od velike važnosti. Eto, u tome leži razlog što smo
vašu brigadu postavili na sektor Bukvika, ne u cilju krutog
držanja položaja, već mnogo više u cilju ugrožavanja osetljive
tačke na boku neprijatelja.

I pored neophodne potrebe da budete na sektoru Buk-
vika, mi smo vas od njega oslobodili, davši vam zadatak či-

šćenja ustaških banda po Posavini i sređivanja i učvršćivanja vaše brigade. Na mesto vaše doći će jedan bataljon Posavskotrebavskog odreda.

Interesuje nas detaljnije stanje vaše brigade. Za to nam pošaljite izveštaj.

Kao što smo vam usmeno poručili, formirana je XXXVIII divizija. O toj diviziji znamo toliko, da se u njenom sastavu nalazi XVII Majevička brigada i da je komandant te divizije drug Miloš Zekić. Nije nam poznato u kojoj se diviziji III Korpusa nalazi vaša brigada.³ Momentalno, naredjenjem načelnika štaba III Korpusa, druga Jovana Vukotića, vaša se brigada nalazi pod našom komandom.

O situaciji na Majevidi obavešteni ste, u glavnom, iz naših zapovesti. U toku jučerašnjeg dana dobili smo obaveštenje:

1. — da neprijatelj raspolaže sa 4 pukovnije i da mu je cilj čišćenje Majevice⁴ i

2. — da je u toku jučerašnjeg dana pokušao da prodre preko Mačkovca, Brusnice i Vakufa u Jablanicu, ali su ga jedinice naše V brigade rasterale.⁵ Četnici se nalaze na sektoru Busija — Lopare.

Naš je stav, u vezi sa ovom neprijateljskom ofanzivom, da se uporno tučemo, da ne dademo zaposedanje Majevice i da, prema mogućnostima, razbijemo neprijateljsku ofanzivu.

S drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab
politkomesar,
Stefan

³ Vidi dok. br. 34.

⁴ Vidi dok. br. 63 i 188.

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE VOJVOĐANSKE BRIGADE OD
23. MARTA 1944. ŠTABU ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE O
BORBAMA NA SEKTORIMA RAZLJEVO — DONJA BUKO-
VICA — BREZOVO POLJE I KORAJ — ZABRĐE¹

STAB
II VOJVOĐANSKE BRIGADE
23 marta 1944 g.—

ŠTABU XVI NOU DIVIZIJE

Naređenjem Štaba divizije br. 64 od 14 marta² o.g. naša brigada postavljena je na liniju Donja Bukovica — Popovo Polje — Ražljevo sa zadatkom odbrane pravca Brčko — Brezovo Polje — Bijeljina, odlučnim udarcima i veštim manevrima, brzim zabacivanjem naših jedinica na bokove i iza leđa neprijatelja u cilju sprečavanja neprijatelja u odbacivanju naših snaga sa sektora Semberije i uništenja žive snage neprijatelja.

Za izvršenje prednjeg zadatka raspored naših snaga bio je sledeći:

III bataljon postavljen je na liniji Donja Bukovica — Bukvari sa zadatkom frontalnog zadržavanja neprijatelja koji bude nadirao pravcem Brčko — Brezovo Polje — Bijeljina, dok bi II bataljon, koji je postavljen na liniji Popovo Polje, aktivno dejstvovao i izvršio napad na neprijateljev bok i leđa, odmah po otvaranju borbe na sektoru III bataljona.

I bataljon postavljen je u selu Ražljevo sa zadatkom obezbeđenja izvođenja manevra II bataljona, zatvarajući sve pravce eventualnog neprijateljskog mogućeg nadiranja od pravca Brčkog preko Ražljeva i od pravca drum Brčko — Čelić prema Ražljevu.

IV bataljon postavljen je u selu Pipercima kao brigadna rezerva.

Tok borbi 15 o.m. na sektoru Bukvari — Donja Bukovica — Popovo Polje — Ražljevo bio je sledeći:

Neprijateljske jače snage (delovi 13 bosansko-hercegovačke SS divizije) rano ujutru 15 o.m. krenule su iz Brčkog preko Brezovog Polja,³ gde su dočekane vatrom čete III bata-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 8—3, k. 951.

² Vidi dok. br. 63.

ljona, koja je kontrolisala pravac od Brčkog, kao i desnu obalu reke Save i prelaz na Savi Račinovci — Brezovo Polje. Posle kraće ulične borbe u samome Brezovom Polju, a po izvršenom zadatku, četa se je povukla u sastav bataljona na liniju Bukvari — Donja Bukovica.

Neprijatelj, posle kraćeg zadržavanja u M.⁴ Brezovom polju, produžio je prodor ka Bijeljini, krećući se glavnom svojih snaga drumom a sa jačim bočnim obezbeđenjima levo i desno od drumu. Do položaja III bataljona, koji je sa jednom četom direktno zatvarao frontalno drum Brezovo Polje — Vršani, a u visini sela Bukvari, neprijatelj je stigao oku 9.30 časova, gde su ga borci III bataljona pustili na blisko odstojanje i otvorili brzu vatru na kolonu, ubivši u tom prvom naletu veći broj neprijateljskih vojnika. Neprijatelj, donekle iznenađen iznenadnom vatrom i pojavom naših boraca, kao i zadrživši veći broj gubitaka, neznatno je ustuknuo unazad, brzo se pribrao i otpočeo napad na jedinice III bataljona.

Razvila se žestoka borba na celoj širini fronta III bataljona. Neprijatelj, brojno jak i dobro naoružan, odmah je prešao na juriš, a naročito snažno nadirući, vršeći jak pritisak na oba krila bataljona.

Na neprijateljski juriš naše jedinice odgovorile su kontrajurišem i proterale neprijatelja nešto unazad, ali neprijatelj ponovo poduzima još dva juriša, kojega su borci III bataljona uspešno odbijali i uspeli, po izvršenom trećem kontrajurišu, da neprijatelja potisnu nešto unazad do blizu M. Brezovog Polja, u čemu III bataljonu je u mnogome olakšao udar II bataljona u neprijateljski bok, tj. napad na samo Musi. Brezovo Polje. Borba je bila vrlo žestoka i uporna, a mestimice prsa u prsa. Borci III bataljona su se odlično poneli, žilavo i tvrdoglavo držeći svoje položaje, a u pogodnim momentima prelazeći u kontranapad i pored drskih naleta brojnog i tehnički nadmoćnijeg neprijatelja, ostajući pri sve manjem broju, i onako brojno slabo stojeći sa municijom, nanoseći pri tom neprijatelju vrlo teške gubitke.

II bataljon, nešto kasnije no što se otvorila borba na sektoru III bataljona, krenuo je iz Popovog Polja u napad na bok neprijatelja, izvršivši napad na samo Brezovo Polje, što je u mnogome olakšalo i rasteretilo pritisak koji je neprijatelj vršio na frontu III bataljona, nanevši pri tom veće gubitke neprijatelju, zarobivši tom prilikom veći deo neprijateljske komore i 18 jahaćih konja sa potpunom ratnom opremom.

Na sektoru I bataljona (sektor Ražljevo) u toku popodneva neprijatelj nije intervenisao.

Međutim neprijatelj je oko 12 časova dobio pojačanje od Brčkog i tako pojačan preduzima napad sa tog pravca na naše jedinice i to od Brezovog Polja u pravcu Popovog Polja, — od Brčkog preko Grbeta u pravcu Ražljeva, — i od Celića u pravcu Mrtvica.

II bataljon, uspešno napadajući Brezovo Polje, po preduzimanju protivnapada pojačanog neprijatelja iz Brezovog Polja, uspešno odbija dva neprijateljska juriša, ali pri izvršenom trećem neprijateljskom jurišu pod jačim pritiskom morao se postepeno povlačiti ka Popovom Polju, dok ga je neprijatelj neprestano pratio. Bataljon u toku povlačenja morao je pobiti veći deo konja zarobljene komore, dok je uspeo izvući samo 18 jahaćih konja. Bataljon se ie povukao na liniju Popovo Polje, gde je uporno držao svoje položaje i odbijao napade neprijateljske kolone koja je nadirala od Brezovog Polja.

Neprijateljska kolona koja je nadirala od Brčkog preko Grbeta ka Ražljevu i neprijateljska kolona koja je prodirala od Celića ka Mrtvicama napala je na jedinice I bataljona, koji je bio postavljen na liniji Ražljevo.⁵ Bataljon je uspešno odbijao udar iako tehnički nadmoćnije neprijateljske kolone, koja je nadirala od Grbeta ka Ražljevu, sve do dolaska i udara druge neprijateljske kolone, koja je nadirala od Celića preko Mrtvica, koja je direktno ugrožavala bok i leđa I bataljona, ispoljavajući težnju otcepljenja I bataljona, te je tako I bataljon bio prisiljen da se pod jačim neprijateljskim pritiskom povuče ka Pipercima. Povlačenjem I bataljona sa linije Ražljevo, II bataljon, koji je vodio upornu borbu u Popovom Polju, sa neprijateljem koji je nadirao od Brezovog Polja, — bio je sad ugrožen i od kolone koja je nastupala preko Mrtvica, kao i od kolone koja je nadirala od Grbeta preko Ražljeva.

Na ugroženi sektor, tj. na sektor II bataljona, bacili smo kao pojačanje II bataljonu naš IV bataljon, koji je dotle bio rezerva, i koji u zajednici sa II bataljonom odbija neprijatelja pod sam mrak od Popovog Polja, kada je izdato naređenje bataljonima od strane štaba brigade da se povuku na liniju Gornja Bukovica — Korenita — Babetino Brdo, na kojoj je liniji brigada prenočila.

16 o.m. po naređenju Štaba divizije⁶ brigada je prebačena sa prostorije Gornja Bukovica — Korenita — Babetino Brdo na liniju Prokoš (III bataljon) — Gornje Zabrdje (II bataljon) — Mramorje (IV bataljon) — Goduš (I bataljon), sa zadatkom kontrole druma Koraj — Bijeljina i onemogućenja prodora neprijatelja južno od druma Koraj — Bijeljina.

Brigada se na određenu liniju postavila 16 o.m. do 12 časova. Neprijateljske snage, sa kojima je brigada vodila borbu u toku 15 o.m. na sektoru Ražljevo — Popovo Polje — Donja Bukovica, u toku noći 15/16 o.m. povukle su se u Musi. Brezovo Polje i 16 o.m. produžile pokret drumom Brezovo Polje ka Bijeljini.

U toku 16 o.m. na frontu brigade vlada zatišje.

17 o.m. oko 12 časova neprijatelju iz Koraja uspelo je potisnuti jedinice I brigade, koje su kontrolisale drum Koraj — Bijeljina, i probiti se drumom do Tutnjevačke crkve. U isto vreme jedna jača neprijateljska kolona prodirala je od Bijeljine drumom ka Zabrđu.⁷

Neprijateljsku kolonu, koja se probila od Koraja do Tutnjevačke crkve, sačekale su jedinice IV bataljona na položajima Obrenova Kosa — Cardačić, zadržavajući ga frontalno, dok je I bataljon, odmah po otvaranju borbe na sektoru IV bataljona, intervenisao i napao neprijateljsku kolonu bočpo od pravca Goduša preko sela Mitrovića, i posle dvočasovne žestoke borbe, neprijatelj odbačen je u pravcu Koraja. Žestok otpor neprijatelj pružio je i iz sela Šešlića, odakle su ga jedinice I bataljona žestokim naletom proterale i nagnale u bekstvo pravo u Koraj.

Jednovremeno, dok je IV i I bataljon vodio borbu sa neprijateljem koji se je probio od Koraja ka Tutnjevcu, jedna jača neprijateljska kolona prodrila je iz Bijeljine do sela D. Zabrđa, gde se je ista spojila sa drugom neprijateljskom kolonom, koja je došla iz sela Posavaca i Dubrave. Spojene kolone pokušale su iz D. Zabrđa prodreti u pravcu Koraja, izvršivši napad na položaje IV bataljona Obrenova Kosa — Cerik — Cardačić. IV bataljon, iako borbu vodi sa neprijateljem od Koraja, uporno sa polovinom bataljona drži položaje okrenutim frontom ka istoku i uspešno odbija udarce neprijatelja, koji ga napada i od pravca D. Zabrđa, sve do udara II bataljona u bok neprijateljske kolone od pravca G. Zabrđa, kada se neprijatelj povlači u D. Zabrđe, gde je i zanoćio. Za celo ovo vreme pokušaja neprijatelja da prodre i od Koraja i od Bijeljine kroz položaje IV bataljona (liniju Obrenova Kosa — Cardačić) neprijatelj jakom vatrom artiljerijskom i minobacačkom tuče položaje bataljona. Borci IV bataljona, iako tučeni žestokom artiljerijskom, minobacačkom i mitraljeskom vatom, i sa čela i sa leđa, lavovski su držali svoje položaje, imajući stalno na umu zadatak bataljona, koji se ima izvršiti i ni pod koju cenu dozvoliti neprijatelju prodor i spajanje kolona od Bijeljine i Koraja.

18 o.m. ujutru naredjenjem Štaba divizije⁸ brigada dobila je zadatak, da sa svim svojim snagama odmah preduzme **svom** silinom napad na neprijatelja u Donjem Zabrđu, koji se je tu zadržao i utvrdio, dok bi I brigada produžila napad na Koraj i dalje ka Celiću. Neprijatelj činio je nečuvena zverstva na osvojenom terenu, uništavajući gdegod stigne naše ljude i žene, kao i veći broj naših ranjenika, tj. sve one koje su pro-našli streljali su. Trebalo je neprijatelja u tome sprečiti i po-duzeti sve da se spasu naši ranjenici u Trnovi. Napad treba otpočeti odmah i nastaviti sve dotle dok neprijatelj ne bude proteran i razbijen. Naš I i IV bataljon dobio je zadatak, da napadne na neprijatelja sa severne strane preko Dubrave i Marića, kao i od pravca Cardačića i Cerika, dok bi III bataljon napadao na neprijatelja s leđa iz doline reke Janje preko D. Zabrđa (sa istočne strane), a II bataljon napada frontalno sa linije trig. 299 — Srednje Zabrđe (sa južne strane).

Bataljoni pokrete ka polaznim položajima za napad izvršili su blagovremeno i napad otpočinjte tačno u 12 časova, kada je živi lanac naših boraca počeo da steže neprijatelja. Teren nastupanja naših jedinica bio je čist, dok se je neprijatelj branio iz ranije dobro izgrađenih rovova. Borba je otpočela. U momentu polaska II bataljona sa polaznog položaja u napad, neprijatelj posle izvršene jake artiljerijske pripreme preduzima, jednovremeno kad i naše jedinice, naoad na položaje II bataljona i uspeva izbaciti dve čete II bataljona, uz žestoku mitraljesku, minobacačku i artiljerijsku vatru, sa položaja iznad Srednjeg Zabrđa, koje su posle kraćeg vremena povratile izgubljene položaje.⁹

Na sektoru IV, I i III bataljona razvila se žestoka i žilava borba, koja je s nesmanjenom žestinom trajala puna tri sata. IV bataljonu, koji je napadao od Cardačića preko Cerika, pošlo je za rukom da izvrši energičan prodor u neprijateljski položaj, proteravši sa prve linije bunkera neprijatelja, približivši se na nekoliko desetina metara neprijateljskoj artiljeriji, koju je neprijatelj očajnički branio, izvršivši nekoliko juriša za spas topova. Bataljon u svom smelom i odvažnom prodoru zarobio je jedan deo neprijateljske komore i nekoliko kola s municijom, ali istu nije mogao izvući za vreme borbe, jer je neprijatelj to mesto obasipao jakom mitraljeskom, artiljerijskom i minobacačkom vatrom, a posle ju je morao ostaviti, pošto je neprijatelj jačim snagama i paklenom vatrom prisilio bataljon na povlačenje,¹⁰ kada je bataljonu ponestalo municije.

I i III bataljon uspešno su potiskivali zburjenog neprijatelja sa prvih odbranbenih linija, ali zbog pomanjkanja

⁸ Vidi dok. br. 96.

municije, neprijatelj zadobiva apsolutnu vatrenu nadmoćnost, i naše jedinice, koje su napadale potpuno čistim terenom, zbog nestanka municije, pod jačim vatrenim pritiskom neprijatelja, koji se je uporno i žilavo branio iz dobro utvrđenih fortifikacijskih zaklona, primorane su da se povuku na svoje stare položaje.

Držanje jedinica naše brigade u toku borbi od 15 do 18 o.m. bilo je na dostojnoj, pa čak ponekad i zavidnoj visini, kako u pogledu borbenosti, upornosti, tako i u pogledu izdržljivosti i manevarske sposobnosti naših jedinica. Izražena upornost i borbenost naših bataljona manifestovala se je u defanzivnim bojevima, koje nam je neprijatelj nametnuo, obzirom na njegove ofanzivne namere, na njegovu brojnu i tehničku nadmoćnost, s jedne strane, i pomanjkanje municije kod naših boraca, što je prouzrokovalo mnogo veće naše gubitke i manje postignute rezultate, s druge strane.

Držanje našeg IV bataljona, kao i snalažljivost i prisebnost samoga štaba bataljona na položajima Obrenova Kosa — Cardačić u momentu neprijateljskog napada i s čela od Bijeljine i s leđa od Koraja je zaista lavovsko. Samoinicijativa I bataljona, koji je u momentu napada sadejstvovao IV bataljonu, je potpuno pravilna i baš onakova kakvo sadejstvo i samoinicijativa kod naših jedinica treba da bude.

Sve ove i još mnoge druge činjenice sve jasnije pokazuju spremnost i rešenost naših boraca za izvršenje postavljenih zadataka.

S druge strane pokazali su se i izvesni nedostaci u toku ovih akcija, a koji su potekli uglavnom od rukovodstva — štabova bataljona:

— Neodržavanje čvrste veze između samih bataljona, kao i između bataljona i štaba brigade, ne izveštavajući blagovremeno razvoj borbe i situaciju na pojedinim sektorima.

— Nedržanje ljudstva u akcijama dovoljno u rukama, što je uslovalo otcepljenje izvesnih manjih delova, koji su posle kraćeg ili dužeg vremena dolazili u sastav svoje jedinice, dok su se izvesni delovi otcepili i još nisu došli u sastav svoje jedinice.

— Nevojničko postavljanje jedinica na položaje i izlaganje ljudstva suvišnim žrtvama od artiljerijske i minobacačke vatre.

— Nevojničko povlačenje, a što je pak bilo uslovljeno donekle nestankom municije.

— Hrabrost, koju je ispoljio naš IV bataljon, I i III bataljon, i upornost u cilju rešenja zadatka nisu još usklađene sa dovoljnom oprežnošću u borbi, tj. borci su pri napadima

loše koristili zaklone, pojedinci su gađali *iz* stojećeg stava i na taj način nepotrebno se ranjavali i ginuli.

Sanitetska služba dobro je funkcionisala.

U borbama od 15 do 18 o.m. neprijatelj je imao oko 300 do 350 mrtvih i ranjenih vojnika i oficira. Zarobljeno je 16 jahaćih i 2 tovarna konja sa celokupnom jahaćom i tovarnom spremom, 1 pištolj-parabelum, 5000 mauzer metaka, 5 ručnih bombi, 4 rezervne cevi za puškomitraljez^šarac, 4 sandučića za municiju-šarac, 20 éebadi, 20 šinjela, 5 pari čizama i drugog ratnog materijala.

Naši gubici su: 50 poginulih, 82 ranjena i 41 nestao (većinom Slovaci).¹¹ Izgubili smo u borbi 2 puškomitraljeza i 10 pušaka (posluga na puškomitraljezima sva poginula), a 5 pušaka je uništeno od neprijateljske artiljerijske i minobacačke vatre.

Napred uočeni nedostaci u proteklim borbama analizirani su na sastanku sa štabovima bataljona i njihovom rešavanju i otklanjanju prišlo se.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:

Načelnik:
kapetan Rebula

Komandant:
kapetan Sava Sogic

(M. P.)

IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE PROLETERSKE (LICKE) BRIGADE OD 24. MARTA 1944. ŠTABU ŠESTE PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA« O BORBAMA KOD LIVNA¹

STAB III BRIGADE -VI PROLETERSKE
DIVIZIJE »NIKOLE TESLE«²

Op. broj: 75/44.

24/111. 1944 g.

Operativni izvještaj

ŠTABU VI PROLETERSKE DIVIZIJE »N. T.«

Izvještava se taj Štab o stanju na ovom sektoru i u ovoj Brigadi i operacijama koje smo vodili.

Zbog snabdjevanja sa hranom, dana 21 ov.mj. naveče IV bataljon, koji se nalazi na položajima prema Livnu u Kabličima i Priluci, uputio je jednu četu u ekonomsku akciju. Namjera je bila izvršiti rekviziciju u mlinu u Kozcnmarini, a pošto nije bilo u istome ništa, četa je krenula preko Grboreza za Bilu. U istom selu rekvirirala je izvjestan broj žita i stoke, gdje se zabavila do 4 sata 22 ov.mj. Po danu se nije mogla prebaciti preko ceste Livno — Sinj, te je rešila da čeka noć u selu Lipa i Čuklić. Doznavši za to, neprijatelj je krenuo 22 uli sati iz Livna, sa 8 malih i 2 velika tenka i sa izvjesnim brojem vojnika (do 100). Četa nije blagovremeno izašla na položaje, gdje li mogla odustati od borbe, već je zauzela položaje južno od Cuklića. Neprijatelj je napadao tenkovima i pješadijom i četa je primila borbu u nepovoljnom položaju. Vatrom iz tenkova neprijatelj je prisilio četu na odstupanje. Sa motorciklima bacao se na bokove čete, težeći da je opkoli i uništi. Četa je izbjegla opkoljavanje i pod teškom borbom povukla se na kotu 784, gdje je ostala dok se neprijatelj nije povukao. U toj borbi četa je pretrpila gubitke: 4 mrtva, 1 zarobljen i 1 nestao, 3 ranjena koji su vjerovatno zarobljeni ili poginuli. Poginulo 7 konja, a 6 je neprijatelj odveo sa sobom i žito koje je bilo rekvirirano. Borba je trajala od 11—17 časova. Četa je bila istrošila municiju, te tako nije mogla braniti

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 10—2, k. 797.

² U znak priznanja za izvanredne uspjehe u narodnooslobodilačkoj borbi, naredbom Vrhovnog komandanta od 19. marta 1944. ta je divizija proglašena proleterskom. (Vidi dok. br. 14 3, k. 797. u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

dalje konje i žito. Sa istom četom nalazio se i komesar bataljona Srđan Korać.⁵ U toku noći 22/23 četa se vratila u sastav bataljona. Gubitci neprijatelja bili su, kako tvrdi pomenuta četa i komesar bataljona, 6—7 mrtvih i izvjestan broj ranjenih. O gubitku sprema javiti će se naknadno.

Dana 23 ov. mj. u 8 sati I ustaška bojna Simičeve⁴ pukovnije izišla je iz Livna u tri pravca, i to pravcem Mučavača — Konaci (kota 1260), pravcem Debelo Brdo i Kalebišće (k. 1047) sjeverno od sela Suhače. Jedan vod I bataljona, koji je određen kao predstraža na Mrđanovcu (k. 1251), taman je izlazio na položaj i sukobio se sa neprijateljem. Kako je neprijatelj dosta oprezno išao i postavio oružje, te jednovremeno otvorio vatru sa boka i fronta, vod je naglo razbijen i počeo se u neredu povlačiti. U povlačenju naišao je na djelove neprijateljskih snaga, koji su nadirali od Suhače, te se tako našao u teškom položaju. Ostale snage bataljona sa glavnih položaja od Drinovca (k. 1324) i snage IV bataljona sa Sušnjevače prešle su u protivnapad, da bi pomogle pomenutom vodu. Tako se razvila borba, koja je trajala 3 sata i neprijatelj je odstupio za Livno. Pomenuti vod pretrpio je teške gubitke, kojom prilikom je jedan drug poginuo, 4 ranjena i 7 palo živih neprijatelju u ruke. Među zarobljenima bilo je i ranjenih, a neki su se i sami predali, kad su dospjeli u tešku situaciju. Izgubljen je jedan talijanski p.mitraljez i 7 pušaka, nešto municije i bombi.

Gubitci neprijatelja u pomenutoj borbi bili su: 15 mrtvih i ranjenih. Za ove gubitke, pored ocjene na položaju, izvješteni smo i iz Livna. Među poginulima nalazi se i zapovjednik bojne satnik, koji je ostao na položaju, sa još nekoliko vojnika. Njegova sprema zapljenjena je.

7 boraca, koji su zarobljeni, obavješteni smo da su došli u Livno i da su otpremljeni nekuda dalje.

Ovaj vod je nastradao zbog toga, što je dockan izišao na položaj, te nije na vrijeme postavio potrebne osmatrače i patrole.

Taktika neprijatelja bila nam je poznata i upotrebljavali smo sve potrebne mjere da bi se izbjegli nepotrebni gubitci. I pored svega toga oni su usljedili. Ponovo ćemo poduzeti sve da se slične mjere ne bi dogodile. Inače naš boravak na ovome sektoru skopčan je sa velikim poteškoćama, tako da smo pri-

® Poginuo 15. septembra 1944. kod s. Divaca u Srbiji.

⁴ Franjo Simić, ustaško-domobranski general, bio je tada komandant Šestog ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga. Stožer zdruga je u to vrijeme bio u Imotskom, a Prva bojna je bila u Livnu. (Vidi dok. reg. br. 17/3—1, i 22/3—1, k. 114 A, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

nuđeni nabavljati hranu iz sela koja stoje strogo pod neprijateljskom kontrolom, te u vezi s tim, moramo držati i položaje prema samom Livnu i moramo stanovati u kućama ili daleko od položaja, ili sasvim isturenima ispred položaja.

Poslije dosad vođenih borbi ostali smo sa vrlo malim brojem municije, te u slučaju jačeg neprijateljskog napada teško ćemo moći odgovoriti zadatku koji smo dobili.

U posljednje vrijeme učinjene su izvjesne promjene u štabovima bataljona, o kojima se već govorilo zajedno sa tim Štabom, te Vas o svemu tome izvještavamo.

Za komandanta II bataljona postavljen je kapetan Jovo Radaković, dosadašnji op. oćir u brigadi. Bivši komandant II bataljona kapetan Đuro Ugarak premješten je za komandanta III bataljona. V. d. komandanta III bataljona poručnik Dušan Čuić nalazi se pri štabu brigade, te ga mislimo metnuti za zamjenika komandanta II bataljona, ukoliko nam to odobrite. Komesar I bataljona drug Babić Jovan, koji se sad vratio sa kursa od I Korpusa, premješten je za komesara II bataljona. Komesar II bataljona drug Rade Guteša premješten je za komesara I bataljona. O ovoj promjeni komesara sa Vama se nismo dogovorili, ali mislimo da će biti korisna i da ćete je usvojiti.

Ove promjene u štabovima bataljona smatramo da će biti pozitivne.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Goj. S. Milekić

Komandant — major,
M. Sijan

(M. P.)

ZAPOVIJEST ŠTABA ŠESNAESTE MUSLIMANSKE NOU
BRIGADE OD 25. MARTA 1944. POTCINJENIM JEDINICA-
MA ZA RASPORED I DEJSTVO NA PROSTORU USTIKO-
LINA — GORAŽDE¹

ŠTAB
XVI MUSL. N. O. U. BRIGADE
25. III. 1944 godine

Z A P O V I J E S T
ŠTABA BRIGADE ZA 25 MART 1944 GODINE

I.

Prema naređenju štaba XXVII divizije naša brigada do-
biće izvjestan broj nižih vojnih rukovodilaca iz II Krajiške
brigade u zamjenu za borce iz naše brigade. Zbog toga će:

I, II i IV bataljon uputiti sutra do 10 časova u štab bri-
gade po 11 boraca, od kojih trojica treba da imaju puške. Ovi
borci ne smiju da budu suviše poderani.

Pri štabu brigade održaće se niži vojni kurs koji počinje
27. III. sa radom. Na kurs će svi bataljoni poslati po 5 nižih voj-
nih rukovodilaca (desetari, vodnici, zamj. komandira). Poslati
treba takve drugove koji imaju smisla i uslova da se razviju za
rukovodioce, a nemaju dovoljno znanja. Ovi drugovi treba da
se jave sutra 26. IH. do naveče štabu brigade. Štabovi bataljona
poslaće spiskove upućenih sa njihovim karakteristikama i
naznačiće kakvu dužnost obavljaju.

II.

I bataljon uputiće jednu četvu u Previlu. Ova četa ima
zadatak da upućuje dva puta dnevno patrole jačine jedne de-
setine u pravcu Bara da vrše izvidanje i prikupljanje podataka
o neprijatelju.

II bataljon uputiće sutra jednu četvu u Ustikolini. Četa
mora biti tačno do 12 časova u Ustikolini. Zadatak je da smje-
ni četvu III bataljona i da preuzme njene dužnosti.

III bataljon uputiće četvu koja se nalazi u Ustikolini u
Foču kao prateću četvu štaba XXVII divizije. Četa će krenuti
pošto dobije smjenu od II bataljona. Komandir čete III bata-
ljona prethodno će se javiti štabu brigade. Štab brigade oba-
vijestiće četvu III bataljona.

III bataljon neka detaljno izvrši rušenje ceste i mostova od Ustikoline prema Goraždu. Taj rad treba izvršiti u najvećoj tajnosti, naročito da to ne opaze civili.

Svi bataljoni neka pošalju izvještaje o situaciji kao i prikupljene podatke o neprijatelju. Slanje ovih izvještaja treba da bude što češće i potpunije.²

I i II bataljon uputiće po svoja dva štabska kurira koji će biti kuriri naše brigade kod štaba XXVII divizije. Kuriri treba da stignu najkasnije sutra do 12 časova u štab brigade.

III bataljon neka uputi kurira Korajca — Švabu kao drugog kurira koga treba da uputi prema zapovjesti 24. III.

Svi bataljoni uputiće za sutra do 10 sati³ po četiri padobrana koja su im data za nošenje u brigadnu intendanturu, da bi se mogao sašiti veš.

I i II bataljon neka pošalju izvještaje o ishrani.

Štab brigade nalazi se u zaseoku Kosova, . . .⁴ iznad Ustikoline, bolnica i intendantura u Ligatu.

Zamjenik komandanta brigade drug major Mirko⁵ neka dođe u štab brigade.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITIČKI KOMESAR.

Begić*

KOMANDANT — MAJOR.

(M. P.)

Cerić

V. d. NAČELNIKA — MAJOR.

Stanko

² Redakcija nije pronašla izvještaje Šesnaeste muslimanske brigade i njenih bataljona iz tog vremena. Ali u zapovijesti Štaba brigade od 21. marta 1944. kaže se: »Situacija: na prostoriji Goražde — Jabuka operiše Goraždansko-rogatička četnička brigada jačine do najviše 120 ljudi. Naoružanje slabo. Na položaju Jabuka nalaze se SS trupe jačine jedne satnije. U Goraždu imade 20 SS-ovaca. Na svim tim tačkama nalazi se zajedno sa SS-ovcima domaća muslimanska legija. Četničke bande na ovom terenu su drske i agresivne i vrše upade u svoja sela napadajući naše jedinice.

Razmjestaž jedinica: I bataljon Zabrdje — Ušanovići, II bataljon Ostružno — Pijesak. III bataljon Repca — Zmajevac — Banjevine, IV bataljon Trešnica — Vlahovići, bolnica Cerje, Štab brigade, intendantura i Prateći vod Vučetići.«

Pored ovih podataka, uz zapovijest se nalazi i spisak jedne grupe četnika.

Brigada je, prema zapovijesti od 22. marta, sa prostorije na kojoj se nalazila prethodnog dana izvršila sljedeći pokret: Prvi bataljon na prostor s. Butkovići — s. Kutješi. Drugi bataljon: s. Kušeši — s. Butkovići, Treći bataljon: s. Pjestina — s. Baklje, Četvrti bataljon: s. Duginje — s. Rašetnica, Štab Brigade: s. Rautovići — s. Dobra Voda. (Vidi dok. reg. br. 3.2 i 4/2, k. 1112, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

³ Riječi »do 10 sati« dopisane su mastilom. latinicom.

P. S. Minerska desetina neka pošalje najkasnije »utra do 10 časova 4 nagazne mine u štab brigade.

BR. 130

NAREDBA ŠTABA PETOG KORPUSA NOVJ OD 26. MARTA 1944. ZA FORMIRANJE TRIDESET DEVETE BANJALUČKE DIVIZIJE I PETNAESTE KRAJIŠKE BRIGADE¹

N A R E D B A BR. 18

ŠTABA 5. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE OD 26 MARTA 1944 GOD.

I.

Naredbom Vrhovnog štaba NOV i POJ od 20. III. 1944 god.² formirana je XXXIX Banjalučka divizija, sa slijedećim štabovima:

Za komandanta XXXIX Banjalučke divizije postavljen je pukovnik Todorović Vojo, dosadašnji zamjenik komandanta IV Divizije.

Za političkog komesara XXXIX Banjalučke divizije postavljen je drug Jurinčić Niko.

Za zamjenika komandanta XXXIX Banjalučke divizije postavljen je major Zorić Milan, dosadašnji komandant XIII Krajiške brigade.

Naknadno će se postaviti ostali članovi štaba.

II.

U sastav XXXIX Banjalučke divizije ulaze slijedeće jedinice:

XIII Krajiška NOU brigada, XV Krajiška NOU brigada, Udarni odred, Zmijanjski odred, Banjalučki odred i Pljevski, koji dobija naziv Mrkonjički NOP odred.

III.

Odlukom štaba 5. Korpusa NOVJ formirana je XV Krajiška NOU brigada, od dosadašnjeg Sanskog NOP odreda i Ribničkog NOP odreda, sa slijedećim štabom:

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 22/1—14, k. 459—A.

² Pomenuta naredba se nalazi u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 21—14, k. 459 A.

SAZVEŠTA Br. 19.-

Štabu 5. Korpusa NOVJ Jugoslavije od 26 marta 1944 god.

I.

Sazveštava Vrhovnog Štaba NOV i POJ od 26. III. 1944 god. formirana je XXXII. Banjaluka divizija, sa slijedećim Štabom:

Na komandanta XXXII. Banjaluka divizije postavljen je pukovnik TOĐUROVIĆ VOJKO, do sadašnji zamjenik komandanta IV. Divizije.

Na političkog komesara XXXII. Banjaluka divizije postavljen je drag JUREVIĆ ERLO.

Na zamjenika komandanta XXXII. Banjaluka divizije postavljen je major BORIS MIHAIĆ, do sadašnji komandant XIII. Krajiške nou Brigade.

Sukladno će se postaviti ostali članovi Štaba.-

II.

U sastav XXXII. Banjaluka divizije ulaze slijedeće jedinice:

XIII. Krajiška nou Brigada, IV. Krajiška nou Brigada, Mladi Odred, Zlatnjaški Odred, Banjalukaški Odred i Pijevski, koji doljeza nastrv Brannjiški nov Odred.

III.

Odlukom Štaba 5. Korpusa NOVJ formirane je IV. Krajiška nou Brigada, od do sadašnjeg Samskog nov Odrada i Ribničkog nov Odrada sa slijedećim Štabom:

Na komandanta IV. Krajiške nou Brigade postavlja se kapetan ERLOVIĆ JOVIĆ, do sadašnji komandant Samskog nov Odrada.

Na političkog komesara IV. Krajiške nou Brigade drag M. RAN ĐORĐEVIĆ, do sadašnji politkomesar Samskog nov Odrada.

Na zamjenika komandanta IV. Krajiške nou Brigade postavlja se kapetan ERLOVIĆ RAZE, do sadašnji komandant III. bataljona VI. Krajiške nou Brigade.

Na zamjenika Političkog Komesara IV. Krajiške nou Brigade postavlja se drag VUJANOVIĆ ĐORĐE, do sadašnji politkomesar IV. bataljona VI. Krajiške nou Brigade.

IV.

Operativna preostarija XXXII. Banjaluka divizije obuhvata područje između rijeka Sana i Vrbas, sa dug do planinskog masiva Klekovača - Vitorogova sa sjever istočni obronci Komara, i južno Polje pa sve do Sava.

V.

U sastavu Divizije ostaju VII. i II. Krajiška nou Brigada sa odredima: Travnjski, Visoko-Šajkaški, Komari, Vojasni, Kupreski, i južni.

Za komandanta XV Krajiške NOU brigade postavlja se kapetan Medić Jovo, dosadašnji komandant Sanskog NOP odreda.

Za političkog komesara XV Krajiške NOJ brigade drug Maran Đorđe, dosadašnji politkomesar Sanskog NOP odreda.

Za zamjenika komandanta XV Krajiške NOU brigade postavlja se kapetan Erceg Rade, dosadašnji komandant III bataljona VI Krajiške NOU brigade.

Za zamjenika političkog komesara XV Krajiške NOU brigade postavlja se drug Vujatović Dušan,³ dosadašnji politkomesar IV bataljona VI Krajiške NOU brigade.

IV.

Operativna prostorija XXXIX Banjalučke divizije obuhvata područje između rijeke Sane i Vrbanje, na jug do planinskog masiva Klekovača — Vitorog, a na sjever istočni obronci Kozare, Lijevo Polje pa sve do Save.

V.

U sastavu X Divizije ostaju VII i IX Krajiška NOU brigada sa odredima: Travnički, Visočko-fojnički, Ramski, Janjski, Kupreški, Jajački.

Stab X Divizije nastojaće da od Ramskog NOP odreda formira Ramsku muslimansku brigadu⁴ i od Livanjskog NOP odreda, koga ćemo kasnije uključiti u sastav X Divizije, da se formira Livanjska hrvatska brigada.⁵

Operativna prostorija X Divizije obuhvataće područje između rijeke Bosne, Neretve, pruge Konjic — Sarajevo, Zenice, Vlašića, Karaula, Vitoroga, Cincar, Aržano, Čebulja do Neretve.

VI.

Stab Korpusa formiraće Livanjski NOP odred od Sajkovičkog, Livanjskog i Duvanjskog bataljona.

Za komandanta Livanjskog NOP odreda postavlja se kapetan Komarica Slavko, dosadašnji načelnik štaba XIII Krajiške NOU brigade.

® Dopunskom naredbom je određen na drugu dužnost. (Vidi napomenu br. 6).

⁴ U naredbi br. 31 Štaba Petog korpusa NOVJ, od 28. aprila 1944, o tome se kaže:

»Odlukom Štaba 5 korpusa NOVJ proglašuje se Ramski NOP odred u 17 krajišku NOU brigadu, koja ulazi u sastav X divizije NOVJ«. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 2/3, k. 1265).

Ostali članovi štaba odreda biće naknadno postavljeni. Širom mobilizacijom hrvatskog življa oko Livna i Duvna. Livanjski NOP odred treba da preraste u Livanjsku hrvatsku brigadu.

VII.

Ova naredba stupa odmah na snagu.⁶

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar, si. odsutan	Načelnik — pukovnik, Milorad ⁷	Komandant, general-major, S. Rodić ⁸
-----------------------------------	--	---

(M. P.)

DOSTAVLJENO:

1. Štabovima: IV, X, XI i XXXIX Divizije,
2. Štabu Udarnog NOP odreda,
3. Štabu Ribničkog NOP odreda.

* U vezi s tom naredbom, Stab Petog korpusa NOVJ izdao je dopunsku naredbu pod istim brojem i datumom, sljedeće sadržine:

I.

»Za Komandanta XIII Krajiške NOU brigade *postavlja se* kapetan drug **Kasapović Petar** dosadašnji komandant n bataljona iste brigade.

Za zamjenika komandanta XIII Krajiške NOU brigade *postavlja se* kapetan drug **Bokan Nikola**, dosadašnji komandant IH bataljona iste brigade.

II.

Za zamjenika političkog komesara XV Krajiške NOU brigade postavlja se drug **Gajanović Lazar**, dosadašnji zamjenik političkog komesara Podgrmečkog NOP odreda.

III.

Za političkog komesara V Krajiške NOU brigade *postavlja se* drug **Ibrahimpasić Mašo**, dosadašnji politički komesar bataljona VII Krajiške NOU brigade.

IV.

Za političkog komesara Udarnog NOP odreda *postavlja se* drug **Vujatović Dušan**, koji je ranije, naredbom štaba ovog korpusa od 26. III 1944. g., bio postavljen za zamjenika komesara XV Krajiške NOU brigade«. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 1/7, k. 1265).

Pored ovih naredbi, Stab Petog korpusa je 19. marta 1944. izdao i naredbu za reorganizaciju komandi Podgrmečkog, Drvarskog, Kozarskog, Mrkonjičkog, Jajačkog, Banjalučkog, Prnjavorskog i Livanjskog područja. (Vidi dok. reg. br. 20/1—14, k. 459 A, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

Štab I. Divizije sastojade da od 8. morskog nep Odreda Formirane
Korpusa namijenjena brigada i od Litvanjskog nep Odreda, koji čine Komandni
odjeljci u sastavu I. Divizije, da se Formirane Litvanjska hrvatska brigada.
Operativna prostorija I. Divizije obuhvaćade područje između
rijeka Sava, Karstve, pruge Konjic - Sarajevo, Senica, Vlasina, Karaula,
Vitoroga, Cincar, Zlatna, Dubljava de Karstve.

20/1-14
K. 419 A

VI.

Štab Korpusa Formirade Litvanjski nep Odred od 3. Javorškog,
Litvanjskog i Duvanjskog bataljona.
Sa komandantom Litvanjskog nep Odreda postavlja se kapetan
KONSTANTIN SLAVKO, dosadašnji Komandir Štaba III. Krajiške nep Brigade.
Četali članovi Štaba odreda biće imenovani postavljeni.
Štab mobilizacijom hrvatskog Divija oko Litve i Duvna, Li-
vanjski nep Odred treba da preuzme u Litvanjsku hrvatsku brigadu.

VII.

Ova Naredba odnosi se na: -

ŠTAB POKRETNOSTI - SIGURNOSTI

Politički Komisar,
A. Mrazović

Komandant,
Gwardal-major,
C. Pajc

POŠTAVLJENO:

- 1. Štabovima IV, I, II i XIII. Divizije,
- 2. Štabu Odarnog nep Odreda,
- 3. Štabu Ribaldskog nep Odreda

NAREĐENJE ŠTABA ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE OD 26.
MARTA 1944. ŠTABOVIMA BRIGADA ZA RASPORED I
DEJSTVO NA SEKTORIMA VUČIJA — SARIJE, TOMICI —
ARAPOVICI — MEZGRAJA I TRNAČKA — KAMENITI
BRIJEG'

ŠTAB
XVI NOU DIVIZIJE

Br. 65
26 mart 44 g.

ŠTABU IV BRIGADE

1. Pošto nemamo još tačnih i potpunih podataka o današnjim pokretima neprijatelja na čitavom sektoru, kao i o rezultatima pokreta, nemoguće nam je da damo neke konkretne zaključke o neprijateljevim namjerama. Međutim, po tome čime raspolažemo (aktivnost neprijatelja kako na našem, tako i na sektoru XXXVI divizije) može se zaključiti da će neprijatelj pristupiti, upravo da pristupa, izvršenju drugog dijela svoga plana — ili probijanju u pravcu Tuzle i, u vezi sa tim, posjedanju izvjesnih odgovarajućih mjesta, ili napadu na glavninu naših snaga sa ciljem našeg odbacivanja sa ovog sektora.²

Radi toga što smo se našli u takvom položaju da ne možemo preduhitriti neprijatelja opštim protivnapadom, ukoliko on otpočne sa ofanzivom u toku sjutrašnjeg dana, potrebno je da izvršimo izvjesnu korekciju u rasporedu naših snaga, s time da naše jedinice budu postavljene tako da u potpunosti sadejstvuju jedne sa drugima da bi se postigao maksimalni efekat naše borbene snage. Takođe je potrebno dati izvjesne perspektive za rukovodstvo štabovima brigada u pretstojećim borbama.

2. Ako bi neprijatelj uspio da prodre pravcem Gavrića Brdo — Arapovići — Mezgraja — Krstac, tj. da ovlada tim vijencom, on bi tim potezom automatski prisilio sve naše snage istočno od te linije na povlačenje a da ne opali ni jednog metka. Tako bi neprijatelj najlakše i ovladao Trnavom. Znači, u datom momentu, taj vijenac je za nes od odlučujuće važnosti i mi moramo postaviti upravo na njemu, težište naše odbrane, sa zadatkom da ga neprijatelj ne posjedne, već, na-

protiv, da mi protjeramo neprijatelja sa Gavrića Brda, koji nije slučajno zaposjeo baš Gavrića Brdo. Jer mi ne smijemo dozvoliti ne samo da naši teški ranjenici padnu neprijatelju u ruke, već ni to da se nađu pod takvim uslovima da ostanu pod zemljom duže vremena.

Radi toga će štabovi brigada izvršiti pomjeranje svojih jedinica tako da:

a) IV brigada postaviće se glavninom na sektor Vučijak — Grabovci — Sarije, a djelovima (sa jednim ojačanim bataljonom) na sektor Musi. Janjari — Dragojević, sa zadatkom kontrole i zatvaranja rijeke Mezgrajice i Modrana na svom sektoru i punog, aktivnog sadejstva sa jedinicama II brigade, ukoliko neprijatelj pokuša sa prodorom prema njenim položajima. Tada jedinice IV brigade moraju dejstvovati svom snagom u neprijateljski bok. Jedinice IV brigade takođe moraju održati kontakt i sadejstvovati, u slučaju potrebe, sa jedinicama XXXVIII divizije, na sektoru D. Trnove.¹

b) II brigada postaviće se na sektor Tomići — Trnjaci (dosadnji položaji bataljona I brigade) — Ravni Gaj — Arapovići — Mezgraja,⁴ sa zadatkom uporne odbrane tih položaja i protjerivanja, u sadejstvu sa jedinicama IV brigade, neprijatelja sa Gavrića Brda.

c) Prva brigada postaviće se na sektor Trnačka — Panjevići — Kameniti Br., sa zadatkom prodiranja prema liniji Zuta — Udrigovo — Goduš. Međutim položaj i zadatak I brigade u slučaju neprijateljske ofanzive je specifičan. Tada bi I brigada nasatojala da solidnom borbom nanese neprijatelju što više gubitaka, ali ne pod uslovima da to iziskuje i svoje velike žrtve. Naprotiv, I brigada bi morala upuštati neprijatelja povlačeći se uglavnom prema liniji Peljave — Trnjaci (povlačeći sa sobom i Odred," tj. one djelove koji se nalaze na našem sektoru), tako da se desnim krilom naslanja na jedinice II brigade, a lijevom da zatvara i obezbjeđuje drum Lopare — Rastošnica. U tom slučaju jedinice II i IV brigade imale bi zadatak da svom snagom napadnu neprijatelja u bok i iz pozadine. I upravo radi toga je potrebno da se položaji II i IV brigade održe što isturenijim kako bismo u datom momentu bili u mogućnosti da napadnemo neprijatelja tamo gdje je najslabiji.

Napominjemo da je potrebno biti obazriv pri donošenju odluke o upuštanju neprijatelja. Jer se može dogoditi da ne-

¹ Vidi dok. br. 132.

⁴ i ⁶ Vidi dok. br. 166.

⁵ Vjerovatno se odnosi na Majevički NOP odred, koji se u to vri-

prijatelj izvrši napad samo sa namjerom da otjera naše jedinice sa sadašnjih položaja, da bi ponova pregrupisao snage i ponova napadao sa pravaca koji mu najbolje odgovaraju. Ovo je naročito važno sada kada se radi o neprijatelju čija je borbena vrijednost zaista vrlo niska, što se i danas pokazalo, kada je bataljon I brigade, uprkos silnom neprijateljskom preimućstvu u tehnici, natjerao njegovu pješadiju u panično bjegstvo.

3. Štabovi brigada će hitno pristupiti pregrupisavanju jedinica i zauzimanju novih položaja i to tako što će II brigada zauzeti nove položaje tek po dolasku jedinica IV brigade, a I brigada tek po dolasku jedinica II brigade. Pregrupisavanje se mora završiti u zoru," tako da jedinice budu spremne da dočekaju neprijatelja ukoliko bude što preduzeo u toku sutrašnjeg dana.

4. Ukoliko, pak, neprijatelj ne preduzme neke veće ofanzivne akcije protiv naših jedinica, mi ćemo nastojati, sa naše strane, da, u najmanju ruku, likvidiramo izvjesne neprijateljeve položaje,⁷ što bi nam omogućilo da operacije dalje razvijamo.

5. Još jedanput naglašavamo da se u sljedećim borbama pitanju sadjesitva posveti puna pažnja. Ne može se primiti izgovor: »Daleko smo« i t.sl. Ako ste daleko treba se približiti. U najmanju ruku, može se upotrijebiti teški bacač itd. Znači, u svakom slučaju, mora se naći načina ne samo da se pomogne jedinica koja je napadnuta, već da se, sa svoje strane, nanesu gubici neprijatelju.

6. Štabovi brigada će nas hitno obavjestiti o izvršenom rasporedu i stanju na njihovim sektorima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,
P.⁸ Romac

(M. P.)

Komandant,
general-major
D.⁹ Lekić

⁷ Vidi dok. br. 134 i 166.

⁸ Paško

IZVJEŠTAJ ŠTABA TRIDESET OSME NOU DIVIZIJE OD
26. MARTA 1944. ŠTABU TREĆEG KORPUSA NOVJ O STA-
NJU DIVIZIJE I O SITUACIJI NA PODRUČJU MAJEVICE'

STAB
XXXVIII U. DIVIZIJE NOVJ
26 marta 1944 g. u . . . č.
Broj: 6

ŠTABU III KORPUSA NOVJ

1) *Prelaz na Majevicu*: Poslije Vašeg naređenja o formiranju 38 divizije² ovaj štab se prebacio zajedno sa XVII majevičkom NOU brigadom na Majevicu, i to noću 10/11 o.m. — Poslije kraćeg odmora na Ravnom Zavidu, pomjerali smo se na prostoriju Trnova — Kacevac — Brđani.

2) *Prvi zadaci*: U Trnavi smo 12 marta održali sastanak sa načelnikom" štaba kornusa i postavili pred diviziju kao najhitnije zadatke:

a) Veza sa ostalim jedinicama koje su ušle u sastav naše divizije. U tom cilju uputili smo patrolu u Posavinu preko Majevičkog NOP odreda za XVIII hrvatsku brigadu,⁴ Tuzlanski i Posavsko-trebavski NOP odred. Pozvali smo na sastanak jedan dio članova štabova pomenutih jedinica, s tim da ponesu sa sobom detaljne izvještaje o stanju po jedinicama.

b) Popuna XVII NOU brigade (formiranje novih bataljona II i IV, jer je ova brigada poslije Šeste neprijateljske ofanzive ostala sa dva bataljona)."

v) Formiranje dijelova oko štaba divizije (prateća četa, kuriri, tehnika, komora, kuhinja, itd.), organizacija administrativnog posla i si.

g) Prebacivanje na teren Posavine i formiranje treće brigade od Majevičkog i Posavsko-trebavskog NOP odreda."

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 3 3. k. 1258.

- Vidi dok. br. 34.

⁵ Jovo Vukotić

⁴ Vidi dok. br. 34, napomenu 5 i 6.

¹ Vidi tom IV. knj. 21, dok. br. 113 i 114, i knj. 22, dok. br. 25.

" Misli se na formiranje jedne posavske brigade, ali ona nije formirana. Međutim, kasnije, 19. septembra 1944, na Paša-Bunaru kod Tuzle, formirana je Dvadeset prva istočnobosanska NOU brigada, koja je ušla u sastav Trideset osme NOU divizije. Brigadu su sačinjavali po jedan bataljon Sedamnaeste majevičke brigade. Osamnaeste hrvatske brigade i Tuzlanskog NOP odreda. (Vidi dok. reg. br. 18/3, k. 1258, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

3) *Naš rad u novostvorenoj situaciji na Majevidi:* Uskoro se situacija na sektoru Majevidica — Semberija mijenja, tj. počinje neprijateljska ofanziva na Semberiju. Ujutro 14 marta, pod zaštitom jake artiljerijske vatre, neprijatelj (SS plava divizija) prebacio je jedan dio svojih snaga u Bos. Raču. Jedinice II sremskog NOP odreda, poslije kraćeg otpora, povukle su se pored Bijeljine u pravcu Zagona. Isto tako učinila je i IV vojv. brigada.* Ali neprijatelj se vrlo sporo kretao ka Bijeljini, tako da je tek trećeg dana (17. III.) ušao u sami grad. Istovremeno pokrenula se jaka neprijateljska kolona od Brčkog preko Čelića — Koraja u namjeri da se spoji sa svojim snagama u Bijeljini.⁹ Razvili se žestoki bojevi između te neprijateljske kolone i jedinica XVI voj. divizije (I i II brigada), koji su trajali 5 dana i 5 noći.¹⁰ Naročito jaki okršaji bili su kod Koraja i Zabrđa, gdje je neprijatelj imao velike gubitke, oko 500 izbačenih iz stroja, a i vojskovođaške brigade takođe su imale osjetne gubitke. U ovim bojevima sadejstvovala su i snage XXXVI vojv. divizije, koje su dejstvovala s onu stranu drumu Brčko — Tuzla od Vražića ka Celiću.¹¹

U takvoj situaciji naša divizija nije se mogla prikupljati. XVII maj. NOU brigada postavila se na sektor Trnova — Cengić sa zadatkom odbrane bolnica; Majevidički NOP odred postavio se na liniju Tobut — Vukosavci — Jablanica sa zadatkom zatvaranja pravca od Tuzle i Brčkog. Ostali dijelovi ove divizije u Posavini.

Na sektoru naših jedinica nije bilo borbi, sem što je XVII brigada upućivala na Bijeljinu jedno odjeljenje koje je vršilo demonstrativan napad u cilju olakšanja vojskovođaškim jedinicama, koje su tada kod Zabrđa vodile žestoke okršaje sa neprijateljem. Isto tako i Majevidički odred razbijao je četničke bande koje su napadale kod Labucke i Lopara.

Za to vrijeme do danas učinjeno je sljedeće u pogledu popune XVII brigade:

a) Formiran je novi (II) bataljon, ustvari treći. Taj bataljon je formiran od terenskih četa koje su bile pri komandama mjestu, od prezdavljalog ljudstva koje smo primili iz bolnice, a komandni kadar pridodat je iz starih brigadnih bataljona, kao i nešto starih boraca i p. mitraljeza. Bataljon ima dosta dobro Lroino stanje, oko 180. u tom broju ima mali broj bespuškara. (Vidi br. stanje).

⁷ Odnosi se na Trinaestu SS diviziju (»Handžar«), Naziv »plava« dobila je od naroda zbog fesova sa plavim kičankama koje su nosili njeni pripadnici. (Vidi dok. reg. br. 25 4. k. 9, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

redska jezgra, kako bi odredi i dalje mogli okupljati oko sebe novo ljudstvo i biti rezervoar za popunu i stvaranje novih brigada.

Ovom drugom zadatku pristupićemo odmah poslije raščišćavanja situacije na ovom sektoru, tj. po našem prebacivanju na teren Posavine.

Vjerujemo da ćemo, izvršivši ove prve naše zadatke, biti osposobljeni da sa 38 divizijom razbijemo ostatke četničkih bandi na našem sektoru i da uništavamo eventualna neprijateljska uporišta SS plave divizije.

6) *Opšie napomene:*

a) Sadašnja situacija na Majevidici — Semberiji je sljedeća: poslije osvajanja Bijeljine, Celića i Koraja, neprijatelj sa jednim dijelom svojih snaga utvrđuje Bijeljčinu, a sa drugim dijelom postavio se na liniju Čelić — Koraj — Zabrđe — Čađavica — Ljeljenča. Jedinice XVI divizije nalaze se na liniji: Trnjaci — Mezgraja — Caklovica — Cajira — Ravni Zavid naslanjajući se na masiv Majevice; naša XVII brigada sa Mačvanskim NOP odredom na sektoru Trnova — Cengiđ; Majevidički NOP odred na liniji Tobut — Vukosavci — Jablanica: mi smo na Barama sa manjim dijelom XVII brigade i II Sremskim NOP odredom. — 36 divizija je s onu stranu druma Brčko — Tuzla (Humci — Navioći), Tuzlanski NOP odred kod Srebrnika,¹³ a XVIII hrvatska brigada sa Posavsko-trebavskim odredom vjerovatno negdje na terenu Posavine.¹⁴

Detaljne podatke o neprijatelju (jačinu, sastav, naoružanje, itd.) dostavlja Vam ob. oficir naše divizije.

Postupak neprijatelja prema stanovništvu u selima koja sa pod njegovom kontrolom je više nego brutalan, pored pljačke koju neorganizovano vrši (ponegdje i sistematski), počinio je niz groznih zločina, zaklavši u Dragaljevcu, Čađavici, Zabrđu i još u nekim selima oko 300 osoba, većinom žena i djece.¹⁵ Karakteristično je da je u ovom broju stradao veći dio četničkih porodica, radi čega sav svijet bježi od fašista, tražeći našu vojsku. Stanovništvo četničkih sela, bježeći u strahu, pita: »Gdje je *naša* vojska?« Na položaje našim borcima iznose sve što imaju.

Namjere neprijatelja su: čišćenje Semberije, Majevice. Posavine i utvrđivanje garnizona u zauzetim mjestima, ukoliko ga ne spriječi brz razvoj operacija na istočnom ratištu, pa ne bude prisiljen da i ove snage baca ka Rumuniji (kao što

¹³ Bliže o dejstvu tog odreda u to vrijeme vidi njegov istorijat. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 20—5, k. 1627).

¹⁴ Vidi dok. br. 126

pričaju vojnici SS plave divizije u Bijeljini, da će uskoro kretati ka Rumuniji).

b) Poslije raščišćavanja situacije, tj. poslije razbijanja neprijateljske ofanzive, mi bi se — kao što smo već ranije rekli — prebacili na teren Posavine u cilju izvršenja postavljenih zadataka.

v) Načelnik štaba Korpusa pukovnik Vukotić nalazi se kod Štaba XVI divizije, a povremeno dolazi i kod nas i daje nam potrebne direktive i naređenja.

g) Intendant naše divizije drug Serif Buljubašić stigao je. Prema tome, štab je popunjen i uglavnom na okupu, sem načelnika majora Krupića,¹⁰ koji je sa XVIII hrv. brigadom, i zam. komandanta druga Ratka Perića, koji je sa Majevičkim odredom.

d) Radio-stanicu i ostale stvari koje 9te dodijelili našoj diviziji nismo još primili, ali smo poručili da se to prebaci po komori koja će se vratiti na Majevicu. Kada dobijemo radio-stanicu dostavljamo Vam svakodnevne izvještaje, a petnaestodnevne izvještaje takođe ćemo Vam redovno slati.

đ) Svu poštu koju ste nam poslali po intendantu drugu Šerifu primili smo i postupićemo po Vašim naređenjima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar.
V. Rolović

Komandant — p.pukovnik,
Mil. Zekić

(M. P.)

¹⁷P. S. 1) Ova divizija ne raspolaže ni sa kakvom sumom novaca, pa ukoliko ste u mogućnosti, molimo da nam dodijelite izvjesnu svotu.

2) Predlažemo da sa radio-stanicom uputite štabu ove divizije 1—2 Engleza iz delegacije koja je pri Vašem štabu, da bi se i za našu diviziju direktno mogle tražiti porudžbine, naročito u oružju.

NAREĐENJE ŠTABA PETOG KORPUSA NOVJ OD 27. MARTA 1944. ŠTABU JEDANAESTE NOU DIVIZIJE DA PO PREUZIMANJU PROSTORIJE VRBAS — VRBANJA OD TRIDESET DEVETE NOU DIVIZIJE ORIJENTIŠE SVOJE GLAVNE SNAGE NA KOMUNIKACIJU BOS. BROD — SARAJEVO¹

STAB
5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Str. pov. br.330

Dne 27 marta 1944 god.

ŠTABU XI DIVIZIJE

1) U cilju rasterećenja Vaših snaga i boljeg sadejstva naših jedinica u dolini Vrbasa, kao i veće aktivnosti na prostorijski između Sane i Vrbanje, predložili smo Vrhovnom štabu formiranje Banjalučke XXXIX Divizije, što je Vrhovni štab i usvojio. Jedan primjerak te Naredbe dostavlja Vam se u orilogu.²

Banjalučka divizija je u formiranju i vjerovatno će u prvo vrijeme više sadejstvovati sa IV Divizijom na svom lijevom krilu, te neće biti u stanju preuzeti i prostorijski između Vrbasa i Vrbanje za najmanje još petnaest dana.³

Po preuzimanju prostorijski Vrbas — Vrbanja od Banjalučke divizije, Vi ćete moći aktivizirati glavni dio Vaših snaga i na komunikaciji Brod — Sarajevo, osim borbe sa četnicima unutar Vašeg operativnog područja, što će svakako donijeti bolje rezultate nego samo borba protiv četnika.

2) Iz brojnog stanja,⁴ posljednjeg koga ste dostavili, vidi se da su Vaše brigade nesrazmjerne po veličini. Morate povesti računa o tome da što prije popunite Vašu XIV Brigadu, da bi dostigla brojno stanje prave brigade.

Da bi ojačali XII Brigadu, ovaj Štab odlučio je da izdvoji iz IV Divizije jedan bataljon, koji će brojati do 220 boraca⁵ i kroz kratko vrijeme biće upućen u sastav te brigade.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 19—1, k. 458 A.

² Vidi dok. br. 130.

³ Opširnije o tome vidi izvještaj Štaba Trideset devete NOU divizije od 27. aprila 1944. Štabu Petog korpusa NOVJ o rasporedu i dejstvu te divizije od 28. marta do 12. aprila. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 2/2, k. 1265).

⁴ Vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 70.

3) Nemojte kruto shvatiti raniju Naredbu Vrhovnog štaba XI Diviziji, da partizanski odredi budu mah i da njihovo brojno stanje bude oko 100 boraca.⁶ U organizaciji i popuni odreda rukovodite se time da veličina odreda na jednoj prostoriji može biti tolika koliko su jaki i četnici na toj prostoriji, tako da odred može voditi uspješnu borbu protiv njih, kako bi postepeno oslobađali brigade rastresitog rasporeda i mogli povremeno koncentrisati ih za krupnije operacije.

4) Primili smo Vaš dopis od 18. III. 1944 g. pov. br. 4!. koga ste uputili povodom akcije 6. o.m.j. koju su izvršile Vaše jedinice sa nekim snagama I Proleterske divizije,⁷ a akcija nije objavljena preko »Slobodne Jugoslavije«, kao i Vaša akcija. Mi ćemo zamoliti Vrhovni štab da po mogućstvu preko 'Slobodne Jugoslavije« ponovno objavi tu akciju i da u buduće ne ponove se slični slučajevi.

5) Dolaskom I Proleterske divizije na prostoriju Jajce — Livno,⁸ pitanje ishrane na ovome dijelu naše vojne oblasti biće još teže i zapravo to je najveći problem koji se sada pred nas postavlja i Vrhovni Štab nam je stavio, kao glavni zadatak, snabdjevanje I [Korpusa] i dijelova VIII Korpusa.

Jedan dio hrane moraće se prikupiti i transportovati u Centralnu Bosnu, što će se vršiti pod direktnom Vašom kontrolom, da bi se što veća količina žita prikupila i transportovala do Šipraga, gdje će ga prihvatiti I Prol. divizija. Za ovo prikupljanje i transportovanje žita Vaša će intendantura dobiti posebna uputstva i zadatke od Ekonomskog otsjeka ovoga Štaba.

»Odmah po primitku ovog dopisa preduzmite formiranje jednog bataljona u jačini od 220 ljudi od jedinica Vaše divizije, prvenstveno od Podgrmečkog i Kozarskog NOP odreda.

Ljudstvo bataljona mora biti naoružano i spremno za borbu na drugim terenima.

Da se ne bi desilo osipanje, preporučujemo da uzmete jednu kompletnu četuu iz Kozarskog, a jednu iz Podgrmečkog NOP odreda, a zatim da ih dopunite sa borcima i rukovodiocima iz brigada.

Ovaj bataljon izvjesno vrijeme treba da ostane u Sani, da se sa njim politički i vojnički radi. U tome međuvremenu vjerovatno će doći odijelo i obuča, pa bi ga kompletno obukli.

Založite se svesrdno za potpuno izvršenje ovog naređenja«. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 18—1, k. 458).

Dvadeset osmog marta je Štab Četvrtre divizije izdao potčinjenim jedinicama naređenje da 2. aprila upute ljudstvo u Sanski Most radi formiranja pomenutog bataljona. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 11—3, k. 1625).

6) Drug politkomesar Veljo^H otputovao je i neće biti u Štabu jedan mjesec dana, te pismo koje je uputio drug komesar Blažo¹⁰ nije uručeno drugu Velji.

Drug komesar te divizije ili bolje Stab divizije može da piše izvještaje Štabu korpusa, koji mogu sadržati pregled političkog stanja u jedinicama i na terenu toga kraja. Naročito nas interesuje razvoj situacije na teritoriji Centralne Bosne i kako se no tamošnje mase odražavaju povoljniji međunarodni događaji i sve veća priznanja naše vojske i naših predstavništava od saveznika. Po našem mišljenju sve to će se povoljno odraziti na tamošnje mase i parvilnim i sistematskim radom i mobilizacija ljudstva sa toga terena biće uspješnija [nego] što je do sada bila.

Ukoliko nam bude pristizalo još spremne, odjeće i obuće, što svakako očekujemo, imaćemo Vas u vidu, kao diviziju kojoj je najpotrebnija svaka pomoć.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik, potpukovnik,

K o m a n d a n t ,
S. Rodić

(M. P.)

**ZAPOVIJEST ŠTABA ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE OD 27
MARTA 1944. POTCLNJENIM JEDINICAMA ZA NAPAD NA
NEPRIJATELJSKE POLOŽAJE NA GAVRIĆA BRDU I U
ZABRĐU¹**

STAB
XVI N. O. U. DIVIZIJE
Br. op. 6/44
27 marta 1944 u 12 čas.

Z A P O V J E S T
sekcija Bijeljina 1 : 100.000

- 1) Situacija na sektoru I, II i IV brigade ostala je do sada uglavnom nepromjenjena. Neprijateljske jače snage stoje i nadalje na liniji Zabrđe — Tutnjevac — Koraj.~ Manjim snagama (200—250) vojnika, neprijatelj je posjeo Gavrića Brdo (k. 302) — Mukat, odakle je jučer u tri kolone krenuo ka Trešniku (Hajdukovo brdo), vjerovatno u cilju posjedanja toga položaja, ali je od strane jedinica I i II brigade potisnut uz vilike gubitke, ostavivši jedan dio svoje komore³.

Kako neprijatelj ni danas još nije ispoljio svoju aktivnost u pravcu naših jedinica, to ćemo mi, napadom na njegova slabija mjesta, potpomognuti jednovremeno demonstrativnim napadima na raznim točkama neprijateljskog položaja, pristupiti likvidaciji i uništenju neprijatelja na jednom dijelu njegovog položaja, stvarajući mogućnosti za njegovo dalje razbijanje i uništenje.

U vezi prednjeg,—

N A R E Đ U J E M O :

- 2) II brigada će noćas 27 28. III. o.g., prethodno dobro ispitavši neprijateljski položaj, izvršiti sa najmanje svoja dva bataljona napad na neprijatelja na položajima: Gavrića Brdo (kota 302) — Mukat, sa ciljem njegovog razbijanja i potpunog uništenja na tom položaju.⁴

Pripremu, kao i organizaciju napada štab II brigade će izvesti solidno i blagovremeno, kako bi noćasnji napad na neprijatelja u potpunosti uspio, t. j. kako bi jedinice II

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-istorijskog instituta, reg. br. 55—6. k. 950.

² Vidi dok. br. 186 i 187.

brigade u toku noći uspjele da razbiju i unište neprijatelja na Gavrića Brdu i njima ovladaju.

Pri napadu štab II brigade će obavezno koristiti kako svoj bacač, tako i bacač koga će štab I brigade uputiti II brigadi, u selo Arapoviće.

Početak napada na Gavrića Brdo biće 27 ov. mj. u 21 čas.

Po razbijanju i uništenju neprijatelja na Gavrića Brdu, jedinice II brigade će nastaviti gonjenje neprijatelja, dok će manjim svojim dijelovima posjesti Gavrića Brdo.

- 3) I brigada će noćas 27/28. III. o.g. u 21 čas sa jednim bataljonom izvršiti demonstrativan napad na neprijatelja na svome sektoru (mjesto koje će jedinice I brigade demonstrativno napadati određiće sam štab I brigade, već prema situaciji na sektoru brigade).⁵

Štab I brigade određiće jednu ojačanu četvu koja će se postaviti u zasjedu (kod brvna na rijeci Janji koje se nalazi u neposrednoj blizini kuća gdje je bila smještena intendantura I brigade za vrijeme operacija na sektora Puškovac — Koraj), a koje je (brvno) i jedini prelaz na rijeci Janji na sektoru Maleševci — Zabari. Zadatak zasjede je da ne dozvoli eventualno izvlačenje neprijatelja sa Gavrića Brda preko označenog brvna. S druge strane, zasjeda se mora obezbjediti od pravca Mramorje — Goduš. da je neprijatelj [ne bi] iznenadio. Zasjeda treba da je na mjestu postavljena prije početka napada II brigade na Gavrića Brdu.

Jedno svoje bacačko odjeljenje zajedno sa poslugom štab I brigade uputiće odmah štabu II brigade u s. Arapoviće.

- 4) IV brigada će takođe noćas 27/28. III. o.g. u 21 čas sa jednim bataljonom izvršiti demonstrativan napad na neprijatelja na sektoru D. Zabrđe.¹ Mjesto same demonstracije određiće štab IV brigade.
- 5) Jedinice XXXVIII divizije će takođe danas u 21 čas vršiti napad na neprijatelja na prostoriji Zagoni — Ljeljenča.
- 6) Obzirom na važnost likvidacije Gavrića Brda skrećemo pažnju štabu II brigade da tome zadatku posveti odgovarajuću pažnju.
- 7) Pri napadu koristiti pored oba bacača bombaška odjeljenja, naročito, koja u ovom slučaju treba da odigraju važnu ulogu — istjerivanja neprijatelja iz rovova.
- 8) Ranjenike upućivati do Hirurške ekipe u s. Arapovići.

Stab divizije nalaziće se u s. Jasikovcu. gdje slati svaka 2 časa (II brigada) izvještaje o rezultatu akcije.

- 9) Jedinice će kako u toku napada tako i poslije biti u međusobnoj tijesnoj vezi.
- 10) Po završenoj akciji, ukoliko jedinice II brigade ovladaju Gavrića Brdom, što treba postići, jedinice će se zadržati na dosadašnjim položajima, s tim što će II brigada isturiti na samom Gavrića Brdu manja odjeljenja sa automatskim oruđima u cilju izviđanja i osmatranja neprijatelja preko rijeke Janje.
IV brigada postaviće svoja izviđačka odjeljenja na liniji Prokoš — k. 255. dok će I brigada zadržati svoj stari raspored.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Z. Romac

Načelnik,
potpukovnik
Mil. Dukić

Zam. komandanta,
major
R. Jović

(M. P.)

**IZVJEŠTAJ ŠTABA JEDANAESTE KRAJIŠKE BRIGADE OD
27. MARTA 1944. ŠTABU ČETVORTE NOU DIVIZIJE O DEJ-
STVU OD 11. DO 25. MARTA¹**

**STAB
XI KRAJIS. N. O. UDARNE
BRIGADE**

Str. pov. br. 50/44
27-111-1944 g.

15-dnevni operacijski
izvještaj dostavlja

ŠTABU IV NOU DIVIZIJE

Jedinice ove brigade u vremenu od 11. III. do 25. III. 1944. godine imale su slijedeći dodir sa neprijateljem:

11. III. 1944. — I bataljon na logorovanju u s. Palančištu. II bataljon — jedna četa bila je u Kozarcu radi izviđanja nakon povlačenja neprijatelja iz Kozarca. sa ostalim dvjema četama rađeno po »Planu rada«. III bataljon vodio je borbu sa neprijateljskom patrolom, koja je imala zadatak osiguranje pruge više Brežičana. Neprijatelj je imao 5 mrtvih. Bataljon nije imao gubitaka. Zaplijenjen je 1 karabin i jedna vojnička oprema. Noću potrgano je 1.500 m. željezničke pruge između Brežičana i Dragotinje. IV bataljon na logorovanju u s. Devetaci i Petkovac. Tehnička četa na logorovanju u s. Marinima. Prije podne pješadijski egzercir, a poslije podne politički čas.
12. III. 1944.— I bataljon na logorovanju u s. Palančištu. Sa borcima rađeno desetično obuka prije podne, a poslije podne politički čas. II bataljon izvršio je pokret iz s. Božića u s. Marine. III bataljon na logorovanju u s. Dragotinji. Sa borcima rađena vodna obuka i ratna služba. IV bataljon bio je u zasjedi neprijateljskim patrolama koje su osiguravale prugu Svodna — Petkovac. U sukobu

sa patrolama neprijatelj je imao 2 ubijena. Bataljon bez gubitaka. Zaplijenjen je 1 karabin. Tehnička četa na logorovanju u s. Marinima. Četa je imala čišćenje sprema i oružja.

13. III. 1944.— I bataljon na logorovanju u s. Palančištu do podne. Sa borcima rađena desetična obuka. Poslije podne izvršen je pokret u s. Božiće. II bataljon u pokretu ka s. Devetacima. III bataljon na logorovanju u s. Dragotinji. Sa borcima rađeno nastava gađanja, postavljanje zasjeda i važnost pravilnog postavljanja zasjeda i vježbanje u rukovanju s oružjem novodošlih boraca. IV bataljon učestvovao je na seoskom zboru prije podne a poslije podne izvršio je pokret za selo Ahmetovce. Tehnička četa na logorovanju u s. Marinima. Sa borcima rađena vodna obuka.
14. III. 1944.— I bataljon na logorovanju u s. Božićima. Prije podne održana je konferencija komandanog kadra cjelog bataljona a poslije podne politički časovi. II batalion na logorovanju u s. Devetacima. Sa borcima rađeno iz »Vojnog potsetnika«. Naveče bataljon je pokidao prugu između Blagaja i Svodne u dužini 1.000 m. III bataljon na logorovanju u s. Dragotinji. Sa borcima rađena jedinačna obuka i opis naoružanja. IV bataljon na odmaranju i logorovanju u s. Ahmetovcima. Sa borcima rađena ratna obuka. Tehnička četa na logorovanju u s. Marinima. Sa borcima prije podne rađeno pješadijski egzercir i topovska obuka, poslije podne teorijski čas. Minerski vod postavio je 2 nagazne mine kod Dragotinje.
15. III. 1944. — I bataljon na logorovanju u s. Božićima. Sa borcima rađeno prije podne desetična obuka, a poslije podne polit, časovi. II bataljona na logorovanju u s. Devetacima. Sa borcima rađeno iz »Plana rada« o napadu na utvrđena uporišta i zasjede, desetična obuka i pješadijski egzercir i ratna obuka sa desetarima i vodnicima. Naveče bataljon je potrgao 3.000 m. pruge između Blagaja i Svodne.² III bataljon izvršio je pokret iz s. Dragotinje u s. Svodna. IV bataljon izvršio je pokret iz s. Ahmetovaca u s. Palančište. Teh-

nička četa izvršila je pokret iz s. Marina u s. Palančište.

16. III. 1944. — I bataljon na logorovanju u s. Božićima. Sa borcima rađena desetična i vodna obuka. II bataljon na logorovanju u s. Devetacima. Sa borcima rađene pušćane radnje i okretanje na mjestu. III bataljon na logorovanju u s. Svodnoj. Sa borcima rađena desetična i vodna obuka, pozdrav u kretanju, pozdravljanje u slobodnom kretanju. Naveče izvršeno je kidanje pruge između Blagaja i Martina [Br.] u dužini od 2.500 m.^s i ukupljeno 2000 m. kabla. IV bataljon na logorovanju u s. Palančištu. Sa borcima izvođena borbena obuka. Tehnička četa na logorovanju u s. Palančištu. Preko dana bilo je čišćenje sprema i oružia, djelovi voda za vezu bili su na kupljenju kabla na pruzi.

17. III. 1944. — I bataljon na logorovanju u s. Božićima. Sa borcima rađeno: desetična i vodna obuka. II bataljon izvršio je napad na neprijatelja koji je popravljao potrganu prugu između Blagaja i Svodne. Neprijatelj je imao 8 mrtvih i 5 ranjenih. Bataljon je imao 1 ranjena druga. III bataljon u zajednici sa II bataljonom napadao je na neprijatelja koji je popravljao potrganu prugu. Bataljon nije imao gubitaka. IV bataljon na logorovanju u s. Plančištu, sa borcima rađeno: pješadijski egzercir, rukovanje automatskim oružjem i obuka sa novoprimitljenim borcima. Tehnička četa na logorovanju u s. Palančištu. Prije podne sa borcima rađen pješadijski egzercir sa borbenom obukom a poslije podne politički čas.

18. III. 1944.— I bataljon na logorovanju u s. Božićima. Prije podne održana je konferencija sa vodnicima i desetarima kako treba da se poučavaju borci o desetičnoj i vodnoj obuci. Poslije podne politički časovi. II bataljon izvršio je pokret u s. Bakule. III bataljon izvršio je pokret u s. Gor. Vodičevo. IV bataljon na logorovanju u s. Palančištu. Sa borcima rađena borbena obuka. Tehnička četa na logorovanju u s. Palančištu. Četa je imala pranje odijela i veša.

19. III. 1944. — I bataljon na logorovanju u s. Božićima. Bataljon je prisustvovao narodnom zboru u Radakovićima. II bataljon na logorovanju u s. Bakulama sa odmaranjem ljudstva. III bataljon na logorovanju u s. Gor. Vodičevu. Sa borcima rađeno: pješadijski egzercir, prestrojavanje u mjestu i u kretanju, razvijanje u strelce i dobivanje streljačkog stroja u svim pravcima. IV bataljon na logorovanju u s. Palančištu. Sa borcima prije podne rađeno: pješadijski egzercir, zatim čišćenje oružja i ostale spreme i pregled istoga. Poslije podne bataljon je učestvovao na narodnom zboru u s. Radakovićima. Tehnička četa na logorovanju u s. Palančištu. Izvršena smotra čete, pregled oružja i spreme.
20. III. 1944. — I bataljon — 2 čete izvršile su pokret u s. Lamovitu. Treća četa imala je desetičnu i borbenu obuku prije podne, a poslije podne politički čas. II i III bataljon izvršili su akciju na neprijateljski voz na pruzi Bos. Novi — Kostajnica.⁴ Tom prilikom uništena je 1 lokomotiva i zapaljeno 43 vagona slame i 2 vagona duvana. Neprijatelj je imao 22 mrtva vojnika. II bataljon imao je 2 ranjena druga. Zarobljeno je 3 neprijateljska vojnika, 1 Azerbejdžanac i 1 željezničar. Zaplijenjeno je 1 »šarac«, 8 karabina, 50 kg. duvana i 800 komada metaka. Drugog plijena nije bilo uslijed brze intervencije oklopnog voza. IV bataljon izvršio je pokret u s. Lamovitu. Tehnička četa na logorovanju u s. Palančištu. Sa borcima prije podne rađena borbena obuka i pješadijski egzercir, a poslije podne politički čas. Minersico odjeljenje prisustvovalo akciji na voz.
21. III. 1944.— I bataljon — 2 čete bataljona i IV bataljon napali su jednu neprijateljsku kolonu koja se je kretala cestom Ivanjska — Kozarac.⁵ Četa I bataljona vodila je borbu sa neprijateljem koji je izašao iz Prijedora u Kozarac radi osiguranja neprijateljskoj koloni. Tom prilikom neprijatelj je imao 15 mrtvih i 10 ranjenih vojnika. I ba-

⁴ Vidi dok. br. 182. •

⁵ Vidi dok. br. 182 u ovoj knjizi i izvještaj Štaba Jedanaeste brigade od 22. marta 1944. Štabu Četvrte NOU divizije, u kojem je ta akcija opširnije prikazana. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 13—2, k. 768 A).

taljon imao je 2 ranjena borca. II bataljon izvršio je pokret u s. Devetake. III bataljon izvršio je pokret u s. Svodnu. Tehnička četa na logorovanju u s. Palančištu. Održan je politički čas.

22. III. 1944. — I bataljon sa dvije čete na logorovanju u s. Lamovita a jedna u s. Božićima. II i III bataljon izvršili su akciju na neprijateljski voz na pruzi između Bos. Novog i Prijedora. Voz je likvidiran i ubijeno je 37 a ranjeno 20 neprijateljskih vojnika. Zarobljeno je 6 neprijateljskih vojnika i 2 željezničara. Uništena je 1 lokomotiva i 8 vagona, od toga 1 vagon pšenice. Zaplijenjeno je 4 karabina, 400 kg. šećera, 3 sanduka suvih šljiva, 340 šatorskih krila, 15 čebadi, 260 komada uložaka za baterije, 1 radio-aparat, 1 vreća klinaca za cipele drvenih, 1 sanduk željeznih klinaca za cipele, 2 para odijela, 2 cipele, 2 čizme, 3 šinjela, i ostale ratne spremne. Prilikom povlačenja djelovi III bataljona naišli su na neprijateljsku zasjedu i tom prilikom imali smo 3 mrtva i 2 ranjena druga. Izgubljen je 1 »šarac« i 2 karabina. IV bataljon na logorovanju u s. Babićima. Tehnička četa na logorovanju u s. Palančištu. Sa borcima rađeno: prije podne borbena obuka, poslije podne politički čas. Minerski vod učestvovao je u akciji na voz. Tom prilikom poginuo je 1 drug miner.

23. III. 1944. — I bataljon na logorovanju u s. Lamovitoj sa odmaranjem ljudstva. II bataljon na logorovanju i odmaranju u s. Devetacima. III bataljon na logorovanju u s. Svodnoj sa odmaranjem ljudstva. IV bataljon na logorovanju sa odmaranjem ljudstva u s. Babićima. Tehnička četa na logorovanju u s. Palančištu. Sa borcima prije podne rađeno: pješađijski egzercir sa borbenom obukom i topovskom obukom, poslije podne politički čas.

24. III. 1944." — I i IV bataljon bio je u zasjedi neprijateljskoj jačoj patroli koja se je kretala prugom Ivanjska — Piskavica. Zasjeda ie bila otkrivena i

" Toga dana je Stab Jedanaeste brigade uputio Štabu Četvrte divizije izvještaj sljedeće sadržine:

•Dana 24. marta ov. g. srušio se jedan saveznički avion u selu Dluvu (od Dobrljina preko Une). 7 avijatičara spustilo se je na našu

bataljoni su promjenili položaje, dok je neprijatelj sa Ivanjske izišao sa jačim snagama ka Miloševom brdu. Neprijatelj je bio protjeran nanijevši mu 10 mrtvih i 5 ranjenih vojnika. Prilikom povlačenja preko Verića polja snage I i IV bataljon sukobile su se na cesti Ivanjska — Kozarac sa jednom jačom neprijateljskom kolonom, koja je prošla za Prijedor. Dio snaga vršio je osiguranje prebacivanja ostalih snaga tih bataljona za prelaz preko ceste i tom prilikom neprijatelj je imao 20 mrtvih i 25 ranjenih vojnika. I bataljon imao 3 poginula i 3 ranjena druga, dok je IV bataljon imao 2 ranjena druga. Plijeva nije bilo. II bataljon na logorovanju u s. Devetacima. Sa borcima rađeno: borbena obuka, pješadijski egzercir i čišćenje oružja III bataljon na logorovanju u s. Svodnoj. Sa borcima rađeno: nastava gađanja i stražarska služba. Tehnička četa na logorovanju u s. Palančištu. Sa borcima rađeno prije podne teorijski o vezi, poslije podne politički čas.

25. III. 1944. — I bataljon na logorovanju i odmaranju u s. Lamovitoj i 1 četa u Božićima. II bataljon sa dvije čete na logorovanju u s. Devetacima, treća četa u zasjedi na Jusića brdu. III bataljon sa djelom snaga izvršio je napad na neprijateljsku patrolu koja je imala zadatak osiguranja pruge na brdu Lipa. Patrola je protjerana i ubijeno je 4 neprijateljska vojnika. IV bataljon na logorovanju u s. Babićima. Tehnička četa na logorovanju u s. Palančištu. Sa borcima rađeno: prije podne čišćenje sprema i oružja, poslije podne politički čas.

Brigada je u toku 15 dana imala slijedeće:

- 1) Gubitci:
  - a) **vlastiti:** 7 boraca — poginulih,
  - b) **neprijat.:** 123 boraca — poginula,
zarobljenih: 10 boraca, 2 željezničara.
- 2) Plijeva:

»šarac« p.mitr. 1, karabina 14, odijela 4, metaka 2.000, šećera 400 kg., suvih šljiva 100 kg., šatorskih krila 340 kom., ćebadi 15 kom., uložaka za baterije 260 kom. radio-aparat 1 kom., klinaca

drvenih za cipele 1 vreća, klinaca željeznih za cipele 1 sanduk, cipela 2, čizama 2, šinjela 3.

- 3) Naročito: Uništene 2 lokomotive i 53 vagona, potrgano 8.000 m. pruge. Izgubljen 1 p. m. »šarac« i 2 karabina.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Redžo Terzić

Načelnik, kapetan.
si. odsutan

Komandant,
si. odsutan

(M. P.)

BR. 136

IZVJEŠTAJ ŠTABA DVANAESTE BRIGADE DVANAESTE
NOU DIVIZIJE OD 27. MARTA 1944. ŠTABU JEDANAESTE
NOU DIVIZIJE O SITUACIJI U SJEVERNOM DIJELU SRED-
NJE BOSNE'

STAB XII UDAR. BRIGADE
XTI DIVIZIJE II KORPUSA N. O. V.

HRVATSKE«

Broj sl.

Dne 27. III. 1944

ŠTABU XI SRED. BOS. NOU DIVIZIJE

Položaj

Izveštjeni smo depešom od štaba VI Korpusa na dan 26 o.mj. koja glasi:

»Saznah smo iz štaba neprijateljske vojske u Brodu, da su garnizoni u Doboju³ i Tesliću⁴ slabi i to svega po 5 satnija. Traženju pojačanja nije udovoljeno«.

Mi se sa našim jedinicama nalazimo i to: jedan bataljon u Rakovcu, jedan bataljon u Kunovi, jedan bataljon u Koro-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-istorijskog instituta, reg. br. 6—9, k. 893.

- Vidi dok. br. 13, objašnjenje br. 2.

vima i jedan bataljon u Novoj Vesi. Jedan naš bataljon do sada je bio na sektoru Kaoci — Srbac kontrolišući taj sektor.

Naša namjera je da napadnemo u toku ovih dana na Slav. Kobaš i Bebrinu. Ovaj napad na ova uporišta vršićemo iz razloga radi same veze sa Slavonijom i skupljanja hrane u Posavini za V. Š.

Na našoj radio-stanici izgorjela su 4 osigurača od 10 ampera za vibrator. Ukoliko bi vi imali ovih osigurača, molimo vas da nam pošaljete po ovoj patroli, kako bi veza radio-stanicom se održavala stalno.

Vršili smo akciju na četnike za koje smo dobili podatke da se isti nalaze u Trstencima, Miškovcima i po ostalim zaseocima na tome sektoru.⁵ U ovoj akciji uhvatili smo 2 četnika i 1 pušku.

Također smo vršili akciju na Lepenicu. U toj akciji uhvatili smo 2 puške i ranili 2 četnika. Ostali četnici u obje ove akcije uspjeli su se izvući prije nego što srno mi krenuli u napad.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Načelnik štaba,
poručnik
Mile Puškarić

P. S.

Šaljemo vam jedan osigurač koji nam je izgorio kao uzorak.

⁵ U izvještaju Štaba Dvananeste slavonske NOU brigade od 27. marta 1944. Štabu Šestog korpusa NOVJ o tome se kaže:

»24. III 1944. jedinice ove brigade vršile su akciju protiv četnika koji su se prema dobivenim podacima nalazili u Trstencima i Korovima...

8. — *Ishod borbe:*

U ovoj akciji nisu postignuti ciljevi predviđeni planom. Zadaci su se izvršavali po planu, međutim pošto nismo naišli na četnike nismo postigli onaj cilj koji smo si postavili. Ubijen je 1 četnik. 1 uhvaćen živ, zaplenjena 1 puška.« (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 8'3, k. 893). Pošto u ovom izvještaju nije bilo drugih značajnijih podataka osim navedenih, redakcija ga je izostavila. Izvještaj, uglavnom, sadrži podatke iz procjene situacije.

IZVJEŠTAJ ŠTABA DVANAESTE HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 27. MARTA 1944. KOMANDANTU DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE O NAPADU NA PROSTORIJU GRAB — TULI — RAPTI¹

STAB
XII HERCEG. UD. BRIGADE
N O. V. JUGOSLAVIJE

Br. si.
27/111 1944 g.
Orahovac

KOMANDANTU XXIX DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE

Položaj

Kod neprijatelja u Trebinju nema nikakvih promjena od našeg zadnjeg izvještaja.¹

Jučer su ustaše izvršile opet svoj uobičajeni ispad sa Arslanagić Mosta prema Rikalu. Dijelovi našeg »3« [bataljona] najurili su ih ubivši 2 ustaše i zaplijenivši 600 metaka.

Noćas 26/27. o. mj. izvršili smo sa naša tri bataljona (bez dvije čete) napad na bande i ustaše na prostoru s. Grab — Kunja Glavica — Kraj — Tuli — Turmente — Rapti.* Na toj prostoriji nalazilo se oko 400 četničkih bandita sa oko 100 Švaba (u Tuli). Bande i ustaše bile su vrlo dobro naoružane i raspolagale su sa mnogo automatskog oružja i mnogo municije. Prema izjavi zarobljenog četnika, a sa drugih strana od naših ljudi smo doznali, da su nas ove bande zajedno sa Švabama irebale danas napasti. U tu svrhu su Švabe i došle jučer u s. Tuli dovukavši sobom i jedan bacač.

Napad smo izvršili sinoć u 21 čas koordinirajući rad naših dijelova napadom na s. Rapti, Turmente — Tuli i Grab — Kunja Glavica. Bande su se u početku žilavo branile i obasipale nas kišom tanadi, ali energičnim nastupom naših bataljona do zore su potpuno razbijene i natjerane u panično bjegstvo ka Trebinju, Dživaru i Konaviju. Mi smo potpuno ovladali sa linijom Rapti — Bugovina — Uvjeće — Vilenjak.

Nadena su 2 mrtva četnika, a jednog smo zarobili. Svakako da su imali veći broj ranjenih. Zaplijenili smo 1 puško-

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 7/10, k. 1143.

^s Vidi dok. br. 119.

mitraljez, nešto municije i hrane (švapskog sljedovanja). Također i jednu telefonsku centralu. Kuća na Grabu, iz koje su bande davale najžilaviji otpor, zapaljena je.

Mi smo imali 1 mrtvog i jednog lakše ranjenog.

Zorom smo bataljone povukli i razmjestili na ranijoj prostoriji, tako da nam je jedan bataljon uvijek na Orahovcu na odmoru i u rezervi.

Danas, do sada, neprijatelj još nije vršio nikakve ispade prema nama, a izgleda da to danas i neće, jer smo im noćasnjim napadom potpuno pobrkali planove.

Zamj. polit. kom.
Novak Franc

Za štab,
načelnik
Franjo Tomaić

Zamj. komandanta
Milenko J. Okiljević

BR. 138

IZVJEŠTAJ ŠTABA ČETVORTE VOJVODANSKE BRIGADE OD 28. MARTA 1944. ŠTABU ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE 0 DEMONSTRATIVNOM NAPADU NA ZABRĐE¹

STAB IV V. B -
OP. BR.18
28. III. 1944 g.
Položaj

ŠTABU XVI NOU DIVIZIJE

Po vašem naređenju br. op. 6/44* mi smo izvršili demonstrativni napad na neprijatelja.

Naš IV bataljon prešao je r. Modran 27 ov. mj. nešto iza 20 h. Putem do D. Zabrda nigdje nisu naišli na neprijatelja. Tek kod crkve u D. Zabrđu naišli su na neprijatelja, koji je bio ukopan na cesti u samom selu.⁴ Neprijatelj je odmah na naš napad odgovorio vatrom iz šaraca. Iz topova je izbacio desetak granata preko naših. Raketlma je stalno osvjetljavao teren. Bacača nisu imali. Napad je izveden oko 24 h i trajao

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 3—3, k. 969.

² Vojvodanske brigade

nešto više od pola sata. Zasjede su na cesti docnije povučene. Neprijatelj nije pokušavao nikakav protivnapad.

Direktan napad izvršilo je oko 50 boraca. Utisak koji je dobio zam. komandanta ove brigade jeste: da je napad izvršen ozbiljno sa dva bataljona, prebacivanjem preko ceste, neprijatelj bi se mogao likvidirati.

Na cesti prema Bijeljini postoje dvije ukopane zasjede kod Limunovića Hana i između Limunovića Hana i Zabrđa (ne znamo tačno mjesto).

Bataljon se vratio sa svim ljudstvom.

Po obavještenjima, koja su dobivena od seljaka u Qbriježu i Zabrđu, juče su se prikupljali neprijateljski djelovi od Lipovica u Čadavicu.

Isto tako juče je bila neprijateljska reakcija u samom Zabrđu stoga što su pronašli dva zabazirana automobila i desetak pušaka (puške su nađene u sijenu i vjerovatno su četničke).

Sada se čuje mitraljeska i rijetka topovska vatra u pravcu Gavrića Brdo — G. Zabrđe.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,

V. d. načelnika.

Komandant major.

PS. Dodajemo izvještaj obavještajca IV bataljona: Logor neprijateljski nalazi se u Vaskovićima,⁵ između Zabrđa i Tutnjevca. Tu im se nalaze topovi i nekoliko kamiona. Tenkova nemaju. Patrole preko dana krstare po čitavom selu. U selu je pobijeno 350 duša. Kod Joce Abramovića našli su dva automobila i 7 pušaka.

(M. P.)

IZVJEŠTAJ ŠTABA JEDANAESTE HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 28. MARTA 1944. ŠTABU DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE O DEJSTVU OD 24. DO 27. MARTA¹

ŠTAB

XI HERCEGOVAČKE U. BRIGADE
N. O. V. JUGOSLAVIJE

Pov. Broj 112

Dana 28. III. 1944 g. u 8 čas.

s. Bančići (Podgreda)

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE

Podnosimo vam izvještaj o našem radu u vremenu od 24. do zaključno 27. marta 1944. god. i o stanju neprijatelja na našem sektoru.

Stanje neprijatelja u s. Stolac je ostalo potpuno nepromijenjeno. U Stocu se i sada nalazi jedan bataljon »Vražje divizije² sa tri baterije od po 4 topa,² oko 120 četnika i oko 100 žandarma i policajaca. Četnici su smješteni u Poplatu, a ostali neprijatelji stanuju u gradu. Na komunikaciji Mostar — Stolac neprijatelj vrši saobraćaj kamionima, ali smo obavješteni da dovlači hranu i drugi materijal a ne ljudstvo. Gore navedene podatke potvrdili su dva zarobljena ustaše, koje smo zarobili u borbi na Zegulji 26. o. mj.

Na sektoru Ljubinja i okolnih sela nema neprijateljskih snaga, sem što se po škripovima kriju svi borci koji su sposobni za vojsku, a koji nisu otišli u okupatorsku žicu.

Stanje neprijatelja na željezničkim stanicama pored pruge Mostar — Hum, Hum — Trebinje i Hum — Dubrovnik ostalo je nepromijenjeno.³ Vozovi saobraćaju na pruzi Mostar — Dubrovnik. Neprijatelj je na svim sektorima neaktivan, slabog morala i slabe borbenosti.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 22—11, k. 1144 I.

² i ⁵ U izvještaju Komande Zapada od 30. marta 1944. kaže se: »... Balkan V SS-brd. korpus: 369. div.: U prostoru Stoca (vidi div. izv. od 29. III) bande su poslije povlačenja naših snaga ponovo posjele svoje stare položaje...« (Mikrofilm u mikroteci Vojnoistorijskog instituta, reg. br. Minhen 9/741—877. U izvještaju pomenutom u zagradi govori se o borbama tod Trebinja).

» Vidi dok. br. 189.

Noću 24/25. o. mj. neprijatelj je artiljerijskom vatrom gađao položaje našeg 1. bataljona na Zegulji, ali potpuno bez uspjeha.

Noću 26/27. o. mj. neprijatelj je ponovio gađanje artiljerijskom vatrom i ponova je gađao položaje 4. bataljona na Zegulji. Ovo gađanje takođe je bilo bez uspjeha i bez ikakvog dejstva. Neprijatelj je i u toku današnjeg dana gađao naše položaje na Zegulji sa artiljerijskom vatrom iz Stoca, ali ponovo bez ikakvog moralnog i materijalnog dejstva.

Na dan 24. o. mj. naša brigada je ostala u Ljubinj⁴, a bataljoni su bili smješteni, u s. Vođeni — s. Gradac — s. Radoši. Ovoga dana smo i dalje vršili mobilizaciju u srezu Ljubinje. Neprijatelj nas nije uznemiravao, sem uveče što je gađao položaje na Zegulji artiljerijskom vatrom iz Stoca.

Na dan 25. o. mj. prebacili smo se sa brigadom na prostor s. Bančići — s. Radoši — s. Zegulja sa zadatkom da na tom prostoru vršimo najenergičnije mobilizaciju i da zatvaramo pravac od Popova Polja preko Ljubinja dalje ka Dabru, da ne dozvolimo neprijatelju da izvrši pokret u pravcu Ljubinje ili Dabar. Ovoga dana nije bilo neprijatelja.

Na dan 26. i 27. o. mj. ostali smo i dalje na ovoj prostoriji sa istim zadacima i istim rasporedom bataljona.

Na dan 26. o. mj. neprijatelj je iz Stoca krenuo preko s. Bitunje za s. Ubosko i dalje za s. Hrđuši. Jačina neprijatelja bila je oko 65 ustaša — izviđača koji su imali zadatak da izvide pravac Stolac — Ljubinje. Ustašama su komandovali njemački oficiri i podoficiri, a vodiči su bili dva četnika komandira (bracionje) iz Stoca. Naši dijelovi na Zegulji pustili su ih na blisko odstoianje a potom ih iznenadno napali i natjerali u valu kod s. Poljice tukući ih jakom vatrom. Borba je trajala jedan sat. Neprijatelj je imao 20 mrtvih, od kojih 2 njemačka oficira i 3 podoficira, a zarobljena su 2 ustaše, koje smo poslije saslušanja strijeljali u s. Bančići. Ubijen je i jedan četnički komandir — bradonja čije ime još ne znamo, ali izgleda da je iz s. Ubosko ili njegove bliže okoline. Neprijatelja smo natjerali u panično bjegstvo i svi su pobjegli u pravcu Stolac,⁴ ali se nije nigdje moglo vidjeti da bježe zajedno po dva neprijateljska vojnika.

U ovoj borbi zaplijenili smo 10 pušaka, 1 puškomitraljez-šarac, 3 dvogleda. 3 signalna pištolja sa 7 signalnih metaka, 4 mašinke i jednu radio-stanicu, koja je pokvarena. Pored toga zaplijenili smo 3 pištolja, od kojih 2 parabeluma.

⁴ Prema izvještaju Štaba Jedanaeste hercegovačke brigade od 20. marta 1944. Štabu Dvadeset devete NOU divizije predviđeno je da se ova brigada 21. marta prebaci u sela oko Ljubinja. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 45—10. k. 1144 I).

U ovoj borbi poginuo je jedan naš borac. Ranjenih nije bilo.

Neprijatelj je u paničnom bjegstvu odstupio u Stolac i uveče je artiljerijom gađao naše položaje na Zegulji, ali bez uspjeha.

U toku današnjeg dana neprijatelj je sa jednim manjim odjeljenjem pokušao da izade do s. Bitunje, ali su ga naši djelovi odmah odbili.

Od kada smo došli na prostor sreza Ljubinje i Stolac, tj. od 14. o. mj. pa do danas, mobilisali smo oko 70 boraca, od kojih je 63 zadržano u brigadi. Svi ovi novomobilisani borci su iz okolnih sela Ljubinja, a svega 2 borca smo mobilisali iz s. Bančići.

Prilikom vršenja mobilizacije na prostoru Rankovci — Vitonje uhvatili smo i četničkog komandanta bataljona i v. d. komandanta ljubinske brigade Iliju Durića. Kad je naša jedinica opkolila kuću gdje je on bio, pokušao je da bježi, ali su ga naši borci uhvatili. Sada se nalazi vezan u zatvoru kod našeg štaba i vjerovatno će mu sud sjtura izreći zasluženu kaznu. Dao nam je izvjesne podatke sa sektora Ljubinje koji će nam vrlo dobro poslužiti.

Naš 2. bataljon se nalazi negdje oko Osojnika i vršio je akciju u s. Orašac u blizini s. Trsteno. Dobili smo podatke da vrlo uspješno vrši mobilizaciju. Ovaj bataljon će vjerovatno doći u naš sastav 31. o. mj. ili 1. aprila t. g. Od političkog komesara brigade dobili smo izvještaj da stanovništvu Popova Polja ne treba nikakva pomoć, sem što bi im trebalo poslati volova za oranje zemlje.

Na dan 24. o. mj. neprijatelj iz Stoca je pokušao da vrši isnad u pravcu s. Dabrica, ali je bio odbijen od boraca bataljona »Savo Belović« i »Marko Mihić«.⁶ Vezu sa batalionom »Savo Belović« imamo i on vrši zadatke po našoj zapovijesti.

Juče su četnici napali kurire koji su nosili materijal za OK⁷ negdje oko s. Ravnice i uspjeli su da zaplijene materijal i jednog konja. Jedan kurir stigao je u štab Južnog odreda, a za ostala dva se ne zna gdje su nestali.

Mi ćemo i u toku sutrašnjeg dana ostati na ovoj prostori. Odlučili smo da izvršimo jednu akciju na Prebilovci u cilju mobilizacije i razbijanja tamošnjih bandi. Ovu odluku donijeli smo u saglasnosti sa štabom Južnog hercegovačkog od-

⁸ Opširnije o tome vidi izvještaj Štaba Južnohercegovačkog NOP odreda od 26. marta 1944. Štabu Dvadeset devete divizije. U njemu je, pored podataka o rasporedu i dejstvu bataljona, prikazana situacija na prostoru Stolac — Ljubinje — Čapljina. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 24—11. k. 1144 I).

reda i sa drugom Traktorom.* Kada budemo akciju vršili, jedan naš bataljon i bataljon »Marko Mihić« ostaće na prostoru Zegulja — Ubosko — Bitunja da zatvaraju pravac ka Dabar — Divin. Ovu akciju otpočecemo čim dođe na Zegulju bataljon »Marko Mihić« i trajaće po našem mišljenju svega 2 dana i tada ćemo se ponovo vratiti na sadašnju prostoriju manevrišući na prostoru sreza Ljubinje i Stolac, a i ka Popovu Polju.

Primili smo sav materijal koji ste nam poslali. Talijanima smo dali raspored po jedinicama naše brigade. Primili smo 2 akumulatora i napravili smo dinamo-mašinu i sada smo se sa radiom potpuno obezbijedili. Vijesti izdajemo na vrijeme. Šaljemo vam naš prazni akumulator da ga napunite i šaljemo vam kazane za brigadu koja će se uskoro formirati.⁹

Vodnik koji je pobjegao našim kuririma prilikom sprovođenja čuli smo da je uhvaćen i vjerovatno će biti doveden u vaš štab ili štab X brigade.

Spisak poginulih¹⁰ uputićemo vam naknadno, a tako isto uputićemo naknadno i borce koji treba da se jave komandi mjesta Bileća i opštinskom NOO za Popovo Polje.

Vodnik 3. bataljona drug Obrad Vukoie otišao je u bolnicu prije mjesec dana i još se nije vratio. Čuli smo da je ozdravio, pa bi trebalo da nas obavijestite da li je upućen u svoju komandu. Kurir 3. bataljona Zivko Grubačić odnio je na dan 2. o. mj. izvještaj iz Dobrelji za ovaj štab i još se nije povratio. Čuli smo da se nalazi u bolnici i potrebno bi bilo da nas izvijestite da li se još tamo nalazi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

V. d. zamj. politkoma
Aco Babić

Načelnik štaba
Drago Dukanović

V. d. komandanta
Srećko Reić

(M. P.)

NAREĐENJE ŠTABA JEDANAESTE HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 28. MARTA 1944. ŠTABOVIMA BATALJONA DA SPRIJEČE PRODOR NEPRIJATELJSKIH SNAGA IZ STOCA ZA LJUBINJE¹

ŠTAB
XI HERCEGOVAČKE U. BRIGADE
NOV. JUGOSLAVIJE

Broj 113

Dana 28-111-1944 g. u 11 čas.
s. Bančići

ŠTABU .... BATALJONA OVE BRIGADE

Primljen je sada izvještaj od štaba 4. bataljona da je neprijatelj krenuo iz Stoca i od Bitunje i da se kreće u pravcu Zegulje. Tenkovi koji su izašli na Zegulju odatle otvaraju vatru. Cesta na Zegulji je pregrađena, ali će vjerovatno tenkovi preko tih prepreka preći sa izvjesnim zakašnjenjem. Neprijatelju ne treba dozvoliti prolaz za Ljubinje, već ga na Zegulji zadržati i najenergičnije potući.² U tome cilju

NAREĐUJEMO:

1. — »1« |bataljon| ostaće u s. Bančići i sa Talijanima i jednim vodom iz svoga bataljona pregradiće na najpodesnijem mjestu cestu od Varduše ka Bančićima i taj pravac će neprekidno izvidati ne dozvoljavajući nikako iznenađenje. Ljudstvo držati prikupljeno radi eventualne akcije u pravcu gdje se bude ukazala potreba.

2. — »3« krenuće odmah sa dvije čete preko Risnik — Gradina (k. 651) — s. Gojlović i napadnuće neprijatelja u desni bok na Zegulji potpomažući time dejstvo 4. bataljona, koji se sada nalazi na položaju Orlja Gomila (k. 55") i na Kofinu (k. 602). Uхватiti vezu sa djelovima 4. bataljona na ovim položajima, a ove dvije čete da ispolje dejstvo na neprijatelja u bok i pozadinu. Vezu održavati paljenjem vatre, što će biti znak za djelove 4. bataljona da se približavaju dvije čete vašeg bataljona.

Podesiti rad u zajednici sa djelovima 4. bataljona i neprijatelja vješto i energično napadati težeći da se potpuno uništi.

Ako neprijatelja ne bude na Zegulji, već bude otstupio u pravcu Stolac, tada će se obje ove čete smjestiti u selo Poljice obezbjeđujući se jednim odjeljenjem na Humcu (k. 723) koji se nalazi sjeverno od s. Poljice. Jednu patrolu će slati u pravcu Zabrđe — G. Bitunja i ispitivače da li na tom pravcu ima neprijatelja i kuda se kreće i da se zainteresuje da li je neprijatelj krenuo iz Stoca preko Suvovića za Dabar. Pored toga obratite naročitu pažnju i na valu ka s. Ravnice.

Ostatak bataljona (jedna četa i komora) stići će u selo Poljice u toku noći ili rano ujutro.

Sa dvije čete da idu svi članovi štaba bataljona, a jedan da ostane sa komorom i četom u s. Okolišta gdje će dobiti dalje naređenje.

3. — »4« najupornije će braniti položaje na Zegulji i kada uhvati vezu sa djelovima 3. bataljona koji napadaju od Risnika, tada će zajednički neprijatelja napasti nanoseći mu jake gubitke. Dobro koristiti zemljište za pokret i dejstvo i neprijatelja uvijek napadati zgodnim manevrom izbjegavajući frontalne napade.

Izvještaje šaljite redovno i na vrijeme, a važniji izvještaj odmah, kako bi mogli angažovati u borbi naš I bataljon sa kursistima tamo gdje bude najzgodnije. Vezu vatrama održavati sa 3. bataljonom, a kada dođe bliže tada vaš rad da bude zajednički u cilju potpunog uništenja neprijatelja.

4. — Štab brigade biće i dalje u s. Bančići i tu šaljite stalno izvještaje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

V. d. zamj. politkoma
Aco Babić

Načelnik štaba
Drago Dukanović

V. d. komandanta
Srećko Reić

(M. P.)

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TRINAESTE PROLETERSKE BRIGADE
»RADE KONČAR« OD 28. MARTA 1944. ŠTABU PRVE PRO-
LETERSKE DIVIZIJE O DEJSTVU OD 14. DO 28. MARTA'**

**STAB
XIII PROLETERSKE BRIGADE
»RADE KONČAR«
28 111/44
Broj**

Predmet: Operativni
izvještaj.

ŠTABU I PROLETERSKE DIVIZIJE

Zaključno sa 14. III. 44. brigada je raspoređena kao i ranije na prostoriji s. Kamenica — Komušina — Vlajići — Do-lići — Bjelobučje, ali kasnije raspored se mjenjao u toliko, što su pojedini bataljoni vršili pomjeranje prema zadacima postavljenim na osnovi potrebe vojne i ekonomske prirode. Pojedinačno pomjeranje bataljona vršeno je sve do prebacivanja brigade na novu prostoriju, tj. na prostoriju s. Kruševo brdo — Petrovo polje — Koričani — Vitovlje, Kruščica — Šibenica — Divičani, gdje je izvršena primopredaja položaja između naše i I ProleTERSke brigade.² Primopredaja položaja izvršena je između 25 i 26 marta.³ Od toga vremena brigada se nalazi na prostoriji s. Bjelobučje — Kruševo brdo — Petrovo polje — Koričani — Vitovlje — Kruščica — Šibenica — Divičani sa isturenim dijelovima na Gostilju — Lupnici — Magarovci — Karici — Bulići na položajima Hum — Podhum — Zaborje.

Zadatak brigade: Zatvaranje pravca od Jajca — Travnika — Turbeta kao i kontrola puteva koji vode iz pravca Teslić — Maglaj — Zepče — Vlašić na pravcu Petrovo polje, tj. prema našoj Divizijskoj bolnici. U tom vremenu raspored brigade bio je:

I bataljon Kruševo brdo.

II bataljon Koričani — Vitovlje — Gostilj, sa zadatkom dejstva na komunikaciji Travnik — Turbe — Donji Vakuf — Turbe — Jajce.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 21/2, k. 727.

² Vidi dok. br. 157.

³ Stab Trinaeste proleTERSke brigade 20. marta 1944. izdao je zapovijest svojim jedinicama da smijene jedinice Prve proleTERSke brigade. U njoj su detaljno izloženi zadaci potčinjenih jedinica. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 14/1, k. 727).

III bataljon Petrovo polje — Tovarnica: zadatak zatvaranje pravca od Vlašića kao i direktna zaštita Divizijske bolnice.

IV bataljon Divičani: sa zadatkom zatvaranja pravca od Jajca i dejstva na komunikaciji Jajce — Banja Luka.

V bataljon Sibenica u cilju dejstva prema komunikaciji Jajce — Donji Vakuf kao i kontrola komunikacije Jajce — Turbe.

Kao veza između I [brigade] i naše brigade bila je Inžinjerska četa na pravcu Bešpelj — Daljevac. Zadatak čete održavanje veze i kontrola mosta na Vrbasu kod s. Daljevca.

Stab brigade — Brigadna ambulanta — Četa za vezu i Intendantura smješteni su na prostoriji s. Zlovarići.

O zadacima, akcijama, radu i pomjeranju bataljona iznosimo po datumima:

15. III. I bataljon prebačen je na sektor Tešanj sa zadatkom kontrole izviđanja i ispitivanja mogućnosti vršenja diverzantskih akcija na pravcu Doboj — Zenica kao i napada na neprijateljski garnizon Tešanj.⁴ Sem toga bataljon je vršio prikupljanje hrane za brigadu. Za ovo vrijeme bataljon je smješten na prostoriji s. Karadaglije — Koprivci — obezbeđujući se iz pravca Teslić — Tešanj — Maglaj. U toku dana kod ostalih bataljona radilo se na vojnom i političkom uzdizanju boraca. Umjesto I bataljona na prostoriju s. Kamenica postavljena je četa V bataljona.

16. III. Grupa prezdravljenih ranienika i bolesnika na svom povratku iz brigadne ambulante (Gornje Bjelobučje) naišla je na četničku zasjedu kod s. Blatnice. Isti su od četnika upušćeni duboko u raspored svoje zasjede a zatim su napadnuti. Tom prilikom poginulo je 5 drugova, dok je 5 zarobljeno. Zasjedu su izbjegli samo 4 druga, od kojih su dva lakše ranjena. Među poginulim drugovima nalazio se i upravnik brigadne ambulante drug dr. Vojko Kraljić. Odmah su preduzete mjere oko pronalazjenja i gonjenja četnika. Dvije čete IV bataljona izbile su sa pravca s. Mladikovina na pravcu s. Blatnica, dok su dvije čete V bataljona sa Inžinierskom četom nastupale iz pravca s. Rajševa preko Ruda — Smolina prema zaseocima Boriće — Jabučica — Toletinac. U toku tog dana kao i noći četničke bande nisu otkrivene.

Na pravcu Tešani slabiji dijelovi I bataljona prebačeni su na prostoriju s. Raduša, sa zadatkom prikupljanja hrane za brigadu. Neprijatelj iz Tešnia pokušao je sa ispadom. Do borbe nije došlo. Kod ostalih bataljona radilo se po rasporedu rada.

17. III. U nastavku potjere za četničkim bandama nije došlo do rezultata. Potjera se nastavila i u toku noći kao i u toku sljedećeg dana.

Neprijatelj u jačini od 1.000 — 1.200 vojnika iz **Teslica** izvršio je ispad na pravcu položaja našeg II bataljona, **potpomognut sa četničkim bandama**.⁵ Kretanje je vršio u 6 **napadnih kolona**" i to: prema s. Rankovići — Gusti Teslić — **Đulići**

Dolići — Zečevo brdo i Gomjenica. Kolona koja je **nadirala** preko Gomjenice izbila je do s. Čančari, dok su ostale **kolone** naišle na jak otpor sa položaja Dolići — Đulići — Gusti Teslić. Poslije oštro vođene borbe koja je trajala od 9 — 13 **časova** neprijatelj je odbačen i najuren u Teslić. U oštrom protivu- napadu bataljon je u klinovima prodro u neprijateljski raspored preko s. Đulići — Irice i Gustog Teslića, prisiljavajući neprijatelja kombinovanim frontalnim i bočnim napadima na odstupanje. No sem borbe vođene kod II bataljona, neprijateljska kolona koja je nadirala na pravcu IV bataljona preko s. Gomjenice naišla je na četu istog bataljona, koja je također najurila neprijatelja. U borbi vođenoj toga dana neprijateljski gubitci iznose 36 ubijenih i oko 50 ranjenih vojnika. U toku same borbe četničke bande koje su trebale napasti u zaleđe nisu došle do izražaja zbog preduzetih mjera koje su u tu svrhu predviđene. Na pravcu Tešanj na osmatračnici ranjen je drug od neorijatelja koji je izviđao teren.

18. III. U nastavku potjere za četnicima vod čete V bataljona prilikom povratka iz zaseoka Boriće — Jabučica bio je napadnut od četnika koji su djelovali sa kosa iznad zaseoka Boriće, tom prilikom poginula su dva druga zamj. komandira i vodnik. Na sektoru Tešanj kod s. Raduše četa I bataljona otkrila je pokrete neprijatelja prema selu. Videći nastupanje neprijatelja prema selu ista se povukla i zaposjela položaje iznad istog. Došlo je do prepucavanja, ali gubitaka nije bilo. Borac iste čete (prekomorac, Slovenac) prilikom izvlačenja iz sela zaboravio je torbicu sa municijom, usljed čega je po naređenju komandira čete vraćen u selo, kojom je prilikom i uhvaćen. S obzirom da je drug uhvaćen od muslimanske milicije iz istog sela uzeto je u taoce 12 seljaka, koji su poslije nekoliko dana pušteni.

19. III. U nastavku potjere za četnicima otkrivene su namjere istih o **prebacivanju** preko r. Velika Usora na pravcu s. Mladikovine. Dvije čete IV bataljona prebačene su na pravcu moguće četničkog kretanja prema s. Mladikovini, prema zaseoku Nikolići. U nastupu četnički stražar otkrio je čete u neposrednoj blizini sela na udaljenosti od 80 — 100 metara. Četnici su iz kuće pobjegli ostavljajući naših 5 drugova koji su

⁵ U napadu je učestvovala Teslička četnička brigada. (Vidi dok. br. 1881

⁹ Detaljnije o sastavu i jačini neprijateljskih kolona kao i o borbi vidi dok. br. 180 i 188.

bili zarobljeni kao i dvije puške, dva revolvera i 4 para cipela skinutih sa naših drugova. Zarobljen je jedan gluhoonijemi četnik koji je služio kao koljač u bataljonu Mirka Delića, dok je jedan ubijen. ...

20. III. I bataljon sa pravca Tešanj izvršio je pomjeranje na pravcu Kamenice, dok su ostali bataljoni vršili pripreme za prebacivanje na novu prostoriju

21. III. Izvršena je mobilizacija omladine sa prostorije sela Blatnica — Mladikovina. Mobilisana su 53 omladinca, od kojih je veći broj do sada dezertirao. Kod bataljona vršena je priprema za pokret.

22. III. Od 22 pa zaključno sa 26. III. brigada je u pokretu.

25. III. Na prostoriji s. Kruščica — Sibenica V bataljon je izvršio smjenu III bataljona I Proleterske brigade. U toku istog dana IV bataljon je također izbio na prostoriju s. Divičani i preuzeo položaje

26. III. Bataljoni su na određenoj prostoriji. Na pravcu V bataljona neprijateljske snage iz Jajca izvršile su ispad u jačini od 180 — 200 vojnika. Tri neprijateljske kolone, svaka jačine 60 do 70 vojnika, izbijale su prema položajima I čete ispred s. Bulići, na pravcu Podhuma i kote 603. U samom pokretu neprijatelj je razjedinio naše prednje isturene dijelove i u prodoru kroz iste stvorio pometnju i zabunu, koja je došla do punog izražaja kod neprijateljskog izbijanja u bok i zaleđe na prostoriji s. Bulići. U svom poduhvatu neprijatelj je koristio maglu i vejavicu koja je onemogućavala našim borcima kontrolu pred terenom. Sto je i u mnogome omelo održavanje veze na položajima. Zbog slabe snalažljivosti kod rukovodilaca i boraca došlo je do teških gubitaka.⁷ U veoma kratkoj borbi imali smo 8 poginulih, 8 zarobljenih i 2 ranjena druga. Neprijatelj je zaplijenio 10 pušaka, 2 p. mitraljeza (od kojih jedna zbrojovka »Brno« i jedan »talijanac«),

27. III. U toku 27 i 28. III. nije dolazilo do nikakvih promjena. Neprijatelj nije vršio ispade na pravcu naših položaja.

U vremenu od 15. III. pa zaključno sa 28. III. u borbama sa neprijateljem naši gubitci iznose:

Poginulih	21 drugova.
Ranjenih .	8
Zarobljenih .	10
Nestalih . . .	

⁷ U dnevnom izvještaju, operativnog odjeljenja Ministarstva oružanih snaga NDH od 29. marta 1944. o toj borbi se kaže:

»Sjeveroistočno od Jajca obkolile su savezničke snage part. postrojbe i naniše im teške gubitke, a ostatke protjerale. Visovi oko Jajca zauzeti su nakon što je slomljen jak neprijateljski otpor.. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, mikrofilm reg. br. MNO — Z?b 4 313—315).

Izgubljeno:

Pušaka	14 kom.
P. mitraljeza	2 „
Smajsera	1 „
Pištolja	1 „

Navedeno oružje palo neprijatelju u ruke.

Utrošak municije:

Mauzer 7/9 mm	1540 kom.
Talijanske 6/5 mm	3353 „
Za »Bredu« 8 mm	770 „
Mina za bacač 81 mm	4 „
Mina za lake bacače	19 „

Neprijateljski gubitci:

Ubijeno	38 vojnika
Ranjeno	50 „

Zaplijenjeno:

Pušaka	2 kom.
Revolvera	2 „

U vremenu koje nije ispunjeno borbama i drugim vojnim zadacima, rad bataljona bio je ispunjen na vojnom i političkom uzdizanju boraca. Po bataljonima se izvodila borbena obuka, služba veze, fortifikacije. Među radnjama rad patrola, borba u pokretu, pravljenje mostobrana, prelaz preko rijeka, biranje položaja, plan vatre, napad, odbrana, biranje zaklona, rad desetara (desetine) u napadu, odbrani, značaj veze i td.

Navedeno gradivo nije pređeno kod svih bataljona, već samo kod onih koji nisu bili opterećeni drugim vojnim zadacima.

Kritički osvrt:

Moral na visini.

Disciplina zadovoljava.

Borbenost dobra.

Rad kod jedinica nedovoljan.

Komandni kadar zadovoljava.

I pored opomena, savjetovanja, naređenja, nije došlo do sadejstva i uske međusobne pomoći među bataljonima. Štabovi se ne saživljavaju u dovoljnoj mjeri, ne prate rad susjednih jedinica i razvoj borbe kod istih. Praćenje borbe, i u koliko dođe, ono se završava konstatacijom da se borba vodi na susjednom pravcu i dalje ne preduzimajući ništa u cilju olakšavanja pritiska na pravcu drugih bataljona.

Nebudnost se također ispoljava. Položaji se ne obezbjeđuju u **dovoljnoj mjeri, već kod istih dolazi do šupljina**, koje

neprijatelj koristi u svojim napadnim poduhvatima. Kod čuvanja osumnjičenih lica kao i kod obezbjeđivanja logora-kantonmana ili marša. Nedovoljna opreznost, slaba odgovornost i nedovoljno shvaćanje naređenja, osobito se ispoljilo u napadu četničkih bandi na prezdravljele drugove. Iako je precizirano naređenje da se grupe manje od jedne desetine ili voda ne smiju upućivati terenom na kom se nalaze četničke bande, i pored toga prezdravljeni drugovi upućeni su bez ikakve zaštite prema s. Blatnici, kojom su prilikom i nastradali iako je postojala puna mogućnost da se drugovima da potrebno obezbjeđenje, a pogotovo kad je jedan bataljon bio u zaštiti brigadne ambulante u s. Gornje Bjelobučje i jedna četa u Donjem Bielobučju. Ovakvih prestupaka ima i kod drugih bataljona ali u raznim oblicima. Jedan od njih je i borba V bataljona vođena 26. III. kod sela Bulići, kojom su prilikom nastradali drugovi, a to samo usljed nedovoljne budnosti i kontrole položaja. Da je bilo toga, bez obzira na maglu i snijeg, neprijatelj se nije smio neotkriveno privući položajima i stvoriti razdor i rastrojstvo naših prednjih dijelova. U ovoj borbi potpuno je podbacio komandni kadar, koji se uopšte nije snašao, kao ni došao do izražaja.

Sa beskorisnim rasipanjem municije i dalje se nastavlja. Disciplina vatre ne postoji. Od prvog ispaljenog metka vatra ne prestaje sve dok odstojanje ne postane takvo da je cilj teško pratiti. Da bi spriječili ovakve štetne pojave, naređeno je da se vatra može otvoriti samo po komandi i to iz neposredne blizine, gdje će dejstvo vatre biti potpuno i uspješno.

Rad na vojnom uzdizanju boraca nije mogao zadovoljiti zbog čestih pokreta i zadataka bataljona.

Ekonomska struka pri brigadi zadovoljava. Ishrana boraca većim je dijelom dobra. Odjeća i obuća može zadovoljiti. Odgovorni drugovi po istoj ulažu dosta truda i napora da bi borci u dovoljnoj mjeri bili obezbjeđeni stvarnim potrebama.

Sanitetska struka odgovara stvarnim potrebama. Sanitetski kadar u punoj mjeri radi da bi zdravstveno stanje u brigadi bilo na visini.⁸

Obavještajna služba ne zadovoljava u potrebnoj mjeri. Drugovi odgovorni po istoj ne ulažu dovoljno truda da bi ova tako važna grana donijela rezultate potrebne u životu i radu brigade.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

V. d. politkomesar: Načelnik Štaba   Komandant, major:
Denac Ivan   kapetan: **Zeželj M.⁹**

**BROJNO STANJE LJUDSTVA, NAORUŽANJA I STOKE
PODGRMECKOG NOP ODREDA NA DAN 28. MARTA 1944
GODINE¹**

**STAB
PODGRMECKOG N. O. P. ODREDA**

Broj: 57
28-111-1944 g.

BROJNO
ljudstva, oružja, municije, komore,

Redni broj	Jedinica	Ljudstvo		O r u ž j a							
		Po spisku	Na licu	topova		bacača		Pušaka	Puškomitraljeza	Teških mitraljeza	Strojnice
				Brdskih	Protukolskih	Teških	Ručnih				
1.	Štab sa zaštitnicom	42	32					33	1		1
2.	Intendantura	16	16					18		1	2
3.	Diverzantska četa	18	12					10			1
4.	I bataljon	194	159					107	9	2	4
5.	II bataljon	189	150			1	2	103	8	3	2
6.	Vod za vezu	19	17					8			
Ukupno :		478	386			1	2	279	18	6	10

Politički komesar:

R.⁰ Mandić

(M. P.)

STANJE

materijala za vezu na dan 28. III. 1944²

		Municije							Veza		komora		Minerskog eksploz.			
Pištolja	Ručnih bombi	Protivtenk. pušaka		za to- p-ve		za ba- cače		Pušane	Za protivtenk. puske	Kabela	Telefona	Jahaćih konja	Tovarnih konja	Eksploziva	Nagaznih mina	Korde
		Brdske	Protivtenk.	Teške	Ručne											
5	20							1350					3	2		
2	6		76		15	6		600					1	3		
2	9							200					1	2	30 kg	100 m.
8	26	1						3100	45					11		
7	35				13	13		1250					2	12		
1								110		7 km	4					
25	96	1	76		28	19		6610	45	7	4	7	30	30 kg.		100 m.

Komandant, kapetan
R.¹ Brkić

³ Brojno stanje je priloženo izvještaju Štaba odreda od 28. marta 1944. u kojem su prikazani rad i akcije od 11. do 25. marta. Odred se tada nalazio na sektoru istočno od rijeke Une, na dijelu Bosan. Novi — Bosan. Krupa, gdje je uglavnom vršena obuka boraca. Diverzantska četa je izvela dvije akcije na željezničkoj pruzi Bosan. Novi — Rudice

DOPIS ŠTABA PETOG KORPUSA NOVJ OD 29. MARTA
1944. REDAKCIJI LISTA »GLAS« O IZVEDENIM AKCI-
JAMA¹

STAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Br. 477
Dne 29. III. 1944 g.

A K C I J E

JEDINICA V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

25. III. Bihaćki bataljon napao je na neprijateljska uporišta Majdan i Dolovi, nedaleko 3 km. od samog grada Bihaća. — Poslije jače borbe neprijatelj je bio prinuđen da se povuče u sam grad uz gubitke 8 mrtvih i 10 ranjenih. Na našoj strani nije bilo gubitaka.²

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 14—5, k. 458 A.

² U izvještajima Štaba Drvarskog NOP odreda za mart 1944. Štabu Petog korpusa NOVJ, pored pomenutog napada na Majdan i Dolove, govori se i o drugim akcijama Bihaćkog bataljona u toku tog mjeseca:

»2-III-1944 godine: Snage Bihaćkog bataljona dočekale su neprijatelja koji je nadirao od Bihaća prema Bijelom Brdu, borba je vođena 2 sata, neprijatelj je povraćen nazad uz gubitke 4 mrtva, 5 ranjenih i 2 domobrana zarobljena. Na našoj strani bio je jedan lakše ranjen.

13-III-1944 godine: Neprijatelj je nadirao od Bihaća i Golubića prema Ripču i Bijelom Brdu u tri pravca u jačini svega 300 vojnika. Naš Bihaćki bataljon dočekao je neprijatelja na Pritočkom klancu i Bijelom Brdu. Borba je vođena 3—4 sata, gdje su bili primorani na povlačenje uz gubitke 4 mrtva i 6 ranjenih, na našoj strani nije bilo nikakvih gubitaka. Pri povlačenju neprijatelj je uspio da zapali 9 kuća na Bijelom Brdu.

Naša diverzantska grupa nije mogla za ovo vrijeme da radi, zato što nismo imali materijal, vrlo bi nužno bilo da nam se pošalje korde i kapisla sa kojima uopšte ne raspoložemo. Jedinice ovoga Odreda za ovog vremena držale su položaje; nepovoljno vrijeme i veliki snijeg onemogućavao je izvoditi neke značajnije akcije.«

29. III. Izjutra u 7 časova neprijatelj je u jačini od 500 vojnika napao položaje VIII Krajiške NOU brigade. Poslije duže borbe neprijatelj je bio odbačen uz gubitke od 25 mrtvih i ranjenih svojih vojnika i oficira. Zarobljen je 1 četnik i jedan ubijen. Zaplijenjena su 3 karabina i nešto municije.³

U noći između 28/29. III. snage Sanskog NOP odreda, prilikom čišćenja sela Goleša i Borkovića, ubile su 2 četnika i 15 zarobile. Zaplijenjeno je 14 karabina. Naši bez gubitaka.

U prvoj polovini mjeseca marta jedinice XI Divizije ubile su 114 četnika i 2 oficira, 5 ranile, 9 zarobile. Utopilo se 25 neprijateljskih vojnika. Ukupno izbačeno iz stroja 155 četničkih bandita i milicije.⁴

U prvoj polovini mjeseca marta jedinice IV Divizije ubile su 281 neprijateljevog vojnika, oficira i podoficira, ranile 308 i zarobile 40 neprijateljskih vojnika,

neprijatelj je vraćen nazad za Bihać. Tom prilikom imao je tri mrtva i više ranjenih.

- 15-11-1944 godine: Noću snage Bihačkog i Petrovačkog bataljona sa snagama Udarnog odreda izvršile su napad na Kurtovo Selo. Akcija nije uspjela usljed velikog snijega i mjesečine ...
- 20-11-1944 godine: Snage Bihačkog i Petrovačkog bataljona izvršile su napad na tunele Kruška — Obrovac, kojom su prilikom likvidirani bunkeri pred tunelom i zapaljeni, dok sami tuneli nisu jer je neprijatelj davao iz tunela jak otpor. Zarobljeno je 4 legionara, 2 Nijemca, 1 šarac. 1 strojnica, 4 puške, foto-aparat i ostale ratne spremlje. Na našoj strani bila su dva lakše ranjena, dok je neprijatelj imao četiri mrtva i šest ranjenih.
- 24-11-1944 godine: Diverzantska grupa ovoga odreda sa vođom diverzantske grupe Podgrmečkog odreda Gromovnikom [Napomena redakcije: Vjerovatno Dušan Kenjalo, komandir Divrezantske čete Podgrmečkog NOP odreda, koji se od 16. do 25. marta 1944. nalazio kod Petrovačkog bataljona radi formiranja i obučavanja Diverzantske grupe ovog bataljona; vidi dok. reg. br. 13—5. k. 1630, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta] digla je u vazduh voz između Bihaća i B. Krupe, uništena je lokomotiva i više vagona. Od 30 vagona vratilo se u Bihać 6 ispravnih. Neprijatelj je imao 40 mrtvih i više ranjenih.«
(Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 7—2 i 10—2, k. 1628).

⁸ Bliže o tome vidi dok. br. 16—2, k. 768A, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.

⁴ Opširnije o dejstvu te divizije u to vrijeme vidi dok. br. 95.

podoficira i oficira. Ukupno izbačeno iz stroja 629 neprijateljskih vojnika, podoficira i oficira.⁵

Zaplijenjeno je 26 pušaka, 1 protuavionski mitraljez, 2 tromblona, 5 konja, 4 mule, 3.800 komada metaka, kao i ostale spreme.

Pokidano je željezničke pruge 1.500 metara. Uništena jedna lokomotiva i 6 vagona. Uništen 1 blindirani auto i 1 kamion, srušen 1 most, poništene dvije skretnice, pobijeno oko 50 konja neprijateljskih.—

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Redakcija »Glasa« NO pokreta za BH.—
Dostavljamo prednje akcije za list.—

Sef kancelarije, major,
Jovo Pavić

BR. 144

NAREĐENJE ŠTABA ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE OD 29. MARTA 1944. ŠTABOVIMA BRIGADA ZA DEMONSTRATIVNI NAPAD NA KORAJ, TUTNJEVAC I ZABRĐE¹

Š T A B
XVI N. O. U. DIVIZIJE
Br. op. 8
29 mart 1944 god.

ŠTABU

BRIGADE

- 1) Ovog momenta primili smo izvještaj od štaba IV brigade² u kojem se pored ostalog kaže: »U D. Zabrđe³ stigli smo u 12,30 časova i usput nismo naišli na neprijatelja. U Sr. i D.

⁵ Vidi dok. br. 79.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 8—2, k. 1258.

² Vidi reg. br. 4—3, k. 969, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.

³ Na karti 1 :100.000 postoji samo Zabrđe, bez oznake G., D. i Sr. (Gornje, Donje i Srednje).

Zabrđu nema fašista, od crkve u D. Zabrđu išli smo još dva kilometra cestom prema Tutnjevcu, usput smo nailazili na bunkere i rovove i u istim nije bilo fašista. Tad smo videli da fašista nema, a nismo nikoga mogli pronaći da nam kaže kuda su i u kom pravcu krenuli, mi smo naše čete povukli kod crkve, odakle smo uputili jednu desetinu sa p. mitraljezom, koja je otišla u pravcu Tutnjevca tri kilometra računajući od crkve u D. Zabrđu, ista je pripucala i bacila jednu bombu, nakon toga pripucavanja i bačene bombe fašisti su se pokazali, isto tako sa pucanjem, iz Tutnjevca i G. Zabrđa. Prolazeći kroz D. Zabrđe i oko crkve nailazili smo na gomile zaklanih žena i dece, koje su fašisti poklali.⁴ U istom selu nema nikoga živog, što su uhvatili to su poklali a ostalo je pobeglo».

- 2) Prema raznim izvještajima, a o čemu smo obavjestili štabove brigada, neprijatelj će napustiti ovaj sektor, ali još ne zna se u kom pravcu. Etapno pomjeranje neprijatelja u pravcu Koraja i Čelića vezano je sa njegovim brzim i daljim pokretom u pravcu Brčkog ili u pravcu Tuzle. Položaji koje je neprijatelj u toku prošle noći zadržao (G. Zabrđe — Tutnjevac) mogu se smatrati kao zaštitni položaji izvlačenja neprijateljske glavnine, artiljerije i komore.

Na osnovi gore iznijetih činjenica, a da bi ove fašističke bande svoje krvave zločine platile, štabovi brigada hitno će preduzeti slijedeće mjere:

- a) Štab I brigade u toku današnjeg dana jačim izviđačkim odjeljenjima pratiće svaki pokret neprijatelja od Tutnjevca u pravcu Koraja i Čelića. U toku noći 29/30 ov. mjeseca preduzeti demonstrativan napad na Koraj u cilju ispitivanja neprijateljskih glavnih položaja i jačine njihovih snaga u Koraju.⁵

- b) Štab II brigade u toku noći 29/30 ov. mjeseca preduzeće nasilno izviđanje u cilju demonstrativnog napada na sektoru Tutnjevac — G. Zabrđe — Korenita⁶ u cilju otkrivanja neprijateljskih položaja i njegove snage na istim.

- c) IV brigada u toku noći 29/30 ov. mjeseca preduzeće ispitivanje neprijatelja na sektoru Zagoni — Bijeljina.⁷ Prilikom ovog ispitivanja upućivati jače jedinice koje bi mogle

⁴ Te zločine su izvršile jedinice Trinaeste SS divizije (»Handžar«). U referatu o djelatnosti pripadnika te divizije koji je, na osnovu njihovih izjava prilikom istrage, sastavila Komisija za utvrđivanje ratnih zločina navode se imena žrtava i nazivi mjesta u kojima su vršena

u datom momentu primiti jaču borbu ili nasilnim **putem** doći do potrebnih podataka.

- 3) Štabovi brigada prilikom ovih ispitivanja i demonstrativnog napada na pojedinim sektorima upućivače jače jedinice, rukovodeći se time, da ukoliko neprijatelj bude se u toku noći povlačio da ga iste mogu napasti i tući. Za to vrijeme ostatak jedinica ima da bude pripravan i spreman za brzu intervenciju u potrebnom pravcu. Ako bi se desio slučaj da neprijatelj u toku noći bude oступao, onda će sve jedinice napasti ga svom silinom, težeći njegovom potpunom uništenju i proganjati ga do kraja. U ovom slučaju naše jedinice moraju biti brze i pokretne, neprijatelju presjecati oступnicu i na svakom koraku ga nemilosrdno tući. Štabovima brigada daje se potpuna samoinicijativa u procjeni situacije i donošenja odluka na licu mjesta. •
- 4) Ukoliko se neprijatelj zadrži na položajima i u toku sutrašnjeg dana, onda će štabovi brigada glavninu svojih snaga izvući iz dometa neprijateljske vatre (u pravcu starih položaja) a jačim odjeljenjima kontrolisati svaki pokret neprijatelja i hitno obavještavati svoje štabove kako bi isti mogli blagovremeno intervenisati i donositi pravilne odluke.
- 5) Opšti protivnapad svim snagama sa sektora Majevice (XVI. XXXVI i XXXVIII divizije) predviđa se 30. ov. mjeseca naveče,⁸ za što će štabovi brigada dobiti zapovjest.
Da bi štab divizije mogao donijeti pravilnu odluku za opšti protivnapad na neprijatelja sa svim našim snagama, koji je predviđen za 30. ov. mjeseca naveče, potrebno je da nam sve jedinice hitno dostavljaju sve izvještaje (glavnina neprijatelja, istureni položaji, linija povezivanja neprijatelja, mjesto artiljerije, mjesto komore kao i pravac dejstva artiljerije).
- 6) Da bi naše jedinice u potpunosti izvršile postavljene im zadatke, potrebna je stalna i neprekidna veza između svih jedinica, međusobno obavještavanje i upoznavanje sa situacijom na cijelom sektoru, a prilikom izvršenja glavnog zadatka 30. ov. mjeseca naveče uzajamno potpomaganje i sadejstvo svih djelova.

* i ¹⁰ Kao što se vidi u izvodu iz operacijskog dnevnika Štaba Šesnaeste divizije za mart 1944. toga dana, kao ni sutradan, nije preduzet predviđeni opšti protivnapad, sem što je Sedamnaesta maievička brigada Trideset osme divizije vršila napad na Janju, dok je Trideset šesta divizija odbijala neprijateljske napade kod D. Zovika, Boderišta i Vilinog Sela. (Vidi dok. br. 163 i 160 u ovoj knjizi i dok. reg. br. 7—2, k. 1240, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

Borce upoznati sa zvjerstvima i zločinima ovih zlikovaca i udar naših jedinica da bude osvetnički i nezadrživ.
O svakoj promjeni dostavljati nam hitno izvještaje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik
potpukovnik
Mil. Dukić

Komandant
general-major
D. Lekić

(M. P.)

P. S. Opšti pravac orijentacije i dejstva naših brigada jeste:
I brigada, sektor Puškovac — Koraj — Celić,
II brigada, sektor Tutnjevac — Obrenova Kosa — G.
Zabrđe — Korenita — G. Bukovica i
IV brigada, sektor G. Čadavica — Zagoni — *Bijeljina*.

Štabu 38. divizije⁹

Položaj

Odmah po prijemu ove zapovjesti organizujte izvidanje sa sektora Modran — Janja na pravcu Bijeljina.

U koliko situacija bude takva da se vrši napad na Bijeljini, vaša 17. brigada sadejstvovaće IV Vojvođ. brigadi sa prostora Modran — Janja ka Bijeljini.¹⁰

U dogovoru sa upravom bolnice organizujte odmah izvlačenje ranjenika iz Zagona i drugih sela iz Ravni za Trnovu. — Operativ, dio štaba mogao bi se pomjeriti bliže D. Trnovi, n. pr. u Brđane.

S. F. S. N.

29. III. 44
12h

Načelnik
general-major
Vukotić

(M. P.)

⁹ To naređenje je načelnik Štaba Trećeg korpusa NOVJ Jovo Vukotić dopisao mastilom, ćirilicom.

NAREĐENJE ŠTABA TREĆE PROLETERSKE (KRAJIŠKE) BRIGADE OD 29. MARTA 1944. POTCINJENIM JEDINICAMA ZA PREUZIMANJE POLOŽAJA SJEVERNO OD LIVNA KOJE JE DRŽALA TREĆA PROLETERSKA (LICKA) BRIGADA¹

ŠT A B
III PROLETERSKE BRIGADE
29-111-1944 g.

ŠTABOVIMA BATALJONA OVE BRIGADE

Prema naređenju Štaba I Proleterskog korpusa naša brigada preuzima položaje prema Livnu, koje je do sada držala III Lička brigada.² Ličani kreću u sastav svoje divizije.

Naš I bataljon će sutra ili najdalje prekosutra stići na ovu prostoriju. Nismo još obavješteni da li se ostale brigade naše divizije približuju, ali svakako do 1 ov. mj. će preći na ovu stranu Vrbasa.³

I dalje naš zadatak ostaje obezbjeđenje aerodroma.

Na osnovu prednjeg,

n a r e đ u j e m o :

1. — II bataljon će se premjestiti u s. Dragnić, a zadatak je bataljona: isturanje predstraže na Blagodiji (k. 1334). Ova predstraža da istura izviđačka odjeljenja preko Hajdukovića košara i kote Mrđanovac (1251), za izviđanje neprijateljskog garnizona u Livnu.

2. — IV bataljon će se prebaciti u livanjsko selo **Zirović** sa zadatkom: bočnog udara na neprijatelja u slučaju **njegovog** pokreta komunikacijom Livno — Glamoč ili prema Marjanovoj košari, od pravca Velikih Kablića. Da bi stalno bio upoznat sa situacijom bataljon će držati objavnicu na Grbici (k. 1145), koja ima pregled cijelog terena do samog Livna.

3. — V bataljon, koji se već nalazi u pokretu, smjestiće se — umjesto Draganića kako mu je jutros naređeno — u selo Binić (Glamočko polje) sa zadatkom: držanje jakih predstraža na koti 1237 i 1214 (Brdine). Ove predstraže da upućuju izviđačka odjeljenja u pravcu Marjanove košare, kote 993 i Velikih Kablića.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 7—1, k. 714.

² Vidi dok. br. 146 i 150.

4. — Sem ovoga zadatka sva tri bataljona će formirati i **odašiljati** na zadatke udarne diverzantske grupe koje će vršiti **napad** na neprijatelja gdje je god moguće iskoristiti povoljne prilike. Do maksimuma razviti izviđačku i obavještajnu službu te otkrivanje i uništavanje manjih neprijateljskih djelova sa ovim grupama.

5. — U slučaju pokreta neprijatelja ma u pravcu kojega bataljona, ostali bataljoni će biti spremni i sa predstražama i glavninom svojih snaga odlučno i brzo intervenirati. Napominjemo da je neprijatelj u posljednje vrijeme vrlo vješto opkoljavao prednje djelove Ličke brigade, naročito na Mrđanovcu i oko Marjanove košare, te se tako desilo zarobljavanje 7 Ličana od strane neprijatelja. U slučaju neopreznosti starješina i boraca prednjih odjeljenja, strogo uzimati na odgovornost starješine.

6. — Radi boljeg smještaja, i orijentacije ka glavnini naših snaga, VI bataljon će se prebaciti u selo Jakir.

7. — III bataljon, bolnica, intendantura i brdska baterija ostaju do daljnjeg na istim položajima. III bataljon radi boljeg smještaja i razvlačenja jedinica na veći prostor, radi bolje sigurnosti u slučaju napada iz vazduha — može razmjestiti neke svoje snage i u selo Kovačevce.

8. — Stab brigade sa tehničkom četom prebaciće se sutra rano u selo Vidimlje.

9. — Pokret ovih jedinica otpočeti odmah poslije večere i do zore 30. ov. mj. biti na svojim položajima. Ovo važi za IV bataljon, dok je II blizo, a V se već nalazi u pokretu.

10. — Intendanti V i VI bataljona sa članovima komisije za ishranu prikupljaće stoku i hranu iz zapadnog dijela Livanjskog polja, a II bataljon iz istočnog dijela. Nastojati da se hrana prikuplja i za ostale naše jedinice, jer na ovome sektoru se ne mogu hraniti više.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar.
S. N. Tadić

Komandant — major,
Bajić

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE PROLETERSKE (LICKE) BRI-
GADE OD 29. MARTA 1944. ŠTABU ŠESTE PROLETERSKE
DIVIZIJE »NIKOLA TESLA« O BORBAMA NA SEKTORU
LIVNA¹**

**STAB III PROLETERSKE BRIGADE
VI PROLETDIVIZIJE »NIKOLA TESLA«**

Op. broj 78/1944 g.

29/111. 1944 g.

Operativni izvještaj

ŠTABU VI PROLETERSKE DIVIZIJE »NIKOLA TESLA«

Dana 26 ov. mj. neprijatelj sa manjim snagama iz **Livna** vršio je ispad prema Šušnjevači i koti 1126, s ciljem da **pokupi** mrtve koje je 23 [ov. mj.] ostavio na bojištu.² Neprijatelj je odbijen. Na našoj strani nije bilo gubitaka. Gubitci neprijatelja nepoznati.

27. ov. mj. neprijatelj je iz Livna sa jačim snagama nadio preko Mrđanovca u pravcu Blagodije, dok sa tenkovima i jednim djelom snaga u pravcu Priluke.³ Cilj neprijatelja **bio** je da opkoli naš bataljon kod Marjanova koša, pošto mu je **velika** vijavica išla u prilog. Zbog velike zime i snijega **bataljon** je bio povučen u zaselak Binić, sa predstražama na koti **1214**. Tako je došlo do sukoba sa predstražom, gdje se nalazio **jedan** naš vod. U borbi je lakše ranjen jedan desetar, jedan **desetar** ranjen i uhvaćen od strane nepr.⁴ Izgubljene su 3 puške. **Neprijatelj** je imao 2 mrtva.

Da bi se Brigada snabdjela sa živežnim namirnicama spremili smo ekonomsku akciju u neprijateljskim selima **južno** od Livna (Grgurići, Jagodnjak, Smričani), koja je **izvedena** noću 27/28.⁵ Pošto je u prethodnim akcijama neprijatelj **pravio** ispade i ometao iste, to smo za osiguranje upotrebili dva **bataljona**, što je cilj bio: blokirati Livno sa jugoistočne strane i **srušiti** most na Šturbi na putu Duvno — Livno i po **mogućstvu** izvršiti demonstrativne napade na pojedina uporišta. U **toku**

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-istorijskog instituta, reg. br. 11—2, k. 797.

² i ³ Borba je vođena sa dijelovima Šestog ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga. (Vidi dok. br. 128).

⁴ Posljednjih šest riječi te rečenice napisano je mastilom, latinicom.

pomenute noći akcija je izvršena i pomenuti most dignut u vazduh. Tada su snage povukle se za Dragnić. U povlačenju sjeverno od Livna nastupila je velika vijavica i studen, kojom prilikom se veći broj drugova smrzlo. Neki od smrznutih umrli su na putu noseći, neki su zalutali i smrzli se. Mnogima je ukazana pomoć i povraćeni su. Svega ukupno ostalo je mrtvih 16 drugova, dok 10—15 ima koji će izvjesno vrijeme morati provesti u bolnici. Izvjestan broj ima ih kojima su promrzle uši i lakše smrzli, koji su ostali u jedinici.

Mrtvi drugovi prikupljeni su i sahranjeni u zajedničku grobnicu u Dragniću. U pomenutoj akciji učestvovao je I i II bataljon. Među mrtvima nalazi se jedan iz Inžinjeriske čete.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Goj. S. Milekić

(M. P.)

Komandant — major,
M. Šijan

U prošlom operativnom izvještaju⁶ o zarobljavanju drugova iz I bataljona nismo dovoljno objasnili slučaj kako se desio. Jedna desetina I bataljona radi izviđanja neprijatelja i obezbjeđenja nalazila se cijelu noć u blizini samog Livna. Ujutro kad je svanulo ista se povukla na Mrđanovac i postavila izvidnicu. U 8 sati došao je jedan vod da je smjeni, i baš prilikom smjene, dok jedna desetina vršila smjenu, a jedna podilazila na položaj na kom je mislila da postavi predstražu, neprijatelj je naišao od Livna. Izviđači koji su bili primjetili su neprijatelja. Ali desetina koja je na lijevom krilu podilazila sukobila se sa neprijateljem, a ostale dvije desetine sa Mrđanovca zauzele su položaje i štitile izvlačenje treće desetine. Pošto se pomenuta desetina izvukla izgubivši jednog borca, ostale dvije desetine po djelovima počele su se prebacivati prema Sušnjevači. Desetine su se prebacivale po djelovima, ali neprijatelj koji je zaišao od Debelog Brda preko kote Konaci, već je bio zaobišao sjevernu stranu Mrđanovca, s težnjom odsjecanja druge dvije desetine. U to doba jedna kolona izbila je od Livna na Deroguz, a jedna od Suhaće dragom na Druljsku dragu. Tako se vod našao u teškom položaju, a imavši jednog ranjenog druga počeli su ga iznositi i tako su bili opkoljeni skoro sa svih strana i morali su bježati kud je ko mogao. Nekolika su bila ranjena, a neki su se predali, koji su bili slabiji i koji se nisu znali snaći.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Goj. S. Milekić

(M. P.)

Komandant — major,
M. Šijan

**IZVJEŠTAJ ŠTABA ŠEŠTE KRAJIŠKE BRIGADE OD 21
MARTA 1944. ŠTABU ČETVORTE NOU DIVIZIJE O DFI
STVIMA OD 10. DO 25. MARTA¹**

Š T A B
VI KRAJIŠKE N. O. PARTIZANSKE
UDARNE BRIGADE
Pov. br. 54
Dne 29-111-1944 god.

15-todnevni operacijski
izvještaj dostavlja

ŠTABU IV DIVIZIJE V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Položaj

Jedinice ove brigade u vremenu od **10** do 25 marta **1944** god. imale su sljedeći dodir sa neprijateljem.

- 10—20. III. 1944* Jedinice ove brigade za vrijeme od **10 do 20** marta držale su određene im položaje. **Do** dira sa neprijateljem nisu imale. Sa **borcima** je rađena vojna obuka i politički rad.
- 21—22. III. 1944* I i II bataljon bili su u pokretu za Suvaju — Krnjeuša — Vrtoče po specijalnom zadatku. Jedna četa III bataljona učestvovala je u akciji sa snagama XI KNOU brigade na neprijateljski voz na pruzi Prijedor — **Bos. Novi.**² Materijal iz voza je evakuisan od strane snaga XI brigade, voz spaljen. **Naša** četa koja je učestvovala u ovoj akciji **na** njela neprijatelju gubitke od **15** mrtvih i ranjenih, a bez sopstvenih gubitaka. Plijena nije imala jer je bila na lijevoj obali rijeke Sane, a snage XI brigade su vršile evakuaciju.
- 23—25. III. 1944* Snage I i II bataljona nalaze se na položaju Suvaja — Vrtoče po specijalnom zadatku, a snage III i IV bataljona nalaze se na polo-

žajima na lijevoj obali rijeke Sane, Prijedor
— Radomirovac. Sa borcima je rađeno vojne
vježbe i politički rad.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zamjenik politkomesara:
Radoman Jakić

Komandant major:
si. odsutan

(M. P.)

BR. 148

**IZVJEŠTAJ ŠTABA SREBRENICKOG NOP ODREDA OD 29.
MARTA 1944. ŠTABU SEDAMNAESTE NOU DIVIZIJE O
REORGANIZACIJI I BROJNOM STANJU ODREDA¹**

**STAB
SREBRENICKOG NOP ODREDA**

Broj 1
29. III. 1944.
8 sati

ŠTABU XVII NOU DIVIZIJE

Položaj

1. Naređenjem Štaba divizije od 22 i 26 marta 1944 god. izmijenjen je sastav štaba ovog odreda.² Tim naređenjima je udovoljeno 26 o.mj. Toga dana je novopostavljeni štab odreda preuzeo dužnost. Istog dana je izvršena pred Štabom divizije u Bratuncu zakletva novih boraca i starješina ovog odreda.

2. 27 o.mj. reorganizovan je odred i prema brojnom stanju ljudstva i postavljenim zadatcima podijeljen na: štab odreda, dva bataljona, samostalnu Miličku četvu (sa sadanjim stalnim boravkom na Brdima — srez vlasenički), prateći vod štaba odreda i intendanturu odreda.

3. Brojno stanje: 266 drugova (32 Miličke čete) i 6 drugarica.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-istorijskog instituta, reg. br. 2/1—4, k. 1627.

Naoružanje: 3 pikavca, 120 pušaka (25 Milićka četa), 1 puškomitraljez, 1820 metaka.

4. Stab odreda je postavio vršioce dužnosti u štabovima bataljona, komandama četa i intendanturi, prema mogućnostima koje je pružio današnji sastav odreda, a da bi u najpotpunijoj mjeri zadovoljili zadatke odreda.

Sastav štabova bataljona je slijedeći:

I bataljon: komandant bataljona — Dobrosav Gligorović, politički komesar bataljona — Mehmed Alija Osmanović.

II bataljon: komandant bataljona — Mahmud Sabić, politički komesar bataljona — Sredoje Duričić, zamjenik komand. bataljona — Ljubomir Matić.

Zamjenike politkomesara nismo mogli imenovati, jer nemamo za to odgovarajućih drugova. Njihovu dužnost vršioce imenovani komesari bataljona. Također nismo mogli pronaći pogodnog druga za zamjenika komandanta I bataljona.

Molimo vas da štabove bataljona u gornjem sastavu vašim naređenjem imenujete.

5. Za intendanta odreda predlažemo druga Miloša Vilotića.

6. Odred će 29 o.mj. krenuti na zadatke po Fakovičkoj i Skelanskoj općini, s time da dalje prikuplja oružje koje se još krije na tom terenu, da vrši daljnju mobilizaciju ljudstva za odred i da pročisti kraj od ustaša koji se još mjestimice tamo kriju.

29 o.mj. štab odreda će zanočiti u selu Vraneševićima.

7. U prilogu dostavljamo presudu Vojnog ratnog suda odreda od 24 o.mj., radi znanja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar.
F.³ Alikalfić

Komandant,
Dordo⁴

NAREĐENJE ŠTABA JEDANAESTE NOU DIVIZIJE OD 30. MARTA 1944. ŠTABU DVANAESTE KRAJIŠKE BRIGADE ZA POMJERANJE JEDNOG BATALJONA NA SEKTOR KLUPE — PRIBINIĆ _ BULETIĆ¹

**STAB
XI NAROD. OSLOBOD. UDAR.
DIVIZIJE**

Op. sl. pov. br. 40/44.
30. III. 1944. g.

ŠTABU XII KRAJIŠKE BRIGADE

Položaj

Obavješteni smo da neprijatelj priprema neku akciju (manjih razmjera) iz pravca Teslić — Tešanj — Zavidovići prema Petrovom Polju.²

U tu svrhu vi ćete pomjeriti vaš jedan bataljon na sektor Klupe — Pribinić — Buletić.³ Za slučaj neprijateljskog pokreta vi ste u mogućnosti tim bataljonom napasti njegovo desno krilo. A taj će se bataljon zadržati na tom sektoru do daljeg naređenja.

Obavješteni smo da se štab Borjanske četničke brigade nalazi između Šimičevine⁴ i sela Ruževića, to jest iza brda Kaćuna (narod govori Gračun). Smješteni su u kući Tome Marjanovića koja je odaljena od Teslića jedan i po km, prugom za Čečavu. Preko noći drže stražu.

31. III. naveče izvršite pokret sa bataljonom kojega ćete uputiti na Pribinić, u 18 časova i bez ikakvog ispitivanja seljaka krenite u određenom pravcu na četničku bandu i potpuno u krug opkolite navedene kuće, a sa jednim snagama napravite zasjedu prema Tesliću i na pruži prema ciglani. Po izvršenom zadatku zauzmite gore određeni sektor.

Sa jednim bataljonom i odredom krstarite na vašem dosad, sektoru. Iz Jelaha otišlo je 30—40 ljudi željezničke satnije, bilo bi dobro da s pomoću topova napadnete Jelah (sa jednim vašim bataljonom i odredom).

U selu Sivša i Omanjska imaju miliciju koja će se boriti, nastupajte vojnički i uništavajte tu miliciju.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-istorijskog instituta, reg. br. 15/1. k. 876.

² Vidi dok. br. 188.

» Vidi dok. br. 156.

³ Na karti 1 : 100.000 to mjesto nije nadeno. Vjerovatno se odnosi na s. Simiće.

U selu Sivši kod trgovca Cupića nalazi se Rada **Ostojić** učiteljica, koja želi da se prebaci k nama. Vašom vojskom **z**ahvatite to selo i istu povedite sa sobom, te uputite ju u **š**tab divizije.

Obavjestite nas kada neprijatelj izvede te pokrete **da** izvršimo smjenu brigade.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant — pukovnik,
M. Šiljegovic

BR. 150

ZAPOVIJEST ŠTABA TREĆE PROLETERSKE (LICKE) BRIGADE OD 30. MARTA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA POKRET SA SEKTORA GLAMOČA PREMA DRVARU¹

**STAB III PROLETERSKE BRIGADE
VI PROLETDIVIZIJE »NIKOLA TESLA
30/111. 1944 g.**

Z A P O V I J E S T

(Sekcija Livno, Jajce, Drvar 1 : 100.000)

31 ov.mj. naša Brigada u 8 čas. ujutro izvršice proslavu za proglašavanje Brigade proleterskom.² Ova proslava vršice se između Jakira i Glamoča. Štabovi bataljona, komande Prateće i Čete za vezu vodiče strogo računa da do određenog vremena budu na određenom mjestu, te prema tome svaka jedinica predviditi će potrebno vrijeme za pokret, tako da blagovremeno stigne na određeno mjesto. Ukoliko bi bilo lijepo vrijeme i pretila opasnost od neprijateljske avijacije, onda nastojati jedinice postrojiti bliže šume, jugozapadno od Glamoča.

Po izvršenoj proslavi naša Brigada kreneće po ešalonima prema Drvaru.

U prvi ešalon spadaju: III bataljon, Prateća četa, brigadna komora.

U drugi ešalon spadaju: IV bataljon, Četa za vezu, s kojom će se kretati i Štab Brigade.

U treći ešalon spadaju: II bataljon i ambulanta.

U četvrti ešalon: I bataljon.

Po izvršenoj proslavi, t.j. 31 ov.mj. ešaloni će krenuti i zanočiti će i to: prvi ešalon u Rorama, drugi ešalon u Vaganu, treći ešalon u sjevernom djelu Šumnjaka i četvrti ešalon u južnom djelu Šumnjaka.

1/IV. 44 ujutro između 8—9 čas. ešaloni će krenuti dalje prema Drvaru i zanočiće: prvi ešalon u selu Mokronoge, drugi ešalon u selu Mrđe, treći ešalon u Prekaji a četvrti ešalon u selu Bunčevac.

2/IV. 44 ujutro između 8—9 čas. ešaloni će krenuti prema Drvaru, a za smještaj jedinica dobiće se naknadno, kada se ovaj Štab sporazume sa Štabom Divizije.

Štabovi bataljona vodiče računa za one jedinice koje su im pridodate da se blagovremeno o svemu obavještavaju, a iste će spadati za vrijeme putovanja pod štabove ešalona, te prema tome biće odgovorni za red i disciplinu istih.

Za vrijeme marša treba da vlada najveći red i disciplina. U slučaju da bude lijepo vrijeme voditi strogo računa da ne bi jedinice bile iznenađene od **neprijateljske avijacije**.

Sve jedinice svakog dana po izvršenom maršu dostavljaju izvještaje ovome Štabu o izvršenom maršu. Ovi izvještaji moraju biti u ovome Štabu idućeg dana, najdalje do 10 čas. U izvještaju navoditi kakav je bio smještaj jedinica, kakva je bila ishrana, brojno stanje jedinice, nedostaci u maršu i t.d. Sve jedinice određivaće dežurne oficire, koji će voditi računa, pored štaba, o zaostalim vojnicima, redu i disciplini u maršu i t.d.

Da bi se jedinice što udobnije i brže smjestile, štabovi bataljona, komande Prateće i Čete za vezu određivaće unapred **konačare** sa potrebnim brojem sanitetskog osoblja, koji će pripremati kantonman za jedinicu po dolasku na prenočište.

Ishrana: Intendant Brigade svim jedinicama izdaće sljedovanje za dva dana, t.j. za 31/111. i 1/IV. 44. Štabovi bataljona i komande Prateće i Čete za vezu povešće računa da se ova hrana blagovremeno primi u brigadnoj intendanturi, koja se nalazi u Glamoču. Daljnje sljedovanje jedinice primiće naknadno iz Intendanture ove Brigade, ukoliko je bude na raspoloženju, ili će se udesiti sa komandama mjesta i NOO-ima, o čemu treba da vode računa intendant bataljona da [budu] u što tješnjoj vezi sa intendantom Brigade.

Inžinjersko odjeljenje kretati će se sa Pratećom četom, a ekonom Prateće čete voditi će računa da za iste prima sljedovanje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Goj. S. Milekić

(M. P.)

Komandant — major,
M. Sijan

**IZVJEŠTAJ ŠTABA ČETVORTE VOJVODANSKE BRIGADE
OD 30. MARTA 1944. ŠTABU ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE O
RASPOREDU, JAČINI I KRETANJU NEPRIJATELJSKIH
SNAGA NA CESTI KORAJ — BIJELJINA — BREZOVO
POLJE¹**

**STAB
IV NOU V. BRIGADE**

OP. BR. 7
30 mart 1944 g.

ŠTABU XVI NOU DIVIZIJE

Položaj

Naš II bataljon koji je u toku noći ispitivao neprijateljske položaje donio je sljedeći izvještaj:

Neprijatelj-' se juče u 12,15 čas. povukao iz sela Zagona i otišao u dva pravca. Glavnina je otišla u pravcu Koraja — Celića, dok su neki manji djelovi otišli u pravcu Brezovog Polja. Brojno stanje neprijatelja u Zabrđu bilo je oko 700 vojnika.

Na cesti Bijeljina — Koraj neprijatelj se nalazi kod Limunovića Hana i raskrsnice puteva Suljin Han. Neprijatelj se nalazi oko ceste Bijeljina — Brezovo Polje u pojedinim selima, isti osiguravaju cestu i vrše pljačku u selima oko ceste. Kod Limunovića Hana naišli smo na neprijatelja, koji je za vrijeme borbe upotrebio i bacače. Po vatri bacača ocjenili smo da ih ima dva. Neprijateljske snage koje se nalaze kod Limunovića Hana čvrsto su povezane preko sela Ljeljenče sa neprijateljskim snagama koje obezbjeđuju drum Eijeljina — Brezovo Polje. Ocjenu neprijateljskih snaga koje se nalaze u ova dva kraka druma nije mogao niko dati, pošto se iste kreću neprestano kroz sela pljačkajući i posljednje zrno žita. Te se dešava da u jedan zaselak dolazi jedna te ista grupa po nekoliko puta.

Za Bijeljiniu su stalno kontradiktorni izvještaji. Jedni glase da se u Bijeljini nalazi oko 3000 vojnika, dok drugi glasi da ih ima 1500, treći naglašava da ih ima samo 300. Prema izvještaju jednog druga iz komande mjesta Ražljevo, koji se u toku prošle noći izvukao do Suhog Polja i izjavio: da se jedan dio fašističke vojske iz Bijeljine povukao u pravcu Brezovog Polja. Ostaci neprijateljske vojske pretresaju svaku kuću i svaki šumarak. Isti izjavljuje da se u Bijeljini nalazi 1500 voj-

nika, sa dva tenka.³ Inače drumom Bijeljina — Brezovo Polje saobraćaju kamioni.

Sve ove vijesti nisu provjerene.

Seljaci koje smo uputili u Bijeljina juče ujutro nisu se do sada povratili. Razgovarali smo sa nekim seljacima, koji su došli sinoć iz Bijeljine, te izjavljuju da se neprijatelj ne ukopava niti u Bijeljini niti u okolini.

Naš III bataljon, koji drži položaje na Prokošu, izvjestio nas je da se jučer poslije podne neprijateljska kolona (komora) kretala od pravca G. Čađavica pa prema Koraju. Samo po neka su se kola vraćala u obratnom pravcu.

Obavještajac našeg III bataljona, koji se spustio u Sr Zabrđe sa jednom desetinom, izvjestio nas je da nema vojske u Sr. i D. Zabrđu. Samo se neprijateljske patrole kreću od Gor. prema Sr. Zabrđu.

Obavještajac naše brigade ostao je na sektoru Suhog Polja radi daljeg ispitivanja Bijeljine i okoline.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Za štab
v. d. načelnika
Senker⁴

BR. 152

IZVJEŠTAJ ŠTABA PETE VOJVODANSKE BRIGADE OD 30. MARTA 1944. ŠTABU TRIDESET ŠESTE NOU DIVIZIJE O BORBI KOD DONJEG ZOVICA¹

Š T A B
V VOJVODANSKE BRIGADE

30 marta 1944 godine

Položaj

Izveštaj o vođenju
borbe

ŠTABU XXXVI NOU DIVIZIJE

Položaj

1. — Danas oko 13,30 časova, neprijatelj u jačini od oko 200—250 vojnika, u više kolona od pravca Palanke i Boće — Ša-

¹ Rade Senker. Poginuo 19. juna 1944, prilikom napada na s. Ribnlcu.

torovića, napao je na naš II bataljon, koji se nalazi na sektoru Donji Zovik.²

Bataljon je osetio kretanje neprijatelja i nije bio iznenađen. Borba je trajala do 16 časova, kada je neprijatelj odbijen i nateran na povlačenje u pravcu Palanke i Boća, gde je dobio pojačanje i tu se zadržao.

U toku borbe bataljonu su pritekli u pomoć naš I bataljon koji je u Rahiću i jedan vod III bataljona koji je u Zoviku, zaselak Kalajdžije. Neprijatelj je osetio dolazak ovih jedinica i pomoć i blagovremeno se izvukao na napred navedene položaje.

Naši gubitci su: kod I bataljona jedna drugarica poginula, kod II bataljona jedan drug poginuo, 7 lakše i teže ranjenih.

Neprijateljski gubitci za sada nisu mogli biti utvrđeni, ali je verovatno da je i on imao priličan broj gubitaka.

2. — Prema dobijenim podacima od druga Inisa, fašisti su skoncentrisani u Satorovićima sa topovima. Ovo je on saznao od jednog seljaka koji je razgovarao sa vojnicima i od istih doznao da večeras ili sutra imaju da vrše ofanzivu od Celića — Pukiša i Satorovića⁵ (ovo nije provereno).

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab
načelnik,
Svet. Stojanović

(M. P.)

² Vidi dok. br. 188.

³ U dnevnom 'zvještaju Glavnostožernog ureda oružanih snaga NDH od 4. aprila 1944. o tome se kaže:

>Brčko — Celić: Poduhvat u sjevernoistočnoj Bosni nastavlja se. I. IV neprijatelj je prinuđen na povla^one zar^a napadaj na vis južno s. Mitrovići (20 km i. j. i. Celić) ...« (Vidi mikrofilm MNO — Zgb 4'331—333 u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TRINAESTE PROLETERSKE BRIGADE
»RADE KONČAR« OD 30. MARTA 1944. ŠTABU PRVE PRO-
LETERSKE DIVIZIJE O ISPADIMA NEPRIJATELJSKIH
SNAGA IZ JAJCA I TRAVNIKA¹**

Š T A B
XIII PROLETERSKE BRIGADE
»RADE KONČAR«
broj sl.
30. III. 1944

ŠTABU I PROLETERSKE DIVIZIJE

Neprijateljske snage u jačini od 150 do 200 vojnika izvršile su ispad iz Jajca na pravcu položaja našeg V bataljona kod s. Bulići.²

U toj borbi naši su gubici bili veliki i to: 6 mrtvih, 9 nestalih i 2 ranjena.

Neprijateljski gubici oko 20 mrtvih i 10 ranjenih.

O samoj borbi nismo dobili nekih širih obaveštenja.

Borba je vođena 27. III. 44 g.

Sa pravca Travnik — Turbe neprijatelj je također izvršio ispad 29. III ov.g. na pravcu Gostilj.³ Jačina neprijateljskih snaga oko 100 vojnika. Sam ispad bio je čisto izviđačkog karaktera. Gubitaka nije bilo. U ovom ispadu neprijatelj je upotrebio manja skijaška odjeljenja.

30. III. neprijatelj je ponovo izbio na pravcu Gostilj. Borba se vodi.⁴ Još nemamo nikakvih izveštaja o jačini neprijateljskih snaga, kao i namerama. Kod prvog ispada neprijatelj je popalio kuće kao i kolibe na Gostilju.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik Štaba
kapetan
Miloš Vučković

(M. P.)

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 14—1, k. 729 A.

² Vidi dok. br. 187.

³ i ⁴ Ispad je izvršio Drugi bataljon Trinaestog puka Sedme SS divizije »Princ Eugen«. (Vidi dok. br. 190).

BR. 158

**BROJNO STANJE LJUDSTVA, NAORUŽANJA I STOKE
DRVARSKOG NOP ODREDA NA DAN 30. MARTA 1944
GODINE'**

**STAB
DRVARSKOG N. O. P. ODREDA**

Str. pov. br. 12
30.-III-1944 g.

BROJNO

Ljudstva, oružja, municije, komore, materijala za **vezu**

Redni broj	Jedinica	Ljudstva		O		R		U		Ž		J		A		
		Po spisku	Na licu	Topova		Bacača		Pušaka	Puško-mitralj.	Teških mitralj.	Strojn.	Pist.				
				Brjskih	Protiv-tenk.	Teški	Ručni									
1	tab sa inten- dani. i prateća ²	61	50	—	—	—	—	40	—	1	3	8				
2	Petrov. ³ batalj.	176	144	—	—	—	—	106	3	—	4	7				
3	Bihački batalj.	195	175	—	—	—	—	113	5	2	4	11				
4	Drvarski batalj.	92	85	—	—	—	—	80	4	1	2	5				
5	Vakuf. četa	43	40	—	—	—	—	40	2	—	—	2				
S v e g a		567	493	—	—	—	—	379	14	4	13	33				

Politkomesar

(M. P.)

STANJE

i minerske sprema na dan 30. III. 1944.

Ručnih bombi	M u n i c i j e							V e z a			Komora		Miner odeljenje	
	Proti-tenkov. pušaka		Za top.		Za bacače		Puščane	Za proti-tenk. puš.	Kabla	Telefona	Jahaćih konja	Tovarnih konja	Eksploziva	Nagaznih mina
	Brdski	Proti-tenkov.	Teške	Ručne										
10	—	—	—	—	—	1400	—	—	1	—	5	—	—	2
14	—	—	—	—	—	2005	—	—	—	—	3	6	—	—
30	1	—	—	—	—	1930	60	—	1	—	2	8	kan. 12	2
13	—	—	—	—	—	3640	—	—	—	—	1	3	—	—
2	—	—	—	—	—	550	—	—	—	—	—	2	—	—
69	1	—	—	—	—	9525	60	—	2	—	11	19	12	4

Komandant, kapetan

•¹ Petrovački

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
31. MARTA 1944. ŠTABU PRVE PROLETERSKE BRIGADE
DA POVREMENIM DEMONSTRATIVNIM NAPADIMA NA
JAJCE VEZE NEPRIJATELJSKE SNAGE I SPRIJEČI NA-
PAD NA DIJELOVE TRINAESTE PROLETERSKE BRIGADE
»RADE KONCAR«¹**

**STAB
I PROLETERSKE DIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE
Broj sl.
31 marta 1944**

ŠTABU I PROLETERSKE BRIGADE

1. — Noću 29/30 o.m. jedna neprijateljska grupa sa pravca Travnik — Turbe u jačini oko 700 vojnika izbila je na Gostilj.² U toku 30 o.m., pod borbom sa delovima XIII ProleTERSke brigade, uspela je da izbije na Vitovlje i odatle je jednim delom skrenula ka Jajcu.

Obzirom da se na desnoj obali Vrbasa, na sektoru prema Jajcu, na prostoriji Bulići — Šibenica — Dnoluke, nalaze dva bataljona XIII ProleTERSke brigade,³ koji gornjim manevrom neprijateljske grupe od Vitovlja mogu doći u težu situaciju, naročito ako bi to bilo kombinovano sa ispadom delova Jajačkog garnizona, — to je potrebno da se demonstrativnim pritiskom sa ove strane veže neprijateljski garnizon iz Jajca.

Radi toga naredite vašim prednjim delovima da počev od noćas izvode povremene demonstrativne pritiske na Jajce.⁴ U ovim akcijama ne angažovati mnogo ljudstvo i ne trošiti municiju, sem koliko je najnužnije. Demonstraciju izvesti sa više pravaca organizujući je tako da neprijatelj istu smatra kao stvarnu akciju. Ovakve ispade prema Jajcu treba nastaviti dok se ne razjasni situacija na desnoj obali Vrbasa. U slučaju da

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 8/1, k. 712.

² Odnosi se na Drugi bataljon Trinaestog puka Sedme SS divizije »Princ Eugen«. (Briže o tome vidi dok. br. 187 i 190).

³ Vidi dok. br. 141 i 153.

* Za izvođenje demonstrativnih napada na Jajce određeni su Prvi i Drugi bataljon, čiji će manji dijelovi vršiti pritisak iz više pravaca. Opširnije o tome vidi naredenje Štaba Prve proleTERSke brigade od 31. marta 1944 (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 12—1. k. 713).

se na sektoru Dnoluke oseti borba, pritisak vaših delova na Jajce treba da odmah usledi bez obzira na doba dana.

Ponova naglašavam da se pri ovim zadatcima ne smeju imati suviše žrtve, zamaranja jačih delova i veći utrošak municije.

2. — *Odmah* nam dostavite (**još u toku ovog dana**) izveštaj o akcijama i radu brigade u vremenu od 1 do 15 marta.⁵

3. — Najdalje do 3 aprila dostavite operativni izveštaj, brojna stanja i ostale redovne preglede za period od 15 — 31 marta t.g.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

KOMANDANT
pukovnik
Vaso Jovanović

BR. 156

IZVJEŠTAJ ŠTABA JEDANAESTE NOU DIVIZIJE OD 31. MARTA 1944. ŠTABU PETOG KORPUSA NOVJ O DEJSTVU OD 15. DO 31. MARTA¹

STAB
XI DIVIZIJE NOV
JUGOSLAVIJE
Op. str. pov. br. 46/44.
31 marta 1944 god.
Položaj

15-dnevni operacijski
izveštaj dostavlja

ŠTABU 5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Položaj

U međuvremenu od 16 do 31 marta 1944 godine, jedinice ove divizije bile su, većim delom, angažovane u gonjenju i razbijanju četničkih bandi, koje su se u šestoj ofanzivi nešto oporavile i ojačale po broju ljudstva, naoružanju i organizaciji.

⁵ Vidi dok. br. 157.

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 24'4, k. 866.

Priličan broj bandita je ubijen, ranjen ili razoružen a u njihovim redovima je zavlдалo dosta jako rastrojstvo i demoralizacija. Bilo je i nekoliko manjih sukoba sa neprijateljskim trupama iz garnizona po Lijeve Polju. Preostali deo vremena upotrebljen je za vršenje mobilizacije. Većih akcija nije bilo.

- 15 marta 1944 god. Manje snage V KNOU brigade prelaze u Lijeve Polje i vrše mobilizaciju. Jedan bataljon XII KNOU brigade prilikom svog pokreta Detlak — Drijen — Kalendarovci istrebio je 6 četnika (među njima 1 vodnik). Zaplenjeno je 5 karabina, 8 bombi i 300 puščanih metaka. Četnici Tešanovića, iz Jošavke, Crnog Vrha, i t.zv. II četnička krajiška brigada, sa terena Manjače, iskoristili su odsustvo naših bataljona i izvršili suzdržljiv i vrlo oprezan napad na Kotor Varoš. Uspešno se suprotstavio svega jedan bataljon XIV SBNOU brigade, dok su ostali bataljoni bili u pokretu prema Mrkonjić Gradu. Napad se sastojao iz viščasovnog pucketanja iz velike daljine. Nesmotrenošću teško je ranjen zamenik komandanta bataljona, koji je drugoga dana podlegao ranama. Gubitci neprijatelja nepoznati.
- 16 mart 1944 god. Dve čete V KNOU brigade pošle u Lijeve Polje u akciju na miliciju. Do sukoba nije došlo, jer je neprijatelj pobjegao.
- 17 mart 1944 god. Prema sektoru V KNOU brigade neprijatelj pošao sa slabijim snagama. Nakon tročasovne borbe ponovo proteran preko Vrbasa. Naše jedinice su prošle bez gubitaka, a gubitci neprijatelja nepoznati. Jedinice XIV SBNOU brigade vrše pripreme za akciju protiv četnika na prostoru Vranić — Kablovi — Mehovci — Lipovac — Jasik.
- 18 mart 1944 god. Neprijateljski avion bombardovao položaj jednog bataljona V KNOU brigade. Nije bilo štete ni žrtava. XIV SBNOU brigada izvršila je zamišljenu akciju na četnike. Ubijeno je 11 bandita, broj ranjenih je nepoznat. Naši gubitci

- 1 mrtav i 1 lakše ranjen. Zaplenjeno je 1 vojničko odelo i 3 opasača. Demoralisani četnici Drenovića progonjeni od naših snaga pobjegli su preko Karanovca i G. Šehera u Manjaču.
- 19 mart 1944 god. Patrole V KNOU brigade vrše nesmetano mobilizaciju u Lijeve Polje.
- 20 mart 1944 god. Izvršena bezuspešna akcija na dezertere. Tom prilikom su snage XIV SBNOU brigade uhapsile čuvenog četničkog bandita Solarevića, koji je učestvovao u pokolju porodice Trz. Zaplenjena je 1 puška.
- 21 mart 1944 god. Jedan bataljon V KNOU brigade bio spreman za napad na Klačnice. Pošto napad nije usledio sa strane Kozare, nije ni sa naše strane ništa poduzimano.
- 22 mart 1944 god. Bez događaja.
- 23 mart 1944 god. Bez događaja.
- 24 mart 1944 god. Jedna grupa četnika potpomognuta posadom iz Klačnica izvršila je napad na položaj jednog bataljona V KNOU brigade. Napad je odbijen a neprijatelj je ponovo nateran u svoj garnizon.² Napadač je imao 3 mrtva i 5 ranjenih. Naše jedinice nisu imale gubitaka.
Tačno u 12 sati su dva neprijateljska aviona bombardovala ambulantu XIV SBNOU brigade u Vrbanjcima. Naši gubici 4 mrtva i 5 ranjenih.
Jedan bataljon XII KNOU brigade u svom pokretu Velika Sočanica — Detlak sukobio se sa grupom četnika. Ubijeno je 7 bandita. Plena nije bilo.
- 25 mart 1944 god. Jedinice V KNOU brigade dalje vrše mobilizaciju. Među novomobilisanim ima priličan procenat Poljaka.³
- 26 mart 1944 god. Vraćaju se patrole V KNOU brigade sa 5 razoružanih legionara, koji su uhvaćeni prilikom krstarenja kroz Lijeve Polje.

² Vidi dok. br. 188.

Jedan bataljon XII KNOU brigade izvršio je akciju na četnike na prostoru Ljeskove Vode — Velika Sočanica. Ubijena su 4 bandita i 4 su ranjena.

27 mart 1944 god. Jedinice XIV SBNOU brigade izvršile su akciju na četnike. Ubijena su 3 četnika. Zaplenjene su 3 puške i 1 rezervna cev za puškomitraljez, dva para odela i cipela i 30 metaka. Zarobljena su dva novomobilisana četnika, koji su izjavili da će ostati u našim redovima, ali su nakon dva dana dezertirali.

28 mart 1944 god. Neprijatelj je ponovo nasrtao, na položaj jednog bataljona V KNOU brigade, iz Klačnica. Nakon jake borbe povukao se na izlazne položaje. Ubijeno je 6 četnika. Naše jedinice prošle su bez gubitaka. Jedan batalion XII KNOU brigade zarobio je 3 milicionera. Zaplenjena su 3 karabina, nešto municije i nekoliko bombi. Neprijateljska aviacija vrlo aktivna na sektoru XIV SBNOU brigade. Bombardovana je zgrada Banjalučkog područja. Gubitaka nije bilo.

29 mart 1944 god. Neprijatelj sa vrlo jakim snagama napada na položaje dva bataljona V KNOU brigade. Ustaše i Nemci (4.000?) dolazili su do Slatine i Kadinjana, a domobrani i četnici do Boškovića. Borba je trajala čitav dan.⁴ Naše snage su se prvo povlačile i napokon prešle u protivnapad i proterale neprijatelja prema polaznim tačkama. Naše snage su ostale na svojim položajima. Zaplenjeno je 13 minobacačkih mina. Jedna drugarica je poginula a 5 drugova je lakše ranjeno. Gubitci neprijatelja se nisu mogli ustanoviti. Operacije neprijatelja potpomagala su dva aviona, 2 topa

⁴ U dnevnom izvještaju Glavnostožernog ureda NDH od 2. aprila 1944. o tome se kaže:

>*Banja Luka: U poduhvatu iz Banje Luke i Klačnice (14 km s. i. Banje Luke) u smjeru s. Devetina (10 km i. Klačnice) 29. III protjerani su partizani uz 7 poginulih i veći broj ranjenih...« (V<di mikrofilm MNO — Zgb 4 325—327 u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

i nekoliko bacača. Neprijateljska avijacija vrlo aktivna kod Kotor Varoši.

30 mart 1944 god. Bez događaja.

31 mart 1944 god. Jedan bataljon XII KNOU brigade pobio je 5 četnika (među njima i sekretar Malićevog štaba neki Jevrejin iz Tešnja). Zaplenjena su 3 karabina, 250 metaka i 5 bombi.

Odredi: Banjalučki, Prnjavorski, Motajički i Tešanjско-teslički nastavljaju sa mobilizacijom, prikupljanjem dezertera, vežbanjem novih obveznika, organizacijom četa i političkim i vojničkim radom. Prema dosadašnjem napredovanju vrlo je verovatno da će za kratko vreme svi odredi biti osposobljeni da aktivno učestvuju u borbi protiv okupatora i domaćih izdajnika.

Na ovom sektoru je u priličnoj meri izvršeno razbijanje četničkih vojničkih grupacija. Njihove desetkovane, zaplašene i demoralisane jedinice mogu opstojati još samo uz podršku i oslonac na okupatorske garnizone, gde još uvek nalaze uporište, pomoć i ohrabrenje. Naše jedinice skoro nesmetano vladaju terenom i sa tim u vezi vrlo su povoljni izgledi za mobilizaciju novih snaga. Pred našu diviziju postavlja se gorući i momentalno vrlo teško rešiv problem nabavke oružja i vojničke opreme. Neprijateljski garnizoni su dobro utvrđeni i sa vrlo jakim posadama a za napade na željezničku prugu manjkaju nam mine i eksploziv.

Divizija je u toku 15 dana imala ove gubitke:

a.) vlastiti: 7 mrtvih (jedan zamenik komandanta bataljona) i 10 ranjenih,

b.) neprijateljevi: 61 mrtav, 15 ranjenih i 10 zarobljenih (od toga 8 legionara), sve četnici.

Plen: a.) oružje: 39 pušaka i 1 rezervna cev za puškomitraljez,

b.) municija: 860 metaka za pušku i 13 mina za bacač,

c.) sprema: 5 pari cipela, 3 odela i 4 opasača.

Naročito: a.) dezertera: 2.

Prilažemo brojno stanje, spisak mrtvih i ranjenih.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar

(M. P.)

Komandant — pukovnik,
M.⁵

PS: Napominjemo da je V KNOU Brigada bila jedina sposobna da protjera četničke bande sa sektora kraj Vrbasa i da ih zadrži toliko vremena da bi se mogla izvršiti mobilizacija, stoga je i ona određena za taj zadatak i radi toga je kod nje mobilizacija veća [nego] kao kod drugih. XIV Brigada bila je na istom pravcu kraj V Br. a nije mogla doprijeti do mobilizacije. I obje druge brigade moći će se popuniti ako zadrže i dalje sektore koje imaju.

BR. 157

IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE OD 31. MARTA 1944. ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE O DEJSTVU OD 15. FEBRUARA DO 31. MARTA NA SEKTO- RIMA JAJCE I KARLAULA — GOSTILJ — MUDRIKE'

STAB I PROLETERSKE BRIGADE

Broj služb.
31 marta 1944 g.

ŠTABU I PROLETERSKE DIVIZIJE

Dostavlja operativni izvještaj ove brigade od 15 februara do 31 marta 1944 godine.

Sektor Jajce:

III bataljon i bataljon »Garibaldi« dobili su zadatak da zatvore pravac ka Jajcu i [vrše] kontrolu tog sektora, kao i izvođenje diverzantskih akcija na komunikaciji Jajce — Donji Vakuf.

22 februara III bataljon sa manjim odjeljenjima izvršio je demonstrativni prepad na Jajce.-' Prepad je trajao dva sata, na taj prepad neprijatelj je reagovao i otvorao vatru iz svih težih oruđa. Prema izvještaju neprijatelj je imao dva mrtva vojnika. Naši gubitci bili su dva ranjena druga, od kojih jedan teže.

27 februara neprijatelj je u jačini od 150 vojnika napra- vio ispad ka položajima III bataljona u selu Bulićima.³ Nepri-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-istorijskog instituta, reg. br. 19—2/1. k. 713.

⁵ Vidi tom IV. knj. 22. dok. br. 170.

jatelj koristeći maglu i donekle neopreznost III bataljona uspio je da se neopaženo privuče položajima koje je ovaj bataljon držao, i u 5 časova izjutra neprijatelj je napao na glavninu bataljona, dijelovi bataljona koji su držali položaj južno od sela Bulića napali su neprijatelja bočno i nijesu dozvolili da neprijatelj sa svim svojim snagama i jačinom svoje vatre vrši pritisak na glavninu bataljona. Na ovom sektoru razvila se vrlo oštra borba koja je trajala oko 3 sata, nakon čega je III bataljon uspio da neprijatelja odbaci na polazne položaje. Naši gubitci u toj akciji bili su 5 mrtvih i 4 ranjena druga. Neprijatelj je imao prema provjerenim podacima 6 mrtvih i 10 ranjenih vojnika.

10 marta III bataljon izvršio je demonstrativni napad na Jajce, napad je dosta uspio, neprijatelj je na prepad reagovao i tukao iz svih teških oruđa. Mi nijesmo imali u tom prepadu gubitaka. Gubitci neprijatelja također nam nijesu poznati.

12 marta neprijatelj je napravio ispad na položaje III bataljona, t.j. na sektoru Podhum — Bulići, u jačini 100 vojnika.⁴ Poslije kraće borbe neprijatelj je vraćen u grad. U ovoj akciji takođe nijesmo imali gubitaka. Neprijatelj je imao 2 mrtva i 4 ranjena vojnika.

15 marta dijelovi III bataljona izvršili su demonstrativni napad na Jajce.⁵ Napad je trajao 3 do 4 sata, neprijatelj je reagovao i tukao svim raspoloživim oruđima, u ovoj akciji također nijesmo imali gubitaka.

18 marta neprijatelj je napravio ispad iz Jajca sa snagama od 150 vojnika i napao položaj III bataljona iz više pravaca. U prvom momentu neprijatelj je uspio da potisne III bataljon i uđe u selo Podhum i Buliće, bataljon se povukao iznad sela i odatle davao otpor, dok je sa manjim dijelovima zašao neprijatelju za leđa i napao ga. Neprijatelj je bio prisiljen da se povuče u grad. U toj akciji nijesmo imali gubitaka. Neprijatelj je imao jednog mrtvog i 5 ranjenih vojnika.

21 marta neprijatelj je u 5.30 časova napao položaj III bataljona na sektoru Podhum — G. i D. Bulići, u jačini od jednog bataljona, oko 300 vojnika. Neprijatelj je nastupao u 4 kolone i brzim manevrom uspio da isjecka III bataljon i potisne sa svojih položaja, pojedine dijelove III bataljona neprijatelj je primorao da prime borbu na nepogodnim terenima i na vrlo bliskom odstojanju. U ovoj akciji kod III bataljona, pored nepovezanosti bataljona, nedostajalo mu je i municije, te neprijatelju nijesu mogli dati jači otpor, te je tako neprijatelj ovladao njihovim položajima, ali poslije kraćeg vremena bataljon se je pribrao i prešao u protunapad, i uspio da neprijatelja od-

baci za grad. Istoga dana neprijatelj, pošto je bio odbačen, ponovo je preduzeo napad sa jednom grupom od 50 vojnika, ali je odmah vraćen u grad. U ovoj akciji imali smo 3 mrtva i 4 ranjena druga. Neprijatelj je imao 6 mrtvih i 10 ranjenih vojnika. U svim ovim akcijama na ovom sektoru III bataljon imao je 8 mrtvih i 15 ranjenih boraca. Neprijatelj je imao 17 mrtvih i 59 ranjenih vojnika.

Bataljon »Garibaldi« takođe je bio napadnut 27 februara sa jednom manjom grupom, koju je odmah uspio da odbaci u grad, u toj akciji imao je jednog mrtvog borca.

U akciji koju je imao III bataljon 21 marta bataljon »Garibaldi« sadejstvovao je jedino sa teškim bacačem. Do tješnje saradnje (sadejstva) između ova dva bataljona nije moglo doći zbog samog terena te je uglavnom sve akcije na čitavom sektoru izveo III bataljon i izdržao sve neprijateljske napade. Može se zaključiti da je bataljon »Garibaldi« na ovom sektoru dosta koristio i da je uspješno držao dodijeljeni položaj, naročito je njegova opreznost na ovom sektoru bila na visini, kao i odnos prema stanovništvu. Od dejstva neprijateljske artiljerije ovaj batalion imao je 1 mrtvog i jednog ranjenog borca.

Sektor Gostilj — Karaula i Gostilj — Mudrike:

Naš VI bataljon dobio je zadatak obezbjeđenja od pravca Turbe — Travnik kao i izvođenje diverzantskih akcija na komunikaciji Turbe — Donji Vakuf i kao glavni zadatak bataljona bio je obezbjeđenje divizijske bolnice u Petrovom Polju. Bataljon je na ovom sektoru izveo sljedeće akcije: 28 februara neprijatelj⁶ je napao položaje koje je držao VI bataljon na liniji Gostilj — Hamandžići, iz dva pravca i to: od pravca Turbeta i pravca Komara preko Karaule Gore. Neprijatelj je bio u jačini od 180 vojnika sa 3 teška bacača. Borba je trajala oko 6 časova, poslije čega je neprijatelj odbijen ka Turbetu. U ovoj akciji neprijatelj je imao 2 mrtva i 4 ranjena vojnika. Mi nijesmo imali gubitaka.

28 februara neprijatelj je sa jednom jačom grupom izvršio ispad od Turbeta⁷ u pravcu položaja VI bataljona, sa zatomkom da potisne naše snage sa sektora Gostilja i da popali kuće koje su tamo postojale, kako se naše snage na tom sektoru ne bi mogle održati uslijed nepogodnog vremena. Dijelovi VI bataljona na vrijeme su otkrili pokret neprijatelja i na pogodnim mjestima postavili zasjede, neprijatelja pustili na blisko odstojanje, borba je trajala duže vremena, nakon čega su dije-

⁸ i ⁷ U to vrijeme u Travniku se nalazila Zagrebačka konjička pukovnija. Njeni dijelovi su vrlo često vršili ispade u okolinu toga grada. (Opširnije o tome vidi dok. br. 173 u ovoj knjizi i dok. reg. br. 3/2—13, k. 57, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

lovi VI bataljona uspjeli da odbace neprijatelja u pravcu Turbeta. U ovoj akciji neprijatelj je imao 5 mrtvih i 11 ranjenih vojnika. Naši gubitci bili su 1 mrtvi drug. Pored ovih većih akcija VI bataljon na ovom sektoru imao je izvjestan niz sitnijih akcija sa neprijateljem. U tim manjim akcijama neprijatelj je imao 8 ranjenih vojnika.

12 marta neprijatelj je sa snagama od 100 — 120 vojnika izvršio ispad preko Vlašića i neopaženo prodro preko sela Šeševa u pravcu Koričana i Petrovog Polja.⁸ Namjere neprijatelja nijesu nam tačno poznate, ali pretpostavljamo da je neprijatelj imao zadatak da napadne našu bolnicu u Petrovom Polju ili pak naše manje jedinice koje su se nalazile na tom sektoru. Neprijateljski pokret primjećen je tek kada je prodro do Koričana. Manji dijelovi VI bataljona uputili su se u pravcu neprijatelja, t.j. da bi ga napali sa leđa i prisilili na povlačenje ukoliko ne postoji mogućnost za njegovu uništenje. No neprijatelj je to na vrijeme osjetio i sa glavninom se povukao pravcem svojeg nastupanja, dok je njegova zaštitnica sačekala naše dijelove i iz zasjede nanijela nam gubitke od 2 mrtva borca, neprijatelj je imao 2 mrtva i 1 ranjenog vojnika. Naši dijelovi uspjeli su da neprijatelja protjeraju preko Vlašića za Travnik.

U ovoj akciji VI bataljon napravio je propust što nije neprijatelja obuhvatio i presjekao mu odstupnicu, što bi neprijatelja zbunilo i dezorganizovalo, nego se bataljon, odnosno njegovi dijelovi, ograničio na frontalnu borbu u cilju da neprijatelja odbije ne misleći na njegovu uništenje. Taj propust donekle opravdava rđavo vrijeme, neprohodnost od snijega i što je neprijatelj svojim svakodnevnim ispadima vezao glavninu bataljona na sektoru Gostilj — Karaula te je na pomenutom sektoru i lakše došlo do iznenađenja.

U svim borbama i akcijama na ovom sektoru borci kao i rukovodioci ovog bataliona pokazali su dosta borbenosti i odlučnosti uprkos svih teškoća slabog vremena, smještaja, ishrane itd.

Prema naređenju Štaba Divizije naša brigada dobila je zadatak da svoja tri bataljona uputi na sektor Centralne Bosne. Ova tri bataljona od tog vremena nalazili su se na sektoru Skender Vakuf — Imljani — Maslovare i uglavnom na tim sektorima imali su odmor. Ova tri bataljona dobila su zadatak da se prebace na sektor Klupe — Jošavka — Devetina i da na tom sektoru protjeraju četničke bande i sa tog terena omoguće organizaciju i prikupljanje hrane za ostale jedinice naše brigade koje su se nalazile na sektoru Obodnik — Zlovarići — Vitovlje, kao i za dijelove naše divizije koji su se nalazili na tom sektoru, što je uglavnom bio zadatak ova tri bataljona.

Prvi i Drugi bataljon na ovom sektoru imali su zadatak da protjeraju četničke grupe koje su se kretale na sektoru Jošavka — Crni Vrh — Devetina — Kokori, da sa tog terena prikupljaju hranu i transportuju do IV bataljona koji se **nalazio** na sektoru Karač — Klupe. IV bataljon ove karavane sa hranom imao je za zadatak da potpuno obezbijedi i osigura njihov prilaz do naše brigadne intendature koja se nalazila kod Obodnika.

No ova 3 bataljona kao i dio Štaba Brigade nijesu shvatili prvi i najvažniji zadatak nego su više shvatili kao uvažljiv zadatak razbijanje neprijateljskih grupa na tom sektoru, te je glavni zadatak djelomično i zaboravljen. Što se tiče vojničkih zadataka na ovom sektoru, izvedeno je niz akcija u kojima je postignuto prilično uspjeha. I i II bataljon **Droširili** su vojničke akcije na sektoru Crni Vrh — Slatina — Klašnice, i u jednoj akciji u kojoj je učestvovala V Kozarska brigada⁹ ova naša dva bataljona omogućili su toj brigadi dobar uspjeh u čišćenju i uništavanju četničkih bandi koje su se nalazile na pomenutom sektoru.

U svim izvedenim akcijama na pomenutom sektoru koje je imao I i II bataljon, neprijatelj je imao 12 mrtvih i 21 ranjenog vojnika. Naši gubitci na tom sektoru bili su 4 mrtva, od kojih je jedan nastradao od strane naših patrola, i jedan drug koji se sam ubio čišćenjem pištolja, ranjenih drugova na tom sektoru imali smo 7 i nestalih (zarobljenih od strane četnika) 5 i jedan nestali drug. Pored navedenih gubitaka koje su naše jedinice nanijele četničkim bandama, naše jedinice pohvatale su nekoliko četnika koji su se uslijed bolesti nalazili u svojim kućama ...

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant — kapetan
Jagoš Žarić

BROJNO STANJE LJUDSTVA, STOKE I NAORUŽANJA
TREĆE PROLETERSKE (KRAJIŠKE) BRIGADE NA DAN 31.
MARTA 1944. GODINE'

LJUDSTVO

Brojno stanje III ProleTERSke brigade na dan 31. III. 1944 g.

JEDINICA	NA LICU		U RASHODU		PO SPISKU	
	muških	ženskih	muških	ženskih	muških	ženskih
Štab brigade	9		2	1		1
I bataljon	221	28	17	2	238	30
II bataljon	248	29	16	5	264	34
III bataljon	233	25	25	6	258	31
IV bataljon	261	23	15	4	276	27
V bataljon	230	19	22	7	252	26
VI bataljon	206		12		218	
Topovski vod	14	2	2		16	2
Tehnička četa	43	5	15		58	5
Intendatura	47	4	5		52	4
Sanitet	29	28	–		29	28
S V E G A :	1541	163	131	25	1672	188

Politkomesar,
S. N. Tadić

Komandant — major,
Bajić

STOKA

Brojno stanje III Proleterske brigade na dan 31. III. 1944.

J E D I N I C A	Jahaćih konja	T o v a r n i h k o n j ^	
		Bojna komora	K o m o r a
Stab brigade	5	—	—
I Bataljon	3	10	14
II Bataljon	2	12	13
III Bataljon	4	11	14
IV Bataljon	2	14	16
V Bataljon	2	18	2
VI Bataljon	2	5	6
Topovski vod	—	8	—
Tehnička četa	2	—	18
Intendantura	4		29
Sanitet	1		15
S v e g a :	27	78	127

**Politkomesar,
S. N. Tadić**

**Komandant — major,
Bajić**

NAORUŽANJE

Brojno stanje III Proleterske brigade na dan 31. III. 1944. god.

S a d r ž a j	Štab	I bat.		II bat.		III bat.		IV bat.		V bat.		VI bat.		Top. vod.	Tehn. četa	Intendantura	Sanitet	ga
Puške klb. 7,9 mm		103	109	82	96	91	18	11	25	15	7	557						
Pušč. municije klb. 7,9 mm		2445	2218	2636	2444	1302	277	200	278	100	140	12040						
Puške klb. P,5 mm		» 2490	47	50	42	44	74	1	1	7	324							
Municija 6,5 mm			2467	3825	1770	3904	5231	262	217	420	205	Č6						
Puškomitraljez klb. 7,9 mm		11	11	12	11	10						55						
Munic. za puško- iLit. 7,9 mm		1995	2142	2815	2064	1340						10556						
Puškomitraljez klb. 6, > mm		3	4	2	3	1	4	1				18						
M - nic. za puško- mitralj. 6,0 mm		13"0	1940	940	1400	400	1600	230				7890						
Laki mitraljez klb. 7,a mm		3	3	3	3	5						17						
Mun. za laki mitralj. mm		1780	14°0	2^40	2700	roo						9870						
Laki mitraljez klb. 0,a iim				1								1						
Munic. za laki mitralj, 0,5 mm				3000								3000						
Teški mitraljez klb. 7,y n m																		
Munic. za teški mitraljez 7,9 mm																		
Teški mitralez klb a mm					1							1						
Munic. za teški aitraljez 8 mm					2700							2700						
Strojnice		10	13	10	9	9	1					62						
Munic. za strojnice		1110	18?0	13(0	790	690	100	270	50	210	6290							

S a d r ŝ a j	Štab	I bat. II bat. III bat. IV bat. V bat. VI bat.						Top. vod	Telin. četa	Intendantura	Sanitet	
		1	1	2	1	1	1					
Teški bacač klb. 80 i 81 mm		1	1	2	1	1	1					7
Bombe ² za t. bacač klb. 80 i 81 mm		28	20	25	8	26	6					113
Srednji bacač -klb. 60 mm					1							1
Bombe za srednji bac. 60 mm					7							7
Srednji bacač klb. 45 mm			1		1							2
Bombe za srednje bacače 45 mm 8			67		14							81
Laki bacač klb. 35 mm		1										1
Bombe za lake bacače 35 mm		20										20
Delanzivne bombe	2	86	97	105	112	94	21	4	1	3	2	527
Ofanzivne bombe		62	94	35	27	21	20	3	4	6	1	273
Revolvera	9	25	44	27	17	23	8	2	2	8	4	169
Revolverske municie	120	161	293	251	104	99	80	24	13	20	40	1205
Signalnih pištolja		1	1	1	2							5
Raketla		10	24	-	12							46
Protivkolskih pušaka		1	1	1								3
Munic. za protiv- kolske puške		50	92	52								194
Protivkolski top 47 mm								1				1
Granata za prot. kol. top 47 mm								96				96
Protivkolski top 37 mm												
Granata za prot. kol. top 37 mm												
Telefona			!									

Politkomesar:
S. N. Tadić

Komandant — major,
Bajić

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE VOJVODANSKE BRIGADE OD
31. MARTA 1944. ŠTABU TRIDESET ŠESTE NOU DIVIZIJE
O BORBAMA OD 15. DO 28. MARTA¹**

**Š T A B
III VOJV. BRIGADE**

O. br. 36
31. III. 1944 god.

Izvještaj o akcijama
Zovik — Vražići.

ŠTABU XXXVI NOU DIVIZIJE

15. III. o.g. brigada je imala sljedeći raspored:

I bataljon u Vražićima,

II bataljon u Gor. Zoviku,

III bataljon sa jednom četom II bataljona u Musi. Maoči,

IV i V bataljon u Rahiću.

U 8 časova V bataljon se prebacuje iz Rahića u Vražiće da bi ojačali naše desno krilo, a oko 15 časova I bataljon odlazi iz Vražića u Brnjik sa zadatkom da zatvori cestu Pukiš — Brnjik — Lukavica.

U toku noći 15/16 o.m. brigada je trebala vršiti napad na neprijatelja u Dubravicama, Pukišu i Ratkovićima. dok bi I brigada XVI divizije vršila napad na Cellć.

Do napada nije došlo iako je V bataljon došao skoro do u same Dubravnice, koje je trebalo likvidirati, a II bataljon je bio već pred Pukišem. I bataljon nije ni pošao na zadatak, jer je dobio zapovijest tek oko 03.00 časova 16 o.m. Oko 04,00 časova naredeno je bataljonima da se povuku na stare položaje.

U 12 časova neprijatelj vrši napad iz Ratkovića na položaje I bataljona. Borba je bila vrlo žilava i uporna. Neprijatelj vrši četiri puta juriš, što borci I bataljona odbijaju protivjurišem i protjeruju neprijatelja u selo Ratkoviće u paničnom bjekstvu.- U ovoj borbi neprijatelj je imao oko 58 mrtvih i ranjenih.

Borba je trajala oko 6 sati, tj. do pred sam mrak, kada je neprijatelj prestao sa napadom.

U toku 17 o.m. samo su naše izviđačke patrole dolazile u sukob sa neprijateljem. Žrtava nije bilo.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-istorijskog instituta, reg. br. 10—1, k. 1243.

² Vidi dok. br. 178.

18 o.m. oko 14,30 časova neprijatelj iz Ratkovića vrši napad na naše položaje kod Vražića i Vilinog Sela sa pješadijom, potpomognutom sa 5 tenkova i jednim motociklom.³ Protivkoljsko odjeljenje onesposobljava 2 tenka a protivkoljskom puškom jedan tenk.

Neprijatelj, osjetivši da imamo protivkoljska oružja i otkrivši mjesto topa, počinje tući iz bacača naše položaje i odmah u prvoj vatri ginu nišandžija i njegov pomoćnik na topu, a još četiri druga iz protivkoljskog odjeljenja bivaju ranjeni od bacača. Učutkavši naš protivkoljski top, neprijatelj sa tenkovima i pješadijom se probija u Vražiće, a naš I i V bataljon se u neredu povlače između Vilinog Sela i Vražića, gdje oko 18 časova organizuju položaj za odbranu.

Borci su se povukli najviše iz straha od tenkova. Cio dan neprijatelj je obasipao artiljerijskom vatrom naše položaje i kantonmane. Od ove vatre nismo imali žrtava.

Sa SS trupama, koje su sastavljene od muslimana većinom,⁴ bili su i zelenokadrovci, koji su vršili mučenja i ubijanja seljaka u Vražićima. Ovdje su ubili 34 seljaka i nekoliko ranili.⁵

U toku 19 o.mj. neprijatelj je tukao jakom artiljerijskom vatrom naše položaje, a naročito Vražiće i Brnjik.

20 o.mj. u 20 časova Brigada je izvršila pokret do na prostoriju Gornji Hrgovi — Bijela, na kojoj se zadržala do 22 o.mj. kada se vratila na prostoriju na kojoj je ranije bila. Jedinice su raspoređene:

I bataljon u Rahić, zatvara pravac od Brke i Palanke.

II bataljon u Vražiće, zatvara pravac od Pukiša i Dubravka.

III bataljon u Šatorovićima zatvara pravac od Boća i Boderišta.

IV bataljon u Brnjik — Ciganluk, zatvara pravac od Ratkovića.

V bataljon u Zovik, zatvara međuprostor između Šatorovića i Rahića, s tim što drži dvije čete u Donjem Zoviku.

Neprijatelji, osjetivši naše prisustvo, obasipa artiljerijskom vatrom naše položaje.

Oko 21 čas neprijatelj sa tri tenka i pješadijom polazi u pravcu naših položaja iz Ratkovića, ali ne dolazi u Vražiće, iz kojih je II bataljon izvukao svoju četvu, koja je bila na predstraži.® U 23 časa četa II bataljona se ponovo vraća u Vražiće, a patrole idu sve do ceste Brnjik — Pukiš.

⁵ Vidi dok. br. 181.

23 o.mj. oko 11 časova jedna neprijateljska patrola jačine 150 ljudi pošla je od Boća i Palanke, i sukobila se sa četama V bataljona u D. Zoviku. Borci V bataljona su se brzo snašli i dali jak otpor, dok je III bataljon uputio svoje dvije čete preko Grohota u bok neprijatelja, a jedna četa V bataljona mu je pošla u njegov lijevi bok kosom koja spaja Šatoroviće sa Zovikom. Neprijatelj, osjetivši da mu se naše čete zabacuju na bok i leđa, bježi, a naše čete ga jure sve do pred Repino brdo.⁷

U toku ove borbe nismo imali žrtava.

O gubicima neprijateljskim nemamo tačnih podataka, ali mislimo da je neprijatelj imao ovdje do 20 mrtvih i ranjenih, naročito kada je bježao.

Preko cijelog dana neprijatelj tuče artiljerijom naše položaje.

24. o.mj. oko 14 časova manja neprijateljska patrola jačine 40—50 ljudi bila je pošla u pravcu Vražića iz Ratkovića. Četa II bataljona koja je bila na predstraži razjurila je ovu patrolu i u bjegu je utjerala u Ratkoviće.

Kao i svakog dana, neprijatelj tuče artiljerijom naše položaje, a naročito Zovik.

U toku 25 o.mj. patrola su išle sve do Brke, Palanke, Boća i Ratkovića, ali tješnjeg dodira s neprijateljem nije bilo.

26 o.mj. oko 5 časova neprijatelj vrši napad na dvije čete V bataljona u D. Zoviku,⁸ a odmah zatim na Gornji Rahić, gdje iznenađuje I bataljon. Težište neprijateljskog napada brzo se otkriva, jer neprijatelj vatrom svih svojih oružja tuče. Neprijatelj je bio tačno upoznat sa rasporedom I bataljona, te isti opkolio još za vrijeme mraka. I bataljon, zahvaljujući budnosti komandantovoj, pred sam početak napada sav, osim nekoliko drugova iz radnog voda, već se bio počeo izvlačiti iz Rahića. Bataljon se izvlači iz Rahića na kosu prema Zoviku i to pod najjačom neprijateljskom vatrom. U ovoj vatri stradalo je nekoliko konja, a dva druga su živa uhvatili. Čim je otvorena vatra kod D. Zovika, dvije čete III bataljona izlaze na položaj iz Zovika i to na kosu koja se pruža neposredno ispred Zovika.

Neprijatelj brzo zauzima Rahić i produžuje svoje napredovanje u pravcu Zovika, te uspeva da zauzmu prvu kosu iznad Rahića u pravcu Zovika, a I bataljon prihvaćen četama III bataljona se povlači na kosu kod Zovika, gdje se organizuje i u zajednici sa četama III bataljona vrši protivnapad na neprijatelja i protjeruje ga sa kose u Rahić jurišem i jakim vatrom. Neprijatelj štiti povlačenje svojih jedinica sa kose u Rahić iz

⁷ Vidi dok. br. 184.

Rahića, iz kuća, jakim mitraljeskom i minobacačkom vatrom gdje naše jedinice trpe velike gubitke.

Ova je borba trajala do 13 časova, kada se neprijatelj povlači iz Rahića.

Da bi rasteretio svoje snage kod Rahića neprijatelj oko 10 časova vrši jak pritisak iz Ratkovića na naš II bataljon u Vražićima. Drugi bataljon ga upušta među svoje čete, a jedan vod mu zabacuje za leđa. Jakom vatrom ga zbunjuje, a neprijatelj osjetivši vatru sa ljevoga boka u bjezstvu se povlači u pravcu Ratkovića." Vod koji je trebao presjeći odstupnicu neprijatelju bio je spor. Inače bi neprijatelj ovdje bio potpuno uništen.

Sva ova borba je bila vrlo žestoka i jedna od najjačih i najtežih od svih borbi koje je ova brigada vodila. Istoga dana u 23 časa III i V bataljon su vršili napad na neprijatelja u Boću, a II bataljon ih je štitio od Repinog Brda i Dubravica. I bataljon sa dvije čete je napadao na Brku. No, neprijatelj se i iz Boća i iz Brke povukao i kada su naše jedinice tamo došle našle su prazna sela. Izvršen je pretres sela, ali nije nađeno ništa. Do 7 časova 27 o.mj. jedinice su se vratile na stare položaje.

Neprijatelj preko cijelog dana je tukao artiljeriskom vatrom naše položaje. Stradala su 3 druga u Brnjiku, koji su ranjeni lakše od granata.

28 o.mj. do 5 časova IV bataljon se prebacuje iz Brnjika u Šatoroviće, a V u D. Zovik.

Oko 12 časova neprijatelj je izvršio napad na IV bataljon u Šatorovićima,¹⁰ i to sa četiri razna pravca: od Prav. i Kat. Dubravica, Repinog Brda i Boća. Svaka kolona je bila jačine 100—150 vojnika. Naoružanje im je potpuno njemačko, sa tri bacača.

Bataljon je prvo primio borbu od Repinog Brda i Kat. Dubravica, dok su druge dvije kolone bile odsjekle odstupnicu.

Bataljon se nije bio snašao te se jedna četa povukla prema Velinom Selu, a dvije u pravcu Pukiša a onda za Vražiće.

Dok se otvorila borba, III, V i II bataljon su poslali u pomoć IV bataljonu po jednu svoju četu. Cete III i V bataljona su uhvatile vezu s četom IV bataljona koja se izvukla i zajedno napali neprijatelja u bok, koji je bio na Parlogu, i natjerale ga

* U dnevnom izvještaju Glavnostožernog ureda oružanih snaga NDH od 30. marta 1944. o tome se kaže:

Brčko: U poduhvatu u sjeveroistočnoj Bosni u toku 27. III odbijen je jak napadaj dobro naoružanog neprijatelja na naše postave južno Celića i Ratkovića (18 i 16 km j. Brčkog). Neprijateljski gubici: 22 mrtva (50 ocenjeno) i 9 zarobljenih. Jače ugroženo s. Mitrovići (24 km z. j. z. Bjeljine). Protumjere su u toku.« (Vidi mikrofilm MNO — Zgb 4 316—318 u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).
Vidi dok. br. 186 i 188.

Istoga dana u 23 časa III i V bataljon su vršili napad na neprijatelja u Boča, a II bataljon ih je šticao od Repinog brda i Dubravica. I bataljon sa dvije čete je napadao na Brku.No, neprijatelj se i iz Boča i iz Brke povukao i kada su naše jedinice tamo došle našle su prazna sela. Izvršen je pretres sela, ali nije nađeno ništa. Do 7h časova 27 c.n.j. jedinice su se vratile na stare položaje.

10-11
1243

Neprijatelj preko cijelog dana je tukao artiljeriskom naše položaje. Stradala su 3 druge u Brnjiku, koji su razgnjeni lakše od granate.

28 c.n.j. do 5 časova IV bataljon se prebacuje iz Brnjika u Šatoroviće, a V u D. Zovik.

Oko 12 časova neprijatelj je izvršio napad na IV bataljon u Šatorovićima, i to sa četiri razna pravca: od Prar. i Kat. Dubravica, Repinog Brda i Boča. Svaka kolona je bila jakina 100-150 vojnika. Naoružanje iz je podjednako, sa tri bacača.

Bataljon je prvo primio borbu od Repinog brda i Kat. Dubravica, dok su druge dvije kolone bile odsječke odstupnicu.

Bataljon se nije bio snašao te se jedna četa povukla prema Velinom selu, a dvije ug pravcu Pukiša a onda za Vračiće.

Dok se otvorila borba, III, V i II bataljon su poslali u pomoć IV bataljonu po jednu svoju četu. Čete III i V bataljona su uhvatile vezu s četom IV bataljona, koja se izvukla i zajedno napali neprijatelja u bok, koji je bio na Parlogu i natjerali ga u panično bjegstvo, te ga gonile dok ispred Šatorovića. Četa II bataljona je stigla neprijateljsku kolonu u povlačenju i napala ju.

Borba je trajala do 17 časova. Poslije borbe IV bataljon se smjestio u G. Zovik.

U svim ovim borbama utrošili smo 8.350 municije, 6 topovskih granata i 3 mine za bacač, iz 5 nagannih mina.

U ovim borbama imali smo:

- 29 poginulih drugova,
- 15 nestalih i dezertera i
- 102 ranjenih, većinom lakše.

U svim ovim borbama neprijatelj je imao preko 320 mrtvih i ranjenih, od onih sa koje smo mi imali podatke. U ovaj broj nije uračunat broj četnika, koje je pobio i ranio III bataljon kod Skugrića kad se vraćao iz Modriše.

U svim ovim borbama naši su borci pokazali veliku hrabrinu prema fašistima i narodnim izdajnicima, kao i upornost i izdržljivost, i veliku borbenost, ali i nesnašanje i korišćenje zaklona. Vidila se slaba vojnička isgradnja i neiskustvo.

Ove su borbe naše borce još bolje prekalile, a naročito nove borce, kojima su ove borbe bile prve.

U ovim borbama, borci su se mnogo pocepali i poderali o- buću i onako slabu i istrošenu. Ovo je u mnogome uticalo i na zdravlje boraca, ali se vrlo mali broj njih javljao za liječničku pomoć, što na znači da ovo neće se odraziti kasnije po jedinicama.

U borbama se pokazalo često da su borci uporniji od komandi četa, koje se često nisu uopće osjećale.

Medju izbačenim iz stroja ima dosta rukovodilaca, te će biti potrebno da se njihova mesta popune.

U borbi su se istakli mnogi pojedinci, nekoliko vodova i jedna četa IV bataljona. O ovome će posebno štab brigade podneti izvještaj i dati predlog za pohvalu.

Politkonesar,
/otsutan/.

Načelnik-poručnik,

Komandant-kapetan,

Eubinghaus

u panično bjegstvo, te ga gonile do ispred Šatorovića. Četa II bataljona je stigla neprijateljsku kolonu u povlačenju i napala ju.

Borba je trajala do 17 časova. Poslije borbe IV bataljon se smjestio u G. Zovik.

U svim ovim borbama utrošili smo 8.350 municije, 6 topovskih granata i 3 mine za bacač i 5 nagaznih mina.

U ovim borbama imali smo:

29 poginulih drugova,

15 nestalih i dezertera i

102 ranjena, većinom lakše.

U svim ovim borbama neprijatelj je imao preko 320 mrtvih i ranjenih, od onih za koje smo mi imali podatke. U ovaj broj nije uračunat broj četnika koje je pobio i ranio III bataljon kod Skugrića kad se vraćao iz Modriče.

U svim ovim borbama naši su borci pokazali veliku mržnju prema fašistima i narodnim izdajnicima, kao i upornost i izdržljivost i veliku borbenost, ali i nesnalazjenje i nekorišćenje zaklona. Vidila se slaba vojnička izgradnja i neiskustvo.

Ove su borbe naše borce još bolje prekalile, a naročito nove borce, kojima su ove borbe bile prve.

U ovim borbama borci su se mnogo pocijepali i poderali obuću, ionako slabu i istrošenu. Ovo je u mnogome uticalo i na zdravlje boraca, ali se vrlo mali broj njih javljao za liječničku pomoć, što ne znači da ovo neće se odraziti kasnije po jedinicama.

U borbama se pokazalo često da su borci uporniji od komandi četa, koje se često nisu uopće osjećale.

Među izbačenim iz stroja ima dosta rukovodilaca, te će biti potrebno da se njihova mjesta popune.

U borbi su se istakli mnogi pojedinci, nekoliko vodova i jedna četa IV bataljona. O ovome će posebno štab brigade podnijeti izvještaj i dati predlog za pohvalu.

Politkomesar, Načelnik—poručnik, Komandant—kapetan,
(otsutan) **Kovačević**¹¹ **Bikicki**¹²

(M. P.)

¹¹ Hasan

IZVJEŠTAJ ŠTABA PETE KOZARSKE (KRAJIŠKE) BRIGADE OD 31. MARTA 1944. ŠTABU JEDANAESTE NOU DIVIZIJE O DEJSTVU OD 15. DO 31. MARTA'

STAB

V KK NOU BRIGADE

Br. st. pov. 35

31 mart 44 god.

15-dnevni operaciski
izvještaj dostavlja

ŠTABU XI NOU DIVIZIJE

Položaj

Jedinice ove brigade imale su sljedeći dodir sa neprijateljem u vremenu od 15—30 marta o.g.

15-III-1944 god.   Bataljoni su na položajima Milosavci, Papazani — Kriškovci — Seškovci — Selište — Nožičko.

Snage jednim manjim djelom prelaze u Lijevo u svrhu mobilizacije. Sukoba sa neprijateljem nema.

16-III-1944 god.   Bataljoni su na istim položajima. Dvije čete su u Lijevo u akciji na miliciju, ali **do** sukoba sa istom nije došlo pošto je pobjegla. III bataljon ima pokret za Povelic.

17-III-1944 god.   Bataljoni su na istim položajima. Neprijatelj je oko 10 sati ujutru prešao Vrbas sa manjim snagama na nekoliko mjesta i **to** na sektor gdje ga kontrolira I i III bataljon. Nakon tročasovne boi-be neprijatelj je protjeran.² Naši bez gubitaka. Neprijateljski **g**ubitci nepoznati.

18-III-1944 god.   Bataljoni su na istim položajima. **Tri** neprijateljska aviona bombarduju položaj i bataljona, ali bez uspjeha.

- 19-11-1944 god. Stanje nepromjenjeno. I bataljon pomjerio se u Gumijeru. Patrole u Lijevču mobilišu.
- 20-11-1944 god. Odmor, parenje, rad sa novomobilisanim.
- 21-11-1944 god. IV bataljon je bio u pripremi da izvrši napad na Klačnice, ali napad nije izvršen pošto se čekalo da Klačnice budu napadnute sa kozarske strane od strane XI brigade.³
Ostale jedinice na istim položajima.
- 22-11-1944 god. Bataljon IV je na položajima Devetina — Milosavci, gdje je zamjenio I proletersku brigadu.⁴ Ostali bataljoni na istim položajima. Borbe sa neprijateljem nema. Stab brigade u Starom Martincu.
- 23-11-1944 god. Stanje nepromjenjeno.
- 24-11-1944 god. I bataljon (22 o.m.) krenuo za Maslovare u zaštitu diviziske ambulante. Tog dana neprijatelj — četnici, potpomognuti sa posadom u Klačnicama,⁵ izvršili su napad na naš IV bataljon. Napad je odbijen, a neprijatelj satjeran ponovo do Klačnica. U sukobu isti je imao 3 mrtva i 5 ranjenih. Gubitaka sa naše strane nije bilo.
- 25-III-1944 god. Tog dana sukoba sa neprijateljem nema. Vršu se i dalje mobilizacija ne samo Lijevčana već i Poljaka.
- 26 i 27-III-1944 god. Patrole iz Lijevča vraćaju se. 5 legionara razoružano.
- 28-11-1944 god. Neprijatelj je u tri manje kolone nadišao od Klačnica na položaje našeg IV bataljona i 3. čete II bataljona, ali je nakon gubitaka od 6 mrtvih četnika povukao se.

O rasporedu i dejstvu te brigade vidi dok. br. 135.

Vidi dok. br. 89 i 157.

¹ U dnevnom izvještaju operativnog odjeljenja Ministarstva oružanih snaga NDH od 25. marta 1944. se kaže:

»Podhvat iz Banje Luke poduzet uz potporu zrakoplovstva u sjevernom smjeru u svrhu odterećenja Banja Luke, uspješno napreduje. Pojednosti još nisu javljene.« (Vidi mikrofilm MNO — Zgb 4 303—305 a Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

29-III-1944 god.   Neprijatelj sa jačim snagama **kreće na 3** položaj našeg **IV** bataljona u cilju da **ga** protjera sa položaja. Ustaše i Njemci u **jačini od 4000** ljudi napadali su od Slatine i **Kadinjana**, dok su tri satnije domobrana sa **četnicima** napadale od Boškovića i vršile **pritisak** na našu 3 četu **II** bataljona na Savića **Brdu**. Borba je trajala preko cijelog **dana**. Naši su neprijatelja navlačili povlačivši **se** a oko 4 sata poslije podne izvršili kontranapad i neprijatelja protjerali.

Zarobljeno je 13 minobacačkih **mina**.

Mi smo imali 5 lakše ranjenih i **jednu** drugaricu mrtvu od bacačke mine.

Operacije neprijatelja potpomagali su dva aviona, 2 topa i nekoliko bacača.

30-III-1944 god.   Bataljoni na istim položajima. **Stanje** nepromjenjeno.

JEDINICA JE U TOKU POSLEDNJIH 15 DANA IMALA SLJEDEĆE:

Gubici   a) vlastiti: 1 drugarica poginula i 5 **lakše** ranjeno,
b) neprijateljski — 24 poginula (**koliko** je nama poznato).

Plijen   oružja 25 pušaka,
municije — 250 puš. municije.

Stanje u jedinici: Stanje brigade je dobro. Mobilizacijom **novih** snaga brigada je brojčano porasla. **Punom** snagom radi se na političkoj izgradnji i **vojnoj** izobrazbi novomobilisanih. Moral **kod** vojnika na visini, disciplina takođe.

Stanje na terenu: Nakon razbijanja četničkih snaga u Zupi, **isti** se ne mogu ni do danas sabrati, da bi **dali** jedan jači napad i da bi pokušali da nas **na**padnu u cilju preotimanja terena. **Njihovi** napadi od Klačnica su dokaz njihove razbije-nosti i slabosti. Oni su nekoliko puta **pokušali** uz pomoć okupatorskih snaga da nas protje-rajaju sa terena na kojem se nalazimo, ali bez uspjeha.

Njemci i ustaše vrše pljačku i zvjerstva po Lijevcu, ubijajući žene i djecu i paleći pojedine kuće. Neprijatelj vrši raciju po Lijevcu kupeći muškarce i odvođeći na rad u Njemačku.

Pred nama se na ovom terenu postavio problem aktivnog učešća Poljaka u narodno-oslobodilačkoj borbi. Nakon pregovora sa predstavnicima poljske manjine donesena je zajednička odluka da i Poljaci stupe u redove Narodno-oslobodilačke vojske u borbi protiv okupatora.⁷

S. F. s. N.

Komandant — major,
Ranko

IZVJEŠTAJ ŠTABA JEDANAESTE HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 31. MARTA 1944. ŠTABU DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE O BORBAMA NA PROSTORU STOLAC — LJUBINJE¹

**STAB
XI HERCEGOVAČKE U. BRIGADE**

N. O. V. JUGOSLAVIJE

Pov. broj 122

Dana 31-III-1944 g. u 24 časa
s. Ubosko

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE

Primili smo vaša naređenja i materijal koji ste nam poslali. Danas smo primili vašu zapovjest *za* dalji rad i znake raspoznavanja za sljedećih 15 dana.

O našem radu u vremenu od 28. do 31. o.mj. izvještavamo vas sljedeće:

1. — Na dan 28. o.mj. nalazili smo se na prostoriji Bančići — Radoši. Dva bataljona su nam bila smještena u s. Bančići, a jedan u s. Zegulja — Radoši. Neprijatelj je iz Stoca pokušao da se probije za Ljubinje.² Jačina neprijatelja bila je oko 300 ustaša hrvatske »Vražlje divizije«¹ i oko 100 četnika. Neprijatelj je nastupao u tri pravca i to: cestom za Zegulju, pravcem od Stoca preko Dulaći — Gojlović — Sadžaci i od Stoca preko Duboka — Risnik. Na pravcu Stolac — Duboka — Risnik nastupali su četnici, a na ostalim pravcima nastupali su ustaše. Napad neprijateljjev potpomagala je artiljerija sa položaja oko Stoca i stalno je u toku dana tukla naše položaje. U napadu na Zegulju učestvovalo je 6 tenkova i nekoliko kamiona.

Poslije osmočasovne borbe neprijatelj je natjeran na povlačenje u pravcu Stoca koje je vršio u neredu. Neprijatelja smo bočno izmanevrovali sa bataljonom iz Bančića.¹ a naš 4. bataljon je vrlo dobro branio položaje na Zegulji.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojno-istorijskog instituta, reg. br. 28—11. k. 1144 I.

² Vidi dok. br. 189.

³ Vidi dok. br. 12, objašnjenje br. 3.

Neprijatelju su naneseni veliki gubitci u mrtvima i bilo je mnogo ranjenih. Sve mrtve uspio je da pokupi pod zaštitom tenkova. Samo na jednom mjestu neprijatelj je pokupio 10 mrtvih i odnio ih za Stolac.

U ovoj borbi nismo imali mrtvih ni ranjenih;

2. — Na dan 29. o.mj. rano ujutro prebacili smo se na prostoriju Ubosko — Poljice, a jedan bataljon je i dalje ostao u s. Radoši — Zegulja. Ovoga dana neprijatelj nas nije napadao, ali je povremeno tukao naše položaje artiljerijskom vatrom. Gađanje je bilo bez uspjeha;

3. — U naš sastav došao je na dan 29. o.mj. bataljon Južnog hercegovačkog odreda »Marko Mihić« i smjestili smo ga u s. Hrđuši;

4. — Na dan 30. o.mj. neprijatelj je pokušao ponovo da se probije za Ljubinj⁵. Jačina neprijatelja bila je oko 500 ustaša i oko 100 četnika. Nastupali su u raznim pravcima. Jedna kolona jačine oko 250 boraca nastupala je preko s. Bitunja ka s. Poljice, jedna cestom jačine oko 150 boraca, jedna pravcem preko Dulaći — Gojlović — Sadžaci i četvrta, koja je bila sastavljena od četnika, jačine oko 100 boraca, nastupala je pravcem Risnik — Gleđevci. Napad neprijatelj^{ev} potpomagala je artiljerija iz Stoca, koja je čitavoga dana tukla naše položaje. Neprijatelj je imao 6 bornih kola i iz njih otvarao topovsku vatru. Bilo je i nešto kamiona. Naše prepreke na cesti kod sela Zegulja neprijateljska borna kola nisu mogla proći.

Borba je vođena čitavoga dana i bila je vrlo jaka. U ovoj borbi pored bataljona naše brigade učestvovao je i bataljon »Marko Mihić«. Neprijatelja smo izmanevrisali napadajući ga sa jednim bataljonom preko Treštenica — Plani i natjerali smo ga u panično bjegstvo.

U ovoj borbi neprijatelj je imao 30 mrtvih i više ranjenih. Bilo je mrtvih i više, ali je neprijatelj uspio da ih pokupi blagodareći svojim tenkovima. U ovoj borbi mi smo imali jednog mrtvog iz 1. bataljona i 4 ranjena. Zaplijenjen je jedan koni, nekoliko bombi, oko 300 metaka i nešto sitnijeg materijala:

3. — Na dan 31. o.mj. ostali smo na istim položajima i neprijatelj nas nije unzemiravao. Očekujemo ga u toku današnjeg dana. Gledaćemo da što više gadova iz Stoca uništimo;

4 — Danas, 31. o.mj., strijeljali smo uhvaćenog četničkog komandanta" i dostavljamo vam presudu. . . .

5. — Očekivali smo naš 2. bataljon u toku današnjeg dana, ali nije došao. Vjerovatno je da će doći na dan 1. aprila do navečer i sljedećim izvještajem izvjestićemo vas o njegovom radu;

6. — Relaciju, brojno stanje, spisak poginulih, listu ličnog naoružanja i podatke o sanitetskom osoblju dostavićemo vam sljedećim kuririma. Podatke o sanitetskom osoblju nismo vam dostavili iz razloga što čekamo dolazak 2. bataljona **pa** ćemo ih tada dostaviti;

7. — Uputili smo vam akumulator za punjenje. Upućujemo vam dinamo na opravku pošto se je pokvario. Prije neki dan uputili smo vam kazane za brigadu koja se ima formirati, nešto meda i neki pribor od radio-stanice. U toj pošiljci nalazilo se 5—7 signalnih metaka i trebalo bi da nam ih povratite, jer su nam u borbi potrebni. Zaplijenili smo 3 anodne baterije, ali su slabe voltaže i kroz dvije je probio metak;

8. — Upućuje se drug Savo Vujović iz 3. bataljona **naše** brigade koji je po zanimanju drvodjelac i određen je za rad u komandi mjesta Bileća. Drug Vasilj Zdrale se ne upućuje iz razloga što je zamjenik komandira jedne čete u našem **batalj**jonu. Drug Pribišić će se uputiti kada dođe 2. bataljon u **naš** sastav, a vjerovatno je da ga je 2. bataljon već uputio gdje treba, jer smo mu za ovo poslali naređenje;

9. — **Sto** se tiče podataka o neprijatelju oni su uglavnom ostali isti kao i u prošlom izvještaju. Podaci o Trebinju i o okolnim selima Trebinja poslani su vam od strane Južnog hercegovačkog odreda.⁷ Na stanicama duž željezničke pruge stanje neprijatelja ostalo je nepromjenjeno. U Stolac svakodnevno **do**laze neki kamioni iz Mostara i vraćaju se. Jedni govore da **do**lazi pojačanje i da neprijatelj ima namjeru da napada naše **po**ložaje sa ciljem da ovlada Ljubinjem, a drugi govore da se **do**vlači neki materijal. **I** pored naše najveće zauzimljivosti **da** doznamo nešto o tome nismo uspjeli, već raspolažemo sa **istim** onim podacima koje smo imali na dan 27. o. mj. Preuzeli **smo** mjere da nam neko iz grada pošalje podatke o neprijatelju; i

⁷ U izvještaju Štaba Južnohercegovačkog NOP odreda od 29. marta 1944. Štabu Dvadeset devete divizije stoji da je u Trebinju bilo oko 600 vojnika 369. legionarske divizije (»Vražje«) sa 4 topa, oko 250 domobrana i 150 četnika. U vezi sa akcijama se kaže da je bataljon »Rade Pravica« 25. marta u s. Ljubaču razoružao miliciju i zaplijenio 12 pušaka i nešto municije, i da su tri milicionera dobrovoljno stupila u taj bataljon, a da je 28. marta odbijen ponovni pokušaj Nijemaca da sa ustašama i četnicima, uz pomoć tenkova, prodru od Stoca ka Ljubinju. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 25—11. k. 1144 I).

10. — Seljaci iz s. Bančići nisu se odazvali našoj mobilizaciji. Na dan 28. o.mj. mobilisali smo iz sela Orašje 25 boraca, ali su od njih 18 dezertirali.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

V. d. zamj. politkoma   Načelnik štaba   V. d. komandanta
Aco Babić   **Drage Đukanović**   **Srećko Reić**

(M. P.)

Šaljemo vam jednu anodnu bateriju za upotrebu.
Šaljemo naše bolesnike i ranjenike na lečenje u divizisku bolnicu.

**BRJNO STANJE LJUDSTVA, NAORUŽANJA I STOKE
DVANAESTE BRIGADE DVANAESTE NOU DIVIZIJE NA
DAN 31. MARTA 1944. GODINE'**

Brojno

XII Udarne brigade Narodno Oslobodilačke

Jedinica	Brojno stanje						Pušaka		
	Po spisku		U rashodu		Na licu				
	Muških	Ženskih	Muških	Ženskih	Muških	Ženskih	Mašinskih Smajsera	Mauzera 7,9 mm	Manliher
Štab brigade	34	1	4		30	1	3	17	
I bataljon	206	13	31	4	205	9	3	156	
II bataljon	236	33	42	10	194	23	6	187	3
III. bataljon	225	20	32	7	193	13	6	158	13
IV bataljon	219	22	19	6	200	16	3	163	
Prateća četa	23		4		19		1	18	
Pionirska četa	40				40		1	28	3
Referent saniteta	13	4	1	1	12	3		4	1
Agit-prop	15	1			15	1		11	
Svega	1041	94	133	28	908	66	23	742	20
Višak		1		7	7				
Manjak	6		7			6		1	3
Ukupno									

Napomena:

5 drugova manje i to: 4 dezertirala i 1 umro od tifusa.
3 puške manliher i 13 talijanki date u Motajički odred.
1 p.mitraljez zarobljen od četnika.

(M. P.)

stanje

vojske Jugoslavije na dan 31. III. 1944 god.

N a o r u ž a n j e ²												
				Teških mitraljeza				Puško-mitraljeza				
Talijan.	Francus.	Protivtenkovska puška	Civilnih	Švarcloze	Njemački laki	Fiat	Breda	Laki mitralj.	Z. B. Brno	Francus.	Njemač.	Šoša
		1		2	5				14			
1		1		2	5				16			
1				3	4				15			
				2	5				14			
1												
2												
5		2		9	19				59			
									1			
13												

Načelnik štaba,
poručnik:
Mile Puškarić

• Pored naoružanja prikazanog u pregledu, Dvanaesta brigada je imala 1 top »pito«, 4 laka i 2 teška minobacača. Ova oruđa su uključena u brojno stanje municije, koje je redakcija izostavila iz tehničkih razloga.

IZVJEŠTAJ ŠTABA SEDAMNAESTE MAJEVLCKE BRIGADE
OD 31. MARTA 1944. ŠTABU TRIDESET OSME NOU DIVI
ZIJE O NAPADU NA JANJU¹

ŠTAB
17. MAJEVICKE BRIGADE
31. marta 1944. god.

ŠTABU 38. N.O.U. DIVIZIJE

Po Vašoj zapovjesti od sinoć izvršili smo napad na Janju u toku noći, odnosno jutros u 5,30 sati. Zapovjest za izvršenje napada na Janju primili smo od Vas sinoć u 21,30 sati. Dok smo poslali zapovjesti štabovima bataljona i dok su bataljoni stigli na zbornu mjesto za polazak bijaše već 0,30 sati jutros, kada smo najvećom brzinom krenuli na izvršenje zadatka.

Pokret smo predvidjeli u dvije kolone i to jedna: II bataljon i jedna četa I bataljona preko s. Modrana — za Janju, s **tim** da II bataljon sa dvije čete napadne Janju sa sjeverne strane i to između Drine i puta Janja — Bijeljina, a sa jednom četom između puta Janja — Bijeljina i Janja — Modran, a jedna četa I bataljona upućena je na raskršće puteva za Kojčinovac na putu Janja — Bijeljina kao obezbjeđenje od Bijeljine. Sa tom četom odredili smo i protitenkovsku pušku, a druga kolona: preko Cengića i Obriježa na južni dio Janje, s tim da istu opkoli sa zapadne strane do Modrana i sa istočne strane do Janje rijeke, kako bi zatvorili sve vjerovatne pravce neprijateljskog bježanja.

Stab brigade je bio podijeljen na obadvije kolone.

Početak napada je bio u 5,30 sati kada su naši dijelovi II bataljona došli u neposrednu blizinu škole u Janji u kojoj su isključivo bili smješteni zelenokadrovci. Na cijeloj drugoj prostoriji Janje nije ih nigdje bilo. što je utvrđeno našim prolaskom u razvijenom frontu kroz sve ulice Janje. Pred školom je bio stražar i u dvorištu nekoliko zelenokadr. koji su se umivali. Stražar je odmah ubijen, a neprijateljski vojnici koji su se umivali i primjetili naše dijelove uzburkali su ostale, te su isti odmah sa prozora škole, koja je jednospratna i dosta velika, dali otpor puškama, jednim teškim mitraljezom i 2 puškomitraljeza. U bjegstvu tih vojnika koji su se umivali nekoliko je ranjeno i ubijeno. U nastavku dalje borbe prišli smo sa svim našim dije-

lovima sa svih strana školi u neposrednu blizinu, ali dalje nije išlo, jer su sa svih prozora otvarali neprestano vatru i bacali bombe. Dan je već bio te se doista nije moglo pristupiti likvidiranju tog čvora — škole. Nakon jednosatne borbe naredili smo povlačenje naših dijelova sa prihvatom i izvukli sve dijelove, a da nas neprijatelj nije pratio ni vatrom ni pokretom.

Naše bataljone smo vratili na dosadašnje položaje.

Gubitci naši u ovoj borbi: 2 teže i 2 lakše ranjena.

Gubitci neprijatelja: 1 zarobljen sa oružjem i 5 bombi, 8 mrtvih i 4 ranjena, što je tačno ustanovljeno, a mora da je bilo i više.

Jačina neprijatelja oko 150 zelenokadrovaca naoružani puškama, sa 2 puškomitraljeza i jednim teškim mitraljezom. Jučer su dobili iz Bijeljine 6 sanduka puščane municije i na svakoga po 5 ručnih bombi.

Borbenost izgleda da nije dobra, ali, jer je bilo potpuno svanulo i jer su vidjeli da mi ne prilazimo da ne bi bili izloženi velikim gubitcima, oni su podvikivali, pocikivali.

Mi smo se danas vratili sa zadatka u 13 sati.

Napominjemo da iz Bijeljine nije neprijatelj uopće pokušao intervenisati.

Poslije našeg povlačenja čuli smo zuku neprijateljskih kamiona iz pravca Bijeljine.

Šaljemo Vam zarobljenog neprijatelj, vojnika Avdu Ganića.

S. F. — s. N.

Politkom.
Milutin²

Načelnik, kapetan,
Radeljković³

Komandant, major,
D.⁴ Egić

⁵P.S. Doneli smo radio iz Zagona, nemamo dovoljno baterija, ako imate pošaljite nam.

¹ Pejanović

* Zvonko

⁴ Dušan

⁵ Sljedeći tekst je dopisan mastilom, ćirilicom.

BROJNO STANJE LJUDSTVA, STOKE I NAORUŽANJA
GLAMOČKO-LIVANJSKOG NOP ODREDA NA DAN 31
MARTA 1944. GODINE¹

Brojno stanje ljudstva i naoružanja Glamočko-livanjskog

Redni broj	J e d i n i c a	Brojno stanje ljudstva			P u š a k a				Puškomitr.		Teških mitr.		Bacača		Pistolja	
		Po spisku	U rashodu	Na licu	Jugoslavenskih	Talijanskih	Francuskih	Austriskih	Brno	Talijanskih	Breda	Maksima	Tal. ka 81 mm	Jugoslavenskih	Ostalih	
1	Štab sa kuririma i intendanturom odreda	28		28	8	3	1							4	1	
2	I bataljon (livanjski)	116	7	109	44	37			2	1	1			3	2	
3	II bataljon (glamočki)	212	8	204	66	49	4	1	1	1	2		1	5	3	
4	Ukupno	356	15	341	118	89	5	1	1	3	3	1	1	12	6	

Zamj. politkomesara:
(potpis nečitak)

Načelnik štaba:
kapetan,
Mirko Crnogorac

(M. P.)

N.O.P. odreda od 31 marta 1944 godine

Ofanzivnih		Bomb		Municije							Pišto-muni- cija		Konja		P R I M J E D B A
Defanzivnih		Jugoslovenske	Talijanske	Francuske	Austrijske	Za Brede	Bacačke	Jugoslaven.	Ostale	Jahaćih	Tovarnih	Teglećih			
8	4	117	65	15				20	30	4	7				
17	9	1.020	890			630		15	17	2	8				
23	16	2.352	1.957	80	10	900	30	30	12	2	12			Za bacač nedostaje osnovnih i dopunskih punjenja	
48	29	3.489	2.912	95	10	1530	30	65	59	8	27				

Komandant:
kapetan,
Mirković"

IZVOD IZ KNJIGE POSLATIH DEPEŠA ŠTABA TREĆEG
KORPUSA NOVJ ZA MART 1944. GODINE¹

- 1-III — Za načelnika intendature predlažemo kapetana Doku Ivanovića, kojeg ste nedavno postavili za šefa ekonomskog odseka našeg korpusa. Za pomoćnika druga Slavu Burića, sada na radu u tehnici Ob. kom.² 79
K.³ V.⁴
- 2-III — U trodnevnim borbama s jakom njemačkom motoriz. kolonom na cesti Celić — Bijeljina XV Majevička b-da pobila oko 90 i ranila 70 njem. vojnika i oficira.⁵ U ovim borbama istakao se drug Marko Bjelanović, mitraljezac iz III bat., koji je ubio 15 Njemaca. 100
K. V.
- 3-III — Hitno bi nam bilo potrebno 5.000 pušaka, 300 p.mitraljeza, municije 7/9 m.m., ručne bombe, 10.000 uni-forma i veša, 5.000 pari cipela i čarapa (veće brojeve), sanitetski materijal za tri div., eksploziv i 4 radio-stanice sa motorima i akumulatorima. 118
K. V.
- 3-III — Narod u Vlaseničkom srezu, Glasinačkoj, Rogatičkoj, Fočanskoj i Kalinovičkoj opštini nije u stanju da se prehrani do nove žetve.® Potrebna hitna pomoć u hrani i semenju. 71
K. V.
- 4-III — Preduzeli reorganizaciju naših snaga. Pristupili formiranju nove div.⁷ u čiji sastav ulaze XVII Maje-

¹ Original (knjiga depeša), pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 1/8—I, k. 408 A. Ova grupa depeša upućena je Vrhovnom štabu NOV i POJ.

* Vjerovatno se odnosi na Oblasni komitet KPJ za istočnu Bosnu.

" Košta Nad, komandant Trećeg korpusa NOVJ

⁴ Vladimir Popović, politički komesar Trećeg korpusa NOVJ

⁵ Odnosi se na borbe koje je ta brigada vodila krajem januara i početkom februara 1944. (Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 147).

" U toku ofanzive u decembru 1943. neprijatelj je taj kraj opljačkao i popalio, ostavivši za sobom pravu pustoš. (Opširnije o tome vidi dok. br. 44).

vička i XVIII Hrvatska b-da sa Majevičkim, Trebavsko-posavskim i Tuzlanskim p.odredom. od kojih za kratko vreme ima uslova da se formira nova b-da i da ostanu odredi na terenu. Ovom reorganizacijom XVI Muslimanska b-da ulazi u sastav XXVII Div., a Romanijski p.odred, koji će u najskorije vreme biti b-da,⁸ ulazi u sastav XVII Div. 178

4-111 — Reorganizaciju vršimo zbog širokih mogućnosti mobilizacije severno od linije Doboj — Tuzla — Zvornik, zbog potrebe prisustva Muslimanske b-de na sektoru Kalinovik — Foča — Sarajevo. Time faktično ne slabimo već postojeće divizije, već otvaramo mogućnosti kontrolisanja terena koje još nismo mogli, usled pomanjkanja snaga, obuhvatiti. Molimo da ovo odobrite i date naziv novoj diviziji. 164

4-III - Za kom. nove div. predlažemo majora Miloša Zekića, kom. VI b-de, koji je predložen za p.pukovnika, za politkom. Vladu Rolovića, rukov. politodela XVII Div., za načelnika Štaba majora Huseina Krupića, koji je predložen za p.pukovnika. Za kom. VI b-de predlažemo majora Savu Trikića, dosadanjeg z. kom. b-de. Molimo hitan odgovor.⁹ 139

K. V.

4-III — II Div. čujemo dobro. Neka nas sluša na talasu 4900. Veza potrebna radi koordinacije. 38

K. V.

4-III — Do sada primili od Saveznika: 8 protukolskih pušaka sa 400 metaka, 2 p.mitraljeza sa 5000 metaka, 70 ručnih granata, 16 nagazni mina, 10 tenkovskih bombi, 60 kanti eksploziva sa priborom, 4465 pari cipela, 4720 pari čarapa, 320 šinjela, 100 bluza, 40 čakšira, 65 svitera, 50 pari veša i jedan motor za punjenje akumulatora. Od toga smo dali 400 pari cipela Vojvođ. div.¹⁰ a 320 pari cipela i 1 protivtenkovsku pušku [Prva] Južnomoravskoj b-di. 191

K. V.

4-III — VI Bosanska b-da u borbama na sektoru Srebrenica ubila 13 a ranila 15 ustaša.¹¹ Zaplenjeno 1 teški mitraljez, 72 puške i oko 2000 metaka. 56

K. V.

" Vidi dok. br. 22, napomenu br. 9.

- 4—III — XVI Vojvod. div. u borbi sa četnicima Kerovića¹² nanela im gubitke od 36 mrtvih. Kerović i Leko¹³ kod Njemaca u Brčko. 5j
K. V. ' I
- 4-III — Naše bolnice kao i jedinice nemaju ni jednog zavoja niti uopšte sanitet, materijala. Molimo hitno pomoć u tome. 47
K. V.
- 5-III — Za uspješno rušenje pruga Sarajevo — Brod i Sarajevo — Višegrad potrebno nam je 1500 kgr. eksploziva sa priborom. Pruga Sarajevo — Višegrad još nije opravljena, Njemci je sada dobro čuvaju i žurno popravljaju. Ovu prugu može XXVII Div. potpuno izbaciti iz prometa. 93
K. V.
- 5-III — Za izbacivanje iz prometa pruge Sarajevo — Brod, predlažemo da nam se dodeli jedna vojvod. div. koja bi zajedno sa XVII Div. i sadejstvom XI Div. iz Centralne Bosne porušila prugu i gvozdeno mostove. 73
- 5-III — Ovakva akcija i boravak naših jačih snaga na prostoru Ozren — Krivaja izbacili bi prugu iz prometa za duže vreme. Po prijemu eksploziva u roku od 15 dana može akcija početi. 74
K. V.
- 6-III — Sada imamo 7850 boraca. Od toga oko 700 nenaoružanih. Brojno stanje se svakodnevno menja, jer su uslovi za mobilizaciju momentalno povoljni. 60
K. V.
- 6-III — Reorganizacijom koju smo vam predložili stvorićemo uslove za oslobođenje od vezivanja za ovaj teren naše najbolje XVII Div. Molimo hitno odgovorite. Za zamjenika kdt-a nove div. predlažemo majora Ratka Perića. 87
K. V.
- 7—III — Jedinice XXVII Div. izvršile napad na prugu Višegrad — Sarajevo. Porušili prugu i dva mosta kod Mešića. Borba se vodi na Jabuki — Ilijino G.¹⁴ 54
K. V.

¹⁵ Odnosi se na Radivoja Kerovića, četničkog vojvodu.

¹⁴ Stevo Damjanović, kapetan bivše jugoslovenske vojske. Bio je tada komandant Majevičkog četničkog korpusa. (Vidi dok. reg. br. BH-P-691 u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

- 8-III — U Sapcu koncentracija većih snaga, uglavnom nedićevaca i Njemaca. SS Div. u jugo-zapadnom Sremu broji 10.000.¹⁵ Primjećena koncentracija njemačke motorizacije u Koviljači. 73
K. V.
- 8-III — Druga Peru Kosorića predložili smo prije 4 mj. u čin potpukovnika, molimo da ga unapredite. 42
K. V.
- 9-III — XXVII Div. vodi žestoke borbe na liniji Višegrad — Sarajevo, saobraćaj je zaustavljen. Kod Mesića ubijeno 40 ustaša i Njemaca. Primili smo vaše poruka koje ste poslali po Muratu.¹⁶ 75
K. V.
- 10-111 — Naš prateći bataljon zarobio 19 četnika sa komandirrom čete kod Han Pijeska. Komandir i 9 četnika su streljani zbog dokazanih zlodjela. Plijen 19 pušaka. 65
K. V.
- 11-III — Za Marka.¹⁷ Poštu i materijal predao i poslao dalje. Javićemo uskoro da li će se pronaći stvari za koje zna Pero. Nije stigla depeša o unapređenju u čin. p.pukovnika Kosorića, Petovara,¹⁸ Zekića, Perića i Stanića. 89
Murat
- 11-III — Za P.K.¹¹ Održali savjetovanje. Pripremamo konferenciju za izbor Oblasnog NOO²⁰ koncem ov.mj. Kuriri za vas pošli. 49
Murat
- 14-111 — Uporedo sa mobilizacijom koju vrše Nedić i Draža u Srbiji za upad u I. Bosnu, ustaše aktivni. Plava div.-¹¹ iz Srema sprema se za napad na Majevicu i Posavinu.²² 65
K. V.

¹⁵ Odnosi se na Trinaestu SS diviziju («Handžar»). Opširnije o njoj vidi dok. br. 29, primjedbu br. 4 i 5.

¹⁶ Pašaga Mandžić

¹⁷ Aleksandar Ranković

¹⁸ Rudi

* Odnosi se na Pokrajinski komitet KPJ za Bosnu i Hercegovinu.¹⁰

¹⁰ Vidi dok. br. 22, napomenu br. 10.

³¹ Vidi dolj- br. 132, napomenu br. 7.

- 15-111 — Za zamenika kdt-a korpusa predlažemo Voju Ljujića,
6l. ob. kom. 27
K. V.
- 16-111 — Nedićevci koji su se pokušali iz Zvornika probiti na
oslobođeni teritorij odbijeni su uz velike gubitke.²³ 45
K. V.
- 17-111 — Svi zdravo stigli u Foču. 16-og produžavamo za
Rudo.²⁴ 25
Veljo
- 18-111 — Oko Krupnja došlo do borbe između dražinovaca i
ljotićevaca. Pojedinci se prebacuju kod nas. Koristi-
mo suprotnosti, radimo na stvaranju azbukovačkog
odreda. 68
K. V.
- 18-111 — Muslimanska S.S. div. prešla iz Srema preko Brčkog
u Bosnu. Vojvođanske jed. vode žestoke borbe sa
njom na liniju Celić — Koraj — Bijeljina. I Vojvod.
b-da u protivnapadu ponovo zauzela Koraj.²⁵ Zaro-
bljeno ratnog materijala. 91
K. V.
- 19-111 — Neprijatelj zauzeo Bijeljinu. Žestoke borbe se na-
stavljaју na liniji Celić — Koraj — Zabrđe — Janja.
Položaji prelaze iz jednih ruku u druge. Neprijatelj
trpi ogromne gubitke. Neprijatelj provodi jak teror,
ubija žene i djecu, traži baze ranjenika.²⁶ 100
K. V.
- 20-111 — Jake neprijateljske snage prolaze preko Srema za N.
Sad i Pančevo. Jače njemačke snage idu od Sarajeva
za Brod. 43
K. V.
- 20-111 — Produžuje se ofanziva na Posavinu i Majevicu. Nepr.
jačine 12000 sa većim brojem topova raznog kalibra,

^a Vidi dok. br. 115.

¹⁴ Riječ je o grupi rukovodilaca koja je išla u Srbiju. Nju je vodio Pavle Ilić Veljko, koji je tada, kao delegat Vrhovnog štaba NOV i POJ, bio upućen u Drugu proletersku i Petu NOU diviziju. Početkom druge polovine marta 1944, po direktivi Vrhovnog štaba, pomenute divizije su prešle u Srbiju. (Opširnije o tome vidi dok. br. 80 u ovoj knjizi, dok. reg. br. 2/1, k. 2015. dok. reg. br. 56—4, k. 732, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta i tom I, knj. 7, dok. br. 38, 39. 60 i 63).

Vidi dok. br. 166.

Vidi dok. br. 112 i 144.

tenkova i bornih kola dobija pojačanje od Brčkog.²⁷
Borbe se vode danju i noću. Uprkos stalnih pokušaja
nepr. kolone iz Bijeljine i Koraja nisu se uspele još
spojiti. Janja u našim rukama. 120

K. V.

20-111 — Neprijatelj je stalno u borbi sa XVI Div. Imao preko
300 ubijenih. Dalji podaci slede. 36

20-111 — Snage XXXVIII Div. razbile četnike kod s. Priboja i
Branjeva i nanele im teške gubitke. Na cesti Zvor-
nik — Janje porušili nekoliko mostova. 57

K. V.

20-111 — Javite kad će se održati omladinski kongres. Naši de-
legati spremni za polazak. 33

K. V.

21-111 — Javite da li moramo poslati Ismeta Mujezinovića,
slikara, jer nam je neophodno potreban. 39

K. V.

21-111 — U borbama na Drini poginuo junačkom smrću po-
ručnik Branko Medić, komandir II čete III bat. XV
Majev. b-de, rodom iz Tobuta. Istakao se u VI ofan-
zivi. 64

K. V.

21-III — Primili vašu šifru datiranu 31-XI-43 god. sa po 6
grupa ključeva. Kada ćemo početi upotrebu ove
šifre? 48

22-111 — XV Majevička b-da uništila dva kamiona sa nedičev-
cima kod Ljubovije. Muslimanska b-da razbila jednu
ustašku kolonu između Rogatice i Višegrada. 59

K. V.

"24-111 — Jako su teški uslovi za ishranu XXVII Div. na sek-
toru Kalinovik. Da li je moguće primiti savezničku
pomoć? Mesto primanja pošiljke je Miljevina. 38

K. V.

'25-111 — XVII Div. vodi žestoke borbe između Zvornika i Bra-
tunca sa nedičevcima, četnicima i Njemcima koji žele
da se probiju na našu oslobođenu teritoriju.²⁵ 37

K. V.

" Vidi dok. br. 180 i 181.

^M i ^M Opširnije o tome vidi dok. br. 187 u ovoj knjizi i dok.
reg. br. 7—3, k. 982, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.

25-111 Za P.K. Oblasna konferencija odgođena zbog situacije na Majeveci. O naknadnom roku javićemo. 24
Majo

Nr. 4

26-111 XV Majeve. b-da razbila neprijat. kod Drinjače i naterala ga preko Drine u panično bekstvo.¹⁹ Neprijatelj imao velike gubitke. Romanijski odred razbio jednu ustaško-četničku kolonu kod Rogatice. Zarobili 6 ustaša, ubili 10 i jednog četničkog komandanta. 50
K. V.

5

26-111 Sa XXVII Div. imamo svakodnevnu radio-vezu. 13
K. V.

6

27-111 Za Marka. Javite kad će se održati omlad. kongres. Naši delegati čekaju već nekoliko dana. 35
K. V.

7

28-111 Prva planinska i 187 div. otišle s našeg sektora koncem decembra u pravcu B. Luke i Prnjavora.³⁰ Gde se sad nalaze nije nam poznato. 28
K. V.

28-111 — Na našem sektoru: 13 BH SS div., delovi «Princ Eugen»³¹ i 369 div.,³¹ III lovački zdrug,³³ II domobr. zdrug,³⁴ I ustaški stajaći zdrug.³⁵ 38
K. V.

9

28-111 13 BH SS: Štab u Tuzli, 4 p. pukovnije i 1 artilj. puk na Majeveci i u Posavini. Nac. sastav — muslimani, nešto Hrvata i Srba.³⁶ Broji oko 12000. Moral osrenji. Kom. kadar Nemci. 43
K. V.

³⁰ Vidi dok. br. 44.

³¹ Sedma SS divizija. (Opširnije o njoj vidi dok. br. 93, objašnjenje br. 2, 3 i 4.)

³¹ Opširnije o njoj vidi dok. br. 7, objašnjenje br. 12 i 17.

^M Vidi dok. br. 188.

» Vjerovatno se misli na Drugi gorski zdrug, koji je u to vrijeme obezbeđivao željezničku prugu Sarajevo — Konjic — Mostar. Bliže o tome vidi njegovu bojnu relaciju za mjesec mart 1944 (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 3 2—25, k. 57).

³³ On je u to vrijeme obezbeđivao komunikaciju Sarajevo • Rogatica — Višegrad. Opširnije o tome vidi dok. br. 109. napomenu br. 3.

28-111 — »Princ Eugen« div.: Štab u Kasindolu. Delovi na liniji Ivan Pl. — Sjetlina — Jabuka. Sastav: 2 puka pešad., 1 puk artiljerije. Kulturbundovci iz Srednje Evrope. Moral, odeća i hrana dosta slabi. Ukupno broji oko 7500. Pokretna. 62
K. V.

11

28-111 — III Lovački zdrug. Stab u Tuzli. II Dom. zdrug i I Stajaći ustaški zdrug — štabovi u Sarajevu. 29
K. V.

12

28-111 — Stab Korpusa³⁷ u čiji sastav ulaze 369 i »Princ Eugen« div. nalazi se u zgradi »Konak«, Bistrik, Sarajevo. Kdt korp. general Najhold.³⁸ 39
K. V.

13

28-111 — Kod Vukovara u dvorcu grofa Hetza niz odeljenja nemačke glavne komande za Balkan. 22
K. V.

14

28-111 — Od vojvodanskih jedinica saznajemo o unapređenju druga Koste i Jova. Javite što je na stvari. 26
V.

30-111 — OP. Na cesti Zvornik — Ljubovija naše snage uništile 5 kamiona. Ubijeno 4, ranjeno 8 nedićevaca. Vode se žestoke borbe sa nedićevcima i četnicima koji nastoje da se prebace preko Drine.³⁹ 45
K. V.

30-111 — OP. Na sektoru Jahorine XIX Birč. b-da zarobila 15 četnika i ubila zloglasnog čet. kda Marinka Ivanovića. Plen 20 p. i 2 p.m. ' 33
K. V.

30-111 — KP. Naši, vojvodanski i nešto srpskih delegata za omi. kong.,⁴⁰ ukupno oko 70, čekaju u Modriči. 26
K. V.

³⁷ Odnosi se na Peti SS brdski armijski korpus.

³⁸ Fric Najhold je bio komandant 369. legionarske divizije (»Vražje«), a komandant korpusa je bio SS general Tleps.

- 31-111 — OP. Na liniji Skelane — Drinjača Nemci i nedićevci su na raznim mestima pokušali preći Drinu jačim snagama. Jedna grupa koja se kod Bratunca uspeła prebaciti potpuno je razbijena. Na ostalim tačkama nepr. se nije uspio prebaciti. Gubitci nepr. 30 i više ranjenih. 68
K. V.
- 31-111 — Na sektoru Sokolac — Rogatica nepr. aktivan. Vođe se borbe. 18
K. V.
- OP. Jedinice XXVII Div. očistile Trnovo, Jablanicu i Crnu Rijeku od čet.-ust.-nem. bandi. Zaplenjeno oružja i hrane.⁴¹ 29
K. V.
- 31-III — OP. Mostarski bat. pobio 10 oficira i vojnika zdrugovaca i više ranio. Plen 2 pm, 2 maš. p., 5 p. i ostale spreme. 30
K. V.

⁴¹ U drugoj polovini marta 1944. ta je divizija dejstvovala u jugoistočnom dijelu Bosne, južno od Sarajeva i r. Prače, na području Goražde — Foča — Kalinovik — Trnovo — Vojkovići. (Opširnije o tome i o izvedenim akcijama vidi dok. reg. br. 11/7, k. 1111, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta).

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE ZA MART 1944. GODINE¹

1. III. 1944²

I brigada isto stanje, bez promene.
II brigada isto stanje, bez promene.
III brigada isto stanje, bez promene.
IV brigada u Sremu.
V brigada isto stanje, bez promene.

2. III. 1944³

I brigada izvršila pokret i smestila se na sledećoj prostoriji: sa dva bataljona na sektoru Janje, jedan bataljon u Bos. Rači a druga dva bataljona u D. Zabrđu.

II brigada smestila se na prostoriji Lopare — Zajednice — Vukosavci — Tobut, sa zadatkom zatvaranja pravca od G. Tuzle. Na tom sektoru brigada ima očistiti teren od četničkih bandi.

III brigada smestila se na prostoriji Ratkovići — Čelić — Brnjik — Brunica, sa zadatkom kontrole Brčkog i stare ceste Brčko — Tuzla, i uništavanje četničkih bandi i zelenokadrovaca na tom sektoru.

IV brigada na specij. zadatku u Sremu.⁴

¹ Original (operacijski dnevnik), pisan mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 59—3, k. 951.

² Divizija je od 26. februara do 1. marta bila raspoređena na sljedećoj prostoriji: Prva brigada: s. D. Obrijež — Janjari Musi. — Cengiće — Bjeloševac; Druga brigada: Koraj — Puškovac; Treća brigada: s. Vražići — Zovik — Strpci — Musi. Maoča; Četvrta brigada u Sremu; Peta brigada: Ražljevo — Mrtvice — Piperi i Zabrđe — Čadavica — G. Bukovica. Podaci su uzeti iz operacijskog dnevnika.

³ U vezi s tadašnjom situacijom u jugozapadnom Sremu (vidi dok. br. 29), Stab Sesnaeste NOU divizije je 1. marta 1944. izdao potčinjenim jedinicama zapovijest za pokret i za posjedanje navedenih položaja, sa zadatkom da spriječe neprijateljska dejstva od Brčkog, Tuzle i Zvornika ka r. Savi i da prihvate naše snage iz Srema u slučaju njihovog prebacivanja u istočnu Bosnu. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 32—6. k. 950.)

V brigada smestila se na prostoriји D Bukovica — Vršani — G. Crnjelovo sa zadatkom zatvaranja pravca Brezovo Polje — Bijeljina i kontrole rijeke Save.

3. III. 944

Odlukom Vrhovnog štaba NOV i Po Jugoslavije formirana je XXXVI Vojvođanska NOU divizija, u čiji sastav su ušle III, V i VI Vojvođanska brigada, a u sastav XVI Vojvođanske NOU divizije ušle su I, II i IV Vojvođanska brigada.⁵

I brigada isto stanje, bez promene.
II brigada isto stanje, bez promene.
IV brigada nalazi se u Sremu.

4. III. 44

I brigada izvršila prikupljanje svojih jedinica na prostoriји G. Pilića — Bare. V bataljon ove brigade 5 o.m. biće upućen za transport namirnica za Sekoviće. II brigada izvršila pokret i smestila se na prostoriји Rastošnica — Cajira. IV bataljon ove brigade ima prihvatiti komoru iz Trnove i zajedno sa V bataljonom I br. otpratiti komoru za Sekoviće.

IV brigada nalazi se na specij. zadatku u Sremu.

5. III. 44

I brigada isto stanje, bez promene.
II brigada isto stanje, bez promene.
IV brigada na specijalnom zadatku u Sremu.

⁵ Na osnovu odluke Vrhovnog štaba NOV i POJ, Stab Šesnaeste vojvođanske NOU divizije je 1. marta 1944. izdao naredbu za formiranje Trideset šeste vojvođanske NOU divizije, kojom se postavljaju: za komandanta Marko Peričin Kamenjar, dotadašnji komandant Prve brigade; za zamjenika komandanta Dušan Vukasović Diogen (poginuo 23. marta 1945. kao komandant 36. divizije), dotadašnji komandant Treće brigade; za političkog komesara Stefan Mitrović, dotadašnji komesar Šesnaeste divizije; za načelnika Staba Anton Kolundžić, dotadašnji načelnik Staba Druge krajiške brigade.

Divizija je od spomenutih brigada, formirana 3. marta 1944. u Bijeloј na Majeвici.

I brigada izvršila pokret i kretala se pravcima: jedna kolona na Gradac (trig. 425); druga kolona Prav. Rojčević i treća kolona u Musi. Šepak. Četničke i zelenokadrovske bande koje su se nalazile na toj prostoriji nisu davale nikakvog otpora, već su pobile u pravcu Trnovice i prema Skočićima, a kada su ove bande osatile jedinice V br. koje su nastupale pravcem — onda su pobile prema Kozluku pored Drine u pravcu Zvornika.⁶

Jedinice ove brigade razmeštene su na sled. prostoriji: Musi. Janjari — Musi. Šepak — Gradac — Prav. Rojčević.

II brigada izvršila pokret i kretala se pravcem Kiseljak — Jasenica, gde se nalazio jedan četnički bataljon u jačini 100 ljudi, koji su osativši pokret naših jedinica pobile u pravcu Kozluka i dalje prema Zvorniku.

Prilikom pokreta od Cajira do Skočića, I bataljon nailazio je na manje otpore zelenokadrovaca, koji su držali položaje na k. 612, k. 481 i na Pećini — k. 540. Otpor zelenokadrovaca brzo je savladan. Ove bande su pobile preko Jusića i dalje. U s. Skočiću nije se naišlo na otpor.

U ovoj akciji ubijeno je oko 20 četnika i zelenokadrovaca, zarobljeno je 8 pušaka i 400 puš. municije.

Jedinice ove brigade nalaze se na istoj prostoriji.

U toku noći jedinice ove brigade smestiće se na prostoriji Vitinica — Jusići — Brđani.

IV brigada nalazi se u Sremu.

I brigada nalazi se na istoj prostoriji. U toku dana jedinice ove brigade kstarile su po terenu čisteći manje četničke i zelenokadrovske bande na

⁶ Vidi dok. br. 172.

- ovom sektoru. II brigada nalazi se na istoj prostoriji, čisteći okolni teren od manjih četničkih i zelenokardrovskih bandi. IV brigada nalazi se u Sremu.
8. III 44
I brigada izvršila pokret i smestila se na prostoriji G. Pilića — Bare Krčina. Sa ove prostorije brigada kontroliše cestu Bijeljina — Zvornik, kao i reku Drinu i teren u pravcu Loknja i Teočaka.
II brigada izvršila pokret i smestila se na prostoriji Musi. Janjari — Akmačić — Glinje — Tur. Trnova.
IV brigada isto stanje.
9. III 44
Modran
I brigada nalazi se na istoj prostoriji. U toku dana nije bilo aktivnosti.
II brigada nalazi se na istoj prostoriji. U toku dana nije bilo aktivnosti.
IV brigada nalazi se u Sremu.
10. III. 44
Modran
I brigada izvršila pokret i smestila se na prostoriji Begutovo Selo — Ugljevik.
II brigada izvršila pokret i smestila se na prostoriji Ražljevo — G. Bukovica, sa zadatkom zatvaranja pravca Brčko — Bijeljina.
Neprijatelj je poduzeo ofanzivu na jugozapadni Srem, od pravca Kuzmina — Adaševaca i Račinovaca.⁷
IV brigada prebacila se na prostoriju Vršani, a jedan bataljon u pravcu B. Rače, sa zadatkom kontrole reke Save i, u slučaju nadiranja neprijatelja od pravca Brez. Polja, sadejstva II brigadi, koja se u toku dana pokrenula u pravcu Brez. Polja.
11. III 44
U 7 č. izvršen pokret za Sr. Zabrđe.
I brigada nalazi se na istoj prostoriji. U toku dana nije bilo aktivnosti.
II brigada na istoj prostoriji.
IV brigada na istoj prostoriji.

12. III. 44
Sr. Zabrdče

I brigada izvršila pokret i smjestila se na prostoriji Mirosavci — Puškovac — Maleševci. Sa ove prostorije jedinice ove brigade kontrolišu cestu Brčko — Tuzla, kao i okolni teren koji čiste od manjih četničkih i zelenokadrovskih bandi. Bataljon koji je išao za Birač radi sprovođa hrane vratio se u sastav brig.

II brigada nalazi se na istoj prostoriji, kontrolišu Brčko kao i cestu Brčko — Brezovo Polje — Bijeljina. U Brezovom Polju nalazi se jača zasjeda sa p.k.puškom, koja kontrolišu rijeku Savu.

Bataljon koji je išao za Birač radi transporta hrane vratio se u sastav brigade.

IV brigada nalazi se na dosadašnjoj prostoriji, kontrolišući rijeku Savu.

13. III. 44
Sr. Zabrdče

I brigada nalazi se na dosadašnjoj prostoriji. U toku dana nije bilo ništa novo.

II brigada nalazi se na istoj prostoriji. U toku dana kontrolisan je pravac Smiljevac — Stanovi — Brezik i Sandići.

IV brigada sa svojom glavninom postavila se na sektoru G. i D. Crnje-lovo a manjim dijelovima kontrolišu rijeku Savu na pravcu Vršani — Višoć.

14. III. 44.
Iz Sr. Zabrdča
u 7 č. pokret
za Maleševce.

Oko 7 časova ujutru neprijatelj je posle duže artiljerijske i minobacačke vatre uspeo da se prebaci na desnu obalu reke Save kod B. Rače.⁸

I brigada nalazi se na istoj prostoriji. Mirosavci — Puškovac — Maleševci. U toku dana nije bilo aktivnosti.

II brigada nalazi se na istoj prostoriji. U toku dana nije bilo aktivnosti. Jača izviđačka odeljenja slata su u pravcu Brez. Polja.

15. III. 44
Maleševci

IV brigada nalazi se na prostoriji G i D. Crnjelovo. U toku dana smestila se na prostoriji Čadavica — Zagoni — Suhopolje, zadatak je zatvaranje pravca od Bijeljine i sadejstvo sa jedinicama XXXVII div.⁹

I brigada nalazi [se] na slijedećoj prostoriji: IV bat. Mirošavci, II bat. Medednik, I bat. na položajima ispred Koraja prema Gajevima, dijelovi III bat. Brdo (k. 330) i V bat. u Tutnjevcu.

Danas u 11 č. neprijatelj nepoznate jačine ušao je u Celić,¹⁰ sa sobom imao i nekoliko tenkova.

II brigada nalazi se na prostoriji Babetino Brdo — Korenita — Posavci — G. Čadavica.

Jutros je neprijatelj nepoznate jačine prodro cestom Brezovo Polje — Vršani, sa jakim bočnim obezbjeđenjem. III bat., koji drži položaje Brčko — Brezovo Polje — Bijeljina, vodio je ogorčenu borbu sa neprijateljem. Ovaj sektor pojačan je IV bat. ove brigade, koji je napadao bočno iza leđa neprijatelja, dok II bataljon ove brigade napada na pozadinu neprijatelja u pravcu Brez. Polja. Položaje III b.[ataljona] neprijatelj je tukao jakim artiljer. i minobacačkom vatrom. Jedinice ove brigade vršile su tri uspješna juriša.

U ovoj borbi gubitci neprijatelja su bili veliki, jer su borci ovog, t.j. III b. pustili neprijatelja na blisko odstojanje. Naši gubici su 2 mrtva i 10 ranjenih.

IV brigada nalazi se na istim položajima. U toku dana nije bilo ništa novog.

• U to vrijeme još nije bila dovršena organizacija te divizije. Opširnije o tome vidi izvještaj političkog komesara Trideset osme divizije od 26. marta 1944. političkom komesaru Trećeg korpusa NOVJ. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 18—7, k. 408 A.)

16. III. 44
U 6^h izvr.
pokret za
Arapoviće

I brigada nalazi se na istim položajima, izdata je zapovest¹¹ za napad na neprijatelja na prostoriji Gajevi — Celić u 2^h posle pola noći.

Sadanji raspored jedinica ove brigade jeste Udrigovo — Gaj — Šešlić — Krstić. Neprijatelj ne pokušava dalji pokret od Koraja.

U toku jučerašnjeg i današnjeg dana borbe naši gubitci iznose 3 mrtva i 11 ranjenih drugova.

Neprijatelj je u toku jučerašnjeg i današnjeg dana imao preko 60 mrtvih i ranjenih. Naročito je danas imao osetne gubitke kada je pokušao prebacivanje kamionima za Koraj.

Jačina neprijatelja na sektoru Babetino Brdo — Koraj — Mirošavci: svega oko 1000 — 1200 voj. bez motorizacije.

II brigada prebacila se na prostoriju južno od drumca Koraj — Bijeljina, na prostoriju Maleševci — Begut. [ovo] Selo — Ugljevik.

U toku noći 15/16. neprijatelj koji je zanoćio u s. Mrtvicama — Pipercima — Popovom Polju — Ražljevu i D. Bukovici povukao se posle pola noći u Brezovo Polje.

Neprijatelj je u toku dana prodro cestom do Dragaljevca. U toku jučerašnje borbe neprijatelj je imao preko 100 mrtvih vojnika. Nekoliko svojih ranjenika neprijatelj nije imao vremena izvući već ih je ostavio.

II bataljon, koji je izvršio napad na Brezovo Polje, naneo je neprijatelju osetne gubitke i zarobio 18 jah. konja sa rat. spremom. Dok je 50 jahaćih konja u toku same borbe pobijeno. Zarobljeno je nešto neprij. komore. Jednu neprij. kolonu od 200 konja brigada je bila zarobila, ali je neprijat. posle tri uzastopna juriša

uspeo da ovu komoru delom povрати a veliki broj je pobijen.

IV brigada nalazi se na istoj prostoriји. U toku dana vršeno izviđanje u pravcu Zvornika.

17. III. 44

Neprijateljske snage u jačini od oko 6000 vojnika sa sektora Brčko — Brezovo Polje — (Bos.) Rača uspelo su da sa pravca Brezovo Polje — Rača uđu u Bijeljinu¹¹ dana 17 o.m. oko 14 čas. Neprijatelj je takođe ušao u Janju.

I brigada nalazi se na starim mestima, t.j. na liniji Zutavka — Udri-govo (k. 562) — kosa iznad Puškovca — Gaj. Istureni delovi su na liniji Babajača — groblje na cesti k. 254 — Sešlić. Jedinice su uglavnom smeštene u Puškovcu i Zutavki.

Neprijatelj se nalazi u Koraju i duž ceste Koraj — Čelić, sa isturenim obezbeđujućim delovima levo od ceste, na liniji Smrekovina (Gajevi) — Mirošavačka kosa prema Jovanovićima. Desno od Koraja neprijateljski se položaji nalaze uglavnom na levoj obali Bijeje Reke.

(Kosom prema Babetinom Brdu).

Jačina neprijatelja na pomenutom sektoru izgleda da nije veća od 1000 — 1500 vojnika.

16. III u Koraj od pravca Čelića stiglo je 7 kamiona i izvestan broj konjanika. Ovi kamioni su stigli oko pola noći u Koraj.

16. ov.m. uveče jedinice ove brigade izvršile su demonstrativan napad na neprijatelja u Koraju. Neprijatelj je bio celu noć uznemiravan, tako da jutros ne pokušava nikakvi ispad iz Koraja. IV b. ove brigade, koji se je nalazio u Zutavci, dobio je zadatak da krene, ispita, napadne i protera neprijatelja iz Mirošavaca. Oko 2

časa čula se borba u tom pravcu ali još nismo dobili izveštaj o rezultatu. Jedinice ove brigade u toku 17 o.m. pre podne povratile su Koraj od neprijatelja i tom prilikom zaplenile 1 šarac i nekoliko konja komore, ali su kasnije pod pritiskom jake art.-min. vatre morale napustiti Koraj i zauzeti položaje prema Koraju.¹³ Borbe se i dalje nastavljaju svom žestinom na položajima Celić — Koraj — Zabrđe — Janja.

II brigada nalazi se na položajima Beg.[utovo] Selo — Zabrđe. Jedna neprijateljska kolona iz Bijeljine prodrla je drumom do Zabrđa, gde sada jediniae II brigade vode borbu sa istom.¹⁴

Neprijatelj od Koraja probio se do Tutnjevca. Ove dve kolone (jedna od Koraja i jedna od Bijeljine) još se nisu uspele spojiti.

Jedinice ove brigade odbacile su neprijatelja od Zabrđa i tako mu onemogućile spajanje sa neprijateljem koji se kreće od Koraja. Neprijatelj vrši jak pritisak na sektoru Zabrđe. IV brigada nalazi se na prostoriji Cajira — Rastošnica — Zavid, gde kontroliše pravac Zvornik — Sapna.

18. III. 44.
Arapovići

U toku noćasnje noći vršeni su napadi na neprijatelja u Koraju i Zabrđu. Ova akcija nije uspela iz razloga: bataljoni II brigade nisu na vreme dobili zapovest od štaba brigade, i što su bataljoni i jedne i druge brigade zamoreni, što su u toku dosadašnjih borbi imali dosta velike gubitke, kao i to da je jedinicama nestalo municije, te automatska oružja ne mogu uopšte da dejstvuju, a borci imaju svega 4—5 metaka.

" i ¹⁷ Vidi dok. br. 181.

U toku cele noći dolazila su pojačanja u Koraj sa kamionima. Jačanja neprij. snaga u Koraju nije poznata. U toku današnjeg dana jedinice I i II brigade vodile su jednu od najžešćih svojih bitaka. II brigada je odbila sve neprijateljske snažne i kombinovane juriše, koji su potpomagani vrlo jakim artiljeriskom i minobacačkom vatrom. II brigada je svojim snažnim kontranapadom osujetila namere neprijatelja za spajanje sa grupom iz Koraja. II brigada u ovoj borbi nanela je neprijatelju preko 120 gubitaka u mrtvima. Pojedine jedinice ove brigade svojim snažnim jurišima upadale su usred neprijateljskih rovova, zauzimale topove i komoru sa municijom, ali, snažnim dejstvom neprijateljske vatre iz autom. oružja, borci ove brigade odbacivani su natrag uz dosta velike gubitke. Gubitci ove brigade u toku ovoga dana iznose:¹⁵

I brigada svojim snažnim naletom, koji je otpočeo tačno u 6.30 č. ujutru, sterala je neprijatelja sa svih dominantnih položaja oko Koraja. Borci ove brigade nekoliko puta su na juriš ulazili u sam Koraj, ali su pod jakim pritiskom neprijatelj, kombinovane vatre morali odstupiti na polazne položaje. U ovoj borbi naročito su se istakli borci V bat. ove brigade.

Neprijatelj je imao preko 100 žrtava. Gubitci ove brigade su 81 mrtvih, ranjenih i nestalih.

Brigada je zauzela položaje 2U-tavka — Udrigovo — Puškovac — Mramorje, sa isturenim delovima na cesti Koraj — Zabrđe.

IV brigada nalazi se na prostoriji Čajira — Rastošnica sa zadatkom zatva-

19. III. 44
Arapovići

ranja pravca od Zvornika i od Jelicice.¹⁶ Ova brigada nije imala kontakta sa neprijateljem.

U toku noći 18/19. III. jedinice I brigade vršile su demonstrativan napad na Koraj i Mirosavce i u zoru 19. III. se postavile na sektoru Zutavka — Udrigovo — Puškovac sa isturenim manjim odeljenjima u pravcu Koraja i ceste Koraj — Zabrđe.

Ujutru u 7.45 č. neprijatelj je preduzeo jak napad na položaje ove brigade. Borba se je vodila punih 8 č. Neprijatelj je vršio nekoliko jakih juriša potpomognutih jakom artiljeriskom i minobacačkom vatrom, ali svaki put odbačen nazad.¹⁷ U 14 č. V bataljon ove brigade izvršio je snažan kontrajuriš na neprijatelja na kosi iznad Gaja, nanevši mu tom prilikom vrlo teške gubitke i odbacivši ga u pravcu ceste Koraj — Zabrđe. Neprijatelj je primoran da odstupi i sa ostalih položaja. U ovoj borbi neprijatelj je imao preko 110 gubitaka. Naši gubitci iznose među kojima je poginuo komandant I bat. poručnik drug Čelik,¹⁸ a ranjen komandant V bataljona poručnik drug Đuro.¹⁹

II brigada u toku prepodneva postavila se na položajima Prokoš — Mramorje. Neprijatelj je u toku dana tu kao artiljeriskom vatrom položaje ove brigade, ali nije preduzimao nikakav drugi napad.

IV brigada se premestila na sektor Rastošnica — Goduš — Rožanj —

ik j so Opširnije o tome kao i dejstvima te brigade od 15. do 31. marta 1944. vidi dok. reg. br. 7—3, k. 969, u Arhivu Vojnoistorijskog instituta.

Prema izvještaju političkog komesara Šesnaeste divizije od 10. marta 1944. komandant Prvog bataljona Prve brigade je bio Nikola Đurašević. (Vidi dok. reg. br. 10/1, k. 951 A. u Arhivu Vojnoistorijskog

Završje sa zadatkom zatvaranja pravca od Zvornika i direktne kontrole Jelice i ceste Tuzla — Zvornik.

20. III. 44
li 4^h izvr.
pokret za
Čaklovicu.

I brigada po zapovesti Štaba Divizije²⁰ izvršila je pokret na prostoriju Peljave — Tobut — Zloseto sa zadatkom zatvaranja i kontrole Busije i Ploče i kontrole od pravca Čelića.

U toku dana brigada nije imala kontakta sa neprijateljem.

II brigada smestila se na prostoriji Mezgraja, sa zadatkom zatvaranja pravca od Zabrđa i Koraja.

U toku dana brigada nije imala kontakta sa neprijateljem.

IV brigada nalazi se na istoj prostoriji. U toku dana nije bilo aktivnosti.

21. III. 44
Čaklovica

I brigada nalazi se na istoj prostoriji, sa zadatkom zatvaranja i kontrole Busije i Ploče i kontrole od pravca Čelića. U toku dana brigada nije imala kontakta sa neprijateljem.

II brigada nalazi se na istoj prostoriji, sa zadatkom zatvaranja pravca od Zabrđa i Koraja.

U toku dana brigada nije imala kontakta sa neprijateljem.

IV brigada nalazi se na istoj prostoriji sa zadatkom zatvaranja pravca od Zvornika i kontrole ceste Tuzla — Zvornik.

22. marta
Čaklovica

I, II, III, IV
i V bat. I br.

Brigada se nalazi na dosadašnjim položajima. U toku dana brigada nije imala kontakta sa neprijateljem.

IK ; . . . .

II br.
I, II, III, IV
i V bat.

Brigada se nalazi na dosadašnjim položajima. U toku dana jedinice ove brigade nisu imale kontakta sa neprijateljem.

IV br.
I, II, III i
IV bat.

Brigada se nalazi na dosadašnjim položajima. U toku dana nije bilo ništa novo.

23. III. 1944 I brig. I—V Brigada se nalazi na dosadašnjim po-
 Čaklovica b. 1120-' ložajima. U toku dana nije se dogo-
 dilo ništa novo.
- II br. Brigada se nalazi na dosadašnjim po-
 I—V bat. ložajima. U toku dana nije se dogo-
 dilo ništa novo.
- IV br. Brigada se nalazi na dosadašnjim po-
 I—IV bat. ložajima. U toku dana nije se dogo-
 dilo ništa novo.
24. III. 44 I—V bat. Brigada se nalazi na dosadašnjim po-
 Čaklovica I brig. ložajima. U toku dana nije imala
 kontakta sa neprijateljem.
- II br. Brigada se nalazi na dosadašnjim po-
 I—V bat. ložajima. U toku dana nije bilo kon-
 1120 takta sa neprijateljem.
- IV brig. Brigada se nalazi na dosadašnjim po-
 I—IV b. ložajima. U toku dana nije se na sek-
 toru ove brigade dogodilo ništa novo.
25. III. 44 I brig. Svoja dva bataljona postavila na
 Do 12^h u I—V b. sektor Romani — Sandići — Zavid,
 Čaklovici 1227 sa zadatkom kontrole Jelice i pravca
 a od 12^h po- Zvornik — Sapna — Rastošnica.
 kret za Ja- Sa svoja ostala tri bataljona posta-
 sikovac.²² vilila se na sektor s. Tobuta (linija Tr-
 načka — Trnjaci) sa zadatkom izvi-
 danja neprijatelja na liniji Tutnje-
 vac — Koraj — Mirosavci. Pokret
 izvršen danas rano ujutro.
- II brig. Jedan svoj bataljon (V-ti) ostavila na
 I—V bat. prostoriji Krstac — Mrazovići, sa za-
 1127 datkom obezbeđenja div. bolnice i
 prikupljanja podataka o četničkim
 i zel. kadrovskim bandama na sek-
 toru Vitinica — Kiseljak.

¹¹ Taj broj i brojevi u preostalom dijelu teksta pokazuju brojno stanje pomenutih brigada.

— Stab Šesnaeste divizije je 24. marta 1944. izdao štabovima brigada zapovijest za taj pokret i za posjedanje pomenutih položaja. U istoj se zapovijesti o zadacima odreda kaže: »Majevički NOP odred ostaje na prostoriji Vukosavci — Labucka orijentisan ka Tuzli, a Drugi sremski NOP odred na prostoriji Krčina — Bare kao prihvatnica jedinicama Trideset osme NOU divizije«. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 53—6, k. 950.)

		Sa ostala četiri svoja bataljona postavila se na prostorijski Vučijak — Grabovci — Vidovići — Tomići — Sarije sa zadatkom izviđanja neprijatelja na liniji Tutnjevca — Obr. [enova] kosa — G., S. i D. Zabrđe. ²³
	IV br.	Prebacila se sa svoje dosadašnje prostorije na sektor Musi. Janjari — Atmačić — Glinje — Faličići, sa zadatkom izviđanja i obaveštavanja o neprijatelju na sektoru Zabrđe — Numeri — Suhopolje — Zagoni.
	I—IV b.	
	843	Brigada se nalazi na istim položajima.
26. III. 44	I brigada	
Jasikovac	I—V b.	
	1219	Danas oko 11 ^h neprijatelj je preduzeo napad sa položaja Gavrića Brdo (k. 302) — Mukat, pravcem Mukat — Trešnik — trig. 439, na položaje I bat. Neprijatelj je napad izveo uz sadejstvo artiljerije i minobacača. Posle dvočasovne žestoke borbe neprijatelj je povraćen na svoje polazne položaje. ²⁴ U ovom okršaju neprijatelj je imao 20 mrt. i oko 30 ranjenih, veći broj mrtvih i ranjenih koje je prilikom bežanja odvuкао za sobom. Naši gubitci 4 ranjena, od kojih 3 lakše. Na ostalim položajima nije bilo ništa novo.
	II brigada	
	I—V b.	Brigada se nalazi na istim položajima. Neprijatelj je u toku dana preduzeo napad na naše položaje na liniji Prokoš — Hajdukovo brdo.
	li 27	

¹³ Prema izvještaju Štaba Druge vojvodanske brigade od 25. marta 1944. Štabu Sesnaeste NOU divizije, raspored bataljona je toga dana bio sljedeći: Prvi u s. Tomićima, Drugi u s. Grabovcima, Treći u s. Arapovićima. Četvrti u s. Vučijaku i Peti u s. Krstaču, dok se o neprijateljskim snagama kaže:

»Podatke o neprijateljskim snagama, koje smo prikupili preko naših patrola, koje su sinoć kasno stigle, saznali smo sledeće:

Jedan deo neprijateljskih vojnika (250—300) nalazi se u Mukatu. Gavrića brdu, gde su iskopali rovove i postavili jedan teški bacač. U selu Maleševci nalaze se manje grupe neprijateljskih vojnika, dok se u Tutnjevcu nalazi glavnina i štab. O Gornjem i Donjem Zabrđu nismo mogli dobiti tačne podatke, ali po izjavi seljaka, nalazi se tamo jedan deo neprijateljskih snaga i neki štab«. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 41—6. k. 966.)

²⁴ i M Vidi dok. br. 186 i 187.

III bat., potpomognut dijelovima I bat., u zajednici sa jedinicama I bat. I brigade odbili su neprijateljske napade, koji je nastupao u dvije kolone, koje su iz doline rijeke Janje i preko Suđenice nastupale u pravcu naših položaja. Komora koju je neprijatelj vodio sa sobom potučena je od naših jedinica te je neprijatelj istu prilikom povlačenja ostavio.

Jednovremeno dok se borba vodila na sektoru III b., jedna neprijateljska kolona prešla je ispod Gavrića Brda — rijeku Janju i preduzela napad na Prokoš.

Poslije kraće žestoke borbe neprijatelj je natjeran u bjegstvo na svoje polazne položaje. Gubitci neprijatelja u ovoj borbi iznose 20 mrtvih, 30 ranj.

IV brig.
I—IV bat.

Nalazi se na dosadašnjim položajima. U toku dana nije se dogodilo ništa novo.

27. III. 44
Jasikovac

I brig.
I—V bat.
1246

Brigada se nalazi na položajima: I bat. Osjenjak (k. 418) — k. 450, II bat. na položaju više Panjevića — Mramorik, III bat. na položaju Kameniti Breg i IV i V bat. na prostorijski Romani — Sandići — Zavid.

U 21 čas. IV bat. krenuo je u tri kolone u pravcu neprijateljskih položaja Goduš — Udrigovo — Rikanovići u cilju da napadne demonstrativno na neprijatelja. Bataljon je došao na gore navedene položaje, ali na istima nije bilo neprijatelja već je, po izjavi seljaka, oko 17 čas. sa ovih položaja isti se povukao u Koraj. Bataljon se zadržao na ovim položajima sve do 5 č. ujutro, posle čega se povukao na sadašnji položaj.

Jedna četa bila je postavljena u zasedu na prelazu Janje na mestu Maleševci i Zabari, koja je imala da spreči neprijateljsko povlačenje od

pravca Gavrića Brda i Mukata, ali neprijatelj na ovom pravcu nije vršio povlačenje.

II brig.
I—V b.

Brigada se nalazi na slijedećim položajima: I b. s. Tomići, II b. s. Peljave, III b. s. Hajdukovo Brdo, IV b. s. Trnjaci. U 21 čas izvršen je napad sa dva bataljona na neprijateljske isturene položaje na Gavrića Brdu i Mukatu.²⁵ Poslije tri jaka uzastopna juriša neprijatelj je istjeran iz rovova i bunkera i natjeran u bjegstvo preko Janje ka Zabrđu.²⁶

Neprijat. gubitci
Naši gubitci

IV brig.
I—IV b.

Brigada se nalazi na položajima: Sarije — Vučijak — Košarići.

U 21 č. jedan bataljon krenuo je ka D. Zabrđu radi vršenja demonstrativnog napada na neprijatelja koji se tamo nalazi. Bataljon je ušao u D. Zabrđe, ali nije naišao na neprijatelja. U Sr. Zabrđu takođe nema neprijatelja. Neprijatelj se nalazi u G. Zabrđu i Tutnjevcu.²⁷ Prolazeći kroz D. Zabrđe i oko crkve bataljon je nailazio na gomile leševa žena i dece, koje su fašisti poklali.

28. III. 44 I brig.
Jasikovac I—V bat.

Brigada se nalazi na istim položajima. U toku dana nije se dogodilo ništa novo.

II brig.
I—V bat.
1109

Brigada se nalazi na istim položajima. U toku dana nije se dogodilo ništa novo.

IV brig.
I—IV bat.

Brigada se nalazi na istim položajima. U toku dana nije se dogodilo ništa novo.

29. III. 1944 I brig.
Jasikovac I—V b.

Brigada se nalazi na istim položajima. U toku dana nije se dogodilo ništa novo. U noći 29/30. ov.mjes. jedinice ove brigade vršile su nasilno

²⁵ Vidi dok. br. 134.

izviđanje i demonstrativan napad na neprijatelja u Koraju. Neprijatelja nema na položajima Goduša niti u Puškovcu, već se isti povukao u Koraj. U toku cijele noći neprijatelj je tukao artiljerijom prostoriju Tobut — Vukosavci kao i položaje Udrigovo — Osjenjak — Kameniti breg. Sadašnji raspored brigade izgleda ovako: I b. Osjenjak — Trnačka, sa isturenim dijelovima na Udrigovo, II b. Prelići — Kameniti breg, sa isturenim dijelovima prema Rikanovićima, i III b. u Zutavki, sa osmatračkim i obezbjeđujućim dijelovima na Zutavki (k. 532) i Kamenitoj K. (k. 471), a IV i V bat. ove brigade nalaze se na prostoriji Ravni Zavid — Savići, sa zadatkom ispitivanja cesto Tuzla — Zvornik i stanja neprijateljskih snaga u Zvorniku.

II brigada
I—V bat.
1109

Brigada se nalazi na istim sektorima. U toku dana slate su patrola i izvidnice u pravcu neprijatelj, položaja, radi ispitivanja istih. Neprijatelj se nalazi na Gavrića brdu i G. Zabrđu. U toku noći brigada (sa po jednom četom) izvršila demonstrativni napad, izviđanje neprijatelja na položajima Mramorje — Gavrića brda i G. Zabrđa. Neprijatelj se još uvek nalazi na istim položajima i stalno se utvrđuje.²⁸ Neprijateljska artiljerija nalazi se u Tutnjevcu i Koraju.

IV brig.
I—V²⁹ bat.

Brigada se nalazi na istim položajima. U toku noći izvršen je demonstrativni napad na neprijatelja u D. Zabrđu.³⁰ Napad na neprijatelja izvršen je sa jednom četom. Putem do D. Zabrđa jedinice nisu naišle na neprijatelja. Neprijatelj se nalazi u D. Zabrđu kod crkve.

30. III. 1944 Jasikovac	I brigada I—V bat.	Brigada se nalazi na istim položajima. U toku dana neprijatelj je izvršio manji napad na III bataljon koji se nalazio u Zutavki. Neprijatelj je posle kraće borbe odbačen uz osetne gubitke. Nakon jednog sata neprijatelj je tukao artiljeriskom i minobacačkom vatrom Zutavku i položaje Zutavke, kojom prilikom je poginulo 4 druga a 4 ranjena. Na drugim položajima ove brigade nema ništa novo.
	II brigada I—V b. 1119	Brigada se nalazi na istim položajima. U toku dana nije bilo ništa novo.
	IV brigada I—IV bat.	Brigada se nalazi na istim položajima. U toku dana nije se dogodilo ništa novo.
31. III. 44 Jasikovac	I brigada I—V bat.	Brigada se nalazi na istim položajima. U toku dana nije bilo aktivnosti ni sa jedne a niti sa druge strane.
	II brigada I—V bat. 1119	Brigada se nalazi na istim položajima. U toku dana nije bilo novosti.
	IV brigada I—IV bat. 836	Brigada se nalazi na istim položajima. U toku dana nije bilo ništa novo.

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA DRUGE
KRAJIŠKE BRIGADE DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE
OD 15. DO 31. MARTA 1944. GODINE¹

Mjesto, datum i sta- nje vremena	Sastav i brojno stanje	Rad
Foča 15-111-944 Vedro	Štab brig. I, II, III i IV b 744 čovjeka Puš. 553 Bac. t. 2 Bac. 1. 1 Mit. t. 3 Mit. 1. 1 P. mit. 60 Prot. ten. puš. 1 Strojnica 34 Pištolja 121 Rak. pištolja 3	Ovoga dana brigada je do- bila zadatak da sa dva bataljona vrši osiguranie prelaza III Tali- janske brigade i da prihvati XVI Muslimansku brigadu pri- likom prelaza preko rijeke Pra- če. ² Za ovaj zadatak određeni su II i IV bataljon i sa njima će krenuti politkomesar ³ i zamj. ⁴ komandanta brigade. O- stali dio brigade dobio zadatak da izvrši pokret na prostoriju Kalinovik, pa izvršen pokret po slijedećem: I bat. sa dvije čete na pro- storiju Miljevina, a jedna četa sa brig. bolnicom na prostoriju Dančići. II bataljon na prostoriju Brajilovići — Markovići gdje se je smjestio. III bataljon na istom mje- stu sa istim zadatkom. ⁵ IV bataljon izvršio pokret na prostoriju Toholji — Brekovi — Mirvići gdje se je smjestio i obezbijedio.

¹ Original (operacijski dnevnik), pisan mastilom. latinicom, na-
lazi se u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 30—6. k. 987.

² Brigada je bila upućena u sastav Dvadeset sedme NOU divi-
zije. (Vidi dok. br. 22 i 93.)

³ Idriz Cejvan

⁴ Milan Zgonjanin

⁵ O rasporedu i dejstvu Druge krajiške brigade u prvoj polo-
vini marta 1944. vidi dok. br. 108.

Mjesto,
datum i sta-
nje vremena

Sastav i brojno
stanje

Stab brigade premjestio se u Foču gdje se smjestio. Ovo-
ga dana pri Štabu otpočeo voj-
no-politički kurs.

Ocrkavlje
16-111-944
Vedro

I bataljon, nakon što je predao brigadnu bolnicu III ba-
taljonu, izvršio pokret na pro-
storiju Borija, gdje se je smje-
stio i obezbijedio.

II bataljon na istom mje-
stu sa istim zadatkom.

III bataljon izvršio pokret
sa dvije čete na prostoriju Pol-
jice, a sa jednom četom na pro-
storiju Rataj, koja je preuzela
brigadnu bolnicu.

IV na istom mjestu sa
istim zadatkom.

Stab brigade i kursisti u
Ocrkavlje.

Borija
17-111-944
Vedro

I bataljon izvršio pokret
na prostoriju Kalinovik, gdje se
je smjestio uz potrebno obez-
bjedenje.

II bataljon na istom mje-
stu sa istim zadatkom.

III bataljon sa dvije čete
izvršio pokret u Boriju, a četa
sa brigadnom bolnicom iz Rata-
ja u Poljice.

IV b. na istom mjestu sa
istim zadatkom.

Stab brigade i kurs izvr-
šio pokret u Boriju. — Na putu
za Boriju napadnut od nep. avi-
ona. — Poginula 2 konja.

Mjesto,
datum i stanje vremena

Sastav i brojno stanje

Kalinovik
19-111-944
Vedro

I bataljon sa dvije čete izvršio pokret na prostoriju Krbljina, sa zadatkom zatvaranja pravca od Dobrog Polja i Boljanovića, a jedna četa ostala u Kalinoviku kao posada.

II bataljon krenuo sa dosadanje prostorije prema Ustipračići sa zadatkom obezbjeđenja prelaza preko Prače III Talijanske brigade. Bataljon je izvršio pokret u označenom pravcu i na putu zarobio jednog S.S. oficira, 3 četnika i 2 milicionera.

III bataljon sa dvije čete na istom mjestu sa istim zadatkom, a jedna četa sa brig. bolnicom premjestila se iz Poljica u Boriju.

IV bataljon izvršio pokret radi obezbjeđenja prelaza III Talijanske brigade i to sa jednom četom na pretresu Goražda,⁶ a sa dvije čete na cesti Goražde — Jabuka sa zadatkom zatvaranja pravca od Jabuke. U Goraždu uhvaćena 2 milicionera.

Stab brigade sa kursom u Kalinoviku.

Tošići
20-111-944
Snijeg

I bataljon sa 2 čete izvršio pokret u s. Boljanovići, a odatle naveče u s. Trebečaj sa zadatkom pretresa sela Tošići — Turovi i Sirokari. Ovaj zadatak izvršio je do 24 časa.

Četa iz Kalinovika u s. Obiju radi zatvaranja pravca od Nevesinja.

⁸ Vidi dok. br. 182.

datum i sta- Sastav i brojno
nje vremena stanje

II bat. bez promena.

III bataljon izvršio pokret sa dve čete u Dobro Polje, a odatle naveče za Trnovo sa zadatkom zauzeća ovoga i smestaja na prostorije u s. Trnovu i s. Vrhovniku.

Jedna četa sa brig. bolnicom u Boriju.

IV bataljon bez promena.

Stab brigade, bez dva člana, u pokretu za s. Tošići. Kurs u Kalinoviku.

Tošići
21-111-944
Vedro

I bataljon, nastavljajući izvršenje zadatka od prethodnog dana, u s. Milja i Desetci naišao na nep. četničku patrolu koja je samo pripucala i time dala znak ostalim četnicima i milicionerima za begstvo.⁷ Bataljon

⁷ ⁸ * i ¹⁰ U opštoj bojnoj relaciji Domobranske dobrovoljačke satnije Trnovo za februar i mart 1944. o borbama na sektoru Trnovo — Kasindo se kaže:

»21. ožujka: partizani su nas napali kod Trebečaja i Ostojića. U prvi mah smo ih odbili ali smo ubrzo bili primorani povući se do Presjenice.

25. ožujka: Naš vod za razviđanje sukobio se kod Graba sa partizanskom obhodnjom i protjerao je. Neprijatelj je imao 2 ranjena.

Istoga dana na večer partizani su nas napali kod Galjeve Njive i Jablanice. S uspjehom smo ih odbili i protjerali preko Grabskih šuma do Graba. Nismo imali gubitaka. Gubici neprijatelja su nepoznati.

27. ožujka: Partizani, oko 500 boraca, ponovo su nas napali na istim postavama. Borba je trajala od 0.30 sati do 8.00 sati neprekidno. Partizani su nas primorali da napustimo Kievo i Hadžice koje smo u 4 sata na juriš ponovo zauzeli. Imali smo gubitke: 1 mrtav, 3 ranjena i 6 zarobljenih. Neprijatelj je imao 11 mrtvih i više ranjenih.

28. ožujka: Oko 1 sat napadnuti smo na Turbi. Primorani smo bili napustiti, ali smo isti položaj ponovo zauzeli na juriš i protjerali neprijatelja iz Turbe, Hadžica i Kieva na desnu obalu Željeznice. Imali smo dva ranjena. Gubici neprijatelja nisu poznati«. (Arhiv Vojnoistorijskog instituta, reg. br. 3/2—33, k. 57.)

Mjesto,
datum i sta- sastav i brojno
nje vremena stanje

Rad

se smestio u s. Trebečaj i De-
setke uz potrebno obezbeđenje.
Četa u Obiju bez promena.

II bataljon izvršio pokret
u Miljevinu gde se je smestio.

III bataljon sa dve čete na
istom mestu sa istim zadatkom,
u noći sa jednom četom porušio
most na Željeznici. Četa sa bol-
nicom u Boriji bez promena.

IV bataljon izvršio pokret
za Foču gde se je smestio. U
putu naišao na jednog SS-ovca,
koji je u begstvu ubijen.

Stab brigade, bez dva čla-
na, u Tošićima. Kurs u Kalino-
viku.

Tošići
22-111-944
Vedro

I bataljon na istom mje-
stu sa istim zadatkom. Jedna
četa vršila [pretres] s. Mijano-
vići — Dejčići — Ostojići, ali
bez ikakvog rezultata. Četa u
Obiju bez promjena.

II bataljon izvršio pokret
u Dančice gdje se je smjestio.

III bataljon na istom mje-
stu i sa istim zadatkom. Jedna
četa ovog bataljona porušila
most na r. Zeleznici kod Ilovice.

IV bataljon bez promjena.
Stab brigade u Tošićima.
Kurs: Kalinovik.

Tošići
23-111-944
Snijeg

I bataljon na istom mjestu
sa istim zadatkom. Vršeni pre-
tres sela Lisovića — Ceružića,
ali bez ikakvog rezultata, četa
u Obiju bez promjena.

II bataljon izvršio pokret do s. Varoš gdje se je smjestio.

III bataljon bez promjena.

IV bataljon sa dvije čete izvršio pokret u s. Boriju i preuzeo zaštitu brig. bolnice sa jednom četom, a drugu četvu uputio u Obalj radi smjene čete I bataljona. Četa koja je bila na pretresu s. Zakmur — Kut na odmoru u Kutu.

Štab brigade: Tošići. Kursisti na putu za Tošiće iz Kalinovika.

24-111-944

Tošići
Vedro

I bataljon bez promene.

II bataljon izvršio pokret na prostoriju Turovi gde se je smjestio.

III bataljon bez promena.

IV bataljon bez promena.

Štab brigade: s. Tošići.

Kurs u Tošićima.

25-111-944

Tošići
Vedro

I bataljon sa dvije čete u Mijanovićima a četa iz Obija izvršila pokret do s. Krbaljine gdje je zanoćila.

II bataljon premjestio se u Trebečaj.

III bataljon sa dvjema četama bez promjena, a četa iz Borije u toku dana stigla u sastav bataljona.

IV bataljon na istom mjestu sa dvije čete bez promjena, a četa iz Kuta prebacila se u Zakmur.

Štab brigade: s. Tošići, a kursisti u Tošićima.

Mjesto,
datum i stanje vremena

Sastav i brojno stanje

Tošići
26-111-944

I bataljon bez jedne čete u pokretu za čišćenje prostorije Kijevo — Jablanica od četničko-milicionerskih bandi.

II bataljon, bez jedne čete, u pokretu za čišćenje s. Hadžići — Turba od četničko-milicionerskih bandi, dok je jedna četa krenula sa Jahorinskim P. O. Na putu bataljon se sukobio sa jednom kolonom jačine 80 četnika i istu razbio, a zatim produžio za s. Hadžiće.⁸ Posle završenog zadatka bataljon se smestio na prostoriju s. Presjenica sa zadatkom kontrolisanja pravca od Stare Gore.

III bataljon do 20 časova bez promene a zatim izvršio pokret za Galjevu Njivu — Klanac — Kijevo radi sadejstva sa I bataljonom i čišćenja ove prostorije od četničko-milicionerskih bandi.

IV bataljon sa dve čete bez promene, četa iz Zakmura na putu za Miljevinu.

Stab brigade i kurs u Tošićima.

Tošići
27-111-944
Snijeg

I bataljon sa dvije čete u akciji na Jablanicu i Kijevo, nije naišao na neprijateljski otpor i preko dana je držao položaj iznad Kijeva i Galjevih Njiva. U toku dana jedna neprijateljska kolona iz Turbe pokušala napad na položaje ovoga bataljona ali bez uspjeha. Imala je gubitke 3 mrtva i 2 ranjena, naši gubici: 1 drugarica lakše

Mjesto,
datum i sta-
nje vremena

Sastav i brojno
stanje

Rad

- m

ranjena. Istog dana izvršen pre-
tres s. Turbe, neprijatelj je po-
bjegao. Zaplijenjeno 30 ručnih
bombi i 1500 metaka. Navečer
je ovaj bataljon spalio most na
r. Željeznici.

II bataljon krenuo u ak-
ciju radi likvidacije Vojkovića,
u pokretu zadatak je promje-
njen i bataljon je trebao da sa-
dejsvuje sa I bataljonom u ak-
ciji na Krupac, ali kako je nep-
bio brojno jak, sa dosta auto-
matskog oružja, a i bila velika
sniježna vijavica, koja nije dala
borcima držati otvorene oči, ak-
cija nije uspjela, te se bataljon
povukao na prostoriju Presje-
nica i smjestio uz potrebno
obezbjedenje.

III bataljon, pošto je pro-
tjerao neprijatelja u pi'avcu s.
Turbe i Crvenog Klanca, u Cr-
venom Klancau se je nep. zadr-
žao preko cijelog dana, postavio
se na Golo Brdo i Podiviće, a
uveče je vršen napad na Kla-
nac, gdje nije bilo nikakvog ot-
pora, a demonstrativni napad na
Kasindo. U protjerivanju nep.
iz Kijeva neprijatelj je imao 2
mrtva i 3 ranjena, a zarobljeno
5 milicionera i četnika.⁹ Zaplje-
njeno 5 pušaka, 8 ručnih bom-
bi, 700 metaka i 1 raketni pi-
štolj. Bataljon nije imao nika-
kvih gubitaka.

IV bataljon sa dvije čete
bez promjena, a četa iz Milje-
vine u pokretu za Boriju.

Stab brigade i kursisti u
istom mjestu.

Mjesto,
datum i sta-   Sastav i brojno
nje vremena   stanje

Tošići
28-111-944
Snijeg

I bataljon sa dvije čete bez promjena. Četa iz Trnova izvršila pokret u s. Govedoviće radi obezbjeđenja pravca od Jahorine.

III bataljon na istom mjestu. Ovaj bataljon je u Klancu napadnut od tri kolone četnika milicionera i Njemaca od ukupno 300 ljudi. Radi velike mećave koja je udarala u lice našim borcima bataljon se je nakon jednočasovne borbe povukao na prostoriju Kijevo uz potrebno obezbjeđenje od Sarajeva i Kasindola.¹⁰

II bataljon na prostoriji Presjenica, gdje je napadnut od jedne četničke kolone jake 300 ljudi. Radi povlačenja Jahorinskog P.O. bataljon se je morao povući na prostoriju Umčani, bez gubitaka.

IV bataljon na istom mjestu i sa istim zadatkom, četa iz Miljevine stigla u Jažiče.

Stab brigade i kursisti: Tošići.

Trnovo
29-111-944
Snijeg

I bataljon sa dvije čete izvršio pokret u Ilovice, a četa u Govedovićima bez promena. Zadatak zatvaranja pravca od Kijeveva.

II bataljon bez promena, izuzev što je logor tučen od artiljerije.

III bataljon izvršio pokret u s. Prečani — Oblo Brdo gde se je smestio uz potrebno obezbeđenje.

Mjesto, datum i sta- nje vremena	Sastav i brojno stanje	P a c j
		IV bataljon bez promene. Štab brigade i kursisti: Trnovo.
Trnovo 30-111-944 Snijeg	Štab brig. I, II, III i IV bat. 729 drugova 54 drugarice T. bac. 2 L. bac. 5 T. mit. 3 P. mit. 63 Protivk. puš. 1 Pušaka 560 Strojnica 33 Pištolja 104 Rak. piš. 4 Ruč. post. Bombi 380 Nagaz. min. 5	I bataljon na istom mjestu i sa istim zadatkom. U toku da- na jedna nep. kolona od 150 mi- licionera izišla do Graba odakle je pripucala na osmatraee i vratila se. II bataljon na istom mje- stu i sa istim zadatkom. Patrola ovoga bataljona koja je išla sa intendantom u s. Čeružiće na- padnuta od milicije jačine 40 milicionera i ranila jednog dru- ga. ¹¹ Neprijatelj se povukao. III bataljon bez promjene. IV bataljon bez naročitih promjena. Štab brigade i kursisti: Trnovo.
Trnovo 31-111-944 Snijeg		Cjela brigada na istoj prostoriji bez naročitih pro- mjena.